

МІЖНАРОДНИЙ ГУМАНІТАРНИЙ УНІВЕРСИТЕТ

НАУКОВИЙ ВІСНИК МІЖНАРОДНОГО ГУМАНІТАРНОГО УНІВЕРСИТЕТУ

Серія:
ФІЛОЛОГІЯ

ЗБІРНИК НАУКОВИХ ПРАЦЬ

Випуск 74

Том 1

Видавничий дім
«Гельветика»
2025

Збірник включено до категорії «Б» Переліку наукових фахових видань України зі спеціальності В11 «Філологія» на підставі Наказу Міністерства освіти і науки України № 1471 від 26.11.2020 р. (додаток 3).

Видання включено до міжнародної наукометричної бази
Index Copernicus International (Республіка Польща)

Серію засновано у 2010 р.

Засновник – Міжнародний гуманітарний університет

Друкується за рішенням Вченої ради Міжнародного гуманітарного університету
протокол 3 від 22.09.2025 р.

Видавнича рада:

С.В. Ківалов, акад. АПН і НАПрН України, д-р юрид. наук, проф. – голова ради; **А.Ф. Крижановський**, член-кореспондент НАПрН України, д-р юрид. наук, проф. – заступник голови ради; **М.П. Коваленко**, д-р фіз.-мат. наук, проф.; **С.А. Андронаті**, акад. НАН України; **О.М. Головченко**, д-р екон. наук, проф.; **М.З. Згуровський**, акад. НАН України, д-р техн. наук, проф.; **В.А. Кухаренко**, д-р філол. наук, проф.; **Г.П. Пекліна**, д. мед. наук, проф.; **О.В. Токарев**, Засл. діяч мистецтв України.

Головний редактор серії: доктор філологічних наук, професор, завідувач кафедри прикладної лінгвістики Національного університету «Одеська юридична академія» **М.В. Мамич**.

Редакційна колегія серії «Філологія»:

С.В. Голик, кандидат філологічних наук, доцент, завідувач кафедри англійської філології, ДВНЗ «Ужгородський національний університет»; **І.І. Дмитрів**, кандидат філологічних наук, доцент кафедри української літератури та теорії літератури, Дрогобицький державний педагогічний університет імені Івана Франка; **М.І. Зубов**, доктор філологічних наук, професор кафедри германських та східних мов, Міжнародний гуманітарний університет; **А.А. Кісельова**, кандидат філологічних наук, доцент кафедри прикладної лінгвістики, Національний університет «Одеська юридична академія»; **А.П. Ладиненко**, кандидат філологічних наук, доцент кафедри іноземних мов № 2, Національний університет «Одеська юридична академія»; **Г.В. Савчук**, кандидат філологічних наук, доцент кафедри перекладу та мовознавства, Міжнародний гуманітарний університет; **Ю.О. Томчаковська**, кандидат філологічних наук, доцент, в.о. зав. кафедри іноземних мов № 2, Національний університет «Одеська юридична академія»; **О.В. Шевченко-Бітенська**, кандидат юридичних наук, доцент, доцент кафедри іноземних мов № 1, Національний університет «Одеська юридична академія»; **О.К. Гадомський**, доктор філологічних наук, доктор габілітований гуманітарних наук в області мовознавства (Варшавський університет), професор, завідувач кафедри білоруських та українських досліджень, Інститут славістики, Опольський університет (Ополе, Польща).

Статті у виданні перевірені на наявність плагіату за допомогою програмного забезпечення StrikePlagiarism.com від польської компанії Plagiat.pl.

Повне або часткове передрукування матеріалів, виданих у збірнику
«Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету»,
допускається лише з письмового дозволу редакції.

При передрукуванні матеріалів посилання на
«Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету» обов'язкове.

Суб'єкт у сфері друкованих медіа – Міжнародний гуманітарний університет
(Фонтанська дорога, буд. 33, м. Одеса, 65009, e-mail: mgu_rektorat@ukr.net. Тел.: +38 (048) 719-88-38).

Реєстрація суб'єкта у сфері друкованих медіа: Рішення Національної ради України
з питань телебачення і радіомовлення № 1551 від 09.05.2024 року (ідентифікатор медіа – R30-04398).

Адреса редакції:
Міжнародний гуманітарний університет, офіс 502,
вул. Фонтанська дорога, 33, м. Одеса, 65009, Україна,
тел. (+38) 099-547-85-90, www.vestnik-philology.mgu.od.ua

© Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету.
Серія: «Філологія», 2025
© Міжнародний гуманітарний університет, 2025

МОВОЗНАВСТВО

Alyeksyeyeva I. O.,

PhD, Associate Professor,

Associate Professor at the Department of English Philology and Intercultural Communication

Taras Shevchenko National University of Kyiv

<https://orcid.org/0000-0002-3109-0331>

UNDERSTANDING AGENCY: FROM THEORETICAL GRAMMAR TO LINGUISTIC ANTHROPOLOGY AND DISCOURSE STUDIES

Summary. The objective of the study is to follow the evolution of the term agency in Linguistics from the 1960s, when Agent appeared among semantic primitives in Fillmore's Case Grammar and was interpreted as a performer of an action, up to the current research in the field of Linguistic Anthropology and Discourse Studies. The study reveals that the notion of agency was first based on formal properties manifested syntactically, but then it gradually shifted to ever more pronounced reliance on extralingual (psychological, culture-specific or ideological) factors. Thus, the Agent set off as the subject of transitive verbs contrasted to the object and the subject of intransitive ones. Yet, analysis of semantic properties peculiar to individual transitive verbs, as well as the noun category of animacy or inanimacy made lexical meaning important for assigning the Agent role to a participant of an event. Morphological features peculiar to verbalizers of the Agent were summed up in the Animacy Hierarchy, with first- and second-person pronouns appearing as the Agent more often than third-person pronouns, animate or inanimate nouns. In addition to animacy, volition and ability to exercise control were added to the list of the Agent's prerequisites. In other words, agency could not be an objective characteristic but rather, the speaker's subjective interpretation of an event. Advances of Linguistic Anthropology have offered insight into the studies of agency since they highlight how differently people across cultures (in particular, those showing differences along the collectivism-individualism continuum) interpret events in terms of causation and, correspondingly, participants' responsibility and control. Discourse studies of modern mediated communication, in their turn, shed light on the relation between the Agent and identity, while Critical Analysis of political discourse considers agency as a capacity to bring about sociocultural change, where the Agent's propensity to act and causal relations depend on the worldview maintained within the community's ideological frame.

Key words: agency, Agent, Theoretical Grammar, Linguistic Anthropology, Discourse Studies.

Problem statement. Fundamental issues of Theoretical Grammar keep attracting modern linguists [1; 2, 3] who effectively merge classical syntactic theories with current perspectives on language as a tool used to construct, maintain and modify worldviews, personality, identity and community. A concept borrowed from Philosophy where it is employed to discuss determinism of human existence, the social action theory, moral responsibility and other metaphysical and ethical issues, agency integrates innovative and classical approaches. Studied within Chomsky's generative paradigm in the late 1950s – early 1960s and later scrutinized by many outstanding linguists [4; 5; 6], *agency* (also referred to as *agentivity*)

is defined as a linguistically verbalized semantic feature of primary and secondary participants to an event.

The objective of the research is to follow the trajectory of the terms agency and Agent from their appearance in Fillmore's Case Grammar in the late 1960s up to their application in contemporary Linguistic Anthropology and Discourse Studies.

Research results. Originally, agentivity had a syntactic dimension arising from the three basic relations of Subject of an intransitive verb (*Jack returned home*), Agent, or subject, of a transitive verb (*Jack hates jogging*) and Object of a transitive verb (*Mary drank tea*) verbalized in a particular way in every language [7, p. 6]. The semantic roles of the subject in a sentence are diverse: Agent (*Jack poured the tea*), Actor (*Mary ran*), Perceiver (*John saw a snake*), Instrument (*The hammer broke the glass*), Patient (*The old woman died*). Subjects may be treated in grammatically different ways, which results in difficulties defining the linguistic subject [8, p. 98–101]. In grammars of most European languages, subjects of transitive and intransitive verbs are treated in the same way, whereas objects of transitive verbs are treated differently. This phenomenon is called *accusativity*. However, there are languages where the subject of an intransitive verb and the object of a transitive verb are regarded syntactically in the same way, while the subject of a transitive verb shows a difference [9, p. 37]. In Modern English, however, the noun paradigm is considerably reduced, so *accusativity* is not marked formally, which entailed a further analysis of this category in terms of its subtle semantic properties.

In his famous publication *The Case for Case*, Fillmore tried to present Syntax, Morphology, and Semantics as inseparable phenomena while insisting on “the centrality of syntax” and arguing for “the importance of covert categories” [4, p. 3]. The scholar stated that there are “semantic primitives” [4, p. 11] such as the notions of agent and patient and that “[W]hen the noun is nominative, its ‘syntactic meaning’ may be that of agent, patient, or anything else” [4, p. 11]. According to Fillmore, it is relevant to distinguish Agentive, Instrumental, Dative, Factitive, and other cases, where Agentive is the case of “the typically animate perceived instigator of the action identified by the verb” [4, p. 24]. In the footnote, the scholar admits knowing “of no way of dealing” [4, p. 24] with such occurrences as inanimate nouns (e.g., *robot*) or institutions (e.g., *nation*) and therefore extends “animateness” to include them as well. The subtlety of the Agent and its semantic underpinning may be illustrated with the frame for the verbs *to kill* and *to murder*. Fillmore points out that for *to kill*, the frame presupposes specifying an Instrument or an Agent, while the verb *to murder* requires an Agent [4, p. 28]. Compare:

The tree [Instrument] **killed** three people vs *The terrorist* [Agent] **killed** three people

*The *tree* [Instrument?] *murdered* three people vs The *terrorist* [Agent] *murdered* three people.

In other words, agency is defined as a relation between an action and its doer, which is a quite abstract though intuitively clear notion [5, p. 11]. Verbalization of agency is ascribed to different language levels: morphology (the Agentive case [4]) and lexical semantics (agentive verbs [10] and nouns [11]).

The shift towards studying communication rather than solely the language system drew linguists' attention to extralingual factors that influence linguistic choices of speakers. In 1976, Silverstein put forward an 'Animacy Hierarchy' where nouns and nounal phrases were arranged on the spectrum between ergativity and accusativity [12]. Dixon draws on Silverstein's idea and argues that "a speaker will think in terms of doing things to other people to a much greater extent than in terms of things being done to him. In the speaker's view of the world, as it impinges on him and as he describes it in language, he will be the quintessential agent" [7, p. 84]. Ahearn proposes the graphic visualization of the Hierarchy (Fig. 1):

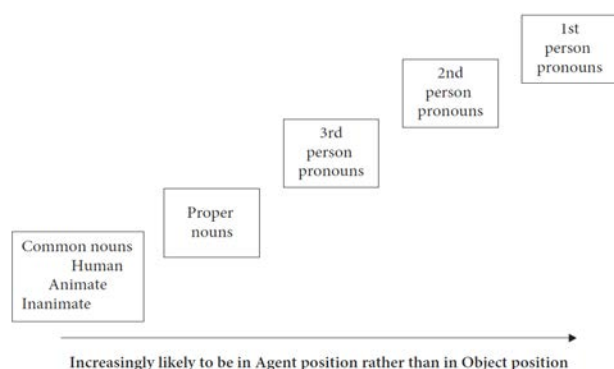

Fig. 1. The Animacy Hierarchy [9, p. 39]

In other words, it is claimed to be a universal grammatical principle that the speaker appears as the "most salient person" in communication [13, p. 210], with the addressee being the second to be found in the Agent position. The participants absent from an interaction were ranked as follows: third-person pronouns, proper nouns, animate nouns (first of all those referring to humans, then to non-humans) and, finally, common nouns referring to inanimate objects. At this point, the research focus was mostly on grammatical rather than social aspects of agency. However, that was to be changed.

In 1983, DeLancy pointed out that agency had become problematic to define because many researchers started to include in its meaning such components as controllability, volition and animacy [11], whereas some of these features might be missing in the meaning of an agentive construction. For example, *a builder* is a prototypical Agent, while *a runner* is not because *to run* is an intransitive verb and cannot take a direct object, *a loser* loses involuntarily, *wind* and *lightning* are inanimate. Hence, DeLancy concludes that the key semantic component of agency is causation of an event and this is exactly what *builders*, *losers*, *runners*, *wind*, and *lightning* have in common [11, p. 182] (see also [14, p. 162]).

Considering language from the point of view of Linguistic Anthropology, Duranti suggests understanding agency as "the property of those entities (i) that have some degree of control over their own behavior, (ii) whose actions in the world affect other entities' (and sometimes their own), and (iii) whose actions are the object

of evaluation (e.g. in terms of their responsibility for a given outcome)" [15, p. 453]. The scholar differentiates between two dimensions: agency performance and agency encoding. According to the scholar, performance appears on the "ego-affirming level" (the very act of speaking affirms one as an Agent) and on the "act-constituting level" (here, Duranti draws primarily on Austin's Speech Act theory that treats utterances as actions). Encoding of agency (i.e., grammatical and discourse devices) is generalized with the following: 1. *centrality of agency in languages*, 2. *diversity of encoding of agency*, 3. *mitigation of agency* [15, p. 460]. In other words, all languages dispose of a range of means to express agency and all languages offer structures to obfuscate or mitigate it. Thus, agentless passive and impersonal sentences of various types are cases of agency mitigation. Yet, there are other mitigating means. Here belong, for example, four types of "agent-oriented modality" (obligation, necessity, ability, and desire) [16], since modal verbs in the sentences *You should be polite*, *You may sit there*, etc. inform hearers "with a sense of how speakers are representing their own as well as others' obligations within a primarily language-constructed (actually discourse-constructed) moral world" [15, p. 465]. The mitigation notion resolves Fillmore's dilemma of interpreting agency of *robot* or *nation*: "by representing actions and events typically generated by human beings as if they were generated by inanimate objects or abstract sources, English speakers might be giving these non-human entities a quasi-agentive status" [15, p. 464]. Analyzing performance on digital media, Silvio comes up with the notion of *animation* to discuss nonhuman (or even non-living) agents [17]. Cartoon characters are regarded as examples of 'dividuality': they are drawn by one person, voiced by another and their speech is written by yet another. This line of thought is furthered by Gershon's "neoliberal agency", where corporations are treated as individuals and humans are "simply smaller versions of corporations" [18, p. 541]. In other words, a cartoon character is perceived as a single actor; similarly, "actions done by or on behalf of a corporation may be interpreted as coming from a single rational agentive force" [19, p. 3].

Overall, the postmodernist worldview entails reviewing agency. The rationality behind the 'causation' premise of agency has been significantly undermined by the social constructivism theory, since ever-intensifying cross-cultural interactions of the late 20th – early 21st centuries have been uncovering culture-specific logics applied to cognize and explain historical events, interpersonal and psychological issues, etc. Psycholinguistic experiments reveal that "causal agent" is "a context-dependent construct, with both physical and social context playing important role" [20, p. 1]. Thus, insignificant changes in context may alter the perception of physical causality in visual cognition. No less impactful is social context, for example, cultural predispositions to self-effacing or self-serving biases arising from different concepts of the self: while East Asian societies emphasize interdependent ways of being, Western societies support independent notions of self [21]. Hence, people in independent societies tend to focus a single proximal cause for an event [22], pay less attention to distal consequences of events [23] and consider personal choice to be the most motivating [24], thus, "[W]hat it means to be an 'agent' does not appear to be a stable, universal property of events in the world" [20, p. 1].

Linguistic studies, therefore, started to elaborate on people's narratives, so-called "meta-agentive discourse", i.e., how people talk about their own and others' actions, how they lay blame or attribute responsi-

bility for events [9, p. 41]. In [25], the study of middle-class American's life stories reveals that this social group attributes meeting and falling in love to a considerable extent to fate and chance, whereas they view themselves as quite agentive in their professional life.

Analysis of meta-agentive discourse confirms that gender is another salient factor that shapes one's agency. Exploring young Nepalis' love letters, Ahearn notes that both male and female letters mix individualistic and fatalistic notions, female writing, however, emphasizes "more fatalistic notions, claiming that it was not possible to achieve what one wanted to life" [9, p. 43]. Male letters, on the other hand, assert that "any and all obstacles could be overcome" [9, p. 43]. Interestingly, the claim that "grammatical categories per se are able to convey social meanings" [26, p. 568] is convincingly supported both by corpus analysis and associative experiments: treated as "linguistic devices used to express actions and agency" [26, p. 567], verbs tend to evoke in speakers of Polish and German associations of stereotypically agentive social groups, namely men and young people [26, p. 566].

Finally, agency is one of the central issues of Critical Discourse Analysis (CDA) where it is defined as the ability to act and to bring about change [27] with Agent being "the person or the entity who/which stands behind change and causes it", i.e., Agent is "the doer of the action that affects the other participants" [28, p. 266] and embraces Actor, Sensor or any other participant functions in the transitivity mode. Within the framework of Critical Discourse Analysis, transitivity is important since "agency, state, process, and so on seem to be the basic categories in terms of which human beings present the world to themselves through language" [29, p. 74]. Nominalization, a case of agency mitigation, is analyzed then due to its effect to redirect "transitivity structures away from characterizing 'reality' in terms of actions taken by animate actors against specific participants and/or objects and toward inanimate agents and nondirected actions" [30, p. 491]. According to Fowler, nominalization "is a radical syntactic transformation of a clause, which has extensive structural consequences, and offers substantial ideological opportunities" [31, p. 80].

Since culture has a cognitive dimension that channels interpretations of people's actions, discussions of agency inevitably lead to the issues of knowledge and power brought up by Foucault [32]. Kockelman develops Foucauldian theory by showing how reasoning is carried out through signs and their meanings and how some communities' semiotic ideologies prevail over others [33]. The multiplicity of 'indexical orders' (Silverstein 2003) and one's simultaneous participation in several of those generate different meanings to the same action within each of the orders: in each indexical order, an agent is constructed anew and, since agency is bound with responsibility, it also presupposes laying blame. This makes agency one of the central issues of CDA: for example, the cause of frequent school shootings in the USA may be seen as resulting from lax gun control rather than shooters' personal accountability [34]. It is relevant here to return to the study by Formanowicz et al. [26], quoted above, where the researchers show how different social groups are granted different degrees or models of agency.

To accommodate the discourse factor in the agency definition, Ahearn interprets agency as "the socioculturally mediated capacity to act" [9, p. 28]. Drawing on this interpretation, *The International Encyclopedia of Linguistic Anthropology* defines agency as "the capacity for socially meaningful action" [19, p. 1] and relates agency to identity "theorized as an interactional accomplishment" and dependent

on one's capacity for social action [19, p. 1]. The concept of causation brings into the discussion Peircean understanding of indexicality, i.e., existential connections between phenomena or events [35, 286], which, according to Silverstein, determines the ways of context-construction through language [36]. For example, the use of the pronoun *we* rhetorically creates a group that contains the speaker and opposes this group to *them*. In other words, "agency and social meanings are co-constructive through the mechanism of indexicality" [19, p. 2]. In the long run, agency is assigned to participants (real or imaginary) according to "semiotic ideologies", that is, "basic assumptions about what signs are and how they function in the world" [37, p. 419]. Thus, a recovery from an illness may be taken as indexing the interference of spirits, the patient's strong will, natural forces, or medicine. One may observe a host of diverse views on causation in the realm of politics, environmental, interpersonal issues, etc., which substantiates the assumption that "[A] truly non-universalizing, ethnographically rooted theory of agency must be agnostic toward what is or can be 'truly agentive': Agency in all its complexity refers both to the range of socioculturally mediated *acts* and also, interwoven, the possible *actors*. (...) Indexicality does not only 'open up' meaning to causality, but also to fundamental questions of ontology and epistemology" [19, p. 2–3].

Conclusion and further research. Initially associated with the subject of transitive verbs, agency has evolved into a complex notion of semantic and social salience. In Case Grammar, the Agent appeared as a semantic primitive and denoted an instigator of an action. As linguistic research expanded its scope to include extralingual factors that affect discourse, understanding of agency started to embrace as volition, controllability, ability to make change and to be evaluated. Emerging communication media and discourses have brought about new phenomena, such as divisibility of the Agent and 'neoliberal agency'. Studies in the field of Linguistic Anthropology and CDA have exposed multiple logics used to assign agency to participants of an event, which substantiates approaching agency as one's capacity to act in a socially meaningful way assessed within the framework of a culture and/or an ideology.

Bibliography:

1. Zhaboruke I. A., Boieva E. V. The grammatical homonyms of the English structure *be+ed*. *Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету*. Сер.: Філологія. 2025. № 71. С. 62–65. DOI <https://doi.org/10.32782/2409-1154.2025.71.13>
2. Коломієць О.М., Головська І.В. Реконструкція синтаксичних елементів текстів професійного спрямування в англійській мові. *Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету*. Сер.: Філологія. 2025. № 67. С. 52–55. DOI <https://doi.org/10.32782/2409-1154.2024.67.13>
3. Межов О.Г., Межова О.В. Сполучникова реалізація семантико-синтаксичних відношень причини у сучасних медіатекстах. *Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету*. Сер.: Філологія. 2025. № 72. С. 66–70. DOI <https://doi.org/10.32782/2409-1154.2025.72.15>
4. Fillmore C. The Case for Case. *Universals in Linguistic Theory*. New York: Holt, Rinehart, and Winston, 1968. P. 1–88.
5. Cruse D.A. Some thoughts on agentivity. *Journal of linguistics*. 1973. # 9 (1). P. 11–23.
6. Dowty D. Thematic Proto-Roles and Argument Selection. *Language*. 1991. Vol. 67, No. 3. P. 547–619.
7. Dixon R. M. W. *Ergativity*. Cambridge University Press, 1994. 271 p.
8. Comrie B. (1981). *Language Universals and Linguistic Typology: Syntax and Morphology*. Oxford: Blackwell and Chicago: University of Chicago Press. 264 p.

9. Ahearn, L. M. (2010). Agency and language. *Society and Language Use*. John Benjamins Publishing Company, 2010. P. 28–48.
10. Межов О. Семантичні класи агентивних дієслів у граматичній системі сучасної англійської мови. Типологія та функції мовних одиниць. *Науковий журнал*. 2015. Vol. 1 (3). С. 126–136.
11. DeLancy S. Notes on agentivity and causation. *Studies in Language*. 1983. Vol. 18 (2). P. 181–213.
12. Silverstein M. Hierarchy of features and ergativity. In R.M.W. Dixon (ed.) *Grammatical Categories in Australian Languages*. New Jersey, USA: Humanities Press, Inc., 1976. P. 112–171.
13. Foley W.A. Information Structure. In K. Brown, J. Miller (eds.) & R.E. Asher (consulting ed.) *Concise Encyclopedia of Grammatical Categories*. Elsevier, 1999. P. 204–213.
14. Croft W. Syntactic Categories and Grammatical Relations. The Cognitive Organization of Information. Chicago: University of Chicago Press, 1991. 328 p.
15. Duranti A. Agency in Language. In A. Duranti (Ed.) *A companion to Linguistic Anthropology*. Blackwell Publishing, 2004. P.451 – 473.
16. Bybee J., Perkins R., Pagliuca W. The Evolution of Grammar: Tense, Aspect, and Modality in the Languages of the World. Chicago: University of Chicago Press, 1994. 398 p.
17. Silvio T. Animation: The New Performance? *Journal of Linguistic Anthropology*. 2010. Vol. 20 (2). P. 422–438. DOI: 10.1111/j.1548-1395.2010.01078.x
18. Gershon I. Neoliberal Agency. *Current Anthropology*. 2011. Vol. 52 (4). P. 537–555.
19. Parish A., Hall, K. Agency. In J.Stanlaw (Ed.) *The International Encyclopedia of Linguistic Anthropology*. John Wiley & Sons, Inc, 2021. P. 1–9. DOI: 10.1002/9781118786093.iela0008
20. Fausey C.M., Long B.L., Inamori A., Boroditsky L. Constructing agency: the role of language. *Frontiers in Psychology*. 2010. Vol. 1 (162). P. 1–11. Doi: 10.3389/fpsyg.2010.00162
21. Markus H. R., Kitayama S. Models of agency: sociocultural diversity in the construction of action. In *The 49th Annual Nebraska Symposium on Motivation: Crosscultural Differences in Perspectives on Self*, eds V. Murphy-Berman and J. Berman. Lincoln: University of Nebraska Press, 2004. P. 1–57.
22. Choi I., Dalal R., Kim-Prieto C., Park H. Culture and judgment of causal relevance. *Journal of Personality and Social Psychology*. 2003. Vol. 84. P. 46–59.
23. Maddux W. W., Yuki M. The “ripple effect”: cultural differences in perceptions of the consequences of events. *Personality and Social Psychology Bulletin*. 2006. Vol. 32. P. 669–683.
24. Iyengar S. S., Lepper M. R. Rethinking the value of choice: a cultural perspective on intrinsic motivation. *Journal of Personality and Social Psychology*. 1999. Vol. 76. P. 349–366.
25. McCollum C.C. The Cultural Patterning of Self-Understanding: A Cognitive-Psychoanalytic Approach to Middle-Class Americans’ Life Stories. Ph.D. dissertation, Duke University, 2000. 284 p.
26. Formanowicz, M, Roessel, J., Suitner, C., Maass, A. Verbs as linguistic markers of agency: The social side of grammar. *European Journal of Social Psychology*. 2017. Vol. 47(5). P. 566–579. DOI: 10.1002/ejsp.2231
27. Gunn J. Agency. In S. T. Littlejohn & K. A. Foss (Eds.), *Encyclopedia of communication theory*. Sage Publications, 2009. P. 28–32.
28. Ghachem I. A Sociocognitive Approach to Agency Framing in David Cameron’s 2010 Pre-election Discourse. *Critical Approaches to Discourse Analysis across Disciplines*. 2015. Vol. 7(2). P. 263–282.
29. Fowler R. Linguistic Criticism. Oxford: Oxford University Press, 1996. 262 p.
30. Dunmire P. L. Preempting the future: rhetoric and ideology of the future in political discourse. *Discourse & Society*. 2005. Vol. 16(4). P. 481–513.
31. Fowler R. Language in the News. Discourse and Ideology in the Press. London: Routledge, 1998. 254 p.
32. Foucault M. Discipline and Punish: The Birth of the Prison. New York: Vintage Books, 1977. 333 p.
33. Kockelman, P. Agency: The Relation Between Meaning, Power, and Knowledge. *Current Anthropology*. 2007. Vol. 48 (3). P. 375–401.
34. Strauss, C. Blaming for Columbine: Conceptions of Agency in the Contemporary United States. *Current Anthropology*. 2007. Vol. 48 (6). P. 807–832.
35. Peirce, C.S. “Of Reasoning in General.” In *The Essential Peirce: Selected Philosophical Writings*, Volume 2, edited by Peirce Edition Project. Bloomington: Indiana University Press, 1958.
36. Silverstein, M. Indexical Order and the Dialectics of Sociolinguistic Life. *Language & Communication*. 2003. Vol. 23 (3). P. 193–229.
37. Keane, W. Semiotics and the Social Analysis of Material Things. *Language & Communication*. 2003. Vol. 23 (3–4). P. 409–425.

Алексеева І. Тлумачення агентивності: від теоретичної граматики до лінгвістичної антропології та дискурсивних досліджень

Анотація. Метою статті є простежити еволюцію терміна *агентивність* в лінгвістиці, починаючи з 1960-х років, коли поняття *агенса* появилось як один з семантичних примітивів у відмінковій граматиці Ч.Філлмора та позначало виконавця дії, до сучасних студій в галузі лінгвістичної антропології та дискурсивних досліджень. У статті виявлено, що поняття агентивності спочатку ґрунтувалося на формальних характеристиках, проявлених на рівні синтаксису, проте потім відбувся поступовий зсув, у результаті якого все більше уваги було приділено позамовним (психологічним, культурно-специфічним або ідеологічним) факторам. Таким чином, термін *агенса* з’явився на позначення підмета перехідних дієслів на противагу додатковій та підметовій неперехідних дієслів. Подальший аналіз семантичних властивостей окремих перехідних дієслів, а також іменникової категорії істота–неістота виявив необхідність урахування лексичного значення для визначення учасника події як агенса. Морфологічні властивості вербалізаторів агенса підсумовано в таблиці істотності, де займенники першої та другої особи виступають типовими засобами на позначення агенса порівняно з займенниками третьої особи, іменниками на позначення істоти та неістоти. Фактор істоти як характеристики агенса був доповнений іншими, а саме волею (volition) та контролем (control), що свідчило про те, що агентивність навряд чи може бути об’єктивною характеристикою. Іншими словами, інтерпретація одного з учасників події як агенса є радше суб’єктивною думкою мовця. Досягнення лінгвістичної антропології, які виявили, наскільки по-різному люди в різних культурах (зокрема, тих, які займають різні позиції в континуумі «колективізм–індивідуалізм») тлумачать події з точки зору каузації та, отже, відповідальності та контролю з боку учасників, поглибили розуміння поняття агентивності. Дискурсивні дослідження сучасної опосередкованої комунікації, в свою чергу, сприяють усвідомленню зв’язку між агенсом та ідентичністю, в той час як критичний аналіз політичного дискурсу розглядає агентивність як здатність здійснювати соціокультурні зміни, причому схильність до ролі агенса та інтерпретація причинно-наслідкових відношень залежить від світогляду, сформованого ідеологією спільноти.

Ключові слова: агентивність, агенса, теоретична граматика, лінгвістична антропологія, дискурсивні дослідження.

Дата першого надходження рукопису
до видання: 22.08.2025

Дата прийнятого до друку рукопису
після рецензування: 19.09.2025

Дата публікації: 21.10.2025

Андреева І. О.,
кандидат філологічних наук,
доцент кафедри теорії та практики перекладу з англійської мови
Запорізького національного університету
<https://orcid.org/0000-0002-3436-1037>

Шимянова М. В.,
доктор філософії з філології,
викладач кафедри теорії та практики перекладу з англійської мови
Запорізького національного університету
<https://orcid.org/0000-0003-0685-6486>

РЕПРЕЗЕНТАЦІЯ КОНЦЕПТУ СОНЦЕ В АНГЛІЙСЬКОМОВНОМУ ЛІНГВОКУЛЬТУРНОМУ ПРОСТОРІ

Анотація. Статтю присвячено лінгвокультурологічному аналізу репрезентації концепту СОНЦЕ в англійськомовному просторі. Метою дослідження є ідентифікація значень, яких набуває цей фундаментальний природний об'єкт у свідомості носіїв англійської мови. У мовно-концептуальній картині світу Сонце є не стільки астрономічним об'єктом, як переконливим джерелом численних асоціативних моделей, які відображають широкий спектр людського досвіду та взаємодії зі світом природи й суспільства.

Результати дослідження підтвердили тезу про те, що асоціації, пов'язані з Сонцем, значно виходять за межі його буквального, фізичного значення, набуваючи глибоких метафоричних і символічних характеристик, які пронизують мову, культуру й колективну свідомість англійськомовного суспільства. Ці значення є результатом багатовікового спостереження, інтерпретації та культурної адаптації природних явищ.

Подальший детальний аналіз дозволив ідентифікувати й класифікувати основні категорії цих асоціативних моделей. Модель «Сонце як джерело орієнтації у часі та просторі» підкреслює фундаментальну роль Сонця у формуванні первинних уявлень про часові цикли (день/ніч, світанок/захід, пори року) та просторове позиціонування (схід, захід). Його рух небом слугує природним годинником і компасом. Модель «Сонце як джерело впливу на стан людини й довкілля» актуалізує асоціації Сонця з теплом, світлом, енергією, життєвою силою, здоров'ям і зростанням. Модель «Сонце як символ життя, успіху та влади» ідентифікує Сонце як уособлення народження, процвітання, благополуччя, а також лідерства, домінування, досягнень і слави. Воно асоціюється з яскравістю, впливовістю та центральним положенням. Модель «Сонце як символ буття» акцентує на філософських асоціаціях Сонця з неперервністю існування, вічністю, циклічністю природи, оновленням та універсальними законами життя, а тому символізує незмінність фундаментальних процесів у мінливому світі. Концепт СОНЦЕ в англійськомовній культурі є складною системою взаємопов'язаних значень, які відображають як прагматичні, так і глибоко символічні аспекти людського досвіду.

Ключові слова: концепт, картина світу, асоціативний зв'язок, метафоричний перенос, лінгвокультурний простір, метафоричні моделі.

Постановка проблеми. Концепт СОНЦЕ відіграє ключову роль у формуванні міфологічних, релігійних, наукових і повсякденних уявлень про світ. Як центральне небесне світило, джерело світла, тепла й життя на Землі, Сонце неминуче стає об'єктом концептуалізації в будь-якій культурі. Попри універсальність його фізичного існування, лінгвокультурна інтерпретація та асоціативні моделі, які формуються навколо концепту СОНЦЕ, можуть значно варіюватися, відображаючи унікальні історичні, соціальні й культурні особливості певного мовного колективу. Досліджуваний концепт є промовистим і частоживаним джерелом метафоризації, у якому втілено широкий спектр уявлень про світ – від фізичного стану й природних явищ до соціальних взаємодій, емоцій і філософських роздумів про життя, смерть, успіх і занепад. Незважаючи на значну кількість досліджень, присвячених окремим аспектам когнітивної лінгвістики й лінгвокультурології, асоціативні моделі, які утворюються навколо концепту СОНЦЕ в англійськомовному лінгвокультурному просторі, залишаються недостатньо вивченими. Наявні роботи удокладнюють окремі семантичні поля або виконані в межах порівняльного аналізу концепту в різних мовах, і не зосереджені на цілісній картині функціонування концепту СОНЦЕ в системі англійської мови й культури. Саме тому виникає необхідність системного дослідження фактів, як концепт СОНЦЕ маніфестовано в англійській мові. Такий аналіз дозволить глибше зрозуміти механізми концептуалізації дійсності в англійськомовній свідомості й виявити унікальні риси лінгвокультурної картини світу носіїв англійської мови.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Концепт СОНЦЕ здавна привертав увагу мовознавців: зокрема визначено структуру концепту СОНЦЕ, вплив міфопоетичних уявлень на сучасну вербальну репрезентацію концепту [1], деталізовано семантичне наповнення архетипного концепту СОНЦЕ [2], проаналізовано символічні ознаки й значення концепту СОНЦЕ у формуванні поетичної картини світу [3], виявлено спільні й відмінні риси у прихованій міфологічній семантиці лексичних і фразеологічних одиниць, пов'язаних із концептом СОНЦЕ [4].

Актуальність запропонованого дослідження зумовлена необхідністю комплексного аналізу метафоричних асоціа-

тивних моделей концепту СОНЦЕ в англійськомовному лінгвокультурному просторі, що дозволяє виявити когнітивні механізми формування значень і глибше зрозуміти специфіку англійськомовної картини світу.

Метою статті є аналіз метафоричних асоціативних моделей концепту СОНЦЕ в англійськомовному лінгвокультурному просторі.

Виклад основного матеріалу. Концепти – це базові одиниці ментального лексикону, які узагальнюють досвід мовців про світ і «скеровують людське мислення» [5, р. 3], допомагаючи інтерпретувати інформацію та приймати рішення. Концепти впливають на нашу повсякденну діяльність і структурують відчуття, поведінку, ставлення до інших людей. У такий спосіб наша концептуальна система відіграє центральну роль у визначенні реалій повсякденного життя, а світ сприймається через призму концептів. Мовні рівні, особливо фразеологія, є ключем до розуміння концептів, оскільки «специфіка фразеологічного мапування світу полягає в тому, що фразеологізми виникають у результаті оперування вже наявними концептами та трансформації існуючих фреймових структур для створення нових концептів» [6, с. 8]. Мовні звороти відображають і водночас формують наші уявлення. Саме так «фрагменти когнітивно-прагматичного досвіду набувають специфічного втілення» [7, с. 97] у мисленні й мові, збагачуючи наше розуміння світу.

В англійськомовній картині світу концепт СОНЦЕ є джерелом численних асоціативних моделей, які відображають різні аспекти людського досвіду. Ці асоціації часто виходять за межі буквального значення Сонця як небесного тіла, набуваючи метафоричних і символічних значень. Деталізуємо ці моделі.

Сонце як джерело орієнтації в часі й просторі. В англійськомовній картині світу Сонце функціонує як ключова модель орієнтації в часі й просторі. Історично рух Сонця небом був основним природним способом визначення напрямку; за рухом Сонця визначали час і, відповідно, природний напрямок руху об'єктів, які оберталися. Ця фундаментальна роль Сонця як хронометра збереглася й донині, хоча й у трансформованому значенні, інтегрувавшись у тканину мови й мислення. Саме тому концепт СОНЦЕ зазнає значної метафоризації, а нові значення вербалізуються за допомогою різних фразеологічних одиниць: «*I train sun up to sun down [all day]*» [8, unpaged]; «*Do not let your anger last until the sun goes down*» [9, unpaged]; «*Mom goes to bed with the sun [at a particularly early hour], so we can definitely sneak out and go to the party*» [10, unpaged]. Мова, відображаючи людський досвід, використовує образ Сонця для позначення не лише часових проміжків, а й напрямку руху в просторі: *against the sun* «counterclockwise» [11, unpaged]; «*The direction sunwise (or deosil) means to move ... in the direction that the sun moves ... you can also consider going to the right (clockwise) as sunwise and the left (counterclockwise) as widdershins*» [12, unpaged]; «*We headed for the setting sun [travelled west] but only made it as far as Indiana before we were apprehended*» [10, unpaged]. Сонце стає не просто орієнтиром шляху, а покажчиком на бажане місце розташування, асоціюючись з комфортом, відпочинком та кращими умовами життя: *follow the sun* «to holiday in a sunnier climate» [13, unpaged]. Сонце як небесне тіло з чітко визначеним рухом, стало надійним джерелом для утворення метафоричних мовних моделей, які дозволяють орієнтуватися в часі й просторі.

Сонце як джерело впливу на стан людини й довкілля. Сонце як джерело ультрафіолетового випромінювання впливає на шкіру людини або зір. В англійськомовній картині світу воно концептуалізується як об'єкт, який можна «спіймати» або «зібрати» його тепло й світло, що призводить до фізичних змін у тілі людини: «*Phoenix weather can still be pleasantly warm over the holidays – maybe even warm enough to catch some sun by the pool*», «*She couldn't see because the sun was in her eyes*» [14, unpaged]; «*The poor thing must had a touch of the sun because she fainted at the playground*» [10, unpaged].

Крім впливу на людину, Сонце визначає освітленість і температурний режим приміщень і відкритих просторів, а тому асоціюється з комфортом, світлом і теплом, що робить простір приємним: *sunspot* «a sunny holiday resort» [11, unpaged]; «*During the summer months, the Grafton Street side is generally bright and sunny whereas, on the opposite side, it's generally dark and shady. If you have a south-facing garden, it will catch the sun like the Grafton Street side whereas, if you have a north-facing garden, it will be dark like the other side of the green*» [15, unpaged].

Сонце як символ життя, успіху та влади. Сонце є усталеним символом, який метафорично втілює ідеї успіху, процвітання, впливу й досягнення бажаного соціального рівня. Його незрівнянна яскравість, центральне положення та життєдайна сила природно асоціюються з високим статусом і позитивними результатами: «*If you find a place in the sun, you reach a position which provides you with wealth and happiness, or whatever you have been hoping to obtain in life*» [16, р. 13]; «*After 35 years in this one-horse town, all I want is my day in the sun, a time when the whole world knows and loves me!*», «*I have no interest in being in the sun, thanks. I see what fame does to celebrities*» [10, unpaged]. Сонце стає символом досягнень, повноти життя, надії на визнання, матеріальне благополуччя: «*I hope one day I will find a place in the sun with the triumph of my books*» [16, р. 13]; «*I know you're sad about losing the big game today, Tommy, but you'll feel better in a few days. Remember the sun'll come out tomorrow!*», «*She was surrounded during the height of her fame by people who were eager to hang on her coattails. But false friends and shadows stay only while the sun shines, and when she lost everything, all those hangers-on deserted her*» [10, unpaged].

Подібно до того, як сонце опускається за горизонт, знаменуючи кінець дня, так і «захід сонця» людини означає завершення або значний спад її соціального, політичного чи фінансового успіху: «*The intangibility of investment-based wealth means many people's suns have set now that the market has crashed*», «*We all know the sun is setting. Our star players are getting older, so our time to win with this group is fading fast*» [10, unpaged]. Захід сонця може означати смерть людини. Як день завершується з настанням ночі, так і життя закінчується смертю: «*Even before the doctor opened her mouth, her grim facial expression told us that Bridget's sun had set [she had died]*» [10, unpaged]. Тим часом ранкове сонце символізує період розквіту: «*The morning sun never lasts a day*», тут *morning sun* має значення «positive or favorable circumstances» [17, unpaged].

Сонце уособлює найвищий рівень влади, впливу або небезпеки «*The attorney was determined to put an end to the corruption in the state, but she flew too close to the sun when she opened an investigation into the governor's affairs*» [10, unpaged]. В англійськомовній картині світу уявлення про Сонце вихо-

дять за межі простого природного явища, перетворюючись на культурний символ, який втілює людські амбіції, прагнення до самореалізації та уявлення про щасливе й успішне життя.

Сонце як символ буття. Сонце є не просто джерелом світла, а символом вічності, сталості й циклічності життя, адже існує мільярди років і щодня сходить та заходить, спостерігаючи за всім, що відбувається на Землі: «*What has been will be again, what has been done will be done again; there is nothing new under the sun*» [18, unpaged]. Саме тому Сонце є універсальним символом реальності, однією з найфундаментальніших констант повсякденного досвіду мовців і завжди слугує базовим орієнтиром для сприйняття реальності – як тієї, у якій ми живемо, так і тієї, яку ми уявляємо: «A: *'I think they should just do away with taxes altogether!'* B: *'Oh really? And what color is the sun in your world? Because here, taxes pay for hospitals, roads, schools – literally everything on which our society is built'*» [10, unpaged].

Концепт СОНЦЕ метафорично уособлює людину, яка є сенсом буття для іншої. Сонце є центром нашої планетарної системи: усі планети обертаються навколо нього, отримуючи світло й тепло, необхідні для життя. Аналогічно одна людина стає «сонцем» для іншої, її життя починає обертатися навколо цієї центральної фігури й ця асоціативна модель втілює ідею беззастережного обожнювання, абсолютної значимості й глибокої емоційної залежності, коли чиєсь існування повністю зосереджене навколо іншої людини: «*I know you think the sun rises and sets on your son, but you've got to face the truth about what he did*», «*It's so sweet the way he looks at his wife. You can tell that he thinks the sun rises and sets on her*» [10, unpaged].

Висновки. Проведене дослідження репрезентації концепту СОНЦЕ в англійськомовному лінгвокультурному просторі засвідчує багатогранність і глибину аналізованого концепту. Сонце в англійськомовній картині світу є значно більшим, ніж астрономічне тіло: воно слугує центральним елементом, навколо якого формуються численні асоціативні моделі, що пронизують усі рівні мови й культури. Ці асоціації створені упродовж століть спостережень і культурної адаптації, сягають далеко за межі буквального значення, набуваючи переконливих метафоричних і символічних характеристик.

Аналіз виділених моделей виявив ключові виміри, за якими концепт СОНЦЕ інтегрований у свідомість носіїв англійської мови. Модель «Сонце як джерело орієнтації у часі й просторі» підкреслює його фундаментальну роль у формуванні базових уявлень про лінійність часу й просторове розташування, що є невід'ємною частиною повсякденного життя й мислення. Модель «Сонце як джерело впливу на стан людини й довкілля» ілюструє глибокий зв'язок між природним явищем і фізичним/емоційним станом людини.

Особливо значимими є символічні виміри. Модель «Сонце як символ життя, успіху та влади» акцентує на тому, як світло, тепло й енергія Сонця асоціюються з позитивними аспектами людського існування – від народження і процвітання до лідерства й досягнень. Модель «Сонце як символ буття» розкриває філософську глибину концепту, пов'язуючи його з неперервністю існування, вічністю й циклічністю природи, що є фундаментальним для розуміння місця людини у світі.

Отже, концепт СОНЦЕ в англійськомовній культурі є не статичною одиницею, а динамічною, складною системою взаємопов'язаних значень, які відображають як прагматичні аспекти взаємодії людини з довкіллям, так і глибоко символічні, навіть архетипічні виміри людського досвіду.

Перспективи подальших наукових розвідок вбачаємо в аналізі еволюції репрезентації концепту СОНЦЕ в англійській мові й культурі упродовж різних історичних періодів, а їх метою буде виявлення змін у метафоричних і символічних значеннях концепту під впливом наукових відкриттів, релігійних вірувань і соціальних трансформацій.

Література:

1. Саєвич І. Концепт «сонце» в українському лінгвокультурному просторі. *Studia Methodologica*. 2011. Вип. 31. С. 58–61.
2. Слюніна О. Архетипний концепт СОНЦЕ: лінгвокультурний аспект. *Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету. Серія «Філологія»*. 2014. Т. 1, № 10. С. 78–80.
3. Шуляк С. Концепт сонце у поетичних ідіолектах Є. Гуцала та В. Симоненка. *Наукові записки [Кіровоградського державного педагогічного університету імені Володимира Винниченка]. Серія «Філологічні науки»*. 2010. Вип. 89 (1). С. 370–374.
4. Iliadi A., Derik I. Mythological perspective of the linguistic worldview (the moon and the sun in phraseology). *Naukovy Visnyk of South Ukrainian National Pedagogical University named after K. D. Ushynsky: Linguistic Sciences*. 2023. Vol. 37. P. 5–17.
5. Lakoff G., Johnson M. *Metaphors We Live By*. New York : University of Chicago Press, 2003. 277 p.
6. Андреева І. О. Лінгвокогнітивні параметри концептуалізації ПРОСТОРИ засобами англійської фразеології : автореф. дис. ... канд. філол. наук : 10.02.04. Одеса, 2007. 22 с.
7. Козлова Т.О., Седакова М.В. Концепт LOVE в англійськомовному танцювально-спортивному дискурсі. *Львівський філологічний часопис*. 2019. № 6. С. 96–100.
8. Smith J. *500 Really Useful English Phrases: From Intermediate to Advanced*. N.p. : Isaac Hays, 2018. 150 p.
9. BibleGateway. Ephesians, 4:26 URL: <https://www.biblegateway.com/verse/en/Ephesians%204%3A26> (date of access 22.07.2025).
10. Farlex Dictionary of Idioms. URL: <https://www.thefreedictionary.com/> (date of access: 14.05.2025).
11. Collins Online Dictionary. URL: <https://www.collinsdictionary.com/> (date of access 15.07.2025).
12. Cynova M. *Kitchen Table Magic: Pull Up a Chair, Light a Candle & Let's Talk Magic*. USA : Llewellyn Worldwide, Limited, 2020. 232 p.
13. YourDictionary. URL: <https://www.yourdictionary.com/> (date of access 22.07.2025).
14. Merriam-Webster.com. URL: <https://www.merriam-webster.com> (date of access 15.07.2025).
15. McGuire J. *Sorted! Great Britain* : Penguin Books Limited, 2012. 240 p.
16. Smith D.B. *English Idioms and Phrases Dictionary*. N.p. : Daniel B. Smith, 2023. 378 p.
17. LanGeekDictionary. URL: <https://dictionary.langeek.co/en/word/216064?entry=morning%20sun%20never%20lasts%20a%20day> (date of access: 23.07.2025).
18. BibleGateway. Ecclesiastes, 1:9. URL: <https://www.biblegateway.com/passage/?search=Ecclesiastes%201%3A9&version=NIV> (date of access: 23.07.2025).

Andryeyeva I., Shymianova M. Representation of the Concept SUN in the English-Speaking Linguocultural Space

Summary. The article is devoted to a linguocultural analysis of the representation of the concept SUN in the English-speaking space.

The aim of the study is to identify the meanings that this fundamental natural object acquires in the consciousness of English speakers. In the linguistic and conceptual worldview, the Sun is perceived not so much as an astronomical object, but

rather as a powerful source of numerous associative models that reflect a wide range of human experience and interaction with the natural and social world.

The findings of the study confirm the idea that associations related to the Sun go far beyond its literal, physical meaning, acquiring profound metaphorical and symbolic characteristics that permeate the language, culture, and collective consciousness of English-speaking communities. These meanings are the result of centuries of observation, interpretation, and cultural adaptation of natural phenomena.

The more detailed analysis made it possible to identify and classify the main categories of these associative models. The «Sun as a source of orientation in time and space» model emphasizes the fundamental role of the Sun in shaping basic notions of time cycles (day/night, sunrise/sunset, seasons) and spatial positioning (east, west). Its movement across the sky functions as a natural clock and compass.

The «Sun as a source of influence on the human condition and the environment» model actualizes associations of the Sun with warmth, light, energy, vitality, health, and growth. The «Sun as a symbol of life, success, and power» model identifies the Sun

as an embodiment of birth, prosperity, well-being, as well as leadership, dominance, achievement, and fame. It is associated with brightness, influence, and a central position. The «Sun as a symbol of being» model focuses on philosophical associations of the Sun with continuity of existence, eternity, the cyclic nature of the universe, renewal, and the universal laws of life – thus symbolizing the constancy of fundamental processes in a changing world. The concept SUN in English-speaking culture represents a complex system of interconnected meanings that reflect both pragmatic and deeply symbolic aspects of human experience.

Key words: concept, worldview, associative link, metaphorical transfer, linguocultural space, metaphorical models.

Дата першого надходження рукопису
до видання: 11.08.2025

Дата прийнятого до друку рукопису
після рецензування:
12.09.2025

Дата публікації: 21.10.2025

Bernar Gloria,

Candidate of Philological Sciences, Associate Professor,
Associate Professor at English Philology Department
Ivan Franko National University of Lviv
<https://orcid.org/0009-0009-8495-3223>

SAMUEL BECKETT'S WORDCRAFT (BASED ON RADIO PLAYS "WORDS AND MUSIC" AND "CASCANDO")

"Words are all we have."

Samuel Beckett

Summary. This article is dedicated to Samuel Beckett's rhetoric in his early radio plays "Words and Music" and "Cascando". The aim of the research is to analyze the playwright's language in both plays in terms of linguostylistics. The object of our article is Beckett's wordcraft in the two radio plays and its subject is linguostylistic means of his wordcraft.

Both plays touch upon interaction between language and its sounding, thus proving that Beckett's mastery consists in using simple, minimal, sometimes unspoken, words to denote a deep, implicit sense. Beckett's minimalistic but skillful use of rhetoric involves manifold allusions to his previous works ("Waiting for Godot", "Endgame" and "The Unnamable") and targets at an intellectual reader who reflects on the text and is able to decode its unconventional symbolism.

The main idea encoded by the playwright is to show the impossibility of expressing meaningful utterance only through words – feelings, representing expressiveness, should be integrated with words. Words are restricted unlike infinite feelings.

Among typical linguistic features of Beckettian language, discovered in both plays, are onomatopoeic author's remarks, indirect characterization, allusions to other Beckett's works and characters, emotionally coloured vocabulary, plentiful author's remarks "Pause" and "Long pause", emphatic syntax (exclamatory sentences, aposiopesis, parcellation and parallelism), repetition (both lexical and syntactic) and unusual symbolism.

Not only does the language of the plays contribute to their complexity and depth but their structure and setting also strengthen this effect. Beckett uses unidentified setting and time as well as frequently applies repetitive cycles of characters' lines.

Key words: radio plays, Beckettian wordcraft, unidentified setting, allusion, unconventional symbolism, intellectual reader.

Problem statement. Samuel Beckett is a literary legend, a major figure of British, even English, literature that has not only influenced the literature of the XX century but also determined the development of English literature of XXI century. Being a representative of the *Theatre of the Absurd*, Beckett is mostly associated with his well-known plays "Waiting for Godot", "Endgame" and "Happy Days" which have received worldwide acclaim. Nevertheless, he is an author of 5 less known radio plays which provoke contrary opinions. "Words and Music" as well as "Cascando", both written in 1961, are among them.

So, the aim of this research is to analyze Beckett's wordcraft in his two early radio plays "Words and Music" and "Cascando" in terms of linguostylistics, thus showing that less attention given

to them does not diminish their value and complexity. The object of our article is Beckett's wordcraft in the two radio plays and its subject is linguostylistic means of his wordcraft.

Analysis of recent research and publications. "Words and Music" and "Cascando" have been an object of some investigations – Tzu-Ching Yeh examines Beckett's radio plays from aesthetic approaches and literary-theoretical viewpoints [1]; Lucy Jeffery analyzes how contemporary and Romantic music instructed Beckett's creative process, paying attention to his structural techniques and narrative voice [2]; Alexandra Poulain explores two competing paradigms of torture and passion in Beckett's radio plays [3]; Richard J. Gray II highlights the juxtaposition of sound and silence in Beckett's most influential radio dramas [4] and Andreas Mahler investigates Beckett's audioliterature in the context of musico-literary studies [5]. Each research dealing with a specific aspect is not related to linguistics. In our investigation, we have performed an in-depth comparative linguistic stylistic analysis of two radio plays – "Words and Music" and "Cascando".

Results and discussion. The play "Words and Music" is set in unidentified space. The only hint a reader gets from the playwright is mentioning of "stairs" and "tower" [6, p. 334] which makes us assume that this play takes place in a castle or something similar to it. We get acquainted with the castellan Croak, called "My Lord" several times by Words [6, pp. 333, 334, 335]. Accordingly, two other characters – Words and Music are his servants whom he simply calls Joe and Bob. While reading a play and observing the behavior of all personages, we draw a parallel with medieval or Renaissance court where a monarch (a king) is entertained by a bard and a singer.

It becomes obvious that Croak is elderly thanks to numerous onomatopoeic author's remarks – "shuffling carpet slippers" [6, pp. 333, 340]; "rending sigh" [6, p. 334]; "deep sigh" [6, p. 340]; "groans" [6, pp. 335, 337, 338, 339]; "faltering" [6, p. 335]; "murmur" [6, p. 337] and "thump of club" [6, pp. 334, 335, 336]. Thus, Beckett skillfully, without direct characterization, enables his readers to imagine the way Croak looks – a very old man with a weak and gruff voice, walking with difficulty and using a cane.

Croak is entertained by Words and Music which stand in opposition. From the very beginning of the play it becomes clear that despite being together for a long time they are both rivals being jealous and competitive:

MUSIC Long la.

WORDS [imploring] No! [6, p. 336];

MUSIC Renews timidly previous suggestion.

WORDS [interrupting, violently] Peace! [6, p. 338].

One can spot a typical Beckettian technique – to make references to other plays. In this case, Words and Music resemble

Hamm and Clov – main characters of “Endgame”. The relationship between Words and Music is antagonistic; each implores, loathes, interrupts, and seeks to gain ascendancy over the other until they hear the sound of Croak [7]. Besides, there is an implicit reference to “Waiting for Godot” when personages are caught in cycles of repetition: “Sloth is of all the passions the most powerful passion and indeed no passion is more powerful than the passion of sloth, this is the mode in which the mind is most affected and indeed – ... The mode in which the mind is most affected and indeed in no mode is the mind more affected than in this...” [6, p. 333] resembling “Love is of all the passions the most powerful passion and indeed no passion is more powerful than the passion of love. This is the mode in which the mind is most affected and indeed in no mode is the mind more affected than in this.” [6, p. 334] or “Age is ... age is when ... old age I mean ... if that is what my Lord means ... is when ... if you’re a man ... were a man ... huddled ... nodding ... the ingle ... waiting – ... Age is when ... to a man ... Age is when to a man ... Huddled o’er ... the ingle ... Waiting for the hag to put the ... pan in the bed ... Waiting for the hag to put the pan in the bed. And bring the ... arrowroot. ... And bring the toddy ... She comes in the ashes ... She comes in the ashes who loved could not be ... won or ... Or won not loved ... [6, pp. 335-336] resembling:

“Age is when to a man
Huddled o’er the ingle
Shivering for the hag
To put the pan in the bed
And bring the toddy
She comes in the ashes
Who loved could not be won
Or won not loved
Or some other trouble
Comes in the ashes
Like in that old light
The face in the ashes
That old starlight
On the earth again.” [6, p. 337].

The play opens with Music represented by “small orchestra softly tuning up” [6, p. 333] but Words is annoyed because these sounds have interrupted his soliloquy on the “theme sloth” [6, p. 333]. Croak tries to make up a quarrel, uttering “Be friends!” [6, pp. 334, 338], “My balms!” [6, p. 335], “My comforts!” [6, p. 338] and “Together!” [6, p. 336]. Samuel Beckett manages to display emotionality of their communication with the help of **emotionally coloured vocabulary** – “implores” [6, pp. 333, 335, 336, 340]; “anguished” [6, pp. 334, 335, 338]; “no! please!” [6, p. 335]; “drowning protestations” [6, p. 335]; “violent thump” [6, pp. 334, 336]; “tremendous thump” [6, p. 336]; “interrupting, violently” [6, p. 338]; “disregarding, cold” [6, p. 338]; “irrepressible burst of music” [6, p. 339]; “vain protestations” [6, p. 339]; “peace! No! please!” [6, p. 339]; “reverently” [6, p. 339]; “shocked” [6, p. 340]. The characters also raise two sensitive and relevant topics – love and age. When Croak announces the topic of love, he mentions a female name Lily [6, p. 338]. This figure remains unknown to a reader and mysterious but it can be the person who Croak is attracted to. When he appears for the first time, he utters: “I am late, forgive. [Pause.] The face. [Pause.] On the stairs. [Pause.] Forgive. [Pause.] ... The face. [Long pause.] Theme tonight ... [Pause.] Theme tonight ... love.” [6, p. 334]. Moreover, plentiful **author’s remarks “Pause” and “Long pause”** (used 76 times) add emotionality and tension. Expressive means on a syntactical level, used by the author, include **exclamatory sentences** (“Please!... Listen!... At last!” [6, p. 333]; “Love!... Oh! Louder!” [6, p. 335]; “Age!” [6, p. 336]; “Together! Together, dogs!” [6, p. 336]; “Peace!” [6, p. 338]); **aposispesis** (“Of

all – “ [6, p. 334]; “...is the soul more urged than by this, to and – “ [6, p. 334]; “Arise then and go now the manifest unanswerable – “ [6, p. 335]; “Ages is ... age is when ... old age I mean ... if that is what my Lord means ... is when ... if you’re a man ... were a man ... huddled ... nodding ... the ingle ... waiting – “ [6, pp. 335-336]; “And bring the ... arrowroot ... And bring the toddy ...” [6, p. 336]; “She comes in the ashes ...” [6, p. 336]; “She comes in the ashes who loved could not be ... won or ...” [6, p. 336]; “That old moonlight ... on the earth ... again.” [6, p. 337]; “Seen from above in that radiance so cold and faint ...” [6, p. 338]) and **parcellation** (“Be friends! [Pause.] I am late, forgive. [Pause.] The face. [Pause.] On the stairs. [Pause.] Forgive. [Pause.] Joe.” [6, p. 334]). Words and Music are antagonists, symbolizing language and feelings (or expressiveness). Each of them wants to dominate. The main idea encoded by Beckett is that it is impossible to express meaningful utterance only through words – there always have to be feelings. A reader can clearly see it at the end of the play when Music and Words stop quarreling, interrupting each other and try to cooperate: “Music invites with opening, pause, invites again and finally accompanies very softly... Words trying to sing, softly.” [6, p. 340]. At this point, closer to the end of the play, one starts pondering that Croak may symbolize Beckett himself, Beckett as a writer. After all, all Beckett’s works are full not only of sense but also of feelings and emotions.

A radio play “Cascando” is very similar to “Words and Music” in an implicit message of the playwright and the way it is presented. As in the previous radio play, the setting is not mentioned and there are three characters – Opener, Voice and Music. They all represent unity, forming together a human being. The first line of Opener starts with mentioning of “May” – “It is the month of May ... for me.” [6, p. 343] and this month is repeated twice throughout the play: “Yes, correct, the month of May. You know, the reawakening.” [6, p. 348]; “Yes, correct, the month of May, the close of May.” [6, p. 349]. Its **symbolism** is obvious – May stands for reawakening, as the protagonist mentions himself.

From the first lines of the play we immediately understand that Opener is a reviving writer ruled by Voice and Music, thus wishing to express both meaning (Voice) and feelings (Music). He wants to finish the story and finally find a rest: “– story ... if you could finish it ... you could rest ... sleep ... not before ... oh I know ... the ones I’ve finished ... thousands and one ... all I ever did ... in my life ... with my life ... saying to myself ... finish this one ... it’s the right one ... then rest ... sleep ... no more stories ... no more words ...” [6, p. 343]. From this excerpt, we find out that he, being a writer, has written a great deal of stories. **Parcellation combined with parallelism** “no more stories ... no more words” emphasizes how emotional this excerpt is, how important writing a new story is and how tired Opener is. One cannot but notice the importance of this story and confidence of main character that this story is right – “it’s the right one” [6, pp. 343, 344, 345, 347, 348, 351].

Further pages of the play explain how others, probably critics, cannot understand him: “They say, It’s in his head.” [6, p. 345]; “They say, He opens nothing, he has nothing to open, it’s in his head. **They don’t see me, they don’t see what I do, they don’t see what I have, and they say, He opens nothing, he has nothing to open, it’s in his head.**” [6, p. 346]; “They say, That is not his life, he does not live on that. **They don’t see me, they don’t see what my life is, they don’t see what I live on, and they say, That is not his life, he does not live on that.**” [6, p. 347]. The playwright highlights Opener’s indignation, despair and fatigue through a range of rhetoric devices – **anaphoric repetition** “they don’t see”, **reiterated word “nothing”** (which becomes a key word) and **parallel constructions**. He is too tired repeating “I open.”; “I close.”; “I start again” [6, pp. 343, 344, 345, 346, 347, 349, 350] but his Voice urges him saying “don’t give up”

[6, pp. 344, 345], “come on!” [6, p. 349], “don’t let go” [6, pp. 350, 351]. It echoes the final words of “The Unnamable” by Beckett: “...you must go on, I can’t go on, I’ll go on.” [8, p. 135].

The last cues of characters explicitly hint a reader at the story being written:

OPENER [with Voice and Music]: *Good.*

VOICE and MUSIC together: – *nearly ... just a few more ... a few more...*

OPENER [with Voice and Music, fervently]: *Good.*

VOICE and MUSIC together: – *this time ... it’s the right one...* [6, pp. 350–351].

As one can see, the characters act in unison producing a perfect piece. As we can notice in both plays, all the personages are interconnected and an ideal piece of literature requires not only a producer, writer (Croak and Opener) but also both form and meaning / words and feelings (Words and Music as well as Voice and Music).

Characters of both above-mentioned plays embody Beckett himself. The problem raised in these plays echoes Franz Kafka’s quote about “the limitations of words and the infinity of feelings” [9]. Words are restricted and they cannot express measureless feelings. That is the playwright’s idea.

Both radio plays can be alluded to Beckett’s tragicomedy “Waiting for Godot”. The above-mentioned plays have unknown and unnamed settings as in “Waiting for Godot”. Besides, repetitive cycles of main characters’ lines resemble cues of Vladimir and Estragon waiting for Godot and being unable to change anything. The only difference is that despite repetitive events Vladimir and Estragon still do not meet Godot at the end of the play but they do not leave:

VLADIMIR: Well? Shall we go?

ESTRAGON: Yes, let’s go.

[*They do not move*] [6, p. 87].

As for the protagonists of “Words and Music” as well as “Casando”, they achieve desired outcomes – in both cases they produce an ideal, right piece of art.

One striking feature of the play “Words and Music” which makes it different from “Casando” is reliance on a reader familiar with Italian and Latin borrowings: “adsum” [6, p. 334; p. 335], “orotund” [6, p. 334], “fortissimo” [6, p. 335], “aperture” [6, p. 339], “expostulatory” [6, p. 339].

Conclusion. Thus, both radio plays share the same feature – behind mere, simple words there is a deep, hidden sense, which is an example of Beckett’s mastery. Beckett’s minimalistic but skillful use of rhetoric relies on numerous allusions to his previous works and is aimed at an intellectual reader who reflects on the text and is able to decode its unconventional symbolism.

Bibliography:

1. Tzu-Ching Yeh Samuel Beckett’s radio plays: sounding in theory and aesthetic practice. URL: <https://core.ac.uk/download/pdf/345683897.pdf>
2. Jeffery L. Beckett: art, music and the creative process. URL: https://centaur.reading.ac.uk/80440/1/24908804_Jeffery_thesis.pdf
3. Poulain A. Torture and passion: opened bodies in Samuel Beckett’s Rough for Radio II, Words and Music and Casando. URL: https://www.researchgate.net/publication/312569784_Torture_and_Passion_Opened_Bodies_in_Samuel_Beckett's_Rough_for_Radio_II_Words_and_Music_and_Casando
4. Gray II R. J. A matter of fundamentals: sound and silence in the radio drama of Samuel Beckett. URL: <https://www.redalyc.org/pdf/561/56123876009.pdf>

5. Mahler A. The power of musicality in Samuel Beckett’s radio plays. URL: <https://unipub.uni-graz.at/obvgrhs/download/pdf/215430>
6. Beckett S. Dramatic Works. Volume III. New York: Grove Press, 2006. 509 p.
7. Morace, Robert A. Words and Music by Samuel Beckett. URL: <https://www.ebsco.com/research-starters/literature-and-writing/words-and-music-samuel-beckett#:~:text=As%20soon%20becomes%20clear%2C%20the,slippers%2C%20approaching%20from%20the%20distance.>
8. Beckett S. The Unnamable. URL: <https://s3.amazonaws.com/arena-attachments/1675308/7bbd95bc63562c1b18ecf816568d9bd6.pdf?1517359229>
9. Blaisdell B. Franz Kafka “In spite of everything writing does one good”. URL: <https://www.whistlingshade.com/0601/kafka.html>

Бернар Глорія «Мистецтво слова Семюеля Беккета» (на основі радіоп’єс «Слова та музика» і «Каскандо»)

Анотація. Ця стаття присвячена риториці Семюеля Беккета в його ранніх радіоп’єсах «Слова та музика» і «Каскандо». Мета дослідження – проаналізувати мову драматурга в обох п’єсах з точки зору лінгвостилістики. Об’єктом нашої статті є мистецтво слова Беккета у двох радіоп’єсах, а її предметом є лінгвостилістичні засоби мистецтва його слова.

Обидві п’єси торкаються взаємодії між мовою та її звучанням, таким чином доводячи, що майстерність Беккета полягає у використанні простих, мінімальних, іноді недоговорених, слів для позначення глибокого, імпліцитного сенсу. Мінімалістичне, але майстерне використання Беккетом риторики передбачає численні алюзії на його попередні роботи («Очікуючи на Годо», «Кінець гри» та «Безіменний») та орієнтоване на інтелектуального читача, який рефлексує над текстом і здатен розкодувати його нетрадиційну символіку.

Основна ідея, задована драматургом, – показати неможливість вираження осмисленого висловлювання лише за допомогою слів – почуття, що презентують виразність, повинні бути інтегровані зі словами. Слова обмежені, на відміну від безмежних почуттів.

Серед типових лінгвістичних особливостей беккетівської мови, виявлених в обох п’єсах, – ономапотичні авторські ремарки, непряма характеристика, алюзії на інші твори та персонажів Беккета, емоційно забарвлена лексика, численні авторські ремарки «Пауза» та «Довга пауза», емфатичний синтаксис (окличні речення, апосіопеза, парцеляція та паралелізм), повтори (як лексичні, так і синтаксичні) та незвична символіка.

Не лише мова п’єс сприяє їхній складності та глибині, але й структура та місце дії також посилюють цей ефект. Беккет використовує невизначені місце і час, а також часто застосовує повторювані цикли реплік персонажів.

Ключові слова: радіоп’єси, мистецтво слова Беккета, неідентифіковане місце дії, алюзія, нетрадиційна символіка, інтелектуальний читач.

Дата першого надходження рукопису
до видання: 21.08.2025

Дата прийнятого до друку рукопису
після рецензування: 15.09.2025

Дата публікації: 21.10.2025

Бортун К. О.,

кандидат філологічних наук, доцент,
доцент кафедри ділової української мови та іноземних мов
Навчально-наукового інституту права та психології
Національної академії внутрішніх справ
<https://orcid.org/0000-0003-1223-347X>

МОВНИЙ ШЛЕЙФ ТВОРУ РОМАНА ІВАНИЧУКА «НЕЩОДЕННИЙ ЩОДЕННИК»

Анотація. Стаття присвячена дослідженню мовного шлейфу роману Романа Іваничука «Нещоденний щоденник», одного з найвидатніших творів сучасної української літератури. «Нещоденний щоденник» – це не просто фіксація подій і думок автора, це глибоке осмислення епохи, її духовних і моральних викликів. Мова твору віддзеркалює складність і багатогранність художнього світу, вирізняється неповторним авторським стилем й інтонацією. Важливими у творі є лінгвістичні особливості й стилістичні прийоми, що якнайкраще віддзеркалюють візію автора. Р. Іваничук віртуозно поєднує елементи мемуаристики, публіцистики та художньої прози, створюючи багатогранний портрет епохи крізь призму особистих переживань і спостережень.

Особлива увага приділена використанню суспільно-політичної лексики, що підкреслює емоційність й авторську позицію. Ідіостилю твору властиве багатство й виразність, зокрема майстерне застосування епітетів, метафор, порівнянь, архаїзмів, історизмів і діалектизмів. Ці засоби не лише збагачують художню палітру, але й слугують для передачі емоційного стану автора та його ставлення до описуваних подій і осіб. Важливим є також символіка, що є наскрізною упродовж усієї оповіді. І саме вона віддзеркалює відчуття автора й поєднує з оповідною канвою «Нещоденного щоденника».

Твір є цінним джерелом для розуміння ідіостилю Романа Іваничука та суспільно-політичного контексту описуваних подій, що робить його важливим для скарбниці сучасної української літературної мови. Актуальність дослідження зумовлена тим, що мова художнього твору є важливим засобом відображення авторського світобачення, його ідей і цінностей. Дослідження мовного інструментарію «Нещоденного щоденника» дозволяє глибше зрозуміти творчу манеру Романа Іваничука, його місце в літературному процесі, значення творчого доробку для сучасного мовознавства.

Ключові слова: Роман Іваничук, «Нещоденний щоденник», мовний шлейф, лексичні засоби виразності, стилістичні прийоми, тропи, алюзії, інтертекстуальність.

Постановка проблеми. Відомий український письменник Роман Іваничук є представником нової генерації митців української історичної прози та посідає провідне місце в літературознавстві наразі. Художній доробок автора є своєрідним меседжем на історичну тематику, крізь призму якого віддзеркалені проблеми сучасності. Саме це є важливою місією митця – зобразити історичну канву від XV до XX століття та донести її до свідомості читача. Цьому слугують продуманий вибір мовного матеріалу, зокрема його особливості реалізації. Будь-яка

лексема в художній прозовій думці є важливою, бо вводить у текстове тло розуміння автора про конкретну історичну епоху, сприйняту ним.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Творче надбання Романа Іваничука поставало предметом багатьох наукових студій, зокрема цікавим постає лінгвістичне тло, яке вивчали дослідники М. Беліченко [1], Г. Гайдученко [2], Є. Єрмоленко [3], Л. Пустовіт [4], Н. Поляруш [5], І. Король [5], К. Бортун [6-10], В. Бурчення [11], Т. Гажа [12], М. Черкасова [13], В. Черкалюк [14] тощо. Вони залучали матеріали з творів письменника під час опису маркованої лексики, досліджувати тло фольклоризмів у прозі, вивчали питання нормотворчості й арсенал порівняння як структурно-стилістичний компонент тексту, розглядали лінгвостилістичний потенціал романів доби козацтва. Водночас повною мірою мовне тло твору Романа Іваничука «Нещоденний щоденник» не було здійснено.

Відсутність такого аналізу зумовлена необхідністю комплексно вивчити шлейф окресленого вище роману. Аналіз авторського бачення лексичного різноманіття засобів у романі окреслює, як репрезентовані й урізноманітнені засоби вираження художнього мовлення, як розкрили свій потенціал й стилетвірні вектори в канві нових тенденцій розвитку сучасної української літературної мови.

Мета статті є дослідження лінгвістичних особливостей і прийомів у творі Романа Іваничука «Нещоденний щоденник», зокрема аналіз використання суспільно-політичної лексики як засобу вираження емоційності й авторської позиції. Це дозволить глибше зрозуміти ідіостиль письменника та його вплив на сприйняття читачем подій, зазначених у творі.

Виклад основного матеріалу дослідження. Мовна палітра творів Романа Іваничука надзвичайно різноманітна. Характеристика лінгвістичних засобів найяскравіше розкриває специфіку творчості автора. У його творі переплетені найрізноманітніші шари мови: лексичний, стильовий, синтаксичний. Письменник у своєму творі вміло й свідомо здійснює стилізацію особливостей, що розкривають колорит історичної доби України.

Найяскравіше у зазначеному романі, як і у всіх творах письменника, представлені історизми. Історизми, які віддзеркалюють своєрідні вектори минулих віків, епох, не мають аналогів у сучасному лексичному складі українців, бо є єдиним способом називання історичних реалій. Тому вони використані як терміни, адже не мають ніякого стилістичного навантаження. Деякі з цих слів (архаїзми) набули найрізноманітніших відтінків емоціонального забарвлення, виражаючи не тільки негативні почуття, а й захоплення, схвалення тощо. Словами-ар-

хаїзмами пронизаний увесь роман: *рантух* (тонка бавовняна тканина), *обуха* (втіха), *бинда* (стрічка), а також історизми *упівець*, *більшовик*, *енкаведист*, *совіти* (представники радянської влади) тощо.

У творі чергуються політичні події й події із особистого життя автора. Ці ліричні відступи надзвичайно багато представлені метафорами й порівняннями, наприклад: «*життя його [народу] вічне, як торф'яна пожежа, а яка ніколи не згасає ні під снігом, ні під проливними дощами – завжди в тих глибинних надрах горить вогонь, який в кожну хвилину може зайняти весь обшар, і ніяка сила згасити його не може*» [1]. Автор порівнює Україну та її народ із пташенням: «*А я дивлюся на малою й думаю собі, що й ми ще достатньо не зміцніли, й чимдуж треба набиратися сил для нашої неминучої перемоги восени*» [1].

У романі автор влучно використовує порівняння: «*Я виходжу на край обриву і вдивлюся в неосяжне просторін'я: внизу, немов коралові рифи на дні прозорого моря, припали до Землі села Підлисся й Княже, вивершені срібними банями церков*» [1]. Фіксуємо також зооморфні метафори, за допомогою яких письменник показує явище антипатріотизму у суспільстві, наприклад: «*А тим часом із потопуючого корабля втікають щурі, які спритно перефарбовуються в помаранчевий колір, з надією, що їм простять не лише зраду, а й поважні злочини*» [1]. «...*Отакий голуб з душею бандита йде в президенти України*!» [1]. Зазвичай, цей птах актуалізує абсолютну чистоту душі, втілення лагідності та смиренності, позначений позитивним емоційно-оцінним забарвленням. Однак, у даному випадку голуб набуває негативної конотації і виступає у значенні антипатріота.

Письменник у творі використовує неологізми, зокрема й авторські (кайданили талант, любомудрик, різномлумачення, влада «закучмилася», сиволані бурчуні, невігойна рана сорому, закожушенемякорунною отавою замчище, сивостволі буки). Неологізми Р. Іванічука є загальномовними, на діалектичному контенті. Авторські неологізми поживляють твір, є важливим засобом для транслювання думок. Діалектизми теж присутні у творі – *кнайпа* (тобто ресторан), *цямрина* (верхня частина колодяного зрубу), *лавиця*, *тетка* (тітка), *стрийко* (дядько). Наявні у творі лексичні діалектизми автор використовує із спеціальною стилістичною настановкою для змалювання життя персонажів твору, для надання місцевого колориту.

У романі присутні фразеологізми, особливо ідіоми, прислів'я й приказки, «крилаті» вислови. «*Отак – за моє житто ще мене й бито!*» [1]; «*хто сіє вітер – пожежа бурю!*» [1], створюють колорит твору. Твір насичений алегоричними образами: *беззубий хижак* – таким вбачається автору росія на політичному тлі щодо ставлення до України. «*І станеться це, станеться, злобні Датани й люті Авірони – ніщо вас не врятує від політичного забуття...*» – говорячи про тогочасну діючу владу.

Творчий доробок містить велику кількість прикметників, які характеризують явище з різних сторін, наприклад: «*й від того я став старший і досвідченіший, невігойно зранений і цілюще втішений, зневірений і спонадіяний на кращу долю*» [1]; «*і я дізнався, що трагічно загинула моя молода приятелька – ніби дочка, ніби сестра – добра, мудра, невтомно роботяща*» [1].

Емотивний фактор, що містить таке значення, відіграючи особливу роль у зміні семантики. Такий лексичний шлейф – це слова, що сприяють транслюції нашого ставлення до того чи іншої реалії

або виклику. Вони можуть бути позитивно чи негативно марковані, містять оцінку. Використання автором емоційно забарвленої лексики є одним із найважливіших факторів трансформації лексичного шару мови, реалізації конотативної семи в романі письменника.

Варто зазначити, що «Нещоденний щоденник» містить автобіографічні елементи. Засади сповіді є надважливими в творові, адже автор не просто філігранно транслює оточення, навколишній світ, але й формує модель свого «я». У «Нещоденному щоденнику» Р. Іванічук часто звернений до читача із запитаннями, звертаннями, адже автор прагнув бути почутим і сприйнятим: «*Тобі смішно, мій читачу? Може, і є підстави для глуздів наді мною з цієї причини, та коли я спогадую весь свій прожитий вік, то вкотре переконаюся, що яки не ті безкінечні миттєвості захоплення жінками, які то здалека, то зблизка дотикалися до мого життя, – чи написав би я хоч одну пристойну річ?*»

На нашу думку, «Нещоденний щоденник» постає образом свідченням. Кожен із образів твору виокремлює певний жанровий ряд, який є складовою частиною монолітного образу, має піднесений характер, що містить мандрівки спогадами, елементи медитації і свідчення. У векторі жанрової ідентифікації авторської візії важливою є те, що в усіх творах він називає власну публіцистичну інтенцію мемуаристикою, а «Нещоденний щоденник» має такий визначальний припис, де йдеться про документалістику: «...*мою свідомість водно діймає переконання, що майбутньому читачеві достовірні свідчення будуть набагато цікавіші, ніж змодельовані під власний світогляд і досвід письменника сюжети, які не є документальним відбитком проминулого часу й представляють лише авторське артистичне вміння бачити світ у спектрі власних смислів, а не у світлі конкретної правди*» [1].

Емоції людини можуть бути позитивними чи негативними. У романі простежуємо негативне ставлення автора до політичних діячів нашої держави того періоду, який описано у творі, 2003–2004 рр. Це підкріплюється оцінкою й аналізом їх діяльності. Тобто, автор переконує читача у своїй правоті і підтверджує це фактами. Зокрема, тодішнього президента він називає псевдогарантом, розуміючи під тим, що гарант має відстоювати національні інтереси, а не як «*зрадник на престолі віддає – кому Криворіжсталь, кому Укртелеком, а росії нафтогін Одеса-Броди, й навіть Севастополь – за майбутній політичний притулок у Московії...*» [1]; «*головнокомандувачем війська, яке збиває чужі літаки, заганяє ракети в димарі своїх громадян, а український державний полігон орендує іноземцям для випробувань невідомої зброї...*»; політичним авантюристом, який намагається якнайдовше залишитися на найвищому щаблі влади, пропонуючи неодноразово внести зміни до Конституції; «*унікальним політичним діячем, який пропонує сусідній державі державу власну в заставу за владу...*» [1].

Наявна у творі емоційно-знижена лексика, констатує наявність слів з негативним змістом: «*бізморди з його парсуною*», *дужий тевал* – велика неповоротка, незграбна людина (описуючи «замах» за допомогою курячого яйця), *малограмотний*, *гвалтівник*, *хам* та багато інших подібних слів. Схожі емоції викликають в романі описи й інших політичних діячів, керівників політичних партій, письменників, акторів, які, на думку автора, нехтуючи інтересами України, попереду поставили свої власні інтереси, і котрих автор називає зрадниками.

Зовсім по-іншому письменник говорить про свою сім'ю, друзів, літературу, на що вказує відповідна лексика: «*Нарешті я сягаю рукою по томик і кванно втікаю від політики в літературу – у мій затишок, у мою камеру душевних мук, у мій буколічний світ, на стартова не поле битви – в те середовище, яке є для мене найбільш натуральним і визначає мій властивий спосіб існування*» [1]. Дочку Наталю називає «моя доня», сином Яремою не менше захоплюється, вказуючи що у «нього золоті руки: здається, нічого на світі нема такого, чого б він не зміг зробити». Внуків називає лагідно Софієюкою, Орестиком. Читаючи розповіді письменника про його рідних, відчуваємо почуття гордості батька за дітей, дідуся – за внуків. У романі наявні емотиви-експресиви на позначення радості («О так!») та негативних емоцій (О, мій обкрадений народе, розбуджений у вогні!...). Узагальнено мовний шлейф у творі «Нещоденний щоденник» окреслено у таблиці 1:

Таблиця 1

Мовний шлейф твору «Нещоденний щоденник»

	Історизми
	Метафори й порівняння
	Авторські неологізми
	Фразеологізми
	Автобіографічні елементи
	Емоційно-знижена лексика

Висновки й перспективи подальшого дослідження.

Отже, опрацювання мовного шлейфу твору Романа Іванчука «Нещоденний щоденник» свідчать про активне вивчення особливостей і стилістичних прийомів у творі Романа Іванчука «Нещоденний щоденник». Встановлено, що автор майстерно поєднує елементи мемуаристики, публіцистики та художньої прози, створюючи багатограний портрет епохи крізь призму особистих переживань та спостережень. Особливого значення набуває суспільно-політична лексика, яка підкреслює емоційність та авторську позицію, надаючи тексту додаткової глибини та виразності. Ідіостиль «Нещоденного щоденника» містить багатство та різноманітність, які досягнуто за допомогою застосування епітетів, метафор, порівнянь, архаїзмів, історизмів і діалектизмів. Ці засоби не лише збагачують художню палітру твору, але й слугують для транслювання емоційного стану автора, його ставлення до окреслених подій і осіб.

Перспективним вважаємо систематизувати окреслених доробків, щоб перетворити в копусне дослідження ідіолекту автора. Створення електронного корпусу текстів Романа Іванчука для детального аналізу його лінгвістичні особливостей за допомогою сучасних лінгвістичних технологій. Такий підхід дозволить систематизувати мовні характеристики та виявити унікальні риси стилю письменника. Реалізація цього напряму дослідження сприятиме глибшому розумінню мовної майстерності Р. Іванчука та його внеску в українську літературу, а також розширить знання про взаємозв'язок між мовою, культурою та історією в його творчості.

Література:

- Беліченко М. Поетика історичної прози Р. Іванчука (особливості часо-просторової концепції). дис. ... наук. ступеня канд. філол. наук.: спец. 10.01.01 Українська література. Київ, 2007. 180 с.
- Гайдученко Г.М. Семантико-стилістична характеристика хронологічно маркованої лексики (на матеріалі української історичної прози другої половини ХХ століття): автореф. дис. ... канд. філол. наук: спец. 10.02.01 «Українська мова». Київ, 1999. 19 с.
- Єрмоленко С.Я. Фольклор і літературна мова. Київ: Наукова думка, 1987. 244 с.
- Пустовіт Л.О. Питання мовної норми в сучасній художній прозі. *Жанри і стилі в історії української літератури мови*. Київ: наук. думка, 1989. С. 253–264.
- Поляруш Н.С., Король І.М. Особливості художнього мовлення творів малих жанрів романа Іванчука. *The 2nd International scientific and practical conference «Innovations and prospects in modern science»* (February 13-15, 2023). SSPG Publish, Stockholm, Sweden. 2023. С. 351–357.
- Бортун К.О. Статус і функційно-семантичні особливості імператива в граматичній системі української мови. *Вісник Донецького університету*. Серія Б: Гуманітарні науки, 2015. № 1. С. 46–52.
- Бортун К.О. Функційно-семантичні особливості часток в імперативних висловленнях. *Science and Education a New Dimension. Philology*. Budapest, 2017. V (39). С. 11–16.
- Бортун К. О. Транспозиційні особливості імператива у сфері способово-темпоральних форм (на матеріалі української мови). *Одеський лінгвістичний вісник: Науково-практичний журнал*. 2017. № 9. Т. 2. С. 65–69.
- Бортун К. О. Імперативність і категоричність у структурі висловлення: основні підходи до аналізу. *Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету*. Серія: Філологія : зб. наук. праць. 2016. Вип. 20. С. 14–17.
- Бортун К. Мовні засоби експресивності в жіночих періодичних журналах. *Розвиток сучасної освіти і науки: результати, проблеми, перспективи*. Том XIII: Утилітарна цінність наукових досліджень. [Ред.: Я. Гжесяк, І. Зимомря, В. Льницький]. Конін – Ужгород – Перемишль. Херсон: Посвіт, 2022. С. 164–167.
- Бурчєня В.В. Категорія історизму та стильові пошуки в прозі Романа Іванчука: автореф. дис. ... канд. філол. наук: спец. 10.01.01 «Українська література». Одеса, 2010. 20 с.
- Гажа Т. «Дороги вольні і невольні» Романа Іванчука: єдність травелогу, мемуарів і політичного щоденника. URL: <https://litmisto.org.ua/?cat=74> (дата звернення 20.02.2025).
- Myroslava Chesakova, Karina Bortun, Viktoriia Lohvynenko, Valerii Molotai and Nataliia Tymoshyk. *Enhancing Social Protection Policy for Internally Displaced Persons in the Context of War*. [ref]: vol.21.2023. available at: <https://refpress.org/ref-vol21-a105/>
- Bortun K., Chekaliuk V., Kravchenko O., Soroka I., & Asadova Yagub, A. (2024). Detection of Typical Aggressive Lexical Markers Through Authorisation of Publicistic Texts. *Forum for Linguistic Studies*, 6(6), 172–183. <https://doi.org/10.30564/fls.v6i6.7051>

Список використаних джерел:

- Іванчук Роман. Нещоденний щоденник. Львів: Літопис, 2005. 216 с.

Bortun K. The linguistic trail of Roman Ivanychuk's work «Neshchodennyi shchodennyk»

Summary. The article is devoted to the study of the linguistic trail of Roman Ivanychuk's novel «Neshchodennyi shchodennyk», one of the most prominent works of contemporary Ukrainian literature. «Neshchodennyi shchodennyk» is not just a record of the author's events and thoughts, it is a deep comprehension of the era, its spiritual and moral challenges. The language of the work reflects

the complexity and multifacetedness of the world depicted, and is distinguished by the author's unique style and tone. Important in the work are the linguistic features and stylistic devices that best reflect the author's vision. R. Ivanychuk masterfully combines elements of memoir, journalism, and fiction, creating a multifaceted portrait of the era through the prism of personal experiences and observations.

Particular attention is paid to the use of socio-political vocabulary, which emphasises emotionality and the author's position. The idiom of the work is rich and expressive, in particular through the skilful use of epithets, metaphors, similes, archaisms, historicisms and dialectisms. These tools not only enrich the artistic palette, but also serve to convey the author's emotional state and attitude to the events and persons described. Symbolism is also important, as it runs throughout the story. It reflects the author's feelings and combines them with the narrative canvas of «Neshchodennyi shchodennyk».

The work is a valuable source for understanding the idiom of Roman Ivanychuk and the socio-political

context of the events described, which makes it important for the treasury of the modern Ukrainian literary language. The relevance of the study is due to the fact that the language of a work of fiction is an important means of reflecting the author's worldview, his ideas and values. The study of the linguistic tools of the «Neshchodennyi shchodennyk» allows us to better understand the creative style of Roman Ivanychuk, his place in the literary process and the significance of his work for modern linguistics.

Key words: Roman Ivanychuk, «Neshchodennyi shchodennyk», speech train, lexical means of expression, stylistic devices, tropes, allusions, intertextuality.

Дата першого надходження рукопису
до видання: 08.08.2025

Дата прийнятого до друку рукопису
після рецензування: 10.09.2025

Дата публікації: 21.10.2025

Vakhovska O. V.,

*Candidate of Philological Sciences (Ukraine), Associate Professor**MSc in Cognitive Science (Germany)**Postdoctoral Researcher at the Department of Germanic Philology**Kyiv National Linguistic University**<https://orcid.org/0000-0002-7720-0970>**WoS Researcher ID:U-9472-2017**Scopus ID: 59225180100*

TRAINING OF PHD STUDENTS IN THE FIELD OF EUROPEAN STUDIES: THE EXPERIENCE OF EU COUNTRIES

Summary. This paper pays tribute to the fact that university education in Ukraine is now undergoing an essential change, which in particular is the transformation that Ukrainian universities experience when navigating their way to European integration, in that the Ukrainian system of higher education ought to be harmonized with that of the European Union.

The educational and scientific artifact that this paper showcases in the light of European integration is the *Multilingual corpus for European studies* [<https://mcresr.knlu.edu.ua/en/main/>] that has been created at Kyiv National Linguistic University and that makes a substantial part of the project *Multilingual corpus and its resources for European studies research* co-funded by the Erasmus+ Programme of the European Union. The other part of the project is the educational module aimed at the PhD students of Kyiv National Linguistic University and of other Ukrainian universities, in that the students' pursuit of advanced knowledge in the field of European studies is satisfied in a comprehensive way, particularly with regards to the information about the various aspects of life in the leading European countries that is conveyed by means of the major European languages.

This paper shows that the educational module *Multilingual corpus and its resources for European studies research* corresponds to and complements the educational modules in *European studies* taught at European universities, in that the concepts around which the educational value is created coincide to a large extent, while the emphasis laid on the European languages makes the educational module *Multilingual corpus and its resources for European studies research* unique in terms of its capability to address (international) students of various specialties simultaneously.

This paper makes the case for *European studies* at Heinrich Heine Universität Düsseldorf and at Universität Osnabrück that are two of the major German universities offering an immersion to their students into the authentic environments, with the politics, economy, and society of the European Union experienced by the students firsthand when visiting the respective European institutions and key European locations. This paper examines the students' educational trajectories from Bachelor of Arts to Master of Arts to doctorate in European studies, and makes a pitch for transformation that has become the pivotal concept in European studies education and research.

Key words: European integration, European languages, European studies, European Union, Heinrich Heine Universität Düsseldorf, Kyiv National Linguistic University, multilingual corpus, transformation, Universität Osnabrück.

Problem statement. This paper is intended to pay tribute to the fact that university education in Ukraine is now undergoing an essential change, which in particular is the transformation that *Ukrainian universities* experience when navigating their way to *European integration*, in that the Ukrainian system of higher education ought to be harmonized with that of the European Union.

This paper makes it relevant and important to examine the educational scope of European studies conceptualized within *European universities*, comparing and contrasting the available conceptualizations in view of the form and of the content of the educational modules in *European studies* that are taught at Ukrainian vis-à-vis European universities to Bachelor of Arts, Master of Arts, and doctorate students.

Review of the sources, academic literature included.

The academic course *Multilingual corpus and its resources for European studies* is taught at *Kyiv National Linguistic University* as a part of the educational and scientific program *Philology today: linguistics, literary criticism, and translation studies* [1] and is a discipline of professional training of PhD students in Humanities. This academic course is formative for PhD students in terms of their competencies in the domain of European studies [2; 3; 4; 5; 6], with a focus on the integrational and transformational processes running in the European Union and in Ukraine whose higher education has taken its strategic direction towards a harmonization with that of Europe [7; 8; 9; transformation as a metamorphosis is discussed in 10]. The focus particularly is on the need that PhD students in Ukraine have towards their successful integration into the multilingual European Higher Education Area and into the European Research Area, which requires that the PhD students acquire the necessary and sufficient knowledge in the domain of interest, i.e. in the state politics of the EU countries and also in the high points of European history, law, economy, culture, literature, and, most importantly, of the European languages, as long as 'human knowledge is expressed in language' [11].

The academic course *Multilingual corpus and its resources for European studies* at Kyiv National Linguistic University offers its students the opportunity to acquire skills of systematizing big textual data on those issues that are relevant for the domain of interest and of making on the basis of these data the multilingual corpus *Multilingual Corpus for European Studies* [12; 13] in the composition of its thematic subcorpora [14], given that these data must also be relevant for the students' doctoral research (this relevance is proven by the students in their individual

presentations at seminars and workshops during the semester [15], and also in the students' individual scholarly contributions such as conference abstracts and research papers [16]). The academic course *Multilingual corpus and its resources for European studies* at Kyiv National Linguistic University thus actively engages PhD students into the dissemination and promotion of European values and integration processes within the educational and research space of the University and beyond. The academic course *Multilingual corpus and its resources for European studies* at Kyiv National Linguistic University aims at generating, accumulating, and systematizing information in the domain of European studies and fosters collaboration between and among Ukrainian researchers, educators, businesspeople, politicians etc., as it comprehensively familiarizes these diverse groups with the key aspects of life of people(s) in the European Union.

European studies is the Master of Arts program that is taught at the Faculty of Arts and Humanities of the Institute of Social Sciences of *Heinrich Heine Universität Düsseldorf*. This is an international Master of Arts program whose peculiarity is that it offers a way of how studying Europe, and the European Union, can become an opportunity to settle peace in the Middle East, in view of those formative learning experiences that this program's students are exposed to. The functions of the European Union and its contributions to 'creating lasting peace after centuries of conflict' are in the focus of *European studies* at Heinrich Heine Universität Düsseldorf [17]. The connection between Europe and the Middle East that this program aims to facilitate is made viable through the European Neighbourhood Policy, in that the ties between the European Union and the Middle East are strengthened, while the Middle East does need professionals in European affairs whose deep understanding of Europe's pursuit of peace worldwide will stimulate peace processes in the region, too [ibid.]. *European studies* at Heinrich Heine Universität Düsseldorf are particularly designed for graduate students from the Middle East; the applicants are expected to have first completed a university course in European studies at home and to be now in the need for a refinement of their knowledge, which studying in an advanced European country grants naturally, i.e. by an immersion into the European environment with its best practices, as the students will benefit from experiencing European integration firsthand [ibid.].

European studies at Heinrich Heine Universität Düsseldorf put the primary emphasis on the political aspects of the EU governance, while their secondary emphases fall upon the sociology, economy, legislation, and history of the EU, which is then followed by a comprehensive outlook onto the European societal integration [18]. An advantage of the program is its weekly Master Forum intended to enhance the students' methodological skills, to give feedback on the students' team research projects and on the students' individual Master theses, as well as to coordinate and evaluate the students' ongoing study experiences, which is supported by the University's professors, lecturers, and tutors and also by the peers [ibid.]. Another advantage of the program is the students' 'regular visits to European institutions and key locations across Europe <...> with firsthand encounters with European political actors and the operational routines within EU institutions' [ibid.]. The students' Master theses cover the topics in the EU foreign policy, in the EU policy-making and democratic legitimacy, in the political economy of European integration, in the European social integration, in the business and European integration, in

the social and political actors and social change in Europe, as well as in the European history and culture [19].

European studies is a Bachelor of Arts program that is taught at the School of Cultural Studies and Social Sciences of the Institute of Social Sciences of *Universität Osnabrück*. This is an interdisciplinary program with a focus on 'the politics, economy and society of the European Union' [20]. The program first provides basic knowledge of political science and of methods of empirical social research; it then deepens the students' knowledge of 'the political, economic and social transformation processes within the EU' and of 'the role of Europe in the international system' [ibid.]. The program prioritizes individual specialization in students, which is achieved by comprehensive elective courses, as well as by excursions and internships and also by the possibility to integrate into each student's transcript of records their semester abroad at one of the partner universities. The program's major subject is social sciences; its minor subjects are selected by the students from the range that includes 'sociology, law, economics, economic and social geography, history, education science and the cultural and linguistic subjects of English, German and Romance Studies' [ibid.].

European studies at Universität Osnabrück are structured by study credits earned by students through taking several of the modules that follow: *European integration, Economics and society, Political science, Introduction to the methods of empirical social research, Introduction to the political system of the EU, Social inequality and social structure, Power and rule, Government system of the FRG, History and introduction to theories of European integration, Economy and society in Europe, Introduction to international relations, Theories and methods of comparative political science, Economic and social statistics, Introduction to qualitative methods, EU from an internal perspective, European social and economic systems, EU in the international system, Political systems in Europe, Policy making in the EU, European systems of government, and Current problems in comparative politics* [20].

European studies at Universität Osnabrück suggest that the program's graduates after obtaining their Bachelor of Arts degree can continue education and choose *European governance in transformation* as their Master of Arts program. *European governance in transformation* at Universität Osnabrück focuses on 'the normative [and theoretical] foundations of European integration, the analysis of the status quo and the development prospects of the European Union' [21]. The program is structured into the basic modules that teach 'how the market, power and community are used as points of reference in analytical-descriptive studies and in political-normative concepts,' which is intended to give the program's students a comprehensive understanding of governance in Europe [ibid.]. The program's qualification modules deepen and expand the students' practical professional aptitude and research skills. The students are free to select a cross-curricular course and can also integrate into their transcript of records a semester abroad. The program accommodates a research seminar which is compulsory and in which the students carry out small-scale research projects and thus prepare for their Master theses; both the research projects and the Master theses can be carried out by the students individually or in groups [ibid.].

The aim of this paper is to showcase in the light of European integration the *Multilingual corpus for European studies* [12] that has been created at Kyiv National Linguistic University

and that makes a substantial part of the project *Multilingual corpus and its resources for European studies research* co-funded by the Erasmus+ Programme of the European Union. The other part of the project is the educational module aimed at the PhD students of Kyiv National Linguistic University and of other Ukrainian universities, in that the students' pursuit of advanced knowledge in the field of European studies is satisfied in a comprehensive way, particularly with regards to the information about the various aspects of life in the leading European countries that is conveyed by means of the major European languages.

This paper aims to show that the educational module *Multilingual corpus and its resources for European studies research* corresponds to and complements the educational modules in *European studies* taught at European universities, in that the concepts around which the educational value is created coincide to a large extent, while the emphasis laid on the European languages makes the educational module *Multilingual corpus and its resources for European studies research* unique in terms of its capability to address (international) students of various specialties simultaneously.

This paper proceeds to make the case for *European studies* at Heinrich Heine Universität Düsseldorf and at Universität Osnabrück that are two of the major German universities offering an immersion to their students into the authentic environments, with the politics, economy, and society of the European Union experienced by the students firsthand when visiting the respective European institutions and key European locations. This paper has the objective to examine the students' educational trajectories from Bachelor of Arts to Master of Arts to doctorate in European studies, and to make a pitch for transformation that has become the pivotal concept in European studies education and research.

This paper is largely based on the insights that come from [3], respecting the coordinating role that Prof. Dr. A.V. Korolyova has from the onset had in the project *Multilingual corpus and its resources for European studies research* [12].

Results and discussion. The competencies that PhD students acquire through taking the academic course *Multilingual corpus and its resources for European studies* at Kyiv National Linguistic University are as follows, according to [3, p. 5–8]:

The ability to solve complex problems in the domains of professional activity, of research, and of innovation, which requires a thorough reconsideration of the existing knowledge in European studies, as well as a creation of the new and holistic knowledge in European studies, in view of the integration of this and other disciplines with linguistics, literary criticism, and translation studies, using the corpus technologies, on the one hand, and employing new and innovative methods of scientific research, on the other.

The ability to develop a systemic scientific outlook when analyzing, synthesizing, and generating ideas throughout the academic course in European studies, which requires the skill to systematize texts in European studies, with their further organization into the multilingual corpus as well as their further use in PhD students' own research.

The ability to use information technologies for the purposes of scientific research in European studies, e.g. searching for the texts that deal with the state politics of the European Union, with European history, law, economy, culture, literature, and with the various European languages, and also in the public presentation of the results of PhD students' own research.

The ability to communicate with peers within the international academic community in English as well as in the other European languages, in particular when delivering presentations and when discussing the results of PhD students' own research, as well as when interpreting texts in European studies written in English and in the other European languages.

To comprehend the importance and the need to follow the norms and standards of professional ethics and the principles of academic integrity, as well as to be ready and apt to broaden one's own European outlook, the comprehension of European values included.

The ability to take part in the work of Ukrainian as well as of international research groups, in view of the country's European integration, demonstrating self-reliance, innovation, academic and professional integrity, dedication and commitment to developing new ideas and to enhancing processes in the advanced contexts of professional and academic activity.

The ability to comprehend the philosophical foundations, the modern tendencies, as well as the vectors and regularities in the development of the Ukrainian and international / other national science(s), under the conditions of internalization and / or European integration.

The ability to carry out comprehensive scientific search, whereby the newly acquired knowledge in European studies must be put into practice based on the innovative corpus methodologies.

The ability to effectively manage time while doing scientific research, to choose and effectively use the modern information technologies of distance learning in doing research and in teaching, as well as in organizing educational events with the use of the multilingual corpus with its resources and subcorpora for the purposes of European studies.

The ability to work with the scientometric databases for the purposes of doing one's own research on European studies as well as the ability to use modern corpus technologies for the organization and maintenance of one's own scientific, educational, and innovative activity.

The acquisition of knowledge in the domain of European studies, mastering the terminology of this discipline for doing one's own research in the domain(s) of scientific interest.

The ability to point out and to explain the tendencies in the transformation of the legislative basis of the European integration of Ukraine at each of this integration's stages.

The ability to use the resources of the multilingual corpus for making one's own presentations on the topics of research in the domain(s) of interest, in particular to disseminate the knowledge of the European integration processes while working at Kyiv National Linguistic University and the other universities of Ukraine.

The ability to use the resources of the multilingual corpus for doing one's own research on the topics in the domain(s) of interest, in particular to perform the discourse analysis of the political speeches of European public figures, opinion leaders, and influencers, to identify the types of linguistic personalities of politicians from the different countries of the European Union, to study the strategies taken by European mass media for exerting influence on the European population(s), to make educational artifacts constitutive of the European culture of a university, including the educational materials that one develops and the psychological and pedagogical choices that one makes in order to tailor the particular learning experiences for PhD students in the field of European studies.

Conclusion. This paper has paid tribute to the fact that university education in Ukraine is now undergoing an essential change, which in particular is the transformation that Ukrainian universities experience when navigating their way to European integration, in that the Ukrainian system of higher education ought to be harmonized with that of the European Union.

The educational and scientific artifact that this paper has showcased in the light of European integration is the *Multilingual corpus for European studies* [https://mcresr.knlu.edu.ua/en/main/] that has been created at Kyiv National Linguistic University and that makes a substantial part of the project *Multilingual corpus and its resources for European studies research* co-funded by the Erasmus+ Programme of the European Union. The other part of the project is the educational module aimed at the PhD students of Kyiv National Linguistic University and of other Ukrainian universities, in that the students' pursuit of advanced knowledge in the field of European studies is satisfied in a comprehensive way, particularly with regards to the information about the various aspects of life in the leading European countries that is conveyed by means of the major European languages.

This paper has shown that the educational module *Multilingual corpus and its resources for European studies research* corresponds to and complements the educational modules in *European studies* taught at European universities, in that the concepts around which the educational value is created coincide to a large extent, while the emphasis laid on the European languages makes the educational module *Multilingual corpus and its resources for European studies research* unique in terms of its capability to address (international) students of various specialties simultaneously.

This paper has made the case for *European studies* at Heinrich Heine Universität Düsseldorf and at Universität Osnabrück that are two of the major German universities offering an immersion to their students into the authentic environments, with the politics, economy, and society of the European Union experienced by the students firsthand when visiting the respective European institutions and key European locations. This paper has examined the students' educational trajectories from Bachelor of Arts to Master of Arts to doctorate in European studies, and has made a pitch for transformation as for the pivotal concept in European studies education and research.

This paper's **prospect** is to discuss the assumptions and findings it has presented with those theorists and practitioners in the field of European studies who come from the other universities of Ukraine and of the EU countries, as well as to zoom its focus out onto the other European universities where European studies are taught as an educational module to Bachelor of Arts, Master of Arts, and doctoral students. The robust opportunities for settling peace in Ukraine and in the world that European studies aim to provide make this paper's prospect impossible to ignore, too.

Bibliography:

1. Навчальний план підготовки здобувачів вищої освіти ступеня доктора філософії за спеціальністю 035 Філологія. Освітньо-наукова програма "Філологія у вимірах сьогодення: мовознавство, літературознавство, перекладознавство." Київ: Київський національний лінгвістичний університет, 2024. 6 с. aspirantura.knlu.edu.ua/wp-content/uploads/2024/06/%D0%9D%D0%B0%D0%B2%D1%87.%D0%BF%D0%BB%D0%B0%D0%BD-2024-%D0%B4%D0%B5%D0%BD%D0%BD%D0%B0-035.pdf (дата звернення: 31.08.2025).
2. Корольова А.В. Мультилінгвальний корпус і його програмне забезпечення для дослідження європеїстики. *Вісник Київського національного лінгвістичного університету. Серія: Філологія.* 2023. № 26(1). С. 49-62. doi.org/10.32589/2311-0821.1.2023.286184.
3. Робоча програма навчальної дисципліни / модуля "Мультилінгвальний корпус та його ресурси для дослідження європеїстики" / розробник А.В. Корольова. Київ: Київський національний лінгвістичний університет, 2024. 15 с. aspirantura.knlu.edu.ua/wp-content/uploads/2025/02/%D0%94%D0%9F%D0%9F_4_035_%D0%A0%D0%9F_MCRESR-UA.pdf (дата звернення: 31.08.2025).
4. Силабус навчальної дисципліни / модуля "Мультилінгвальний корпус та його ресурси для дослідження європеїстики" / розробник А.В. Корольова. Київ: Київський національний лінгвістичний університет, 2024. 8 с. aspirantura.knlu.edu.ua/wp-content/uploads/2024/09/%D0%94%D0%9F%D0%9F_4_035_%D0%A1_MCRESR-UA.pdf (дата звернення: 31.08.2025).
5. Andrushenko O.Iu. Lancsbox software options for the prospective investigation of the multilingual corpus for European studies. *Вісник Київського національного лінгвістичного університету. Серія: Філологія.* 2023. № 26(1). С. 9-18. doi.org/10.32589/2311-0821.1.2023.286180.
6. Anokhina T.O. Multilingual corpus as resource for working with political speeches by European public figures. *Вісник Київського національного лінгвістичного університету. Серія: Філологія.* 2023. № 26(2). С. 9-19. doi.org/10.32589/2311-0821.2.2023.297658.
7. Vasko R.V., Vakhovska O.V. European transformation of higher education in Ukraine – an opinion translated into action: the case for Computational Linguistics at Kyiv National Linguistic University. *Вісник Київського національного лінгвістичного університету. Серія: Філологія.* 2023. № 26(1). С. 19-37. doi.org/10.32589/2311-0821.1.2023.286181.
8. Ваховська О.В. До питання втілення європейських принципів в українській вищій освіті. *Чорноморські наукові студії: матеріали IX Всеукраїнської мультидисциплінарної конференції*, м. Одеса, Україна, 12 травня 2023 р. Одеса: Міжнародний гуманітарний університет, 2023. С. 149-152. doi.org/10.36059/978-966-397-300-5-43.
9. Vakhovska O.V. The word for praxis in education and research. *Третій рівень освіти в Україні: становлення та тенденції: матеріали VII Міжнародної науково-практичної конференції*, м. Луцьк, Україна, 17-19 листопада 2023 р. Волинський національний університет імені Лесі Українки; Полонійна академія в Ченстохові; Центр українсько-європейського наукового співробітництва. Львів-Торунь: Liha-Pres, 2023. С. 45-47. doi.org/10.36059/978-966-397-331-9-11.
10. Vakhovska O.V. Interpretation in translation as a word-image metamorphosis. *Філологічні науки та перекладознавство: європейський потенціал: матеріали міжнародної наукової конференції*, м. Ченстохова, Республіка Польща, 3-4 листопада 2022 р. Ченстохова: Полонійна академія в Ченстохові, 2022. С. 235-237. doi.org/10.30525/978-9934-26-261-6-58.
11. Steedman M. On becoming a discipline. *Computational Linguistics.* 2008. № 34(1). С. 137-144. doi.org/10.1162/coli.2008.34.1.137.
12. Multilingual Corpus for European Studies / project coordinator A.V. Korolyova. Co-funded by the Erasmus+ Programme of the European Union. Grant support centre on the basis of the Department of Theory and Practice of English Translation of Kyiv National Linguistic University. Kyiv: KNLU, 2022-2025. mcresr.knlu.edu.ua/en/main/ (дата звернення: 31.08.2025).
13. Multilingual Corpus: European Studies Research. www.youtube.com/@multilingualcorpuseurope-bf4vy (дата звернення: 31.08.2025).
14. Multilingual Corpus for European studies: Ukrainian, English, German, French / project coordinator A.V. Korolyova; project co-coordinator O.Iu. Andrushenko; project participants T.O. Anokhina, O.V. Vakhovska. Co-funded by the Erasmus+ Programme of the

European Union. Grant support centre on the basis of the Department of Theory and Practice of English Translation of Kyiv National Linguistic University. Kyiv: Kyiv National Linguistic University, 2022-2025. mcrestr.knlu.edu.ua/en/multilingual-corpus (дата звернення: 31.08.2025).

15. Залік з навчальної дисципліни “Мультилінгвальний корпус та його ресурси для дослідження європеїстики.” www.youtube.com/watch?v=bvNlZSqaJsM (дата звернення: 31.08.2025).
16. European studies: corpus technology, multilingualism, practices of popularization. Conference proceedings, June 02, 2025. Київ: Видавничий центр КНЛУ, 2025. 24 с. mcrestr.knlu.edu.ua/en/work-doc/ (дата звернення: 31.08.2025).
17. European Studies. Düsseldorf: Heinrich Heine Universität Düsseldorf, 2025. www.european-studies.hhu.de/en/ (дата звернення: 31.08.2025).
18. European Studies. Study Programme. Düsseldorf: Heinrich Heine Universität Düsseldorf, 2025. www.european-studies.hhu.de/en/study-programme (дата звернення: 31.08.2025).
19. European Studies. Structure of the Study Programme. Düsseldorf: Heinrich Heine Universität Düsseldorf, 2025. www.european-studies.hhu.de/fileadmin/redaktion/Fakultaeten/Philosophische_Fakultaet/Sozialwissenschaften/European_Studies/Dateien/Structure_of_the_study_programme.pdf (дата звернення: 31.08.2025).
20. European Studies. Osnabrück: Universität Osnabrück, 2025. www.uni-osnabrueck.de/en/studying/our-study-programs/study-programs-from-a-z/european-studies-bachelor-of-arts (дата звернення: 31.08.2025).
21. European Governance in Transformation. Osnabrück: Universität Osnabrück, 2025. www.uni-osnabrueck.de/en/studying/our-study-programs/study-programs-from-a-z/european-governance-in-transformation-master-of-arts (дата звернення: 31.08.2025).

Ваховська О. Підготовка здобувачів вищої освіти ступеня доктора філософії у галузі європеїстики: досвід країн Європейського Союзу

Анотація. У статті віддається належне фактові того, що університетська освіта України зараз перебуває у стані сутнісної зміни, а саме у стані трансформації українських університетів на шляху європейської інтеграції, що передбачає гармонізацію української системи вищої освіти з системою вищої освіти Європейського Союзу.

Освітньо-науковим артефактом, показаним у статті у світлі європейської інтеграції, є *Мультилінгвальний корпус та його ресурси для дослідження європеїстики* [<https://mcrestr.knlu.edu.ua/en/main/>], створений у Київському національному лінгвістичному університеті за співфінансування програмою Erasmus+ Європейського Союзу. Відповідний навчальний модуль пропонується здобувачам вищої освіти ступеня доктора філософії Київського національного лінгвістичного університету з тим, аби задовольнити їхню потребу у знаннях

у таких сферах, як політологія й державна політика ЄС, європейська історія, європейське право, європейська економіка, європейська соціологія, європейська культура, європейська література й європейські мови.

У статті доведено, що навчальний модуль *Мультилінгвальний корпус та його ресурси для дослідження європеїстики* відповідає навчальним модулям з європеїстики, пропонованим студентам європейськими університетами, а також доповнює ці модулі тим, що завдяки роботі насамперед з європейськими мовами робить інформацію про різні сфери життя країн Європейського Союзу доступною для (іноземних) студентів різних спеціальностей.

У статті обговорюються навчальні модулі з європеїстики, пропоновані в Дюссельдорфському університеті імені Генріха Гейне та в Оснабрюцькому університеті як такі, що занурюють студентів в автентичне середовище, завдяки чому студенти на власному досвіді пізнають особливості політичного, економічного, суспільного і культурного життя Європейського Союзу. У статті розглядаються освітні траєкторії студентів від освітньо-професійних програм підготовки бакалаврів і магістрів до освітньо-наукових програм підготовки докторів філософії, а також уаочується те, що поняття трансформації стає дедалі біль центральним у галузі європеїстики.

Ключові слова: Дюссельдорфський університет імені Генріха Гейне, європеїстика, європейська інтеграція, Європейський Союз, європейські мови, Київський національний лінгвістичний університет, мультилінгвальний корпус, Оснабрюцький університет, трансформація.

Співфінансується Європейським Союзом. Проте висловлені думки належать лише автору і не обов'язково збігаються з поглядами Європейського Союзу чи Європейського виконавчого агентства з питань освіти та культури. Ні Європейський Союз, ні орган, що надає гранти, не відповідають за наведені в статті погляди. / Co-funded by the European Union. Views and opinions expressed are however those of the author only and do not necessarily reflect those of the European Union or the European Education and Culture Executive Agency. Neither the European Union nor the granting authority can be held responsible for them.

Дата першого надходження рукопису
до видання: 25.08.2025

Дата прийнятого до друку рукопису
після рецензування: 18.09.2025

Дата публікації: 21.10.2025

Vlasiuk L. S.,*Senior Lecturer, PhD Student**Department of Theory, Practice and Translation of English**National Technical University of Ukraine**"Igor Sikorsky Kyiv Polytechnic Institute"*<https://orcid.org/0000-0003-1020-0076>**Demydenko O. P.,***PhD, Associate Professor**Department of Theory, Practice and Translation of English**National Technical University of Ukraine**"Igor Sikorsky Kyiv Polytechnic Institute"*<https://orcid.org/0000-0002-0643-5510>

AI-BASED TEXT ANALYSIS: STRUCTURAL AND SEMANTIC ASPECT

Summary. The article explores the potential and limitations of AI-based approaches to automatic text analysis, focusing on the structural and semantic dimensions of language processing. In the context of global digitalization, the exponential growth of textual data demands advanced analytical tools capable of ensuring efficiency, precision, and adaptability across multiple domains. Traditional linguistic methods, though valuable, are increasingly unable to keep pace with the dynamic information environment, which necessitates the adoption of artificial intelligence and natural language processing (NLP) technologies. The study reviews existing AI-driven systems, including LanguageTool, Grammarly, Turnitin, Linguakit, Stilus, Delph-in, SDU, and Link Grammar, emphasizing their ability to support tasks such as morphological, syntactic, and semantic analysis. While these systems provide valuable assistance in grammar checking, stylistic evaluation, and structural parsing, the research demonstrates that their accuracy remains limited, especially in addressing complex semantic phenomena such as idioms, metaphorical constructions, polysemy, and phraseological units.

A significant focus is given to the role of language resources in determining system effectiveness.

The findings highlight that effective AI-driven text analysis requires not only algorithmic sophistication but also comprehensive linguistic training resources. Building corpora and encoding structural, lexical, grammatical, and semantic patterns are prerequisites for enhancing the reliability of automatic systems. The research concludes that while current AI-based tools have achieved remarkable progress in automating routine linguistic tasks, they still fall short of fully replicating the complexity of human text comprehension. Improving their performance depends on resource enrichment, algorithmic refinement, and the integration of structural-semantic models. Ultimately, AI-based text analysis represents a transformative yet evolving field, with the potential to optimize information processing, support scientific and educational tasks, and contribute to the creation of a more structured and accessible digital information environment.

Key words: artificial intelligence, innovative technologies, English, foreign languages, information literacy, lexical unit, lexical-semantic fields, digital environment, information reliability.

Problem Statement. The modern era is characterized by the rapid development of AI-based technologies in different areas. With the information ecosystem overflowing with the excessive amount of information, linguistics is also in need of advanced tools which would assist in the process of the text analysis as efficiently as possible. This necessity is particularly acute due to the high level of the deconstructurization of the digital information ecosystem caused by the uncontrolled amount of texts and other data.

However, the existing systems do not work well for a profound language analysis, particularly in terms of the language structure and semantics. Automatic text analysis is an important area of development in artificial intelligence language technologies, focused on improving the efficiency of processing large volumes of information. In the context of global digitalization, the volume of text data requiring systematization, analysis, and concise presentation is growing rapidly.

Traditional approaches to such analysis require significant time and human resources, which limits their applicability in the context of highly dynamic information processes. Artificial intelligence, in particular natural language processing methods, offers tools for automating these processes, ensuring accuracy, speed and adaptability to different languages and topics.

Automatic text analysis is an important tool for solving current scientific and practical problems. Scientific aspects relate to the development of algorithms capable of taking into account contextual semantics, multilingualism and the specifics of texts from different domains. Practical tasks focus on integrating these algorithms into information systems used in scientific, educational, legal and other fields. Such technologies contribute to improving the efficiency of data analysis, automating routine tasks, and expanding the possibilities for working with large amounts of text information.

Theoretical background. Over the last few years the issue of automatic text analysis has been in the center of the research works of both national and foreign researchers. In particular, the underlying concepts of automatic text analysis we can find in the works of Robert Moore, Kevin Oliver, Scott Crossley, Natalia Dyachuk, Yulia Batko and others. However, with the some of the core principles of automatic text analysis having been out-

lined in these works, there is still a number of issues that require further analysis.

The **aim** of the article is to highlight the potential of AI-based approaches to text analysis, with a particular focus on structural and semantic dimensions. It seeks to examine how artificial intelligence techniques can identify, represent, and interpret linguistic structures and semantic relations within texts, highlighting their effectiveness, limitations, and implications for linguistic research and practical applications.

Results and discussion. At this stage there is a great a range of AI-based systems that allow to perform an automatic text analysis. These systems differ in the context of their functions and their capacities to work with different languages. Below we're listing some of the most widely used programs while carrying out an automatic text analysis.

LanguageTool (<https://languagetool.org>) is a software tool for checking grammar and writing style. It supports many languages and can detect grammatical errors, incorrect word usage, stylistic flaws, etc.

Grammarly (<https://www.grammarly.com>) – a program for automatic checking of English grammar and spelling. It can be used as a browser extension or as a standalone program.

Turnitin (<https://www.turnitin.com>) – with this program, you can get an idea of which part of the submission is authentic, written by a human, and which is generated by artificial intelligence using ChatGPT or other tools.

Linguakit (<https://linguakit.com/en/syntactic-analyzer>) – a software tool for processing and analyzing text data, including counting words, phrases, sentence length, lexical analysis, etc. This can be useful for solving various tasks related to text analysis.

Stilus (<https://www.mystilus.com>) – an online tool for morphological and syntactic analysis of text. Using this tool makes it possible to automatically parse texts into individual words and determine their parts of speech, forms, and dependencies.

Delph-in (Deep Linguistic Processing with HPSG Initiative) (<https://delphin.github.io/delphin-viz/demo/>) – a software tool for visualizing and analyzing the results of deep syntactic analysis of text (parsing). The program supports dynamic mode, syntactic tree visualization, linguistic annotations (parts of speech, dependencies, semantic roles, etc.) and highlighting of linguistic features.

SDU (<https://visl.sdu.dk/visl/en/parsing/automatic/parse.php>) – an online tool for automatic syntactic analysis of text (parsing). Developed based on grammar and linguistic resources at the University of Denmark. The software is available online and does not require installation, but there is a certain limitation on the length of the text entered.

Link Grammar – The official website of the Link Grammar program can be found at the following link: <http://www.link.cs.cmu.edu/link/>.

Automated text analysis tools are extremely helpful in analyzing patterns in text, identifying relevant words and phrases, and minimizing the search for irrelevant studies. However, our research has shown that such systems have significant shortcomings and often lack a high level of effectiveness.

When performing automatic text analysis and linguistic indexing, it is necessary to take into account a number of factors that govern any system. These factors include the semantic, structural, and syntactic features of a particular language. In addition, it is important to consider how well these features are known to the sys-

tem [1, p. 120]. This depends on the type of language: high-resource or low-resource. In applied linguistics, particularly computer linguistics, these terms are used to refer to the amount of linguistic data and technological support available for a given language.

High-resource languages are languages that have large digital and linguistic resources. Their key features include large corpora (text, speech, parallel translations), highly developed linguistic analysis tools (tokenizers, parsers, taggers), a high level of presence in Internet sources and academic research, and broad support from natural language processing programs (online translators, speech recognition systems, etc.).

Low-resource languages are characterized by limited or insufficient digital and technological support. These languages can be characterized by the presence of small corpora or their absence (as a rule, there are few text datasets, and speech data is very limited), a lack of annotated resources (no large dictionaries or corpora with POS tags), and a small number of natural language processing tools (there are no spell checkers or parsers for such languages, and translation programs do not provide reliable results) [2, p. 342].

There is also one more category of languages which can be referred to as a middle-resource language. Those are the languages that can be branded neither as high-resource language nor as low-resource language. That is there are certain systems that can work with these languages to a certain extent, but the results are not as exact as they should be.

Whether a language is classified as high-resource, medium-resource, or low-resource plays a key role in the subsequent automated linguistic analysis. This is because the effectiveness of any language in an automatic linguistic indexing system depends on a number of factors [3, p. 54]. These factors include the availability of corpora, the ability to work with linguistic tools, representation in academic research and the digital space, as well as the ability to support natural language processing systems.

When we talk about automatic language analysis systems (such as machine translation, speech recognition, or text mining), their effectiveness depends heavily on the level of language resources. This is because any linguistic analysis system works on the basis of pre-programmed algorithms and uses available materials (including semantic, structural, syntactic, and other linguistic features) during the analysis [3, p. 64]. Therefore, when working with highly resourced languages, the effectiveness of the analysis will be higher than when working with low-resourced systems. This is due to the fact that there are significantly more resources available in the information space, on the basis of which it is possible to track patterns characteristic of a particular language and, accordingly, perform an analysis with higher accuracy.

Improving the productivity and efficiency of any automated system depends on how broad and comprehensive the material for further work is. In other words, the system must first be “trained,” that is, provided with sufficient resources for analysis and key language patterns, including its semantic and structural features.

The carried out analysis shows that even in the case of English, which is a highly resourceful language, none of the automatic text analysis systems are 100% accurate; the average effectiveness of these systems is 70-85%. The greatest difficulties arise when analyzing lexical and semantic components. None of the programs has sufficient knowledge and resources to work effectively with idioms, phraseological units, and phrasal verbs. The greatest difficulty is posed by metaphorical constructions, as well as working with

homonyms, homographs, and homophones. In addition, systems often demonstrate a low ability to work with complex grammatical constructions. In turn, the inability to work with such text elements indicates the need for further improvement of these systems.

The results of these systems when working with Ukrainian-language sources are significantly lower. More than 80% of systems do not have any tools for working with the Ukrainian language. Those systems that do have such tools demonstrate extremely inaccurate results: their average effectiveness is 40%. The programs do not have enough material to effectively analyze grammatical, semantic, and lexical aspects.

Improving the effectiveness of automatic linguistic indexing systems is possible, first and foremost, by providing sufficient resources to set basic grammatical, lexical, semantic, and syntactic patterns for the system. The automatic text analysis is a highly complex process which requires the development of the relevant algorithm.

The first step is to create a corpus that allows us to collect a sufficient amount of resource data to subsequently provide the automatic text analysis system with material. The next step is to conduct a linguistic analysis of the text in order to form typical grammatical, lexical, semantic, and syntactic patterns, on the basis of which automatic indexing programs will be able to perform further analysis and provide more accurate results.

Text processing remains one of the key tasks. Our knowledge of reality is expressed in verbal form. Teaching automated systems to “understand” and “analyze” text means ensuring their ability to obtain the information necessary to perform various tasks. Such “understanding” and “analysis” of text includes the ability to interpret it at various levels of information representation, such as morphological, syntactic, logical-semantic, as well as to summarize the results of the analysis in a specific, predefined form.

Today, automatic text processing (ATP) systems, also known as automated text processing (ATPS) systems, occupy a prominent place among linguistic intelligent computer systems. Such systems simulate human mental activity in the process of solving theoretical and/or practical problems. The main task of ATP and/or ATPS systems is to analyze text at various levels, such as morphological, syntactic, and logical-semantic, as well as to identify text components using appropriate computer grammar modules [4, p. 81].

The strategy for creating computer analysis systems for text information involves the use of two main technologies. The first technology, known as dictionary technology, is based on the development of auxiliary linguistic databases, such as dictionaries, compilation of rules, changes in word forms, verification and/or identification of these word forms for the purpose of practical implementation of the created information processing algorithms. The other technology is dictionary-free, “independent” and is aimed at using algorithmic rules to represent the necessary information about linguistic units.

These two technologies are not mutually exclusive. The choice of the leading approach in the process of developing a specific ATP and/or ATPS system depends on a number of factors, namely the type of text, the type of task, technical capabilities and characteristics of the available software. The most effective is the use of systems that combine the advantages of both technologies. This is explained by the fact that the complete rejection of auxiliary databases can result in a complicated structure of algorithms [4, p. 85]. Accordingly, the use of such databases can lead to an increase in the level of complexity of these algorithms.

The initial module of ATP and/or ATPS systems is an automatic morphological text analysis module designed to automatically determine the grammatical class of each word in the text, as well as its grammatical subclass. A grammatical class determines the part-of-language belonging of a word, and grammatical subclasses are categories of words that have common substantive, formal, and functional properties. Typically, these are words that can be attributed to different grammatical categories within different parts of languages.

At the phrase level, automatic syntactic analysis (ASA) aims to automatically select phrase combinations, assign syntactic connections to these phrase combinations, and automatically create corresponding phrase dictionaries. At the sentence level, it is assumed to create a complete syntactic analysis – a dependency tree. The main goal of syntactic analysis is to identify connections between sentence members, establish semantic meaning and sentence segmentation. In turn, ASA pursues similar goals, using computer syntax, the main task of which is to determine syntactic structures in the text and their corresponding representation. In fact, the text is decomposed into minimal syntagms – words that are interconnected by means of a syntactic connection.

In order for automatic syntactic analysis to be performed correctly and effectively, it is first necessary to perform pre-processing of the source information. Such processing requires not only the isolation of semantic elements in the text and their marking, but also the analysis of a number of linguistic phenomena.

The multitasking of automatic analysis allows us to eliminate both morphological and syntactic ambiguity by using information from the semantic and syntactic levels. Thus, we obtain more accurate results, since the system analyzes a lexical unit taking into account all possible options.

Conclusions. The process of automatic text analysis is complex and requires comprehensive approaches. Its effectiveness directly depends on the level of “training” of the automatic linguistic text analysis system and the volume of the resource database. It is important to take into account a number of features: structural-semantic, lexical, grammatical and syntactic features, text type, general concept of the text, linguo-cultural and ethno-cultural features, politically correct expressions, features of terms, metaphorical constructions. The more data is contained in the database, the more effective will be the creation of a logical-linguistic model, and therefore the process of transforming natural language into information-search language. This, in turn, allows automatic analysis systems to read information more accurately, thereby increasing the level of quality of linguistic indexing. Thus, it becomes possible to provide a structured digital information space, and therefore more clear and accurate search results.

Bibliography:

1. Corazza E. Reflecting the Mind: Indexicality and Quasi-Indexicality. Oxford : Oxford University Press, 2004. 400 p.
2. Crossley S. A. Measuring syntactic complexity in L2 writing using fine-grained clausal and phrasal indices. *The Modern Language Journal*. 2018. Vol. 102, No 2. P. 333-349.
3. Giorgi Alessandra. About the Speaker: Towards a Syntax of Indexicality. New York : Oxford University Press, 2010. 320 p.
4. Steinbach M. A. Comparison of Document Clustering Techniques. Minnesota : Minnesota Publishing, 2011. 247 p.

Власюк Л., Демиденко О. Аналіз тексту за допомогою штучного інтелекту: структурно-семантичний аспект

Анотація. У статті досліджується потенціал та обмеження підходів на основі штучного інтелекту до автоматичного аналізу тексту, зосереджуючись на структурних та семантичних вимірах обробки мови. У контексті глобальної цифровізації експоненціальне зростання текстових даних вимагає передових аналітичних інструментів, здатних забезпечити ефективність, точність та адаптивність у багатьох областях. Традиційні лінгвістичні методи, попри значний їхній потенціал, все частіше не встигають за динамічним інформаційним середовищем, що вимагає впровадження технологій штучного інтелекту та обробки природної мови (NLP). У статті розглядаються існуючі системи на основі штучного інтелекту, включаючи LanguageTool, Grammarly, Turnitin, Linguakit, Stilus, Delph-in, SDU та Link Grammar, з акцентом на їхній здатності підтримувати такі завдання, як морфологічний, синтаксичний та семантичний аналіз. Хоча ці системи надають значну допомогу в перевірці граматики, стилістичній оцінці та структурному розборі, дослідження демонструє, що їхня точність залишається обмеженою, особливо при розгляді складних семантичних явищ, таких як ідіоми, метафоричні конструкції, полісемія та фразеологічні одиниці.

Значна увага приділяється ролі мовних ресурсів у визначенні ефективності системи.

Результати дослідження підкреслюють, що ефективний аналіз тексту на основі штучного інтелекту вимагає не лише

алгоритмічної складності, але й комплексних лінгвістичних навчальних ресурсів. Створення корпусів та кодування структурних, лексичних, граматичних та семантичних шаблонів закладають основу для підвищення надійності автоматичних систем. Попри те, що сучасні інструменти на основі штучного інтелекту досягли значного прогресу в автоматизації рутинних лінгвістичних завдань, вони все ще не здатні повністю відтворити складність розуміння тексту людиною. Покращення їхньої продуктивності залежить від збагачення ресурсів, алгоритмічного вдосконалення та інтеграції структурно-семантичних моделей. Зрештою, аналіз тексту на основі штучного інтелекту являє собою трансформаційну галузь, яка має потенціал для оптимізації обробки інформації, підтримки наукових та освітніх завдань, а також для створення більш структурованого та доступного цифрового інформаційного середовища.

Ключові слова: штучний інтелект, інноваційні технології, англійська мова, іноземні мови, інформаційна грамотність, лексична одиниця, лексико-семантичні поля, цифрове середовище, надійність інформації.

Дата першого надходження рукопису до видання:
12.08.2025

Дата прийнятого до друку рукопису після рецензування:
11.09.2025

Дата публікації: 21.10.2025

Гаврилук О. Р.,
кандидат філологічних наук, доцент,
доцент кафедри української мови факультету української філології
та літературної творчості імені Андрія Малишка
Українського державного університету імені Михайла Драгоманова
<https://orcid.org/0009-0007-1106-5079>

Конєєва О. О.,
старший викладач кафедри української мови факультету української філології
та літературної творчості імені Андрія Малишка
Українського державного університету імені Михайла Драгоманова
<https://orcid.org/0009-0001-5509-111X>

ПИТОМІ СКЛАДНОПІДРЯДНІ КОНСТРУКЦІЇ ІНТЕНСИВНОЇ ДОПУСТОВО-ПРОТИСТАВНОЇ СЕМАНТИКИ В СУЧАСНИХ МЕДІАТЕКСТАХ: ОСОБЛИВОСТІ ФУНКЦІОНУВАННЯ

Анотація. Стаття присвячена вивченню структурно-семантичних і функційних характеристик питомих складнопідрядних конструкцій інтенсивної допустово-протиставної семантики в сучасних українських медіатекстах. Здійснено комплексний аналіз синтаксичних моделей, які поєднують у своїй структурі елементи допустових і протиставних відношень, що зумовлює їхній синкретичний характер. У дослідженні описано засоби формальної репрезентації інтенсивних допустово-протиставних структур – питомі сполучнослівні єдності підрядної частини *хоч (хай) як, хоч (хай) хто, хоч (хай) що, хоч (хай) скільки, хоч (хай) коли, хоч (хай) де, хоч (хай) куди, хоч (хай) звідки*, які вказують на високий ступінь вияву ознаки, інтенсивності дії, стану, та протиставні компоненти головної частини *а, але, зате, проте, однак*, що є сполучними засобами сурядності та можуть бути формально не вираженими. Розглянуто категорійне значення відносних займенників і прислівників як складових елементів засобів зв'язку у визначенні різновидів узагальнення, що реалізуються в підрядних частинах із допустовим значенням. Так виокремлено якісний параметр узагальнення (засіб зв'язку *хоч (хай) як*), суб'єктно-об'єктний тип (форми із займенниками *хоч (хай) хто, хоч (хай) що*), кількісний, або квантитативний (конструкція *хоч (хай) скільки*), темпоральний (*хоч коли*) та локативний (форми *хоч (хай) де, хоч (хай) куди, хоч (хай) звідки*) виміри. У науковій розвідці також окреслено роль досліджуваних конструкцій, здатних посилювати контраст між змістовими компонентами висловлення, у формуванні експресивного, оцінного та аргументативного потенціалу медіатекстів, адже відомо, що в публіцистичному дискурсі, орієнтованому на швидке й водночас дієве донесення соціально значущої інформації, особливої ваги набувають складні конструкції, що поєднують інформативну та експресивну функції. Результати дослідження можуть бути використані в подальших працях із синтаксису сучасної української літературної мови, медіалінгвістики та стилістики публіцистичного мовлення.

Ключові слова: складнопідрядні речення, інтенсивна допустово-протиставна семантика, медіатекст, синкретизм, експресивність, публіцистичний дискурс.

Постановка проблеми. У сучасному українському медійному просторі синтаксична організація тексту відіграє важливу роль у формуванні його змістової наповненості, емоційної виразності й переконливості. Українські медіатексти характеризуються динамізмом, виразною прагматичною спрямованістю й часто високим ступенем емоційно-експресивного навантаження, що зумовлює функціонування в них синтаксичних структур з інтенсивною семантикою допустовості й протиставлення. Особливе місце серед них посідають питомі українські концесивні конструкції, оформлені сполучними засобами *хоч (хай) хто... але, хоч (хай) який... проте, хоч (хай) хто... однак* тощо, які здатні водночас поєднувати інформативну функцію з експресивністю, впливаючи на сприйняття повідомлення. Посилена активізація складних конструкцій з інтенсивною допустово-протиставною семантикою в сучасній українській синтаксичній системі та їхня висока частотність у медіа на тлі суспільно-політичного життя, зокрема під час воєнного стану, зумовлюють потребу в цілісному аналізі функційних особливостей найпоширеніших структурних моделей, задіяних у формуванні таких синтаксичних одиниць. Аналізовані конструкції відіграють важливу роль у медійних текстах, оскільки уможливають вираження складних семантико-синтаксичних відношень між компонентами складного речення.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Проблема функційно-семантичного розмаїття складнопідрядних конструкцій допустової семантики знайшла відображення в наукових розвідках українських лінгвістів, які розглядали логіко-семантичні та функційні типи допустових складнопідрядних речень (Квашук А. Г., Ковальова Н. О., Мачак О. Ю.), специфіку їхніх сполучних засобів (Городенська К. Г., Каранська М. У.) та аналізували різні класифікаційні ознаки цих синтаксичних одиниць (Загнітко А. П., Мірченко М. В., Штик Л. В., Шульжук К. Ф. та ін.). Окремо приділено увагу категорії допустовості як важливому семантичному параметру складнопідрядних структур у дослідженнях Ткачука Т. П. Водночас недостатньо опрацьованими залишаються питання функціонування питомих складнопідрядних конструкцій інтенсивної допустово-протиставної

семантики саме у сфері сучасного медіадискурсу, що й зумовлює актуальність цього дослідження.

Мета наукової розвідки – визначити структурно-семантичні особливості й функційне навантаження питомих складнопідрядних конструкцій з інтенсивною допустово-протиставною семантикою в сучасних українських медіатекстах і виявити специфіку їх уживання.

Фактичним матеріалом дослідження стали мікроконтексти, у яких функціонують питомі складнопідрядні речення інтенсивної допустово-протиставної семантики, дібрані шляхом довільної вибірки з текстів інтернет-видань.

Виклад основного матеріалу. Допустові відношення в складному реченні виникають за умови чіткої двочленної структури, коли одна частина передає причину, умову або супровідні обставини, всупереч яким у другій частині реалізується дія як результат. Такі відношення ґрунтуються на своєрідній модифікації причиново-наслідкових зв'язків – неочікуваній, неочевидній або навіть немотивованій зумовленості. Вони відображають не лише невідповідність між двома явищами, а й сутнісну суперечність між причиною та наслідком, який є протилежним до логічно передбачуваного [1, с. 13].

У медійних текстах ці конструкції влучно передають несподіваність чи парадоксальність події, додають глибини, висвітлюють суперечності, також сприяють підвищенню стилістичної виразності тексту, надаючи йому емоційності, динаміки, контрасту, напр.: *...Хоч якими б страшними сценаріями нас не лякали, підприємства SCM здійснюватимуть усі інвестиції, про які ми оголосили в планах на 2022 рік («Громадське», 23 лютого 2022)*. Загалом допустові речення інтенсивної семантики сприяють чіткому поданню інформації, що є особливо важливим у медійному дискурсі.

Категорія допустовості найповніше виявляється в структурі складнопідрядного речення як базової синтаксичної моделі й охоплює дві грами – нейтральної й акцентованої допустовості [2, с. 143]. Серед складних конструкцій з акцентованим допустовим значенням помітне місце посідає група речень з інтенсивною допустово-протиставною семантикою. Їхня структурна специфіка полягає в поєднанні двох типів сполучних засобів: допустової компоненти – сполучнослівних єдностей [3] як не, який не, хто не, хоч (хай) як, хоч який, хоч хто тощо, які вказують на високий ступінь вияву ознаки, інтенсивність дії чи стану і є засобами підрядного зв'язку; та протиставної компоненти – сполучників а, але, зате, проте, однак та інших, які є сполучними засобами сурядного зв'язку і можуть уживатися експліцитно чи імпліцитно. Наприклад: *Хоч який неідеальний у нас бізнес, але він чогось прагне й шукає можливостей («Український тиждень», № 16 (648) від 15 квітня 2020); Газового ембарго немає, хоч як Україна закликала його впровадити, але країни Європи самостійно скорочують закупівлі енергоресурсу в Росії на тлі того, як Кремль шантажує світ припиненням постачання («LB. Ua», 14 вересня 2022)*.

Для вираження інтенсивної умовно-допустової семантики в підрядній частині цих складних речень сполучнослівні єдності обох типів можуть бути доповнені часткою б (би): як би не, скільки б не, хоч би який, хоч би де тощо. Наприклад, *І хоч що б там задрісники казали про переспіви творів Богдана Антонича, але Ігоря Калинця, майбутнього шевченківського лауреата, видатного поета-шістдесятника, віднайшов і підтримав Дмитро Павличко... («Україна молода», випуск № 032 за 09.08.2023)*.

У статті висвітлено особливості функціонування складнопідрядних допустових конструкцій з питомими українськими сполучними засобами хоч (хай) як, хоч хто, хоч що, хоч скільки, хоч коли, хоч де, хоч куди, хоч звідки. Саме вони зафіксовані ще в словниках початку ХХ століття, зокрема в Правословному словнику Г. Голоскевича 1929 року, Академічному російсько-українському словнику за редакцією А. Кримського та С. Єфремова (1924–1933), Словнику московсько-українському В. Дубровського 1918 року, Словнику українсько-російському А. Ніковського 1927 року, які є джерелами автентичної української лексики та репрезентують усталені мовні особливості східних і центральних регіонів України, а також західноукраїнських земель.

Так, Російсько-український словник за редакцією А. Кримського та С. Єфремова фіксує моделі російської мови, напр., як ни..., как бы ни..., как бы ни (было)... а... і переклад до них українською мовою з прикладами: хоч як, хоч і як [*Хоч іспанці й як хоробро відбивали кожен забіг, а щодень нова облога і ще гірші бої (Крим.)*]; хоч би як, хоч би який [*Минуле не вернеться, хоч би яке гарне було воно та принале (Єфр.)*]; хоч би як... а... [*Хоч би як дивились ми на такий методологічний спосіб... а повинні будемо признати (Єфр.)*]. Сполучні засоби де ни мають українські відповідники хоч де, хоч би де, хоч де б, (изредка) де не; где бы ни – хоч би де, хоч де б, (изредка) де б не, напр.: *Где бы вы ни были, я вас найду – хоч би де ви були, я вас знайду* [4]. За таким зразком перекладено також конструкції скільки ни, хто ни, что ни тощо. Подекуди чітко вказано, що переклад українською мовою сполучного засобу какой би ни як який би не – русизм [4].

Словник українсько-російський А. Ніковського 1927 року сполучні засоби допустовості української мови хоч що, хоч хто, хоч де подає російською что бы ни, кто бы ни, где бы ни тощо [5, с. 826]. Інші словники також засвідчують, що сполучні засоби українських складнопідрядних допустових речень як не, який не, скільки не, хто не, де не тощо є кальками з російської мови. Наприклад, граматичне поєднання где бы ни в Словнику московсько-українському В. Дубровського перекладено як хоч де без варіантів і синонімів [6, с. 65].

До 1933 року, коли радянська влада запровадила цілеспрямовану політику зближення структурних і лексико-семантичних особливостей української мови з російською, у сфері вираження інтенсивної допустово-протиставної семантики в українській мові домінували синтаксичні моделі з використанням компонента хоч (хай) у препозиції до відносних займенників та прислівників. Функціонування ж альтернативних сполучних засобів як не, скільки не, хто не, де не тощо не набувало системного характеру. У радянський період унаслідок зростання впливу російської мови в українському інформаційному просторі помітно зросла частота вживання сполучень відносних займенників та прислівників із часткою не з підсилювальним значенням, що відтворювало притаманну російській мові модель.

Важливо зауважити, що, попри значне укорінення зросійщених заміників, сучасні українські медіа активно відроджують питомі сполучнослівні єдності хоч (хай) як, хоч який, хоч скільки, хоч хто, хоч що, хоч де тощо для висвітлення протиставлення між очікуваним і реальним, акцентування на стійкості, рішучості, непередбачуваності або парадоксальності подій чи ситуацій, особливо під час воєнного стану, хоч донедавна

ці конструкції вважали «стилістично маркованими: вони характерні переважно для розмовного та художнього стилів, зрідка використовуються в публіцистиці» [7, с. 58].

За семантико-синтаксичним критерієм складнопідрядні конструкції інтенсивної допустово-протиставної семантики можна поділити на три категорії: субстанційні структури, атрибутивні конструкції та одиниці адвербіальної семантики. Відносні займенники або прислівники, елементи сполучнослівних єдностей без конкретного значення, сприяють узагальненню семантики підрядної частини, а сполучник *хоч* як обов'язковий компонент структури складнопідрядних речень інтенсивної допустово-протиставної семантики лише посилює його. Категорійна семантика відносних займенників і прислівників зумовлює різноманітні типи узагальнення, що реалізуються в підрядних конструкціях з допустовим значенням, зокрема якісний параметр (сполучний засіб *хоч (хай) як*), суб'єктно-об'єктний (*хоч (хай) хто, хоч (хай) що*), кількісний (квантитативний) (*хоч (хай) скільки*), темпоральний (*хоч коли*) та локативний (*хоч (хай) де, хоч (хай) куди, хоч (хай) звідки*). Підрядні допустові частини інтегрують основне значення допустовості з додатковими смисловими нашаруваннями, які репрезентують зазначені параметри узагальнення: якісні, суб'єктно-об'єктні, атрибутивні, кількісні, часові й просторові.

Варто зазначити, що «характерною особливістю структури інтенсивно-допустових складнопідрядних речень є тісний і безпосередній зв'язок сполучних з'єднань з предикатами підрядної частини, про це свідчить також позиційне розташування: саме головний член (присудок) стоїть відразу після сполучнослівно-сполучникового з'єднання» [8, с. 14].

У складнопідрядних концесивно-протиставних реченнях якісної інтенсивної семантики високий ступінь вияву ознаки, активності дії чи стану створюється сукупністю основних структурних елементів: сполучного засобу – *хоч (хай) як* та дієслова-присудка. У таких конструкціях дієслова дії чи стану мають у своєму лексичному значенні сему «традації» ступеня інтенсивності, напр.: *Окупанти намагаються влаштувати щось на кшталт наступу на Харківщині, однак становище їхніх сил таке, що хоч як би старалися, вони не зможуть істотно змінити баланс сил* («Бабель», 19 липня 2023); *Ми хочемо, щоб українці були готові завжди й це надавало їм спокою, хай як змінюється ситуація...* («Українська правда», 23 лютого 2022).

Поеднуючись із прислівниками, які містять якісну характеристику дії чи стану, сполучнослівна єдність *хоч як* набуває значення найвищого ступеня вияву ознаки дії, стану, напр.: *Хоч як парадоксально, але цей тренд працює як додатковий стимул для іноземних брендів швидше відновлювати свою діяльність в Україні, щоб не втратити «клієнтську базу»*, – пояснив він (Громадське телебачення, 01 листопада 2023, 21:32); *Закликаю роботодавців, хоч як це важко, намагатися залучати переселенців до роботи* («LB. UA», 18 квітня 2022).

Кон'юнктивні конструкції зі сполучним засобом *хоч як* би передають значення індивідуальності не лише щодо реального, а й потенційно можливого чи малоімовірного, напр.: *І хоч як би жорстко це звучало, але, якби не війна, ми не досягли б нашої української реконксти* («Україна молода», Випуск № 012 за 22.03.2023).

Окремої уваги заслуговують прислівникові конструкції, що містять емоційну оцінку повідомлення головної частини

і мають ознаки стійких сполучень, напр.: *Проте сам Лукашенко, хоч як це дивно, відмовчувався шість днів* («LB. UA», 3 квітня 2023); *Хай як дивно, проте Бланиш затято заперечує персоналізоване письмо* («Український тиждень», 9 жовтня 2023).

Складнопідрядні конструкції інтенсивної допустово-протиставної семантики з кількісним значенням репрезентовані реченнями, оформленими сполучними засобами *хоч (хай) скільки* – поєднанням сполучника-частки *хоч* із займенником з кількісним значенням *скільки*. Вони, окрім концесивного значення, указують на тривалий та інтенсивний перебіг дії, напр.: *Бо хоч скільки б ми обурювались, що Захід неоднозначно трактував причини Каховської трагедії, в Україні нічого з того часу, коли нові у владі почали активно звинувачувати попередників (з 2019 року), що це вони винні у війні, не було зроблено, щоб не викликати у міжнародної спільноти* («Україна молода», Випуск № 024 за 14.06.2023). Водночас у реченні *І хоч скільки б було снарядів, гаубиць, танків, пального, засобів зв'язку* – саме безпілотники визначають динаміку війни («Урядовий кур'єр», 2 березня 2023) йдеться про значну кількість об'єктів залежної частини, а конструкція *І хай скільки б часу не минало відтоді, проте хвороба зарозумілості наразі виглядає невиліковною* («Український тиждень», 8 грудня 2023) передає інтенсивність вираження тривалості дії.

Предикатні синтаксеми конструкцій з атрибутивною семантикою, підрядні частини яких оформлені сполучними засобами *хоч (хай) який* у різних родових та відмінкових формах, представлені предикатами якості позитивної оцінки, напр.: *Бо як же та сакура, хоч яка б вона була гарна та квітуча, витіснить із пам'яті вашу безгосподарність?* («Україна молода», Випуск №031 за 02.08.2023); *Хай якими талановитими або непричетними були певні південноафриканські спортсмени, ми не хотіли легітимізувати расистський режим їхньої держави* («Український тиждень», 14 лютого 2023); негативної оцінки, як-от: *Тому хоч яким би безглуздом здавався фейк, він може спрацювати* («Бабель», 23 березня 2023); *Хоч якими б трагічними не були обставини, але ми таки перестали бути terra incognita* («Тиждень», 3 лютого 2023), чи з нейтральним значенням: *Хоч яка ти доросла і зріла людина, хейт ранить* («LB. UA», 6 січня 2022). У залежній частині аналізованих складнопідрядних конструкцій функціонують ад'єктиви, які разом зі сполучним засобом указують на високий ступінь вияву ознаки.

Сполучнослівні єдності *хоч який (хоч який би)* можуть стосуватися не лише якісного прикметника, а й іменника й узагальнено вказувати на його ознаку, напр.: *І все ж, хоч яку б маячню вигадували умовні скабееви для зомбування українців, їхнім фантазіям вірили далеко не всі жителі окупованих територій* («Україна молода», Випуск № 041, 11.10.2023); *Хай якими є наміри росії, ця імпровізація підкреслює рівень виснаження російських запасів ракет великої дальності* («Свідомі», 26 листопада 2022 р.).

Складнопідрядні конструкції інтенсивної допустово-протиставної семантики із суб'єктно-об'єктним значенням представлені в медіа реченнями, оформленими концесивними сполучними засобами – поєднанням сполучника-частки *хоч (хай)* із займенниками з предметним значенням *хто, що*.

Відносний займенник *хто* в поєднанні зі сполучником-часткою *хоч (хай)* відповідно до своєї категорійної семан-

тики має предметне значення й окреслює суб'єктний аспект узагальнення, напр.: *Хай хто там, у росії, розкаже, ніби наші Patriot знищено, усі вони є, усі вони працюють, усі вони збивають російські ракети* («Громадське», 18 червня 2023); *Загалом, хоч хто б мене попросив розписати відстріляні засоби ураження, нікому не відмовляю* («Україна молода», Випуск №036 за 06.09.2023), чи визначає об'єктний параметр, напр.: *Хоч кого вибери зараз в уряд – це буде Зеленський зі своєю повною некомпетентністю, – вважає співголова фракції ЄС Артур Герасимов* (Радіо Свобода, 04 березня 2020); *Тож де б ви не перебували, хай ким працюєте, робите помилки чи пишете бездоганно – закликаємо долучитися до флешмобу на підтримку України...* («Є.и», 7 листопада 2022). Допустові семантико-синтаксичні відношення в цих конструкціях виразно актуалізуються, оскільки предикативний зміст головної частини не узгоджується з інформацією, закладеною в підрядній, незалежно від конкретного значення відносних займенників *хто*, *що* [1, с. 105].

Синтаксичні моделі з компонентом *хоч* (*хай*) що характеризуються семантичною конкретизованістю та тісною синтаксичною кореляцією з головною частиною. Сполучний засіб підрядної частини вказує на об'єкт і поєднується з дієсловами різноманітної семантики, напр.: *Хоч що ви б написали, це всього лиш слова, – розмірковує вголос Олег Скурта наприкінці нашої розмови* («Україна молода», Випуск №009 за 01.03.2023); *Хай там що собі думають окупанти, хай що планують, реакція нашої держави буде абсолютно зрозумілою* («Суспільне», 22 серпня 2022).

Поширеними в медіатекстах є фразеологізовані конструкції *хай там що*, *хоч би там що було*, напр.: *Хай там що, нам робити своє – захищати свою державу, українську незалежність, наше життя, нашу культуру, українську свободу* (24 канал, 31 жовтня 2023); *Пані Інна переконана, що українці вистоять перед цими випробуваннями: «Ми виживемо, хай там що»* (УНІАН, 25 листопада 2022). Вони виконують роль експресивного засобу, який створює ефект рішучості й відповідальності, є ефективним інструментом впливу, особливо в контексті політики, війни, суспільної комунікації, акцентуючи на чіткій позиції автора.

Специфіка складнопідрядних конструкцій інтенсивної допустово-протиставної семантики із темпоральним значенням у тому, що сполучний засіб підрядної частини *хоч коли* (*хоч би коли б*) узагальнено вказує на час, а зміст головної частини не відповідає повідомленому в підрядній за будь-якого конкретного наповнення прислівника *коли*, напр.: *Хоч коли б настав його час, така система ротації обіцяла номінантові повну підтримку колег по партії* («ЛВ. Уа», 5 березня 2021); *Стівен Бланк, старший науковий співробітник Інституту зовнішньополітичних досліджень і колишній професор досліджень росії у Військового коледжі армії США, сказав Newsweek, що Україна може почати постачати значну кількість титану на Захід протягом кількох місяців після закінчення війни, хоч коли б воно сталося* («InVenture», 5 лютого 2023). Концесивні конструкції з часовим значенням *хоч* трапляються в медіатекстах рідше, проте влучно передають семантику невизначеності моменту.

Допустовий компонент складнопідрядних речень із локативною семантикою репрезентує узагальнене значення місця чи напрямку дії і містить відповідні сполучні засоби: поєднання

сполучника-частки *хоч* (рідше *хай*) із прислівниками *де*, *куди*, *звідки* – *хоч де*, *хоч куди*, *хоч звідки*. Часто такі конструкції містять додаткове значення умови, яке передає частка *б*, *би*, що входить до структури сполучнослівної єдності, напр.: *США підтримують Україну в питаннях оборони Бахмуту й допомогатимуть Києву, хоч де би було вирішено воювати* («Бабель», 22 березня 2023); *Якщо, наприклад, якась трагічна подія переслідує вас, хоч куди б ви виїхали, то її треба уявно помістити до конверта й відправити до сейфу із замком* («Україна молода», Випуск № 009 за 01.03.2023). У наведених конструкціях можна спостерігати істотне послаблення протиставних семантико-синтаксичних відношень та одночасну актуалізацію просторових. Це зумовлює те, що навіть попри препозицію підрядної частини уживання протиставного сполучника на початку головної частини здебільшого є структурно та семантично немотивованим, напр.: *Хоч де б ми були з Колею і хоч би де жили – у Черкасах чи в Полтаві, всі мої знайомі й колеги знали, що, коли я говорю «ми їдемо додому», це означає: їдемо в Корецину* («Україна молода», Випуск №012 за 10.02.2021). Указівка на місце тут додатково посилена однорідними членами речення з локативною семантикою.

Сполучні засоби досліджуваних конструкцій передбачають передовсім поєднання з предикатами просторової семантики, напр.: *Зрозуміло, що понад 380 діб повномасштабної війни, а загалом 10-й рік воєнного вторгнення росії в Україну не могли не позначитися на буквально кожному, хоч де б хто перебував і чим би займався* («Україна молода», 15.03.2023); *Тож маємо жорстко класти край усім спробам розпалити ворожнечу – міжетнічну, соціальну, релігійну, мовну тощо, хоч звідки б вони походили* («Дзеркало тижня», 4 жовтня 2019); *А мізерні душини, хай де б вони були, сковає страх від сили вашого духу* («Суспільне», 6 квітня 2022).

На основі аналізу семантико-синтаксичної організації складнопідрядних речень інтенсивної допустово-протиставної семантики можна стверджувати, що конструкції цього типу в медіатекстах характеризуються семантичною неоднорідністю, оскільки семантико-синтаксичні відношення, які реалізуються в межах цих структур, мають синкретичний характер, адже виникають унаслідок інтеграції допустового й протиставного значення із нашаруванням додаткової семантики умови, місця, часу тощо.

Висновки і перспективи подальших досліджень. У сучасних українських медіатекстах активно функціонують складнопідрядні конструкції інтенсивної допустово-протиставної семантики, що зумовлено прагненням до експресії, аргументації та посилення певних акцентів в умовах публічного мовлення. Найпродуктивнішими виявилися синтаксичні моделі з такими сполучними компонентами підрядної частини, як *хоч* (*хай*) *як*, *хоч* (*хай*) *хто*, *хоч* (*хай*) *що*, *хоч* (*хай*) *де*, які створюють ефект переконливості й увиразнюють авторську позицію. З'ясовано, що ці конструкції здавна відомі, є питомими українськими і, попри паралельне функціонування синонімічних кальок з російської *як не*, *хто не*, *що не* тощо, активно впроваджуються, зокрема і з допомогою медіатекстів, у повсякденний ужиток. У подальших дослідженнях доцільно розширити корпус аналізованих медіатекстів і залучити регіональні інформаційні ресурси, а також простежити варіативність допустово-протиставних конструкцій у неформальній медіакомунікації, зокрема в соціальних мережах, блогах, подкастах та на інших онлайн-платформах.

Література:

1. Гаврилюк О. Р. Складні конструкції інтенсивної допустово-протиставної семантики: структура та функціонування: дис. ... канд. філол. наук: спец. 10.02.01. Київ, 2010. 240 с.
2. Мірченко М.В. Структура синтаксичних категорій: монографія. Луцьк: Ред-вид. відд. «Вежа» Волин. держ. ун-ту імені Лесі Українки, 2004. 389 с.
3. Городенська К.Г. Граматичний словник української мови: Сполучники. Херсон: Видавництво ХДУ, 2007. 340 с.
4. Російсько-українські словники / упор. А. Рисін, В. Старко, Ю. Марченко, О. Телемко та ін. 2007–2024. URL: <https://r2u.org.ua>.
5. Ніковський А. Словник українсько-російський. Фототип. вид. Київ: Горно, 1927. 864 с. URL: <https://irbis-nbuv.gov.ua/ulib/item/ukr0000015286>.
6. Дубровський В. Словник московсько-український / Інститут української мови НАН України. К.: КММ, 2013. 464 с.
7. Ткачук Т.П. Функціонально-семантична категорія допустовості в сучасній українській мові: дис... канд. філолог. наук: 10.02.01. К., 2009. 240 с.
8. Мачак О. Ю. Синтаксична структура складнопідрядних речень з інтенсивно-допустовою семантикою: автореф. дис. ... канд. філол. наук: спец. 10.02.01. Кіровоград, 2010. 20 с.

Havryliuk O., Konieieva O. Native complex constructions with subordination of intensive concessive-adversative semantics in contemporary media texts: features of functioning

Summary. The article is devoted to the study of structural-semantic and functional characteristics of native complex constructions of intensive concessive-adversative semantics in contemporary Ukrainian media texts. The article provides a comprehensive analysis of syntactic models that combine elements of concessive and adversative relations in their

structure, which determines their syncretic nature. The study describes the means of formal representation of intensive concessive-adversative structures – native conjunctive units of the subordinate clause хоч (хай) як, хоч (хай) хто, хоч (хай) що, хоч (хай) скільки, хоч (хай) коли, хоч (хай) де, хоч (хай) куди, хоч (хай) звідки, which indicate a high degree of manifestation of a feature, intensity of action, state, and adversative components of the main clause а, але, зате, проте, однак, which are conjunctive means of coordination and may not be formally expressed. The categorical meaning of relative pronouns and adverbs, constituent elements of means of connection, is considered in determining the types of generalisation that are realised in subordinate clauses with a concessive meaning. Among them, the following are distinguished qualitative parameter (means of connection though (let) as), the subject-object type (forms with pronouns хоч (хай) хто, хоч (хай) що), quantitative (construction хоч (хай) скільки), temporal (хоч коли) and locative (forms хоч (хай) де, хоч (хай) куди, хоч (хай) звідки). The scientific study also outlines the role of the structures under investigation, which are capable of enhancing the adversative between the semantic components of a statement, in shaping the expressive, evaluative and argumentative potential of media texts, since it is known that in journalistic discourse, which is oriented towards the rapid, effective and at the same time stylistically refined communication of information, complex constructions that combine informative and expressive functions are of particular importance. The results of the study can be used in further works on the syntax of the modern Ukrainian literary language, media linguistics and the stylistics of journalistic speech.

Key words: complex sentences, intensive concessive-adversative semantics, media text, syncretism, expressiveness, journalistic discourse.

*Гавриш І. П.,**кандидатка філологічних наук, доцентка,
завідувачка кафедри іноземних мов**Харківського національного університету мистецтв імені І. П. Котляревського**Чуєшкова О. В.,**кандидатка філологічних наук, доцентка,**доцентка кафедри краєзнавчо-туристичної роботи, соціальних і гуманітарних наук
Харківського національного університету імені В. Н. Каразіна*

УКРАЇНСЬКА ТЕРМІНОЛОГІЯ ТУРИЗМУ (ДО ПИТАННЯ КЛАСИФІКАЦІЇ ТА СИСТЕМАТИЗАЦІЇ)

Анотація. Пропонована стаття є спробою систематизації та класифікації термінів однієї з найменш досліджених в українському термінознавстві термінології туризму. Українську термінологію туризму визначено як ієрархічно впорядковану сукупність термінів, що номінують поняття туристичної галузі, пов'язані на поняттєвому, лексико-семантичному, словотвірному та граматичному рівнях і мають у плані змісту семи «туристичний», «який стосується туризму». До базових віднесено терміни (близько 20 одиниць), які мають високий ступінь узагальнення, розгорнуту дефініцію, позначають концептуальні поняття туристичної галузі, виконують важливу словотвірну функцію. Відповідно до структурної організації термінополя туризму виокремлено 16 тематичних груп: назви форм та видів туризму; назви туристичних маршрутів; назви туристів; назви підприємств у туристичній сфері; назви суб'єктів, які здійснюють діяльність у сфері туризму; назви явищ сфери документального забезпечення; назви в транспортному сегменті; назви в сегменті організації проживання та харчування; назви в сегменті організації дозвілля; назви в географічному сегменті; назви технологій, прийомів і методів з формування, просування та реалізації туристичного продукту; назви особливостей діяльності туроператорів та турагентів; назви історико-культурних ресурсів; назви соціально-економічних ресурсів; назви інформаційних ресурсів; назви форм, методів та принципів державного регулювання діяльності у сфері туризму. Також запропоновано класифікацію, яка акцентує міжгалузевий та міждисциплінарний характер науки про туризм, згідно з якою у складі аналізованої терміносистеми виділено такі підсистеми: філософія туризму; географія туризму; соціологія туризму; екологія туризму; культурологія туризму; педагогіка туризму; психологія туризму; конфліктологія туризму; економіка туризму; екскурсіологія; музеєзнавство; право туризму та ін. Наголошено на необхідності впорядкування термінологічного апарату, який перебуває на стадії становлення внаслідок багатоманітності й унікальності туризму як суспільного явища й соціального інституту, що зумовлює відсутність єдиного бачення системи номінацій, якими користуються дослідники цієї галузі.

Ключові слова: термінологія, терміносистема, базовий термін, туризм, структурна організація термінополя туризму, тематична група, підсистема.

Постановка проблеми. Сучасні українські дослідники мають вагомий здобуток в царині термінознавства. Так, у період

з 2000 по 2016 рр. захищено понад 100 дисертацій, у яких описано 50 наукових напрямів, загалом станом на 2016 рік досліджено близько 150 терміносистем [детальніше див. 1, 2]. Проте досі практично поза увагою науковців перебуває терміносистема туристичної галузі, фіксуємо лише одну дисертацію, присвячену лексиці туризму загалом [3], що й зумовлює актуальність дослідження.

Відсутність лінгвістичних розвідок компенсується значною кількістю кваліфікаційних робіт з багатьох інших галузей знань. Так, згідно з інформацією, уміщеною на сайті Національної бібліотеки України імені В. І. Вернадського, у період з 1998 по 2024 рр. було захищено близько 200 дисертаційних робіт, дотичних до туристичної сфери, зокрема: з економічних наук (93), педагогічних (25), соціологічних (1), географічних (18), історичних (14), юридичних (7), філософських (4), політичних (1), технічних (1), біологічних (2), фізичного виховання та спорту (6), культурології (7), державного управління (14), архітектури (1), туризму і рекреації (4), психології (1), публічного управління та адміністрування (1), соціальної роботи (1), менеджменту (2).

Такий широкий спектр досліджень зумовлений багатоманітністю туризму як унікального суспільного явища й соціального інституту. Туристична галузь охоплює промисловість, сільське господарство, будівництво, транспорт, інформаційні технології, зв'язок, торгівлю, громадське харчування, житлово-комунальне господарство, страховий бізнес, сферу побутових послуг, культуру, мистецтво, спорт тощо. Тому, як зазначається в спеціальних дослідженнях [4, с. 7], жодна з наявних наук не може вичерпно схарактеризувати її як об'єкт власних досліджень і жоден із сучасних соціально-економічних інститутів не здатен самостійно охопити комплекс її проблем. Цим, власне, можна пояснити й наведену статистику стосовно наукових розвідок, і відсутність комплексного дослідження терміносистеми аналізованої сфери.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Окремі зауваження щодо української термінології туризму (далі УТТ) знаходимо в роботі «Удосконалення понятійного апарату інфраструктури туризму», автори якої наголошують на відсутності єдиної системи понять і визначень, якими користуються дослідники туризму. Відтак, на думку науковців, термінологія, що застосовується у сфері туризму, вимагає розвитку і доопрацювання [5, с. 108]. На нерозробленості поняттєвого апарату, неузгодже-

ності у визначеннях основних концептів туризмознавства, доцільності трактувань понять туризмологічної науки наголошують й автори колективної монографії «Туризмологія: концептуальні засади теорії туризму», слушно зауважуючи, що «в українській мові термінологічний апарат туризмології перебуває на стадії розвитку та становлення» [4, с. 330]. Це своєю чергою істотно позначається на змісті засадничих документів туристичного спрямування, туристській статистиці, офіційній звітності, яка має аналітично відображати стан туризму. «Понятійна, категоріальна прозорість і консенсусна узгодженість змісту фахової термінології конче необхідні у справі нормативного забезпечення діяльності галузі, створення досконалих навчально-освітніх програм», – підкреслюють науковці [4, с. 5]. Загальний огляд мови спеціального призначення туризму пропонує Л. В. Півнюова. Дослідниця тлумачить її як «сукупність всіх мовних засобів, використовуваних у професійній комунікації для забезпечення порозуміння між співробітниками та для передавання предметної інформації, що відображає рівень розвитку туристичної галузі» [3, с. 5], залучаючи до аналізу не тільки терміни, але й номені, професіоналізми, тропи, стилістичні фігури. Констатуючи стрімкий розвиток туристичної галузі, на необхідності відокремлення певного шару лексичних одиниць у самостійну терміносистему, дослідження і вивчення якої є однією з найважливіших умов успішної професійної діяльності в галузі туристичного обслуговування, наголошують В. В. Бушкова й О. Л. Сиборова [6, с. 91]. О. О. Любіцева, відзначаючи значний інтерес до проблем туризмології, стверджує, що її поняттєво-термінологічний апарат формується разом з наукою про туризм [7]. Оглядові історичних аспектів становлення і розвитку туристської термінології в науково-педагогічній і туристській літературі присвячує свою розвідку М. Д. Зубалій, наголошуючи на тому, що знання історії туризму та його основних понять дозволить коректно використовувати термінологію, запобігати помилкам у туристсько-краєзнавчій термінології та допоможе визначати тенденції її становлення і розвитку галузі в сучасних умовах [8, с. 124]. Різномасштабний аналіз сучасної української термінології туризму містить стаття І. М. Шелепкової. За спостереженнями авторки, які збігаються з нашими, нечисленні лексикографічні праці, присвячені термінології туризму, створені переважно економістами без участі мовознавців-лексикографів; спеціальні комплексні лінгвістичні дослідження української термінологічної лексики туризму відсутні. Дослідниця підкреслює, що «...терміносистема «туризм» є фактом масової комунікації, а її вивчення – найважливішою умовою успішної професійної діяльності та організації подорожей» [9, с. 181]. У статті І. Черненко [10] терміносистема галузі туризму розглянута під кутом зору явища антонімії: авторка наводить класифікацію антонімів за різними критеріями й доводить, що антонімія сприяє системності термінології туризму. Зіставному дослідженню лексичного складу та семантичних особливостей термінології туризму в українській та польській мовах присвячено розвідку М. Єж [11]. Дослідниця аналізує джерела формування терміносистем, систематизує склад тематичних груп туристичної термінології в обох мовах, пропонує класифікацію термінів за лексико-семантичними групами.

Мета статті – здійснити спробу класифікації та систематизації українських термінів туристичної галузі.

Виклад основного матеріалу. У нашій роботі поняття «термінологія» та «терміносистема» використовуємо як синоніми,

адже переконані в тому, що можна лише умовно розрізнити термінологію як сукупність термінів і терміносистему як упорядковану, кодифіковану термінологію. УТТ визначаємо як ієрархічно впорядковану сукупність термінів, що номінують поняття туристичної галузі, пов'язані на поняттєвому, лексико-семантичному, словотвірному та граматичному рівнях і мають у плані змісту семи «туристичний», «який стосується туризму».

Опрацювання робіт науковців уможливило виявлення певних тенденцій під час аналізу УТТ. Передовсім фіксуємо спроби виділення корпусу базових термінів. О. О. Любіцева, спираючись на напрацювання семінару-наради, який відбувся 09 квітня 2009 р. на географічному факультеті Київського національного університету імені Тараса Шевченка за участі керівництва Державної служби туризму і курортів, Наукового центру розвитку туризму, науковців провідних університетів, науковців Інституту мовознавства ім. О. О. Потебні НАН України, практиків туристичної діяльності, які представляли провідних туроператорів, пропонує на розгляд оптимальну, на її думку, кількість базових термінів: *відвідувач, турист, екскурсант, екскурсія, туризм, туризм внутрішній, туризм в'їзний, туризм виїзний, туризм національний, ресурси туризму, індустрія туризму, туристичний продукт, туристична послуга, туристичне споживання, туристична інфраструктура, дестинація, туристична діяльність, туроператор, турагент, тур, туристично-інформаційний центр* [7].

У згадуваній вище монографії наведено сім ключових термінів-концептів (*турист, туризм, подорож, дестинація, туристський продукт, індустрія туризму, туристська інфраструктура*), які системно характеризують туризм, організовують у поняттєвий спосіб увесь теоретично усвідомлений образ туризму й атестують його як впливовий соціоекономічний та соціокультурний інститут [4, с. 5].

Л. В. Півнюова, кваліфікуючи аналізовану терміносистему як складну, відкриту й гетерогенну, таку, що зазнає постійного впливу інших терміносистем (готельно-ресторанної справи, транспортної сфери, географії, індустрії дозвілля тощо), до базових відносить терміни *туризм, тур, турист, туристичний продукт, внутрішній туризм, міжнародний туризм, віза, безвізовий режим, туристичні оператори, туристичні агенти, екскурсія, туристський маршрут, дестинація, туристсько-екскурсійні послуги* тощо [3, с. 5]. Отже, базові терміни (орієнтовно близько 20 одиниць), маючи високий ступінь узагальнення, розгорнуту дефініцію, номінують концептуальні поняття туристичної галузі. Також ці терміноодиниці виконують важливу словотвірну функцію, оскільки саме на їх основі відбувається творення термінів зі складнішою семантичною й граматичною структурою.

Не менш важливою є структурна організація термінополя туризму. Услід за Л. В. Півнюовою [12, с. 185–186] та І. М. Шелепковою [9, с. 183–184] вважаємо за доцільне виділити такі тематичні групи УТТ:

1) назви форм та видів туризму: *міжнародний туризм, внутрішній туризм, індивідуальний туризм, груповий туризм, організований туризм, дитячий туризм, шкільний туризм, молодіжний туризм, сімейний туризм* та ін.;

2) назви туристичних маршрутів: *лінійний туристичний маршрут, радіальний туристичний маршрут, багатоденний туристичний маршрут, теплохідний туристичний маршрут, комбінований туристичний маршрут* та ін.;

3) назви туристів: *індивідуальний турист, груповий турист, вітчизняний турист, внутрішній турист, міжнародний (іноземний) турист, транзитний турист, пішохідний турист, бізнес-турист* та ін.;

4) назви підприємств у туристичній сфері: *агентство подорожей, туристичне бюро, екскурсійне бюро, бюро реалізації туристсько-екскурсійних послуг, туристичний клуб, туристична секція, туристсько-екскурсійний гурток* та ін.;

5) назви суб'єктів, які здійснюють діяльність у сфері туризму: *готельний гід, туроператор, контрагент, менеджер туризму, керівник туристичної групи, гід-перекладач, екскурсовод, аніматор, порт'є, адміністратор готелю* та ін.;

6) назви явищ сфери документального забезпечення: *агентський договір, туристський ваучер, митна декларація, карта прибуття, віза, листок замовлення, підтвердження бронювання* та ін.;

7) назви в транспортному сегменті: *авіатариф, авіаперишник, чартерний рейс, регулярний рейс, круїзний лайнер, чартерна квота, бізнес-клас обслуговування, туристський клас обслуговування, круїз, клас лайнера* та ін.;

8) назви в сегменті організації проживання та харчування: *одномісний номер, двомісний номер, клуб-готель, конгрес-готель, пансіон, вілла, сімейний номер, номерний фонд; континентальний сніданок, англійський сніданок, шведський стіл, повний пансіон, розміщення без харчування* та ін.;

9) назви в сегменті організації дозвілля: *альпінізм, скелелазіння, сноуборд, теніс, скейтбординг, кайтинг, віндсерфінг, геокешинг, анімація, творча анімація, готельна анімація, тематичний парк, океанаріум, аквапарк* та ін.;

10) назви в географічному сегменті: *акваторія, водоспад, географічне положення, історико-культурні рекреаційні ресурси, природні рекреаційні ресурси, рекреація, материк, море, півострів, острів, океан, цунамі, низький сезон, пік сезону* та ін.;

11) назви технологій, прийомів і методів з формування, просування та реалізації туристичного продукту: *менеджмент гостинності, туристика, диверсифікація туристського продукту, система низькобюджетних авіаційних пасажирських перевезень, фінансовий лізинг* та ін.;

12) назви особливостей діяльності туроператорів та турагентів: *ануляція замовлення, підтвердження бронювання, оформлення закордонного паспорта, комплексна туристична послуга, зупинка продажу туру* та ін.;

13) назви історико-культурних ресурсів: *піраміда, пам'ятник, карнавал, музейна програма* та ін.;

14) назви соціально-економічних ресурсів: *інвестиції, створення особливих економічних зон, високий поріг входження в індустрію міжнародного туризму* та ін.;

15) назви інформаційних ресурсів: *комп'ютерна система бронювання, подорож, динамічний прайс-лист, інтерактивна карта польотів, термінали самообслуговування* та ін.;

16) назви форм, методів та принципів державного регулювання діяльності у сфері туризму: *договір комісії, податкове регулювання, цільова програма* та ін.

М. Єж в аналізованій терміносистемі виділяє два основні термінологічні мікрополя (мікрополе *туризм* як наука і галузь економіки й мікрополе *туристичне агентство* як основне туристичне підприємство і його організаційна діяльність) з їхнім подальшим членуванням на 13 лексико-семантичних

груп, які в цілому збігаються з наведеними вище [детальніше див. 11, с. 208–209]. Відмінним є те, що в мікрополі *туризм* авторка виділяє лексико-семантичну групу *туризм* як *інтердисциплінарна наука* і наводить такі приклади: *соціологія туризму, культурологія туризму, онтологія туризму, туризмологія, філософія туризму, феноменологія туризму, педагогіка туризму* [11, с. 209]. З огляду на те що УТТ активно збагачується термінами з інших галузей, уважаємо за доречне запропонувати класифікацію, яка акцентуватиме міжгалузевий та міждисциплінарний характер науки про туризм. Отже, на нашу думку, можна говорити, зокрема, про такі підсистеми УТТ:

– *філософія туризму: буття туристичної життєдіяльності, туристська свідомість, туристська подія, туристичний простір, екзистенційна мережа туристського простору, туристична екзистенція* та ін.;

– *географія туризму: геопросторовий розподіл туристичного потоку, інфраструктурний потенціал національного туристичного комплексу, геопросторова організація туризму, територіальна організація туризму, рекреаційно-туристичне природокористування, рекреаційний ландшафт* та ін.;

– *соціологія туризму: соціальний туризм, мінімальний набір туристичних послуг, лікувально-реабілітаційний туризм, туристська активність, індикатор туристичної діяльності, соціальний ареал особистості* та ін.;

– *екологія туризму: екологічний туризм, екологічна культура, екологічна компетентність, екологічний розвиток природного середовища, раціональна організація туризму, екологічний транспорт* та ін.;

– *культурологія туризму: культурологічна туристична реальність, культурологічний комплекс, соціокультурний простір, соціокультурна взаємодія, культурно-комунікативна функція туризму, особистісно-трансформувальна функція туризму, туристична кроскультурна міжрегіональна комунікація* та ін.;

– *педагогіка туризму: творча активна туристична діяльність, виховна модель туризму, методологічні засади педагогіки туризму, методологічні основи туристського виховання, аксіологічна функція педагогіки туризму, соціальна функція педагогіки туризму, неперервна туристська освіта* та ін.;

– *психологія туризму: туристська поведінка (діяльність), психологічні характеристики суб'єктів туристичної поведінки, особистість туриста, психіко-етнічний стереотип, мотив здійснення подорожі, соціально-психологічний феномен туризму* та ін.;

– *конфліктологія туризму: зовнішнє культурологічне обмеження поведінки туриста, звичаєва поведінка, мікросоціальна культурна єдність туристичної групи, соціальний конфлікт, кроскультурний конфлікт, внутрішньогруповий конфлікт, туристична група у соціально-психологічному сенсі* та ін.;

– *економіка туризму: туристична індустрія, туристична послуга, туристичний продукт, цінність туристичного продукту, макросередовище туристичного підприємства, туристичний баланс країни, чистий експорт туристичних послуг, ринок туристичних послуг, потенційна ємність туристичного ринку, обсяг туристського споживання* та ін.;

– *екскурсологія: екскурсант, принцип побудови маршруту, екскурсійний об'єкт, технологічна карта екскурсії* та ін.;

– *музєзнавство: музейна колекція, профіль музею, музейний предмет, історико-культурний заповідник, музейна експозиція, музєзнавець* та ін.;

– право туризму: *міжнародне туристичне право, етичний кодекс туризму, суб'єкт туристичної діяльності, туристичне законодавство* та ін.

Висновки й перспективи подальших пошуків. УТТ є відкритою, динамічною та доволі специфічною системою, що містить велику кількість міжгалузевих термінів унаслідок тісних зв'язків туризму з іншими галузями знань. Усе це ускладнює роботу щодо систематизації аналізованих терміно-одиниць. Проведене дослідження дозволило окреслити корпус базових термінів, структурувати терміни УТТ за тематичним принципом, а також класифікувати їх з огляду на міжгалузевий та міждисциплінарний аспекти науки про туризм. Перспективним вважаємо дослідити системні відношення в УТТ, способи її формування, лексико-семантичні та структурні особливості термінів аналізованої терміносистеми.

Література:

- Симоненко Л. Українське термінознавство: від витоків до сьогодення. *Наукова термінологія нового століття: теоретичні і прикладні виміри*: матеріали Міжнар. наук. конф. (Рівне, 15-16 вересня 2016 р.) / відп. ред. Малевич Л. Рівне : НУВГП, 2016. С. 53–57.
- Кочан І. М. Українське термінознавство ХХІ ст. у кваліфікаційних працях. *Термінологічний вісник*. Київ, 2017. Вип. 4. С. 80–92.
- Півнюва Л. В. Лексика туризму в українській мові: формування та функціонування: автореф. дис. ... канд. філол. наук: 10.02.01 / Інститут української мови НАН України. Київ, 2017. 20 с.
- Туризмолія: концептуальні засади теорії туризму: монографія / Федорченко В. К., Пазенок В. С., Кручек О. А. та ін. Київ: ВД «Академія», 2013. 368 с.
- Брич В., Мазур В., Даниленко В., Продан І. Удосконалення понятійного апарату інфраструктури туризму. *Наук. зап. Терноп. нац. пед. ун-ту ім. В. Гнатюка*. Сер. Географія. 2018. № 1. С. 108–112.
- Бушкова В. В., Сиборова О. Л. Структурно-семантичні особливості термінів у сфері міжнародного туризму. *SWorldJournal*. 5 (06–05). С. 91–97. URL: <https://www.sworldjournal.com/index.php/swj/article/view/swj06-05-104> (дата звернення: 10.07.2025).
- Любіцева О. О. До питання термінології в туризмі. *Географія та туризм*. 2010. Вип. 3. С. 7–10. URL: http://www.lgtinfo.com.ua/index.php?option=com_content&view=article&id=181&lang (дата звернення: 18.07.2025).
- Зубалій М. Д. Сутнісна характеристика термінології і змісту туристської роботи. *Збірник наукових праць*. Вип. 16. Книга 2. С. 124–132.
- Шелепкова І. М. Сучасний стан формування української термінології туризму. *Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету*. Серія Філологія. 2025. № 71. С. 180–185.
- Черненко І. Антономічні відношення в українській термінології туризму. *Вісник Нац. ун-ту «Львівська політехніка»*. 2010. № 675. С. 183–186.
- Єж М. Особливості професійного мовлення: термін у сфері туризму (на матеріалі української та польської мов). *Мова і суспільство*. 2013. Вип. 4. С. 206–212.
- Півнюва Л. В. Структурна організація термінополя туризму в українській мові. *Термінологічний вісник*. 2019. Вип. 5. С. 182–187.

Havrysh I., Chuieshkova O. Ukrainian Tourism Terminology (Issues of Classification and Systematization)

Summary. The proposed article is an attempt to systematize and classify the terminology of tourism, one of the least studied fields in Ukrainian terminology studies. Ukrainian tourism terminology is defined as a hierarchically organized set of terms that nominate concepts of the tourism industry, interconnected at the conceptual, lexical-semantic, word-formational, and grammatical levels, and that share the “touristic”, “related to tourism” semantic features. The basic terms (about 20 units) are identified as those with a high degree of generalization, extended definitions, which define the key concepts of the tourism industry, and which have significant word-formational potential. According to the structural organization of the terminological field of tourism, 16 thematic groups are distinguished: names of forms and types of tourism; names of tourist routes; names of tourists; names of enterprises in the tourism sector; names of subjects engaged in tourism activities; names of phenomena in the field of documentary support; names in the transport segment; names in the accommodation and catering segment; names in the leisure organization segment; names in the geographical segment; names of technologies, techniques, and methods for forming, promoting, and implementing tourism products; names of specific features of tour operators’ and travel agents’ activities; names of historical and cultural resources; names of socio-economic resources; names of information resources; names of forms, methods, and principles of state regulation of tourism activities. A classification is also proposed that emphasizes the interdisciplinary and cross-sectoral nature of tourism studies, according to which the analyzed terminology system is divided into the following subsystems: philosophy of tourism; geography of tourism; sociology of tourism; ecology of tourism; cultural studies of tourism; pedagogy of tourism; psychology of tourism; conflict studies of tourism; economics of tourism; excursion studies; museology; tourism law, and others. The article highlights the need to systematize the terminological apparatus, which is still in the stage of development due to the diversity and uniqueness of tourism as a social phenomenon and institution, resulting in the absence of a unified vision of the nomination system used by researchers in this field.

Key words: terminology, term system, basic term, tourism, structural organization of the terminological field of tourism, thematic group, subsystem.

Дата першого надходження рукопису
до видання: 07.08.2025

Дата прийнятого до друку рукопису
після рецензування: 10.09.2025

Дата публікації: 21.10.2025

*Hasiuk N. V.,**Associate Professor,**Department of Foreign Philology and Business Communication**King Danylo University**<https://orcid.org/0009-0003-5641-179X>**Sakhnevych I. A.,**PhD in Pedagogical Sciences,**Associate Professor, Department of Foreign Philology and Business Communication**King Danylo University**<https://orcid.org/0000-0001-7783-495X>*

INTERCULTURAL COMMUNICATION AND LANGUAGE POLICY IN MULTICULTURAL COUNTRIES

Summary. The article examines the issues of language policy and their impact on shaping intercultural communication within multicultural societies. In today's globalized world, increasing migration flows, expanding international contacts, and intensified cultural interaction highlight the need for balanced language policies that can ensure the harmonious coexistence of diverse ethnic and linguistic groups. The paper examines both successful examples of language policy implementation (Canada, Finland, Switzerland) and problematic cases (France, Belgium, Ukraine), thus revealing the impact of language-related decisions on social integration, the preservation of cultural identity, and the democratic development of states. Particular attention is given to the Ukrainian context, where language policy has long been at the center of social and political debates, reflecting complex processes of nation-building and the search for equilibrium between promoting the state language and protecting minority language rights. The methodological framework combines analytical, comparative, and interdisciplinary approaches. The empirical basis includes international documents (the European Charter for Regional or Minority Languages, UNESCO and Council of Europe reports), national legislative acts (in particular, the Law of Ukraine "On Ensuring the Functioning of the Ukrainian Language as the State Language"), as well as academic works by leading scholars in the field. The analysis of practical case studies made it possible to identify key challenges, such as the risk of linguistic space fragmentation, the marginalization of minority languages, and the potential for social tension caused by excessive unification of linguistic practices. The findings emphasize that effective language policy should take into account both state interests and minority rights, ensuring equal access to education, information, and cultural life. Balanced strategies contribute to the preservation of cultural heritage, the establishment of open intercultural dialogue, and the strengthening of democratic foundations of civic coexistence.

Key words: language policy, intercultural communication, multiculturalism, language rights, integration, Ukraine, globalization.

Introduction. In today's globalized world, multiculturalism is increasingly becoming a defining feature of nation-states. Active migration flows, the strengthening of international cooperation, dig-

ital transformations, and growing mobility contribute to the interaction of diverse ethnic, linguistic, and religious communities within a single societal space. Under such conditions, language policy plays a crucial role, as it determines not only the official status of languages but also the principles of their use in education, government institutions, media, and everyday communication.

Language policy serves as a key mechanism for regulating intercultural interaction. It can either facilitate the integration of linguistically diverse groups or, conversely, create the conditions for social tension. An effective language policy must be based on the recognition of cultural diversity, foster an open intercultural dialogue, promote mutual respect, and ensure the protection of minority language rights.

This article explores the relationship between language policy and intercultural communication in multicultural countries. It aims at focusing on examples of both successful and problematic implementations of language policies, their impact on the communicative practices of various social groups, and the major challenges states face in building an inclusive and harmonious linguistic and communicative environment.

Problem Statement. In the era of globalization, multiculturalism has become a common feature of many nations, leading to increased linguistic diversity within national societies. This trend underscores the need for well-balanced language policies that not only maintain the functionality of the official language but also safeguard the rights of linguistic minorities and promote intercultural communication. However, excessive standardization or, conversely, fragmentation of the linguistic landscape can result in social tensions, distortions of cultural identity, and communication barriers between different population groups.

A major concern is that in many multicultural countries, language policy is often shaped by political or ideological agendas rather than the communicative and humanitarian needs of society. This hinders the creation of an inclusive public space where all citizens have equal access to information, education, and public discourse. Analyzing the relationship between language policy and intercultural communication is essential for developing effective strategies for managing linguistic diversity that support social cohesion, preserve cultural heritage, and reinforce the democratic foundations of civic life.

Materials and Methods. The study employs an integrated approach that combines analytical, comparative, and interdisciplinary methods, enabling a comprehensive research is based on a diverse range of sources, including: legislative and official documents, such as the European Charter for Regional or Minority Languages, the Law of Ukraine “On Ensuring the Functioning of the Ukrainian Language as the State Language”, as well as national strategies of language policy in Canada, Finland, and other states; analytical reports and international publications, including those issued by UNESCO, the Council of Europe, and leading research centers; scholarly works and monographs by prominent authors focusing on issues of language policy and intercultural communication; practical case studies of language policy implementation in various countries, both successful and problematic, allowing the identification of key tendencies and challenges.

Comparative analysis was applied to contrast different models of language policy in global and Ukrainian contexts, highlighting their strengths and weaknesses. Content analysis was used to examine scholarly publications, official documents, and international reports regarding the implementation of language policies in multicultural countries. Historical-genetic method enabled tracing the evolution of language policy in Ukraine and other states where multiculturalism has shaped national strategies. Systemic approach allowed the consideration of language policy not in isolation but as part of a broader sociocultural and political context. Case study method was employed for an in-depth analysis of specific examples (Canada, Finland, Ukraine) illustrating the practical outcomes of language policy implementation.

A limitation of the study lies in its reliance on secondary sources (academic publications, reports, legislative acts), which may reflect diverse ideological or political interpretations of the issue. Nevertheless, the use of comparative analysis and a multi-source approach minimizes potential bias and ensures a comprehensive perspective on the phenomenon under investigation.

The purpose of the article is to examine the peculiarities of language policy in multicultural countries, to analyze its problematic and successful aspects, and to identify the significance of language policy for the development of intercultural communication and the preservation of linguistic diversity, with particular attention to the Ukrainian context.

Main Body of the Research. We begin by analyzing problematic examples of language policy implementation in both global and Ukrainian contexts. In many countries, language policy often becomes not a tool of integration and intercultural dialogue, but rather a source of conflict, social exclusion, and human rights violations. Ineffective, repressive, or politically motivated regulation of language issues can have serious consequences for civic harmony, access to education, social inclusion, and national unity.

According to the French Constitution, the sole official language of the country is French. Despite the existence of more than 75 regional and minority languages, such as Breton, Corsican, and Basque, French policy for decades was aimed at full linguistic assimilation. Educational programs that excluded minority native languages resulted in generations of lost speakers. Although there has been some softening of this policy in recent years, activists continue to demand stronger support for linguistic diversity [1].

Another vivid example of problematic language policy implementation is India, where multilingualism itself becomes a source of conflict. India officially recognizes 22 languages in its Con-

stitution, yet in practice, English and Hindi remain the dominant languages of government and the judiciary. This creates barriers for speakers of other languages, particularly Dravidian ones. Protest movements, such as the anti-Hindi campaigns in Tamil Nadu, demand equal rights for regional languages across all spheres – from education to the media [2].

In Belgium, language policy divides the state into three linguistic communities – Flemish, French-speaking, and German-speaking. The ongoing rivalry between Flanders and Wallonia extends beyond language to encompass economics, politics, and education. This has led to repeated coalition crises, such as the 2010–2011 deadlock, when the country remained without a government for 541 days [3].

Among contemporary progressive states, it is also important to mention Quebec, Canada. The *Charter of the French Language* (Bill 101) was designed to protect the French language within an English-dominated environment. However, its rigid enforcement – including the prohibition of English-language advertising and restrictions on the use of English in business – has become a source of conflict between French- and English-speaking populations, raising questions about intercultural balance.

In the context of problematic language policy, the situation in our own country deserves particular attention. In Ukraine, language policy demonstrates a complex dynamic shaped by the historical legacy of colonialism, long-standing attempts at Russification, and current challenges linked to the war with Russia. Legislative initiatives aimed at protecting the Ukrainian language are intended to strengthen national identity. However, their implementation often generates mixed reactions both domestically and internationally. In 2019, the Law “On Ensuring the Functioning of Ukrainian as the State Language” was adopted, establishing Ukrainian as the sole state language in the public sphere. On the one hand, this represented an important step toward decolonization. On the other hand, among segments of the Russian-speaking population and other linguistic minorities (such as Hungarian and Romanian communities), concerns arose about the potential loss of cultural identity. This has fueled political speculation and weakened interethnic communication in certain regions [4]. The issue of language policy in the temporarily occupied territories cannot be overlooked. In the Donetsk, Luhansk, and Crimean regions, Russia is actively pursuing a policy of total Russification: banning the Ukrainian language in education, altering terminology, and eliminating Ukrainian media. This represents a case of forced linguistic assimilation, which violates human rights and creates a profound humanitarian crisis.

An analysis of problematic cases in language policy implementation across various countries reveals that the success of such strategies largely depends on their inclusivity, cultural sensitivity, and ability to foster intercultural interaction. When language policies prioritize a single dominant language without recognizing the needs of minority language groups, they often lead to social exclusion, conflict, and limited access to education and public discourse. In contrast, balanced policies that treat multilingualism as a resource help to create a more cohesive society based on communicative equality.

In Ukraine, the issue of language policy is particularly sensitive due to the ongoing war and the linguistic assimilation efforts in temporarily occupied territories. This context demands a thoughtful and flexible approach – one that simultaneously promotes the state language and safeguards the rights of linguistic communities. Such

a strategy not only preserves linguistic and cultural diversity but also strengthens national unity through dialogue, mutual respect, and the reinforcement of democratic values.

Our analysis would be incomplete without detailed examples of successful implementation of language policy in multicultural countries, which have contributed to effective intercultural communication, minority integration, and the preservation of linguistic diversity. We would like to begin with Canada, which is officially a bilingual state, where English and French have equal status at the federal level. Canada's language policy is closely linked to its multiculturalism policy. The Official Languages Act, adopted in 1969 and updated in 1988 and 2005, guarantees citizens the right to receive services in the official language of their choice. Canada also provides significant funding for French-language education outside the province of Quebec. The state established the Office of the Commissioner of Official Languages, a body responsible for monitoring compliance with language rights. Additionally, Canada offers support for the languages of Indigenous peoples and cultural minorities within the framework of its multicultural policy. Altogether, these measures have strengthened national unity between the English-speaking majority and the French-speaking minority, while also shaping the country's positive image as both multicultural and linguistically inclusive.

Switzerland represents a notably successful and forward-thinking example of language policy. The country recognizes four national languages – German, French, Italian, and Romansh – and embraces linguistic decentralization. Its constitution grants equal status to all these languages within their respective linguistic regions, and actively promotes interlinguistic understanding among citizens. The federal government ensures access to administrative services in all official languages, while education is offered in each language within the corresponding cantons. As a result, Switzerland boasts a high level of social harmony and linguistic tolerance, maintaining linguistic identities without compromising national unity [5, p. 140–158].

Let us also consider how Finland ensures the rights of the Swedish-speaking minority and supports the Sámi languages. Finland has two official languages – Finnish and Swedish – and also grants official status to the languages of the indigenous Sámi people. In this country, the teaching of Swedish in Finnish schools (and vice versa) is mandatory, while legislation requires that administrative services be provided in both languages. All citizens have access to Swedish-language universities, media, and cultural institutions, while the Sámi language and culture in the north of the country receive special support [6]. As a result, in Finland, the preservation of minority linguistic identity takes place without conflict, and there is a positive integration of minorities into society [7].

In Ukraine, language policy remains a particularly sensitive issue due to historical circumstances, political processes, and security challenges. In 2019, the Law of Ukraine “On Ensuring the Functioning of the Ukrainian Language as the State Language” was adopted, establishing the mandatory use of Ukrainian in the public sphere [8]. At the same time, the state emphasizes the protection of the rights of national minorities and indigenous peoples, including Crimean Tatars, Romanians, Hungarians, and others. In 2022, the Verkhovna Rada passed the Law “On National Minorities (Communities),” which allows the use of minority languages in private communication, as well as in educational and cultural institutions [9]. Despite the challenges caused by the politicization of the lan-

guage issue and the ongoing war, Ukraine is gradually developing an inclusive model of language policy that has the potential to become an example for other post-Soviet countries [4].

Examples of successful language policy implementation highlight the necessity of a balanced approach that combines state interests with the protection of citizens' linguistic rights. Effective regulation in this field should be based on the principles of mutual respect, dialogue, and cultural diversity. The experiences of Canada, Finland, and Ukraine demonstrate that well-designed language policies foster not only social cohesion but also the strengthening of democratic institutions and the advancement of intercultural dialogue.

Conclusions. Language policy in multicultural societies plays a crucial role in maintaining social cohesion, ensuring intercultural dialogue, and protecting linguistic diversity. The comparative analysis of global and Ukrainian experiences has shown that an overly rigid unification of the linguistic space often leads to social exclusion and tension, while inclusive and flexible models of language policy strengthen democratic values, promote mutual respect, and foster the integration of diverse communities. The Ukrainian context illustrates the complexity of combining the promotion of the state language as a core element of national identity with the safeguarding of linguistic rights of minority groups, which simultaneously presents both a challenge and a potential for progressive development.

Prospects for Further Research. Future studies should focus on analyzing the impact of language policy on the educational sphere, media space, and digital communication, especially under globalization. Special attention should also be paid to the linguistic practices of migrant and displaced communities, as they reveal new dimensions of inclusion and vulnerability. Expanding comparative cross-country research will make it possible to elaborate practical recommendations for achieving a balance between national identity and cultural pluralism, which remains one of the key tasks of modern societies.

Bibliography:

1. Annamalai E. *Managing Multilingualism in India: Political and Linguistic Manifestations*. New Delhi : Sage Publications, 2001. 252 p.
2. Costa J. *Language Policy and Identity in France*. London : Palgrave Macmillan, 2015. 212 p.
3. McRae K. D. *Conflict and Compromise in Multilingual Societies: Belgium*. Waterloo : Wilfrid Laurier University Press, 1986. 340 p.
4. Pavlenko A. Language Rights versus Speakers' Rights: On the Applicability of Western Language Rights Approaches in Eastern European Contexts // *Language Policy*. 2011. Vol. 10, № 3. P. 237–258. DOI: <https://doi.org/10.1007/s10993-011-9200-8>.
5. Grin F. *Language Policy in Multilingual Switzerland: Overview and Recent Developments* // *Linguistic Human Rights: Overcoming Linguistic Discrimination* / ed. by T. Skutnabb-Kangas, R. Phillipson. Berlin : Mouton de Gruyter, 1999. P. 140–158.
6. Barni, M., & Extra, G. *Mapping Linguistic Diversity in Multicultural Contexts*. Mouton de Gruyter, 2008.
7. Lainio J. *Language Policy and Minority Rights in Finland* // *International Journal on Multicultural Societies*. 2000. Vol. 2, № 2. P. 41–55.
8. *On Ensuring the Functioning of the Ukrainian Language as the State Language: Law of Ukraine of April 25, 2019, No. 2704-VIII*. Holos Ukrainy, 2019, No. 82. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2704-19#Text> (accessed: 18.08.2025).
9. *On National Minorities (Communities) of Ukraine: Law of Ukraine of December 13, 2022, No. 2827-IX*. Holos Ukrainy, 2022, No. 244. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2827-20#Text> (accessed: 18.08.2025).

Гасюк Н., Сахневич І. Міжкультурна комунікація та мовна політика у багатокультурних країнах

Анотація. Стаття присвячена дослідженню проблематики мовної політики та її ролі у формуванні міжкультурної комунікації в умовах багатокультурності сучасних суспільств. У глобалізованому світі зростання міграційних процесів, розширення міжнародних контактів та взаємодія культур створюють потребу у виробленні збалансованої мовної політики, здатної забезпечити гармонійне співіснування різних етнічних і мовних груп. У роботі розглядаються як успішні приклади впровадження мовної політики (Канада, Фінляндія, Швейцарія), так і проблемні кейси (Франція, Бельгія, Україна), що дозволяє простежити вплив мовних рішень на суспільну інтеграцію, збереження культурної ідентичності та демократичний розвиток держав. На особливу увагу заслуговує український контекст, де мовна політика тривалий час перебуває в епіцентрі суспільних і політичних дискусій, відображаючи складні процеси націєтворення та пошуку балансу між утвердженням державної мови й забезпеченням прав мовних меншин.

Методологічною основою дослідження є поєднання аналітичного, порівняльного та міждисциплінарного підходів. Емпіричну базу становлять міжнародні документи (Європейська хартія регіональних або міноритарних мов,

звіти UNESCO та Ради Європи), національні законодавчі акти (зокрема Закон України «Про забезпечення функціонування української мови як державної»), а також наукові праці відомих дослідників у сфері мовної політики. Аналіз практичних кейсів дав змогу окреслити ключові виклики, серед яких – небезпека фрагментації мовного простору, ризик маргіналізації мовних меншин, а також загроза соціальної напруги у разі надмірної уніфікації мовних практик. Результати дослідження підкреслюють, що ефективна мовна політика має враховувати як державні інтереси, так і права меншин, забезпечуючи рівний доступ до освіти, інформації та культурного життя. Збалансовані стратегії сприяють збереженню культурної спадщини, формуванню відкритого міжкультурного діалогу та зміцненню демократичних засад громадянського співіснування.

Ключові слова: мовна політика, міжкультурна комунікація, багатокультурність, мовні права, інтеграція, Україна, глобалізація.

Дата першого надходження рукопису
до видання: 04.08.2025

Дата прийнятого до друку рукопису
після рецензування: 28.08.2025
Дата публікації: 21.10.2025

Davydenko I. V.,
Candidate of Philological Sciences,
Associate Professor at the Department of Business Foreign Language and Translation
V. N. Karazin Kharkiv National University
<https://orcid.org/0000-0001-6379-343X>

WESTERN *FATE* / *DESTINY* VS. EASTERN *KARMA*

Summary. The purpose of the research is to define the etymological layers and notional components of the concepts of *FATE*, *DESTINY* and *KARMA*, to determine their shared and unique traits, to detect their integral zone and to define the conceptual domains within which the concepts extend. The concepts of *FATE*, *DESTINY* and *KARMA* can be considered the object of this research. The names of the concepts of *FATE*, *DESTINY* and *KARMA* – *fate*, *destiny* and *karma*, accordingly – are the subject of the research. In an age marked by unprecedented global interconnectedness, ideological pluralism, and existential uncertainty, the comparative study of concepts such as *FATE*, *DESTINY* and *KARMA*, rooted respectively in Western and Eastern philosophical traditions, emerges as profoundly relevant. By the method of continuous sampling, the material of the research was obtained from lexicographic sources and discourse fragments presented in electronic resources. The cross-cultural and linguistic examination of the concepts of *FATE*, *DESTINY*, and *KARMA* provides valuable insight into how different cultures conceptualize causality, human agency, and the unfolding of life. Though united by the overarching idea that existence is shaped by forces beyond immediate control, these concepts diverge in cultural origin, semantic evolution, and domains of application. *FATE*, rooted in Greco-Roman mythology and Latin language, reflects notions of impersonal inevitability, cosmic determinism, and divinely governed outcomes. *DESTINY*, while overlapping with *FATE*, conveys a greater sense of personal purpose, (historical) mission, and spiritual calling, emerging from the Latin root denoting «firm establishment» and shaped by Christian thought. *KARMA*, by contrast, originates in Sanskrit and underpins many Eastern religious systems, emphasizing moral causality whereby one's intentional actions generate future consequences across lifetimes. Unlike *FATE* and *DESTINY*, which externalize agency, *KARMA* places responsibility within the individual. Collectively, these concepts reflect the richness of cultural worldviews and demonstrate how language encodes diverse philosophical understandings of human life.

Key words: cognitive linguistics, concept, destiny, eastern culture, fate, karma, western culture.

Introduction. In today's increasingly interconnected and multicultural world, cross-cultural research into conceptual systems is of critical importance. Concepts are not merely linguistic tokens but carriers of cultural knowledge, values, and worldviews [1; 2]. Investigating how different cultures conceptualize fundamental notions, such as *fate*, *destiny* and *karma*, reveals the underlying cognitive frameworks through which societies make sense of experience. In an era marked by global migration, intercultural dialogue, and the need for transnational cooperation, such research fosters mutual understanding and helps bridge epistemological and communicative gaps.

Previous research. Scientific and philosophical perspectives on the concepts of *FATE*, *DESTINY* and *KARMA*. The concept of *FATE* has long occupied a central place in Western thought, literature, and religious imagination. Rooted in the Latin term *fatum*, meaning «that which has been spoken» or «a prophetic utterance» [3], the notion of fate originally implied a divine or cosmic decree that governs the course of human life. In classical antiquity fate was personified by mythical figures who spun, measured, and cut the thread of life [4; 5]. Even the gods themselves were believed to be subject to fate, highlighting its absolute and impersonal authority [4; 5]. In medieval and early modern Christian theology, fate was reinterpreted through the lens of divine providence and predestination, generating complex tensions between moral responsibility and divine will [6]. In modern secular culture, fate has often been reimagined through existential, psychological, and literary lenses as chance, tragedy, inevitability, or even poetic justice [7]. The concept of *FATE* in Western culture is not only a philosophical abstraction but also a culturally embedded linguistic construct that reveals how societies understand life's uncertainties and constraints.

From a linguistic standpoint, the study of the concept of *FATE* is crucial for understanding how cultural beliefs and philosophical ideas become encoded in language. Language not only reflects how people perceive the world, but also shapes, how they experience and conceptualize it [2; 8; 9].

The concept of *DESTINY* holds a profound place in Western intellectual and spiritual traditions, often intertwined with but subtly distinct from *FATE*. While *FATE* is typically portrayed as impersonal, inevitable, and externally imposed, *DESTINY* in Western culture tends to imply a more teleological, purposive, and sometimes personally meaningful path, a journey toward a foreordained outcome that aligns with one's potential or calling [7].

Etymologically, the word *destiny* stems from the Latin *destinare*, meaning «to make firm» or «to establish» [3]. In Christian tradition, *DESTINY* evolved into a concept often associated with divine providence, moral responsibility, and personal fulfillment [10; 11]. In contrast to the stoic fatalism associated with *FATE*, *DESTINY* in many Western narratives suggests a sense of inner purpose and agency, though still operating within a broader metaphysical or divine framework. In modern secular contexts, *DESTINY* continues to appear in literature, psychology, and everyday language as a way of articulating life direction, existential meaning, and one's perceived calling.

From a linguistic standpoint, the study of *DESTINY* provides a window into how different cultures express and conceptualize ideas of purpose, future, and self-realization [1; 12]. Additionally, comparative linguistic analysis can reveal how the Western idea of *DESTINY* differs from related notions in Eastern traditions (such as *karma*), enriching our understanding of global conceptual diversity.

The concept of KARMA occupies a foundational place in the religious and philosophical traditions of the East. Originating from the Sanskrit root *kr* (कृ), meaning «to do», «to act», or «to make», the word *karma* (कर्म) literally means «action» or «deed» [3]. However, in its broader metaphysical sense, karma refers not only to actions themselves but to their moral and existential consequences [7]. In classical Eastern thought, KARMA is conceptualized as a law of moral causation, according to which every intentional action generates effects, either in this life or in future rebirths [13; 14; 15]. KARMA is seen as a natural law governing cause and effect across lifetimes, influencing the continuity of consciousness [13; 14].

From a linguistic and cognitive perspective, the study of KARMA is essential for understanding how Eastern cultures structure moral reasoning, temporal thinking, and notions of selfhood. Unlike the Western concepts of FATE and DESTINY, which often imply external imposition or divine orchestration, KARMA is profoundly agent-centered: one's current circumstances are shaped by one's own past volitional actions [7; 14].

The cross-cultural investigation of the concepts of FATE, DESTINY and KARMA through a linguistic lens offers valuable insight into how diverse cultures encode and conceptualize fundamental notions of causality, agency, and the human condition. Language functions not merely as a vehicle of expression but as a cognitive and cultural framework that both reflects and shapes distinct worldviews. Analyzing these concepts allows for the tracing of their semantic development and the identification of nuanced conceptual variations across traditions. Such linguistic inquiry enhances intercultural understanding, illuminates the plurality of moral and philosophical reasoning, and critically challenges presuppositions of conceptual universality.

The **purpose** of the research is to define the etymological layers and notional components of the concepts of FATE, DESTINY and KARMA, to determine their shared and unique traits, to detect their integral zone and to define the conceptual domains within which the concepts extend. The concepts of FATE, DESTINY and KARMA can be considered the **object** of this research. The lexemes *fate*, *destiny* and *karma* are the names of the concepts FATE, DESTINY and KARMA, and are synonyms according to the thesaurus dictionaries [16; 17; 18; 19]. The names of the concepts FATE, DESTINY and KARMA – *fate*, *destiny* and *karma*, accordingly, are the **subject** of the research. In an age marked by unprecedented global interconnectedness, ideological pluralism, and existential uncertainty, the comparative study of concepts such as FATE, DESTINY and KARMA, rooted respectively in Western and Eastern philosophical traditions, emerges as profoundly **relevant**. These ideas, though originating in distinct metaphysical frameworks, continue to shape individual and collective understandings of human agency, moral responsibility, and the nature of life's unfolding. By tracing the conceptual trajectories and cultural embodiments, such a study fosters cross-cultural dialogue, encourages ethical reflection, and illuminates the diverse ways in which humanity has sought to reconcile the mystery of existence. By the method of continuous sampling, the **material** of the research was obtained from lexicographic sources and discourse fragments presented in electronic resources.

Methodology and Research Methods. This study adopts a linguistic approach to conduct a comparative analysis of the selected concepts, focusing particularly on the culturally embedded mean-

ings they convey. Language functions as a central medium through which societies articulate, organize, and assign significance to core ideas. Informed by the principles of cognitive linguistics, the research proceeds from the premise that linguistic expressions mirror how individuals conceptualize reality through culturally shared cognitive frameworks [1; 2; 8]. Within this perspective, concepts are not regarded as static or universal constructs; rather, they are dynamically shaped and continually reinterpreted through the lived experiences, worldviews, and value orientations of specific linguistic communities [9; 12].

The present study employs a multi-method approach, including: etymological analysis of the lexemes *fate*, *destiny* and *karma*, names of the concepts under investigation; examination of dictionary definitions to establish their conventional semantic scopes; semantic analysis supported by illustrative examples sourced from electronic linguistic corpora and databases; identification of both shared and distinct features of the concepts; delineation of their conceptual integral zone; specification of their conceptually unique traits; and mapping of the broader conceptual domains within which each concept functions.

Presentation of the main material.

1. The concept of FATE.

1.1. The etymological analysis of the lexeme *fate* – the name of the concept FATE. The English noun *fate* entered the language in the late 14th century, passing into M.E. from O.F. *fate*, and ultimately deriving from the Latin *fāta*, the neuter plural of *fātum*, meaning «a prophetic utterance», «oracle», or «divine decree» [3; 20]. This Latin term stems from the verb *fārī*, «to speak», and thus originally referred to that which had been spoken, especially, by divine or supernatural authority. The deeper linguistic root of *fārī* lies in the P.I.E. root *bha-* (2), which carries the fundamental meaning «to speak» or «to tell» [3; 20]. In classical Latin, *fātum* first signified a divine pronouncement, but gradually came to denote both the predetermined destiny of an individual and the impersonal force responsible for shaping it. The plural form, *fāta*, also came to represent the personified Fates – mythical figures who determined the course of human life [3; 7; 21]. By the early 15th century, the word *fate* had become established in English, encompassing meanings such as «one's appointed lot» or «supernatural governance of events» [3; 20; 21]. Around 1580, it began to refer more specifically to the mythological Fates – Clotho, Lachesis, and Atropos – who spun, measured, and cut the thread of life [4; 7]. By the mid-17th century, the term acquired connotations of inevitability and unchangeable finality, while the narrower sense of «a final outcome or death» emerged around 1768 [3; 21]. This etymology demonstrates how a single word can trace a rich tapestry of linguistic, cultural, and conceptual evolution, from divine speech to human destiny.

1.2. The notional components of the concept of FATE. The domains of realization. Below is a detailed synthesis of the diverse definitions of the noun *fate* – the name of the concept FATE – as presented in reputable English-English dictionaries and encyclopedias [7; 20; 22; 23; 24; 25; 26]. These definitions collectively reflect the various dimensions of the term *fate*. Each meaning is supported by illustrative data drawn from lexicographic sources and discourse examples retrieved from electronic corpora, using a continuous sampling methodology to ensure representativeness and contextual depth:

1. predetermined course of events / fixed lot in life / unavoidable future / destiny: «*When an inner situation is not made conscious, it appears outside as fate*» / Carl Jung/ [27];

2. final outcome or consequence / karmic consequence / inevitable result: «*All things are subject to decay and when fate summons, monarchs must obey*» /John Dryden/ [27]; «*Fate is a sempiternal and unchangeable series and chain of things, rolling and unraveling itself through eternal sequences of cause and effect, of which it is composed and compounded*» /Chrysippus/ [27];

3. death or destruction / fatal end / doom / adverse outcome: «*The people made worse off by slavery were those who were enslaved. Their descendants would have been worse off today if born in Africa instead of America. Put differently, the terrible fate of their ancestors benefitted them*» /Thomas Sowell/ [27];

4. supernatural force controlling events / divine will or providence / power beyond human control: «*The aim, if reached or not, makes great the life: Try to be Shakespeare, leave the rest to fate!*» /Robert Browning/ [27]; «*There is no such thing as accident; it is fate misnamed*» /Napoleon Bonaparte/ [27];

5. personified agent of destiny (e.g., the Fates) / mythological governing force: «*Just because the Fate doesn't deal you the right cards, it doesn't mean you should give up. It just means you have to play the cards you get to their maximum potential*» /Les Brown/ [27]; «*Talent and intelligence never yet inoculated anyone against the caprice of the Fates*» /J. K. Rowling/ [27];

6. agent / cause of a specific end: «*But I also think all of the great stories in literature deal with loneliness. Sometimes it's by way of heartbreak, sometimes it's by way of injustice, sometimes it's by way of fate. There's an infinite number of ways to examine it*» /Tom Hanks/ [27];

7. moral / cosmic justice: «*Thy fate is the common fate of all; Into each life some rain must fall*» /Henry Wadsworth Longfellow/ [27]; «*I do not believe in a fate that falls on men however they act; but I do believe in a fate that falls on them unless they act*» /Buddha/ [27];

8. (poetic) irony: «*Irony is the sense of humor of fate*» /Twila Vernon/ [28].

The concept of FATE manifests across various domains, each highlighting distinct facets. Below is a classification of the domains within which the meanings of the term *fate* – the name of the concept FATE – are realized: PHYLOSOFY (1, 6), EXISTENTIALISM/DETERMINISM (3), (SPIRITUAL) METAPHYSICS (2, 4, 7), POETICS (8), MYTHOLOGY (5). The etymology and semantic evolution of the noun *fate* reveal a rich journey from its Latin origins as a «divine utterance» to its contemporary meanings encompassing destiny, inevitability, and cosmic justice. Over centuries, *fate* has expanded from signifying supernatural decrees and personified mythological agents to including notions of predetermined life courses, final outcomes, moral consequences, and even poetic irony. This multifaceted conceptual development underscores FATE as a complex, culturally embedded construct that bridges divine authority, human experience, and literary expression.

2. The concept of DESTINY.

2.1. The etymological analysis of the lexeme *destiny* – the name of the concept DESTINY. The English word *destiny* emerged in the mid-14th century, having entered M. E. via O. F. *destinée*, the feminine past participle of *destiner*, which conveyed meanings such as «purpose», «intent», «fate», or «that which is destined» [3; 7]. This French term traces its origin to the Latin verb *destinare*, meaning «to make firm», «to establish», or «to appoint» [3; 20]. In Latin, the prefix *de-* served as an intensifier, while *stinare* derives from *stāre*, «to stand», reinforcing the idea of something fixed or firmly determined. In its earliest English usage (circa 1400–1470), *destiny* referred to

an overruling necessity or a firmly established outcome, often understood as an inevitable sequence of future events [3; 20]. Over time, it expanded to encompass both the general notion of predetermination and the specific life path awaiting individuals or societies, frequently invoked in mythological narratives and philosophical reflections [3; 20]. The etymological development of the term illustrates a shift from a concrete sense of establishment to a more abstract idea of a purposeful, unalterable future, highlighting the lasting relevance of *destiny* in religious, literary, and cultural thought.

2.2. The notional components of the concept DESTINY.

The domains of realization. The term *destiny* is multifaceted, with various meanings. Below is a detailed list of the meanings based on authoritative and respected English-language dictionaries, encyclopedias, and philosophical sources [7; 20; 22; 23; 24; 25; 26]; each meaning of the term *destiny* – the name of the concept DESTINY – is supported by an example that demonstrates its practical application:

1. predetermined course of events / inevitable future / one's appointed or foreordained future / preordained lot in life / outcome that is bound to happen / hidden but inevitable future / inescapable life trajectory / unalterable outcome: «*You can't connect the dots looking forward; you can only connect them looking backwards. So, you have to trust that the dots will somehow connect in your future. You have to trust in something – your gut, destiny, life, karma, whatever. This approach has never let me down, and it has made all the difference in my life*» /Steve Jobs/ [29]; «*It is a mistake to look too far ahead. Only one link of the chain of destiny can be handled at a time*» /Winston Churchill/ [29];

2. fate as shaped by a higher power / supernatural power guiding human affairs / power believed to control future outcomes / cosmic or divine plan / fortunes predetermined by universal law / irresistible force shaping life: «*Bottom line: God will not allow any person to keep you from your destiny. They may be bigger, stronger, or more powerful, but God knows how to shift things around and get you to where you're supposed to be*» /Joel Osteen/ [29]; «*Destiny is not designed by mere mortals like us. It is crafted by God*» /Rodrigo Duterte/ [29];

3. calling in life / personal or collective mission: «*Love is our true destiny. «We do not find the meaning of life by ourselves alone – we find it with another» /Thomas Merton/ [29]; «*Sometimes being a friend means mastering the art of timing. There is a time for silence. A time to let go and allow people to hurl themselves into their own destiny. And a time to prepare to pick up the pieces when it's all over*» /Octavia E. Butler/ [29];*

4. historical or national purpose (e.g. «manifest destiny»): «*Manifest destiny was on the march, and it was unfortunate that Mexico stood in the path*» /Winston Churchill/ [30];

5. ultimate end or goal: «*I don't know what your destiny will be, but one thing I know: the only ones among you who will be really happy are those who will have sought and found how to serve*» /Albert Schweitzer/ [29]; «*Nothing brings me more happiness than trying to help the most vulnerable people in society. It is a goal and an essential part of my life – a kind of destiny*» /Princess Diana/ [29];

6. karmic unfolding: «*According to the karma of past actions, one's destiny unfolds, even though everyone wants to be so lucky*» /Sri Guru Granth Sahib/ [31];

7. spiritual path or divine assignment: «*The decision to serve a mission will shape the spiritual destiny of the missionary, his or*

her spouse, and their posterity for generations to come. A desire to serve is a natural outcome of one's conversion, worthiness, and preparation» /Russel M. Nelson/ [29].

The concept of DESTINY is expressed across five domains, integrating ideas of inevitability with purpose, transcendence, and identity, whether applied to individuals, societies, or cosmic processes; each emphasizes different aspects of its meaning: PHYLOSOFY (1), METAPHYSICS (2, 6), HISTORY (4), EXISTENTIALISM (3, 5), SPIRITUALITY (7). The etymological and semantic evolution of the term *destiny* reveals its transformation from a concrete notion of firm establishment in Latin to a richly layered concept signifying predetermined purpose, often under divine or cosmic influence. The diverse meanings of *destiny*, as evidenced by authoritative sources and real-life quotations, unfold across conceptual domains, each capturing a distinct facet of human experience. This multidimensionality underscores the enduring relevance of *destiny* as a cultural and linguistic construct, reflecting both individual and collective efforts to make sense of life's unfolding path within temporal, moral, and transcendent frameworks.

2. The concept of KARMA.

2.1. The etymological analysis of the lexeme karma – the name of the concept KARMA. The word *karma* originates from the Sanskrit noun *karman* (कर्मन्), which means «action», «work», or «deed», and, by extension, refers to the moral consequences that follow from such actions [3; 20]. The term appears around forty times in the *Rigveda*, where it initially referred to ritual acts, but later, in the *Upanishads* and subsequent philosophical literature, its meaning expanded to encompass ethical and spiritual dimensions [32; 33]. *Karman* is derived from the Sanskrit verbal root *kṛ* (कृ), meaning «to do», and ultimately traces back to the P.I.E. root **kwer-* meaning «to make» or «to form» [3]. During the Vedic period, *karman* primarily signified ritual performance, but by the time of the *Upanishads*, it came to express a principle of moral causality – one becomes good through good deeds and evil through evil ones [32]. In Hindu, Jain, and Buddhist traditions, *karma* evolved into a central doctrinal concept, describing the law of moral cause and effect that governs rebirth, spiritual liberation, and ethical accountability [3; 20; 32]. The etymological development of *karma*, from concrete action to a profound cosmological principle, illustrates the deepening conceptual richness found in Indian thought. Its entry into English in the early 19th century marks the transmission of this multifaceted idea into Western discourse, where it retains both its literal and moral implications. Ultimately, the linguistic and philosophical history of *karma* reflects that an action is not merely a deed, but a force shaping the trajectory of existence across time and lives.

3.2. The notional components of the concept KARMA. The domains of realization. The following is a comprehensive collection of definitions of the word *karma* – the name of the concept KARMA, drawn from the most respected English–English dictionaries and reference works [7; 20; 22; 23; 24; 25]. Together, these definitions reveal the term's rich and multifaceted semantic scope, reflecting its varied meanings and uses across Hinduism, Buddhism, and broader philosophical, metaphysical, spiritual, and religious contexts:

1. moral cause and effect / accumulated ethical consequences / psychological consequence / result of intentional action / natural consequence of behavior: «What we have done, the result of that comes to us whenever it comes, either today, tomorrow, hundred

years later, hundred lives later, whatever, whatever. And so, it's our own karma. That is why that philosophy in every religion: Killing is sin. Killing is sin in every religion» /Maharishi Mahesh Yogi / [34]; «A man is born alone and dies alone; and he experiences the good and bad consequences of his karma alone; and he goes alone to hell or the Supreme abode» /Chanakya/ [34];

2. sum of a person's actions: «Problems or successes, they all are the results of our own actions. Karma. The philosophy of action is that no one else is the giver of peace or happiness. One's own karma, one's own actions are responsible to come to bring either happiness or success or whatever» /Maharishi Mahesh Yogi/ [34];

3. determinant of future rebirth: «My mother made me believe in reincarnation, in karma. If I live a good life, I believe I will be reincarnated as a higher being. If I live a bad life, I believe I will be reincarnated as a lower being» /John Barnes/ [34]; «Every single unfortunate thing that happens, including, for instance, the murder of my parents, I am responsible for. I am responsible for being the son of two people who got murdered. I didn't cause their murder. But if I'm suffering because of it, it's my karma that I have manifested in this lifetime in this particular set of circumstances» /Patrick Duffy/ [34];

4. ethical force influencing destiny / invisible moral force: «Attachment and aversion are the root cause of karma, and karma originates from infatuation. Karma is the root cause of birth and death, and these are said to be the source of misery. None can escape the effect of their own past karma» /Mahavira/ [34];

5. fate resulting from past actions / unseen influence of past conduct: «Things don't just happen in this world of arising and passing away. We don't live in some kind of crazy, accidental universe. Things happen according to certain laws, laws of nature. Laws such as the law of karma, which teaches us that as a certain seed gets planted, so will that fruit be» /Sharon Salzberg/ [34]; «But life inevitably throws us curve balls, unexpected circumstances that remind us to expect the unexpected. I've come to understand these curve balls are the beautiful unfolding of both karma and current» /Carre Otis/ [34];

6. cosmic balance / spiritual justice / divine or universal justice / metaphysical feedback / law of moral retribution: «There's a natural law of karma that vindictive people, who go out of their way to hurt others, will end up broke and alone» /Silvester Stallone/ [34]; «I'm a true believer in karma. You get what you give, whether it's bad or good» /Sandra Bullock/ [34]; «Just try to do the right thing, and that's immediate karma: 'I feel good about myself.'» /Linda Thompson/ [34];

7. spiritual energy or aura / energy created by deeds: «I don't have any reason to hate anybody; I believe in good karma and spreading good energy» /Vanilla Ice/ [34];

8. karmic debt: «Bad karma is the spiritual debt one has accumulated for one's mistakes from all previous lives and this life. It includes killing, harming, taking advantage, cheating, stealing, and more. On Mother Earth, when you buy a house, you take out a mortgage from a bank. This mortgage is your debt to the bank. You pay every month for fifteen, twenty, or thirty years to clear your financial debt. In the spiritual realm, if you have bad karma, you may have to pay for many lifetimes to clear your spiritual debt» /Zhi Gang Sha/ [35].

The concept of KARMA is realized across several interrelated conceptual domains, each emphasizing distinct aspects of its semantic structure and cultural function. Based on the meanings listed,

Table 1

The comparative table of the meanings of the lexemes *fate*, *destiny*, *karma* – names of the concepts of FATE, DESTINY and KARMA

Semantic scope	<i>fate</i>	<i>destiny</i>	<i>karma</i>
Predetermined course of events	fixed lot, unavoidable future	inevitable future, unalterable outcome	as result of past actions
Supernatural / cosmic force or control	divine will, supernatural force	cosmic plan, supernatural power	invisible moral force, cosmic justice
Moral or ethical causality	implicit	partially	core meaning: moral cause and effect, ethical force
Consequence / result / final outcome	final consequence, doom	ultimate end or goal	accumulated results of intentional actions
Personal mission or life path	rare/indirect	calling, spiritual path	life shaped by own actions and ethical trajectory
Historical / collective role or destiny	–	historical purpose (e.g. manifest destiny)	–
Mythological or personified agent	the Fates (e.g., Clotho, Lachesis, Atropos)	–	–
Energy / aura	–	–	energy created by deeds
Irony / poetic tone	poetic irony	–	–
Determinant of rebirth	–	–	central in Eastern philosophies

the domains can be classified as follows: ETHICS/PHYLOSOFY (1, 2), SPIRITUAL METAPHYSICS (3, 4, 5, 6, 8), SPIRITUALITY (7). The collected definitions of the term *karma* demonstrate its extensive semantic richness and conceptual depth. The term encompasses a spectrum of interrelated meanings, ranging from the principle of moral causality and psychological consequence to metaphysical notions such as karmic debt, spiritual energy, and cosmic justice. These definitions show that *karma* functions not only as a key ethical and religious concept in Eastern cultures and traditions but also as a broader cultural metaphor for accountability, transformation, and the unseen forces shaping human destiny.

4. Comparative analysis of the concepts of FATE, DESTINY and KARMA: the shared and unique traits, conceptual overlaps and distinctions. The etymological analysis of the terms *fate*, *destiny*, and *karma* reveals both shared and distinct trajectories shaped by their respective cultural and linguistic origins. While *fate* and *destiny* arise from Latin roots *fatum* ("what has been spoken") and *destinare* ("to make firm"), and center on ideas of divine decree and fixed outcomes, *karma* derives from the Sanskrit *karman*, rooted in action and moral causality, emphasizing the consequences of one's deeds rather than a preordained plan. All three share an underlying concern with the unfolding of human life, yet they diverge in agency: *fate* and *destiny* imply external determination, whereas *karma* emphasizes self-generated consequences within a moral framework. Collectively, their etymologies illuminate contrasting worldviews: one oriented toward divine will, the other toward ethical action and spiritual accountability, offering a rich comparative foundation for philosophical and linguistic inquiry.

The comparison of *fate*, *destiny*, and *karma* (see table 1) reveals both converging and diverging zones rooted in different metaphysical traditions. *Fate* and *destiny*, both of Greco-Roman and Christian origin, emphasize the preordained unfolding of life, often under the control of supernatural or impersonal cosmic forces. They differ in tone: *fate* frequently connotes fatalism and finality, while *destiny* often carries purposeful or aspirational undertones, especially in historical and existential contexts. In contrast, *karma*, of Sanskrit origin, places agency within the individual, framing life events not as imposed from without, but as ethical consequences of past actions, often extending across lifetimes. Unlike *fate* and *destiny*, *karma* introduces such senses as moral causality, spiritual energy,

and karmic debt, which are largely absent in the Western terms. While all three terms imply the shaping of life beyond immediate control, *fate* and *destiny* stress external determinism, whereas *karma* highlights internal causation and spiritual responsibility, illustrating a fundamental divergence between Western and Eastern worldviews regarding agency, justice, and the architecture of human existence.

The concepts of FATE, DESTINY and KARMA share the fundamental idea of life being shaped by forces beyond immediate control, yet they diverge in their domains of realization and cultural inflections. All three operate within the domains PHYLOSOFY and METAPHYSICS, where questions of causality, purpose, and cosmic structure dominate. However, FATE uniquely engages with MYTHOLOGY and POETICS, reflecting its roots in classical personifications and literary symbolism, while DESTINY extends into the domain HISTORY, emphasizing purposeful development. KARMA, distinctively grounded in ETHICS and SPIRITUAL METAPHYSICS, prioritizes moral causality, psychological consequence, and the internal shaping of future experience through action. While FATE, DESTINY and KARMA converge around ideas of inevitability and life's unfolding path, they are distinguished by their cultural origins, domains of application, and underlying models of agency – external and divine in FATE, purposeful (and sometimes collective) in DESTINY, and internally driven in KARMA.

Conclusions. The cross-cultural and linguistic study of the concepts of FATE, DESTINY and KARMA offers profound insight into how diverse civilizations interpret causality, agency, and life's trajectory. All three revolve around the idea that human existence unfolds under the influence of forces that exceed immediate control, yet they diverge in cultural roots, semantic development, and domains of their realization. FATE, grounded in Greco-Roman mythology and Latin etymology, emphasizes impersonal inevitability, cosmic determinism, and poetic or tragic resolution, often governed by divine will or mythological figures. DESTINY, while overlapping with FATE, carries a stronger sense of personal calling, purposeful design, and historical or spiritual mission, emerging from a Latin root denoting «firm establishment», and developed further in Christian traditions. In contrast, KARMA, of Sanskrit origin, remains central to Eastern religious and ethical systems, signifying action-driven causality where one's volitional deeds shape

future outcomes and rebirths through a metaphysical law of moral balance. While FATE and DESTINY often locate agency outside the individual, in divine decree or cosmic design, KARMA locates responsibility within, aligning moral action with spiritual consequence. Together, these concepts not only exemplify the diversity of cultural worldviews, but also demonstrate how language encodes complex ontologies that define the human condition.

Bibliography:

1. Dirven R., Wolf H. G., Polzenhagen F. Cognitive Linguistics and Cultural Studies. The Oxford Handbook of Cognitive Linguistics / Eds. D. Geeraerts & H. Cuyckens. Oxford : Oxford University Press, 2007. P. 1203–1222.
2. Lakoff J., Johnson M. Metaphors we live by. London: The University of Chicago press, 2003. 276 p. URL: <https://cs.uwaterloo.ca/~jhoey/teaching/cs886-affect/papers/LakoffJohnsonMetaphorsWeLiveBy.pdf> (date of access: 17.06.2025)
3. Online Etymology Dictionary. URL: <https://www.etymonline.com/> (date of access: 05.05.2025)
4. Hamilton E. Mythology. New York : Little, Brown and Company, 1942. 292 p. URL: <https://www.bpi.edu/ourpages/auto/2017/9/1/52154697/Mythology.pdf> (date of access: 15.06.2025)
5. Measures of Religiosity / ed. by P. C. Hill, R. W. Hood. Birmingham, AL : Religious Education Press, 1999. 531 p.
6. Sharples R.W. Stoics, Epicureans and Sceptics. London and New York : Routledge, 2003. 169 p. URL: <https://classicalastrologer.com/wp-content/uploads/2012/12/r-w-sharples-stoics-epicureans-and-sceptics-an-introduction-to-hellenistic-philosophy-routledge.pdf> (date of access: 15.06.2025)
7. The Cambridge Dictionary of Philosophy / ed. by R. Audi. Cambridge : Cambridge University Press, 1999. 1001 p. URL: <https://ia601300.us.archive.org/12/items/RobertiAudi-TheCambridgeDictionaryofPhilosophy/Robert.Audi-TheCambridgeDictionaryofPhilosophy.pdf> (date of access: 05.04.2025)
8. Evans V., Green M. Cognitive Linguistics: An Introduction. Edinburgh : Edinburgh University Press, 2006. 830 p.
9. Sharifan F. Cultural Conceptualizations and Language: Theoretical Framework and Applications. Amsterdam and Philadelphia : John Benjamins, 2011. 238 p.
10. Nietzsche F. Thus Spoke Zarathustra / translated by A.D. Caro. Cambridge : Cambridge University Press, 206. 315 p. URL: [http://www.edarcipelago.com/classici/nietzsche/Nietzsche%2C%20Friedrich%20-%20Thus%20Spoke%20Zarathustra%20\[trans.%20Del%20Caro%20-%26%20Pippin%20-%28Cambridge%2C%202006%29.pdf](http://www.edarcipelago.com/classici/nietzsche/Nietzsche%2C%20Friedrich%20-%20Thus%20Spoke%20Zarathustra%20[trans.%20Del%20Caro%20-%26%20Pippin%20-%28Cambridge%2C%202006%29.pdf) (date of access: 15.03.2025)
11. Hegel G. W. F. Phenomenology of Spirit / translated and edited by T. Pinkard. Cambridge : Cambridge University Press, 2018. 492 p. URL: [https://files.libcom.org/files/Georg%20Wilhelm%20Friedrich%20Hegel%20-%20The%20Phenomenology%20of%20Spirit%20\(Terry%20Pinkard%20Translation\).pdf](https://files.libcom.org/files/Georg%20Wilhelm%20Friedrich%20Hegel%20-%20The%20Phenomenology%20of%20Spirit%20(Terry%20Pinkard%20Translation).pdf) (date of access: 10.03.2025)
12. Palmer G. B. Toward a Theory of Cultural Linguistics. Austin : University of Texas Press, 1996. 360 p.
13. Doniger W., Smith B. K. The Laws of Manu: A New Translation of the Manava-Dharmaśāstra / translated and edited by W. Doniger and B. K. Smith. London & New York : Penguin Classics, 1991. 362 p.
14. Halbfass W. India and Europe: An Essay in Understanding. New York : State University of New York Press, 1988. 454 p.
15. Tsomo K. L. Into the Jaws of Yama, Lord of Death. Buddhism, Bioethics, and Death. Albany : State University of New York Press, 2006. 285 p. URL: <https://www.tsemrinpoche.com/download/Buddhism-Philosophy-and-Doctrine/en/Karma%20Lekshe%20Tsomo%20-%20Into%20the%20Jaws%20of%20Yama,%20Lord%20of%20Death.pdf> (date of access: 15.04.2025)
16. Cambridge Dictionary. English Thesaurus. URL: <https://dictionary.cambridge.org/thesaurus> (date of access: 02.05.2025)
17. Collins English Thesaurus. URL: <https://www.collinsdictionary.com/dictionary/english-thesaurusT> (date of access: 02.05.2025)
18. Thesaurus. URL: <https://www.merriam-webster.com/thesaurus/dictionary> (date of access: 02.05.2025)
19. Thesaurus.com. URL: (date of access: 02.05.2025)
20. The Oxford English Dictionary. URL: <https://www.oed.com/?tl=true> (date of access: 05.05.2025)
21. Word Finder. URL: <https://findwords.info/> (date of access: 05.05.2025)
22. Cambridge Dictionary. URL: <https://dictionary.cambridge.org/dictionary/english/> (date of access: 07.05.2025)
23. Longman Dictionary of Contemporary English. URL: <https://www.ldoceonline.com/dictionary/> (date of access: 07.05.2025)
24. Merriam–Webster Dictionary. URL: <https://www.merriam-webster.com/dictionary/> (date of access: 07.05.2025)
25. The American Heritage Dictionary of the English Language. URL: <https://ahdictionary.com/> (date of access: 10.05.2025)
26. Мартинюк А. П. Словник основних термінів когнітивно-дискурсивної лінгвістики. Харків : Харківський національний університет імені В. Н. Каразіна, 2011. 196 с.
27. Fate Quotes. *Brainy Quotes*. URL: <https://www.brainyquote.com/topics/fate-quotes> (date of access: 15.03.2025)
28. Fate Quotes. *Good Reads*. URL: https://www.goodreads.com/search?q=fate&search%5Bsource%5D=goodreads&search_type=quotes&tab=quotes (date of access: 19.06.2025)
29. Destiny Quotes. *Brainy Quotes*. URL: <https://www.brainyquote.com/topics/destiny-quotes> (date of access: 19.06.2025)
30. Destiny Quotes. *A-Z Quotes*. URL: https://www.aquotes.com/search_results.html?query=destiny (date of access: 19.06.2025)
31. Karma Quotes. *Quotery*. URL: https://www.quotery.com/quotes/according-karma-past-actions-ones?utm_source=chatgpt.com (date of access: 20.06.2025)
32. Karma. *Wikipedia*. URL: <https://en.wikipedia.org/wiki/Karma> (date of access: 15.05.2025)
33. Rgveda. URL: <https://www.holybooks.com/wp-content/uploads/RigVeda.pdf> (date of access: 11.03.2025)
34. Karma Quotes. *Brainy Quotes*. URL: <https://www.brainyquote.com/topics/karma-quotes> (date of access: 21.06.2025)
35. Karma Quotes. *A-Z Quotes*. https://www.aquotes.com/search_results.html?query=karma URL: (date of access: 21.06.2025)

Давиденко І. Концепти ДОЛЯ / FATE / DESTINY та KARMA / КАРМА: західна та східна традиції

Анотація. Метою дослідження є визначення етимологічного шару та понятійних складових концептів FATE, DESTINY та KARMA, встановлення їхніх спільних і відмінних ознак, інтегральної зони перетину, а також окреслення концептуальних доменів, у межах яких ці концепти реалізуються. Об'єктом дослідження виступають концепти FATE, DESTINY та KARMA; предметом дослідження слугують лексичні зазначення лексем *fate*, *destiny* та *karma* – імен концептів FATE, DESTINY та KARMA, відповідно. В епоху, що позначена безпрецедентною глобальною взаємодією, ідеологічним плюралізмом та екзистенційною невизначеністю, порівняльне вивчення таких концептів як FATE, DESTINY і KARMA, укорінених відповідно в західній та східній філософських традиціях, набуває особливої актуальності. Методом безперервної вибірки матеріал дослідження було отримано з лексикографічних джерел та фрагментів дискурсу, представлених в електронних ресурсах. Міжкультурний та лінгвістичний аналізи концептів FATE, DESTINY та KARMA дає змогу

глибше осмислити, як різні традиції концептуалізують причинність, зумовленість людського життя та траєкторію буття. Попри спільне уявлення про підпорядкованість людського існування вищим або неконтрольованим силам, зазначені концепти суттєво різняться за культурним походженням, семантичною еволюцією та сферами реалізації. FATE, що бере початок у греко-римській міфології та латинській традиції, уособлює безособову неминучість, космічну зумовленість та божественне передбачення. DESTINY, хоча й перетинається з FATE, виражає більш індивідуалізовану спрямованість: життєве покликання, історичну чи духовну місію. KARMA має санскритське походження та є ключовим поняттям у східних релігійно-етичних системах, де означає моральну причинно-наслідкову зумовленість: кожна навмисна дія формує майбутнє – як у цьому, так і в наступних життях.

На відміну від FATE та DESTINY, що акцентовані на зовнішньому джерелі зумовленості людського життя, KARMA покладає відповідальність на саму людину, інтегруючи її дії з моральною відповідальністю. Разом ці концепти репрезентують багатство культурних світоглядів і демонструють, як мова кодує складні філософські уявлення про людське буття.

Ключові слова: доля, західна культура, карма, когнітивна лінгвістика, концепт, східна культура.

Дата першого надходження рукопису
до видання: 05.08.2025

Дата прийнятого до друку рукопису
після рецензування: 26.08.2025
Дата публікації: 21.10.2025

*Дейнеко С.П.,**студент кафедри прикладної лінгвістики
Національного університету «Львівська політехніка»
<https://orcid.org/0009-0004-2375-2296>**Альбота С.М.,**кандидат філологічних наук,
доцент кафедри прикладної лінгвістики
Національного університету «Львівська політехніка»
<https://orcid.org/0000-0003-3548-1919>*

ФУНКЦІОНУВАННЯ ЕКОНОМІЧНИХ ТЕРМІНІВ У МОВІ

Анотація. У статті здійснено аналіз сутності, функцій і класифікації економічних термінів у контексті сучасного термінознавства та корпусної лінгвістики. Розглянуто базові дефініції терміна і термінології, що пропонуються у працях провідних українських і зарубіжних дослідників. Термін представлено як мовну одиницю, що позначає спеціалізоване поняття, а термінологію – як впорядковану систему таких одиниць у межах конкретної галузі знань. Особливу увагу приділено поліфункційності терміна, який виконує знакову, когнітивну, комунікативну, евристичну, номінативну, навчальну та інші функції, значно виходячи за межі звичайного слова. У фокусі дослідження автора – економічні терміни, що позначають поняття економічної теорії та практики. Присвячено увагу можливостям корпусної лінгвістики у вивченні термінів. Наводяться ключові параметри корпусу (автентичність, репрезентативність, масштабність), а також описано інструменти корпусного аналізу, зокрема частотний аналіз, конкордансний аналіз, вивчення колокацій та порівняння вживання термінів у різних дискурсах. Доведено, що корпусний підхід дозволяє емпірично підтвердити вживаність термінів, виявити їхню контекстуальну варіативність, простежити семантичну динаміку та сприяти створенню електронних глосаріїв. У цьому контексті особливу увагу приділено аналізу англо-українських термінів, які використовуються паралельно в макроекономічному дискурсі, що забезпечує міжмовну взаємодію. У підсумку зазначається, що інтеграція знань термінознавства і корпусної лінгвістики відкриває нові перспективи для дослідження, викладання та перекладу економічної термінології. Обґрунтовано доцільність побудови спеціалізованих корпусів економічного спрямування для вивчення термінів у реальних контекстах та визначення тенденцій їх уживання у динаміці. Отже, дослідження демонструє важливість комплексного підходу до аналізу економічних термінів як ключових елементів професійної мови, що виконує комунікативну, пізнавальну й адаптаційну функції в умовах глобалізованого інформаційного середовища.

Ключові слова: термін, економічна термінологія, корпусна лінгвістика, функції терміна, класифікація термінів, частотний аналіз, економічний дискурс.

Постановка проблеми. У сучасних умовах стрімкого розвитку наукових знань, глобалізації інформаційного простору та інтенсивного міжмовного обміну особливою актуальності набуває питання функціонування та дослідження термінів,

зокрема економічної термінології. Економіка як одна з ключових сфер соціального життя постійно генерує нові поняття та явища, які потребують точного мовного позначення, кодифікації та уніфікації. У зв'язку з цим економічні терміни відіграють провідну роль у забезпеченні ефективної професійної комунікації між фахівцями, передаванні галузевого знання, побудові наукової аргументації, створенні навчальних матеріалів, а також у процесі перекладу спеціалізованих текстів.

Незважаючи на загальну стабільність термінологічної системи, вона не є статичною, адже під впливом нових економічних, технологічних і соціокультурних реалій відбувається постійне оновлення термінів, зміна їх семантики та вживання. У такому контексті зростає потреба в інструментах, які дозволяють фіксувати, аналізувати й осмислювати реальне функціонування термінів у професійній комунікації. Одним із таких інструментів є корпусна лінгвістика, яка забезпечує емпіричну базу для лінгвістичного аналізу на основі великих масивів автентичних текстів. З огляду на важливість міжмовної відповідності у фаховій комунікації, особливу увагу слід приділити аналізу економічних термінів в англійській та українській мовах, їхній семантичній сумісності та перекладацьким аспектам.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Питання термінів як мовних одиниць спеціального призначення активно досліджуються українськими науковцями. Зокрема, Селіванова О. визначає терміни як номінанти фахових понять, Скороходько Е. розглядає термінологію як системне мовне явище, а Овсієнко Л. аналізує їх поліфункціональність. Економічні терміни, їх класифікацію та розвиток описують Панчишин С. і Грабинська І., наголошуючи на змінах терміносистем під впливом глобалізації.

Водночас корпусна лінгвістика представлена працями зарубіжних дослідників, зокрема, Сінклера Дж., МакЕнері Т., Вілсона А., Кленсі Б. та Воган І., котрі доводять ефективність аналізу термінів через частотність, контекст і колокації. Проте в українському науковому просторі досі бракує прикладних корпусних досліджень саме економічної термінології в англійському та українському дискурсі.

Мета статті – дослідити функції та класифікацію економічних термінів, а також проаналізувати можливості корпусної лінгвістики у вивченні їхнього вживання в професійному дискурсі.

Виклад основного матеріалу дослідження. У термінознавстві *термін* розглядається як мовна одиниця (слово чи словосполучення), що позначає спеціальне поняття певної галузі знань. Економічний термін, розуміється, зокрема, як «слово чи словосполучення, яке застосовують для позначення певного економічного процесу або явища у господарській практиці» [1]. Скороходько Е. визначає *термінологію* як сукупність таких термінів у межах певної сфери (наприклад, економіки) для позначення її фахових понять [2]. У науковій розвідці Попович Ю. та Бялик В. зазначають, що «термінологія є сукупністю термінів, що використовуються в тій чи іншій сфері наукового знання чи професійній діяльності для позначення її фахових понять» [3]. Отже, термін є словом для конкретного поняття, а термінологія – системою термінів дисципліни.

Функції терміну значно перевищують функції звичайних слів. Овсієнко Л. наголошує, що термін – це «поліфункційне явище», яке виконує низку комунікативних і когнітивних функцій [4]. Серед них науковець виокремлює такі основні:

- знакова (семіотична) – термін є знаком, який називає спеціальне поняття (фіксує знання);
- називна (номінативна) – найзагальніша функція позначення (термін називає явища, явища чи процеси специфічної сфери);
- комунікативна (інформативна) – передає значення і стилістичну інформацію між учасниками комунікації;
- евристична – сприяє відкриттю нового знання і науковому пізнанню (через означення нових понять);
- когнітивна – відображає процес пізнання (термін як результат довготривалого пізнавального процесу);
- передавання знань – зберігає і передає накопичену галузеву інформацію (термін фіксує наукові результати, поняття);
- прагматична, навчальна, адаптаційна тощо – залежно від умов спілкування, виступаючи інструментом навчання чи віддзеркалюючи зміни в практиці [4].

Таким чином, термін виконує роль «засобу позначення спеціального поняття» та одночасно функціонує в когнітивних і комунікативних процесах [4]. Водночас термінологія як сукупність таких знаків виконує системоутворюючу функцію в професійній мові: вона стандартизує словник галузі, забезпечує єдність знання та полегшує міжмовний обмін термінами [3]. Отже, поняття «термін» і «термінологія» тісно пов'язані: термін – одиниця науки, а термінологія – сукупність цих одиниць у межах дисципліни.

Економічним терміном називають спеціальний лексичний елемент, що позначає поняття економічної теорії або практики. Важливими ознаками економічного терміна є його походження, спосіб творення, чіткі семантичні межі та зв'язки з іншими елементами терміносистеми [1]. Це підкреслює, що економічний термін завжди входить у систему взаємопов'язаних понять галузі і призначений для точного фіксування економічного змісту.

Класифікація економічних термінів часто проводиться за різними критеріями. Згідно з підходом Панчишина С. і Грабинської І., всі терміни вітчизняної економічної терміносистеми поділяються на кілька груп:

- загальноживані терміни і поняття (*empirical terms*) – використовувані майже всіма носіями мови (наприклад, «гроші», «заробітна плата», «інфляція», «ціна», «прибуток» та їхні відповідники англійською: “money”, “inflation”, “price”, “profit”). Ці терміни знайомі широкому колу осіб і фіксують базові економічні явища;

- професійні (фахові) терміни – ужиті спеціалістами-економістами (наприклад, «маркетинг», «менеджмент», «дефіцит», «лібералізація»; англ.: “marketing”, “management”, “deregulation”). Вони акумулюють знання про методи і процеси управління економічною діяльністю;

- історичні (архівні) терміни – терміни, що вийшли з активного вжитку, залишаючись у історії економічної науки (наприклад, «барщина» в аграрних економічних контекстах). Вони відображають колишні наукові концепції чи реалії;

- міждисциплінарні терміни – термінологія суміжних наук, запозичена в економіку (наприклад, терміни з права, психології, інформатики, що використані в економічному контексті). Це наслідок застосування комплексних підходів у сучасній економічній теорії;

- запозичені терміни та поняття – слова й вирази іншомовного походження, що стали частиною економічної мови (наприклад, «стейкхолдер», «хеджування», «біткойн» та їхні українські відповідники). Ці запозичення часто виникають з технічним прогресом і глобалізацією економіки [5].

Іншомовні економічні терміни можна класифікувати за особливостями їхньої мовної побудови на кілька основних груп:

1. Повні запозичення-інтернаціоналізми, що зберігають іноземну форму і значення: *лізинг* (від англ. *leasing*) – «довгострокова оренда чи кредитування майна або обладнання»; *дисконт* (від англ. *discount*) – «операція банку з дострокового викупу боргових зобов'язань; сума знижки при розрахунках» [6].

2. Кальковані терміни, що перейшли до економічної термінології шляхом буквального перекладу: *тіньова економіка* (англ. *shadow capital*) – нелегальні або неофіційні види економічної діяльності; *сірий ринок* (англ. *grey market*) – торгівля товарами поза встановленими каналами постачання, не санкціонованими виробником.

3. Запозичення зі зміною граматичних категорій (частини мови, роду тощо): *імпорт* (від лат. *importo* – «ввожу») – ввезення іноземних товарів чи послуг для внутрішнього споживання; *експорт* (від лат. *exporto* – «вивожу») – вивезення товарів за межі країни без зобов'язань зворотного повернення [7].

4. Словотвірні моделі з об'єднанням кількох основ: *акциз* (англ. *excise tax*) – непрямий податок, який включається в ціну товару чи послуги [8]; *буквелью* (англ. *back value*) – балансово обрахована вартість активів компанії за бухгалтерською звітністю [8].

5. Терміни зі скороченням чи розширенням вихідних словосполучень: *валютна біржа* (англ. *exchange currency market*) – офіційно функціонуючий ринок валют, де формуються їхні курси; *видача позичок* (англ. *insurance against loss*) – процес надання коштів у борг фізичним чи юридичним особам для фінансових операцій.

Таким чином, розуміємо, що класифікація економічних термінів ґрунтується як на мовних ознаках, так і на сфері вживання. Кожна із вказаних груп охоплює терміни з певним обсягом і характером семантики.

Функції економічних термінів і терміносистеми визначаються їхньою роллю в спеціальній комунікації. Панчишин С. і Грабинська І. зазначають, що економічна терміносистема виконує важливі функції, які забезпечують професійну комунікацію та пізнавальний пошук, а також адаптується під впливом нових економічних процесів [5]. Тобто терміни економіки сприяють

точному і однозначному спілкуванню фахівців, забезпечуючи єдине тлумачення поняття, і підтримують наукове дослідження, вказуючи на нові феномени, що потребують осмислення. Як вважають дослідники, адаптивна функція термінів дозволяє віддзеркалити нові реалії (наприклад, виникнення «криптовалюти» чи «деінвестицій») в науковому словнику [5].

Отже, економічні терміни подібні до інших термінів у своїх фундаментальних функціях (називання, інформування, пізнання), проте вони спрямовані на специфіку економічного дискурсу: кодифікацію знань галузі, уніфікацію понять та адекватне відображення динаміки економічних явищ [5]. Наприклад, термін «*Gross Domestic Product*» (ВВП, *валовий внутрішній продукт*) в англійській та українській містить однаковий економічний зміст і виконує загальнозживану функцію позначення макроекономічного показника, завдяки чому забезпечується паралельне розуміння між фахівцями обох мов.

Корпусна лінгвістика – напрям лінгвістики, що вивчає мову на основі зібрання реальних текстів (корпусів) [9]. У корпусній методології вважають, що корпус має бути автентичним, тобто тексти написані або виголошені для реальної комунікації, репрезентативним – відображати досліджувану мову чи жанр – та великим за обсягом [10]. Зокрема, Сінклер Дж. формулює: «автентичний корпус – це той, в якому весь матеріал збирається зі справжніх комунікацій людей... все, що включає лінгвіста поза мінімальним порушенням... є підставою для оголошення спеціального корпусу» [11].

У застосуванні до аналізу термінів корпусна лінгвістика надає такі можливості:

- вимірювання вживаності. Генерація частотних списків словоформ у корпусі показує, наскільки часто зустрічається кожен термін у реальній мові. [12]. Частотний аналіз допомагає відокремити ключові терміни від менш поширених та відстежувати зміни частоти їх використання в часі;

- контекстний аналіз (конкорданс). Інструменти KWIC-конкордансу (Key Word in Context) дають змогу аналізувати контексти уживання терміну, виявляючи його значеннєві колокації та типове середовище зустрічання. Кленсі Б. і Воган Е. описують, що корпусний підхід передбачає «аналіз ключових слів у контексті (KWIC)», генерацію n-грам тощо [13];

- порівняння варіантів. За допомогою корпусів можна порівнювати, як певні терміни використовуються в різних корпусах (науковому та газетному, письмовому та усному). Це дозволяє аналізувати жанрові чи регіональні особливості вживання;

- кількісно-якісний підхід. Корпусний аналіз поєднує обидва підходи. Як зауважують дослідники, корпусний метод є одночасно кількісним і якісним – він дозволяє отримати «конкретні докази» з текстів і водночас інтерпретувати їх мовно-критично [13];

- створення електронних глосаріїв і словників. На основі корпусних даних складають напівавтоматизовані глосарії термінів, адже можна виділити колекції речень з цільовим терміном та витягнути релевантні визначення/синоніми [13].

Зауважимо, що сучасна публіцистика, будучи дієвим і впливовим засобом масової комунікації, сприяє поступовому переходу багатьох вузькоспеціалізованих економічних термінів у загальнозживану лексику. Такі терміноодиниці нормалізуються, кодифікуються і з часом набувають статусу повноцінних елементів економічної лексики. Найчастіше це інтернаціоналізми європейського походження, здебільшого запозичені

з англійської мови, зокрема її американського варіанта. Ця група термінів є однією з найбільших та постійно оновлюваних [13]. Таким чином, зміна сфери функціонування зумовлює перехід термінів із термінологічного рівня в загальноекономічну лексику.

Таким чином, теоретичний фундамент корпусної лінгвістики включає поняття корпусу та корпусних методів. Корпус зберігає «реальні життєві» мовні зразки, а за допомогою програмного забезпечення розробляються методи пошуку та аналізу термінів. Наприклад, сучасні дослідники рекомендують конструювати спеціалізований корпус економічних текстів і застосовувати до нього пошукові інструменти: вивчення ключових слів, частотних списків тощо. Це дає змогу об'єктивно оцінити семантичну будову термінів, їхню ситуативну прив'язку та еволюцію (наприклад, зміну семантики у часі). Як підкреслюють Кленсі Б. і Воган Е., корпус-аналіз відкриває «систему інструментів» для аналізу текстів, яка «компонуює дані корпусу таким чином, щоб можна було робити спостереження на основі доказів» [13]. Водночас вони зазначають, що для ефективного вивчення економічної мови потрібна співпраця між журналістами/економістами та лінгвістами, що розуміють корпусні методи.

Висновки і перспективи. Отже, теоретичні засади вивчення економічної термінології об'єднують знання про природу термінів, їхню класифікацію та роль у професійній комунікації, а також методологію їх дослідження за допомогою корпусів. Термін виступає ключовим елементом спеціальної лексики, адже він функціонує для позначення чітко окреслених понять і виконує низку мовних функцій (семантичну, комунікативну, когнітивну тощо). Економічні терміни мають ті ж фундаментальні функції, водночас класифікуються за групами в залежності від сфери поширеності та походження. Ці терміни забезпечують точність економічного дискурсу, міжмовну сумісність знань та швидку адаптацію мови до нових реалій. З іншого боку, корпусна лінгвістика як сучасний метод дослідження надає практичний інструментарій для аналізу термінології, так як за допомогою корпусів можна емпірично перевіряти вживання термінів у реальному тексті, аналізувати їхні частоти та колокації.

Література:

1. Селіванова О. О. Сучасна лінгвістика: напрями та проблеми : підручник. Полтава : Довкілля. 2008. 711 с.
2. Скороходько Е. Ф. Питання перекладу англійської технічної літератури (переклад термінів). Київ : Вид-во Київського університету, 1963. 91 с.
3. Попович Ю. В., Бялик В. Д. Поняття термінології та терміносистеми в сучасній лінгвістиці. *Вчені записки ТНУ імені В. І. Вернадського. Серія : Філологія. Соціальні комунікації*. 2020. Том 31 (70). № 2, ч. 2. С. 206–210.
4. Овсієнко Л. М. Поліфункційність терміна в сучасному термінознавстві. *Вісник Київського національного лінгвістичного університету. Серія Філологія*, 25(1). 2022. С. 89–97.
5. Панчишин С. М., Грабинська І. В. Про вітчизняну терміносистему фундаментальної економічної науки. *Економічна теорія*. 2020. № 2. С. 99–115.
6. Словник. Портал української мови та культури. URL: <https://slovnky.ua/index.php?swrd=%D0%B4%D0%B8%D1%81%D0%BA%D0%BE%D0%BD%D1%82> (дата звернення: 09.07.2025).
7. Енциклопедія сучасної України. URL: <https://esu.com.ua/article-13277> (дата звернення: 09.07.2025).

8. Завадський Й. С., Осовська Т. В., Юшкевич О. О. Економічний словник. Київ. 365 с.
9. McEnery T., Wilson A. Corpus linguistics: an introduction. Edinburgh : Edinburgh University Press. 2001. 235 p.
10. Sinclair John. EAGLES Preliminary recommendations on corpus typology. Tech. rep. EAG-TCWG-СТУП/P. Pisa : Expert Advisory Group on Language Engineering Standards. 1996. P. 196.
11. Стишов О. А Українська лексика кінця XX століття (на матеріалі мови засобів масової інформації). Київ : Пугач, 2003. 387 с.
12. Sebba M., Steven D. Fligelstone. Corpora. In Ronald E. Asher & James M.Y. Simpson (eds.), vol. 2. Oxford : Pergamon, 1994. P. 769–773.
13. Clancy B., Vaughan E. Using corpus linguistics to interpret economic news texts. How to Read Economic News: A Critical Approach to Economic Journalism. London : Routledge. 2023. P. 166–191.

Deineko S., Albota S. Functioning of economic terms in language

Summary. The article analyses the essence, functions and classification of economic terms in the context of modern terminology and corpus linguistics. It examines the basic definitions of terms and terminology proposed in the works of leading Ukrainian and foreign researchers. A term is presented as a linguistic unit that denotes a specialised concept, and terminology is presented as an ordered system of such units within a specific field of knowledge. Particular attention is paid to the multifunctionality of the term, which performs symbolic, cognitive, communicative, heuristic, nominative, educational and other functions, going far beyond the scope of an ordinary word. The author's research focuses on economic terms that denote concepts of economic theory and practice. Attention is paid to the possibilities of corpus linguistics in the study

of terms. The key parameters of the corpus (authenticity, representativeness, scale) are given, and the tools of corpus analysis are described, in particular frequency analysis, concordance analysis, the study of collocations and comparison of the use of terms in different discourses. It is proven that the corpus approach allows for empirical confirmation of the usage of terms, identification of their contextual variability, tracking of semantic dynamics, and facilitation of the creation of electronic glossaries. In this context, special attention is paid to the analysis of English-Ukrainian terms that are used in parallel in macroeconomic discourse, which ensures interlingual interaction. In conclusion, it is noted that the integration of knowledge of terminology and corpus linguistics opens up new perspectives for research, teaching and translation of economic terminology. The expediency of building specialised economic corpora for studying terms in real contexts and determining trends in their use in dynamics is substantiated. Thus, the study demonstrates the importance of a comprehensive approach to the analysis of economic terms as key elements of professional language, which performs communicative, cognitive and adaptive functions in a globalised information environment.

Key words: term, economic terminology, corpus linguistics, functions of a term, classification of terms, frequency analysis, economic discourse.

Дата першого надходження рукопису
до видання: 21.08.2025

Дата прийнятого до друку рукопису
після рецензування: 19.09.2025

Дата публікації: 21.10.2025

Єщенко Т. А.,

докторка філологічних наук, професорка,

завідувачка кафедри українознавства та філософії

ДНП «Львівський національний медичний університет імені Данила Галицького»

<https://orcid.org/0000-0002-3624-5072>

ЕФЕКТИВНА КОМУНІКАЦІЯ ЛІКАРЯ/ЛІКАРКИ У ПСИХОЛІНГВІСТИЧНОМУ АСПЕКТІ

Анотація. У статті досліджено ефективну мовленнєву комунікацію лікаря/лікарки з пацієнтом/пацієнткою в психолінгвістичному аспекті. *Актуальність* теми зумовлена потребою у створенні не травматичної, екологічної та результативної взаємодії в комунікативній системі «лікар/лікарка – пацієнт/пацієнтка», що особливо важливо у ситуаціях повідомлення складної, невідомої або критичної медичної інформації. *Метою* статті є з'ясування основних комунікативних стратегій і тактик, які сприяють збереженню психологічного комфорту пацієнта/пацієнтки, а також підвищують ефективність професійного спілкування медичного працівника/працівниці. *Об'єктом* дослідження постає мовленнєва діяльність лікаря/лікарки у процесі фахової комунікації, а *предметом* – психолінгвістичні особливості реалізації мовленнєвої взаємодії в галузі охорони здоров'я та соціального захисту. У процесі аналізу виявлено, що успішна комунікація передбачає не лише коректне застосування медичної термінології, але й формування змістовно та емоційно збалансованих мовленнєвих актів, які відповідають принципам діалогічної взаємодії, психологічної підтримки та толерантності. Розглянуто комунікативні стратегії, з-поміж яких особливо виокремлюються емпатійність, коректність висловлювань, адаптація медичної інформації до рівня розуміння пацієнта/пацієнтки, а також тактики пом'якшення, поступового повідомлення та утримання емоційного контакту як засоби підвищення довіри та співпраці. У висновках наголошується, що комунікативна компетентність лікаря/лікарки є важливим складником професійної успішності, що безпосередньо впливає на якість лікувального процесу та задоволеність пацієнтів. Формування цієї компетентності має стати обов'язковою частиною медичної освіти, оскільки вміння ефективно і чутливо спілкуватися є ключовим чинником у покращенні результатів медичного втручання та психологічного стану пацієнтів.

Ключові слова: психолінгвістика, комунікація, лікар/лікарка, пацієнт/пацієнтка, емпатія, стратегія, тактика, діалог, мовленнєва взаємодія.

Постановка проблеми у загальному вигляді та її зв'язок з важливими науковими чи практичними завданнями. «Актуальність розвитку психолінгвістичних досліджень зумовлена активною увагою суспільства як до самого процесу мовлення, так і до мовця зокрема. Поширення такої тенденції обґрунтовується потребою змінювати вплив на реципієнта, досягати комунікативної взаємодії та активно розвивати власні комунікативні можливості» [1, с. 74]. У сучасному медичному дискурсі комунікативна компетентність лікаря/лікарки є не менш важливою, ніж професійні знання. Психолінгвістичний підхід до аналізу

мовленнєвої взаємодії уможливило глибше зрозуміти, як мовлення лікаря/лікарки впливає на емоції пацієнта/пацієнтки. Як вибудувати не травматичну, ефективну і водночас екологічну комунікацію лікаря/лікарки з пацієнтом/пацієнткою, як повідомити людині про невідомий діагноз, які комунікативні стратегії і тактики варто використовувати у професійному мовленні працівникові/працівниці галузі охорони здоров'я та соціального забезпечення – це вкрай значущі проблеми в успішній кар'єрі кожного (-ої) лікаря/лікарки, адже мовленнєва комунікація фахівця/фахівчині з медицини повинна бути належною не лише з погляду грамотного вживання професійної термінології, а й з позицій побудови реплік діалогу, їхнього змістового наповнення, психологічного впливу на співрозмовника/співрозмовницю.

Аналіз останніх досліджень і публікацій з теми, виокремлення невирішених проблем, котрим присвячується стаття. Проблеми психолінгвістики як міждисциплінарної галузі активно розробляються сучасними науковцями/науковицями. Зокрема, Л. Засекіна досліджує співвідношення понять «мовленнєва діяльність» і «особистість» у контексті мовленнєвого розвитку дитини, наголошує на значенні психолінгвістичних чинників у формуванні мовленнєвої компетентності [2]. У праці Л. Калмикової розглянуто динаміку розвитку мовленнєвої діяльності у дошкільному віці, поакцентовано увагу на психолінгвістичних умовах становлення мовлення [3]. Л. Чайка зосереджується на психолінгвістичному аспекті конфлікту як комунікативного феномену, висвітлює мовні моделі ескалації та врегулювання протистояння [4]. Н. Лешкова узагальнює напрями та концепції сучасної психолінгвістики, з-поміж яких виокремлює дослідження мовлення у професійному контексті [5], а Т. Макарова аналізує теоретико-методологічні основи психолінгвістики як науки [1]. У статті В. Папіш увага зосереджена на історичних витоках української психолінгвістики, зокрема на ідеях О. Потебні щодо мовлення як відображення внутрішнього світу людини [6]. Новітні міждисциплінарні розвідки, як-от праця С. Нікіфорової та Г. Лук'янової, пропонують концепт «організаційної психолінгвістики» – напрями, що вивчає мовну поведінку в інституційних і професійних системах [7]. У цьому ж руслі функціонує й прикладне дослідження В. Шимка, присвячене мовленнєвому реагуванню на соціальні стимули [8].

Водночас недостатньо уваги приділено у науці саме психолінгвістичному аспекту комунікації лікаря/лікарки, зокрема специфіці вербальної поведінки медичного (-ої) працівника/працівниці у процесі повідомлення пацієнтові/пацієнтці емоційно складної для сприйняття інформації. Відсутність усталеної

них стратегій, що були б водночас ефективними, етично вивіреними та психологічно безпечними для обох сторін спілкування, визначає **актуальність** статті, яка покликана окреслити можливі мовленнєві стратегії та тактики в професійному мовленні лікаря/лікарки.

Мета розвідки – описати комунікативні стратегії і тактики, що сприяють збереженню психологічного комфорту пацієнта/пацієнтки, а також підвищують ефективність професійного спілкування медичного (-ої) працівника/працівниці.

Виклад основного матеріалу дослідження з повним обґрунтуванням отриманих наукових результатів. Часто пацієнти/пацієнтки, які дізнаються про невиліковні хвороби, чують традиційно уживані вислови: «тримайтеся», «будьте сильними», «все буде добре», «усе владнається», «життя налагодиться» і под. Ці фрази не є ефективними, оскільки не можливо знати напевно, що чекає на пацієнта/пацієнтку в майбутньому. До того ж, у такому формулюванні поакцентовується на тому, що буде добре [якщо воно взагалі буде], тільки в майбутньому. Мовимо про лінгвоекотологічне спілкування. Це, найперше, це безпечне фахове спілкування, що не порушує особисті кордони людини, напротивагу токсичному. До неефективних висловів у професійному спілкуванні між лікарем/лікаркою і пацієнтом/пацієнткою, які порушують правила комфортного природного мовленнєвого середовища уналежнюємо заборону на емоційний вияв пацієнтом/пацієнткою свого стану, як-от: «Не плачте»; «Не треба так хвилюватися»; «Заспокойтеся»; «Опануйте себе» і под.; знецінення проблем іншої людини: «Це не вартє ваших сліз»; «Це не кінець світу»; «Нічого ж по суті це не сталося»; «Це можна пережити»; «Є ті, кому набагато гірше»; «Ви не в окопі»; «Поміркуйте, а як хлопцям на передовій» і под.; оцінні коментарі й адресація у минуле: «Раніше треба було думати про здоров'я»; «Були б обережніші (відповідальніші), з вами б такого не сталося»; «Потрібно було раніше звертатися до лікаря»; «Я вас попереджав (ла)»; «Все ж було очевидно заздалегідь» і под. Ці фрази є травмувальними, дискредитують хвилювання пацієнта/пацієнтки, створюють ефект байдужості. Краще висловити:

• **прості слова співчуття** («Мені шкода», «Я вам співчую») і **підтримки**: («Я тут, щоб допомогти вам»; «Ви можете на мене покластися»; «Я з вами, я поруч. Можете на мене розраховувати»; «Ми разом пройдемо через це»; «Ми робимо все можливе для вашого кращого стану (одужання)»; «Не втрачайте надії, ми з вами»; «Мені важко говорити про те, що це невиліковно. Але я вам обіцяю, що ми працюватимемо разом, щоб забезпечити вам найкращу можливу якість життя»; «Ви не самі, я поруч з вами»; «Я тут, щоб вас підтримати, якщо ви хочете поділитися своїми емоціями чи думками, прошу»). Українські народні прислів'я та приказки можуть додати тепла і мудрості до спілкування з пацієнтами: «Вода камінь точить»; «Після ночі завжди настає світанок» і ін.;

– **вислови для вираження розуміння** («Я розумію, що вам зараз важко»; «Це нормальна реакція на таку ситуацію»; «Ваші відчуття зрозумілі й природні»; «Я розумію, як ви почуваетесь»; «Розумію, що це вас турбує. Розгляньмо це разом»; «Ваше занепокоєння природне. Я поясню, що відбувається»);

– **вислови для надання інформації** («Обговорімо ваші результати обстежень разом»; «Я поясню вам кожен крок нашого плану лікування»; «Якщо у вас є запитання, не соромтеся їх ставити»; «Ця новина може бути невтішною, але

я тут, щоб підтримати вас на кожному етапі. Ми можемо обговорити ваші запитання щодо лікування»; «На жаль, під час обстеження, виявили у вас невиліковну хворобу. Дозвольте докладно пояснити, що це означає»; «На жаль, це невтішна новина, і я розумію, як важко це для вас, але ми разом шукатимемо шляхи полегшення вашого стану»; «Ми розглянемо всі наявні варіанти лікування та підходи, щоб зробити ваше життя максимально комфортним у цій ситуації»).

– **вислови для підкреслення співпраці** («Ваші думки та почуття важливі для мене»; «Ми працюємо як команда, і ви її важлива частина»; «Ваше здоров'я – наш спільний пріоритет»; «Розмова про ваші сподівання та бажання щодо лікування допоможе мені краще вас підтримати»; «Не соромтеся висловлювати свої потреби. Ми можемо спільно знайти шляхи полегшення вашого стану»; «Ваші почуття важливі, і ми можемо працювати разом, щоб знайти способи полегшення вашого стану»);

– **вислови для підбадьорення** («Я вірю в вашу силу і витривалість»; «Ви вже пройшли тривалий шлях, продовжуйте в тому ж дусі»; «Кожен день дарує нові можливості для покращення вашого стану»; «Ви сильніші, ніж думаєте, ви все зможете»; «Ви сильний(а), аби впоратися з цим»; «Я вірю у вас і вашу силу подолати хворобу»).

Підтримуючи пацієнтів такими фразами, лікар може створити атмосферу довіри і взаємоповаги, що сприяє кращому процесу лікування. Все, що потрібно – це активна участь, добре співчуття, душевне тепло; можливість пацієнтові висловити свої почуття, емоції, переживання.

Варто уникати **фаталістичних формулювань**: «Нічого вже не відіси» / «З цим уже нічого не зробиш» «Це кінець!»; «Пора прощатися»; «Ми нічого не можемо вам запропонувати»; «У вас не залишилося шансів» та ін. Такі висловлювання блокують мотивацію пацієнта, викликають безнадію, асоціюються з виразом. Альтернативними можуть бути фрази: «Ми зробимо все, щоб полегшити ваш стан»; «Медицина має інструменти для підтримки організму в таких випадках»; «Є речі, які ми ще можемо зробити для вас»; «Ми можемо підтримати вас і полегшити ваш стан»; «Хвороба невиліковна, але ви не самі у цій ситуації»; «Ми поговоримо, як зробити цей час для вас якомога спокійнішим і осмисленим».

Коли пацієнт/пацієнтка чує від лікаря **заклякувальну категоричність** («У вас тяжкий випадок» / «Це дуже серйозно») на противагу клінічній оцінці («Це потребує уважного спостереження і системного лікування»; «Ситуація складна, але ми маємо план дій») він чує не раціональну думку, а емоційно забарвлений вираз, що посилює тривогу.

До неефективних комунікативних моделей уналежнюємо й **знеособлення** (так звану «холодну дистанцію» у фаховій комунікації), коли обраний лікарем стиль ніби виключає пацієнта/пацієнтку з процесу взаємодії, формує образ «об'єкта», а не партнера/партнерки у лікуванні. До прикладу, фраза «Пацієнт/пацієнтка надійшов (-ла) у важкому стані» (у присутності пацієнта/пацієнтки) виражає ество цієї проблеми. Краще сказати: «Ваш стан потребує особливої уваги»; «Бачимо, що вам зараз непросто».

Психологічно може викликати непорозуміння, а отже страх і недовіру, напругу **складна медична термінологія без пояснення** («У вас гіперкапнія і можливі ацидотичні зрушення»). Краще мовити: «Це означає, що рівень вуглекислого газу в крові

підвищений – ми це контролюємо». Так само пацієнт/пацієнтка може відчувати себе «кинутим/кинутою» у систему, без суб'єкта підтримки, коли лікар/лікарка обирає **риторику безособової відповідальності** («Так вирішили», «Такі протоколи», «Це не моя компетенція»). Напротивагу говоримо: «Зараз я з вами і поясню, що робитимемо далі».

Повідомлення пацієнтові/пацієнтці (або його/її родині) про невиліковну хворобу – один із найчутливіших аспектів у медичній комунікації, який потребує максимальної емпатії, делікатності й чіткої структури. Психологічно ефективне мовлення лікаря/лікарки – це не просто «правильні» слова з лінгвістичного погляду, а слова, що враховують когнітивну й емоційну обробку пацієнтом/пацієнткою інформації, які скеровані на зменшення тривоги, формують відчуття участі, довіри й надії. Також надмірна чесність без емпатії («Це онкологія. Готуйтеся до важкого шляху», «Нічого вже не вдієш», «Це кінець», «Ми безсилі», «Ви неоперабельні»), коли лікар/лікарка передає правду без емоційної підтримки, є травматичною для психіки пацієнта/пацієнтки, викликають шок, руйнують віру в підтримку, посилюють тривогу та ізоляцію. Натомість доцільним є використання конструкцій, які залишають місце для гідності, присутності, турботи, які переорієнтовують увагу з діагнозу як «виroku» на підтримку та супровід у нових обставинах: «Маємо результати, що вимагають подальшого обстеження і спеціалізованого підходу. Ми вас не залишимо» (далі – адаптоване роз'яснення). Важливо при цьому давати пацієнтові/пацієнтці простір для емоцій, підтримки і формулювати подальший план лікувальних дій. Найбільш гуманною вважається **етапна комунікація**: підготовка до розмови, виявлення обізнаності пацієнта, делікатне подання правди, емоційна підтримка, окреслення плану подальших дій. Такий підхід уможливорює лікарю/лікарці зберігати професійну чесність, не руйнувати при цьому емоційної стабільності пацієнта/пацієнтки.

Наводимо приклад реплік лікаря/лікарки у такому діалозі.

1. Перед початком розмови. «Я хочу поговорити з вами про результати обстеження. Це важлива розмова. Вам зручно зараз? Чи хочете, щоб хтось із близьких був поруч? Скажіть, будь ласка, що ви вже знаєте про свій стан?».

• **2. М'які уводина в єство проблеми.** «Ми отримали результати, і вони показують, що хвороба має складний перебіг (Ми одержали результати, і, на жаль, вони не ті, на які ми сподівалися). Є ознаки того, що хвороба прогресує, попри лікування. На цьому етапі лікування не може повністю зупинити хворобу, але ми можемо значно полегшити симптоми і покращити якість життя (На жаль, сучасна медицина не має способів повністю виликати цю недугу, але ми зосередимося на полегшенні симптомів і підтримці вашої якості життя). Ви не залишитеся наодинці – ми разом будемо шукати найкращі рішення для вас».

3. Називання діагнозу з психологічною підтримкою. «Маємо підстави вважати, що це онкологічне захворювання, яке вже, на жаль, не піддається повному лікуванню. Це хронічна хвороба, яку не вдасться виликати повністю, але є способи контролювати біль і інші симптоми. Зараз мова йде не про зцілення, а про підтримку – щоб ви почувалися максимально добре». Після повідомлення діагнозу важливо дати людині час на емоційну реакцію, залишатися поруч, відповідати на запитання, створити простір довіри. Надзвичайно важливими є не лише слова, а й невербальні засоби – м'який тембр,

паузи, щирий погляд, тілесна присутність. Це все формує те, що можна назвати **мовою турботи**, здатною не лише інформувати, а й підтримувати, огортати, бути опорою.

4. Емоційна підтримка після невтішної новини. «Розумію, що це складно чути. Я поруч і ми пройдемо цей шлях разом. Це нормально – бути розгубленим у такій ситуації. У вас буде час поставити будь-які запитання. Ми подбаємо, щоб ви не залишилися з цим наодинці».

5. Розмова про подальші кроки. «Далі ми зосередимося на тому, щоб вам було якомога комфортніше. Існує паліативна допомога – це команда, яка допоможе вам полегшити симптоми, підтримати психічно й емоційно. Ми можемо обговорити, що для вас найважливіше зараз – і виходити з цього у наших рішеннях».

Наразі слово може стати або джерелом розпачу, або опорою. Уважне ставлення до пацієнта/пацієнтки формує довіру до лікаря/лікарки, полегшує діагностичний процес і сприяє дотриманню лікувальних рекомендацій. Основна увага зосереджується на таких вкрай важливих аспектах: 1) мовна поведінка лікаря/лікарки в умовах стресу пацієнта/пацієнтки; 2) когнітивні й емоційні механізми сприйняття медичної інформації; 3) роль емпатії, мовної гнучкості, невербальних засобів. У психолінгвістичному аспекті важливо не лише те, що саме говорить лікар/лікарка, а й у якому емоційному контексті, в якій послідовності й із яким ступенем делікатності подається інформація.

Варто зауважити, що в українському культурному контексті, де теми смерті та втрати залишаються табуованими, особливого значення набуває мова співчуття без патетики, мова правди без жорстокості, мова надії без ілюзій. Саме така комунікація є виявом не лише професійної етики, а й глибоко гуманістичного ставлення до пацієнта/пацієнтки як до особистості, яка заслуговує на повагу в кожному слові – навіть у найтяжчій розмові.

Висновки. Проведене дослідження засвідчує, що ефективна комунікація лікаря/лікарки з пацієнтом/пацієнткою у психолінгвістичному аспекті є багатовимірним процесом, який виходить за межі суто інформаційного обміну. Професійне медичне спілкування вимагає високого рівня комунікативної компетентності, зокрема здатності адаптувати інформацію до рівня сприйняття реципієнта/реципієнтки, уникати мовленнєвих травмувань і вибудовувати довірливі, гуманні, етично вивірені взаємини. Успішна мовна взаємодія між лікарем/лікаркою і пацієнтом/пацієнткою ґрунтується на дотриманні принципів лінгвоекоекологічності, емоційної делікатності, партнерської взаємодії та емпатійного слухання. Комунікативні стратегії (емпатійність, коректність, адаптація) та тактики (поступовість, м'якість, утримання емоційного контакту), що були описані в дослідженні, сприяють зменшенню психоемоційного навантаження пацієнта/пацієнтки, формують відчуття підтримки та забезпечують сприятливе середовище для прийняття складної інформації. Особливої уваги заслуговує вербалізація складних і невтішних медичних повідомлень, адже саме в цьому контексті слово лікаря/лікарки набуває ваги психоемоційного сигналу. Важливо не лише донести єство медичного діагнозу, а й зберегти психологічну стабільність адресата/адресатки, підтримати його/її гідність, дати емоційний простір та запевнити в наявності супроводу. На наше переконання, формування таких комунікативних навичок має бути системним і обов'язковим складником медичної освіти.

Перспективи подальших пошуків у цьому науковому напрямку: 1) дослідження когнітивних моделей обробки пацієнтами/пацієнтками складної медичної інформації з урахуванням віку, рівня освіти, психоемоційного стану; 2) аналіз невербальних компонентів ефективної медичної комунікації в психолінгвістичному вимірі; 3) вивчення особливостей мовленнєвої поведінки лікарів/лікарок у кризових ситуаціях (паліативна допомога, реанімація, воєнний час тощо); 4) формування типових мовленнєвих сценаріїв для делікатних ситуацій медичної взаємодії з оперттям на принципи емпатії, достовірності та лінгвоетики; 5) міжкультурні аспекти комунікації у сфері охорони здоров'я та соціального забезпечення; вплив національних мовних і психологічних норм на реалізацію стратегії підтримки.

Подальша увага до психолінгвістичного підходу у сфері медичного дискурсу уможливить глибше усвідомити механізми мовленнєвого впливу лікаря/лікарки на пацієнта/пацієнтку та підвищити якість медичних послуг шляхом гуманізації мовного середовища лікувальної установи.

Література:

1. Макарова Т. М. Психолінгвістика: теоретико-методологічний дискурс [Електронний ресурс] / Т. М. Макарова *Науковий вісник Херсонського державного університету*. Серія: Психологічні науки. 2017. Вип. 1(1). С. 74–78.
2. Засєкіна Л. В. Психолінгвістика, мовленнєва діяльність, особистість: співвідношення понять у контексті мовленнєвої генези дитини [Електронний ресурс] / Л. В. Засєкіна. *Психолінгвістика*. 2008. Вип. 2. С. 14–20.
3. Калмикова Л. Психолінгвістика розвитку про мовленнєву діяльність дошкільників [Електронний ресурс] / Л. Калмикова. *Вісник Інституту розвитку дитини*. Сер.: Філософія, педагогіка, психологія. 2014. Вип. 36. С. 121–129.
4. Чайка Л. В. Психолінгвістика конфлікту [Електронний ресурс] / Л. В. Чайка. *Лінгвістика XXI століття*. 2015. С. 164–177.
5. Лешкова Н. В. Сучасна психолінгвістика: напрями, аспекти і концепції [Електронний ресурс] / Н. В. Лешкова. *Система і структура східнослов'янських мов*. 2012. Вип. 6. С. 97–105.
6. Папіш В. А. Українська психолінгвістика: ідеї Олександра Потебні [Електронний ресурс] / В. А. Папіш. *Лінгвістичні дослідження*. 2024. Вип. 60. С. 325–338.
7. Нікіфорова С. Організаційна психолінгвістика як нова міждисциплінарна предметна сфера [Електронний ресурс] / С. Нікі-

форова, Г. Лук'янова. *Актуальні питання гуманітарних наук*. 2023. Вип. 59(3). С. 84–90.

8. Шимко В. Прикладна психолінгвістика онлайн опитувань: декотрі диспозиційні особливості мовленнєвого реагування українців на патріотичну стимуляцію [Електронний ресурс] / В. Шимко. *Psycholinguistics*. 2024. Vol. 36, Iss. 1. С. 189–210.

Yeshchenko T. Effective Communication of a Doctor in a Psycholinguistic Perspective

Summary. The article examines effective doctor-patient verbal communication from a psycholinguistic perspective. The relevance of the study is determined by the need for non-traumatic, environmentally sensitive, and result-oriented interaction within the «doctor-patient» communicative system, particularly in cases of delivering complex or distressing medical information. The purpose of the article is to identify communication strategies and tactics that help maintain the patient's psychological comfort and enhance the effectiveness of professional interaction between medical practitioners and patients. The object of the study is the speech activity of doctors in the process of professional communication, while the subject is the psycholinguistic features of speech interaction in the field of healthcare. The analysis reveals that successful communication involves not only the correct use of medical terminology but also the formation of meaningful and emotionally balanced speech acts that align with the principles of dialogic interaction and psychological support. The article describes communication strategies (empathy, politeness, and adaptation of medical information to the patient's level of understanding) and tactics (softening, gradual delivery of information, maintaining emotional contact) that contribute to the effectiveness of doctors' speech. The conclusions emphasize that communicative competence is an integral component of a doctor's professional success and a factor directly influencing the effectiveness of the treatment process. It is argued that developing this competence should be a mandatory element of medical education.

Key words: psycholinguistics, communication, doctor, patient, empathy, strategy, tactic, dialogue, medical communication, verbal interaction.

Дата першого надходження рукопису до видання: 25.08.2025

Дата прийнятого до друку рукопису після рецензування: 22.09.2025

Дата публікації: 21.10.2025

Заболотська О. О.,
доктор педагогічних наук, професор,
професор кафедри англійської філології та світової літератури
імені професора Олега Мішукова
Херсонського державного університету
<https://orcid.org/0000-0002-8899-8244>

ВЕРБАЛІЗАЦІЯ КОНЦЕПТУ ГЕНІЙ В АНГЛІЙСЬКОМОВНОМУ КІНО ТЕКСТІ (НА МАТЕРІАЛІ КІНОСТРІЧКИ «THE CHESS'S GAMBIT»)

Анотація. Стаття присвячена одній з найцікавіших тем, яку намагається пізнати людство протягом багатьох століть. У розвідці досліджується феномен геніальності у царині когнітивної лінгвістики. Було визначено номінативне поле концепту ГЕНІЙ, його ближню (extraordinary intellectual power, talent, gift) та дальню (bent, aptitude, faculty, wizard, brilliant, spirit) периферії на підставі тлумачень словника М. Webster; виявлено його типологію за класифікацією А. Приходька як антропоцентричного, універсального, непараметричного, нерегулятивного концепту, виокремлено мовні одиниці, які вербалізують даний концепт у кіно тексті відомої англійськомовної стрічки «Хід королеви». Доведено, що дана проблематика не стала у фокусі наукових розвідок як вітчизняних, так і зарубіжних науковців, що і визначило її актуальність і новизну. Виявлено різні погляди науковців на сутність поняття «кіно текст», та його функції, зокрема прагматичну як можливість вплинути на реципієнта-глядача та сформувати завдяки відповідному контенту нову відео реальність. У річищі даної розвідки розглянуто кіно текст як креолізований текст, що має вербальну і невербальну складові. Здійснений інтерпретаційно-текстовий та концептуальний аналіз кіно тексту дозволив виявити концептуальні метафоричні схеми, які лежать в основі осмислення концепту ГЕНІЙ в кіно тексті стрічки «Хід королеви»: ГЕНІЙ – ЦЕ ТАЛАНТ, ГЕНІЙ – ЦЕ ЧАРІВНИК, ГЕНІЙ – ЦЕ ВАЖКИЙ ШЛЯХ, ГЕНІЙ – ЦЕ БОЖЕВІЛЛЯ, ГЕНІЙ – ЦЕ САМОСТВЕРДЖЕННЯ, ГЕНІЙ – ЦЕ САМОТНІСТЬ, ГЕНІЙ – ЦЕ ІНША МЕНТАЛЬНІСТЬ, ГЕНІЙ – ЦЕ УСПІХ. У статті доведено, що вербалізаторами концепту ГЕНІЙ у кіно тексті стрічки «Хід королеви» виступають номінативні одиниці, які створюють ближню і дальню периферію номінативного поля даного концепту: wizard, intellect, gift, aptitude, bent, talent, spirit, extraordinary intellectual power, extraordinary mental superiority, та лексеми hard way, loneliness, які визначають специфіку осмислення даного концепту саме в контенті цього кіно тексту.

Ключові слова: concept, genius, nominative field, film text, language units.

Постановка проблеми. В усі часи людство мало особистостей, розум і пам'ять яких значно відрізнялися від інших. Таким постатям всі вдячні за ті численні відкриття, які маємо до сьогодні. Їхня геніальність, дар, талант та особливі здібності сприяли розвитку людства і прогресу. Більшість з них не мали визнання в часи життя, закінчували життя у бідності, хворими і забутими. Але їх винаходи, геніальні ідеї і зараз постають

базою для пошуку нового і креативного. Феномен геніальності розглядався вченими в різних галузях будь то філософія, психологія, філологія та мистецтво. Належне наукове обґрунтування як лінгвістична категорія має і кіно текст. Натомість концепт ГЕНІЙ не був у фокусі уваги науковців з позицій його об'єктивації у кіно текстах. Саме це і визначає актуальність даної розвідки.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Ретроспективний огляд наукової літератури з даної проблематики виявив зацікавленість цим феноменом лише окремих науковців у царині філології й когнітивної лінгвістики. Зокрема дослідниця Л. Строченко розглянула мотиваційні ознаки концепту «GENIUS» в англійській мові [1], виокремила його структурні компоненти, визначила його вербалізатори в англійськомовних біографіях Ісаака Ньютона [2], в публіцистичних текстах [3], в англійськомовній науковій картині світу [4], дослідила субконцепт Prodigy як структурну частину англійського концепту Genius [5].

У контексті нашої розвідки доречним є звернення до кіно тексту як лінгвістичної категорії, у площині якої і буде досліджено вербалізацію концепту ГЕНІЙ. Кіно текст поставав об'єктом досліджень вітчизняних учених у різних наукових напрямках: лінгвістичному (Н. Бухольц, Ф. Прилипко, Ю. Плетенецька), лінгвокультурному (С. Федоренко, А. Валькова), перекладацькому (Я. Гринів, Т. Журавель, К. Кирейко, В. Павлика, О. Підгрушної, А. Рудої, Т. Сіроштан, А. Солодкої), прагматичному (А. Ганжа, Г. Гулієва). В зарубіжній лінгвістиці цією проблемою займалися Р. Бірн, Д. Борвелл, Дж. Гіббс, Д. Пай, М. Тулан.

Метою статті є – визначити номінативні одиниці, які вербалізують концепт ГЕНІЙ в англійськомовному кіно тексті «The chess's gambit».

Виклад основного матеріалу дослідження. Поняття ГЕНІЙ словник М. Webster тлумачить як: 1) *an attendant spirit of a person or place*; 2) *a strong leaning or inclination*; 3) *the associations and traditions of a place*; 4) *a personification or embodiment especially of a quality or condition: brilliant*; 5) *a single strongly marked capacity or aptitude*; 6) *extraordinary intellectual power especially as manifested in creative activity, prodigy*; 7) *a person endowed with extraordinary mental superiority, especially: a person with a very high IQ*; 8) *showing or suggesting great cleverness, skill, or originality* [6].

Синонімами лексеми *genius* виступають номінативні одиниці *wizard, intellect, wiz, gift, faculty, aptitude, bent, prodigy, talent*.

GIFT often implies special favor by God or nature.

FACULTY applies to an innate or less often acquired ability for a particular accomplishment or function.

APTITUDE implies a natural liking for some activity and the likelihood of success in it.

BENT stresses inclination perhaps more than specific ability.

TALENT suggests a marked natural ability that needs to be developed.

GENIUS suggests impressive inborn creative ability [6].

Отже, ближню периферію номінативного поля концепту ГЕНІЙ складають лексеми: *extraordinary intellectual power, talent, gift*. Дальня периферія містить такі мовні одиниці як: *bent, aptitude, faculty, wizard, brilliant, spirit*.

Послугуючись класифікацією концептів А.М. Приходька, концепт ГЕНІЙ відносимо до антропоцентричних, універсальних, непараметричних, нерегулятивних концептів, що презентують когнітивну сферу людини.

У руслі нашої розвідки доречно охарактеризувати поняття кіно текст, у площині якого відбувається вербалізація концепту ГЕНІЙ. Літературознавча енциклопедія трактує кіно текст – як «технічно диференційовану динамічну знакову ситуацію, що є сукупністю структурних елементів кіно мови у рамках кінематографічного твору, яка відправляє, відповідно до жанрової специфіки, реципієнтові (глядачеві) певне інформаційно-емоційне повідомлення. Лінгвістична система кіно тексту як предмет кіно/відеоперекладу включає в себе: титри і написи, що є складовою частиною фільму; усну складову (вербальне мовлення акторів, закадровий текст, пісня і т.ін.)» [7].

Термін кіно текст корелює з такими поняттями як «кіно дискурс», «кіно діалог», проте на думку Сари Козлофф саме «кінотекст зосереджується на мові і розглядає елементи мови» [8]. Українські науковці (Н.Голубенко [9], М. Мельник [10], Г. Шумицька [11]) розглядають кінотекст як креолізований текст, тобто текст, що володіє як вербальними, так і невербальними складовими. Інші автори стверджують, що кінотекст – це насамперед медіа текст (Y. Gambier, M. Ferenčuhová). На думку У. Еко у складі кіно тексту існують такі системи як: відеоряд, лінгвальна і звукова [цит за: 12, с. 176]. Таку ж думку стосовно структури кіно тексту має і дослідниця Н.Лютянська, яка вважає кіносценарій найбільш відомим типом кіно тексту [13]. У свою чергу науковець Н. Голубенко наголошує на прагматичному вимірі кіно тексту, спрямованого на реалізацію авторського бачення дійсності та задоволення смаків сучасного соціуму шляхом «неформальної комунікації, домінування усно розмовної експресивності». На думку, авторки «реалізація тактики «наближення» до потенційної аудиторії глядачів відбувається через моделювання мови певного середовища і його представників – кіногероїв, тобто через створення «привабливої» стилізованої псевдореальності» [9].

Екстраполюючи започатковані наукові здобутки на площину нашої розвідки, розглянемо які мовні одиниці вербалізують концепт ГЕНІЙ в англійськомовному кіно тексті «*The chess's gambit*» («Хід королеви»). Маленька дівчинка – Елізабет Хармон – залишилася сиротою і була направлена на навчання в сирітській притулок, де навчилася грати в шахи завдяки її здібностям до математики. Сторож – Містер Шейбел, який працював в притулку, саме і навчив її різним стратегіям цієї гри, помітивши незвичні здібності дівчинки і рекомендувавши своєму знайомому запросити її на шкільний турнір з шахів.

“*She is bent to chess. You will see it*” [14]. Вет, як вона себе представляла, обіграла цього керівника школи гри у шахи дуже швидко. Він зрозумів, що перед ним талановита дівчина. “*You are right. She is aptitude to chess.*” [14]. Елізабет швидко засвоювала нове і цікавилася все більше і більше шахами. Це був її перший турнір зі старшими учнями, в якому вона блискуче перемогла всіх старших за неї хлопців. Геніальність дівчинки була наявна через її унікальність використовувати непередбачувані ходи і різні тактики. Нібито інтуїтивно вона відчувала шахи та правильні ходи. “*You have talent, but you need to know more about chess and its strategies.*” [14] Інтерпретаційно-текстовий та концептуальний аналізи наведених фрагментів реконструюють концептуальну метафору ГЕНІЙ – ЦЕ ТАЛАНТ.

У притулку всім дівчинкам надавали заспокоїливі пігулки зеленого кольору, які були транквілізаторами. Бет не завжди приймала їх, але зрозуміла, що вживання декількох відразу вводило її в транс і вона подумки грала в шахи на стелі кімнати коли інші засинали. Тут вона ніби проробляла нові тактики і ходи майбутніх ігор. В даному випадку було зрозуміло, що її геніальність має якесь магічне підґрунтя. Один з її опонентів, побачивши як вона віртуозно змінила хід гри на свою користь, сказав про неї: “*You are special person. You are wizard.*” [14] Лексема *wizard* імплікує концепт GENIUS і уможливорює виокремлення метафоричної схеми ГЕНІЙ – ЦЕ ЧАРІВНИК. Елізабет стала більш залежною від цих пігулок бо вони допомогли їй мислити швидко і уявляти майбутні ходи для перемоги. Одного разу, коли заборонили вживання таких лік дівчатам з притулку, вона викрала викрутку в підвалі у сторожа і відчинила віконце у лабораторію де знаходилися ліки. Викравши ліки, вона вжила неймовірну кількість їх та втратила свідомість. Її подруга Джолін попереджала, що залежність від лік призведе до втрати розуму. “*You will go mad. Remember about it*” [14]. Словосполучення *go mad* у поданому контексті імплікує концепт GENIUS і сприяє створенню метафоричної схеми ГЕНІЙ – ЦЕ БОЖЕВІЛЛЯ.

Саме у цей час Елізабет вдовчерила вже немолода сімейна пара, яка мешкала у місті та мала гарний будинок. Дівчина поринула в інше життя: своя кімната, гарні меблі, нова школа, одяг. І хоча вона мала свій смак до одягу, цікавили її лише шахи. Її винахідливість виявлялася у можливості вкрати журнал з оглядом шаховим партій на відомих турнірах, вивчати партії навіть під час занять у школі. Вона бачила, що дівчата цікавляться хлопцями, заводять знайомства і стосунки з ними, мають музичні уподобання. Та вона була зовсім інша. У сімейних стосунках її так званих батьків був важкий період і мати не змогла дати їй гроші на купівлю шахів, про які вона мріяла, навіть додаткових кишенькових витрат. Це спонукало дівчину взяти участь у турнірі з дорослими чоловіками і навіть професіоналами, щоб заробити 100 доларів. І вона виграла. Але для неї це була не тільки можливість купити омріяну дошку з шахами, гарний одяг, але й самоствердження. Вона обіграла всіх на цьому турнірі та зрозуміла, що її дар – це можливість компенсувати жакливе життя без грошей. “*Your gift helped you to win and realize your dream*” [14]. “*I can win much money*” “*How much?*” “*Thousands dollars*” [14]. У наведеному контексті мовні одиниці *win, money* імплікують концепт GENIUS. Інтерпретаційно-текстовий аналіз поданого уривку дає змогу реконструювати концептуальну метафоричну схему ГЕНІЙ – ЦЕ САМОСТВЕРДЖЕННЯ. Геніальність дівчини дає їй впевненість в собі, своїй перемозі та можливість жити заможнo.

З цього часу починається новий етап в її житті. Вона бере участь в турнірах, що проходять в різних штатах США, збагачує свій досвід гри різними тактиками, вивчає постаті видатних гравців в шахи і екстерном здає екзамени в коледжі, де вчиться. Елізабет стає переможницею США, її обличчя на перших шпальтах і обкладинках популярних журналів країни. Вона задоволена тим, що забезпечує заможне життя матері й собі, пишається собою як першою жінкою, яка змагається з чоловіками на турнірах. Але це дається їй завдяки наполегливій праці і відсутності можливості відпочивати і зупинятися. Вона не має часу на відпустку або вечірки на честь закінчення навчання бо попереду турніри у Мексиці та Франції. “*I won't visit party as I must train for new chess tournament. I have been invited to Mexico and Paris*” [14]. Інтерпретаційно-текстовий аналіз дає можливість вилучити концептуальну метафору ГЕНІЙ – ЦЕ ВАЖКИЙ ШЛЯХ. Елізабет розуміє, що не все в житті відбувається за нашими бажаннями. Тому зрозумілим є те, як вона осмислює гру в шахи. Це її світ, і вона почуває себе затишно і в безпеці, бо все, що відбувається в цьому світі – під її контролем і вона може впливати на хід подій: “*Chess board is the world, that I can control and influence on it*” [14]. Інтерпретаційно-текстовий аналіз наведеного висловлення уможливило реконструкцію концептуальної метафори ГЕНІЙ – ЦЕ ІНША МЕНТАЛЬНІСТЬ. Але не все в житті буває гладко і так, як ми сподіваємося. Турнір у Парижі став для Елізабет випробуванням на стійкість духу. Вона не тільки зазнала поразки у грі з російським гравцем Василем Борговим, але й помирав від гепатиту мати, яка її вдовчерила. Бет втрачає єдину людину, яка її розуміла і підтримувала. Це був для неї тяжкий подвійний удар. Поховавши мати, дівчина відходить від цього жорсткого світу і занурюється в себе: пиячить, курить, впадає в депресивний стан. Її друг Гарі Белтік намагається допомогти, але вона не відкриває двері будинку, не бере слухавку. Невідомо як би все це закінчилося, як би несподівано не з'явилася її подруга Джолін – афро-американка з притулку, яка дізналася про смерть шкільного сторожа, і сподівалася, що Бет захоче провести в останній шлях Містера Шейбела бо саме він навчив дівчину грати в шахи і розглядив її талант. Подруга, як старша сестра, відразу навела лад в думках Бет і зрозуміла наскільки вона самотня; “*You are not orphan. You had never been orphan. I had been with you in orphan-house and now I am still with you*” [14]. Елізабет часто згадує поради її рідної матері: “*You must not be afraid of darkness. There is nothing in the world that worth fearing. You must not be afraid to be alone. You must rely only on yourself. Soon will come time when you are left alone and will make all decision. Don't be afraid to be alone. A Strong person is one who is not afraid of loneliness*” [14]. Нажаль, мати не змогла справитися з психічним розладом після розлучення з чоловіком і навмисно пішла з життя. Це нагадувало дівчинці про стійкість і витримку, якої не було у матері. Інтерпретаційно-текстовий аналіз наведених уривків з кіно тексту стрічки сприяє осмисленню концепту ГЕНІЙ в термінах концепту САМОТНІСТЬ і реконструкції концептуальної метафоричної схеми ГЕНІЙ – ЦЕ САМОТНІСТЬ.

Поява подруги повернула Бет в її звичне життя: вона знов цікавилася шахами, вивчала тактики гри відомих світових гравців, мріяла про турне до Росії за для участі у міжнародних змаганнях. Її колишній суперник і друг Бенні Уотц запропонував їй допомогу в підготовці до турніру. Інші знайомі гравці в шахи, яких вона обіграла, були також раді підтримати

і допомогти. Незважаючи на те, що чоловік матері, яка її вдовчерила, намагався забрати в неї будинок і Елізабет витратила купу грошей, щоб викупити дім, гроші для поїздки на змагання позичила подруга Джолін, яка накопичувала на своє навчання. Всі навколо розуміли, що талант Бет, її наполегливість, геніальність у веденні партії не повинні марно зникнути. Бет вже вийшла на міжнародний рівень, але російський гравець Василь Боргов залишався для неї все ще не побореним. І цю мету вона повинна була досягти. Всі згуртувалися як одна команда бо мета була єдиною для всіх.

У ході змагань Бет повинна була зустрітись з 4 російськими гравцями в шахи та італійцем. Всі партії вона провела легко, без поразки. Хлопці навіть у телефонному режимі допомагали їй і підказували. Кожного дня її зустрічали фанати шахів з привітаннями про перемогу. Бет розуміла який успіх вона мала тепер в Росії. Навіть остання партія з неперевершеним російським гравцем закінчилася її перемогою. Але влучними були слова одного з гравців про геніальність Елізабет: “*Darling, you are real prodigy. And I think, that had a game with the best opponent in my life. You have success*” [14]. І недарма її охоронець в цьому турне висловив думку про перемогу Елізабет: “*It is a very important victory for our country*” [14]. Лексеми *prodigy, the best opponent, victory* імплікують концепт ГЕНІЙ, а інтерпретаційно-текстовий аналіз фрагментів з кіно тексту сприяє вилученню метафоричної концептуальної схеми ГЕНІЙ – ЦЕ УСПІХ.

Отже, інтерпретаційно-текстовий та концептуальний аналізи кіно тексту дозволили реконструювати концептуальні метафоричні схеми, які лежать в основі осмислення концепту ГЕНІЙ: ГЕНІЙ – ЦЕ ТАЛАНТ, ЦЕ ЧАРІВНИК, ЦЕ ВАЖКИЙ ШЛЯХ, ЦЕ БОЖЕВІЛЛЯ, ЦЕ САМОСТВЕРДЖЕННЯ, ЦЕ САМОТНІСТЬ, ЦЕ ІНША МЕНТАЛЬНІСТЬ, ЦЕ УСПІХ.

Висновки з дослідження. У річичі нашої розвідки розглядаємо кіно текст як креолізований текст, що має вербальну і невербальну складові.

Концепт ГЕНІЙ відносимо до антропоцентричних, універсальних, непараметричних, нерегулятивних концептів, що презентують когнітивну сферу людини. Вербалізаторами концепту ГЕНІЙ у кіно тексті «Хід королеви» виступають номінативні одиниці, які створюють ближню і дальню периферію його номінативного поля: *wizard, intellect, gift, aptitude, bent, talent, spirit, extraordinary intellectual power, prodigy, extraordinary mental superiority* та лексеми *hard way, loneliness*, які визначають специфіку осмислення даного концепту саме у площині цього кіно тексту.

Література:

1. Строченко Л.В. Мотиваційні ознаки концепту GENIUS в англійській мові. *Закарпатські філологічні студії*. 2017. Вип. 11 Т. 1. С 137-140.
2. Строченко, Л. В. Концепт GENIUS в англомовних біографіях Ісаака Ньютона. *Одеський лінгвістичний вісник*. 2017. Вип. 10. Т. 1. С. 104-107.
3. Строченко Л.В. Субконцепт Prodigy як структурна частина англомовного концепту GENIUS. *Науковий вісник міжнародного гуманітарного університету* Серія Філологія. 20017 № 27 Т. 2 С. 126-129.
4. Strochenko, L. Концепт GENIUS в англомовних публіцистичних текстах. *Львівський філологічний часопис*, (4), 2018. С. 112-115. Retrieved <https://journal.ldubgd.edu.ua/index.php/philology/article/view/1017>

5. Строченко Л.В. Концепт GENIUS в англomовній науковій картині світу. *Актуальні питання сучасного мовознавства*. № 1(40). 2018 С. 185-191
6. "Genius." Merriam-Webster.com Dictionary, Merriam-Webster, <https://www.merriam-webster.com/dictionary/genius>. Accessed 9 Jul. 2025.
7. Ковалів Ю.І. Знакова ситуація. Кінотекст. Літературознавча енциклопедія. Київ : ВЦ «Академія», 2007. Т. 1. С. 394-395.
8. Kozloff S. Overhearing Film Dialogue Text. Berkeley; Los Angeles; London: University of California Press, 2000. 332 p.
9. Голубенко Н. Концептуальні підходи до дослідження кінотексту в аспекті інтерсеміотичного перекладу. *Актуальні питання гуманітарних наук*. Вип 44, том 1, 2021. С. 152-157.
10. Мельник М.Є. Кінотекст як особливий вид дискурсу. *Сучасні дослідження з іноземної філології*. 2014. Вип. 12. С. 123-127. Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Sdzif_2014_12_22
11. Шумицька Г., Путрашник В. Науково-популярний кінотекст: етапи й логіка творення (на матеріалі документального фільму про професора Йосипа Дзендзелівського). *Науковий вісник Ужгородського університету. Серія : Філологія. Соціальні комунікації*. 2012. Вип. 27. С. 185-189. Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Nvuufilol_2012_27_40
12. Ганжа А. Лінгвопрагматика кіно тексту сучасної документалістики про І.Франка. *Культура слова*. № 85, 2016. С. 175-182.
13. Лютянська Н. І. Кіносценарій в аспекті кіно перекладу. *Закарпатські філологічні студії*. Ужгород : Видавничий дім "Гельветика", 2022. Т. 2, вип. 23. С. 188-192. URL http://zfs-journal.uzhnu.uz.ua/archive/23/part_2/37.pdf
14. The chess's gambit. URL: <https://uaserials.com/1620-ferzevyi-gambit.html>

Zabolotska O. Verbalization of the concept of GENIUS in English-language film text (case study of the film "The Chess's Gambit")

Summary. The article is devoted to one of the most interesting problem that humanity has been trying to understand for many centuries. This research investigates the phenomenon of genius in the field of cognitive linguistics. The nominative field of the concept of GENIUS, its co-nuclear area (extraordinary intellectual power, talent, gift) and peripheral area (bent, aptitude, faculty,

wizard, brilliant, spirit) were determined, based on the definition of M. Webster dictionary; according to the classification, constructed by A. Prihodko, concept of GENIUS is comprehended as an anthropocentric, universal, non-parametric, non-regulatory concept; and linguistic units that verbalize this concept in the English-language film text of the famous movie "The Chess's Gambit" were identified. This problem was proved not to be the focus of scientific research by both domestic and foreign scientists, this fact has determined its relevance and novelty. Different viewpoints of scientists on the essence of the notion "film text" and its functions, and especially its pragmatic function as an opportunity to influence the recipient – watcher and to form a new video reality thanks to the appropriate content, have been revealed. In the context of our research, we consider the film text as a creolized text that has verbal and non-verbal components. The interpretative-textual and conceptual analysis of the film text allowed us to identify conceptual metaphorical schemes that help to comprehend the essence of the concept of GENIUS in the film text of the movie "The Chess's Gambit": GENIUS IS TALENT, GENIUS IS A WIZARD, GENIUS IS A HARD WAY, GENIUS IS MADNESS, GENIUS IS SELF-ASSERTION, GENIUS IS LONELINESS, GENIUS IS EXTRAORDINARY MENTALITY, GENIUS IS SUCCESS. The article proves that the verbalizers of the concept of GENIUS in the film text of the movie "The Chess's Gambit" are nominative units that create co-nuclear area and peripheral area of the nominative field of this concept: wizard, intellect, gift, aptitude, bent, talent, spirit, extraordinary intellectual power, extraordinary mental superiority, and lexemes hard way, loneliness, which determine the specificity of this concept understanding especially in the content of this film text.

Key words: concept, genius, nominative field, film text, language units.

Дата першого надходження рукопису
до видання: 12.08.2025

Дата прийнятого до друку рукопису
після рецензування: 11.09.2025

Дата публікації: 21.10.2025

Златовласова О. В.,*викладач кафедри германських та східних мов і перекладу
факультету іноземних мов, медіа та психології
Міжнародного гуманітарного університету
<https://orcid.org/0009-0006-9743-5853>***Кривда Л. Р.,***доктор філософії,
доцент кафедри германських та східних мов і перекладу
факультету іноземних мов, медіа та психології
Міжнародного гуманітарного університету
<https://orcid.org/0000-0001-9193-3823>*

ВІДОБРАЖЕННЯ НАЦІОНАЛЬНОЇ КАРТИНИ СВІТУ У ФРАЗЕОЛОГІЧНИХ ОДИНИЦЯХ (НА МАТЕРІАЛІ КИТАЙСЬКОЇ МОВИ)

Анотація. Дана робота присвячена глибокому дослідженню фразеологічних одиниць (ФО) китайської мови, розглядаючи їх як невід'ємний компонент та важливий ключ до всебічного розуміння комплексної національної картини світу. Системний аналіз стійких мовних виразів, що становлять значний пласт лексики, надає унікальну можливість розкрити багатошаровий культурний контекст, проникнути в глибини історичної пам'яті народу та виявити фундаментальні цінності й світоглядні установки, які лежать в основі та активно формують світосприйняття китайського етносу. Основна дослідницька увага цілеспрямовано зосереджується на детальному виявленні, аналізі та інтерпретації специфічних рис національного характеру, особливостей менталітету та патернів мислення, які знаходять своє концентроване відображення і кодуються у фразеологічному фонді, приділяючи особливу увагу найбільш репрезентативному та культурно значущому шару – чотирискладовим ідіомам чен'юй (成語).

Дослідження методологічно ґрунтується на засадах лінгвокультурологічного підходу, що передбачає вивчення мовних одиниць не ізольовано, а як невід'ємних культурних кодів, що функціонують у тісному, нерозривному зв'язку з історією, соціальними процесами та духовним життям народу-носія мови. Ретельно аналізуються семантичні, структурні та прагматичні особливості обраних китайських ФО, прискіпливо вивчаються їхні етимологічні джерела, які часто ведуть до стародавніх міфів, знакових історичних подій, канонічних текстів класичної літератури та ключових постулатів традиційних філософських доктрин (зокрема, конфуціанства, даосизму, буддизму). У цьому контексті фразеологічні одиниці розглядаються як своєрідні носії колективної пам'яті, що акумулюють та транслюють від покоління до покоління накопичену століттями народну мудрість, практичний життєвий досвід та ціннісні орієнтири.

Ключові слова: фразеологія, китайська мова, національна картина світу, лінгвокультурологія, фразеологічна одиниця, чен'юй, менталітет, культурний концепт, семантика, міжкультурна комунікація.

Постановка проблеми полягає у необхідності подолання певних обмежень у наявних наукових розвідках, присвячених взаємозв'язку китайської фразеології та національної картини світу. Хоча існує значна кількість праць, що описують окремі фразеологізми чи їх тематичні групи з точки зору культурної семантики, часто бракує системного підходу, який би дозволив виявити загальні закономірності та механізми кодування світоглядних установок у фразеологічній системі в цілому. Багато досліджень мають переважно описовий характер, не заглиблюючись у багатошаровість культурних конотацій та їх зв'язок із філософськими та історичними парадигмами. Потребує уточнення питання про те, як саме різні типи фразеологічних одиниць (ідіоми, прислів'я, паремії) співвідносяться з різними аспектами національного світогляду, а також як динаміка суспільного розвитку та змін у картині світу відображається у відносно стабільному фразеологічному фонді. Складність інтерпретації лаконічних, часто метафоричних чи алегоричних, фразеологізмів створює ризик поверхового аналізу, який не розкриває повною мірою їх світоглядний потенціал.

Аналіз останніх досліджень і публікацій засвідчує значний інтерес науковців до проблеми взаємозв'язку мови, культури та мислення, де фундаментальні ідеї були закладені ще В. фон Гумбольдтом. Подальший розвиток ця проблематика отримала у працях численних представників етнолінгвістики та лінгвокультурології. Дослідження фразеологічної картини світу проводяться у різних напрямках, зокрема в межах лінгвокультурологічного та когнітивного підходів. У вивченні беруть участь фахівці, що аналізують фразеологічні одиниці з різними компонентами (зооніми, флороніми, соматизми та ін.), проводять порівняльні дослідження фразеологічних систем різних мов (наприклад, китайської, японської, узбецької, якутської, української), аналізують специфічні концепти, ментальні структури та когнітивні моделі. Значна увага приділяється дослідженню багатогранної китайської фразеології, її структурних особливостей (зокрема, чен'юй), семантики та культурних конотацій. До кола науковців, які зробили внесок у вивчення цих питань, належать, серед інших, Д. Перепада та Ю. Малахова.

Мета статті – комплексно проаналізувати відображення ключових компонентів китайської національної картини світу у фразеологічному фонді мови, зокрема у чен'юй. Досягнення цієї мети передбачає вирішення низки завдань: по-перше, формування репрезентативної вибірки китайських фразеологізмів, що відображають світоглядні концепти; по-друге, здійснення їх детального семантичного, структурного та етимологічного аналізу; по-третє, встановлення кореляцій між семантикою фразеологізмів та елементами китайської національної картини світу (уявлення про гармонію, колективізм, ієрархію, природу, історію); по-четверте, систематизація результатів для виявлення моделей відображення світогляду у фразеології. Вирішення цих завдань дозволить отримати цілісне уявлення про фразеологію як дзеркало китайської національної свідомості.

Методологічною основою дослідження слугує інтегративний підхід, що поєднує інструментарій лінгвістики та культурології для всебічного вивчення об'єкта. Основними методами дослідження є: описовий метод, застосований для характеристики структурно-семантичних особливостей фразеологічних одиниць; компонентний аналіз семантики, спрямований на виділення ключових сем, що несуть культурне навантаження; контекстуальний аналіз, що дозволяє уточнити значення та функціонування фразеологізмів у мовленні; етимологічний аналіз, використаний для реконструкції первинного значення та історико-культурного контексту виникнення стійких висловів. Важливу роль відіграє культурологічний аналіз, який полягає у співвіднесенні виявлених семантичних компонентів та символічних образів фразеологізмів із культурними кодами, цінностями, ритуалами, філософськими доктринами та історичними реаліями Китаю, спираючись на концепції культурної та теорії міжкультурної комунікації, наприклад, щодо культурних вимірів. Для забезпечення репрезентативності матеріалу та об'єктивності висновків застосовуються елементи корпусного аналізу для визначення частотності та типових контекстів вживання фразеологічних одиниць. Теоретичним підґрунтям роботи є положення про взаємозв'язок мови та культури, мови та мислення, а також концепції фразеологічного значення та національної мовної картини світу.

Зміст дослідження охоплює аналіз широкого корпусу китайських фразеологічних одиниць, переважно чен'юїв, відібраних за критеріями частотності вживання та потенційної репрезентативності щодо ключових аспектів національної картини світу. Основна частина роботи присвячена детальному розгляду семантики та культурних конотацій фразеологізмів у межах кількох тематичних блоків, що відповідають найважливішим світоглядним домінантам китайської культури. Зокрема, аналізуються одиниці, що відображають уявлення про соціальну гармонію та важливість колективу (наприклад, 同舟共济 *tóngzhōugòngjì* – 'разом у одному човні переправлятися через річку', що символізує взаємодопомогу у скрутний час), принципи соціальної ієрархії та поваги до старших, концепцію "обличчя" (面子 *miànzi*) та її роль у соціальній взаємодії, ставлення до праці, знань та освіти. Наводяться приклади аналізу конкретних одиниць, таких як 饮水思源 *yǐnshuǐsīyuán* ('п'ючи воду, пам'ятай про джерело'), що ілюструє важливість вдячності та пам'яті про своє коріння, чи 塞翁失马 *sāiwēngshīmǎ* ('старий на кордоні втратив коня'), що відображає філософське сприйняття мінливості долі та діалектики втрат і здобутків. Аналіз походження багатьох чен'юїв з історичних легенд, літе-

ратурних творів чи філософських трактатів дозволяє простежити трансляцію культурної пам'яті через фразеологію.

Результати проведеного дослідження підтверджують гіпотезу про тісний взаємозв'язок між фразеологічною системою китайської мови та національною картиною світу. Виявлено, що китайські фразеологізми, особливо чен'юї, є важливим засобом фіксації, збереження та передачі культурних цінностей, етичних норм, філософських ідей та історичного досвіду. Аналіз показав значну концентрацію фразеологічних одиниць, що відображають конфуціанські цінності, зокрема принципи гуманності (仁 *rén*), синівської шанобливості (孝 *xiào*), важливості ритуалу (礼 *lǐ*) та соціальної гармонії (和 *hé*). Зафіксовано виразне відображення у фразеології китайського колективізму, прагматичного підходу до життя, глибокої поваги до історії та традицій, а також специфічного сприйняття природи, часто крізь призму даоських та буддистських ідей. Встановлено, що багато фразеологізмів функціонують як культурні прецеденти, що активують у свідомості носіїв мови певні сценарії поведінки та ціннісні установки. Систематизація отриманих даних дозволила виділити основні семантичні поля та моделі, за допомогою яких національний світогляд об'єктивується у фразеологічному фонді. Ці результати мають суттєве значення для поглиблення розуміння китайської культури, оптимізації міжкультурної комунікації, а також для лінгводидактики, збагачуючи теорію та практику викладання китайської мови як іноземної. Робота вносить вклад у розвиток культурної лінгвістики та фразеології, демонструючи евристичний потенціал аналізу фразеологічних одиниць для реконструкції національної картини світу.

Виклад основного матеріалу. Дослідження національної картини світу, закарбованої у мовних одиницях, є одним із пріоритетних завдань сучасної лінгвістики. Особливого значення набуває вивчення фразеологічного фонду мови як концентрованого вираження культурного досвіду, менталітету та світогляду етносу. Дана праця зосереджена на аналізі відображення національної картини світу у фразеологічних одиницях китайської мови, зокрема на прикладі *чен'юй*, розглядаючи їх крізь призму когнітивної лінгвістики та лінгвокультурології.

Сучасний етап лінгвістичної науки, що характеризується антропоцентричною парадигмою, розглядає мову в нерозривному зв'язку з мисленням, свідомістю, культурою та світоглядом носіїв. Когнітивна лінгвістика, як галузь мовознавства, вивчає мову як засіб отримання, обробки й використання знань, досліджуючи способи концептуалізації та категоризації дійсності. Мова не лише віддзеркалює, а й формує сприйняття реальності, фіксуючи у своїх структурах національно обумовлене осягнення світу. Мовна картина світу, що включає "буденну свідомість", пам'ять, історію, досвід та психологію народу, знаходить своє відображення в лексичній семантиці, проте, найвиразніше втілюється саме у фразеологічному складі мови. Фразеологія виступає сховищем колективного досвіду та культурної пам'яті етносу, транслуючи культурні константи від покоління до покоління [1, с. 43].

У китайській мові особливе місце посідають чен'юї (成语) – стійкі фразеологічні вислови, що є одним із провідних засобів відображення національного менталітету та свідомості китайського народу [1, с. 43]. Чен'юї, що в перекладі означає "готовий вираз", найчастіше являють собою чотирискладові конструкції, побудовані за нормами давньокитайської мови

(веньянь) [2, с. 123]. Вони характеризуються семантичною монолітністю, узагальнено-переносним значенням, експресивністю, образністю та лаконічністю. Ця лаконічність, здатність виразити глибокий зміст мінімальними засобами, віддзеркалює певну схильність китайського етносу. Важливою рисою *чен'юй* є їх відтворюваність як готових одиниць із фіксованим значенням, складом та структурою, що свідчить про їхню глибоку вкоріненість у мовній свідомості. Структурна сталість та семантична цілісність (значення не виводиться із суми значень компонентів) роблять *чен'юй* ефективним засобом передачі складних культурних смислів [2, с. 45].

Джерелами для *чен'юй* слугують класична література, історичні хроніки, міфи, легенди та притчі. У процесі формування *чен'юй* вихідна конкретна ситуація чи подія абстрагується, набуваючи узагальненого, часто метафоричного значення. Наприклад, ідіома 下马威 (xià mǎwēi), що буквально означає "злізти з коня та погрожувати", набула переносного значення "налякати, показати свою владу" [2, с. 123]. Вислів 火上加油 (huǒ shàng jiā yóu) – "у вогонь додати масла" – є прямим відповідником українського "підлити масла у вогонь" [2, с. 123]. Таким чином, *чен'юй* зберігають зв'язок із першоосновою, викликаючи у свідомості носіїв мови асоціації з певними історичними чи культурними реаліями. Це надає їм значної семантичної місткості та конотативного забарвлення, що виражає емоційне та аксіологічне ставлення до дійсності. Вони не стільки описують реальність, скільки інтерпретують її крізь призму національного світосприйняття [1, с. 45].

Дослідження фразеологічного фонду китайської мови, зокрема *чен'юй*, дозволяє зробити висновки щодо національно-культурної специфіки образного світовідчуття китайського народу. Ці одиниці відтворюють національну культуру у специфічній формі, акумулюючи культурну інформацію про світобачення, традиційний побут, довкілля та умови життя. Вони репрезентують етнічно узгоджені механізми концептуалізації дійсності, що формуються на базі індивідуальних уявлень та колективного досвіду [2, с. 44-46]. Вивчення *чен'юй* є важливим для розуміння не лише мови, а й глибинних основ китайської культури, ментальності та картини світу.

Китайський фразеологічний фонд є надзвичайно багатим та представлений різноманітними класами одиниць, класифікація яких, як зазначають дослідники, на даний момент частіше відбувається за походженням та стилістичною віднесеністю, аніж за структурно-семантичними ознаками. Мовознавець Ма Гофань виділяє такі види: *чен'юй* (ідіома), *ян'юй* (прислів'я), *сехоуей* (недомовка-іншомовка), *гуань юн'юй* (фразеологічне сполучення), та *су юй* (приказка). При цьому, тривалий час існувала традиція позначати всі типи фразеологізмів терміном *чен'юй*, що буквально означає "готовий вираз". З. І. Баранова визначає *чен'юй* як "стійке словосполучення, побудоване за нормами старокитайської мови, семантично монолітне, з узагальнено-переносним значенням, що несе експресивний характер та функціонально виступає членом речення" [3, с. 126]. Саме *чен'юй* утворюють найважливіший клас фразеологізмів китайської мови.

Семантика *чен'юй* є важливим засобом вираження етнокультурних особливостей. Для них характерна семантична монолітність та наявність образного компонента, що лежить в основі фразеологізму. Переносне та фігуративне значення створює значну семантичну місткість, а ступінь компресії

образу підсилює ідіоматичність, експресивність та емоційний вплив [3, с. 126]. Дослідження фразеологічного фонду дозволяє дізнатися про побут, звичаї, традиції та моральні настанови народу [3, с. 130].

Одним із ключових концептів, що відображають картину світу китайського етносу та вербалізуються у фразеології, є "істинний шлях". Цей концепт є одним із універсальних для багатьох етнокультур і пов'язаний з домінантністю взаємозв'язку "людина – шлях" в антропоцентричній парадигмі. Актуальність його дослідження визначається тим, що він є базовим для китайської ментальності, входить у ядро мовної свідомості, але не має цілісного опису у фразеології. Ю. С. Степанов характеризує концепт як "ідею, яка включає в себе абстрактні, конкретно-асоціативні та емоційно-оцінюючі ознаки, а також спресовану історію поняття". Він розглядає концепт як "згусток культури у свідомості людини", через який культура входить у її ментальний світ [3, с. 125].

У китайській мові концепт "істинний шлях" експлікується через лексему *дао* (dao), що має надзвичайно широкий спектр значень: дорога, шлях, спосіб, засіб, метод, істина, закон, принцип, вчення тощо. Полісемантичність слова *дао* створює певні труднощі при перекладі, і хоча найпоширенішою версією є "шлях" або "дорога", ці еквіваленти не відображають повний смисловий обсяг. Ієрогліф *дао* осмислюється також у значенні "єдності", що важливо для розуміння східного типу світогляду, який, на думку Н. О. Абрамової, відрізняється від європейського акцентом не на індивідуально-особистісному сприйнятті буття, а на соціально значущій поведінці, детермінованій зовнішніми силами (Небо, Дао). Поняття *дао* належить усій китайській філософії, позначаючи найглибиннішу правду й праведний шлях життя [3, с. 126, 127].

Концепт "істинний шлях" належить до морально-етичної концептосфери. Він детермінує поведінку людини, що є складним явищем. Дослідження базується на аналізі 206 фразеологізмів-*чен'юй*, що містять лексему *дао* та вербалізують цей концепт. Ці *чен'юй* були відібрані шляхом суцільної вибірки з електронних словників. Аналіз показує, що більшість таких фразеологізмів виникла ще в давнину, а джерелами для них слугували канонічні пам'ятки літератури та філософії, як "Дао-децзін" чи "Лунь юй" [3, с. 125-128; 4, с. 34].

На основі аналізу фразеологізмів-вербалізаторів концепту "істинний шлях", дослідники виділяють кілька блоків семантичних ознак. Т. П. Вільчинська пропонує модель польової структури концепту з ядром (когнітивно-пропозиційна структура), приядерною зоною (наївна картина світу) та периферією (індивідуально-авторські вживання). На основі аналізу 206 *чен'юй* з лексемою *дао*, Л. Пойнар виділяє чотири блоки семантичних ознак: наївний, блок морального імперативу, антагоністичний та сакральний [3, с. 128; 4, с. 34].

Наївний блок включає семи "шлях" (як місце, процес, напрям), "дистанція", "спосіб". Семантичний компонент "шлях" як "місце, простір, смуга землі для їзди та ходіння" показує, що дорога у наївній свідомості є символічним центром суспільного життя. У той же час, дорога пов'язана з труднощами та небезпеками, що відображено у переважанні негативно маркованих фразеологізмів. Шлях як "процес їзди, перебування в русі" імпліцитно позначає рух до істинного шляху, а шлях як "напрямок руху" вказує на спрямованість до сакрального центру [3, с. 130; 4, с. 34, 35].

Блок морального імперативу актуалізує семи "етична норма", "істина", "моральні принципи", "моральність", "справедливість". Слідування істинним шляхом передбачає визнання єдності людини з всесвітом (Небом, природою). Істинний шлях є зразком етичної поведінки, що перебуває під керівництвом абсолюту – Дао. У фразеологізмах об'єктивується даоське поняття "не діяння заради діяння" (*wei wu wei*), тобто збереження гармонії. Приклади: *zhixiong shouci* ("хоча знають, що таке цілеспрямованість, але заспокоюються на досягнутому"), *zhizuchangle* ("якщо у людини немає великих бажань, вона задовольняється досягнутим, то живе щасливо") (Компонент "істинність" робить шлях правильним, а "моральні принципи" дозволяють розрізнити істинний і хибний шляхи [3, с. 129; 4, с. 35]).

Антагоністичний блок включає семи "хибний шлях", "аморальність", "несправедливість" і протиставляється моральному імперативу, відображаючи бінарну опозицію в осмисленні світу. Концепт "істинний шлях" співвідноситься не лише з правильними поглядами, а й з порушеннями основного шляху. Приклад: *pangmenwudao* (букв. "двері за межами дороги" – "хибний шлях") [3, с. 129; 4, с. 35].

Сакральний блок представлений семами "воля неба", "абсолют", "святість", "доктрина". Лексема *dao* часто поєднується з *tian* ("небо"), утворюючи *tiandao* ("шлях неба"). Небо у даосизмі пов'язане з категорією добра, воно оберігає за добро і карає за зло. Приклад: *tiandao huihui* ("шлях неба карає за гріхи"). Дао, як шлях Неба, є об'єктивною закономірністю, що визначає долю, і виступає вищою істиною. Сема "доктрина" пов'язана з впливом філософських шкіл, зокрема даосизму, на формування концепту. Досягнення безсмертя у даосизмі вимагає стати святим, що часто передбачає аскетичний спосіб життя [3, с. 130; 4, с. 35, 36].

Висновки. Підсумовуючи, можна стверджувати, що фразеологічні одиниці китайської мови, особливо *чен'юй*, є яскравим і концентрованим вираженням національної картини світу. Вони функціонують як носії культурної пам'яті та етнічної свідомості, відображаючи через свою семантику, структуру та походження унікальний спосіб осмислення дійсності, притаманний китайському народу. Аналіз цих одиниць в когнітивному та лінгвокультурному аспектах відкриває шлях до глибшого розуміння взаємозв'язку мови, культури та мислення в китайському лінгвокультурному просторі.

Література:

1. Шамшур М. Когнітивний аспект дослідження фразеологічних одиниць китайської мови "чен'юй". *Східні мови та літератури*. 2012. № 18. С. 43–45.
2. Perepadia D., Malakhova Y. Chinese and Japanese phraseologisms: A comparative aspect. *Filologični Traktati*. 2023. Vol. 2, no. 15. P. 120–131. URL: [https://doi.org/10.21272/ftk.2023.15\(2\)-13](https://doi.org/10.21272/ftk.2023.15(2)-13).

3. Пойнар Л. Семантичний простір фразеології як джерело інтерпретації концепту ІСТИННИЙ ШЛЯХ у картині світу китайського етносу. *Studia linguistica*. 2012. Т. 2, № 6. С. 125–131.
4. Пойнар Л. Вербалізація концепту істинний шлях у фразеологічних одиницях китайської мови чен'юй. *Східні мови та література*. 2012. № 18. С. 33–36.

Zlatovlasova O., Kryvda L. Reflection of the national worldview in phraseological units (based on Chinese language material)

Summary. This work is dedicated to an in-depth study of phraseological units (PUs) in the Chinese language, considering them as an integral component and a crucial key to a comprehensive understanding of the complex national worldview. A systematic analysis of set expressions, which constitute a significant layer of the lexicon, provides a unique opportunity to uncover the multi-layered cultural context, delve into the depths of the nation's historical memory, and identify the fundamental values and worldview attitudes that underlie and actively shape the worldview of the Chinese ethnos. The main research focus is purposefully centered on the detailed identification, analysis, and interpretation of specific features of the national character, peculiarities of mentality, and patterns of thought, which find their concentrated reflection and are encoded in the phraseological fund, paying particular attention to the most representative and culturally significant layer – the four-character idioms known as *chengyu* (成語).

Methodologically, the research is based on the principles of the linguo-cultural approach, which involves studying language units not in isolation, but as integral cultural codes functioning in close, inseparable connection with the history, social processes, and spiritual life of the native speakers. The semantic, structural, and pragmatic features of selected Chinese PUs are carefully analyzed, and their etymological sources are meticulously studied, often tracing back to ancient myths, significant historical events, canonical texts of classical literature, and key postulates of traditional philosophical doctrines (namely, Confucianism, Taoism, Buddhism). In this context, phraseological units are viewed as unique carriers of collective memory that accumulate and transmit, from generation to generation, the folk wisdom, practical life experience, and value orientations gathered over centuries.

Key words: phraseology, Chinese language, national worldview, linguoculturology, phraseological unit, *chengyu*, mentality, cultural concept, semantics, intercultural communication.

Дата першого надходження рукопису
до видання: 19.08.2025

Дата прийнятого до друку рукопису
після рецензування: 17.09.2025
Дата публікації: 21.10.2025

*Zosimova O. V.,**PhD in Philology, Associate Professor,
Head of the Department of English Speech and Writing
H. S. Skovoroda Kharkiv National Pedagogical University
<https://orcid.org/0000-0002-5446-2222>**Kononenko A. V.,**Master of Arts,
Graduate of the Foreign Philology Faculty
H. S. Skovoroda Kharkiv National Pedagogical University
<https://orcid.org/0009-0009-4312-1076>*

MOTIVATION BEHIND CHARACTER NAMES IN AMERICAN AND CANADIAN ANIMATED FILMS AND SERIES

Summary. This research aims to identify and describe the primary motivational types of character names in contemporary American and Canadian animated films and series. In today's rapidly globalizing world, animated films have evolved into more than just entertainment; they also serve as significant markers of cultural identity. The unique linguistic features of character names in these works play a crucial role in how audiences perceive and understand characters as distinct individuals, while also reflecting the richness of cultural traditions. The study of cartoon character names has gained increasing relevance in recent times. It enhances our understanding of the creative process and helps ensure that audiences appreciate animated films meaningfully. Additionally, this research contributes to the preservation of the cultural uniqueness of names during the translation process.

The motivation behind names plays a significant role in shaping characters. Names can be descriptive, directly reflecting the character's traits, or they can be metaphorical and symbolic, adding deeper meanings and layers of interpretation. Each type of naming motivation contributes to the development of more complex and multifaceted characters.

The names of characters in American and Canadian animated films reflect various motivational factors and their combinations. One important criterion is how appealing a name is, especially for female characters, as well as how well it fits within the overall naming system of the cartoon, which is often based on a specific concept. When selecting a name, factors such as the character's appearance, personality traits, profession, social status, title, nationality, and other aspects may be considered. The blend of these motivational factors, the creativity of the creators, and the use of humorous techniques in name formation contribute to the attractiveness and memorability of characters, particularly for young audiences.

Key words: animated film, series, proper name (onym), character name, motivation.

Problem Statement. In today's rapidly globalizing world, animated films have evolved into more than just entertainment; they also serve as significant markers of cultural identity. The unique linguistic features of character names in these works play a crucial role in how audiences perceive and understand characters as distinct individuals, while also reflecting the richness of cultural traditions.

The study of cartoon character names has gained increasing relevance in recent times. It enhances our understanding of the creative process and helps ensure that audiences appreciate animated films meaningfully. Additionally, the research contributes to the preservation of the cultural uniqueness of names during the translation process. This study can also significantly contribute to the research on the relationship between linguistic and cultural context in the art of film animation. It will help us uncover the profound and diverse influence of American and Canadian cartoons on global trends in contemporary culture.

Literature Review. The theoretical foundation for examining linguistic features of proper names in various works of art is primarily formed by the research of modern Ukrainian scholars. O. Boka explores literary onyms as "compressed texts that carry cognitive information," using J. K. Rowling's fantasy novel "Harry Potter and the Order of the Phoenix" as a case study [1]. O. Yakovlieva investigates the text functions of fictional names, focusing on A. Christie's work "The ABC Murders" [2]. Yu. Hliuzdyk's PhD thesis delves into the linguistic and cultural characteristics of literary character names in C.S. Lewis's "The Chronicles of Narnia" [3].

However, the linguistic aspects of character names in audiovisual works have not been thoroughly examined. The onyms in this context have only been sporadically analyzed from a translation perspective, with contributions from A. Kulikova and T. Tychynska [4], T. Skorokhod [5], as well as O. Zosimova and O. Dudchenko [6], among others.

Research purpose. This research aims to identify and describe the primary motivational types of character names in contemporary American and Canadian animated films and series.

The study analyzes character names from popular films: "Bolt," "Brave," "Finding Nemo," "Madagascar," "Ratatouille," "The Bad Guys," "The Lion King," "Toy Story," "Zootopia," and series: "Chip 'n Dale Rescue Rangers," "DuckTales," "Paw Patrol" and "Vampirina" [7; 8].

Results and discussion. One of the key aspects of studying character names in any work of art, including animated films, is understanding their motivations, which are often closely tied to the meaning of the names themselves. The naming motive refers to the external reasons behind the choice or creation of a particular name for a specific character or object [9, p. 71].

The motivation behind cartoon character names is a unique area of creativity that involves several important factors. The primary principle in choosing or creating a fictional name is the desire to develop a distinctive name that represents the character from various perspectives. This name should capture the audience's attention and make the character memorable.

In the animated series "Paw Patrol," the names of the characters, *Rocky* and *Marshall*, are quite expressive. The name *Rocky* consists of a single component; it is short, easy to pronounce, and memorable. This name evokes images of stones or rocks. Older viewers, such as parents or grandparents watching the cartoon with their children, might also associate it with the iconic American sports drama film "Rocky" and its main character, the boxer Rocky Balboa, played by Sylvester Stallone. In any case, the name *Rocky* reflects the hero's personality, characterized by strength and perseverance. It also suggests adventures in the mountains. The name of another character, *Marshall*, signifies leadership qualities and his role within the team. 'Marshal' is "the highest rank in the armed forces of some countries," and in the U.S., it refers to a high-ranking officer in a fire department [10]. In the cartoon, *Marshall* primarily serves as a firefighter and drives a fire truck. The term 'marshal' has evolved into a common surname in English-speaking countries and is also a fairly popular male first name (*Marshall*).

The name of a character, particularly the main hero or heroine, often carries profound meaning and symbolic significance. It can even reflect the overarching message of the animated film. Frequently, the leading character's name becomes the title of the entire cartoon. For instance, in the animated film "Bolt," the main character is a dog named *Bolt* who stars in a television show. Because of this, he believes he possesses superpowers that enable him to combat evil and always emerge victorious. After a series of disappointments and adventures in the real world, he ultimately demonstrates his bravery, determination, and ability to help others. The name *Bolt* is associated in English primarily with lightning, which symbolizes speed, energy, and power, making the choice of this name quite fitting.

A common reason for selecting particular character names is their appealing sound and rhythm, which can create positive associations and make them easier for the audience to remember. Additionally, if a character represents speed, like in the case of the name *Bolt*, it's effective to choose a name that is short and impactful, resembling the force of a lightning strike.

In our opinion, the criterion of attractiveness is important when choosing names for female characters. For instance, in the animated film "Finding Nemo," the names of Nemo's mother, *Coral*, his school friend, *Pearl*, and the starfish, *Peach*, are much more appealing and elegant compared to the names of most male characters, particularly the supporting ones, such as *Gill*, *Bubbles*, and *Bloat*.

The name of each character in an animated film should align with the overall naming system used throughout the work. This means that the names often share a common theme or motivation. For instance, in the movie "Finding Nemo," the characters' names are primarily related to a "marine" theme. They are derived from various species of fish and other marine animals (such as *Dory*, *Marlin*, and *Coral*), physical phenomena associated with water (like *Bubbles*, *Gurgle*, and *Squirt*), and other ocean-related objects and concepts (like *Anchor* and *Pearl*).

The gothic atmosphere in the animated series "Vampirina" is established through several key elements. The main character's

name, along with her family's surname, *Hauntly*, contributes to this ambience. Additionally, the names of her friends enhance the gothic theme: *Edgar*, which alludes to the writer Edgar Allan Poe, known for his macabre and mystical stories, and *Poppy*, a reference to Poppy Z. Brite, the pseudonym of the modern American novelist William Martin, who writes in the horror genre.

To create the right atmosphere, screenwriters for popular Disney animated fairy tales select or invent vibrant and unique names for their characters. These names are often inspired by historical figures or legendary heroes. For example, in the spectacular animated film "Brave," we meet Princess *Merida*, Queen *Elinor*, King *Fergus*, and the enchanted bear prince *Mor'Du*.

Based on the analysis of character names in American and Canadian cartoons, various motivational types of fictional names have been identified. They are as follows:

- Names that describe the appearance of characters such as: *Scar* – the main antagonist in the cartoon "The Lion King," who has a distinct scar over his left eye; *Fat Cat* – the enemy of the rescuers, a fat and lazy cat, who enjoys a luxurious lifestyle and engages in illegal activities to make money ("Chip 'n Dale Rescue Rangers"); *Rhino* – a hamster in the animated film "Bolt". The name of such a large animal as a rhinoceros likely references the overweight appearance of the hamster, who is clearly very well-fed and moves little, spending most of his time in front of the TV. This naming choice exemplifies a common comedic technique known as the "reverse principle," where a tall person might be called "Shorty," among other ironic nicknames. In any case, the choice of the name for this character is closely tied to its appearance and serves to create a humorous effect.

- Names, suggesting that a character belongs to a specific class of animals or similar categories: *Mole* ("Chip 'n Dale Rescue Rangers"), *Mr. Wolf*, *Mr. Snake*, *Mr. Piranha* ("The Bad Guys"), *Mr. Ray*, *Marlin* ("Finding Nemo"), *Mrs. Otterton*, *Gazelle* ("Zootopia"), *Wolfie Hauntley* – a pet dog that transforms into a werewolf when there is a full moon ("Vampirina").

The onomasticon of the popular animated series "Duck Tales" primarily features names that are related to the themes of "ducks" or at least "birds". The surname of the main character, *Scrooge McDuck*, prominently includes the word 'duck'. This component is also found in the names of other characters, such as *Donald Duck*, *Fethry Duck*, *Bubba the Caveduck* and *Duckworth*. Many surnames feature the terms 'quack' (*Webby Vanderquack*), 'beak' (*Bentina Beakley*, *Mark Beaks*, *Steelbeak*), wing (*Darkwing Duck*), 'drake' (*Ludwig Von Drake*) and 'gander' (*Gladstone Gander*). In some episodes, characters named *Zan Owlson* (from 'owl'), *Storkules* (from 'stork'), *Jim Starling*, and *Black Heron* also appear.

- Names that reveal specific character traits. For example, *Rocky* is portrayed as a brave and reliable rescue dog in the series "Paw Patrol." *Skipper*, the penguin leader in the popular animated movie "Madagascar," embodies leadership qualities rather than primarily serving as a ship's captain. This role is highlighted later in the plot, as 'skipper' is an informal term for the captain of a small vessel, especially in the context of merchant or fishing boats [10]. In the animated film "Ratatouille," the chef *Skinner* shares his name with the American psychologist, inventor, and writer B. F. Skinner [11]. However, most viewers are unaware of this connection and instead associate the name with Skinner's character as the main antagonist who has a strong dislike for animals; ironically, 'skinner' also refers to someone who skins animals.

4. Names that reflect the tastes and hobbies of the characters: *Monterey Jack* – a cartoon character who loves cheese so much that he forgets about his work whenever he catches a whiff of it (“Chip 'n Dale Rescue Rangers”); *Bubbles* – an aquarium fish who has a great fondness for bubbles (“Finding Nemo”).

5. Names that indicate the character’s profession or occupation: *Gadget Hackwrench* – a clever mouse inventor who is skilled in technology and mechanics (“Chip 'n Dale Rescue Rangers”); *Launchpad McQuack* – Scrooge McDuck’s personal driver and pilot in the series “DuckTales” (the name derives from ‘launch pad,’ which refers to “a platform from which a spacecraft, etc. is sent into the sky” [10]); *Magica De Spell* – a sorceress who seeks revenge on Scrooge McDuck and aims to gain power (her name is composed of the words ‘magic’ and ‘spell’). *Marshall* is a firefighter dog, *Chase* is a chase dog, *Rubble* is a dog, responsible for construction work in the team (the name comes from ‘rubble,’ which refers to broken stone used in construction), *Skye* is a heroine who serves as a pilot, *Everest* is a husky dog in charge of rescue operations in the mountains (“Paw Patrol”).

A very interesting example of a fictional name is *Buzz Lightyear*, a character from the “Toy Story” franchise who is depicted as a toy superhero and space ranger. While the component *Lightyear* clearly suggests a connection to space adventures, the motivation behind the name *Buzz* may not be as obvious to everyone. In fact, the character is named after Buzz Aldrin, an American astronaut and a member of the historic Apollo 11 mission, making him the second person to walk on the moon in 1969. According to the film producers, Aldrin had “the coolest astronaut name” [11].

6. Names that reflect a character’s social status, title, or position: *King Julien* – the king of the lemurs (“Madagascar”), *Cap'n* (=Captain) *Turbot* (“Paw Patrol”), *Chief Bogo* – the chief of police, *Mayor Lionheart* – the mayor of the city (“Zootopia”).

7. Names that suggest the nationality of the characters: *Jacques* – a shrimp, living in a dentist’s aquarium, who speaks with a French accent (“Finding Nemo”); *Ludwig Von Drake* – a scientist, who comes from Vienna, Austria (“DuckTales”), *Auguste Gusteau*, *Remy*, *Émile*, *Patrick Pompidou*, *Colette Tatou* – most of the names in the cartoon “Ratatouille” are French, since the action takes place in France, primarily in a Parisian restaurant whose employees are the main characters. At the same time, the name of the sous chef, *Horst*, indicates his German origin.

It is important to note that this classification is not exhaustive. The variety of naming motives is extensive and diverse. Our classification outlines the main types that we have observed to be the most productive.

As we can see from the examples above, many cartoon characters’ names have multiple layers of meaning, often reflecting double or even triple motivations. For instance, *Mayor Lionheart* is the mayor of the city in “Zootopia”. Here, the name contains a reference to his position as mayor, while the surname *Lionheart* indicates his species, as well as alluding to the famous English king, Richard I, known as Richard the Lionheart. Another example is *Ludwig Von Drake*, a supporting character in “DuckTales”. The name *Ludwig*, combined with the nobiliary particle *Von*, suggests the place of origin and noble ancestry. The surname *Drake* specifies that he belongs to the duck species, as ‘drake’ refers to a male duck. It is a distinctive feature of most of the character names in this animated series.

In the full name *Zipper the Fly*, the second component identifies the character as belonging to an insect species. The first compo-

nent appears to be motivated phonetically, as it resembles the sound of a zipper. Additionally, it may have some semantic significance. Since a zipper on clothing fastens quickly, unlike buttons, this suggests that one of the main characters in the popular series “Chip 'n Dale: Rescue Rangers” is very agile.

The name *King Julien* in “Madagascar” clearly indicates the character’s role as the king of the lemurs. The choice of the name *Julien*, however, is less obvious. It seems that the creators sought a name that sounded grand and “royal,” and importantly, had a French flair, as the story is set in Madagascar, a former French colony where French remains one of the official languages. Additionally, it’s worth mentioning that the name *Julien* is adapted for English pronunciation in the cartoon, even though the lemurs speak with a French accent.

The name of the iconic Disney character *Scrooge McDuck* is derived from three key sources. First, the surname component ‘duck’ is straightforward, as the ‘duck’ theme is fundamental to many fictional names in this popular TV series. Second, the prefix ‘Mc’ suggests a Scottish origin for the character. In fact, in 2007, the Glasgow City Council humorously included Scrooge in a list of outstanding citizens, as the Disney screenwriters indicated that he hailed from this city [11]. The third motivational factor influencing the name is the character’s personality. The name *Scrooge* is closely associated with a miserly, greedy billionaire fixated on money and the success of his business. The screenwriters have noted that the inspiration for *Scrooge McDuck* was Ebenezer Scrooge, a well-known character from Charles Dickens’ “A Christmas Carol” [10]. The surname Scrooge, which derives from ‘scrouge’ (meaning ‘to squeeze or press’) and ‘gouge’ (meaning ‘to cheat or swindle’), invented by Dickens, has become the personal name of the cartoon character *Scrooge McDuck*.

It’s worth noting that the scriptwriters of “DuckTales” frequently draw from names of famous literary characters and contemporary celebrities to create names for their cartoon characters. For instance, the name of a dangerous and ruthless supervillain, one of Darkwing Duck’s enemies, is *Taurus Bulba*. This name is an obvious reference to Mykola Hohol’s character Taras Bulba, as well as the Latin word ‘taurus,’ which means ‘bull.’ *Oprah Webfeet*, a talk show host who appears in some episodes of “DuckTales,” is a parody of the well-known American TV host and producer Oprah Winfrey, who has been “often ranked as the most influential woman in the world” [11]. In the cartoon series, the host’s surname was altered to fit the overall “duck theme,” as webbed feet are characteristic of waterfowl.

The motivation behind the names of characters in American and Canadian animated films is often quite evident. Names may often directly indicate a character’s profession, title, social status, or rank, such as “chef,” “king,” “professor,” or “captain.” At the same time, there are many cases where the motivation is not immediately obvious, but a keen observer – often even a child – can typically figure it out with a bit of thought.

Conclusion and prospects. The motivation behind the names of cartoon characters plays a significant role in shaping their identities. Names can be descriptive, directly reflecting the character’s traits, or they can be metaphorical and symbolic, adding deeper meanings and layers of interpretation. Each type of naming motivation contributes to the development of more complex and multifaceted characters.

The names of characters in American and Canadian animated films reflect various motivational factors and their combinations.

One important criterion is how appealing a name is, especially for female characters, as well as how well it fits within the overall naming system of the cartoon, which is often based on a specific concept. When selecting a name, factors such as the character's appearance, personality traits, profession, social status, title, nationality, and other aspects may be considered. The blend of these motivational factors, the creativity of the creators, and the use of humorous techniques in name formation contribute to the attractiveness and memorability of characters, particularly for young audiences.

We see the prospects of the study in a comparative linguistic analysis of character names in American / Canadian and Ukrainian animated films.

Bibliography:

1. Бока О. В. Власні імена як компресовані тексти-носії когнітивної інформації. *Вісник Сумського державного університету. Серія Філологія*. 2008. № 1. С. 15–19.
2. Яковлева О. В. Текстові функції поетонімів (на матеріалі англomовного твору А. Крісті «Вбивство за алфавітом»). *Наукові праці Кам'янець-Подільського національного університету імені Івана Огієнка. Філологічні науки*. 2015. Вип. 38. С. 372–376.
3. Глюздик Ю. В. Лінгвокультурологічні особливості поетонімів К. С. Льюїса «The Chronicles of Narnia»: дис. ... канд. філол. наук: спец. 10.02.04 «Германські мови». Ужгород, 2015. 221 с.
4. Кулікова А. Є., Тичинська Т. Ф. Прийоми перекладу власних назв при дублюванні мультфільмів. *Вісник Луганського національного університету імені Т. Г. Шевченка*. 2011. № 16 (227). Ч. I. С. 50–55.
5. Скороход Т. Особливості перекладу власних назв українською мовою в аудіовізуальних творах (на прикладі перекладу антропонімів серіалу «Революція») [Електронний ресурс]. URL: <http://oldconf.neasmo.org.ua/node/1654> (дата звернення: 16.07.2025).
6. Zosimova, O., Dudchenko, O. Translation of American cartoon characters' names into Ukrainian. *Міжкультурна комунікація і перекладознавство: точки дотику та перспективи розвитку: тези II Міжнародної науково-практичної інтернет-конференції (м. Переяслав-Хмельницький, 15 березня 2019 року) / гол. ред. К. І. Мізін. Переяслав-Хмельницький, 2019. С. 69–71.*
7. Internet Movie Database: Movies, TV and Celebrities [E-resource]. URL: <https://www.imdb.com/> (accessed 16 July 2025).
8. Pixar Animation Studios. Feature Films [E-resource]. URL: <https://www.pixar.com/feature-films> (accessed 16 July 2025).
9. Гонца І. Українська ономастика. Навчальний посібник для здобувачів вищої освіти. Умань: Візаві, 2021. 192 с.
10. Oxford Learner's Dictionaries [E-resource]. URL: <https://www.oxfordlearnersdictionaries.com/> (accessed 16 July 2025).
11. Wikipedia: The Free Encyclopedia [E-resource]. URL: <http://en.wikipedia.org> (accessed 16 July 2025).

Зосімова О., Кононенко А. Мотивація імен персонажів американських і канадських анімаційних фільмів та серіалів

Анотація. Це дослідження має на меті визначити й описати основні мотиваційні типи імен персонажів сучасних американських і канадських анімаційних фільмів та серіалів. У сучасному світі, на тлі стрімкої глобалізації й розширення культурного обміну, мультиплікаційні фільми стають не лише розважальним продуктом, але й важливим аспектом культурної ідентичності. Мовна специфіка імен персонажів у цих творах виступає як ключовий фактор, що визначає сприйняття та розуміння героїв як самостійних індивідів, а також відображає глибину культурних традицій. Вивчення мовної специфіки імен анімаційних персонажів набуває зараз великої актуальності. Це забезпечить розуміння глибини творчого процесу й, у такий спосіб, сприятиме адекватному сприйняттю мультиплікаційних фільмів аудиторією, а також допоможе зберегти культурну специфіку імен у перекладі.

Мотивація імен грає важливу роль у формуванні образів героїв. Від описових назв, що безпосередньо характеризують персонажа, до метафоричних та символічних імен, які надають глибокого сенсу та додаткових рівнів інтерпретації, кожен тип мотивації сприяє створенню більш багатограних героїв.

Імена персонажів американських анімаційних фільмів демонструють розмаїття мотиваційних чинників, а також їхню комбінацію. Важливим є критерій привабливості імені (наприклад, для жіночих персонажів), їхньої відповідності загальній системі імен мультфільму, підпорядкованій певній концепції тощо. У виборі імені можуть враховуватися зовнішність персонажа, риси характеру, професія чи рід заняття, соціальний статус, титул, посада, національність та ін. Поєднання мотиваційних чинників, креативність номінаторів, використання гумористичних прийомів для створення унікальних образів забезпечує привабливість, запам'ятовуваність персонажів для глядача, насамперед дитячої аудиторії.

Ключові слова: анімаційний фільм, серіал, власна назва (онім), ім'я персонажа, мотивація.

Дата першого надходження рукопису
до видання: 20.08.2025

Дата прийнятого до друку рукопису
після рецензування: 19.09.2025

Дата публікації: 21.10.2025

Іщук Т. О.,

студентка магістратури

кафедри китайської мови і перекладу

Факультету східних мов

Київського столичного університету імені Бориса Грінченка

<https://orcid.org/0009-0006-2993-7309>

Цимбал С. В.,

кандидат філологічних наук,

завідувач кафедри китайської мови і перекладу

Факультету східних мов

Київського столичного університету імені Бориса Грінченка

<https://orcid.org/0000-0002-7367-5354>

Кравченко О. О.,

кандидат філологічних наук,

доцент кафедри китайської мови і перекладу

Факультету східних мов

Київського столичного університету імені Бориса Грінченка

<https://orcid.org/0000-0003-4682-8228>

ГРАМАТИЧНИЙ ПАРАЛЕЛІЗМ У СУЧАСНОМУ КИТАЙСЬКОМОВНОМУ ПОЛІТИЧНОМУ ДИСКУРСІ (НА МАТЕРІАЛІ ЗВІТІВ УСЕНАЦІОНАЛЬНИХ З'ЇЗДІВ КПК 21 СТОЛІТТЯ)

Анотація. Стаття присвячена дослідженню граматичного паралелізму у звітних доповідях Усенаціональних з'їздів Комуністичної партії Китаю (кит. 中共黨全代表大), які проводяться раз на п'ять років. У процесі дослідження було проаналізовано низку звітів за період з 2002 по 2022 роки. Актуальність дослідження зумовлена тим, що політичний дискурс КПК виконує не лише функцію засобу комунікації з широкою аудиторією, але й слугує важливим інструментом формування ідеології, суспільної свідомості та визначення стратегічних напрямів розвитку держави. Риторика партійних з'їздів є особливо показовою, адже звітні доповіді Генерального секретаря є джерелом для аналізу еволюції політичного дискурсу, термінології та мовних стратегій Китаю. Вивчення лексичних, синтаксичних і риторичних особливостей цих доповідей дає змогу відстежувати зміни в офіційно-діловій китайській мові, її взаємодію з міжнародними тенденціями, а також виявляти мовні механізми впливу на маси.

Особлива увага у статті приділяється аналізу двох основних форм граматичного паралелізму: паралельної структури (кит. 并列结构) та власне паралелізму (кит. 排比). Під паралельною структурою розуміються синтаксичні конструкції, що об'єднують рівноправні елементи речення, забезпечуючи чіткість і логічність викладу. Паралелізм трактується як повторюваність однакових синтаксичних конструкцій, що створює ритмічність, емоційну виразність і підкреслює ключові смисли тексту. Саме поєднання цих двох явищ дозволяє партійним документам поєднувати логічну аргументацію з високим ступенем риторичної впливовості.

У статті здійснено аналіз відмінностей між паралельною структурою та паралелізмом, а також вивчено їхнє функціональне навантаження у політичному дискурсі КПК. Показано, що паралельна структура передусім забезпечує структурованість і логічну послідовність аргументів, тоді як паралелізм виконує насамперед стилістичну та риторичну роль, формуючи емоційний вплив на реципієнта.

Особлива увага приділяється тому, як паралельна конструкція у звітних доповідях КПК сприяє створенню ефекту гармонії та узгодженості, структурують виклад складних політичних ідей і сприяють мобілізації громадян. Таким чином, у межах дослідження простежується не лише граматичний і стилістичний аспект уживання паралелізмів, а й їхня роль у формуванні політичного дискурсу та забезпеченні його ідеологічної переконливості.

Ключові слова: сучасна китайська мова, політичний дискурс, грамати́ка, стилістика, паралелі́зм, паралельна структура.

Постановка проблеми. Дослідження лінгвограматичних і лінгвостилістичних особливостей матеріалів звітів з'їздів КПК дозволяє простежити характерні риси партійного політичного дискурсу, зокрема специфіку використання паралельної структури й паралелізму, які формують ідеологічну цілісність текстів і забезпечують їхній впливовий комунікативний потенціал, що є особливо важливим, зважаючи на те, що «у політичній комунікації мова має велике значення, є найпотужнішою зброєю в політичній боротьбі, а політична боротьба – це конкуренція політичних мов і мовних особистостей» [1, с. 4].

Грамаітичний паралелізм є важливим прийомом, що допомагає зробити текст більш виразним, ритмічним і переконливим. Однак, незважаючи на поширене використання в політичних текстах, його роль як інструменту риторики та ідеологічної комунікації залишається малодослідженою в Україні. Аналіз дозволяє виявити, як мовні засоби використовуються для формування та поширення політичних ідей.

Мета статті полягає у дослідженні особливостей функціонування явища грамаітичного паралелізму, а саме двох його форм: паралельної структури та паралелізму у звітах Усенациональних з'їздів КПК 21 століття.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. У нашому дослідженні ми спираємося на досвід китайських авторів, що ґрунтовно вивчали паралельну структуру та паралелізм у своїх наукових працях, серед них: Чень Цан'юань (陈沧渊), Сюй Пінцзін (徐晶晶), Чжан Мін (章敏), Лю Цзін (刘静), У Ді (吴迪), Лі Цзінсі (黎锦熙), Лю Шижу (刘世儒), Ху Шуцін (胡舒情); вітчизняних авторів, серед яких Цимбал Світлана та Костанда Ірина; інших дослідників.

Виклад основного матеріалу дослідження. Паралелізм є ключовим елементом одночасно двох взаємопов'язаних наук про мову – граматики та стилістики, що забезпечує ясність, логічність і ритмічну організованість мовлення. У писемному мовленні, особливо у складних текстах політичного, ідеологічного або адміністративного характеру – таких як звіти Усенациональних з'їздів КПК – паралельні структури відіграють надзвичайно важливу роль. Дослідження паралелізму в таких текстах дає змогу глибше зрозуміти як стилістику політичного дискурсу, так і механізми впливу на масову свідомість.

Паралелізм у політичному дискурсі слугує цінним інструментом для більш повного викладення значення висловлювання. Іншими словами, він є основою для розуміння змісту. Саме тут синтаксичне розташування найглибше взаємодіє з логікою – отже, це є фундаментальним для логічної структури мови. Крім того, паралелізм допомагає розкрити креативність у політичних промовах. Тому політики дуже часто використовують паралелізм, коли хочуть привернути увагу до певної частини свого повідомлення та виокремити її з решти промови, зокрема щоб переконувати слухачів. Цей прийом може підкреслити, що ідеї є однаково важливими, а також додати відчуття симетрії та ритму, які роблять промову більш вражаючою [2; 3, с. 185].

Грамаітичний паралелізм сприяє послідовності викладу, що є особливо важливим для ідеологічно навантажених документів. Наприклад, в офіційних звітах партійних з'їздів часто подається перелік цілей, завдань, принципів або досягнень, і саме завдяки паралельній побудові речень цей перелік сприймається цілісно та системно. Це дає змогу читачеві легше орієнтуватися в матеріалі й розуміти його основні меседжі [4].

Паралельна структура (кит. 并列结构) – це конструкція, утворена двома або більше мовними одиницями, що мають однаковий синтаксичний статус. При цьому між цими одиницями немає відношень головного й підрядного, першого та другого плану чи основного й допоміжного елементів. Кожна з цих одиниць за своєю функцією приблизно рівнозначна всій конструкції в цілому.

Водночас паралелізм (кит. 排比) – це стилістична фігура, що полягає у впорядкованому розташуванні трьох і більше речень чи частин речення з однаковою або подібною структурою,

змістовною близькістю та єдністю тону [5, с. 32-33; 6, с. 59]. Як риторичний прийом, він посилює мовну виразність, робить текст переконливішим і більш ритмічним, забезпечує легке сприйняття на слух і надає мовленню своєрідної мелодійності. Також паралелізм виконує функцію текстової когезії, створюючи тісний взаємозв'язок між окремими частинами висловлювання й зміцнюючи його композиційну та сюжетну цілісність.

Термін «паралельність» може означати як поєднання за допомогою сполучників, так і без них. У більшості мов світу найпоширенішими засобами вираження сурядності є інтонаційна пауза та сполучники зі значенням «і». У письмовій формі китайської мови інтонаційні паузи передаються за допомогою розділових знаків, які поділяються на два види: краплеподібна кома (、) та кома (,). У більшості мов використовується лише кома, проте в деяких мовах, як-от китайській, застосовуються обидва знаки [7, с. 3].

Зокрема, в китайській мові паралельну структуру також називають об'єднаною структурою (кит. 联合结构), а між компонентами, як згадувалося раніше, можна як використовувати сполучники, так і не використовувати. Об'єднане словосполучення (кит. 联合词组) – це словосполучення, яке утворене об'єднанням двох або більше самостійних слів (або словосполучень зі значенням самостійних слів) у рівноправних стосунках, і між ними встановлюється зв'язок паралельності, вибору, градації тощо. Об'єднане складне речення (кит. 联合复句) – це більша мовна одиниця, утворена рівноправним з'єднанням двох або більше простих речень, і між ними також встановлюється зв'язок паралельності, вибору, градації тощо [8].

У китайській мові існують наступні паралельні сполучники та конструкції: 和、跟、同、与、及、与、而、以及、与、且、反之、此外、另外、或者、或是、与、……又/也……、不是……而是……、一面……一面……、一边……一边……、又……又……、也……也……、不但/不……而且…… тощо [9, с. 468; 10, с. 156-159].

У китайській мові присутнє явище сполучникової паралельної структури (кит. 有连词的并列结构) та безсполучникової паралельної структури (кит. 无连词的并列结构). Вони також мають назву *синдетон* й *асиндетон*, які китайські науковці перекладають як явний паралелізм (кит. 显性并列) і прихований паралелізм (кит. 隐性并列) відповідно [11, с. 5612].

Водночас у сучасній китайській мові присутнє явище відсутності будь-яких сполучників і розділових знаків, що зумовлене типологічними особливостями мови. Це являє собою сталий вираз, де між складовими немає паузи чи жодного додаткового сполучника. Дане явище відноситься до безсполучникової паралельної структури або ж асиндетону.

У якості матеріалу дослідження нами було обрано звіти Усенациональних з'їздів з 2002 по 2022 роки, як таких, що, на наше переконання, є найбільш актуальними для сучасного китайськомовного політичного дискурсу та демонстративними з точки зору наповненості прикладами грамаітичного паралелізму.

У звітах були виявлені такі паралельні структури, як:

1. Сполучниковий структурний паралелізм:

Приклад 1

坚持中国共产党的领导，巩固和完善人民民主专政的国体和人民代表大会制度的政体，坚持和完善共产党领导的多党合作和政治协商制度以及民族区域自治制度。Дотримуватимемося керівництва Комуністичної партії Китаю, зміцнюва-

тимемо й вдосконалюватимемо державний устрій диктатури народної демократії та політичний устрій системи зборів народних представників, дотримуватимемося й вдосконалюватимемо систему багатопартійного співробітництва та політичних консультацій під керівництвом Комуністичної партії, а також систему національної районної автономії (16 з'їзд).

Як бачимо, у поданому реченні використовуються паралельні сполучники и (укр. «й/та») та 以及 (укр. «а також»);

и и використовуються між дієсловами 巩固和完善 (укр. «зміцнювати й вдосконалювати») та між дієсловами 坚持和完善 (укр. «дотримуватися й вдосконалювати»); використовується між іменниками 人民民主专政的国体和人民代表大会制度的政体 (укр. «державний устрій диктатури народної демократії та політична система зборів народних представників») і між іменниками 共产党领导的多党合作和政治协商制度 (укр. «система багатопартійного співробітництва та політичних консультацій під керівництвом Комуністичної партії»).

以及 вказує на додатковий елемент, який є рівнозначним попереднім у контексті перелічуваних систем. Часто використовується для приєднання останнього елемента. 共产党领导的多党合作和政治协商制度以及民族区域自治制度 (укр. «система багатопартійного співробітництва та політичних консультацій під керівництвом Комуністичної партії, а також система національної районної автономії»).

Приклад 2

努力实现以人为本、全面协调可持续发展的科学发展, 实现各方面事业有机统一、社会成员团结和睦的和谐发展, 实现既通过维护世界和平发展自己、又通过自身发展维护世界和平的和平发展。 Намагатимемося досягти орієнтованого на людину, всебічного, скоординованого й сталого наукового розвитку; досягти гармонійного розвитку, в якому всі аспекти діяльності органічно інтегровані, а члени суспільства згуртовані й живуть у злагоді; досягти мирного розвитку, як шляхом розвитку себе завдяки збереженню миру в світі, так і шляхом збереження миру в світі завдяки власному розвитку (17 з'їзд).

У поданому реченні використовується паралельна конструкція 既.....又..... (укр. «як..., так і...»). Ця конструкція поєднує два логічно рівноправних способи досягнення мети та підкреслює їх взаємозв'язок:

实现既通过维护世界和平发展自己、又通过自身发展维护世界和平的和平发展 (укр. «досягти мирного розвитку, як шляхом розвитку себе завдяки збереженню миру в світі, так і шляхом збереження миру в світі завдяки власному розвитку»).

2. Безсполучниковий структурний паралелізм:

Приклад 3

要长期坚持、不断发展我国社会主义民主政治, 积极稳妥推进政治体制改革, 推进社会主义民主政治制度化、规范化、程序化, 保证人民依法通过各种途径和形式管理国家事务, 管理经济文化事业, 管理社会事务, 巩固和发展生动活泼、安定团结的政治局面。 Необхідно довгостроково дотримуватися та постійно розвивати політику соціалістичної демократії нашої держави, активно та виважено просувати реформу політичної системи, сприяти інституціоналізації, стандартизації та процедуризації політики соціалістичної демократії, забезпечуючи народу можливість відповідно до закону через різні шляхи та форми управляти державними справами, управляти справами економічної культури, управляти соціальними справами, а також консолідувати та розвивати живу й динамічну, стабільну й єдину політичну ситуацію (19 з'їзд).

У цьому прикладі прослідковується прикметникова паралельна структура:

生动活泼 (укр. «жива та динамічна»), 安定团结 (укр. «стабільна та єдина»). Вони є однорідними виразами, що поєднані за змістом і разом характеризують бажаний стан, тому можна спостерігати використання краппеподібної коми.

Приклад 4

坚持走中国特色新型工业化、信息化、城镇化、农业现代化道路, 推动信息化和工业化深度融合、工业化和城镇化良性互动、城镇化和农业现代化相互协调, 促进工业化、信息化、城镇化、农业现代化同步发展。 Дотримуватимемося шляху нової індустріалізації, інформатизації, урбанізації та модернізації сільського господарства з китайською специфікою; сприятимемо глибокій інтеграції інформатизації та індустріалізації, позитивній взаємодії індустріалізації та урбанізації, а також взаємній координації урбанізації та модернізації сільського господарства; стимулюватимемо синхронний розвиток індустріалізації, інформатизації, урбанізації та модернізації сільського господарства (18 з'їзд).

У цьому прикладі спостерігається використання дієслівної паралельної структури, складники якої поєднуються за допомогою коми, оскільки вони не є однорідними членами реченнями, а виступають чотирма незалежними частинами складного речення, що є пов'язаними та описують паралельні процеси.

Також окремо розглянемо приклади, в яких присутні вирази без сполучників та розділових знаків, які притаманні китайській мові:

Приклад 5

从二〇三五年到本世纪中叶把我国建成富强民主文明和谐美丽的社会主义现代化强国。 3 2035 року до середини цього століття перетворити нашу країну на потужну, демократичну, цивілізовану, гармонійну, прекрасну модернізовану соціалістичну державу (20 з'їзд).

У цьому прикладі спостерігається прикметникова паралельна структура, в якій відсутні сполучник або будь-яка кома:

富强民主文明和谐美丽 (укр. «потужна, демократична, цивілізована, гармонійна, прекрасна»). Ці п'ять прикметників перераховані без сполучників і без розділових знаків, оскільки є однорідними прикметниковими компонентами, які розташовані перед іменником і не потребують чіткого розмежування для розуміння контексту, але під час перекладу українською мовою розділяється комою або містить в собі сполучник «і».

Приклад 6

十五大以来的五年, 是我们高举邓小平理论伟大旗帜不断开拓创新的五年, 是我们经受住各种困难和风险的考验、继续沿着中国特色社会主义道路胜利前进的五年。 П'ять років, що минули з 15 з'їзду, були для нас періодом, коли ми, високо піднявши великий прапор теорії Ден Сяопіна, постійно опановували нові горизонти, впроваджували інновації; були для нас періодом, коли ми вистояли перед різноманітними труднощами та ризиками, продовжуючи тріумфально просуватися шляхом соціалізму з китайською специфікою (16 з'їзд).

У цьому реченні можемо простежити дієслівну паралельну структуру, знову ж таки, без сполучників та розділових знаків:

开拓创新 (укр. «опановувати нові горизонти та впроваджувати інновації») зараховуємо до сталого виразу, який, знов-таки, під час перекладу українською мовою розділяється комою або містить в собі сполучник «і».

Щодо паралелізму як стилістичної фігури, то у звітах були виявлені такі приклади, як:

1. Паралелізм абзаців:

Приклад 7

中国始终坚持维护世界和平
 中国坚定奉行独立自主的和平外交政策
 中国坚持在和平共处五项原则基础上同各国发展友好合作

.....
 中国坚持对外开放的基本国策
 中国积极参与全球治理体系改革和建设
Китай завжди наполягає на збереженні миру в усьому світі

Китай неохотно дотримується незалежної та самостійної мирної зовнішньої політики

Китай наполягає на розвитку дружнього співробітництва з усіма країнами на основі п'яти принципів мирного співіснування

Китай дотримується основної державної політики відкритості зовнішньому світу

Китай активно бере участь у реформуванні та розбудові системи глобального управління (20 з'їзд).

Як можна побачити з уривку тексту, паралелізм абзаців проявляється у тому, що кожен абзац починається зі слова 中国 (укр. «Китай»), після чого наводиться перелік політичних дій і принципів. Такий прийом створює ритмічність і послідовність тексту, підкреслює системність і цілісність зовнішньополітичної стратегії Китаю. Кожен абзац, будучи відносно самостійним, водночас вписується в загальну композицію, де повторювана форма підсилює переконливість, формує урочистий тон і закріплює головні тези.

Приклад 8

——必须坚持把发展作为党执政兴国的第一要务

.....
 ——必须坚持以人为本
 ——必须坚持全面协调可持续发展
 ——必须坚持统筹兼顾
 – Необходимо наполягати на дотриманні розвитку як найважливішого завдання партії у справі управління державою та розвитку держави
 – Необходимо наполягати на людиноцентричності
 – Необходимо наполягати на всебічному, скоординованому та сталому розвитку
 – Необходимо наполягати на всесторонньому плануванні (17 з'їзд).

Як можна побачити з уривку, паралелізм абзаців проявляється у тому, що кожен абзац починається зі фрази 必须坚持 (укр. «Необходимо наполягати на.....»), після якого надається ключовий принцип. Така побудова створює чітку ритмічність і посилює переконливість тексту: абзаци структурно однакові, розкривають різні, але взаємопов'язані аспекти однієї ідеї – наукової концепції розвитку.

2. Паралелізм речень:

Приклад 9

要按照这样的要求, 实现坚持马克思主义基本原理和推进理论创新相统一, 坚持党的优良传统和弘扬时代精神相统一, 坚持增强党的阶级基础和扩大党的群众基础相统一, 使党成为思想上政治上组织上完全巩固、始终站在时代前列带领人民团结奋进的坚强领导核心。Відповідно до цих вимог, дотримуватися єдності в основних принципах марксизму та просуванні теоретичних інновацій; дотримуватися єдності у збереженні прекрасних традицій партії та розвитку

духу епохи; дотримуватися єдності у зміцненні класової основи партії та розширенні її масової бази, щоб партія стала повністю консолідованою ідеологічно, політично та організаційно, і завжди стояла в авангарді епохи, ведучи народ до згуртованого прогресу як міцне керівне ядро (16 з'їзд).

У наведеному прикладі словом, з якого починається кожне речення, є 坚持 (укр. «дотримуватися»). Воно повторюється тричі, що посилює ідейну єдність і логічний зв'язок між різними аспектами, які необхідні для досягнення поставленої мети. Паралелізм створює ритмічність, акцентує увагу на ідеях і робить мовлення більш виразним, переконливим і запам'ятовуваним.

Приклад 10

这个新时代, 是承前启后、继往开来、在新的历史条件下继续夺取中国特色社会主义伟大胜利的时代, 是决胜全面建成小康社会、进而全面建设社会主义现代化强国的时代, 是全国各族人民团结奋斗、不断创造美好生活、逐步实现全体人民共同富裕的时代, 是全体中华儿女勠力同心、奋力实现中华民族伟大复兴中国梦的时代, 是我国日益走近世界舞台中央、不断为人类作出更大贡献的时代。Ця нова епоха – є епохою, яка продовжує минуле й відкриває майбутнє, продовжуючи здобувати великі перемоги соціалізму з китайською специфікою в нових історичних умовах; є епохою вирішальної перемоги у всебічному побудуванні суспільства середнього достатку, а потім і у всебічному побудуванні сильної модернізованої соціалістичної держави; є епохою, коли всі народи країни згуртовано прагнуть і постійно створюють прекрасне життя, та поступово реалізують спільне процвітання для всього народу; є епохою, коли всі діти Китаю об'єднують зусилля, щоб наполегливо реалізовувати китайську мрію про велике відродження китайської нації; є епохою, коли наша країна все більше наближається до центру світової арени та постійно робить більший внесок у людство (19 з'їзд).

У даному прикладі словом, з якого починається кожне речення, є 是 (укр. «є»). Воно повторюється п'ять разів, що допомагає наголосити на багатогранності й значущості кожної характеристики епохи, та задає кожному реченню урочистий тон, роблячи їх опис більш переконливим і запам'ятовуваним.

3. Паралелізм слів:

Приклад 11

人民群众获得感、幸福感、安全感更加充实、更有保障、更可持续, 共同富裕取得新成效。Почуття здобутку, почуття щастя, почуття безпеки у народу стали більш повними, більш надійними, більш стійкими, а загальне процвітання досягло нових результатів (20 з'їзд).

У даному випадку паралелізм допомагає підкреслити та посилити висловлену ідею, роблячи її більш ритмічною, емоційно насиченою та переконливою. Використання паралелізму створює сильний акцент, демонструючи, що всі ці аспекти є однаково важливими та взаємопов'язаними для народу, і їх покращення є частиною спільної мети.

Приклад 12

当前, 世情、国情、党情继续发生深刻变化, 我们面临的发展机遇和风险挑战前所未有。Зараз ситуація у світі, ситуація в країні, ситуація в партії продовжує зазнавати глибоких змін, і ми стикаємося з безпрецедентними можливостями розвитку, ризиками та викликами (18 з'їзд).

У цьому реченні паралелізм акцентує увагу на масштабі та різноманітності змін, з якими стикається КНР. Він допомагає

реципієнту легко сприйняти перелік різних ситуацій, що зазнають впливу, як позитивного, так і негативного, а також підкреслює їхню взаємопов'язаність.

Із наведених вище прикладів видно, що хоча *паралельна структура* та *паралелізм* на перший погляд здаються схожими, все ж таки слугують різним цілям:

– паралельна структура збагачує зміст і зберігає об'єктивність. Мета цієї структури – не емоційний вплив, а чітке подання інформації. У звітах про діяльність уряду паралельна структура є інструментом для переліку досягнень або ж планів на майбутнє, усі елементи вважаються однаково важливими, без виділення головного;

– паралелізм, у свою чергу, надає силу висловленню, робить текст більш виразним. Створює ритм і мелодику, роблячи промову більш запам'ятовуваною, не тільки завдяки короткому та чіткому викладу інформації, а й через емоційну складову. Головна ідея – створити наростаючий, посилюючий ефект, який вражає реципієнта.

Висновки. Дослідження звітів показало, що паралельна структура характеризується поєднанням рівноправних одиниць у межах речення, це вможливорює створення логічного ланцюга аргументів або перерахування. Натомість паралелізм вирізняється послідовністю, повторюваністю та семантичною координацією елементів, що дозволяє посилювати емоційний ефект і створювати враження єдності.

Було виявлено, що паралельну структуру можна поділити на дві групи: сполучникова паралельна структура та безсполучникова паралельна структура. Паралелізм же можна поділити на три групи: паралелізм абзаців, паралелізм речень і паралелізм слів.

Перспективи подальших пошуків у даному науковому напрямку. Подальші дослідження мають перспективи в поглибленому аналізі граматичних паралелізмів, наприклад, більш детальному вивченні груп паралельної структури та паралелізму. Важливим напрямком стане вивчення граматичних паралелізмів у синхронічному та діяхронічному вимірі. Синхронічний аналіз дозволить зіставити сучасні граматичні паралелізми з іншими жанрами політичного дискурсу КНР або з політичним дискурсом іноземних країн для виявлення їхньої специфіки, а діяхронічний – простежити еволюцію форм і функцій у риторичі КПК.

Література:

1. Абрамова О.В., Проніна Г.М. Семантичні та стилістичні особливості інавгураційної промови Дональда Трампа. *Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету. Сер.: Філологія.* 2025. № 71. С. 4-8
2. Костанда І. Паралелізм як поетична модель для створення виразності та джерела її походження. *Китайська цивілізація: традиції та сучасність: Зб. ст.* 2007. С. 47-53.
3. Riyadh T. Al-Ameedi, Razzaq N. Mukhef. Aspects of Political Language and Parallelism. *Journal of Education and Practice.* 2017. Vol.8. № 34. P. 185-200.
4. Brewer R.L. The Importance of Parallelism in Writing (Grammar Rules). *Writer's Digest.* 2023. URL: <https://www.writersdigest.com/write-better-fiction/the-importance-of-parallelism-in-writing-grammar-rules> (дата звернення: 23.08.2025).
5. Цимбал С. Стилїстика китайської мови: навч. посіб. Київ: Київ. столич. ун-т ім. Б. Грінченка, 2024. 116 с.

6. 陈沧渊, 徐晶晶. 排比修辞在《习近平谈治国理政》第三卷中的应用及翻译. *福建商学院学报.* 2021. 第5期. 59-64 页.
7. 章敏. 汉语并列结构中的平行效应—以眼动实验为例. *中国高校人文社会科学信息网.* 2017. 1-18 页.
8. 黎锦熙, 刘世儒. 联合词组和联合复句. 上海: 新知识出版社, 1958. 35 页.
9. 刘静, 吴迪. 汉哈并列连接词对比分析. *汉斯期刊. 现代语言学.* 2025. 467-476 页.
10. 朱德熙. 语法讲义. 北京: 商务印书馆, 1982. 231 页.
11. 胡舒情. 汉英二项式并列结构的对比研究. *汉斯期刊. 现代语言学.* 2023. 5611-5616 页.

Ishchyk T., Tsymbal S., Kravchenko O. Grammatical Parallelism in Contemporary Chinese-Language Political Discourse (Based on the Materials of the Reports of the 21st Century CPC National Congresses)

Summary. The article is devoted to the study of grammatical parallelism in the reports of the National Congresses of the Chinese Communist Party (in Chin. 中国共产党全国代表大会), which are held once every five years. In the course of the research, a number of reports for the period from 2002 to 2022 were analyzed. The relevance of the research lies in the fact that the political discourse of the CPC functions not only as a means of communication with a wide audience but also as an important tool for shaping ideology, public consciousness, and defining the strategic directions of state development. The rhetoric of the Party Congresses is particularly illustrative, since the General Secretary's reports serve as a source for analyzing the evolution of China's political discourse, terminology, and linguistic strategies. The study of lexical, syntactic, and rhetorical features of these reports makes it possible to trace changes in the Chinese bureaucratic language, its interaction with international trends, as well as to identify linguistic mechanisms of influence on the masses.

Special attention in the article is paid to the analysis of two main forms of grammatical parallelism: parallel structure (in Chin. 并列结构) and parallelism proper (in Chin. 排比). Parallel structure is understood as syntactic constructions that unite equal elements of a sentence, ensuring clarity and logical consistency of presentation. Parallelism is interpreted as the repetition of identical syntactic constructions, which creates rhythm, emotional expressiveness, and emphasizes the key meanings of the text. The combination of these two phenomena allows Party documents to merge logical argumentation with a high degree of rhetorical persuasiveness.

The article analyzes the differences between parallel structure and parallelism, as well as their functional load in the political discourse of the CPC. It is shown that parallel structure primarily ensures the structuring and logical sequence of arguments, while parallelism performs mainly stylistic and rhetorical functions, shaping the emotional impact on the recipient.

Particular attention is given to how parallel constructions in CPC work reports contribute to the creation of an effect of harmony and coherence, structure the presentation of complex political ideas, and facilitate the mobilization of citizens. Thus, within the framework of the research, not only the grammatical and stylistic aspects of the use of parallelisms are traced, but also their role in shaping political discourse and ensuring its ideological persuasiveness.

Key words: Chinese modern language, political discourse, grammar, stylistics, parallelism, parallel structure.

*Карікова Н. М.,**кандидат філологічних наук, доцент,**доцент кафедри української філології та історії**Харківського національного економічного університету імені Семена Кузнеця**<https://orcid.org/0000-0002-9085-125X>*

ТРАНСФОРМАЦІЯ ЛІНГВІСТИЧНОГО ЛАНДШАФТУ ХАРКОВА ПІСЛЯРАДЯНСЬКОЇ ДОБИ

Анотація. Стаття присвячена дослідженню лінгвістичного ландшафту Харкова – одного з найбільших за площею і кількістю населення міст України. Увагу зосереджено на післярадянському періоді формування топонімічної мапи міста, тобто від серпня 1991 року, коли Україна проголосила про свою незалежність і почала відроджувати свою державність, і дотепер. Більш детально досліджено період від початку повномасштабної російсько-української війни, тобто від лютого 2022 року, і до сьогодні. Встановлено, що соціально-політичні події, які відбулися в країні за цей період, безумовно, віддзеркалилися на лінгвістичному ландшафті міста Харкова. Виокремлено три хвилі трансформації харківського топонімікону, дві з яких, наймасштабніші, пов'язані з ухваленням законів про декомунізацію і деколонізацію топоніміки (2015 і 2023 роки відповідно). Здійснено лексико-семантичний аналіз нових номінацій, визначено основні тематичні групи лексичних одиниць з урахуванням мотиваційних смислів. Названо функції, що їх виконує топонім як адресний знак мови, серед яких виокремлено провідну та супровідні функції, як-от: ідеологічну, меморіальну, культурно-просвітницьку, виховну й естетичну. Визначено, що серед нових урбанонімів переважають антропонімічні назви, що увічнюють пам'ять про видатних українців, серед яких є державники, представники науки, освіти, культури та мистецтва, а також воїни-захисники української державності. Виявлено, що вперше на топонімічній мапі міста з'явилися імена героїв, що загинули під час повномасштабної російсько-української війни. З'ясовано, що топонімічні трансформації міста відбулися завдяки політичній волі керівництва країни, яке на законодавчому рівні шляхом ухвалення відповідних законів уможливило процес декомунізації та деколонізації топонімічної мапи України.

Ключові слова: лінгвістичний ландшафт, місто Харків, трансформація, топоніміка, урбанонім, декомунізація, деколонізація.

Постановка проблеми. Від серпня 1991 року Україна почала відновлювати свою державність, після того як на позачерговій сесії Верховної Ради УРСР було ухвалено Акт проголошення незалежності країни. За цей період Україна пережила дві революції: у 2004 році відбулася Помаранчева революція, а у 2014 – Революція Гідності. Від 2014 року наша держава боронить українські землі від російської окупації. За весь цей час у країні відбулися масштабні зміни, як у суспільно-політичній сфері, так і в економічній, медичній, освітній, судовій та ін. Трансформації заторкнули й таку важливу тему, як державна мовна політика, адже мова є вагомим інструментом консолідації будь-якої країни, головною ознакою її життєдіяльності й основним фактором

національної геополітичної ідентичності держави. Саме тому історичним рішенням вважаємо ухвалення 25 квітня 2019 року Закону «Про забезпечення функціонування української мови як державної», який значно розширив статус державної мови в Україні, а також зобов'язав державних службовців, представників освіти, медицини, бізнесу та сфери послуг підтверджувати свій рівень володіння державною мовою.

Як відомо, у 2015 році п'ятий президент України Петро Порошенко підписав одразу 4 важливих закони про декомунізацію, один з яких – «Про засудження комуністичного та націонал-соціалістичного (нацистського) тоталітарних режимів в Україні та заборону пропаганди їхньої символіки» – уможливив ґрунтовну трансформацію топонімічної мапи України.

У травні 2023 р. Верховна Рада України ухвалила не менш важливий Закон «Про засудження та заборону пропаганди російської імперської політики в Україні і деколонізацію топонімії», який став потужним рушієм змін топонімікону всієї країни.

Усі ці події так чи так віддзеркалилися на лінгвістичному ландшафті кожного українського населеного пункту, незалежно від кількості його мешканців. Не став винятком і Харків – місто-мільйонник, де топонімічні трансформації стали особливо помітними й відчутними у зв'язку з початком повномасштабної російсько-української війни. Уважаємо, що цей процес вимагає ґрунтовних досліджень.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Виокремлене питання висвітлено в багатьох наукових працях таких українських учених, як Муромцев І., Мацюк Г., Підгородецька І., Герман Л., Тихоненко О., Белей Л., Удовенко Л., Черничко С., Газдаг В., Берегасі А., проте поки що бракує розвідки, де досліджувався б лінгвістичний ландшафт прифронтового міста-мільйонника Східної України в період повномасштабної російсько-української війни. Ця стаття є спробою заповнити, принаймні частково, цю лакуну.

Мета розвідки – дослідити, як змінився лінгвістичний ландшафт міста Харкова за післярадянський період, зокрема під час повномасштабної російсько-української війни, що розпочалася 24 лютого 2022 року й триває дотепер.

Виклад основного матеріалу. Насамперед слід зазначити, що на сьогодні у вітчизняній лінгвістичній науці наявна невідомість щодо використання терміносполуки на позначення такого мовного явища, як видимість мови/мов у публічних та/або комерційних знаках на якійсь певній території [див.: 1, с. 36-37]. І якщо українські науковці надають перевагу використанню терміносполуки *мовний ландшафт* (переклад з англ. *linguistic landscape*), розуміючи під цим перелік мов, що вживаються в певній країні, або державне маркування топонімів,

або окреслення різномірних мовних явищ на певній території [1, с. 36-37], то зарубіжні мовознавці воліють уживати терміносполуку *лінгвістичний ландшафт*, який потрактовують як використання мови в її письмовій формі у публічній сфері, тобто це всі мовні маркери, що служать для оприявлення суспільної сфери [див.: 2]. Саме цією, другою, терміносполукою ми й будемо послуговуватися у своїй розвідці.

Відомо, що топонім, як адресний знак мови, здатний виконувати різні функції. Ми виокремлюємо провідну функцію – це номінативна, і супровідні функції: інформаційну, коли назва надає певну інформацію про характер або функцію названого об'єкта; естетичну, коли назва викликає позитивні емоції чи асоціації у мешканців міста; ідеологічну, коли назва відображає панівну в тому чи тому суспільстві політичну ідеологію; меморіальну, коли назва-присвята є вшануванням пам'яті видатних діячів науки та культури; культурно-просвітницьку, чия назва покликана вплинути на культурний та освітній рівні містян; виховну, коли назва має сприяти формуванню високих моральних цінностей у людини.

Фахівці з історії Савченко Л. й Тахтаулова М., які дослідили топонімічну мапу Харкова від часів його заснування й до 2015 року, виокремили три періоди формування топонімічної мережі міста:

1 період – *імперський*, часові межі якого вони окреслили сер. XVII ст. (від загальноприйнятої дати заснування Харкова – 1654 р.) – до 1919 р., коли радянська влада почала масові перейменування внутрішньоміських об'єктів;

2 період – *радянський*, часові межі якого припадають на 1919 р. і до 1989 р. Як зазначили дослідники, «саме в 1989 р. розпочався процес топонімічних трансформацій, пов'язаних із вивільненням топонімічного простору Харкова від радянських ідеологічних назв» [3, с. 125];

3 період – *сучасний*, від 1989 р. і до 2015 р., коли було ухвалено Закон «Про засудження комуністичного та націонал-соціалістичного (нацистського) тоталітарних режимів в Україні та заборону пропаганди їхньої символіки», що зумовило чергову масштабну трансформацію урбанімічного простору Харкова.

Запропонована фахівцями періодизація дозволяє нам визначити три ґрунтовні хвилі трансформації харківської топоніміки, що були зумовлені тими чи тими історичними подіями й подальшими суспільно-політичними змінами в житті цілого міста й кожного містянина в ньому.

Більш логічною, на нашу думку, є періодизація формування топонімічної мапи Харкова, запропонована харківськими мовознавцями Герман Л., Підгородецькою І. й Тихоненко О. На противагу Савченку й Тахтауловій, вони виокремили чотири періоди, дещо змінивши часові проміжки кожного з них:

1 – *доімперський*: період від 1654 року, коли Харків було засновано як військове укріплення й до перетворення його на губернське місто. У цей період номінації міських об'єктів не відзначалися системністю та врегульованістю;

2 – *імперський*: кінець XVII ст. і до 1917 р., коли Харків став великим адміністративним, торговельно-ремісничим і культурним центром Слобідської губернії у складі Російської імперії. Цей період позначився на мовному ландшафті міста виникненням окремих ідеологічно маркованих найменувань;

3 – *радянський*: 1917 р. – 1991 р. Від початку революції 1917 р. і майже до кінця 1919 р. політична влада в місті змі-

нювалася кілька разів, але в грудні 1919 р. Харків захопили більшовики й він став радянською столицею УРСР. Ця подія започаткувала масові перейменування тодішніх урбанімізмів на нові назви, покликані затверджувати ідеї соціалізму й комунізму та формувати нову громадянську свідомість населення;

4 – *сучасний*, або період незалежності: від 1991 р. і дотепер. Прийняття низки законів, зокрема закону від 2015 р. про декомунізацію топоніміки, «зумовили чергову ґрунтовну трансформацію урбанімії Харкова» [4, с. 48].

Отже, у пропонованій розвідці ми зосередили увагу на *сучасному*, як його назвали дослідники, періоді формування топонімічної мапи міста, умовно розподіливши його на три етапи, відповідно до тих історичних подій, які викликали чергову трансформацію харківської топоніміки:

- від серпня 1991 р. і до травня 2015 р.;
- від травня 2015 р. і до лютого 2022 року;
- від лютого 2022 року й дотепер.

Найбільше нас буде цікавити третій етап, часові межі якого окреслюємо лютим 2022 року, коли Російська Федерація розпочала повномасштабну війну проти України, і дотепер.

Перший етап, тобто від серпня 1991 р. і до травня 2015 р., характеризується незначною активністю щодо змін топонімікону тогочасного Харкова, що пов'язано, очевидно, з проросійськи налаштованою тодішньою міською владою на чолі з Геннадієм Кернесом. На підтвердження своєї думки наводимо цитату з мовознавчої праці харківського вченого Муромцева І., який у 1999 році писав: «Комуністичний псевдоінтернаціоналізм, за яким приховується відверта українофобія частини депутатів міськради (для порівняння згадаймо більш продуктивну діяльність Львівської та ряду інших міськрад і топонімічних комісій України), гальмує повернення топонімії Харкова її первісного українського національного обличчя – у крайньому разі погоджуються на відновлення назв XIX ст. проросійської монархічної орієнтації не на Україну, а на «Юг Росії» [5, с. 132]. Якщо перейменування внутрішньоміських об'єктів і відбувалося, то воно майже ніяк не позначилося на лінгвістичному ландшафті тогочасного мегаполісу. Як зазначили харківські науковці, у лютому 2015 року топонімічна мапа міста все ще зберігала понад 72% назв, що були пов'язані з радянським минулим нашої країни [3, с. 130].

Підписання в травні 2015 року Закону «Про засудження комуністичного та націонал-соціалістичного (нацистського) тоталітарних режимів в Україні та заборону пропаганди їхньої символіки» спричинило другу хвилю трансформації топонімічного простору міста. За цей період, тобто від травня 2015 р. і до лютого 2022 року, у Харкові було змінено майже три сотні топонімів, що залишилися нам як комуністичний спадок від Радянського Союзу» [див.: 6]. Саме тоді в місті з'явилися годоніми¹ на честь видатних українських письменників, артистів, дизайнерів, архітекторів, як-от: *Леся Сердюка, Василя Стуса, Євгена Плужника, Пестрікова, Володимира Сосюри, Стельмаха, Івана Багряного, Юрія Лавріненка, Миколи Манойла, Варвари Каринської, Павла Альошина, Олексія Душкіна* та ін. Окрім того, ціла низка міських об'єктів отримала нові назви, що були пов'язані з іменами знаних українських учених, які жили та/або працювали в Харкові, наприклад: *Срезневського*,

¹ Дучи за харківськими мовознавцями, годонім потрактуємо як «власні назви лінійних топографічних об'єктів урбанімічного простору, а саме: вулиць, проспектів, бульварів, провулків, набережних, проїздів, узвозів» [4, с. 48].

Багалія, Семена Кузнеця, Михайлика, Осиповського, Драгоманова, Льва Ландау, Костянтина Калініна, Любові Малої, Академіка Погорелова, Шалімова, Шевельова, Юрія Кнорозова та ін.

Показово, що тодішнє місцеве самоврядування, як і раніше, не демонструвало бажання підтримати національно-патріотичний дух активної частини місцевої громадськості, яка пропонувала докорінно змінити зрадянизований ландшафт міста, а навпаки, намагалася законсервувати вже наявний топонімічний простір Харкова, лише імітуючи процес перейменування урбанонімів. Протистояння спостерігалось й між представниками міського самоврядування й очільниками обласної адміністрації. Ось як про це згадує харківська історикня Тахтаулова М.: «Аналіз здійснених перейменувань засвідчив різні підходи у формуванні урбанімічного середовища Харкова. Якщо міське самоврядування схилилось до збереження наявних назв, а де неможливо було уникнути перейменувань, віддавали перевагу нейтральним назвам, то в обласній адміністрації ставку зробили на національно-патріотичний дискурс, додавши у міський топонімічний простір імена героїв АТО, Небесної Сотні, борців за українську державність у XX столітті, символічні назви, що до певної міри гармонізувало топонімічний простір міста» [7, с. 149].

Третя хвиля масштабних перейменувань об'єктів міської топоніміки пов'язана з ухваленням уже згаданого Закону «Про засудження та заборону пропаганди російської імперської політики в Україні і деколонізацію топонімів», який було підписано через 14 місяців після початку повномасштабної російсько-української війни.

Слід зазначити, що вже в перші дні війни Харків зазнав великих руйнувань: були пошкоджені десятки освітніх, наукових та культурних закладів мегаполісу². За перші 7 днів війни сотні харків'ян частково або зовсім втратили свої домівки, багатьох містян було поранено або навіть убито.

Відтоді як закон про деколонізацію топонімів набув чинності, у Харкові було змінено 564 назви внутрішньоміських об'єктів [див. : 6]. Лексико-семантичний аналіз дозволив виокремити певні групи, що складаються з нових номінацій, а також визначити супровідні функції цих топонімів (бо їхня провідна функція – адресна). Отже, найбільшу кількість урбанонімів (50%) становлять об'єкти, переіменовані на честь відомих українських діячів культури та мистецтва доби XVIII–XX ст. і до сьогодні, наприклад: Григорія Сковороди, Метлинського, Олени Пчілки, Карпенка-Карого, Павла Чубинського, Леся Курбаса, Миколи Хвильового, Петра Франка, Леонтовича, Євгена Чикаленка, Миколи Зерова, Малевича, Отамановського, Марії Заньковецької, Тобілевичів, Леоніда Глібова, Сергія Єфремова, Володимира Сосюри, Академіка Померанчука, Мирослава Скорика, Володимира Івасюка, Максима Рильського, Михайла Вербицького, Євгена Гребінки, Олександра Олеса, Надії Суровцевої, Всеволода Нестайка, Михайла Бойчука, Володимира Татліна, Володимира Вакуленка та ін. Усі вони є відомими назвами, тобто такими, що утворені від власних назв. Функції, що їх мають виконувати нові номінації, – це ідеологічна, меморіальна, культурно-просвітницька та виховна.

Другу за чисельністю групу топонімів (32,4%) складають назви внутрішньоміських об'єктів, що були перейменовані на честь героїв російсько-української війни, починаючи від 2014 року, коли російські війська окупували частину Донецької та Луганської областей України, а також півострів Крим. Серед цих топонімів 36 названі іменами загиблих героїв повномасштабної російсько-української війни, які народилися та/або вчилися в Харкові або захищали Харківщину, починаючи від лютого 2022 року: Сергія Пархоменка, Глісада Джуса, Олександра Чабана, Всеволода Татюкова, Антона Дербілова, Яни Червоної, Дмитра Коцюбайла, Георгія Тарасенка, Олега Громадського, Дмитра Шаповала, Сергія Пономаренка, Братів Гитиків, Олега Гуцола, Сергія Барсукова, Ігоря Остаповича та ін. Прикметно, що ці антропонімічні назви почали з'являтися на топонімічній мапі міста всього через рік від початку повномасштабної війни після численних звернень громадських організацій до представників міської ради. Нові назви покликані виконувати насамперед меморіальну та ідеологічну функції, а також не менш важливі культурно-просвітницьку та виховну функції.

Третю групу топонімів (5,6%) репрезентують діячі козащини, як-от: Максима Кривоноса, Гетьмана Полуботка, Івана Богуна, Вільного Козацтва, Козацької Слави, Сотника Костюченка, Полковницький, Хортицька, Лицарська, Реєстровців, Івана Виговського, Пилипа Орлика, Запорозжів, Курінний та ін. Ці відомі та відомі назви, а також змішані урбаноніми мають виконувати ідеологічну, меморіальну, культурно-просвітницьку й виховну функції.

Прикметно, що повномасштабна війна посприяла поступовому зникненню з топонімікону Харкова імені російського поета Олександра Пушкіна³. Так, у січні 2024 року одна з центральних вулиць міста – вулиця Пушкінська – була перейменована на честь видатного українського філософа, поета й педагога Григорія Сковороди. У квітні 2024 року змінив свою назву й Пушкінський в'їзд, якому повернули його історичну назву – Німецький в'їзд. Тоді ж таки переназвали й станцію Харківського метрополітену: Ярослава Мудрого замість Пушкінська.

Лінгвістичний ландшафт прифронтового міста збагатився урбанонімами на честь зарубіжних країн та міст, які підтримали українців під час повномасштабної війни, наприклад: Англійський, Британська, Шотландський, Канадська, Іспанська, Барселонський, Португальський, Мадридський, Норвезька, Хорватський, Чеська, Празький, Естонська, Таллінський, Гаазький, Нюрнберзька, Порту та ін. Знаково, що ці країни й сьогодні продовжують надавати всеохопну допомогу нашій державі.

Ще одну групу топонімів складають нові назви внутрішньоміських об'єктів, що покликані нагадувати про місця, де сталися пам'ятні або трагічні події російсько-української війни, а також назви на честь українських військових підрозділів, як-от: Ірпінська, Гостомельська, Бучанський, Авдіївський, Бахмутська Соледарський, Вугледарський, Волноваська, Холодноярська, Червоної Калини, 92 бригади, Бригади Хартія та ін.

² До 22 лютого 2024 року в Харкові нараховувалося 80 бібліотек, 60 науково-дослідних інститутів, 45 вишів, 8 музеїв, 1 міська картинна галерея, 7 державних театрів і кілька десятків недержавних, а також виставкові зали та сучасні офісні простори [див.: 8].

³ Показово, що 18 березня, тобто на 23-й день повномасштабної війни, творчий колектив Харківського академічного російського драматичного театру ім. О. С. Пушкіна звернувся до місцевої влади з вимогою прибрати з назви їхнього культурного закладу ім'я російського поета і згадку про країну-агресорку. Заклад було названо так іще в 1949 році з нагоди 150-річчя від дня народження класика російської літератури. Проте місцева влада на різних рівнях блокувала перейменування цього культурного об'єкта. І лише після публічного звернення харківських активістів до президента України Володимира Зеленського депутати Харківської обласної ради все ж таки перейменували театр, прибравши лексеми «російський» та «Пушкін» з його назви. Це сталося 24 грудня 2022 року, тобто після 10 місяців повномасштабної війни [див.: 9].

Окрему групу, хоч і малочисельну, проте дуже важливу, становлять годоніми, що віддзеркалюють нові цінності мешканців прифронтового міста під час повномасштабної російсько-української війни, наприклад: *Героїв Харкова, Героїв Рятувальників, Вартових Неба, Тероборонівська, Нескорених, Героїчний, Єдності, Соборності України, Державна, Європейська* тощо.

Логічним вважаємо рішення повернути багатьом внутрішньоміським об'єктам унікальні історичні назви, наприклад: *Глаголівський, Михайличенківський, Пирятинська, Капусник, Коханки, Замостянська, Іподрому, Косолапівська, Вознесенська, Оборонний Вал, Ханченківська, Дігтярна, Німецька, Шнігелівська, Молдавський, Аютинська, Зброярська, Горбачівська, Скрипниківський* та ін.

Слід зазначити, що лінгвістичний ландшафт міста зазнає змін і сьогодні, адже війна триває й досі. У лютому 2025 р. годонім *Серпова* отримав нову назву – *Спецпідрозділу «Кракен»*, на честь бійців, які звільняли територію Харківщини під час контрнаступу у 2022 році [див.: 10]. А в липні 2025 р. у Харкові з'явилися ще два нові годоніми: *Максима Устименка й алея Мунфіїша*. У такий спосіб харків'яни вшановують пам'ять про двох загиблих льотчиків – Максима Устименка й Олексія Меся, із позивним *Мунфіїш*, які віддали свої життя заради захисту мешканців міста.

Отже, проаналізований матеріал дає змогу зробити кілька важливих **висновків**: упродовж *сучасного періоду* існування топонімічної мапи Харкова її лінгвістичний ландшафт зазнав докорінних змін. Катализатором цих трансформацій стали певні історичні події, що відбувалися як усередині країни, так і поза її межами. Наймасштабніші хвилі оновлення харківського топонімікону припали на 2015–2016 рр. та 2023–2024 рр., що пов'язано з ухваленням законів про декомунізацію та деколонізацію топонімічного простору України. Найбільшу кількість внутрішньоміських об'єктів Харкова перейменовували саме під час повномасштабної російсько-української війни: на сьогодні маємо 564 нові урбаноніми. Найчисельнішими виявилися дві групи перейменувань: перша – годоніми на честь видатних українських діячів культури та мистецтва (50%); друга – урбаноніми, присвячені героям російсько-української війни, починаючи від 2014 року і до сьогодні (32,4%). Оновлена топоніміка міста засвідчує, що харків'яни нарешті визначилися з власною ідентичністю, переосмислили тривалу залежність від імперської загарбницької політики Росії, усвідомили важливість збереження й розвитку національної культури, мови й традицій, а також – національної пам'яті, адже називаючи сьогодні харківські вулиці, проспекти та площі іменами своїх полеглих воїнів, містяни в такий спосіб віддають шану справжнім патріотам української держави. **Перспективним** уявляється **подальше дослідження** трансформацій лінгвістичного ландшафту Харкова.

Література:

1. Белей Л. Соціолінгвістичне висвітлення терміна “мовний ландшафт”. *Науковий вісник Ужгородського ун-ту. Серія: Філологія. Соціальні комунікації*. Ужгород: Говерла, 2010. Вип. 23. С. 36–40.
2. Белей Л. Українська мова на початку XXI ст.: П араметризація соціально-лінгвістичних змін. Київ: Люта справа, 2019. 208 с.
3. Савченко Л., Тахтаулова М. Базові характеристики комплексного історичного дослідження топоніміки українського міста (на прикладі Харкова). *Місто: історія, культура, суспільство*. 2019, № 1(6). С. 121–133.
4. Герман Л., Підгородецька І., Тихоненко О. Основні етапи становлення мовного ландшафту Харкова на тлі соціально-політичних змін. *Актуальні питання гуманітарних наук*. 2020, вип. 28, том 1. С. 46–54.

5. Муромцев І. Про функції топонімів і місцевої комісії. *Вісник Харківського університету*. 1999, № 426. С. 127–133.
6. Вулиці Харкова. Вікіпедія. URL : https://uk.wikipedia.org/wiki/%D0%92%D1%83%D0%BB%D0%B8%D1%86%D1%96_%D0%A5%D0%B0%D1%80%D0%BA%D0%BE%D0%B2%D0%B0 (дата звернення – 11.07.2025).
7. Тахтаулова М. Харківська топоніміка: етапи декомунізації. *Місто: історія, культура, суспільство*. 2017, № 1(2), стор. 149.
8. Харків. Вікіпедія. URL : .
9. Депутати Харківської облради перейменовували російський драматичний театр імені Пушкіна. URL : <https://nv.ua/ukr/ukraine/events/harkivskiy-akademichniy-rosiyskiy-dramatichniy-teatr-imeni-pushkina-pereymenuvali-novini-ukrajini-50293144.html> (дата звернення – 11.07.2025).
10. У Харкові на честь спецпідрозділу «Кракен» перейменовували вулицю URL : <https://mediaport.ua/u-kharkovi-na-chest-spetspidrozdlu-kraken-pereymenuvaly-vulytsiu/> (дата звернення – 11.07.2025).

Karikova N. The Transformation of Kharkiv's Linguistic Landscape in the Post-Soviet Era

Summary. The article examines the linguistic landscape of Kharkiv, one of the largest Ukrainian cities both in terms of territory and population. The analysis focuses on the post-Soviet stage in the development of the city's toponymic map, beginning in August 1991, when Ukraine proclaimed its independence and embarked on the process of statehood revival, and continuing up to the present day. Special attention is devoted to the period since February 2022, when the full-scale Russian-Ukrainian war began. The study establishes that the socio-political events of this period have had a profound impact on the linguistic landscape of Kharkiv. Three waves of transformation of the city's toponymic repertoire are identified, two of which – the most extensive – are associated with the adoption of the laws on the decommunization (2015) and decolonization (2023) of toponymy. A lexico-semantic analysis of new nominations is conducted, and the principal thematic groups of lexical units are classified with consideration of their underlying motivational meanings. The article outlines the functions performed by toponyms as address markers of language, distinguishing between the primary and accompanying functions, including ideological, memorial, cultural-educational and aesthetic ones. It is demonstrated that the majority of new urbanonyms are anthroponyms commemorating prominent Ukrainians – statesmen, scholars, educators, cultural and artistic figures, as well as soldiers who defended Ukrainian statehood. Notably, for the first time in the city's history, the toponymic map now includes names of heroes who perished in the course of the full-scale Russian-Ukrainian war. The findings indicate that the toponymic transformations of Kharkiv became possible owing to the political will of the national leadership, which, by adopting the relevant legislation, enabled the processes of decommunization and decolonization of Ukraine's toponymic landscape.

Key words: linguistic landscape, Kharkiv, transformation, toponymy, urbanonym, decommunization, decolonization.

Дата першого надходження рукопису
до видання: 26.08.2025

Дата прийнятого до друку рукопису
після рецензування: 24.09.2025

Дата публікації: 21.10.2025

Karpenko M. Yu.,

PhD (Linguistics),

Associate Professor, Department of English Grammar

Odesa I. I. Mechnikov National University

<https://orcid.org/0000-0003-0308-5284>

ARE NAMES REALLY THE 'SWEETEST SOUND'? – ON THE POTENTIAL OF USING PERSONAL NAMES AS TOOLS OF SUGGESTION

Summary. This article reviews how a person's own name functions as a privileged cue in communication and influence, and it delineates how this cue may be harnessed deliberately in practice. We first synthesise evidence from classic and revised dichotic-listening studies showing that instructions preceded by the participant's own name penetrate selective attentional barriers and open a brief processing window spanning the next one to three words. We then situate these findings within early- and late-selection accounts of attention – notably filter and filter-attenuation theories – to argue that names act as high-priority signals that lower activation thresholds for subsequent material. Research in the realm of neuroimaging is also studied, which sheds light on the distinct processing of one's own name, with effects observable even under reduced consciousness, thereby underscoring the robustness of the cue. Turning to application, we examine two patterns from clinical hypnosis, namely Ericksonian hypnosis, that explicitly incorporate personal names: *Generalised Referential Index with a Suggested Noun Phrase* and *Embedded Command*. We explicate their proposed mechanism – transderivational search between surface and deep structures, aided by presupposition in the latter case – and argue that name-prefacing can enhance the impact of these techniques. This research lays the theoretical groundwork for the subsequent experimental study of using personal names as tools of influence involving name-prefaced hypnotic suggestions under controlled conditions, comparing name versus non-name prompts while measuring attention, recall, absorption, and behavioural compliance. The study's implications extend across domains where successfully influencing others is the goal – for example, sales, psychotherapy and education.

Key words: influence, psychology, psycholinguistics, onomastics.

Introduction. As Dale Carnegie observed in *How to Win Friends and Influence People*, 'a person's name is to that person the sweetest and most important sound in any language' [1, p. 79]. The aim of this paper is to investigate whether addressing an individual by name can influence – or even shape – the addressee's attitudes and behaviour, thereby testing this claim.

To do this, we shall undertake the following tasks:

1. Review the existing body of research in psychology and neuroscience on the role of personal names in communication, specifically how hearing one's own name influences the individual.
2. Examine the practical applications of personal names in professional domains where influence is central, such as sales and psychotherapy.
3. Identify techniques used in modern clinical hypnosis that rely on the use of personal names to achieve persuasive effects.

Personal Names and Shifts in Attention. Psychologists have long established empirically the subjective importance of one's own name. In one study, participants listened to two simultaneous prose streams presented dichotically, via headphones that delivered similar-in-form but different-in-content passages to the left and right ears (each containing instructions such as 'change to your other ear'). Additionally, the participants 'shadowed' one of the channels by repeating aloud the contents of the other. This led to a near-complete failure to perceive the contents of the shadowed channel: they reported hearing the shadowed instructions only 4 times out of the 36 times presented. The only stimulus 'important' enough to break through this perceptive barrier was the participant's own name – instructions preceded by the participant's name were heard 20 times out of the 39 times presented [2].

This phenomenon – often termed the *cocktail party phenomenon* [3] or *cocktail party deafness* [4, p. 215], so named for the tendency of partygoers to attend to a single auditory channel while treating the rest as background noise – was revisited repeatedly in subsequent research.

One such study identified limitations in Moray's methodology – namely, the small sample size, possible acoustic artefacts that might have attracted attention independently of the name cue, and participants' unfamiliarity with shadowing. The researchers strove to replicate Moray's study while addressing these limitations. The audio channels contained common English words read with different voices (male and female). The participants had to repeat the words from one channel (termed the 'attended channel') and ignore the other (termed the 'irrelevant channel'). The results showed that 34.6% of the participants recalled hearing their name on the irrelevant channel. Another finding was that both the number of mistakes in repeating words from the attended channel and the response lag increased rapidly over the next 1–3 words in participants who heard their name, which the researchers explained by the fact that the name attracted and shifted their attention. An interesting detail is that the number of mistakes and the response lag also increased in those participants who were presented with their name but did not report hearing it, which could hint at the fact that people unconsciously registered their name; however, these increases did not persist over the following few words, unlike in those participants who reported hearing their name [3].

Seeking to explain the selective attention humans possess, Broadbent [as summarised in 5, p. 66–67] described 'human processing as an information channel with limited capacity', formulating his *filter theory*. This is an early-selection theory, which describes information processing in the following stages:

1. The *sensory input* from our organs, such as the eyes or ears is received.

2. The sensory input is kept in the *short-term store*.

3. A decision mechanism Broadbent referred to as a *filter* decides what deserves our attention and discards the rest so as not to overload the *limited-capacity channel*.

4. The information that passes the filter is processed and acted upon.

However, some stimuli – such as a person's name (as discussed in the studies mentioned above) or mothers registering the sound of children crying [another example mentioned in 2] – can overcome this filter. This led Treisman [6] to propose an expansion of Broadbent's filter theory, named *filter-attenuation theory*, according to which 'the unattended message is not blocked out entirely but only has its "volume" decreased, or attenuated' [as summarised in 5, p. 67–68]. According to this theory, incoming sensory information is evaluated by the filter according to subjective criteria – which are prone to change – and is registered by the individual if it passes a certain threshold, which is determined by recent experience, habituation to the information, or its perceived importance [7].

Modern neuroscience has corroborated these findings. fMRI scans show that 'there is unique brain activation specific to one's own name in relation to the names of others. In addition, the patterns of activation when hearing one's own name relative to hearing the names of others are similar to the patterns reported when individuals make judgments about themselves and their personal qualities, and include the regions of the medial frontal cortex and superior temporal cortex near the temporo-parietal junction' [8, 3.4].

Furthermore, studies have shown that hearing one's own name consistently improves performance across perception, attention, and memory – participants respond more quickly and accurately when the query is accompanied by their own name – and it captures attention so strongly that the brain still responds to it during sleep, under anaesthesia, in vegetative states, and even when the name is presented below conscious awareness [as summarised in 9].

Summarising the information given above, we may come to the following conclusions:

1. Uttering an individual's name attracts their attention, breaking through the perceptual filters in a statistically significant number of cases.

2. Even if the attention is drawn away again by other activities, the individual registers the next 1–3 words that follow their name.

3. The individual pays more attention to information preceded by their own name, responding more quickly and accurately.

The above-mentioned findings have significant implications for those who wish to influence other people with their words: utter a person's name, and their undivided attention is yours, at least over the next 1–3 words. Let us examine concrete techniques of influence that utilise this peculiarity of our psyche.

Techniques of Influence that Utilise Personal Names

The results so painstakingly verified through rigorous scientific research have long been intuited by the professionals in the field of influence, such as salespeople and psychotherapists.

Books on sales often contain adages like this: 'Use the person's name immediately. This is crucial. Using their name soon and often causes them to listen more closely to your message' [10, ch. 10]. This piece of advice is sound, as research suggests that using a person's name increases compliance with purchase requests: one study shows that 85% of those who were addressed by name bought cook-ies, while only 50% of those who were not did so [11, p. 207].

The potential for names to be used as tools of influence was noted not only by sales professionals but also by psychotherapists. Among them was the hypnotist Milton H. Erickson – the creator of an indirect method of hypnosis, often called Ericksonian hypnosis after its founder.

It should be noted that in this paper, by 'hypnosis' we shall mean the theory and practice of clinical hypnosis as an instrument of psychotherapy, which is both recognised by professional organisations such as the American Psychological Association (home to Division 30 – Society of Psychological Hypnosis) and shown to be efficacious in scientific studies: a recent systematic review of '49 meta-analyses with 261 distinct primary studies' has highlighted 'the potential of hypnosis to positively impact various mental and somatic treatment outcomes, with the largest effects found in patients experiencing pain, patients undergoing medical procedures, and in populations of children/adolescents' [12].

In Ericksonian hypnosis [14], two patterns of hypnotic speech that involve the name of the person being hypnotised (henceforth we shall use the conventional term 'client') are employed.

Hypnotic Technique 1: Generalised Referential Index with a Suggested Noun Phrase

The first is called *Generalised Referential Index with a Suggested Noun Phrase* (originally, the authors spelt it 'generalized' and omitted the indefinite article for brevity). It involves using a non-specific noun phrase that describes the actor of the sentence, most often the subject, in conjunction with the client's name. The proposed mechanism is that the client will, in the absence of a concrete referential index, via a process called *transderivational search*, apply the sentence to themselves. For example: *You know, Isabella, people can feel sleepy while listening to my voice*. The therapist's intent is to suggest that Isabella is sleepy [13, p. 158–159].

The notion of transderivational search merits more attention before we proceed. The authors draw a distinction between the *surface structure* – 'the representation of the way it [the sentence] actually sounds (or, if written, by the way it actually appears)' – and the *deep structure* – 'the representation of its meaning' [13, p. 8–9]. These notions were borrowed from Noam Chomsky, who, for every sentence, distinguished between its deep structure (its 'semantic interpretation') and its surface structure (its 'phonetic interpretation') [15, p. 15]. A simplistic illustration would be the sentence *My name is Isabella*, where the sounds and letters making it up would be the surface structure, while the meaning – that your interlocutor's name is Isabella – is the deep structure. Additionally, different surface structures may express the same deep structure; for example, the sentence *I'm Isabella* has a different form from the previous example but still bears the same meaning.

Bandler and Grinder referred to the process that links deep and surface structures as *derivation* [13, p. 9–10], during which such transformational processes as *deletion*, *distortion*, and *generalisation* occur. In the broadest terms, if an individual wants to pass a message, this message undergoes the following stages [13, p. 152–158]:

1. The original meaning (deep structure) undergoes derivation, during which it is subject to deletion, distortion, and generalisation. Some information is usually lost.

2. The surface structure is uttered or transmitted via another channel to the intended recipient.

3. In order to make sense of the message, the person who has received it must fill the gaps left by deletion, distortion, and generalisation (both those that occurred during encoding and those intro-

duced during decoding). Bandler and Grinder argue that this is commonly achieved by projecting their own thoughts onto the utterance, which they refer to as *transderivational search*.

This process corresponds closely to the foundational Shannon–Weaver communication model [16]:

1. The information source produces the message.
2. The transmitter encodes the message into a signal and sends it through the channel.
3. The signal may be subject to a noise source in the channel during transmission.
4. The receiver decodes the signal back into a message.
5. The message reaches the destination.

Hypnotic Technique 2: Embedded Commands

The second hypnotic technique of influence utilised by Erickson is *Embedded Commands* (originally, the authors spelt it ‘imbedded’), which involves ‘making suggestions to the client indirectly’ while masking them within a larger sentence, often unrelated in meaning. Most commonly, the client’s name would be followed by a short command and preceded by a modal verb. For example: *I may, Isabella, relax and talk to you for a while*. In this example, the embedded command was *Isabella, relax*, but it was disguised as a statement about the therapist’s own actions [13, p. 172–173].

This technique is part of a broader category the authors termed *Lesser Included Structures*, which, in addition to *Embedded Commands*, also encompasses *Embedded Questions*, the aim of which is ‘building response potential in a client by raising questions without allowing an overt response from the client’. This often takes the grammatical form of a question in reported speech. This prompts the client to contemplate the topic without requiring an answer. For example, *I wonder whether you are susceptible to hypnosis*. This sentence compels the client to contemplate whether they can be hypnotised while not requiring an answer [13, p. 171–172]. Applying the lessons from the studies cited above, we may increase the impact of the technique by placing the client’s name before the question: *I wonder whether you, Isabella, are susceptible to hypnosis*.

It should be noted that ideas completely novel to the client may be introduced using this technique by utilising something Bandler and Grinder called *presupposition* – referring to the desired outcome matter-of-factly, as if it were something that has already happened. For example, the therapist wants to instil in the client the desire to close their eyes, which is a common practice for a hypnotic session. The words the therapist might choose in this case might be as follows: *I am curious, Isabella, if you are aware of the increasing weight of your eyelids*. This plants in Isabella’s mind an idea that her eyelids might be growing heavy. Research suggests that the mere act of contemplating a prompt increases the likelihood of compliance: ‘It has been shown that verbal prompts can lead to significant increases (16–18 percentage points) in sales of side dishes in fast food restaurants’ [17].

Conclusions. We have looked at classic dichotic-listening studies, which show that one’s own name can penetrate selective attention. Filter and filter-attenuation theories explain how highly salient stimuli can penetrate attentional filters even when the channel is dismissed as background noise. Neuroimaging shows distinct processing of an individual’s own name. Together, these studies indicate a brief increase in detection and processing immediately after one’s own name is heard.

This has immediate implications for the spheres where influence is necessary, such as sales and psychotherapy; for example, addressing people by name has been linked to higher engagement and greater compliance.

We then examined applications in clinical hypnosis, namely Ericksonian hypnosis, that explicitly rely on names to be more persuasive: *Generalised Referential Index with a Suggested Noun Phrase* and *Embedded Commands*. Their mechanism relies on transderivational search between surface and deep structures, involving derivation, during which deletion, distortion, and generalisation occur.

Building on this theoretical overview, our subsequent research will focus on experiments designed to test the suggestive potential of name-prefaced hypnotic suggestions under controlled conditions, comparing name versus non-name prompts while measuring attention, recall, absorption, and behavioural compliance.

Bibliography:

1. Carnegie D. How to Win Friends and Influence People. Revised edition. New York : Gallery Books, 1981.
2. Moray N. Attention in Dichotic Listening: Affective Cues and the Influence of Instructions. *Quarterly Journal of Experimental Psychology*. Vol. 11, Issue 1. P. 56–60. DOI: 10.1080/17470215908416289.
3. Wood N., Cowan N. The Cocktail Party Phenomenon Revisited: How Frequent Are Attention Shifts to One’s Name in an Irrelevant Auditory Channel? *Journal of Experimental Psychology: Learning, Memory, and Cognition*. Vol. 21, Issue 1. P. 255–260. DOI: 10.1037/0278-7393.21.1.255.
4. Pryse-Phillips W. Companion to Clinical Neurology. 3rd ed. New York : Oxford University Press, 2009.
5. Proctor R. W., Vu K.-P. L. Attention: Selection and Control in Human Information Processing. Washington, DC : American Psychological Association, 2023.
6. Treisman A. M. Contextual Cues in Selective Listening. *Quarterly Journal of Experimental Psychology*. Vol. 12, Issue 4. P. 242–248. DOI: 10.1080/17470216008416732.
7. Treisman Anne. M. Selective Attention in Man. *British Medical Bulletin*. Vol. 20, Issue 1. P. 12–16. DOI: 10.1093/oxfordjournals.bmb.a070274.
8. Carmody D. P., Lewis M. Brain Activation When Hearing One’s Own and Others’ Names. *Brain Research*. Vol. 1116, Issue 1. P. 153–158. DOI: 10.1016/j.brainres.2006.07.121.
9. Bao H., Xie M., Huang Y., et al. Specificity in the Processing of a Subject’s Own Name. *Social Cognitive and Affective Neuroscience*. Vol. 18, Issue 1. P. nsad066. DOI: 10.1093/scan/nsad066.
10. Hopkins T. How to Master the Art of Selling. Revised and Updated. Issaquah : Made for Success Publishing, 2015.
11. Howard D. J., Gengler C., Jain A. What’s in a Name? A Complimentary Means of Persuasion. *Journal of Consumer Research*. Vol. 22, Issue 2. P. 200. DOI: 10.1086/209445.
12. Rosendahl J., Alldredge C. T., Haddenhorst A. Meta-Analytic Evidence on the Efficacy of Hypnosis for Mental and Somatic Health Issues: A 20-Year Perspective. *Frontiers in Psychology*. Vol. 14, 2024. P. 1330238. DOI: 10.3389/fpsyg.2023.1330238.
13. Bandler R., Grinder J. Patterns of the Hypnotic Techniques of Milton H. Erickson, M.D. Volume I. Cupertino : Meta Publications, 1975.
14. Bandler R., Grinder J., Delozier J. Patterns of the Hypnotic Techniques of Milton H. Erickson, M.D. Volume II. Cupertino : Meta Publications, 1977.
15. Chomsky N. Aspects of the Theory of Syntax. 50th Anniversary Edition. Cambridge : MIT Press, 2015.
16. Shannon C. E. A Mathematical Theory of Communication. *Bell System Technical Journal*. Vol. 27, Issue 3. P. 379–423. DOI: 10.1002/j.1538-7305.1948.tb01338.x.
17. Ebster C., Wagner U., Valis S. The Effectiveness of Verbal Prompts on Sales. *Journal of Retailing and Consumer Services*. Vol. 13, Issue 3. P. 169–176. DOI: 10.1016/j.jretconser.2005.08.003.

Карпенко М. Чи справді імена є «найсолідшим звуком»? Про потенціал використання особових імен як інструментів сугестії

Анотація. У статті розглянуто, як власне ім'я людини функціонує як пріоритетний сигнал у комунікації та впливі, а також окреслено, як цей сигнал можна свідомо використовувати на практиці. Спершу ми синтезуємо дані класичних і переглянутих досліджень дихотичного слухання, які показують, що інструкції, яким передуює власне ім'я учасника, проривають бар'єри вибіркової уваги й відкривають коротке вікно обробки, що охоплює наступні від одного до трьох слів. Далі ми розглядаємо ці результати в контексті моделей ранньої та пізньої селекції – зокрема теорії фільтрації та теорії аттенюатора – й доводимо, що імена діють як високопріоритетні сигнали, які знижують пороги активації для подальшого матеріалу. Також розглядаються нейровізуалізаційні дослідження, що висвітлюють специфічну обробку власного імені; ефекти спостерігаються навіть за зниженого рівня свідомості, що підкреслює надійність цього сигналу. Переходячи до прикладного застосування, ми розглядаємо два патерни з клінічного (еріксонівського) гіпнозу, які прямо залучають особові імена: *Generalised Referential Index with a Suggested*

Noun Phrase та *Embedded Command*. Ми пояснюємо запропонований механізм – трансдериваційний пошук між поверхневою та глибинною структурами, у другому випадку посилений пресупозицією – і стверджуємо, що винесення імені на початок може підсилювати ефект цих технік. Це дослідження закладає теоретичне підґрунтя для подальшого експериментального вивчення використання особових імен як інструментів впливу – шляхом вживання гіпнотичних навіювань, що починаються зі звертання на ім'я та без нього у контрольованих умовах та вимірюванням уваги, пам'яті та ступені дотримання інструкцій. Практичні імплікації дослідження охоплюють чимало сфер, де метою є успішний вплив на іншу особу, зокрема продажі, психотерапію та освіту.

Ключові слова: вплив, психологія, психолінгвістика, ономастика.

Дата першого надходження рукопису
до видання: 25.08.2025

Дата прийнятого до друку рукопису
після рецензування: 23.09.2025

Дата публікації: 21.10.2025

Kim L.,

PhD, Maître de conférences,
 maître de conférences de la chaire des langues romano-germaniques
 Université nationale Oles Hontchar de Dnipro
<https://orcid.org/0000-0002-2432-9981>

L'ÉNANTIOSÉMIE EN FRANÇAIS CONTEMPORAIN: CONTOURS THÉORIQUES, MÉCANISMES ET ENJEUX

Résumé. L'énantiosémie, notion encore marginale dans la tradition linguistique française, mérite une attention particulière en raison de son rôle dans la construction dynamique du sens. Ce terme désigne la variation interprétative d'un énoncé en fonction du contexte d'énonciation, de l'intention du locuteur et des attentes ou connaissances de l'interlocuteur. Autrement dit, le sens ne résulte pas uniquement des unités lexicales et grammaticales présentes dans la phrase, mais aussi de facteurs situationnels, prosodiques et interactionnels qui en modulent la valeur.

L'étude de ce phénomène offre un double intérêt. Sur le plan théorique, elle éclaire la relation entre la sémantique et la pragmatique, en montrant que la signification d'un énoncé est indispensable de sa mise en discours. Sur le plan appliqué, elle ouvre des perspectives pour la didactique du FLE, l'analyse des discours médiatiques ou littéraires.

L'énantiosémie peut être définie comme la capacité d'un énoncé à véhiculer plusieurs valeurs interprétatives, non pas en raison de la multiplicité de sens codés dans le lexique, mais en fonction des paramètres contextuels et de l'acte d'énonciation. Elle se distingue ainsi des phénomènes plus largement documentés tels que la polysémie, où les différentes acceptions d'un mot sont répertoriées dans les dictionnaires, ou l'homonymie, qui repose sur la coexistence de formes identiques renvoyant à des signifiés totalement indépendants.

Dans le cas de l'énantiosémie, la variation sémantique naît d'éléments extralinguistiques: la situation de communication, la relation entre les interlocuteurs, le ton, le canal utilisé (oral, écrit, numérique), ou encore la connaissance partagée. Cette dimension la rapproche de la pragmatique, discipline qui étudie le sens en contexte, mais elle conserve une assise sémantique car le point de départ reste un signifiant unique, dont la valeur fluctue dans l'usage.

Cet article se propose donc, de définir précisément la notion de l'énantiosémie, d'en identifier les manifestations en français à partir d'un corpus varié, et de décrire les procédés linguistiques qui en assure la réalisation.

Mots-clés: énantiosémie, pragmatique, sémantique, polysémie, ironie, contexte, énonciation.

Problématique. Dans l'usage courant, les déplacements de sens sont omniprésents. Une formulation telle que «*C'est du joli !*» peut exprimer une admiration sincère ou, au contraire, un reproche ironique, selon la situation et l'intonation. L'énantiosémie se distingue ainsi de la polysémie, où les sens multiples sont fixés dans le système de la langue, et de l'homonymie, où une forme identique correspond à des signifiés sans lien. Elle relève plutôt d'une flexibilité interprétative, où le sens se construit dans l'instant, par interaction.

Si l'énantiosémie est fondamentalement contextuelle, elle peut néanmoins s'appuyer sur certains marqueurs linguistiques récur-

rents. Ceux-ci n'imposent pas une lecture unique, mais ouvrent un espace interprétatif modulable. On peut citer:

- Les adverbes polyvalents (*même, justement, franchement*) dont la valeur fluctue selon le discours.
- Les interjections (*tiens, ben, oh*) capables d'introduire la surprise, l'ironie ou la connivence.
- Les tournures figées susceptibles d'être détournées par ironie («*C'est du propre !*», «*Merci bien*»).

Ces marqueurs agissent souvent en combinaison avec: l'intonation et le rythme prosodique; les indices situationnels (lieu, moment, rôle social des participants); les éléments co-textuels (phrases précédentes ou suivantes).

L'énantiosémie n'est pas réductible à la polysémie contextuelle telle qu'elle est parfois envisagée en lexicologie, car cette dernière s'intéresse surtout à la variation de sens au niveau du mot isolé. Elle se distingue également de l'implicature conversationnelle [1], qui repose sur l'inférence d'un sens implicite en vertu de maximes conversationnelles: l'énantiosémie, elle, ne se limite pas à l'implicite, mais peut concerner un sens explicite modifié par le contexte.

Enfin, elle doit être différenciée de la métaphore vive [2]: bien que les deux phénomènes impliquent une reconfiguration du sens, la métaphore repose sur un transfert sémantique entre domaines conceptuels, tandis que l'énantiosémie opère sans changement de domaine, uniquement par ajustement contextuel.

Lien avec des recherches précédentes. La réflexion sur l'énantiosémie s'inscrit dans la continuité des travaux sur l'énonciation [3] et sur la polyphonie discursive [4; 5]. Selon ces approches, le sens ne se limite pas au contenu lexical, mais résulte d'une interaction entre ce contenu et la position du locuteur vis-à-vis de ce qu'il dit. L'énantiosémie, dans cette optique, est l'expression concrète de cette interaction: le signifiant conserve sa forme, mais le locuteur infléchit son interprétation par des indices formels ou contextuels.

Présentation de l'étude menée. L'énantiosémie se manifeste dans la langue française par une grande variété de formes et de contextes. Elle est particulièrement fréquente dans les situations d'échange direct, où la présence d'indices prosodiques et non verbaux renforce la possibilité d'interprétations multiples. Toutefois, elle se retrouve également dans la langue écrite, notamment dans les dialogues littéraires, les articles d'opinion, les slogans publicitaires et les échanges numériques.

Cette plasticité tient au fait que la valeur sémantique d'un énoncé n'est jamais totalement figée: même dans un contexte formel, un locuteur peut jouer sur l'ambiguïté, l'ironie ou la connivence. Ainsi, la même séquence lexicale peut, selon le cas, véhiculer une information neutre, exprimer un jugement implicite ou induire une réaction affective particulière.

Afin d'examiner la présence et le fonctionnement du phénomène de l'énonciosémie dans le français contemporain, nous avons mené une étude empirique reposant sur l'analyse lexicographique, corpus-basée et sociolinguistique. L'objectif principal était d'identifier les lexèmes présentant des sens opposés, de déterminer les contextes où ces sens se manifestent, ainsi que d'évaluer la perception de ces usages par des locuteurs natifs.

Nous avons constitué un corpus de mots, comprenant des articles de presse en ligne (Le Monde, Libération, Le Figaro), des forums électroniques, ainsi que des transcriptions d'émissions radiophoniques et télévisées. Nous avons également consulté plusieurs dictionnaires de référence (Le Trésor de la Langue Française informatisé, Le Petit Robert, Le Larousse). L'analyse a été menée selon deux axes: repérage des unités lexicales dont les dictionnaires signalent des sens contradictoires; vérification en contexte de l'usage de ces unités par les locuteurs.

Notre étude a permis d'identifier plus de cinquante lexèmes dont l'usage peut conduire à l'énonciosémie. Parmi les exemples les plus représentatifs, citons des lexèmes suivants:

- *hôte* («celui qui accueille» / «celui qui est accueilli»),
- *louer* («donner / prendre en location»),
- *terrible* («effrayant, négatif» / «extraordinaire, admirable»),
- *bizarre* («étrange, curieux» / «exceptionnel, surprenant de manière positive» dans l'usage familier).

Nous avons également observé une forte productivité de ce phénomène dans le langage familier et dans les pratiques discursives des jeunes générations, notamment dans l'usage d'adjectifs comme *ouf* («fou» / «génial») ou *malade* («malade physiquement» / «incroyable, impressionnant»).

L'oral constitue le terrain privilégié de l'énonciosémie, car il permet une modulation immédiate du sens par l'intonation et le geste. A titre d'exemples citons les énoncés suivants:

Exemple 1 – L'énoncé «*C'est malin*»

- *Sens neutre*: constat d'une action ingénieuse.
- *Sens ironique*: critique implicite d'une maladresse.

La distinction repose presque exclusivement sur la prosodie et le contexte partagé entre les interlocuteurs.

Exemple 2 – L'énoncé «*Tu m'étonnes!*»

- *Sens littéral*: marque d'étonnement authentique.
- *Sens figuré/ironique*: approbation emphatique ou évidence ironisée.

Ce type d'énoncé illustre le passage d'une valeur descriptive à une valeur interactionnelle.

Exemple 3 – L'énoncé «*Merci bien*»

- *Sens positif*: remerciement sincère.
- *Sens négatif*: rejet ou protestation, souvent accompagné d'un ton sec.

L'écrit, bien qu'il manque des ressources prosodiques immédiates, exploite l'énonciosémie à travers des indices co-textuels et stylistiques.

Dans «*Madame Bovary*» de Flaubert, la phrase «*Voilà un beau mariage !*» peut être interprétée par le lecteur soit comme une appréciation sincère du narrateur, soit comme une observation teintée d'ironie selon la connaissance que l'on a des personnages et de la situation.

Dans la presse satirique, l'énonciosémie sert à créer un double niveau de lecture: un titre tel que «*Quelle réussite !*» placé au-dessus d'un article décrivant un échec politique manifeste une intention ironique, tout en restant littéralement élogieux.

Les réseaux sociaux, forums et messageries instantanées sont des espaces où l'énonciosémie prospère. La brièveté des messages et l'absence de marqueurs prosodiques explicites obligent les utilisateurs à recourir à des substituts (émoticônes, ponctuation expressive, majuscules) pour signaler l'intention réelle.

Par exemple, le message «*Super...*» peut exprimer un enthousiasme sincère ou un profond désappointement, la différence étant souvent marquée par le contexte conversationnel ou par un emoji associé.

Les campagnes publicitaires jouent également sur l'énonciosémie: un slogan comme «*On ne vous le dira jamais assez*» peut être lu à la fois comme un conseil bienveillant ou comme une remarque ironique, selon la mise en scène visuelle qui l'accompagne.

Les observations issues de corpus montrent que certaines conditions favorisent particulièrement l'émergence de l'énonciosémie:

- Le registre familier: propice aux détournements et aux implicites.
- La connivence entre interlocuteurs: plus la relation est proche, plus les interprétations implicites sont nombreuses.
- Les contextes de tension ou de jeu: débats, joutes verbales, humour.
- La densité informationnelle faible: plus un énoncé est court et isolé, plus il laisse place à l'interprétation.

En résumé, l'énonciosémie n'est pas un phénomène marginal, mais une composante structurelle du fonctionnement du français, mobilisée tant dans les interactions spontanées que dans les productions écrites élaborées. Sa richesse réside dans sa capacité à superposer des couches de sens, à la fois explicites et implicites, dans un espace communicationnel partagé.

L'étude de l'énonciosémie requiert une méthodologie combinant analyse qualitative et quantitative, car il s'agit à la fois d'identifier des phénomènes précis dans des contextes variés et d'en mesurer la fréquence ou la répartition. L'objectif principal est de repérer des occurrences d'énoncés dont l'interprétation varie selon des paramètres contextuels, puis de décrire les mécanismes linguistiques et situationnels qui permettent cette variation.

Pour identifier les cas d'énonciosémie, plusieurs critères ont été définis:

- Invariance formelle: l'énoncé présente une structure lexicale identique ou quasi identique dans différents contextes.
- Variation interprétative: la signification perçue par les interlocuteurs change en fonction de paramètres contextuels, prosodiques ou situationnels.
- Marqueurs linguistiques facultatifs: présence ou absence d'indices tels que particules modales, adverbes, interjections, ponctuation expressive (dans l'écrit).

Chaque occurrence a été annotée selon:

- Le sens littéral (tel qu'il pourrait figurer dans un dictionnaire).
- Le sens en contexte (interprétation effective).
- Les indices déclencheurs de la variation (prosodie, co-texte, éléments extralinguistiques).
- Le registre (familier, standard, soutenu).

L'analyse qualitative s'est appuyée sur une lecture attentive des occurrences, avec une catégorisation par type de variation (ironique, emphatique, atténuative, etc.). L'analyse quantitative a consisté à relever la fréquence des types et leur répartition dans les différents sous-corpus.

Il convient de noter que l'énonciosémie repose en grande partie sur l'interprétation humaine, ce qui introduit une part de subjectivité.

tivité dans l'annotation. De plus, certaines occurrences ambiguës peuvent relever à la fois de l'énonciation et d'autres phénomènes pragmatiques, ce qui rend leur classification délicate. Cependant, la combinaison de plusieurs sous-corpus et de critères précis vise à réduire ce biais et à assurer une analyse équilibrée.

L'analyse du corpus a permis d'identifier plusieurs types principaux d'énonciation, en fonction du rôle joué par les paramètres contextuels dans la modification du sens. Ces types, bien que distincts, peuvent parfois se combiner dans un même énoncé.

1. Variation ironique: le sens exprimé est l'inverse ou le contraire de la valeur littérale.

– Exemple: «Bravo !» adressé à quelqu'un qui vient de commettre une maladresse manifeste.

– Caractéristiques: intonation marquée à l'oral, ponctuation expressive à l'écrit (points d'exclamation, guillemets).

2. Variation emphatique: le sens est renforcé par le contexte, sans changement radical de polarité.

– Exemple: «Tu m'étonnes !» utilisé non pour exprimer un véritable étonnement, mais pour signifier un accord appuyé.

– Caractéristiques: emploi fréquent dans les échanges familiers, accentuation prosodique.

3. Variation atténuative: le sens est adouci ou minimisé par le contexte, souvent pour des raisons de politesse ou de diplomatie.

– Exemple: «Ce n'est pas mal» pouvant, selon la situation, exprimer un jugement positif réel ou une appréciation modeste.

4. Variation conniventielle: le sens repose sur une compréhension partagée implicite entre interlocuteurs.

– Exemple: «On se comprend» pouvant signifier une approbation discrète ou une allusion à un savoir commun non explicite.

– Caractéristiques: nécessite une relation interpersonnelle ou un vécu commun.

L'étude a mis en évidence plusieurs facteurs déclencheurs qui favorisent l'émergence de l'énonciation:

– Prosodie: variation d'intonation, accentuation, pauses.

– Ponctuation: usage de points de suspension, exclamations, guillemets ironiques.

– Lexique polysémique: termes volontairement ambigus ou modulables (*malin, drôle, joli*).

– Situation interactionnelle: relation de familiarité, tension, complicité.

– Références implicites: éléments extralinguistiques connus des interlocuteurs.

Conclusion et perspectives des recherches ultérieures. L'étude de l'énonciation dans le français contemporain met en évidence la richesse et la complexité des mécanismes qui régissent la production et l'interprétation des énoncés. À travers l'analyse d'un corpus diversifié, nous avons montré que ce phénomène ne se limite pas à l'ironie ou à la simple opposition entre sens littéral et sens implicite. Il englobe un ensemble de stratégies discursives, allant de l'atténuation polie à l'emphase rhétorique, en passant par le double sens ludique.

Nos résultats confirment que l'énonciation s'inscrit dans une dynamique interactionnelle où l'émetteur et le récepteur négocient le sens en fonction du contexte, des indices prosodiques ou graphiques, et des connaissances partagées. L'un des apports majeurs de cette recherche est d'avoir mis en évidence le rôle déterminant du médium: les ressources expressives diffèrent sensiblement entre l'oral, l'écrit littéraire, l'écrit médiatique et les échanges numériques, mais la finalité pragmatique – orienter l'interprétation – reste constante.

Sur le plan théorique, cette étude invite à repenser la catégorisation des phénomènes énonciatifs, en envisageant l'énonciation comme un continuum où se croisent plusieurs intentions communicatives. Sur le plan pratique, les implications pour l'enseignement du français langue étrangère sont notables: former les apprenants à reconnaître et à produire des énoncés à double lecture constitue un levier important pour développer la compétence pragmatique et la sensibilité interculturelle.

Cependant, les limites méthodologiques, notamment la taille restreinte du corpus et la subjectivité de l'annotation, appellent à des recherches complémentaires. L'intégration d'outils automatiques d'analyse multimodale et la comparaison interlinguistique ouvrent des perspectives prometteuses pour mieux comprendre la place de l'énonciation dans la communication humaine.

En définitive, l'énonciation se révèle être non seulement un objet linguistique fascinant, mais aussi un miroir des subtilités sociales et culturelles qui traversent la langue. Étudier ce phénomène, c'est pénétrer au cœur même des jeux de sens qui font du français une langue riche, nuancée et profondément expressive.

Références bibliographiques:

1. Grice, H.P. Logic and Conversation. In *Syntax and Semantics*, vol. 3, 1975, pp. 41–58.
2. Ricoeur, Paul. *La métaphore vive*. Paris: Seuil, 1975.
3. Benveniste, Émile. *Problèmes de linguistique générale*. Paris: Gallimard, 1970.
4. Bakhtine, Mikhaïl. *Esthétique de la création verbale*. Paris: Gallimard, 1984.
5. Ducrot, Oswald. *Dire et ne pas dire*. Paris: Hermann, 1984.

Kim L. Enantiosemy in modern French: theoretical context, mechanisms and problems

Summary. Enantiosemy, still a marginal concept in the French linguistic tradition, deserves special attention because of its role in the dynamic construction of meaning. This term refers to the interpretive variation of an utterance depending on the context, the intention of the speaker and the expectations or knowledge of the interlocutor. In other words, meaning arises not only from the lexical and grammatical units present in a sentence, but also from the situational, prosodic and interactional factors that modulate its meaning.

The study of this phenomenon has a double interest. At a theoretical level, it sheds light on the relationship between semantics and pragmatics, showing that the meaning of an utterance is essential for its discourse. At an applied level, it opens up prospects for FLE teaching and the analysis of media or literary discourses.

Enantiosemy can be defined as the ability of an utterance to convey multiple interpretive meanings, not due to its plurality encoded in the lexicon, but rather depending on contextual parameters and the act of speaking. It is thus distinct from more widely documented phenomena such as polysemy, where different meanings of a word are listed in dictionaries, or homonymy, which is based on the coexistence of identical forms that refer to completely independent meanings.

In the case of enantiosemy, semantic variation arises from extralinguistic elements: the communication situation, the relationship between speakers, the tone, the channel used (oral, written, digital), or even shared knowledge. This dimension brings it closer to pragmatics, a discipline that studies meaning in context but maintains a semantic basis, since the starting point remains a single signifier, whose meaning fluctuates during use.

Therefore, this article aims to precisely define the concept of enantiosemy, to identify its manifestations in the French language based on a diverse corpus, and to describe the linguistic processes that ensure its implementation.

Key words: enantiosemy, pragmatics, semantics, polysemy, irony, context, articulation.

Кім Л. Енантіосемія у сучасній французькій мові: теоретичний контекст, механізми та проблеми

Анотація. Енантіосемія, досі маргінальне поняття у французькій лінгвістичній традиції, заслуговує на особливу увагу через свою роль у динамічному конструюванні значення. Цей термін стосується інтерпретаційної варіації висловлювання залежно від контексту, наміру мовця та очікувань чи знань співрозмовника. Іншими словами, значення виникає не лише з лексичних та граматичних одиниць, присутніх у реченні, а й із ситуативних, просодичних та інтеракційних факторів, які модулюють його значення.

Вивчення цього явища має подвійний інтерес. На теоретичному рівні воно проливає світло на взаємозв'язок між семантикою та прагматикою, показуючи, що значення висловлювання є суттєвим для його дискурсу. На прикладному рівні воно відкриває перспективи для викладання FLE та аналізу медіа чи літературних дискурсів.

Енантіосемію можна визначити як здатність висловлювання передавати численні інтерпретаційні значення

не через їх множинність, закодовану у лексиконі, а радше залежно від контекстуальних параметрів та акту говоріння. Таким чином, вона відрізняється від більш широко документованих явищ, таких як полісемія, де різні значення слова перераховані у словниках, або омонімія, яка базується на співіснуванні ідентичних форм, що посилюються на повністю незалежні значення.

У випадку енантіосемії семантична варіація виникає з екстралінгвістичних елементів: ситуації спілкування, стосунків між мовцями, тону, використовуваного каналу (усного, письмового, цифрового) або навіть спільних знань. Цей вимір наближає її до прагматики, дисципліни, яка вивчає значення в контексті, але зберігає семантичну основу, оскільки відправною точкою залишається єдине означальне, смисл якого коливається під час використання.

Отже, ця стаття має на меті визначити поняття енантіосемії та її прояви у французькій мові на основі різноманітних корпусів та описати лінгвістичні процеси, що забезпечують її реалізацію.

Ключові слова: енантіосемія, прагматика, семантика, полісемія, іронія, контекст, висловлювання.

Дата першого надходження рукопису
до видання: 15.08.2025

Дата прийнятого до друку рукопису
після рецензування: 12.09.2025

Дата публікації: 21.10.2025

*Ковалів С.-М. В.,**кандидат філологічних наук,**старший викладач катедри української мови**Національного університету «Львівська політехніка»*

ОСОБЛИВОСТІ РЕАЛІЗАЦІЇ АРХЕТИПУ ДЕМЕТРА (НА МАТЕРІАЛІ ФІЛЬМУ ТАРАСА ТКАЧЕНКА «ГНІЗДО ГОРЛИЦІ»)

Анотація. У статті аналізуємо мовні особливості кіноперсонажа Дарини в українському драматичному фільмі Тараса Ткаченка «Гніздо горлиці» та вивчаємо специфіку побудови психолінгвістичного портрету кіногероїні за архетипом «Деметра». Дослідження є актуальним у контексті вивчення мовлення, як засобу репрезентації внутрішнього світу персонажів українських фільмів з позиції приналежності до певного психологічного архетипу. За допомогою діалогу у кінематографі розкривається психологічна та соціальна суть персонажа. У статті досліджено мовлення Дарини загальним обсягом 83 репліки, отриманих методом суцільної вибірки. На основі аналізу мовленнєвого портрета Дарини ми з'ясували, що вона належить до архетипу «Деметра», відповідно до класифікації архетипів В. Шмідт, яка слугувала основою для дослідження. Серед провідних рис цього архетипу можна виділити такі: 1) «Деметра» відчуває глибоку прив'язаність до дітей та сім'ї, водночас готова на самопожертву заради них. Риса актуалізована стилем мовлення, яке використовує головна героїня у спілкуванні з чоловіком, а саме емоційно підвищений тон у стані неспокою, злості та безсилля. 2) Відповідно до класифікації В. Шмідт архетип «Деметри» має тінювий аспект. Головна героїня фільму Дарина переживає гнів через несприятливі обставини, у яких опинилася. В еміграції Дарина важко працює в італійській сім'ї, де часто відчуває несправедливість та зневагу до себе. Жінка проходить трансформаційні зміни і переосмислює багато аспектів свого життя, водночас її чоловік залишається таким же, як і був, і не розуміє сучасних проблем та викликів. Ця риса актуалізована питальними реченнями із контролюючою функцією. 3) «Деметра» шукає глибокої емоційної взаємодії з дитиною, відтак може виявляти схильність до надмірної опіки, емоційної залежності й почуття провини. У діалогах це відслідковуємо на рівні мовленнєвих актів допомоги та опіки. З погляду лексики, у мовленні присутні теплі, емоційно насичені вислови, зменшувально-пестливі форми, а також слова турботи.

Ключові слова: психолінгвістичний образ, мовленнєвий портрет, кіноархетип, архетип «Деметра», персонажне мовлення, «Гніздо горлиці», Тарас Ткаченко.

Постановка проблеми. Кіномистецтво у XXI столітті стало ключовим компонентом культури. Водночас кінопродукція та телевізійний контент продовжують формувати нові мовні напрями розвитку та сприяють мовній динаміці. Як засіб масової інформації, що конструє нові асоціативні зв'язки між візуальними образами та символічними структурами у свідомості реципієнта, фільм виконує не лише функцію репрезентації та трансляції характерних лінгвістичних особливостей певного періоду, а й реконструє культурно зумовлені смисли через варіативні мовні практики персонажів. Унаслідок цього кінематографічні

твори виступають тими чинниками, що сприяють конструюванню та нормативізації мовних ідеологій, які відображають соціокультурні пріоритети конкретного історичного періоду.

Лінгвістичний портрет героя є ключовим елементом репрезентації кіноархетипу та конструювання загального образу персонажа. Такий портрет можна створити завдяки аналізу мовних особливостей його реплік у процесі комунікації. Адже «персонажне мовлення є відбитком внутрішнього світу героїв, їх емоцій, системи стимулів та психологічних комплексів, а отже, має відповідати певним підсвідомим шаблонам глядача, щоб справляти необхідне враження» [1, с. 5]. Художні персонажі є результатом інтерпретації мовної особистості, реалізованої в рамках авторської уявної реальності.

Ключовим аспектом літературознавчих та філологічних досліджень є вивчення механізмів побудови мовленнєвого портрету, з огляду на провідну роль персонажів у структурі та розвитку сюжетних ліній.

Науковці Б. Кошельник та І. Сапожник вважають, що «значний вплив кіноіндустрії на масову свідомість глядачів відзначається використанням архетипів та міфологічних образів, що привертає увагу дослідників, адже через аналіз кінематографічних образів стає можливим проаналізувати дію культурних універсалій того часу» [2, с. 61]. З огляду на це, варто заглибитись у праці, в яких аналізують взаємодію між архетипною структурою персонажа й особливостями його мовлення.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Проблематика художнього образу персонажа в текстах різних жанрово-стильових систем перебуває в полі наукових інтересів дослідників. Саме розвиток кіноіндустрії сприяв формуванню дослідницького інтересу до вивчення типових кінематографічних персонажів. Оскільки «у кінофільмі, як у художньому творі, персонажі створюються таким чином, щоб водночас бути унікальними образами, подібними в унікальності до людини, а також діяти за типовими схемами, зрозумілими середньостатистичному глядачу» [3, с. 8], тому аналіз мовленнєвих характеристик персонажів у контексті їхніх архетипів є актуальним та науково обґрунтованим.

Одним з перших розробників типології архетипів був К. Юнг. Він виокремлював їх за такою класифікацією: Тінь, Герой, Мати, Батько, Дитя, Диявол, Бог, Мудрий Старець, Мудра Стара, Его, Персона [4, с. 208] – і підкреслював, що «архетипи – це універсальні та міфічні персонажі, які населяють "колективне несвідоме" людей» [4, с. 178]. Архетипи ґрунтуються на соціокультурних нормах і моделях поведінки, характерних для конкретних історичних періодів. В основі праць, що досліджують архетипи в різних життєвих аспектах, є, власне, концепції К. Юнга.

Ірина Зубавіна у розвідці «Кіноархетипіка як ядро екранного нарративу» підкреслює поняття «кіноархетипіка», як таке, що поєднує архетип і кіно, де «архетип (від грець. *Arche* – початок і *typos* – образ) це – «первообраз», первинна форма для наступних утворень, своєрідна матриця, яка, насичуючись конкретним змістом, отримує одне з безлічі можливих втілень, перетворюючись на архетиповий образ. Як і годиться «праформам», архетипи лежать в основі усього сущого, формуючи одиниці значення, які можуть бути досягнені інтуїтивно. Кіно, тобто кінематограф, мистецтво, яке, поєднуючи канони образотворення (образну систему літератури, театру та образотворчого мистецтва), стає у XX-XXI ст. однією з провідних сфер трансляції архетипових мотивів і образів» [5, с. 76].

Таким чином, кінообрази справляють потужний вплив на колективну свідомість через актуалізацію глибинних архетипів і традиційних міфологічних символів. У науковому дискурсі архетип постає як культурно зумовлений праобраз, що сформувався в межах міфологічної традиції й був адаптований до літератури.

Як зауважує М. Бережна, «особливості психіки персонажів відбиваються в їхньому мовленні; відповідно, система архетипів персонажів кінодискурсу масової культури породжує систему психолінгвістичних моделей комунікації, яка, своєю чергою, відбиває комунікативні шаблони спілкування на сучасному етапі розвитку глобалізованого суспільства» [3, с. 9]. У комунікативному зв'язку між автором та реципієнтом мовлення персонажа виступає, як посередницький елемент і виконує важливу функцію у розкритті внутрішнього світу персонажів, зокрема їхніх світоглядних установок, мотиваційних настанов, поведінкових моделей та прагнень. Адже, як влучно підкреслила Л. Марчук, «мистецтво мовного портрета вимагає, щоб разом із зовнішньою подібністю автор передав духовне життя людини, відбив соціальний стан героя, певні характерні риси епохи, у якій він живе» [6, с. 3].

Незважаючи на те, що кінематограф функціонує як полікомпонентна семіотична система, в якій взаємодіють вербальні та невербальні (візуальні, аудіальні, паралінгвальні) знаки, все ж вбачаємо саме у мовних знаках визначальну роль. Адже саме словесна складова імітує мовленнєві моделі та сприяє реалістичності дискурсу. Тож мовленнєвий портрет героя, який є важливим механізмом висвітлення персонажа, передбачає підбір різних мовних одиниць – граматичних, фразеологічних, синтаксичних, стилістичних, лексичних, таких елементів, які б відображали індивідуально-психологічні особливості дійової особи та формували її мовленнєвий портрет у свідомості глядача.

Новизна та актуальність цієї розвідки полягає у тому, що наразі немає досліджень, які б застосовували архетипну модель В. Шмідт, як методологічний інструмент для аналізу та систематизації психолінгвістичних характеристик персонажів в україномовному кінодискурсі.

Мета статті полягає у дослідженні взаємозв'язку між психологічним архетипом головної героїні фільму «Гніздо горлиці» (2016) та особливостями її мовлення. Розвідка виконана на матеріалі реплік Дарини – головної героїні вищевказаної кінострічки Тараса Ткаченка. Фільм тріумфував на церемонії вручення національної кінопремії “Золота Дзига”, де здобув перемогу у п'яти номінаціях. Таке визнання робить його вартим уваги в контексті дослідження. Героїня цієї кінострічки Дарина є репрезентантом архетипу «Деметра». З огляду на

мету цього дослідження, вважаємо, що є потреба зреалізувати такі завдання: 1) з'ясувати архетип героїні за класифікацією В. Шмідт; 2) проаналізувати лексико-семантичні, стилістичні та синтаксичні риси мовлення персонажа стрічки задля кореляції між психологічними характеристиками головної героїні та особливостями її мовлення.

Об'єкт дослідження – мовлення Дарини.

Виклад основного матеріалу. Сюжет фільму розгортається довкола Дарини – українки, яка змушена їхати до Італії на заробітки, щоб прогодувати родину та втілити давню мрію – побудувати гостьовий будинок вдома (на Буковині) для розвитку туристичного бізнесу. Поки Дарина за кордоном важко працює, її чоловік Дмитро будує приватну садибу й зловживає алкоголем, а донька Мирослава вагітніє від одноклассника, який не збирається з нею одружуватись. На Апеннінах у Дарини зав'язується роман із роботодавцем Алессандро, а повернувшись додому, вона дізнається, що чекає дитину від чужинця.

Для виконання завдань, які ми поставили у статті, варто проаналізувати кіноархетип жіночого персонажу за типологією, запропонованою В. Шмідт (до складу входять сорок п'ять ключових архетипів кіноперсонажів). Дарина – це складний жіночий образ. Попри це, вона є класичним прикладом архетипу «Деметра», який розкриває глибший пласт розуміння її персонажа.

Отже, у дослідженні проаналізуємо структурні компоненти мовленнєвого портрета персонажа у контексті психологічного архетипу «Деметра». У цьому дослідженні об'єктом вивчення є мовлення Дарини, загальним обсягом 83 репліки, здобуті методом суцільної вибірки з драматичного фільму «Гніздо горлиці». Основними рисами архетипу «Деметра» є:

1) «Деметра» відчуває глибоку прив'язаність до дітей та сім'ї, водночас готова на самопожертву заради них. За сюжетом Дарина їде на заробітки до Італії не через бажання пригости свободи, а заради того, щоб прогодувати родину. Це, власне, і є класичним проявом материнської самопожертви. Вона залишає дитину, чоловіка, дім – усе, що любить, задля того, щоб забезпечити майбутнє своєї сім'ї. Таке рішення є винятковою потребою, а не її щирим бажанням, тож спостерігаємо внутрішній конфлікт, який проявляється у героїні. Риса актуалізована стилем мовлення, яке використовує Дарина у спілкуванні з чоловіком, а саме емоційно підвищений тон у стані тривоги, гніву та безпорадності: *Я тебе просила! Я тебе благала, не пускай мене! Давай нікуди не поїду, будемо тут жити, народжу дитинку. Ти сам мене відправив! Тобі тільки гроші, гроші подавай. Добре було жити тут на мої євро, та!? Ти в усьому винен! Ти то все зробив! (Гніздо горлиці, 2016, 01:15:39).*

2) У В. Шмідт архетип «Деметри» має тіньовий аспект. Дарина відчуває гнів на ті обставини, в яких вона перебуває. За сюжетом, приїхавши додому на Великодні свята, Дарина оглядає будинок, який її чоловік за гроші, які вона заробила в еміграції, будує в Карпатах для туристичного призначення. Тож нерідко спостерігаємо конфліктні ситуації між подружньою парою, адже їхнє бачення комфорту не співпадають. В еміграції Дарина проходить внутрішню трансформацію і на багато речей вже дивиться інакше, водночас Дмитро залишається таким же, як і був, а також не розуміє викликів сучасного світу. Окрім того, чоловік не оцінює жертви Дарини, яку вона робить заради добробуту сім'ї. Риса актуалізована питальними реченнями із контролюючою функцією:

Дмитро: Ходімо будинок покажу. Прямо тут в каміні будемо шашилик смажити, гарно виходить!

Дарина: Якось тут темно, не? Та й ті морди на стінах, лячно!

Дмитро: Чого лячно? Це як у замку, трофей! Людям подобається. Ще крісла тесатиму, щоб люди на ганку сиділи, повітрям дихали. Ше заробиш – альтанку зробим, баню. Я вже фундамент залив, траву під столиком обмуравав.

Дарина: А де туалет?

Дмитро: Як де? Ось.

Дарина: Де? (сміх) Дмитро, ти що? Ти при своєму розумі? Туалет посеред двору, воно смердитиме.

Дмитро: Тобі з твоєї Італії видніше. В мене люди ходили і нічого, все їм добре було.

Дарина: До чого тут Італія? Ти що не розуміси? Не видиш, який зараз турист пішов? Культурний! Йому не тільки випити треба. Йому треба, щоб зручності були, щоб все було в хаті – душ, туалет, вода підведена (Гніздо горлиці, 2016, 00:31:03).

3) У «Деметри» глибокий емоційний зв'язок із її дитиною. Дарина страждає від розлуки з донькою Мирославою. Її найболючіше переживання – це втрата душевної близькості з дитиною, яка поступово віддаляється, вона готова все зробити заради її благополуччя. За сюжетом юна Мирослава вагітніє від хлопця, який не планує із нею одружуватись. Спостерігаємо такі мовні маркери емоційної прив'язаності:

Дарина: Миросю, Миросю! А де інші? Я тобі гостинці привезла! Ану подивись! Купила тобі плаття, але не знаю, чи підійде, бо на себе міряла, чи вгадала розмір... Миросю, поміряй, вставай! Туфлі, видиш? Миросю, від кого? (здогадалась про вагітність)

Мирослава: Мамо, що тепер робить?

Дарина: Я не знаю (Гніздо горлиці, 2016, 01:06:40).

4) «Деметра» має глибоку потребу в емоційній прив'язаності до дитини, тож може бути схильною до гіперопіки, емоційної залежності й відчуття провини. У діалогах це простежуємо на рівні мовленнєвих актів турботи, підтримки. З погляду лексики, у мовленні присутня тепла, емоційно насичена лексика, зменшувально-пестливі форми, а також слова турботи: *Миросю, привіт, сонечко! Це мама. Я на хвилинку. Не можу до тата додзвонитися. Як він там? А ти? Вчися, вчися, сонечко, вчися добре. В мене все нормально. Гроші скоро перешли. Італійську починаю потрохи розуміти. Сеньйори у мене хороші (Гніздо горлиці, 2016, 00:24:09).*

5) Мовленню «Деметри» часто притаманне використання імперативів у лагідній, турботливій формі: *Ну, як ви без мене впорастесь? Я, як приїду, тобі передзвоню! Де твій телефон? (Гніздо горлиці, 2016, 00:51:57).*

6) Мовлення «Деметри» побудоване у формі втішання зі зрозумілими, простими конструкціями: *Миросю, не можна себе так заживо ховати. У людей ще гірше буває. У кожного свій хрест. А от так лежати все життя не вийде. Потихеньку, помаленьку... Тепер нозі – правеньку, лівеньку. Зараз підеш там надвір, хлопці там роблять. На, хлібчика тримай. Посидиш з ними, повітрям подихаєш, і все буде добре (Гніздо горлиці, 2016, 01:28:49).*

Сюжетний шлях Дарини також містить риси архетипу «Шукачки», яка через мандрівку та випробування приходить до нового бачення себе як жінки. Вона, приймаючи рішення їхати за кордон, керувалася не лише економічною необхідні-

стю, а й бажанням вийти із «клітки» обмеженого життя. В Італії роботодавець, до якого вона потрапила, згодом стає її коханцем, і вона від нього вагітніє. Такі життєві обставини сприяють тому, щоб пізнати себе з іншого боку – як жінки, а не лише як матері чи дружини. Через різні події, втрати, спокуси та біль головна героїня проходить трансформаційні зміни, необхідні для внутрішнього становлення.

Висновки. Отож, згідно із класифікацією В. Шмідт, відносимо Дарину до архетипу «Деметра» із ознаками суміжного архетипу «Шукачка». Для її психолінгвістичного образу притаманні такі риси: 1) лексика з емоційним забарвленням; 2) зменшувально-пестливі форми; 3) використання імперативів у лагідній формі; 4) мовленнєві акти турботи й підтримки; 5) мовлення, побудоване у формі втішання зі зрозумілими, простими конструкціями; 6) питальні речення із контролюючою функцією; 7) емоційність й підвищений тон у складних, критичних ситуаціях.

Отже, мовна характеристика головної героїні фільму «Гніздо горлиці» корелюється із психологічними рисами персонажа в межах обраного архетипу.

Отримані результати роботи демонструють, що аналіз мовлення персонажів і використання архетипів є ефективним підходом до вивчення формування психолінгвістичних образів у кіномистецтві. Серед перспектив подальших досліджень – вивчення психолінгвістичних кінообразів україномовного кінодискурсу.

Література:

1. Бережна М. Кіноархетип the mystic: мовленнєвий портрет. Тези доповідей XIII Міжнародної наукової конференції «Іноземна філологія у XXI столітті» та Міжнародного міждисциплінарного колоквіуму «Історична спадщина Наполеона в мові, літературі, мистецтві». Запоріжжя, 2021. С. 5–8.
2. Кошельник Б., Сапожник І. Лінгвальні особливості реалізації кіноархетипів жіночих персонажів у сучасному кінодискурсі на матеріалі серіалу «Why Women Kill». Науковий вісник Чернівецького національного університету імені Юрія Федьковича. Серія: Германська філологія, № 843, С. 59–66.
3. Бережна М. Психолінгвістичний архетип «Проблемна юначка». Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету. Серія: Філологія. Видавничий дім «Гельветика», 2021. № 52, т. 1. С. 8–11.
4. Jung C. The archetypes and the collective unconscious. 2nd ed. Princeton, N.J.: Princeton University Press, 1969. 451 p.
5. Зубавіна І. Кіноархетипіка як ядро екранного наративу. Науковий вісник Київського національного університету театру, кіно і телебачення імені І. К. Карпенка-Карого, 2015. Вип. 16. С. 75–83.
6. Марчук Л. Мовні засоби створення портрета в жіночій прозі Галини Тарасюк. Наукові праці Кам'янець-Подільського національного університету ім. Івана Огієнка. Серія «Філологічні науки». Кам'янець-Подільський: ПП «Буйніцький», 2009. Вип. 18. С. 3–7.

Kovaliv S-M. Features of the realization of the Demeter archetype (based on the film «The nest of the turtle dove» by Taras Tkachenko)

Summary. This article analyzes the linguistic features of the film character Daryna in the Ukrainian drama film The Nest of the Turtle Dove by Taras Tkachenko and examines the specifics of constructing the psycholinguistic portrait of the heroine based on the archetype of "Demeter." The study is relevant in the context of exploring speech as a means

of representing the inner world of characters in Ukrainian films from the perspective of belonging to a certain psychological archetype. Through dialogue in cinema, the psychological and social essence of a character is revealed.

The article investigates Daryna's speech, consisting of a total of 83 lines obtained through continuous sampling. Based on the analysis of Daryna's speech portrait, it was determined that she belongs to the "Demeter" archetype, according to V. Schmidt's classification of archetypes, which served as the foundation for the study. Among the main traits of this archetype are the following: 1) The "Demeter" archetype feels a deep attachment to children and family and is ready to make self-sacrifices for them. This trait is actualized in the speech style used by the main character when communicating with her husband, specifically an emotionally heightened tone in situations of anxiety, anger, and helplessness. 2) According to V. Schmidt's classification, the Demeter archetype has a shadow aspect. The film's main character, Daryna, experiences anger due to unfavorable circumstances. While living abroad, Daryna works hard for an Italian family where she often feels injustice and disrespect. The woman undergoes

transformational changes and reconsiders many aspects of her life, while her husband remains the same as before, not understanding contemporary problems and challenges. This trait is reflected in interrogative sentences with a controlling function. 3) Demeter seeks deep emotional interaction with her child and may display tendencies toward excessive care, emotional dependence, and guilt. In speech, this is observed at the level of speech acts of help and care. From a lexical perspective, the speech contains warm, emotionally charged vocabulary, diminutive and affectionate forms, as well as words expressing care.

Key words: psycholinguistic image, speech portrait, film archetype, "Demeter" archetype, character speech, The Nest of the Turtle Dove, Taras Tkachenko.

Дата першого надходження рукопису
до видання: 18.08.2025

Дата прийнятого до друку рукопису
після рецензування: 15.09.2025
Дата публікації: 21.10.2025

*Kuts A. H.,**PhD Student at the Department of Germanic Philology,
Borys Grinchenko Kyiv Metropolitan University
<https://orcid.org/0009-0003-7672-5585>*

ANATOMY OF EARLY MODERN LETTERS: FUNCTIONS OF STRUCTURAL ELEMENTS

Summary. The article offers a comprehensive examination of the structural and functional dynamics of Early Modern English epistolary discourse. Letter is a complex and codified communicative artifact that evolved significantly from its Middle English antecedents. Unlike the often fragmentary and pragmatically driven letters of the Middle English period, Early Modern English correspondence exhibits a clear tendency toward formalization, symmetry, and genre-specific differentiation. This transition is interpreted as a reflection of broader sociolinguistic processes: the rise in literacy, the influence of Renaissance humanism, and the increasing bureaucratization of written communication.

Central to the study is the identification and functional categorization of the constituent components of the Early Modern English letter: superscription, vocative, opening formula, main body, closing formula, subscription, and postscript. Each of these structural elements is shown to perform distinct yet interrelated pragmatic, social, and rhetorical functions. For instance, the superscription serves a logistical purpose in an era lacking standardized postal systems and functions as a marker of social status and spatial identity. Similarly, the vocative reflects the communicative norms of politeness, subordination, and affective alignment, acting as both a mechanism of interpersonal engagement and an index of socio-political relations.

The article situates within the frameworks of functional stylistics, pragmalinguistics, and historical sociolinguistics, advocating for a multi-dimensional approach to the study of historical discourse. Letters from Anne Boleyn, Katherine Parr, and Bess of Hardwick illustrate how formulaic language and rhetorical devices were strategically employed to navigate social relations and reinforce existing structures of power.

Key words: Early Modern letter, letter structure, superscription, salutation, opening formula, body, closing, subscription, postscript, pragmatic functions.

Problem statement. Over the past decades, there has been a growing scholarly interest in the epistolary heritage as an important source for the study of the history of language, sociolinguistic processes, and communicative practices of past centuries. The correspondence of the Early Modern English period makes it possible to trace the formation and standardization of written genre forms, as well as to identify the specific features of linguistic behavior exhibited by representatives of various social strata.

The Early Modern English letter is not merely a textual artifact but a multidimensional social act that combines multiple functions: ritual, pragmatic, and informational. The structural organization of such letters is neither accidental nor a purely stylistic feature; rather, it reflects stable mechanisms of social interaction, cultural perceptions of politeness, subordination, and familial or corporate

affiliation. For this reason, the study of the structural components of the epistolary text opens up wide possibilities for linguistic analysis, particularly within the frameworks of functional stylistics, pragmalinguistics, and historical sociolinguistics.

In contemporary Anglophone linguistics, a substantial body of research has been devoted to epistolary discourse, including the works of T. Nevalainen (2001), S. Fitzmaurice (2002), and D. Archer (2005), which examine both the general discursive features of letters and their genre differentiation depending on the social context. At the same time, within the Ukrainian scholarly tradition, the question of the structural composition of the Early Modern English letter remains insufficiently explored, which underscores the relevance of the present study.

The aim of the article is to analyze the typical structural model of the Early Modern English letter, taking into account its pragmatic functions and historical-cultural context. Particular attention is devoted to the description of the initial, main, and final components of the letter to elucidate their role in shaping the epistolary genre as a coherent communicative unit.

Results and discussion. In the Middle English period, the letter often lacked a clearly defined composition and could consist of several paragraphs united solely by thematic cohesion. But Early Modern English writing acquired an increasingly symmetrical structure and demonstrated a marked tendency toward formalization and standardization. A distinctive feature of the Early Modern English letter was the growing functional differentiation of its components. Whereas in Middle English texts the salutation and the opening often merged into a single structure, in most letters of the sixteenth and seventeenth centuries, there is a clear separation of each element, both visually and functionally. The form of the letter was also much more strictly structured in Early Modern English correspondence. It was not free-form but was required to conform to numerous conventions in the sphere of political correspondence, which formed part of a broader protocol: salutation, occasionally a formula of politeness, a ceremonial greeting, an indication of time and place, and signatures.

Early Modern English letter ceased to be merely a means of transmitting information and evolved into an important communicative unit with established components. These components fulfilled not only textual but also pragmatic, socio-cultural, and rhetorical functions. The evolution of letter structure was driven by a number of factors, such as the expansion of the sphere of written communication, the growth of literacy among the urban middle class, the influence of humanist rhetoric, and the development of administrative and legal genres in the post-feudal society.

A particularly significant role in the standardization of letter structure was played by the Latin epistolary tradition, which

in the Middle Ages set the model for formal communication. Its rhetorical canons (*exordium*, *narratio*, *petitio*, *conclusion*), although not implemented in their entirety in English epistolary practice, nonetheless exerted a notable influence on the formation of the compositional logic of the letter. Moreover, Early Modern English correspondence demonstrates a clear adaptation of Latin rhetorical structures to the needs of domestic, familial, and business communication [1, p. 240].

The materials examined in the present study make it possible to identify the typical components of the Early Modern English letter, namely: the superscription (address), salutation, opening formula, body, closing, subscription (signature), as well as the postscript. Each of these components performs a specific function within the structure of the letter and corresponds to the established norms of etiquette and the social rituals of the Early Modern English period. [2].

It should be noted that the first structural element of the Early Modern English letter is the superscription. It was placed on the verso of the letter and performed several functions. An illustrative example is the address found in a letter from Charles Cavendish to his mother: *"To my Lady: At Hardwicke"* [3, letter ID 007].

Several communicative and social functions are combined in the chosen superscription. The first component primarily fulfils an identificatory and etiquette function. It designates the addressee as a woman of high social rank while simultaneously displaying the requisite ritual respect. The second component indicates the location of the addressee and performs a logistical function. It should be emphasized that in the absence of a standardized postal system, such information was crucial for the correct delivery of the letter. From a historical and cultural perspective, the superscription operates simultaneously as a formula of localization and social differentiation, since the place functions not only as a geographical reference but also as a symbol of status, for example, the well-known estate of Hardwick Hall, where Bess of Hardwick, Countess of Shrewsbury resided.

Another example of superscription is taken from a letter by Bess to Sir Robert Cecil:

*"To the Right honorable my verie good frend
Sir Robert Cecyll knight principall Secretary to her Majestie /
1601 Countess of Shrewsbury Dowager
to my Master"* [3, letter ID 127].

The given example represents a model of the extended superscription formula of the Early Modern English period. From a formal-structural perspective, this superscription primarily fulfils an identificatory function, clearly delineating the addressee, his title (Sir), social status (*Right honorable*), and administrative position (*principall Secretary to her Majestie*). At the same time, the phrase *my verie good frend* serves as a ritual formula of political courtesy, which, although bearing the external features of personal friendliness, in fact functions as a means of reinforcing loyalty or patronal bonds.

In turn, the mention *1601 Countess of Shrewsbury Dowager to my Master* indicates a context of representation or delegated authorship, allowing us to conclude that the letter was likely written or conveyed on behalf of the countess by a person of lower status, who refers to her as their "master." Such an address formula performs an important authorization function, attesting to the hierarchy between communicants and the legitimacy of communication. The inclusion of the date (*1601*) also has chronological and legal-documentary significance.

Overall, this superscription reflects a high degree of formalisation in the epistolary discourse of the late Tudor period, where textual components of the letter were strictly subordinated to the norms of social protocol, and language functioned as an instrument of political and ritual interaction.

The second component of Early Modern English discourse is the form of **address (vocative)**. In Early Modern English correspondence, the vocative construction (or form of address) constitutes an obligatory structural element. The epistolary vocative is typically positioned immediately after the address block or within the opening sentence of the letter, and it may display either a formal or an emotionally personal character.

Common vocative formulas include expressions of affection and endearment, as well as terms denoting kinship relations, honorifics, and familiarizers. The choice of form of address in Early Modern English discourse is determined by several conditions: the addressee's social status, the degree of familiarity between the communicants, and the rhetorical conventions of the period. At the same time, the vocative reflects the categories of politeness, subordination, and personalization, which are central to the communicative culture of Early Modern England [4, p. 63].

Within the structure of the Early Modern English letter, the vocative fulfils a set of important functions that extend beyond the purely nominative reference to the addressee. Firstly, the vocative formula performs a contact-initiating function, serving as a means of establishing communicative engagement between the sender and the recipient, a feature of particular significance in written interaction, which lacks the paralinguistic markers inherent in spoken discourse. Secondly, the vocative has a socio-identificational function, since through the choice of address it encodes social status, degree of intimacy, role hierarchy, and the nature of interpersonal relations. For instance, in a letter from Katherine Parr to the Privy Council, we find the form of address: *Right trusty and well-beloved cousins* [5].

The use of the adjectival components *right*, *trusty*, and *well-beloved* constitutes evidence of ritualised politeness and signals a high degree of trust, loyalty, or political alliance between the sender and the recipient. At the same time, the designation *cousins* in Early Modern English usage did not invariably carry a strictly kinship-based meaning: it could be applied to individuals belonging to the same social stratum or bound by a system of patronage relations. In this light, the form of address may be interpreted as an instrument for reinforcing social bonds and reproducing established roles within a vertically organised communicative system.

Furthermore, the vocative functions as a mechanism of etiquette-driven regulation of discourse, representing the norms of politeness, subordination, and respect characteristic of the epistolary culture of Early Modern England. A pertinent example is found in the vocative used in a letter from Baron Dunganon to the Lord Deputy: *Right honorable* [6].

The use of such vocatives is not arbitrary but strictly codified in accordance with the estate-based norms governing linguistic behaviour in written communication. In this way, the vocative marks the social status of the addressee, ensuring compliance with protocol requirements and maintaining a balance between institutional politeness and a personalised tone.

In a number of cases, the vocative also acquires an expressive-emotive colouring, signalling the sender's emotional state or communicative intention to create a certain atmosphere of mutual

understanding. Thus, in Early Modern English correspondence, the vocative emerges as an element that synthesises sociolinguistic, pragmatic, and stylistic parameters of epistolary discourse and performs the role of a ritual marker, providing a socially acceptable prelude to the substantive part of the epistolary text.

The subsequent element of the Early Modern English letter is the opening formula, in which the sender expresses respect or gratitude with reference to previous correspondence or events preceding the act of writing, and may also extend wishes for good health or divine blessing. Such opening formulas ensure an appropriate level of politeness, calibrated to the social status of the addressee, while at the same time introducing the main topic of the message in a manner consistent with the norms of restraint and formality.

The central element of the letter, **the body**, contained the principal communicative content, such as requests, reports, news, or complaints. Despite variation in subject matter, the organisation of the main body generally preserved a coherent and logically ordered structure. In private correspondence, as for example in the letters of John Donne, one encounters elaborate descriptions of events interwoven with rhetorical insertions, indicating a stylistic convergence of the epistolary mode with literary narrative:

"I write not only to tell you what I do, but to remember what I am" [7].

In contrast to the letters of the Middle English period, which often presented themselves as fragmented and predominantly pragmatically oriented, Early Modern English correspondence displays a notable and progressive shift towards the development of a more coherent narrative structure. This shift reflects a broader cultural transformation that underscores the increasing importance of personal expression and emotional resonance in written communication. The letters of the Early Modern period thus reveal a marked tendency to integrate functional and informative content and also a more deliberate and intricate exploration of subjectivity, self-representation, and the nuances of interpersonal relationships. This transition, emblematic of the broader sociolinguistic dynamics of the time, signals a growing sophistication in the interplay between form, function, and expressive intent within the evolving landscape of the English language.

The closing elements of the Early Modern English discourse performed significant socio-pragmatic and textual functions. The **closing** or **valediction** typically initiated the final section of the letter with a polite formula, such as (6) *"Written by the hand of her that is most bound to be your humble and obedient servant, Anne Boleyn" [8]*, which served to reaffirm courtesy, social distance, and the ritualised conclusion of discourse.

The subscription typically follows the closing formula in Early Modern English letters and plays a role in the communicative framework of the text. It is a significant element that serves to authenticate the correspondence and solidify the sender's identity. The subscription generally includes the author's name, with occasional references to their social status, title, or role. Identificational and legitimizing functions reflect a broader social and cultural context in which the inscription of one's status could provide additional layers of meaning to the written exchange. For example, in one such letter, Anne Boleyn's subscription:

(7) *"Your loving mistress, Anne the Queen" [9].*

It embodies both a personal and official identifier, underscoring her status as the sender as well as a political and royal figure. The phrase "Your loving mistress" acts as an expression of personal

intimacy, while *"Anne the Queen"* reinforces her political authority. The duality of these elements reflects the complex nature of Early Modern English epistolary practice, in which the content of the letter is intimately linked to the social position of its author, and the subscription becomes an essential component of the letter's overall communicative and rhetorical structure. This practice underscores the increasing importance of personal branding, self-representation, and the negotiation of power dynamics in written correspondence, reflecting the changing nature of social relations and communication during this period.

The postscript (P.S.), although not obligatory, followed the main text and possessed considerable pragmatic significance: it could supplement or clarify information, and in some cases contained the principal message "forgotten" in the body of the letter. It is noteworthy that the P.S. was not always placed at the end; it could also appear in unconventional positions, such as in the margins or near the beginning of the letter, when space permitted or when there was a particular intention to draw attention to the additional message [10].

The interplay of these elements attests to the ritualisation of letter closure, which integrates pragmatic economy with social politeness and contributes to the structural integrity of the epistolary discourse.

Conclusions and suggestions. The conducted analysis substantiates the thesis that Early Modern English epistolary discourse represents a codified communicative phenomenon, whose structural composition is far from arbitrary. Rather, it emerges as a product of diachronic linguistic evolution, influenced by sociocultural conventions, rhetorical traditions, and emerging norms of politeness and institutional communication. The transition from the pragmatic and loosely structured letters of the Middle English period to the formally organized and functionally differentiated letters of the Early Modern era reflects a broader trend toward the standardization and ritualization of written discourse within the framework of an increasingly literate and hierarchically stratified society.

The empirical material illustrates that each component of the Early Modern English letter fulfills distinct pragmatic and sociolinguistic functions, which collectively ensure the textual cohesion, communicative efficacy, and social appropriateness of the document. These structural elements function as vehicles of information transmission as well as markers of relational dynamics, social stratification, and communicative intention. In particular, the vocative and subscription sections emerge as crucial indicators of socio-identificational positioning and rhetorical strategy, reflecting the sender's awareness of both the recipient's status and the interactional norms of the period.

Bibliography:

1. Nevalainen T. Historical sociolinguistics: Language change in Tudor and Stuart England. London : Longman, 2003. 266 p.
2. Fitzmaurice J. Margaret Cavendish / ed. by J. Fitzmaurice. Routledge, 2013. URL: <https://doi.org/10.4324/9780203726822> (date of access: 13.08.2025).
3. Bess of Hardwick's Letters | The complete correspondence, 1550-1608. *Bess of Hardwick's Letters | The complete correspondence, 1550-1608*. URL: <https://www.bessofhardwick.org/letter.jsp?letter=7> (date of access: 06.08.2025).
4. Kuts A. Epistolary vocatives in Early Modern English. *Philological Review*. 2024. No. 2(24). P. 62–69. URL: [https://doi.org/10.31499/2415-8828.2\(24\).2024.317049](https://doi.org/10.31499/2415-8828.2(24).2024.317049) (date of access: 13.08.2025).

5. Letter of Queen Katharine Parr to the Privy Council 1544. *English History*. URL: <https://englishhistory.net/tudor/letter/queen-katharine-parr-to-the-privy-council-25-july-1544/> (date of access: 06.08.2025).
6. Letter of Hugh O'Neill to Grey, 1580. *The Faculty of English*. URL: <https://www.english.cam.ac.uk/eres/haphazard/letters/63-75-84.pdf> (date of access: 06.08.2025).
7. Letters to several persons of honour written by John Donne ... ; published by John Donne, Dr. of the civill law. | Early English Books Online | University of Michigan Library Digital Collections. *Home page | Digital Collections A-Z List*. URL: <https://quod.lib.umich.edu/e/eebo/A36298.0001.001/1:4?rgn=div1&view=fulltext&utm> (date of access: 06.08.2025).
8. Letter from Anne Boleyn to Cardinal Thomas Wolsey 1528. *English History*. URL: <https://englishhistory.net/tudor/letter/letter-from-anne-boleyn-to-cardinal-thomas-wolsey-mid-summer-1528/> (date of access: 06.08.2025).
9. Letter of Anne Boleyn to Thomas Cromwell 1535. *English History*. URL: <https://englishhistory.net/tudor/letter/letter-anne-boleyn-to-thomas-cromwell-1535/> (date of access: 13.08.2025).
10. Encoding correspondence: postscripts of letters. *Encoding Correspondence. A Manual for encoding letters and postcards in TEI-XML and DTABf*. URL: <https://encoding-correspondence.bbaw.de/v1/postscripts.html?utm> (date of access: 13.08.2025).

Куц А. Анатомія листів ранньоновіанглійського періоду: функції структурних елементів

Анотація. У статті здійснено всебічний аналіз структурної та функціональної організації епістолярного дискурсу ранньоновіанглійського періоду. Лист розглядається як складний і кодифікований комунікативний артефакт, що зазнав істотної еволюції порівняно зі своїми середньовіанглійськими попередниками. На відміну від фрагментарних і переважно прагматично орієнтованих листів середньовіанглійської доби, епістолярій ранньоновіанглійського періоду демонструє чітку тенденцію до формалізації, симетрії та жанрової диференціації. Цей перехід інтерпретується як

відображення ширших соціолінгвістичних процесів таких як зростання рівня грамотності, впливу гуманістичних ідей Відродження та посилення бюрократизації письмового спілкування.

Центральним елементом дослідження є ідентифікація та функціональна класифікація основних структурних компонентів ранньоновіанглійського листа: адресації (superscription), вокативу, вступної формули, основної частини, завершальної формули, підпису (subscription) та постскрипту. Кожен із елемент виконує специфічну, але взаємопов'язану прагматичну, соціальну та риторичну функції. Наприклад, адресація виконує логістичну функцію в умовах відсутності стандартизованої поштової системи та водночас виступає маркером соціального статусу та просторової ідентичності. Вокатив, своєю чергою, відображає норми ввічливості, підпорядкування та емоційного налаштування, функціонуючи як інструмент міжособистісної взаємодії та індекс соціально-політичних відносин.

Стаття базується на підходах функціональної стилістики, прагмалінгвістики та історичної соціолінгвістики, пропонуючи мультимірне бачення історичного дискурсу. Листи Анни Бoleйн, Катерини Парр і Бесс Гардвік ілюструють, як формульна мова та риторичні засоби свідомо використовувалися для навігації у соціальних відносинах і підтвердження існуючих владних структур.

Ключові слова: ранньоновіанглійський лист, структура листа, адресація, вітальна формула, вступна формула, основна частина, завершальна формула, постскриптум, прагматичні функції.

Дата першого надходження рукопису
до видання: 22.08.2025

Дата прийнятого до друку рукопису
після рецензування: 17.09.2025

Дата публікації: 21.10.2025

Лахно Н. В.,*кандидат філологічних наук, доцент,**доцент кафедри української мови**Київського столичного університету імені Бориса Грінченка**<https://orcid.org/0000-0002-5741-463X>*

ВІДТОПОНІМНІ УТВОРЕННЯ В ЕРГОНІМІКОНІ МІСТА КИЄВА

Анотація. Стаття присвячена розгляду особливостей продукування відтопонімних ергонімів міста Києва. Проаналізовано семантичні типи мотивів. Наголошено на тому, що серед ергонімізованих топонімів переважають назви організацій, підприємств, навчальних та розважальних закладів. Установлено, що основами-мотиваторами є астіоніми, сувероніми, урбаноніми (годоніми, кварталоніми), континентоніми, гідроніми, ороніми, районіми, катойконіми, регіоніми, ойкодоніми, комоніми, міфотоніми та вигадані топоніми. Визначено ієрархію семантичних чинників, що впливають на реалізацію їхніх дериваційних можливостей. З'ясовано, що більшість похідних мотивують одиниці київського топонімікону або такі, що вказують на державну приналежність закладів, оскільки зазначені номінації виконують переважно інформативну функцію, географічно індекуючи об'єкт.

Установлено, що ергоніми на позначення об'єктів, що перебувають за межами Києва та нашої країни, виконують сугестивну функцію, створюючи асоціації з традиціями або авторитетом певного регіону, міста або країни.

Акцентовано увагу на тому, що досліджувані ергоніми утворені переважно лексико-синтаксичним способом, тобто є лексикалізованими словосполученнями. Зроблено висновок про те, що домінують багаточленні назви (з 4 і більше компонентами) та двокомпонентні похідні. Визначено, що поширеним способом творення відтопонімних ергонімів є трансонімізація, тобто використання для найменування об'єктів онімів інших розрядів. З'ясовано, що значну кількість лексем утворено шляхом аббревіації та словоскладання. Установлено, що переважають складовословесні аббревіатури. Зафіксовано також поодинокі назви, що є складовими та мішаними аббревіатурами, а також мотивати, утворені шляхом основоскладання.

Визначено графічні засоби, що сприяють реалізації рекламної функції ергонімів, а саме: експресивна орфографія, використання латиниці для українських слів та кирилиці для запозичених, графогібридизація (використання подвійної графіки (кирилиці та латиниці)), графічні ігри. Також спостерігаємо такі прийоми як: okazionalne словотворення з відхиленням від орфографічних норм, римунвання та ретрономіацію, орієнтовану на дорадянський період.

Ключові слова: трансонімізація, лексико-синтаксичний спосіб, мотиваційна структура, дериваційна база, мотиват, відтопонімні похідні, ергонім.

Постановка проблеми. Не зважаючи на те, що словотвір є доволі дослідженим розділом мовознавства, питання про деривацію ергонімів ще не є розв'язаним. Аналіз способів їх продукування має виняткове значення для лінгвістів, оскільки дає змогу з'ясувати особливості міської номінації та виявити специфіку мовної картини мешканців певного міста або регі-

ону. Особливу увагу привертають відтопонімні утворення, які відображають ідентичність та самосприйняття мешканців і впливають на розвиток міської культури.

Аналіз досліджень. У сучасній лінгвістиці переважають праці з регіональним підходом до вивчення ергонімів (роботи О. О. Беля, Ю. І. Дідур, Н. В. Кутузи, Н. М. Лесовець, О. М. Сидоренко, М. М. Цілини, С. О. Шестакової та ін.). Дослідження зазвичай зосереджені на лексико-семантичних і структурних класифікаціях ергонімів та вивченні їхніх функцій. Деякі з них присвячені аналізу інструментарію продукування нових ергонімів (Г.В. Зимовець, О. О. Дудка, В. Д. Пономаренко, Л. П. Летюча, В. В. Дубчак, О. О. Белей, М. М. Цілина), але на сьогодні не вивчено способи творення відтопонімних ергонімів столиці України.

Мета статті – з'ясування основних механізмів ергонімізації топонімів. Об'єктом роботи є відтопонімні ергоніми міста Києва. Предметом дослідження є принципи, стратегії, способи номінації об'єктів та особливості їх функціонування.

Виклад основного матеріалу. Як свідчить опрацьований фактичний матеріал, серед ергонімів міста Києва переважають відтопонімні та відантропонімні утворення. Ергоніми, мотивовані топонімами, є другою за чисельністю групою в ергоніміконі міста Києва. Вони називають державні, приватні підприємства та громадські організації, заклади надання послуг проживання, навчальні заклади, заклади розваг (кав'ярні, ресторани, паби, нічні клуби, культурно-розважальні центри, кінотеатри, парки), об'єкти торгівлі (крамниці, бутики, супермаркети, торговельні центри тощо), об'єкти надання медичних послуг, перукарні та салони краси, а також культурно-освітні та науково-дослідні заклади.

Як видно з діаграми (рис. 1), відтопонімні ергоніми позначають переважно організації, підприємства, навчальні та розважальні заклади. Зазначену закономірність спостерігаємо ще з радянських часів (а подекуди й раніше): зазвичай, установи номінували за місцем їхнього створення або діяльності. Такі назви легко впізнавані, ураховують юридичні потреби організацій і підприємств та викликають асоціації з певними місцевими традиціями.

Дериваційною базою для таких утворень виступають різні види топонімів (рис. 2).

Як видно з діаграми, астіоніми (назви міст) продукують найбільшу кількість мотивів – 38,8%. Закономірним видається те, що 30,9% таких ергонімів мотивовані топонімом *Київ*. Цей компонент переважно визначено в назвах підприємств, організацій, навчальних закладів та готелів. Наприклад: «*Київська міська рада*», *кіностудія «Київнаукфільм»*, *птахофабрика «Київська»*, «*Київавтодор*», «*Київводоканал*», «*Київміськбуд*»,

«Київський військовий млин», служба таксі «Київ»; початкова школа «Київські каїтани», «Київський міський медичний коледж», «Київська Академія прикладних мистецтв», «Київський університет культури»; «Mercure Kyiv Congress», «Kyiv Railway Station», «Kyiv City Center», «Hotel Kyiv», «Heart Kyiv Apart-Hotel», «Premier Palace Hotel Kyiv», «Hyatt Regency Kyiv» тощо.

Також лексеми «Київ», «київський» зафіксовано в складі похідних, що є номінаціями: закладів культури – «Київський національний академічний театр оперети», «Київський драматичний театр на Подолі», «Київська опера», «Київський планетарій», «Музей історії міста Києва», «Музей окупації Києва» тощо; магазинів – «Ванна Київ», «Київ Меблі», «Київ-хліб», «Київліза», «Київський ювелірний завод», «Київ Саміт-Книга» та ін.; закладів харчування – ресторани «Київ», «Київський», «Київська реберня», «Старокиївський», розважального центру «Київський Дворик».

Назви інших міст, як українських, так і закордонних, також можуть бути дериваційними основами (7,9%). Серед еронімів

цієї групи домінують назви ресторанів та організацій, наприклад: ресторани – «Одеса-мама», «Львівські плячки», «Львівська реберня», «Львівська майстерня шоколаду», «Верховина», «Абу-Дабі», «Sanpaolo», «Тбілісо», «To Dublin», «Пекін», «Клайпеда», «Лондон», «Амстер Дамстер», «Прага», «Флоренція», «Бейрут», «Піцерія Верона», «Белград», кондитерський дім «Ля Рошель», «Париж Дакар», «Бейрут Експрес», «Царьград» «Барселона», «Троя», «Братислава», «Стара Вена», «Луксор», «Варадеро», «Харбін», кав'ярні – «London Coffee», «Chicago 44», «Прага», «Краків», «Віденські Булочки»; організації – «Вінницьке земляцтво у місті Києві», «Івано-Франківське земляцтво в Києві», «Львівське товариство в Києві», «Міжнародний благодійний фонд інвалідів Чорнобиля», «Луганська екологічна ініціатива», санаторії – «Полтава», «Славута».

Подекуди мотивати цієї групи можуть номінувати: магазини – «Камерон», «Житомирська м'ясна гільдія», «Хлібна Лавка», «Полтавський мед», готелі – «Hotel Krakow», «Bratislava», «Верховина», «Aleksandria Hotel», кінотеатри – «Краків», «Лейпціг»,

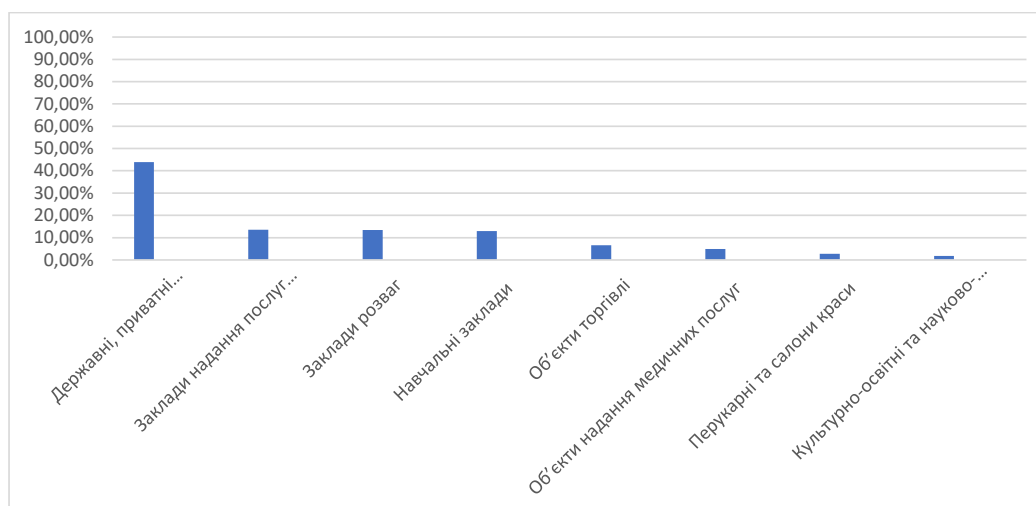

Рис. 1. Відтопонімі мотивати

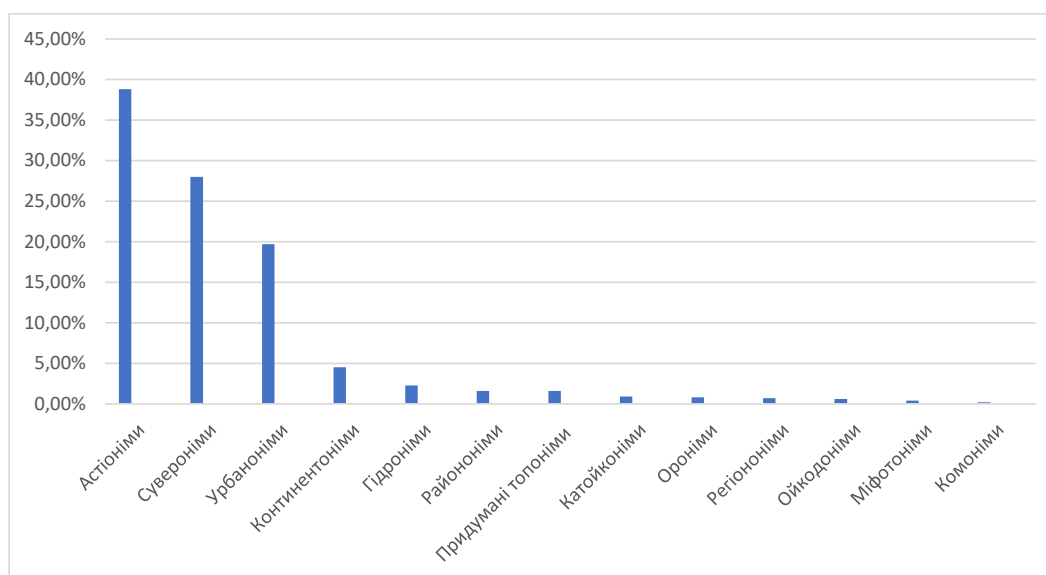

Рис. 2. Твірні

«Флоренція», службу таксі «Марсель» та салони краси – «Beauty Bar London», «Верона», «Марсель».

На другому місці за дериваційною активністю перебувають сувереноніми (назви незалежних держав) – 28%. Похідні переважно (25% з 28%) називають підприємства та організації. У більшості ергонімів цієї групи зафіксовано відтопонімний компонент «Україна» («український»): «Фазотрон-Україна», «Філіп Морріс Україна», «Українська Броня», «Українська кіноасоціація», «Укрбудінвестбанк», «Укрспирт», «Нафтогаз України», «Укрзалізниця», «Організація ветеранів України», «Інститут біохімії НАН України», «Преса України», «Музична Україна», служба таксі «Україна», кінотеатр «Київська Русь» та ін. Також похідні з цим компонентом називають: навчальні заклади – «Український коледж ім. В.О. Сухомлинського», «Міжнародна українська школа», гімназія «Київська Русь»; магазини – «Українська історична книга», «БТЛ-Україна», універмаг "УКРАЇНА", «УКР-ПРОДУКТ»; готелі – «Україна», «Ukraine», «Русь»; ресторани – «Русь», «Київська Русь», «Українські Страви» тощо.

Сувереноніми, що позначають інші країни, стають переважно мотиваторами ергонімів на позначення закладів харчування: ресторани – «Монако», «Китайський привіт», «Італія», «Georgia», «KITA!», «Грузинський дворик», «Італійська Редакція», «Turkish House Lounge Grill», «Вагарішанат», «Даріалі»; кафе «Тайський Привіт», кав'ярня-бар «Cuba Coffee Brew», піцерії – «San Marino», «La Gelateria Italiana», «Italist Pizza Pasta Bar» та ін. Зрідка вони мотивують ергоніми, що є назвами магазинів – «ІНДІЙСЬКИЙ ІНТЕРНЕТ-МАГАЗИН», «ШВЕДСЬКА МАРКА», «Italy foods», «Норвегія», «English home», «Раффіні – французька випічка», «Узбецький стиль»; навчальних закладів – «Британська міжнародна школа», спеціалізована школа №94 «Еллада», «Французький ліцей імені Анни Київської», «Міжнародна американська школа і університет»; розважального центру «Американська ігровека» та салону краси «Китайський привіт».

Третьою за чисельністю групою топонімів, що мотивують ергоніми міста Києва, є урбаноніми (назви міських об'єктів), які складають 19,7%. Серед них зафіксовано 10,3% кварталонімів (найменувань окремих районів, мікрорайонів, житлових масивів, кварталів та інших частин міста) та 9,3% годонімів (назв вулиць). Переважно дериваційною базою стали урбаноніми, що називають міські об'єкти Києва. Кварталоніми зазвичай мотивують назви на позначення підприємств – «Борцагівський хіміко-фармацевтичний завод», автостанція «Видубичі», «Дарницька ТЕЦ», «Пивзавод на Подолі», «Райкоф-Дарниця», служба таксі «Лівобережна» тощо; готелів – «Міні-готель на Лук'янівці», «Бутік-готель Воздвиженський», «Нивки», «Денні Апартamenti на Лівому березі», «Pechersk House», «Hotel Obolon», «ГОЛОСІЄВО» тощо; перукарень та центрів краси – «Frisor barbershop на Лук'янівці», «Подільська циркульня», «Сирецький Циркульник», «Мар'яж в Деснянському районі», «Nateo Дарниця», «Подільський», закладів освіти – ліцеї № 241 «Голосіївський», № 172 "Нивки", №100 «Поділ», «Оболонь», «Квітка Оболоні», «НОВОПЕЧЕРСЬКА ШКОЛА», «КИЄВО-ВОСКРЕСЕНСЬКИЙ», школи «Оболонь», «Русанівка», гімназія «Троещина» та ін. Також зафіксовано номінації: магазинів – «Рибка на Троєщині», «Феофанівський», «Подільська гуртова база», «Оболонь», «Печерський ринок», «Пуца-Водиця», «Медтехніка Почайна», «Медтехніка Нивки» та ін.; закладів харчу-

вання – ресторани «Мама Манана Подільська», «Carpaccio на Осокорках», «NIVKI-HALL», «Дніпровський», «Пуца», «Пріорка» тощо та розважальних закладів – Палац культури «Дарниця», «Театр на Солом'янці» тощо. Подекуди мотиватори позначають райони або частин інших міст: ресторани – «Прованс», «Бруклін», готелі – «Self Check-in Apartments Manhattan»; «Manhattan High Line Apart»; перукарні – «Мангеттен», «Голіуд» «Сан-Тропе», розважальний центр «Аркадія», організація «Бруклін» тощо.

Годоніми насамперед мотивують ергоніми, що є назвами готелів: «Міні-отель на Електротехнічній 18», «Partner Guest House Velyka Vasylkivska», «Home-Hotel Apartments on Maidan Nezalezhnosti», «Square Ibis Kyiv Beresteiska», «DayFlat Apartments Khreshchatyk», «Apartments Near Khreshchatyk-Absolut», «Maidan Area Hotel Service Predslava on Antonovicha Street», «Idea Design Apart-Hotel Prorizna», «Mini Hotel on Demiivska», «Bessarabka Apartments», «Apartment on Raisy Okipnoi 5», «Studiia na Beresteiskoi», «Хрещатик» та ін. Лише зрідка вони є дериваційною основою для назв магазинів – «Раки на Бережанський», «Продуктовий магазин на Олексі Тихого», «Продуктовий магазин на Драгоманова», ТЦ «ГЛИБОЧИЦЬКИЙ», ринок «Севастопольський», «Волинська оптова база», «Сенс на Хрещатику», магазин «Solomians'kyi Market»; розважального центру «Парк Закревського періоду» та організацій – «Деміївський снарядний завод», комерційний банк «Хрещатик», благодійний фонд «Андріївський узвіз» та ін.

Континентоніми (назви частин світу), що складають 4,5%, найчастіше виступають словотвірною базою для ергонімів на позначення організацій, наприклад: «Східно-європейський банк», «Євразія», видавництво «Схід-Захід», «Єврол», «Європарк», «Євразіон Інтер Трайд», «Єврохім», «Центр Європи», «Норд-агро», МТС «Південна» або навчальних закладів: «Європейський університет», «Європейський ліцей», «Європейський колегіум», ліцей «АТЛАНТИКА», початкова школа «АТЛАНТИКА», дитячий садок «Європейський садочок». Подекуди вони є назвами ресторанів – «Євразія», «Кавказьке вогнище», «Asia Bar & Grill», «Азія», «Asia Cafe», «Indokitai», «Kaxemi», магазину «Схід», готелю «Європейський» та перукарні «Європерукарня». Як бачимо, домінують назви з елементом євро-.

2,27% складають похідні, утворені від гідронімів (назви водних об'єктів): навчальні заклади – ліцеї «Синьоозерний», «Вирлиця», «Золоче», «Славутич» (якщо мається на увазі давньослов'янська, українська та козацька назва річки Дніпро), «Либідь»; ресторани – «Хуторець На Дніпрі», «Жовте Море», «Дніпровська Рив'єра», «Дніпро», «Веранда на Дніпрі», «Чорне море», «Парус на Десні», «Туса», кафе – «Касній», «Дача на Десні», «Десна»; готелі – «Дніпро», «Stylish Panoramic Apartments Dnipro Sail Riverside», кінотеатр «Дніпро», видавництва – «Дніпро», «Либідь»; підприємства – «Банк Кредит Дніпро», «ФІТ Дніпро», «Дніпровський круг», «Дніпро-ПМК», фірми «Десна», «Дніпро-Інвест», фітнес-парк «Озеро Лебедине» тощо.

Мотивати, утворені від вигаданих топонімів (1,6%) (до складу входять ергонімні терміни) зазвичай називають дошкільні заклади освіти або магазини, характеризуючи їх як особливу дитячу територію: заклади освіти – «РЕСПУБЛІКА КІДС», «Epiland», «Ігроленд», «Lady Land», «Маняня-Сімі», «DREAM LAND», «JOY LAND», «Respublika Park», «Книголенд», «Країна дитинства», «Kinder Land», «Minipolis», «Маленька Європа», «Євроленд», «Кідс парк», дитячий мага-

зин «*KIDS REPUBLIK*», зоопарк «*Країна снов*». Також зафіксовано деякі похідні, що номінують магазини для дорослих: «*Ювелірний острів*», «*Взуттєва країна*» тощо.

Словотвірні потенції райононімів (назви адміністративних частин країни: автономії, області, району, округу) схожі – 1,6%: організації – «*Арізона*», «*Буковинське земляцтво*», «*Донбас-холдінг*», «*Азовбуд*», «*Земляцтво Херсонщини*»; перукарня «*California Sun*», магазини – «*Авіація Галичини*», «*Мед із Сумщини*»; ресторани – «*Кримський татарин*», «*Кримський дворик*», «*Колхіда*», «*Тоскана*», бари «*Tennessee*», «*Montana*», готелі – «*Alabama*», «*Alaska*», «*Alaska FOX*», «*Hotel Florida*», розважальні центри – «*Texas*», «*Неополіс*».

Зафіксовано похідні, дериваційною базою для яких є катаяконіми (назва мешканців певної місцевості, співвіднесена з топонімом) – 1%: організації – «*Кияни передусім!*», «*Завжди сильні українці*», «*Дніпровчанин*», «*Слов'янський торговий дім*», товариства – «*Вінничани у Києві*», «*Земляцтво житомир'ян*», «*Товариство закарпатців у Києві*», «*Партія Вінничан*»; дитячі садочки – «*Україночка*», «*Подоланочка*», «*Кияночка*», «*Печеряночка*», ресторани – «*Італієць з Бейрута*», «*Slavyano4ka*».

0,8% досліджуваних ергонімів мотивовані оронімами (назви елементів рельєфу): дитячий заклад «*Плай*», ресторани – «*Гімалаї*», «*Лукомор'я*», «*Арарат*», «*Лиса гора*», «*Таврія*», відома-бар «*Лиса гора*», ландшафтна майстерня «*Лукомор'я*» тощо.

Як основи-мотиватори регіононімів (назви природних районів) складають лише 0,7%: початкова школа «*Поділля*», пансіонат «*Карпати*», ринок «*Полісся*», фірми – «*Полісся*», «*ГМ-Карпати*», «*Перлина Карпат*», «*Коньяки Кавказу*», торговий дім «*Закарпаття*», магазин «*Podillja*».

Ергоніми, утворені від ойкодомонімів, указують на місцезнаходження об'єкта відносно певних споруд, складають 0,6% і мають значення «біля чогось»: ресторан «*Реберня під Арсеналом*», готелі – «*Guest House at the Polytechnic Institute*», «*Smart Hotel Rooms Near Metro 24/7*», «*Apartment Near Train Station and Close to City Center*», «*Apartment on Zoloti Vorota*», «*Nice Apartment Near Gulliver*», «*Home Hotel Apartments on Zoloti Vorota*» та ін.

Дериваційно енергійними є міфотоніми (назви елементів міфу та споріднених оповідей (казок, легенд), назви місцевості, регіону, населеного пункту, об'єкту рельєфу тощо, що фігурує в них) – 0,4%: ресторан «*Авалон*» (міфічний острів), навчальний заклад «*МІДГАРД*» (у скандинавській міфології це світ, населений людьми), колегіум «*Олімп*», ліцей «*Олімп*», фірма «*Олімп*».

Найменшу кількість мотивативів продукують комоніми (назви сіл) – 0,2%: ресторани – «*Диканька*», «*Гегути*», «*Аран*»; перукарня «*Нага*».

Отже, базовими для більшості відтопонімних ергонімів міста Києва є одиниці київського топонімікону або такі, що вказують на державну приналежність закладів. Вони виконують насамперед інформативну функцію, описують зокрема просторові характеристики об'єкта, мають соціальну значущість, оскільки є зручними та інформативними, а також задовольняють юридичні та адміністративні потреби, географічно ідентифікуючи організацію. Номінації, не пов'язані з київськими реаліями, не несуть інформацію про місцезнаходження об'єкта, а виконують сугестивну функцію, створюючи позитивні асоціації з культурними традиціями певних регіонів України або інших країн.

За нашими спостереженнями, ергоніми, до складу яких входять топоніми, утворені переважно лексико-синтаксичним способом, тобто є лексикалізованими словосполученнями. Такі номінації складаються з двох та більше компонентів і є ustalеним способом позначення державних організацій, виробничих підприємств, установ соціальної сфери, навчальних та медичних закладів. Опорний компонент вказує на об'єкт, а ад'єктивні компоненти зазвичай уточнюють характеристики закладу, зокрема і його місцезнаходження. Локалізація за посередництвом відтопонімного ад'єктива відбувається стосовно міста Києва або держави. Г. В. Зимовець зазначає, що «є всі підстави констатувати наявність кореляції між довжиною ергоніма та способом мотивації. Так, у довгих назвах визначення одиничного об'єкта відбувається через його деталізовану характеристику, натомість у коротших виокремлення відбувається через пошук експресивних засобів – шляхом використання аксіологічних позначень предмета діяльності, адресанта та адресата, а також через апеляцію до культурних смислів, тобто зі збільшенням кількості компонентів зменшується експресивність назви» [1, с. 29].

Домінують багаточленні назви з 4 і більше компонентами (30,7%), наприклад: «*Музей історії міста Києва*», «*Київська міська студентська поліклініка*», «*Банкотно-монетний двір Національного банку України*», «*Київська міська лікарня ветеринарної медицини*», готелі «*Ibis Kyiv Railway Station*», «*Heart Kyiv Apart-Hotel*», «*Premier Palace Hotel Kyiv*». Не поширеними є оніми-речення: організації «*Завжди сильні українці*», «*Київ – місто для життя*», «*Кияни передусім!*».

На другому місці перебувають двокомпонентні мотивати, які складають 21,02%. Виділено такі основні типи:

– відтопонімний ад'єктив + апелятив (Н.в.): навчальні заклади – «*Київські каштани*», «*Кудрявський Глобал*»; кафе – «*Київська Перепічка*», «*Тайський Привіт*», ресторани – «*Київська реберня*», «*Дніпровська Рів'єра*», розважальний центр «*Американська ігровотка*»; магазини – «*Italy foods*», «*English home*», «*Полтавський мед*»; підприємства та організації – «*Буковинське земляцтво*», «*Українська Броня*», салон краси «*Китайський привіт*», «*Київська Консерваторія*», «*Київський планетарій*»;

– апелятив (Н.в.) + топонім (Н.в.): «*Hotel Krakow*», «*Hotel Obolon*»; ресторани «*Радіо Тбілісі*», «*Замок Видубичі*»; магазин «*Ванна Київ*», перукарня «*Nateo Дарниця*», підприємства – «*Каскад Україна*», «*Хуавей Україна*»;

– топонім (Н.в.) + апелятив (Н.в.): готелі – «*Aleksandria Hotel*», «*Pechersk House*», ресторани – «*Амстер Дамстер*», «*Paris Dessert*», «*Бейрут Експрес*», «*Париж Дакар*», кав'ярня «*London Coffee*»;

– апелятив (Н.в.) + топонім (Р.в.): організації – «*Партія Вінничан*», «*Земляцтво Херсонщини*»; навчальні заклади – «*Квітка Оболони*», «*Центр Європи*», фірма «*Перлина Карпат*»; магазини – «*Коньяки Кавказу*», «*Авіація Галичини*», видавництво «*Преса України*»;

– топонімний термін (Н.в.) + апелятив (Р.в.): дитячі заклади – «*РЕСПУБЛІКА КІДС*», «*Країна дитинства*» тощо;

– ад'єктив + топонім (або топонімний термін): навчальні заклади – «*Маленька Європа*»; видавництво «*Музична Україна*»; магазини – «*Взуттєва країна*», «*Ювелірний острів*» та ін.;

– апелятив (Н.в.) + відтопонімний ад'єктив (Н.в.): кафе «*Хутір Виноградний*», ресторан «*Двір Голосіївський*» тощо;

– прийменник + топонім (Зн.в.): *паб «на Troi», кафе «На Ломоносова»*.

Визначено два типи тричленних номінацій (14,08%):

1) прийменниково-іменникові:

– *апелятив (Н.в.) + прийменник + топонім: ресторани – «Парус на Десні», «Хуторець на Дніпрі», «Веранда на Дніпрі», магазин «Мед із Сумицини» та ін.;*

– *топонім (Н.в.) + прийменник + топонім: «Вінничани у Києві», «Італієць з Бейрута»;*

2) іменниково-прикметникові:

– *відтопонімний ад'єктив (Н.в.) + прикметник, який позначає продукцію або характер діяльності (Н.в.) + відтопонімний термін (Н.в.): «Київський ювелірний завод», «Українська національна лотерея», «Київська міська рада», «Київський геріатричний пансіонат», «Київська гуманітарна академія», «Міжнародна українська школа», «Волинська оптова база» тощо;*

– *відтопонімний ад'єктив + апелятив (Н.в.) + апелятив (Р.в.): «Київський університет культури», «КИЇВСЬКИЙ ЛІЦЕЙ МОНТЕССОРІ», «Київське товариство грамотності»;*

– *апелятив (Н.в.) + апелятив (Р.в.) + топонім (Р.в.): «Музей окупації Києва», «Асоціація велосипедистів Києва» тощо;*

– *апелятив (Н.в.) + апелятив (Н.в.) + топонім (Н.в.): організація «Дом гостиниць Крим», готель «Hyatt Regency Kyiv»*

– *топонім (Н.в.) + ад'єктив (Н.в.) + апелятив (Н.в.): «Kyiv Railway Station»;*

– *топонім (Н.в.) + апелятив (Н.в.) + апелятив (Н.в.): «Kiev City Hotel», «Kyiv Boutique Apartments», тощо.*

20,9% похідних утворено трансонімізацією. Більшість ергонімів є одиничними за структурою (20%), виражені називним відмінком іменника (12,8%), і позначають переважно розважальні, навчальні заклади, готелі, організації та підприємства, наприклад: *ресторани – «Київ», «Абу-Дабі», «Sanraolo», «To Dublin», «Пекін», «Диканька», «Гегуті», «Дніпро», «Тоскана», «Гімалаї», «Лукомор'є», «Піорка», «Азія», «Indokitai» тощо, розважальні центри «Неополіс», «Аркадія»; кінотеатри – «Лейтциг», «Флоренція»; дитячі заклади – «Україночка», «Подільночка», «Плай», «Slavyano4ka», «Афіни», «Нивки», «Вирлиця», «Славутич», «Дніпро», «Либідь», «Олімп» та ін.; організація «Аризона», комерційний банк «Хрещатик», служба таксі «Київ», видавництва «Дніпро», «Либідь», фірма «Десна»; готелі – «Bratislava», «Верховина», «Нивки», «Vozdvizhenka»; «Хрещатик», «Туса», «Дніпро». Зрідка одиничні ергоніми можуть позначати: санаторії – «Берегове», «Полтава», пансіонати – «Феофанія», «Карпати»; магазини – «Таврія», «Дніпровчанин», ринок «Полісся», торговий дім «Закарпаття»; перукарні – «Верона», «Марсель», «Haga», «Голівуд» тощо.*

1,28 % одиничних за структурою похідних виражені відтопонімним ад'єктивом, наприклад: *ресторани – «Київський», «Дніпровський», «Saxagansky», готель «Європейський», ліцеї – № 19 «Межигірський», № 17 «Спаський», № 77 «Klovesky», № 241 «Голосіївський», № 257 «Синьоозерний», служба таксі «Лівобережна», складський комплекс «Кудрявський», магазин «Феофанівський», ринки «Лівобережний», «Севастопольський», «Лук'янівський», центр краси «Подільський». Подекуди фіксуємо двочленні відтопонімні утворення (0,9%): *видавництво «Ярославів вал», благодійний фонд «Андріївський узвіз», гімназія «Київська Русь», кінотеатр «Київська Русь», ресторан-бар**

«Київська Русь», піцерія «San Marino», ресторан «Жовте Море», відьма-бар «Лиса гора».

Поширеними є безафіксні способи словотворення, а саме аббревіація (8,2%) та словоскладання (6%). Аббревіатури зазвичай є назвами підприємств та організацій, переважає складовословесна аббревіація: *«Київавтодор», «Київміськбуд», «Київспецтранс», «Укравтозапчастина», «Укрзалізниця», «Укрвидавполіграфія», «УКРПРОДУКТ» тощо. Зафіксовано також назви, що є складовими («Укрбус», «Азовбуд» тощо) та мішаними («ДніпроПМК», «ТМСпецмаши» тощо) аббревіатурами. Ергоніми, утворені словоскладанням, називають організації та підприємства: *«Донбасхолдінг», «Київгаз», «Астарт-Київ», «Маняня-Сіті», «Корчувате-1», «Схід-Захід»; ресторани «Одеса-мама», «NIVKI-HALL», магазини «Київхліб», «Київ Меблі» тощо. Подекуди зафіксовано назви навчальних закладів, утворені шляхом основокладання, до складу яких входять ергонімні терміни: «Ісроленд», «Книголенд» тощо.**

Задля реалізації рекламної функції ергонімів подекуди застосовано ретрономіації, орієнтовані на дорадянський період (*ресторан «Царьград»*), прийом римунання (*ресторан «Амстер Дамстер»*), а також графічні засоби, серед яких визначено декілька різновидів: 1) експресивна орфографія (стилістичне використання великих літер): *навчальні заклади – «СКАРБ МІСТА КИЄВА», «АЛЬТЕРНАТИВА СКУПЛ ЧЕРНІВЦІ» та ін.; 2) використання латиниці для українських слів та кирилиці для запозичених: кондитерський дім «Ля Рошель», паб «наTroі», ресторан «Odesa»; 3) графогібридизація (використання подвійної графіки (кирилиці та латиниці)): «Bazar на Лісовій», салони краси – «CUTME Studio на Оболоні», «Ma Cherie на Оболоні», «Frisor barbershop на Лук'янівці», ресторан «Carraccio на Осокорках»; 4) графічні ігри (використання цифрових символів замість слів): «Slavyano4ka»; 5) омонімічні слова, ергоніми, утворені за конкретним словотвірним зразком, з відхиленням від орфографічних норм: ресторан «Тбілісо» (замість «Тбілісі»), перукарня «Сан-Троне» (замість «Сен троне»).*

Висновки. Отже, продуктивними способами творення відтопонімних ергонімів міста Києва є лексико-синтаксичний спосіб та трансонімізація. Відтопонімні ергоніми утворюються за певними структурними моделями, властивими для всієї ономастичної системи. Досліджувана група ергонімів виконує важливі функції в онімному просторі міста, а саме: маркує територіальну приналежність об'єкта, підкреслює його соціальну значущість та публічність, задовольняє юридичні та адміністративні проблеми, а також викликає асоціації з культурою та традиціями столиці або інших локацій.

Перспективи наукових пошуків убачаємо в системному дослідженні словотвірних процесів у межах інших типів ергонімів міста Києва.

Література:

1. Зимовець Г.В. Мовна компресія в ергономії: чинники та форми вияву. *Мовознавство*. 2019. № 3. С. 25-37.

Lakhno N. Toponymic names in the ergonimicon of Kyiv

Summary. The article analyzes the peculiarities of the production of toponymic ergonyms in Kyiv. The semantic types of motivated word are analysed. Attention is

drawn to the fact that among the ergonyms transonymised from toponyms the names of organisations, enterprises, educational and entertainment establishments predominate. It has been established that the bases-motivators are astionyms, souveronyms, urbanonyms (hodonoms, quartalonyms), continentonyms, hydronyms, oronyms, rayononyms, catoyconyms, regionyms, oikodonoms, commonyms, mythonyms, and fictional toponyms. The hierarchy of semantic factors influencing the realisation of their derivational capabilities is identified. It has been determined that the majority of derived toponyms motivate units of the Kyiv toponymicon or those indicating the state affiliation of institutions, since these names primarily perform an informative function, geographically identifying the object.

It is claimed that ergonyms for designating objects outside Kyiv and our country perform a suggestive function. Such names create associations with the traditions or authority of a particular region, city or country.

Attention is drawn to the fact that the investigated ergonyms are formed mainly by lexical-syntactic method, that is, they are fixed phrase. Polynomial names (with 4 or more components) and two-component dominate. A common method of creating toponymic ergonyms is transonymisation, i.e. the use of other categories of onymes to name objects. A significant number

of lexemes are formed by abbreviation and word composition. Syllable-word abbreviations prevail. Occasionally, names that are compound and mixed abbreviations, as well as those formed by stemming, occur.

The author describes various graphic representations of names, which contribute to the implementation of the advertising function of ergonyms, namely: expressive orthography, the Latin alphabet for Ukrainian words and the Cyrillic alphabet for borrowed words, graphic hybridization (the use of dual scripts – Cyrillic and Latin), and graphic wordplay. It has been observed that, such techniques as occasional word formation with deviations from orthographic norms, rhyming, and historically-oriented renaming referring to the pre-Soviet period.

Key words: transonymisation, lexical-syntactic method, motivational structure, derivative base, motivated word, toponymic derivatives, ergonym.

Дата першого надходження рукопису
до видання: 07.08.2025

Дата прийнятого до друку рукопису
після рецензування: 28.08.2025

Дата публікації: 21.10.2025

*Литвин Х. М.,**магістр філології,**вчителька української мови й літератури ліцею «Перспективи»**<https://orcid.org/0009-0004-6921-3183>**Ренчка І. Є.,**кандидат філологічних наук, доцент,**доцент кафедри української мови**Національного університету «Киево-Могилянська академія»**<https://orcid.org/0000-0002-5568-7941>*

МОВА СУЧАСНИХ УКРАЇНСЬКИХ ФІЛЬМІВ

Анотація. Робота присвячена дослідженню мовностилістичних особливостей сучасного українського кіно. Актуальність теми зумовлена важливістю поглибленого вивчення мови сучасних кінофільмів з огляду на зростання кількості української кінопродукції та зміцнення позицій української мови у різних сферах суспільного життя. Мета роботи – дослідити мовну специфіку сучасних українських фільмів на прикладі телесеріалу «Спіймати Кайдаша» та фільму «Стоп-Земля», що передбачає виконання таких завдань: з'ясувати засоби впливу кінематографа на світогляд та свідомість громадян у суспільстві; розглянути сучасну мовну ситуацію в Україні та її відображення в національному кіномистецтві; висвітлити значення мови в українських кінофільмах; проаналізувати характерні риси мовлення дійових осіб телесеріалу «Спіймати Кайдаша» та кінофільму «Стоп-Земля»; дослідити функційне навантаження виявлених мовних засобів. Використано такі методи дослідження, як описовий, метод порівняння, метод контекстного аналізу, метод систематизації та класифікації матеріалу.

Проведений аналіз засвідчив, що для наближення художньої дійсності до реальної творці фільмів використовують такі елементи живого розмовного мовлення, як сленгізми, жаргонізми, діалектизми, обценізми тощо. З'ясовано, що в телесеріалі «Спіймати Кайдаша» правдиво відтворено сільське життя і, зокрема, його мовні аспекти. Наведено приклади, що засвідчують наявність таких рис мовної ситуації в Україні, як білінгвізм, суржик, показано вплив родини на мовлення персонажів. У фільмі «Стоп-Земля» зображено постколоніальну українську молодь, у якій переважає літературне українське мовлення, відсутній суржик, але трапляються поодинокі випадки вживання росіянізмів та кальок з російської, що є наслідком білінгвізму в Україні. Доведено, що мовлення персонажів засвідчує психологічний, соціальний та культурний рівень героїв, передає реальну мовну ситуацію, слугує засобом характеристики соціальних процесів та суспільних подій, а також стилістичним прийомом створення комічного ефекту.

Ключові слова: кінофільм, українська мова, розмовне мовлення, суржик, сленг, обценна лексика, мовна ситуація, білінгвізм.

Постановка проблеми та її зв'язок з важливими науковими чи практичними завданнями. Український кінематограф тривалий час внаслідок русифікації України не мав

сприятливих умов для розвитку. Хоч українські режисери, зокрема О. Довженко та С. Параджанов, створювали кіно зі світовою славою, однак за кордоном його переважно вважали радянським, а отже, російським продуктом, адже Україна тоді була в складі СРСР, де російський народ та російська культура і мова займали панівне становище. Після розпаду СРСР Росія намагалася присвоїти наукові, культурні та мистецькі здобутки інших колишніх республік Союзу. Українці натомість здебільшого споживали продукцію російського кінематографа, де, якщо й зображували українців, то з непривабливого погляду, а українську мову репрезентували як меншовартісну, що було частиною колонізаторської політики СРСР та мовно-культурної експансії його правонаступниці – Російської Федерації. Тож і після проголошення незалежності України російська мова продовжувала домінувати в багатьох сферах суспільного життя нашої країни, а кіновиробництво – перебувати під російським впливом. Проте останнє десятиліття знаменне значним прогресом в українській кіноіндустрії.

Актуальність дослідження зумовлена важливістю ґрунтовного вивчення мови українського національного кіно, котре є складником масової культури, а отже, виконує одну з головних її функцій – засобу впливу на свідомість громадян. Останнім часом кількість української кінопродукції збільшилася. 16 липня 2019 р. набув чинності Закон України «Про забезпечення функціонування української мови як державної», котрий зміцнив позиції української мови, зокрема і в культурно-мистецькій сфері.

Аналіз останніх досліджень і публікацій з теми, виділення не вирішених раніше частин загальної проблеми. З-поміж українських мовознавчих досліджень є лише поодинокі спроби вивчення мови українського кіномистецтва, зокрема Л. Підкуймуха аналізує мовностилістичні особливості кінострічки «Кіборги» [1] та професор Ю. Шевчук, директор Українського кіноклубу в Колумбійському університеті, скрупульозно досліджує роль мови національного кінематографа і його вплив на свідомість громадян [2]. Усні форми побутування мови та мовну ситуацію в Україні вивчали С. Бирик [3], Н. Дзюбишина-Мельник [4], П. Дудик [5], Л. Клепуц [6], М. Кочерган [7], Л. Масенко [8; 9; 10; 11], О. Сербенська [12], Л. Ставицька [13], О. Тараненко [14], І. Цар [15] та ін. Відтворення розмовного мовлення в художніх творах розглядають В. Корольова [16], Л. Масенко [10] та І. Романюк [17], зосереджуючись, зокрема, на аналізі суржику в сучасних драматургій-

них і прозових текстах. Однак розмовне мовлення, відображене в сучасних українських фільмах, що водночас є віддзеркаленням актуальних мовних процесів, ще не ставало предметом наукових розвідок учених.

Мета статті – дослідити мовностилістичні особливості сучасного українського кіно на прикладі телесеріалу «Спіймати Кайдаша» та фільму «Стоп-Земля».

Виклад основного матеріалу дослідження з обґрунтуванням отриманих наукових результатів. Важливою складовою кінематографії є мова. Кінотвір є одним із найкращих плацдармів для віддзеркалення мовної ситуації країни. За визначенням М. Кочергана, мовна ситуація – це «сукупність форм існування однієї мови або сукупність мов у їх територіальному й соціальному взаємовідношенні й функціональній взаємодії у межах певних географічних регіонів або адміністративно-політичних утворень». <...> Мовна ситуація охоплює сферу й середовище вживання мови, соціальні умови функціонування мови, форми її існування» [7, с. 18]. Сучасна мовна ситуація в Україні є наслідком мовної політики попередніх століть русифікації та асиміляції за мовною ознакою, яку провадили на українських землях Російська імперія та її наступник – СРСР.

Одним із засобів русифікації в Радянському Союзі була культура. У театрах переважали російськомовні вистави. Що ж до кіно, то більшість фільмів на українських кіностудіях знімали російською мовою. Ті ж фільми, що було знято українською, зазнавали цензурного втручання та обмежень у демонструванні. Непоодинокими були випадки, коли фільм, створений українською мовою, потім переозвучували російською [2]. Так, фільм «За двома зайцями», який первісно зняли українською мовою, було переозвучено російською, а всі українськомовні копії вилучили з обігу. За словами Ю. Шевчука, «так зміна мови починається до зміни національної ідентичності культурного продукту» [2].

Варто зауважити й роль суржиків у згаданому фільмі. Якщо в українськомовному варіанті суржикізоване мовлення окремих персонажів було протиставлено гарній українській мові й носії суржиків як недолугого, покрученого мовлення висміювалися, то у версії, озвученій російською мовою, суржик сприймався як українська мова, протиставлена вишуканій російській. Тож закладені у твір акценти висміювання зміщувалися. Тепер його об'єктом ставала, по суті, українська мова. Подібна пародія на українську й наведення поряд зразків довершеної російської зумовлювали те, що глядачі сприймали українську мову як мову нижчої якості, не бажаючи ототожнювати себе з примітивною неосвіченою особою – носієм такої мови.

Мовну ситуацію, що сформувалася в Україні на кінець 80-х рр. ХХ ст. і яка збереглася в перші роки незалежності, науковці характеризують як диглосну українсько-російську двомовність: коли оціночно протиставляли в суспільстві дві мови – російську, з наданням їй статусу «високої», урочистої, міської, та українську як «низьку», маргінальну, сільську [18].

Із здобуттям Україною незалежності мовна ситуація залишалася майже незмінною. Слушно зауважує М. Кочерган щодо двомовності в країні: у такому випадку йде мовне суперництво, внаслідок чого одна з мов поступово зникає, бо втрачає свої позиції під тиском іншої [7, с. 20]. Ще в перше десятиліття ХХІ ст. через непослідовність державної мовної політики та нездатність влади захистити український інформаційно-культурний простір російська мова домінувала у багатьох

сферах життя суспільства, а на Сході та Півдні зміцнилася свої позиції настільки, що українська там майже зникла [10, с. 40]. Навіть мешканці західного регіону України, котрі послуговуються українською і де вплив русифікації був менш відчутний, не могли уникнути впливу російської, адже вона переважала в сфері масової культури.

Мовна свідомість українських громадян дещо змінилася після подій Революції Гідності. У 2014 р. Росія окупувала Крим та розпочала збройну агресію проти України. Це стало причиною переходу багатьох українців з мови ворога на державну. Найбільшу частку серед таких становить молодь. Це позитивно впливає на мовну ситуацію загалом, адже молодь – майбутнє України, котре навчатиме своїх дітей уже українською, а не російською. За результатами соціолінгвістичного опитування, проведеного у 2018 р., 46% українців спілкувалися виключно українською мовою, а 78% вважали її атрибутом державності [19, с. 7, 9].

25 квітня 2019 р. Верховна Рада України ухвалила Закон «Про забезпечення функціонування української мови як державної», який передбачає зміни, пов'язані із застосуванням української мови у сфері книговидавництва, медіа, мистецтві, інших сферах суспільного життя, створення Національної комісії зі стандартів державної мови тощо [20]. За статистикою, станом на 6 листопада 2020 р. підтримка мовного закону переважала в усіх регіонах України (найбільше на Заході – від 88%, найменше на Півдні – від 53%) [21]. Реальна ж мовна ситуація не завжди відповідала наведеним даним: до повномасштабної війни значна частина освітнього процесу здійснювалася російською, особливо в дитячих гуртках та секціях; російськомовні програми становили 46% ефірного часу, нав'язуючи українському суспільству російську мову, культуру та цінності; хоча частка ведення радіопередач українською становила понад 90%, використання української в соціальних мережах переважало лише в чотирьох областях України [21].

З 16 липня 2021 р. набули чинності нові норми Закону про мову, з-поміж яких і виробництво всієї кінопродукції українською мовою. Однак можновладці намагалися відтермінувати введення в дію цих норм. Такі спроби наступу на мовний закон викликали значне обурення й критику з боку патріотично налаштованих українців та громадських діячів [22; 23; 24]. Завдяки розголосу й суспільному тиску чергова спроба зневаження української мови провалилася, і нові норми закону таки набули чинності.

Останніми роками зросла суспільна думка на підтримку української мови [25]. Сьогодні українці впевненіше стають на захист своєї рідної мови, дедалі більше молодих людей генерують ідеї українськомовних південних та східних областей, пропагують підтримку діалектів. У соціальних мережах частіше висвітлюють порушення норм Закону про мову [26]. Дані загальнонаціонального опитування, проведеного Соціологічною групою «Рейтинг» 19 березня 2022 р., вже після повномасштабного воєнного нападу російського агресора, свідчать, що абсолютна більшість (83%) громадян виступає за українську як єдину державну мову в країні [27]. Отже, впродовж останніх кількох років ми бачимо вагомі кроки на шляху зміцнення позицій української мови в суспільстві.

Те, якою має бути мова сучасного кіно в Україні, викликає жваві дискусії як у середовищі глядачів, так і в колах творців фільмів, а також на це питання почали звертати увагу мовоз-

навці. З огляду на мовну ситуацію, що склалася в Україні, у творі кіномистецтва потрапляють елементи суржику, російської мови, сленгізми, жаргонізми, просторічна лексика тощо. Проте не всі погоджуються, що ці явища повинні бути частиною мовного наповнення фільмів. Суперечка полягає в тому, що, з одного боку, національне кіно – це насамперед і національна мова; однак, з іншого боку, кінематограф повинен правдиво відтворювати дійсність, а в Україні в повсякденному спілкуванні рафінованою літературною мовою люди послуговуються нечасто. Мовознавці, котрі досліджували мову сучасних фільмів, обстоюють зміцнення позицій української в національному кіномистецтві. Зокрема, Ю. Шевчук наголошує, що «виникає екзистенційна загроза і для національного кінематографа, і для національної мови», коли зникає тісний зв'язок корінної мови населення з національним кіно [2]. У такому випадку продукт маскультури, який мав би стимулювати мову, перетворюється на засіб її знищення. Підтримує збільшення частки української у масовій культурі, а отже, й у кіномистецтві Л. Масенко, вважаючи це необхідним для знищення колоніального спадку [28].

Безперечно, мова є важливою для ідентифікації персонажа, тому більшість режисерів шукає шляхи розв'язання проблеми, як відтворити у фільмі мовну дійсність. Свого часу американський режисер та кіноісторик П. Богданович зазначав, що мова у фільмах має центральне значення, оскільки «це частина персонажів, їхньої людської сутності» [29]. Щодо національного кінематографа, то режисер зауважував, що він цілком підтримує «збереження етнічної, національної якості, – що б воно там не було, але мову треба якось зберігати», скажімо, «бридко уявляти собі французьке кіно, зняте англійською мовою», адже в такому випадку фільм втрачає свою французьку сутність [29].

Український режисер В. Васянович щодо мови персонажів висловлює чітку позицію. Митець переконаний, що «українське кіно – це кіно українською мовою», тому що єдиним показником належності фільму є мова [30]. У його фільмі «Атлантида» всі персонажі, перебуваючи на Донбасі, розмовляють чистою українською мовою, де немає жодного натяку на змішування двох мов: «Для мене важливо, щоб не було суржику. Я просто не хочу підтримувати цю традицію і підігравати тим людям, які кажуть, що “суржик наше все” і дає відчуття “українськості” мови. Я проти цього, я за чисту мову» [31].

Схожі міркування щодо ролі української мови в сучасному українському кінематографі висловлює режисерка К. Горностай, яка визначає мову як головний індикатор національності фільму [32]. Авторка у своєму дебютному фільмі «Стоп-Земля» теж певною мірою конструє реальність, надаючи українській мові пріоритетного значення в мовній канві фільму, що змальовує життя сучасних київських підлітків: «В ігровому кіно, де ти все плануєш, ти можеш контролювати та можеш “гратися” мовним питанням. Мені здається, що це круто, бо я не могла для себе відповісти на запитання: “Що ще робить фільм національним, окрім мови?” Чим, наприклад, відрізняється сучасний чеський фільм від сучасного українського? <...> Тому, навіть якщо реальність не є такою в Києві... я хочу робити кіно про такий Київ, який я хочу бачити?» [32].

Мовне тло кінофільмів зазвичай дуже строкате, що зумовлено сюжетом фільму, творчою манерою та світорозумінням його авторів. Однак у діалогах персонажів завжди переважає розмовне мовлення, повсякденна лексика, загальноживані слова задля створення відчуття достовірності та природності.

Як зазначає Л. Масенко, деякі мовознавці виділяють побутово-розмовне мовлення в самостійну систему, проте більшість кваліфікують його як різновид усного літературного мовлення [11]. І. Романюк, порівнюючи художній та усний діалоги, вважає, що в художньому неможливо відтворити цілком точно інтонаційні особливості, міміку, жести, які є частиною розмовного мовлення [17, с. 41]. О. Сербенська теж звертає увагу на темброві забарвлення в усному мовленні, інтонацію, «мову тіла» (погляд, рухи тощо), вимову звуків, що зумовлено віком мовця, його соціальною, територіальною належністю тощо [12, с. 32, 36]. Крім того, важливим фактором розмовного мовлення є відтворення думки у визначений момент, що не дає мовцеві можливості відредагувати текст. За словами І. Цар, специфіка усного висловлювання зумовлена тим, що воно «зароджується й вимовляється одночасно» [15, с. 27]. С. Бибик зазначає, що усне мовлення – це передусім «мова “тут” і “тепер”» [3, с. 148]. О. Сербенська також зауважує, що воно непередбачене, спонтанне, адже людина «думає не про те, як вона говорить, а про те, що скаже» [12, с. 195–196]. Тому ще одними визначальними рисами розмовного мовлення є спонтанність, непередбаченість та обмеженість у часі, через що тут ми найчастіше й натраплятимемо на відхилення від мовної норми.

В усному розмовному мовленні побутують його різні форми, зокрема територіальні діалекти, які використовують люди, об'єднані спільною територією, та соціальні, що є засобом спілкування для певної соціальної групи. Л. Масенко визначає соціолекти – сленг, жаргони, аргі – як «варіанти національної мови, пов'язані з існуванням соціальних груп, об'єднаних певним типом зв'язку» [11]. На думку Л. Ставицької, необхідна умова існування соціолекту – соціальна неоднорідність суспільства [13, с. 113].

Форми живого розмовного мовлення є необхідною умовою розвитку мови, водночас, як слушно зауважує Л. Масенко, вони повинні формуватися в межах своєї мови [11]. У зв'язку з тим, що Україна тривалий час перебувала під тиском російської мовної політики, часто така лексика не є питомо українською, а запозиченою з російської мови, особливо якщо йдеться про вульгаризми. За словами Л. Масенко, наслідком колонізації стало не лише розмежування населення на російськомовне й українськомовне, але й на «суржикомовне» та «матючномовне» [11].

Специфічною особливістю мовної ситуації в Україні є суржик, який Л. Масенко визначає як «українсько-російський мовний гібрид», сукупність «індивідуальних проявів хаотичного плинного поєднання елементів» цих двох мов, зумовлених втратою мовної стійкості [10, с. 161]. Суржик нерідко використовують у художніх творах та фільмах як стилістичний засіб, а також задля відтворення реальної мовної ситуації в Україні. Зокрема, В. Корольова виділяє чотири типи суржикомовних персонажів: акультурований (суржик як ознака недостатнього рівня освіченості й культури); негативно оцінений (суржик як ознака моральної деградації); нівелювальний (герої, котрі знають літературні норми мови, проте послуговуються суржигом, аби не відрізнитися від носіїв гібриду); пародійний (суржик як сатиричне викриття персонажів) [16, с. 6–8]. Отже, суржик – це своєрідний інструмент для авторів, призначений для мовної характеристики персонажів, проте, на нашу думку, його надмірне використання шкідливе, адже таким чином здійснюється популяризація явища, що розвинулося внаслідок колоніаль-

ного становища України, наявності домінантної (російської) та залежної (української) мов.

Загалом уживання елементів розмовних форм мовлення у діалогах персонажів, їх функційне навантаження залежить від творчої мети авторів фільмів, зокрема вони можуть сприяти відображенню певного соціального середовища, ставати засобами мовної характеристики героїв кінотвору або відтворення мовної ситуації в Україні.

Український 12-серійний серіал «Спіймати Кайдаша» з'явився на екранах у 2020 р. та викликав широкий резонанс серед глядачів. Сценарій телесеріалу написала Н. Ворожбит, взявши за основу соціально-побутову повість Івана Нечуя-Левицького «Кайдашева сім'я». Портрети членів Кайдашевої сім'ї змальовано з персонажів повісті Івана Нечуя-Левицького, місце подій теж залишається незмінним – те саме село Семигори, та сама річка Рось, ті самі Київ та Києво-Печерська лавра. Проте якщо письменник зобразив життя українського села в пореформену добу, після скасування кріпацтва 1861 року, то події телесеріалу розгортаються після не менш важливої історичної дати – проголошення незалежності України, з 2005-го по 2014 рік, охоплюючи президентство В. Ющенка, В. Януковича, Революцію Гідності, окупацію Криму та вторгнення російських військ на Донбас, що так чи інакше впливало на життя й свідомість людей.

Розмаїте мовлення персонажів: тут і літературна українська, і вкраплення діалектних форм, і суржик, і російська мова. Усе це сценаристка прописує з метою передати реальне життя. Актор Т. Цимбалюк (Карпо в «Спіймати Кайдаша»), попри те, що був вихований у сім'ї філолога і вважає суржик недолугим, підтримує, однак, його використання в кінострічці: «...було б дуже дивно, якби Карпо, не прочитавши жодної книжки за все життя, розмовляв літературною мовою» [33]. Російська мова, до того ж, представлена не лише в мовленні персонажів: поряд із мелодією Державного Гімну, народними українськими піснями («Ой, верше, мій верше», «А я все дивлюся, де моя Маруся», «Горіла сосна, палала», «Ой у вишневому саду», «Їхав козак на війноньку», «Зелене жито, зелене»), піснями українських виконавців («Чорнобривці», «Два кольори», «Шо з-под дуба»), колядками («Ой радуйся, земле», «Роди, Боже, жито») звучить російськомовна музика, котра була популярною в перше десятиліття ХХІ ст.

Окрім того, у телесеріалі помітно, що в кімнатах поруч з українськими книжками на полицях лежать і російські: Карпо кладе лист від Тані саме в російськомовну книжку. Проте по радіо і телеканалах звучить лише українська мова чи то новин, чи то передач на кшталт «Битви екстрасенсів». Українським є й мовний ландшафт зображених населених пунктів, зокрема це засвідчує мова комерційних вивісок: «Авторемонт цілодобово», готель «Любава», ресторан «Прага», магазин «Продовольчі товари». Упродовж десятиліття відбуваються зміни в мовній свідомості українців. З цього погляду показовою є така деталь: до Революції Гідності та війни на Донбасі Кайдаші користувалися російськомовним настінним календарем – можна помітити, що назви місяців написані російською мовою, утім, у 2014 р. Кайдашиха відриває сторінки вже українськомовного календаря. Політичні зміни в країні по-різному впливають на членів родини, створюючи нові суперечки: Лаврін, котрий у першій серії не розуміє, для чого досі існує армія, в останній вирішує йти на війну захищати рідну землю, натомість Карпо агітує голосувати за Партію регіонів.

Не менший резонанс викликала й стрічка К. Горностай «Стоп-Земля», котра ще до виходу на українські екрани стала найкращим художнім фільмом програми «Generation 14plus» та здобула «Кришталевого ведмедя» на Берлінському кінофестивалі. В українському прокаті вона з'явилася 20 січня 2022 р., а вже 9 березня за свій дебютний фільм режисерка отримала Шевченківську премію. Назва стрічки вказує на гру, у яку часто грають підлітки. За її правилами, ведучий із зав'язаними очима повинен упіймати гравців. Почувши рух під час гри, він може вигукнути «Стоп, земля!», після чого учасники мусять завмерти на своїх місцях. Ця гра – своєрідна метафора дорослішання, шукання орієнтирів у житті та визначення свого майбутнього. Головні герої не просто грають у неї на майданчику – їхнє життя в підлітковому віці нагадує «Стоп-Землю», коли вони навмання намагаються окреслити дорогу й знайти опору в друзях, улюбленій справі тощо.

Як і стрічка «Спіймати Кайдаша», фільм «Стоп-Земля» характеризується правдивістю відтворення життя. Глядачі наче дивляться в дзеркало, яке відображає їх у підлітковому віці: шкільна дискотека, вечірка в домі однокласника та розлите вино на килим, нерозділене кохання, непорозуміння з батьками й фраза матері «Будуть в тебе свої діти, тоді зрозумієш», бажання дівчат відпроситися з уроку медицини та постріляти з хлопцями на ДПЮ тощо. Сцена навчання зі стрільби теж має особливу мету в стрічці – відтворити психологічний стан героя, який є біженцем із Донбасу. «Ти там таке чув?» – запитує Маша у Сєні, маючи на увазі постріли. Хлопець відповідає, що й сам не очікував такої реакції від себе, коли лише звук випущеної із гвинтівки кулі змусив його покинути приміщення для навчання. Отже, режисерка не оминає теми війни, репрезентуючи, який важкий психологічний слід лишає навіть найменша причетність до цих подій.

К. Горностай поставила перед юними акторами завдання відтворити розмовну літературну українську мову з експресивними елементами так, щоб мовлення не створювало відчуття фальшивості, з чим актори, без сумніву, впоралися. Використовуючи сленг, лайку на тлі чистої української мови, авторка відобразила ту мовну дійсність, яка мала би бути в українських школах – постколоніальну, а отже, дерусифіковану. Про важливий сенс українських діалогів у фільмі говорить і Ю. Шевчук: «Глядачам постійно дають зрозуміти, що на їхніх очах молодь України переходить від колоніалізму до свободи: внутрішньої і зовнішньої, свободи самовиразу і свободи від безглуздя обмежень» [34].

Щодо саундтреків, то в «Стоп-Землі» звучить як сучасна, так і давніша українська андеграундна музика, зокрема таких виконавців, як Світлана Нянко, Олександра Морозова, Мар'яна Клочко (понад 10 композицій), МС Брехунець, Джонні Дивний, гуртів «KursValut», «Vnature», «Людська подоба» тощо. У такий спосіб авторка не лише популяризує саме український продукт, але представляє глядачеві художню постколоніальну дійсність. Таким чином, К. Горностай просуває національне кіномистецтво в Україні, відриваючи його від імперського впливу і створюючи по-справжньому незалежний український кінематограф.

Розглянемо детальніше мовностилістичні особливості кожного з фільмів. Телесеріал «Спіймати Кайдаша» характеризується досить широким застосуванням суржику, що по-різному сприйняли як глядачі, так і мовознавці. Зокрема, Ю. Шевчук роз-

критикував стрічку, назвавши суржик в ній свідченням дегенерації України та продуктом «уяви колонізованого розуму сценаристів» [35]. Частина глядачів підтримує погляди Ю. Шевчука, очікуючи від українських режисерів використання літературної української мови в національному кіномистецтві. Вони стверджують, що суржик «ріже вухо» та створює недолугі образи українців, і в такий спосіб український культурний продукт лише підтримує довголітню російську пропаганду [35]. Однак більшість відгуків на роботу Н. Ворожбит були позитивними саме через правдиве розмовне мовлення персонажів.

Варто зауважити, що персонажі неоднаковою мірою послуговуються суржигом, а в мовленні деяких героїв він узагалі відсутній. Вживання українсько-російського мовного гібриду залежить, зокрема, від їхньої освіченості та культурності. Мелашка, шістнадцятирічна героїня із романтичною дитячою душею, має красивий голос, часто співає українські пісні, милується світанками, багато читає й сама пише вірші, цінує українські традиції. У мовленні героїні майже відсутній суржик, трапляються лише поодинокі елементи: *помошниця, пака, телефона, свадьба, ладно, панятно*. Дівчині притаманна літературна українська з деякими діалектними особливостями: інфінітив дієслова на *-ти* заступає форма на *-т'*, котра поширена як у північних, так і південних районах Київської області, зокрема *спать, почитать, співать, вірить, видоїть, сказать, брехать, зробіть*. На противагу Мелашці сварлива Мотря, у якої «серце з перцем», використовує суржикізмів надміру. Подібну опозиційну пару створюють і чоловіки дівчат. Мовленню обох властивий суржик, проте Карпо використовує його значно частіше. Такою самою контрастною є й характеристика героїв: на відміну від старшого брата, Лаврін піклується про Таньку та її дітей, наполегливо працює, щоб заробити грошей, виступає проти Партії регіонів, за яку агітує Карпо. Тобто суржик у серіалі є, зокрема, засобом протиставлення художніх образів: більшою мірою ним послуговуються герої, що належать до негативно оцінного типу, яким протиставлено позитивні українськомовні.

Спостерігаючи за родинними зв'язками, відслідковуємо і їхній вплив на мовлення персонажів. Маруся Кайдашиха, яка уособлює постійно незадоволену свекруху, що пліткує про своїх невісток, та Омелько Кайдаш, залежний від горілки, послуговуються суржигом, так само як і сім'я Мотрі, від яких чуємо *больне, пасіба, остануться, істеріки, придлагаю*.

Наступне покоління теж наслідує мовлення своїх батьків. Діти сусідки використовують суржикізми *сігарети, если не дам, харашо, курить вредна, одна сігарета убиває лошадь, красива* тощо. Водночас у мовленні дітей Мелашки трапляються лише поодинокі випадки вживання таких одиниць, зокрема вислів «*пака, пап*», паралельно з яким вони вживають й українську усталену форму прощання «*бувай, доброї роботи*».

Старші жителі села Семигори, як баба Параска, так і баба Палажка, уособлюють позитивних персонажів. Перша – богомільна знахарка, котра намагається наблизити односельців до церкви. Окрім того, основний обов'язок баби Параски, згідно із задумом авторів фільму, – допомога: Кайдаша, хоч і не на довгий час, вона позбавляє алкогольної залежності, Тетянин дім захищає від ворожби та й пологи Мелашки доводиться приймати саме їй.

Акторка, яка зіграла Тетянину бабу Палажку, репрезентує не лише сьогодення, але й правду про минуле, адже на агіта-

цію Карпа баба Палажка згадує геноцид українського народу: «*Мені нічо хорошого колгосп не зробив. Вся сім'я моя в голод померла, як розкулачили. А я, якби в місто не втекла, тут би не сиділа*». В обох жінок поряд із власне українськими лексемами (*нащесерце, зиркати, годі сердитися, ото ж-бо*) трапляються й суржикізми: «українізовані» форми російських дієслів, зокрема й наказового способу (*давайте закривайте, давай їж* замість *зачиняйте, їж*), слова з пом'якшеною і м'якою вимовою приголосних перед [е] та [и], що притаманні здебільшого мові Тетяниної баби (*телевізор, апетіту, небесное, Ваісіну*, де спостерігаємо ще й «акання»), фонетично адаптовані росіянізми *город, громко, вспомни, очереди, жизнь, получится, натоцк, зглаз, пособие, розкулачили*. Щоправда, від знахарки таке змішане мовлення чуємо рідше.

Одним із найбільш негативних персонажів серіалу «Спіймати Кайдаша» є Федір Вікторович. Уже в його представленні спостерігаємо російсько-українську мішанину: українське ім'я *Федір* він наближує до російського *Фёдор*. Таким самим проросійським, як і його ім'я, є й сам герой, котрий представляє кандидата в президенти Віктора Януковича та пропонує Карпові високооплачувану роботу. Чим більше слухаємо мовлення персонажа, тим частіше натрапляємо на ознаки суржику, котрий найяскравіше виражений на лексичному рівні. До того ж, Федор Вікторович використовує не просто росіянізми (любимий, галубий аганьок, особенного, не случайно, Новий год), а повноцінні російські слова: *управляющий, власть, интеллектуальный труд, речь, йолка, в кампании, ребьонку, детства*. Таке мовлення персонажа підкреслює його негативні характеристики.

Загалом у серіалі «Спіймати Кайдаша» суржик представлено дуже широко, як на лексичному, так і на фонетичному та граматичному рівнях. Поширене «акання» (*аднакласнік, дадумайся, алів'є, дарога, кампліменти*), пом'якшена й м'яка вимова приголосних перед [и] та [е] (*привет, свет, істеріки, артистка, интересно*), тверда вимова [ц] (*комсомолец, капц, до конца, нравица*). Найвищий ступінь порівняння прикметників та наказовий спосіб дієслова утворені здебільшого за зразком російської мови (саме головне, самі кращі, давай ліпи, давай їж), трапляється також вживання прийменника *с* замість *з* (пиво *с* водкой, *с* технікума). Лексичний рівень виражений найяскравіше: *да, пока, здрасте, щас, всьо равно, пожалуста, канешно* тощо. Поширені слова та словосполучення, кальковані з російської (не переживала, здала екзамен, портиш), російські дієслова, граматично оформлені або вимовлені на український лад (празновать, обсуждать, поздравляю, потрогай, розулибалася, вспомнив, красиш, позвав, угостила), однак найбільш уживані – росіянізми (последнє желаніє, почті, свадьба, атмазку, за кладбищем, раньше, беременна, тем боле, бешані деньгі, сначала, больне, настроєніє, долги, кофе, не вкусне тощо).

Щодо стрічки «Стоп-Земля», то тут суржик відсутній. Зображуване соціальне середовище у фільмі – учні київської школи. Здебільшого у великих містах немає осередків уживання суржику, натомість поширений білінгвізм. К. Горностай, проте, не наділяє своїх персонажів українсько-російською мішаниною, а створює образи представників уже дерусифікованого молодого покоління.

На білінгвізм натрапляємо в серіалі «Спіймати Кайдаша». Зокрема, один із суддів телешоу «Україна має голос» звертається до учасників російською, інша – українською, що теж відпові-

дало дійсності. Аж до початку повномасштабного вторгнення Росії в Україну на українському телебаченні транслювали безліч різноманітних розважальних шоу, де з-поміж ведучих один чи кілька були українськомовні, решта – російськомовні. Таке явище використання двомовності на телебаченні мовознавець Ю. Шевчук називає «мовною шизофренією» [36]. Пише про це й Л. Масенко, зазначаючи, що білінгвізм у передачах принижує державну мову та чинить згубний вплив на глядачів шляхом застосування маніпулятивних технологій і формування моди на російську мову [8, с. 47].

У телесеріалі використано чимало українських народних пісень, проте за кількістю їх істотно переважають російські. Так, композицію «*Ой, верше, мій верше*» судді не сприйняли на кастингу позитивно, проте схвальні відгуки отримали «*Дольче Габбана*» та «*Владимирський централ*». Під час посиденьок за столом дівчата з нудьгою сприймають виконання української народної пісні «*Їхав козак на війноньку*», обираючи натомість російськомовну пісню.

У Києво-Печерській лаврі українською розмовляють священники, а також Андрій та його мати, котра продає писанки. Проте Омелькові пропонує випити горілки вже російськомовний киянин, і діалог між собою вони ведуть двомовний: Омелько говорить українською з елементами суржику, киянин, що шукав собі товариство для розпиття алкогольного напою, – російською. Саша з Донецька, з котрим Мелашка знайомиться в Києві, теж російськомовний. Проте у наступних серіях Н. Ворожит знайомить глядачів і з представниками українськомовного Донбасу: ми бачимо переселенців із Донецька, які репрезентують двомовність навіть у межах однієї сім'ї: російськомовна дружина – українськомовний чоловік.

Щодо української мови, то герої майже не використовують кличного відмінка при звертанні, трапляються лише поодинокі випадки: *батьку, дядьку, собацоро*, що, напевно, теж відповідає дійсності. Здебільшого чуємо такі форми від другорядних героїв, як-от від жінки, котра дає шлюб і звертається до подружжя *Карпе* та *Мотре*. У цьому випадку варто говорити й про офіційний характер самої події. Багато слів містять зменшено-пестливі суфікси *-очок, -очк, -ечок, -к, -чик, -ечк, -еньк, -оньк* тощо, котрі є маркером власне українських лексем. Спостерігаємо такий спосіб словотвору як у власних іменах (*Меласю, Парасю, Карпушу, Лаврінчика*), так і в загальних (*серденько, очеретинка, билинка, дитинку, горобчик, людинонька, вуличка, вареничок*), рідше прикметниках та дієсловах (*худенький, спатки*). Декілька слів мають і менш уживані суфікси на позначення згубності, зокрема *-ак(а), -юр(о): ротяка, коняка, собацоро*. Іменники жіночого роду із суфіксом *-их (головиха, врачиха)*, що мають розмовний характер, вживано як фемінітиви. Широко представлено синонімічний ряд слова «казати»: *говорили, верзете, мелеш, таліаси, базікай*. Є й специфічно дитячі слова, наприклад *вава* – рана, *руця* – рука, *цяця* – іграшка (у фільмі цією лексемою маркований телефон, яким можна погратися).

Хоч у телесеріалі переважає нехарактерна для української мови конструкція з дієсловом *давай, давайте* під час висловлення спонукання до дії, є й випадки творення наказового способу дієслова за допомогою частки *но: позвони-но, йди-но*. Другорядні персонажі йменовані українськими прізвищами: *Кобилянська, Теліга, Ситник, Петриненко, Підгорний, Синиця, Перепелиця, Горобець*. Героям притаманна наддіалектна риса

«шокання» (*шо, нашо, шось, шоб, якщо* тощо), натомість цілковите «шокання» чуємо тільки від Андрія, його матері та адміністратора ресторану (*що, щось*).

Отже, явище білінгвізму у фільмі представлено для відтворення реальної мовної ситуації в Україні. Проте репрезентовано й маркери власне українських одиниць, зокрема згадані вище морфеми та лексеми.

У фільмі «Стоп-Земля» безпосередньо двомовність не представлено, проте можемо спостерігати наслідки цього явища. Молоді непрофесійні актори, котрі розмовляють у реальному житті російською, грають українськомовних персонажів. За свідченням однієї з акторок П. Вороної, у них не було наперед завчених діалогів. Авторка К. Горностаї лише описувала ситуацію, котра є частиною сценарію, – актори, натомість, імпровізували із фразами вже самі, через що іноді в їхньому мовленні з'являлися елементи російської мови, зазвичай суржикізовані (наприклад, *поняв, ладно, здрасте*).

Переважаю натрапляємо на кальковані слова та вислови з російської мови: замість аплодуйте – *хлопайте*, жажливо – *ужасно*, зіниці – *зрачки*, зробити виняток – *зробити виключення*. На граматичному рівні спостерігаємо відмінювання числівників та творення наказового способу дієслова за російськими зразками: *в стилі восьмидесятих, давай лізь, давайте вип'ємо, давайте брататися, давай продовжуй, давай вставай*. Щодо фонетичного рівня, то знаходимо м'якість приголосних перед [и] (наприклад, *гномік*). Наслідки білінгвізму виявляємо й у намаганні одного з учнів знайти український еквівалент російській лексемі: «*Як сказати “предкушение” українською?*». Проте коли один із підлітків читає на етикетці пляшки «Водка», його одразу ж виправляє співрозмовниця: «*Не водка, а горілка*». Цікаво, що поряд із скороченими за російським зразком варіантами імен (*Маша, Сеня*) режисерка пропонує непоширене, хоча питомо українське скорочення імені Михайло – *Миша*, не пом'якшуючи приголосну перед [и], що й не притаманне українській мові. І знову, як і в «Спіймати Кайдаша», чуємо наддіалектну рису «шокання» (*шо, шоб, тому шо, шоби, шо-небудь, шось*), а також зменшувальну форму деяких слів (*потихеничку, глибоченький, сосисочку, по свисточку, ліва ручка*). Лишаючись послідовно українськомовними, персонажі використовують українську як в усному, так і писемному мовленні, адже мова інстаграму, як і їхніх листувань у цій соціальній мережі, теж українська.

Звернімо також увагу на явище сленгу та його вживання в кіномові. Сленг як явище поширений здебільшого в урбаністичному просторі, де його носіями є молоде покоління, тому він яскраво представлений у стрічці «Стоп-Земля». Зокрема, немало подібної лексики використано на позначення дій, явищ і предметів, пов'язаних з уживанням тютюнових та наркотичних виробів: *скуриє косяк* (самокрутка, що містить наркотичні речовини), *буду хапати* (вживати наркотики), *дайте сіжку* (цигарка), *дай тягу* (одна затяжка цигаркою). Також використано сленгізми для репрезентації стану, котрий виникає під дією подібних речовин: *попаяло, вставляє*, тобто справляє наркотичний ефект, який приносить розслабленість та задоволення. Зважаючи на те, що сленг – це вторинне утворення, згадані лексеми є запозиченими одиницями жаргону наркоманів.

Окрім цього, натрапляємо на такі сленгізми, як *чувак, пацики* (на позначення молодих людей чоловічої статі), *внатурі* (справді), *погнали* (маркер заклик до дії), *альо* (вигук для при-

вернення уваги), *кріпово* (позначає жакливу з чийогось погляду ситуацію), *стрьомно* (стан страху або занепокоєння). У зв'язку з урбанізацією, індустріалізацією суспільства, бурхливим розвитком техніки і комп'ютерних технологій, поширенням англійської мови як мови міжнародного спілкування та, як наслідок, запозиченням значної кількості англійських слів на позначення тих чи тих нових понять, багато сленгізмів теж утворюються на основі запозичених англіцизмів. Зокрема, слово *кріпово* походить від англійського *crippy*, що означає *моторошно*. Також у мовленні поширені *окей*, *сорі*, *лайк* і терміни *гомофоб* (людина, яка негативно ставиться до проявів гомосексуальності) та *чайлд-фрі* (дослівно «вільний від дітей»). У написах теж спостерігаємо сленг: *хелп*, написане на стільці, є маркером необхідності допомоги, а також в особистих повідомленнях у соцмережах Маші читаємо хз, що, за однією з версій, є скороченням слова *хтозна* [37]. Іноді поруч з англіцизмами підлітки вживають й український сленгізм *тусівка* (на позначення вечірки) замість російської лексики *тусовка*.

Не лише окремі слова, але й цілі вислови функціонують як одиниці сленгу. Наприклад, *фігню несеш* (говорити нісенітницю), *заганяєшся на цю тему* (перейматися через щось), *пафосна татушка* (манірне татуювання), *він її морозить* (уникати людину, не звертати увагу на неї). Цікаво, що послугуються одиницями сленгу не лише школярі, але і їхні батьки. Наприклад, мама Саші в діалозі із сином використовує лексему *універ*, замість університет. Так само, до речі, і слова-паразити представлені в мовленні як учнів (*ну, типу, коротше, блін, прям, реально*), так і вчителів (*типу*), щоправда, у них менше.

Хоч у «Спіймати Кайдаша» представлено сільське середовище, тут теж чуємо чимало сленгу від персонажів, адже більшість героїв кінофільму – молоді люди, до того ж, сленг – це «розмовне мовлення з широкою соціальною базою» [9, с. 68]. Зокрема, знаходимо лексику, пов'язану з уживанням алкогольних напоїв та тютюнових виробів: *водяра* (горілка), *з бодуна* (похмілля), *забухали* (напилися надміру алкоголю), *бухать* (пиячити), *накидалась* (випивати), *сігарети стрілять* (брати цигарки у когось задарма), *глушите кожен день* (випиваєте кожен день), *штрафна* (чарка за спізнання) тощо. З-поміж лексем, що вживають для найменування людини або її характеристики, трапляються такі: *молоток* (сам герой після цього пояснює значення: «Так швидко зробив, якісно»), *бабнік* (ловелас), *красавчик* (про позитивну оцінку дій особи), *тьолки* (дівчата), *братішка* (друг). Героя-механіка в серіалі називають *Шапочка*, що зараховуємо до жаргону. Окрім цього, хлопці вживають сленгізми, пов'язані з транспортом: *таратайка* (старий несправний автомобіль), *мерик* («Мерседес»), *тачок* (машини), *вєліки* (велосипеди), *уазік* (автомобіль УАЗ). До сленгу також належать одиниці низької конотації із коренем *фіг*: *пофігу* (байдуже), *фігово* (погано почуватися), *нафіг* (вираження незадоволення внаслідок непотрібності тієї чи іншої дії), *афігеть* (бути шокованим), *фігня* (дурниця). І до цієї ж підсистеми зараховуємо слова та вислови *нала нет* (немає готівки), *шарашкіна контора* (ненадійна організація, шахрай), *прикалусься* (жартувати), *медляк* (повільний танець), *гоніш* (говорити неправду, жартувати), *харе* (досить), *шмотки* (одяг), *триндьюж* (балаканина або брехня), *по барабану* (байдуже), *мене це кумарить* (мене це драгує), *врубай музон* (ввімкнути гучну музику), *ласти*, *лижі* (ноги із негативним відтінком значення слова), *задовбав*, *задрав* (набриднути), *капєц* (невдача), *залетіла* (завагітніла не

плануючи), *морозишся* (уникати), *заначка* (сховані від інших гроші), *днюха* (день народження), *альо* (вигук, щоб привернути увагу), *усьок* (зрозуміти). Хоч і натрапляємо на власне українські сленгізми на кшталт *триндьюж*, *задовбав* тощо, проте більшість із наведених прикладів запозичена з російської мови. Що ж до інших іноземних запозичень, то знаходимо *кайфуйте* (походить з арабської, «отримувати задоволення») та *погулю* (з англійської, «знайти в інтернеті»).

Як бачимо, сленг у «Спіймати Кайдаша» значно відрізняється від того, який використовують герої фільму «Стоп-Земля». Це можна пояснити тим, що події серіалу відбуваються в селі протягом майже десяти років, починаючи з 2005-го до 2014-го року, а у «Стоп-Землі» відображено фактично наше сьогодення (тобто часова відстань між описаними подіями становить 8–17 років), та й послугуються сленгом уже не підлітки, а сільська молодь (інше соціальне середовище), що для сленгу як дуже рухливої, змінної лексичної підсистеми є важливими чинниками. Варто також наголосити, що і в цій підсистемі спостерігаємо наслідки білінгвізму, адже більшість лексем є запозиченими з російської мови, водночас багато з них адаптовані до української вимови.

Поширення нецензурної лексики в українській мові, особливо матірних слів, засвідчують діалоги героїв стрічки «Стоп-Земля». Найменування продажної жінки (*блядь*) підлітки використовують не в його прямому значенні, а здебільшого для вираження негативної оцінки події (*блядь, як холодно; блядь, що ти прийшов*). З цієї ж метою вжито лексему *сука*, котра є поширеною лайкою в багатьох слов'янських мовах, хоча первинне її значення – самка собаки. Найчастіше чуємо обсценну лексику, пов'язану з позначенням соціально табуйованих частин тіла. Ця група слів теж посилює ступінь емоційного вираження несхвалення певної дії (*хулі не ловиш, нахуя, пиздець, як куриться*) та сприяє відображенню негативного стану самого мовця (*хуйові відчуття*). Для надання комусь характеристики як некмітливої, не надто розумної людини школярі послугуються лайливими лексемами *мудак* та *лох*.

На відміну від персонажів «Стоп-Землі», герої телесеріалу «Спіймати Кайдаша» здебільшого вживають питому українську лайку. Одна з особливостей – ляяться, ототожнюючи особу з твариною, зазвичай собакою та всім, що з нею пов'язано, інколи додаючи суфікс згрубілості: *скотина, свиня, бичара, козли, казіна, скотина мала, якась сучка, собацоро, к чортям собачим*. В українській мові ім'я чорта згадується як лайка, тож натрапляємо на подібні вислови й у стрічці «Спіймати Кайдаша»: *шоб вас чорти взяли, чортова дорога, спалить все к чортівній матері*. Найчастіше герої використовують лайку у формі прокльонів, які нагадують такі самі вислови, вжиті в повісті XIX ст., особливо ними послугується старше покоління. Наприклад, висловами *шоб у тебе ті кури виздихали, шоб тебе діти на старості рок з собственої хати вигнали, шоб тебе твій чоловік дубасив кожен день, шоб бешана собака вкусила і всі гроші на лікарства пішли прости господи* Кайдашиха проклинає Мотрю, а пізніше ще й ляється до кота (*здох би ти*) та Кайдаша (*а шоб тебе розірвало, алкоголік проклятий*). Омелько проклинає гору такими словами: *та шоб ти під землю провалилася, шоб тебе, курва, в асфальт закатали; шоб по тобі їздили одні цигани*. Використовує подібну ненормативну лексику й Тетянина баба: *а шоб вам иастя не бачити, шоб вам дітей не діждати*. Окрім того, одразу після лайки жінки просять прощення за сказане в Бога,

що характерно для сільської місцевості: *якась сучка, господи прости; дурне, господи прости*. Деякі лексеми пов'язані з називанням фізіологічних випорожнень, зокрема *всерейся, гімно таке, в сраку пішла, я вам завтра таке АТО устрою, що гімно не позбирає*. Персонажі також вживають лексеми *пашкуда, зараза, сухар, придурок, падла, ідіота кусок, сволоч, дурачок* для вираження негативної оцінки людини. А слово *мать* слугує для висловлення гострого невдоволення: *вашу мать, не займайте мене, мать твою перекопти*. До обсценної лексики зараховуємо й лексеми з коренем *фіг*: *пофігу, фігово, нафіг, афігеть, фігна*. Можемо спостерігати, що інколи герої вживають-таки лайливі слова, запозичені з російської мови, проте найчастіше ними послуговуються Карпо та Мотря: *похер, ніхера, повбиває нахрен, по-дибільному живем*, що, цілком ймовірно, використано для негативної оцінки самих персонажів. Загалом у телесеріалі «Спіймати Кайдаша» застосовано переважно питому українську лайку. Зважаючи на кількість використаної обсценної лексики в мовленні того чи того персонажа, а також беручи до уваги її походження, лайка, подібно до суржиків, виконує функцію протиставлення художніх образів та надання розмові емоційно-експресивного забарвлення.

Висновки і перспективи подальших пошуків. Питання мови в кіно викликає жваві дискусії в науковій спільноті, серед громадськості, а також митців, зокрема щодо того, як репрезентувати в стрічці мовну дійсність, якщо в Україні поширена двомовність. Більшість українських митців, як і українські мовознавці, обстоюють національне кіно державною мовою, адже масовий продукт повинен сприяти розквіту національної культури, поширенню й утвердженню української мови як державної та протистояти колоніальному спадку й витісненню його, що і є завданням сучасного кіномистецтва. Думки фахівців розділилися щодо питання суржиків в кіно, котрий, з одного боку, є однією з характерних ознак мовної ситуації в Україні, а з іншого – наслідком російського колоніалізму. Вживання суржиків, на наш погляд, можливе зі стилістичною метою, без перенавантаження мови персонажів його елементами, а лише окремими вкрапленнями, проте неприпустимою є його широка популяризація, що стимулює існування гібридного мовлення.

Для наближення художньої дійсності до реальності творці фільмів використовують елементи живого розмовного мовлення з метою яскравого відображення побуту того чи іншого регіону, соціальної, вікової чи психологічної характеристики персонажа, відтворення мовної ситуації в країні. Це зумовлює використання таких форм усного мовлення, як сленгізми, жаргонізми, діалектизми, обсценізми тощо. Одним із завдань Н. Ворожбит, авторки проєкту «Спіймати Кайдаша», було правдиве відтворення реального сільського життя. З цієї метою сценаристка прописала зображення подій на тлі українського побуту й природи та розмаїте мовлення героїв. У телесеріалі яскраво представлено суржик, явище білінгвізму, а також перемикання кодів. Режисерка репрезентує російську мову як втілення російських сенсів, показує існування білінгвізму в різних областях України і в межах однієї сім'ї, вплив родинних зв'язків на мовлення персонажів, коли діти наслідують своїх батьків. Найхарактернішою рисою мови телесеріалу «Спіймати Кайдаша» є суржик, вжитий з метою репрезентації реального мовлення мешканців Київщини, що акторам вдається відтворити доволі природно. Також суржик слугує мовній характеристичності персонажів та їх протиставленню один одному.

В іншому аналізованому фільмі «Стоп-Земля» режисерки К. Горностай зображено постколоніальну українську молодь, у якій переважає літературне українське мовлення, відсутній суржик, хоч і трапляються поодинокі випадки вживання російнізмів та калёк з російської, що є наслідком білінгвізму в Україні.

Широко представлені в обраних фільмах такі форми розмовного мовлення, як сленг, жаргон, обсценна лексика, використані зі стилістичною метою увиразнення, надання оповіді емоційно-експресивного забарвлення, у деяких випадках – для комічного ефекту та протиставлення художніх образів, зокрема таку функцію виконують, подібно до суржиків, лайливі слова та вислови в «Спіймати Кайдаша». Більшість обсценізмів тут є власне українськими, тоді як у «Стоп-Землі» вони запозичені з російської мови. Так само відрізняється в кінопродуктах і сленг, зважаючи на часові та локальні рамки зображуваних подій. Багато одиниць сленгу, жаргону та лайливих висловів є запозиченими з російської та адаптованими до української вимови. Водночас унаслідок зростання популярності англійської мови як мови міжнародного спілкування в стрічці «Стоп-Земля» спостерігаємо й сленгізми, утворені на основі англіцизмів. Отже, обрані для дослідження твори кіномистецтва демонструють мовлення персонажів, яке засвідчує психологічний, соціальний та культурний рівень героїв, передає реальну мовну ситуацію, слугує засобом характеристики соціальних процесів та суспільних подій, а також стилістичним прийомом створення комічного ефекту.

Дослідження мови сучасних українських фільмів відкриває перспективи подальшого аналізу впливу кіномистецтва на суспільні мовні практики, зокрема популяризацію певних розмовних елементів або поширення літературної мови, вивчення мовної специфіки в різних кіножанрах, а також динаміки відображення мовної ситуації України в нових кінопродукціях.

Література:

1. Підкуймук Л. М. Мовностилістичні особливості фільму «Кіборги» А. Сеїтаблаєва. Українська мова. 2019. № 3. С. 108–123.
2. Шевчук Ю. Мова в сучасному кінематографі України. Збруч. 2021. 26 січня. URL: <https://zbruc.eu/node/102930?fbclid=IwAR3QMuhSB UqIH1hXAbqvmtV7S4bkonP-InTVfOs10RgxDhLSxba5T1W-fY>
3. Биби́к С. Усна літературна мова в українській культурі повсякдення. Ніжин : Аспект-Поліграф, 2013. 589 с.
4. Дзюбишина-Мельник Н. Я. Сучасний жаргон й сучасне розмовне мовлення. Наукові записки Національного університету «Києво-Могилянська академія». Філологічні науки. Київ. 2002. Т. 20. С. 15–18.
5. Дудик П. С. Синтаксис сучасного українського розмовного літературного мовлення : монографія. К. : Наукова думка, 1973. 283 с.
6. Клепуц Л. Стратегії класифікації ненормативної лексики. Гуманітарні та соціальні науки : матеріали І Міжнар. конф. молодих вчених HSS-2009, 14–16 травня 2009 року, Львів, Україна. Львів : Вид-во Національного університету «Львівська політехніка», 2009. С. 84–87.
7. Кочерган М. Мовна ситуація і мовна політика в Україні. Світогляд. 2008. Вип. 2. С. 18–23.
8. Масенко Л. Конфлікт мов та ідентичностей у пострадянській Україні. К. : ТОВ «Видавництво “Кліо”». 2020. 176 с.
9. Масенко Л. Нариси з соціолінгвістики. К. : ВД «Києво-Могилянська академія». 2010. 243 с.
10. Масенко Л. Суржик: між мовою і языком. К. : ВД «Києво-Могилянська академія», 2019. 202 с.

11. Масенко Л. Усні форми побутування мови. Явище вульгаризації мовлення. Ї. 2004. № 35. URL : http://www.ji.lviv.ua/n35texts/masenko-usni_formy.htm
12. Сербенська О. Культура усного мовлення. Практикум: навч. посіб. для студ. вищ. навч. закл. М-во освіти і науки України. Львів: нац. ун-т ім. Івана Франка. К.: Центр навч. л-ри, 2004. 214 с.
13. Ставицька Л. О. Арго, жаргон, сленг: соціальна диференціація української мови. К.: Критика, 2005. 462 с.
14. Тараненко О. О. Просторіччя. Українська мова. Енциклопедія. К., 2004. С. 558–560.
15. Цар І. Українське повсякденне мовлення в міському молодіжному середовищі: структура і функціонування: дис. канд. філол. наук: спец. 10.02.01 «Українська мова». Інститут української мови НАН України. К., 2018. 251 с.
16. Корольова В. В. Суржик у мовленні персонажів сучасної української драми. Український смисл: наук. зб. Дніпропетровськ: Ліра, 2016. С. 3–12.
17. Романюк І. В. Розмовне мовлення персонажів у художньому діалозі. Дослідження з лексикології і граматики української мови. 2012. Вип. 12. С. 36–42.
18. Радевич-Винницький Я. Україна: від мови до нації. Дрогобич, 1997. URL : <https://ukrlit.net/lib/radevich-vinnickiy/2.html>
19. Соколова С., Залізник Г. Особливості сучасної мовної ситуації України у дзеркалі соціології та соціолінгвістики. Українська мова. 2018. Вип. 2. С. 3–19.
20. Закон України «Про забезпечення функціонування української мови як державної». Верховна Рада України. Законодавство України. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2704-19>
21. Становище української мови в Україні у 2020 році. Простір Свободи. 2020. 6 листопада. URL: <https://prostirsvobody.org/news/0/550/?fbclid=IwAR2DnGtxkb4qIuEAXOykPc27W9DZV--WHUHzD1-8vj6EeoRPuPZ27IiFhk>
22. Андрій Смолий. Фейсбук. 2021. 14 липня. URL : <https://www.facebook.com/100000834337338/posts/pfbid0PCswYhjVsEUNeMZ8j54saS21eZBPrVMUnScp4pLnj8ZeQwPtDsV6KMQG3TpzJ29fl/?d=n>
23. Тарас Марусик. Фейсбук. 2021. 13 липня. URL : <https://www.facebook.com/100009436811142/posts/pfbid0264r7noEgQuG5tHQMZYww1HzZj2Hpy5or75ASaJtdgrBLPW4pwwdGpMgYZUPwWJPI/?d=n>
24. Taras Shamayda. Фейсбук. 2021. 12 липня. URL: <https://www.facebook.com/1125103064/posts/pfbid0Gk51m9UyhdqTdasoKtU3JvCojyDLoYhknWTJl6oAV8M9UqPyvdGcnDpv8GpsGzml/?d=n>
25. «Українська мова вигідна Україні! Це настільки очевидно, що навіть смішно це доводити». Укрінформ. 2021. 19 липня. URL: <https://www.ukrinform.ua/rubric-politics/3282909-ukrainska-mova-vigidna-ukraini-ce-nastilki-ocevidno-so-navit-smisno-ce-dovoditi.html>
26. Мигаль М. Компанія звільнила працівницю, яка відмовила в роботі через українську мову. Главком. 2021. 20 липня. URL: <https://glavcom.ua/news/kompaniya-zvilnila-pracivnicyu-yakavidmovila-v-roboti-cherez-ukrajinsku-movu-770304.html>
27. Соціологічна група «Рейтинг». Шосте загальнонаціональне опитування: мовне питання в Україні (19 березня 2022). 2022. 8 березня. URL: https://ratinggroup.ua/research/ukraine/language_issue_in_ukraine_march_19th_2022.html
28. Українська мова захищає Україну. Сім думок, які прозвучали на форумі в Києві. Radio Свобода. 2020. 22 лютого. URL: https://www.radiosvoboda.org/a/30448396.html?fbclid=IwAR14LA_qKuWqBD69bSGVbsVXTi83uSMtn4PcS0eyAZaX1augjQ_3hpa7-o
29. Шевчук Ю. Пам'яті Пітера Богдановича. Збруч. 2022. 21 січня. URL: <https://zbruc.eu/node/110071>
30. Климчук К. Валентин Васянович, кінорежисер: Українське кіно – це кіно українською мовою! Кореспондент. 2014. 21 липня. URL: <https://rozmova.wordpress.com/2014/07/21/valentyn-vasyanovych/>
31. Губа Р. Режисер «Атлантиди» Валентин Васянович: «Мій фільм треба дивитися на великому екрані». LB.ua. 2020. 3 грудня. URL: https://lb.ua/blog/young_filmcritics/472179_rezhiser_atlantidi_valentin.html
32. Друзюк Я. Як Катерина Горностай створила фільм «Стоп-Земля» у лабораторії і що вона зрозуміла про зумерів. The Village Україна. 2022. 18 січня. URL: <https://www.the-village.com.ua/village/culture/culture-interview/321503-stop-zemlya-prem-era-kateryna-hornostay-interview-2022?fbclid=IwAR2eSuzO6TmUXRaPeEVXi-XJUEztyZf0yb729IyyUbKDneTxHXq96SNBJhk>
33. Спіймати Кайдаша: інтерв'ю з акторами серіалу! Цимбалюк, Ясінювський, Врублевська, Федина, Шаран. Загін кіноманів. URL: https://www.youtube.com/watch?v=pkX1Na_5INM
34. Шевчук Ю. «Стоп-Земля»: повернення мови на екран. Збруч. 2022. 1 лютого. URL : <https://zbruc.eu/node/110301>
35. Тримбач С., Харчук Р., Шевчук Ю. Дискусія про телесеріал «Спіймати Кайдаша». Провсе. 2020. 31 березня. URL: <https://provse.te.ua/2020/03/dyskusiia-pro-teleserial-spiymaty-kaydasha/>
36. Юрій Шевчук: Мовна шизофренія – нова, потужна форма русифікації. ZIK. 2015. 8 липня. URL: https://zik.ua/news/2015/07/08/yuriy_shevchuk_movna_shyzofreniya_nova_potuzhna_forma_rusyfi_katsii_605587
37. Словотвір. URL : <https://slovotvir.org.ua/words/khz>

Lytvyn Kh., Renchka I. Language of contemporary Ukrainian films

Summary. The study is devoted to the analysis of language and stylistic features of contemporary Ukrainian cinema. The relevance of the topic is determined by the importance of an in-depth study of the language of modern films in light of the growing volume of Ukrainian film production and the strengthening of the Ukrainian language in various spheres of public life. The purpose of the paper is to investigate the language specificity of contemporary Ukrainian films using the TV series "To Catch the Kaidash" and the film "Stop-Zemlia" as examples, which involves the following objectives: to determine the means by which cinematography influences the worldview and consciousness of citizens; to examine the current language situation in Ukraine and its reflection in national cinema; to highlight the role of language in Ukrainian films; to analyze the characteristic features of the speech of the characters in the TV series "To Catch the Kaidash" and the film "Stop-Zemlia"; and to study the functional load of the identified linguistic means. The research applies descriptive, comparative, contextual analysis, as well as methods of systematization and classification of material.

The analysis demonstrated that, in order to bring artistic reality closer to real life, filmmakers employ elements of colloquial speech such as slang, jargon, dialectal words, and obscenisms. It was found that the TV series "To Catch the Kaidash" authentically depicts rural life, including its language aspects. It illustrates the presence of bilingualism, surzhyk, and the influence of family ties on characters' speech. The film "Stop-Zemlia" portrays postcolonial Ukrainian youth, whose speech is predominantly standard Ukrainian, with no surzhyk, though occasional instances of Russianisms and calques from Russian occur as a consequence of bilingualism in Ukraine. The study proves that the characters' speech reflects their psychological, social, and cultural background, conveys the real language situation, serves as a means of representing social processes and public events, and functions as a stylistic device to create comic effects.

Key words: film, Ukrainian language, colloquial speech, surzhyk, slang, obscene vocabulary, language situation, bilingualism.

Дата першого надходження рукопису
до видання: 26.08.2025

Дата прийнятого до друку рукопису
після рецензування: 22.09.2025

Дата публікації: 21.10.2025

Максимова А. Я.,*кандидат наук з державного управління,**доцент кафедри мовної підготовки**Дніпровського державного університету внутрішніх справ**<https://orcid.org/0000-0002-8332-4988>*

ДОСТУПНІСТЬ АНГЛІЙСЬКИХ ФРАЗЕОЛОГІЗМІВ АНГЛІЙСЬКОЇ МОВИ ДЛЯ ПЕРЕСІЧНОГО КОРИСТУВАЧА

У дослідженні розглянуто феномен доступності американських фразеологізмів для пересічного громадянина. Фразеологізми як стійкі мовні одиниці відіграють важливу роль у формуванні культурного та мовного коду нації, виступаючи як носії колективного досвіду, цінностей та гумору. Однак їх розуміння нерідко вимагає специфічного культурного або контекстуального знання, що може ускладнювати їхнє сприйняття поза межами носіїв мови або навіть серед окремих соціальних груп всередині США.

У роботі аналізується, наскільки американські фразеологізми зрозумілі для різних категорій населення США: за віком, освітою, регіональною приналежністю та рівнем медіаспоживання. Значну увагу приділено ролі масової культури (телебачення, фільми, музика, соціальні мережі) у поширенні та закріпленні фразеологізмів у мовленні пересічного американця. Також розглянуто шкільну та університетську освіту як фактор мовної компетентності.

У дослідженні представлено типологію фразеологізмів за ступенем прозорості значення: прозорі, напівпрозорі та непрозорі одиниці. Доведено, що найбільш доступними є ті фразеологізми, які мають буквальну чи метафоричну прив'язку до побутового досвіду або емоційної реакції. Натомість ідіоми з історичним чи літературним бекграундом менш доступні для масового споживача. Наводяться приклади таких одиниць, як «hit the sack», «bite the bullet», «kick the bucket», і ступінь їх розуміння серед різних груп респондентів.

Окрему увагу приділено сучасним інтернет-ідіомам, мемам і фразам, що активно формуються в онлайн-дискурсі. Показано, що багато з них швидко входять у мовну практику молоді, але залишаються незрозумілими для старших поколінь. У результаті дослідження було створено модель фразеологічної доступності, що враховує рівень освіти, джерела інформації, вікову категорію та культурне середовище мовця.

Загалом, доступність фразеологізмів корелює з рівнем мовного занурення, медіаграмотності та освітнього контексту. Робота містить рекомендації щодо покращення фразеологічної обізнаності через освітні платформи, контекстну подачу в ЗМІ та шкільну програму.

Ключові слова: фразеологізм, доступність, ідіома, масова культура, мовна компетентність, США.

Постановка проблеми. Фразеологізми є невід'ємною частиною мовної картини світу, відображаючи культурні цінності, історичний досвід та соціальні настрої носіїв мови. В умовах глобалізації та цифрової комунікації американські ідіоми широко використовуються в медіа, серіалах, піснях, що зумовлює їхню появу в повсякденному спілкуванні не лише аме-

риканців, а й іноземних мовців. Проте, рівень розуміння цих фразеологізмів у самій англomовній аудиторії залишається нерівномірним через соціальні, вікові, освітні та регіональні чинники. Це породжує потребу у вивченні ступеня їхньої доступності для пересічного громадянина США. Актуальність теми зумовлена необхідністю глибшого осмислення механізмів функціонування фразеологізмів у сучасному англomовному соціумі.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Попри наявні дослідження у сфері фразеології, недостатньо вивчено, як саме соціальні змінні (вік, освіта, медіасередовище) впливають на сприйняття та розуміння американських ідіом. Не з'ясовано повною мірою, які саме джерела (ТБ, TikTok, література, інтернет-меми) відіграють головну роль у формуванні фразеологічної компетенції. Наявна типологія ідіом не завжди враховує новітні мовні одиниці, що активно з'являються в інтернет-дискурсі. Недостатньо досліджено динаміку змін у розумінні ідіом серед молоді та людей старшого віку. Також відсутні комплексні емпіричні дані про рівень доступності найбільш вживаних американських фразеологізмів.

Американську фразеологію досліджували вітчизняні та зарубіжні лінгвісти А. Маккай [1] (займався структурною типологією фразеологічних одиниць у сучасній англійській мові), Р. Мун [2] (аналізувала вживання фразеологізмів у корпусах автентичного мовлення), Г. В. Кузнєцова [3] (вивчала фразеологізми з семантичними зрушеннями у сучасному англomовному художньому дискурсі),

Н. Ф. Венжинович [4] (вивчала лінгвокультурологічний аспект американських фразеологізмів), А. Максимова [5–13] (досліджує еволюцію, методологію, лінгвальні та соціалінгвальні параметри американських фразеологізмів).

Проте кількість американських фразеологізмів у геометричній прогресії зростає та актуалізує проблему систематизації для створення можливостей їх доступності для користувачів американської англійської як мови міжнародного спілкування.

Метою дослідження є з'ясування ступеня доступності американських фразеологізмів для пересічного громадянина США з урахуванням соціальних, освітніх та культурних чинників, а також виявлення факторів, що впливають на рівень фразеологічної обізнаності сучасного носія англійської мови.

Виклад основного матеріалу. У першій чверті ХХІ століття відбулося значне зростання доступу до цифрових ресурсів, таких як онлайн-словники, курси, блоги, відео та соціальні мережі, що полегшує доступ до сучасних американських фразеологізмів. Популярні платформи (Twitter, Instagram, TikTok) сприяють поширенню нових фразеологізмів серед користувачів по всьому світу.

Американська англійська значно збагатилася фразеологізмами протягом першої чверті XXI. Водночас кожний штат США може розвиватися власним шляхом, поповнюючись фразеологізмами як в межах країни, штату так і поза межами країни.

Американською англійською користуються по всьому світу, тому всі оновлення в мові мають бути доступні не тільки мешканцям США, але й громадянам інших країн як мови міжнародного спілкування. Мешканці нашої планети можуть відчувати труднощі з розумінням фразеологізмів через відсутність культурного контексту або специфічних реалій американської культури.

У сьогоденних реаліях пересічний громадянин США та користувачі американської англійської мають докласти зусилля щодо отримання інформації щодо інноваційних фразеологізмів через розпорошеність даних та ресурсів та відсутність єдиної бази, тому складнощі для пошуку навіть американському громадянину існує. Подібна ситуація обумовлює потребу створення універсального словника, що міститиме повну інформацію про американські фразеологізми як американського громадянина так і користувачам американської англійської. Тому й виникає проблема доступності американських фразеологізмів для пересічного американця. Доступність американських фразеологізмів для пересічної людини, громадянина, вузькопрофільних спеціалістів має стати головним пріоритетом для лінгвістів, мовознавців по всьому світу щодо мови міжнародного спілкування – американської англійської.

Виникає нагальна потреба у створенні єдиного електронного ресурсу американських фразеологізмів, що покривав би потреби мешканців країни та користувачів американської англійської по всьому світу. Іншою проблемою є те, що американська англійська має статус міжнародної та для користувача даної мови проблематично виявити інформацію про всі американські фразеологізми.

Доступність фразеологізмів полягає в усуненні фізичних, технічних, інформаційних бар'єрів та створенні сприятливих умов у доступі до фразеологізмів, зокрема, до бази даних наявних фразеологізмів, значення та локації, у яких вони використовуються, у яких районах застосовуються. В силу насиченості американської англійської новими фразеологізмами пересічному американцю

Динамічний розвиток суспільства та поява інноваційних технологій збагатив словниковий склад американської англійської, у тому числі фразеологізмами, що актуалізує потребу оновлення словників та доступності для пересічного громадянина.

Серед найбільш авторитетних словників, що збирають та узагальнюють американські фразеологізми, варто виокремити *The American Heritage Dictionary of Idioms* (укладач – Крістін Амер), *McGraw-Hill's American Idioms Dictionary*, *Cambridge Dictionary of American Idioms*, *Oxford American Dictionary of Current Idioms* та *Longman Dictionary of American Idioms*. Усі ці видання мають свою специфіку, переваги й обмеження, що впливають на ступінь охоплення потреб користувачів американської англійської як мови міжнародного спілкування.

The American Heritage Dictionary of Idioms є одним із найвідоміших довідників ідіом у США. Він містить понад 10 000 фразеологізмів, пропонуючи етимологічні коментарі, приклади вживання та історичне тло. Основною перевагою є його глибина та академічність, що особливо цінно для дослідників і викладачів. Однак словник дещо консервативний: новітній сленг, актуальні молодіжні вирази чи інтернет-фразеологія охоплені недостатньо.

McGraw-Hill's American Idioms Dictionary має виразну практичну орієнтацію. Його перевага – чітка структура, простота подачі матеріалу та приклади з розмовної мови. Особли-

вий акцент зроблено на повсякденне вживання ідіом у бізнесі, спорті, медіа тощо. Проте етимологічні аспекти подані поверхнево, а наукова глибина обмежена.

Cambridge Dictionary of American Idioms вирізняється лінгвістичною точністю, граматичними примітками та позначенням частоти вживання виразів. Він ідеально підходить для студентів, які вивчають американську англійську як другу мову. Однак словник менш гнучкий у подачі сучасного мовного вжитку, зокрема популярного сленгу, меметичних висловів чи регіональних варіацій. Словник *Cambridge Dictionary*, в якому наводяться фразеологізм його значення, приклад використання та є опитування, проте він не охоплює всі існуючі американські фразеологізми. Позитивним моментом даного електронного словника є можливість голосування та включення до словника. Дані фразеологізми у словнику *Cambridge Dictionary* подаються за хронологією появи. Негативними сторонами подачі інформації в *Cambridge Dictionary* є неможливість фільтрувати за алфавітом, за структурою.

Oxford American Dictionary of Current Idioms подає ідіоми в актуальному контексті, враховуючи стиль, граматику й частоту. Його перевага – авторитетність і точність, однак словник рідше надає глибокі етимологічні пояснення, що може ускладнювати розуміння походження фраз для дослідників.

Longman Dictionary of American Idioms орієнтований на іноземних користувачів і подає фразеологізми доступною мовою з прикладами, які відповідають рівню B1–B2. Це хороший інструмент для вивчення фраз у контексті, але кількість ідіом обмежена, а глибина трактування – поверхнева.

Таким чином, жоден з існуючих словників не покриває повною мірою всі потреби користувачів американської англійської як мови міжнародного спілкування. Основна причина – динамічний розвиток фразеології, особливо в цифровому середовищі, де постійно з'являються нові ідіоми, меми та культурно зумовлені вирази. Більшість словників не встигають своєчасно їх фіксувати. Отже, існує потреба у створенні сучасної інтерактивної платформи або оновлюваного електронного словника, який поєднує академічну точність, лексикографічну повноту та чутливість до мовних змін, що особливо важливо в умовах глобалізації та інтенсивної міжкультурної комунікації.

Для аналізу американських фразеологізмів доцільним є створення інноваційної моделі електронного словника, який би не лише фіксував фразеологізми за часом їх появи, а й давав змогу відслідковувати динаміку їхнього поширення та вживання. З огляду на постійне зростання кількості нових фразеологічних одиниць в американському варіанті англійської мови, необхідним є запровадження функціоналу гнучкої фільтрації. Така фільтрація має охоплювати такі параметри, як місце і контекст вживання, семантичне навантаження, приклади з автентичних джерел, наявність синонімів, варіанти написання й вимови, географічне поширення, частотність, тип фразеологізму (архаїзм, казуалізм, неологізм), часовий період актуальності, а також сфера застосування (загальномовна, професійна, соціальна тощо).

Пропонований словник стане ефективним інструментом як для пересічних користувачів, так і для лінгвістів, перекладачів, журналістів, викладачів та студентів. Його ключова перевага – інтерактивність: завдяки функції налаштування фільтрів, кожен користувач зможе отримувати вибірку фразеологізмів, що відповідає конкретним мовним чи дослідницьким цілям. Особливу цінність словник матиме для лінгвістів, які зможуть вивчати тенденції розвитку американської фразеології, виявляти трансформації значень та форми фразеологічних одиниць, досліджувати процеси кодифікації неологізмів.

Окрему увагу слід приділити зворотному зв'язку з користувачами – через проведення онлайн-опитувань. Пропонується два формати:

1. Опитування щодо окремих фразеологізмів: чи знайомий користувач із певним висловом, коли і в якому контексті чув/використовував його, чи вживає у власному мовленні.

2. Опитування на основі вибірки: користувачеві пропонується перелік фразеологізмів для самостійного відбору знайомих йому одиниць із подальшим уточненням щодо вживання та значення.

Такі інтерактивні інструменти дозволять не лише уточнювати реальні значення фразеологізмів у мовному середовищі, а й здійснювати постійний моніторинг актуальності лексичних одиниць, відокремлювати застарілі від новітніх, коригувати опис значень відповідно до змін у суспільстві, а також сприяти муть збереженню культурної ідентичності фразеології.

Висновки. У процесі дослідження встановлено, що рівень доступності американських фразеологізмів значною мірою залежить від соціально-демографічних чинників, таких як вік, освіта, регіон проживання та рівень залучення до масової культури. Найбільш зрозумілими для широкого кола мовців є фразеологізми з побутовим або емоційним забарвленням. Значну роль у поширенні та засвоєнні ідіом відіграють телебачення, соціальні мережі, кіно й музика. Водночас ідіоми з історичним, політичним або літературним контекстом виявляються менш доступними, особливо для молодшої аудиторії або мігрантів. Таким чином, фразеологізми залишаються не лише лінгвістичним, а й соціокультурним маркером усередині американського суспільства.

Подальші дослідження можуть бути спрямовані на вивчення динаміки змін у фразеологічному фонді американської англійської під впливом цифрових медіа та штучного інтелекту. Перспективним є аналіз сприйняття фразеологізмів серед носіїв англійської як другої мови, зокрема в мультикультурних середовищах. Доцільно також створити фразеологічні карти регіонів США для виявлення діалектних відмінностей у вживанні ідіом. Окрему увагу варто приділити гендерним і професійним особливостям фразеологічної компетентності. Актуальним залишається розроблення інтерактивних навчальних платформ, що сприятимуть кращому засвоєнню фразеологізмів у формальному та неформальному освітньому просторі.

Література:

- Makkai A. *Idiom Structure in English*. The Hague: Mouton, 1972. 324 p.
- Moon R. *Fixed Expressions and Idioms in English: A Corpus-Based Approach*. Oxford: Clarendon Press, 1998. 328 p.
- Кузнєцова Г. В. Фразеологізми з семантичними зрушеннями у сучасному англомовному художньому дискурсі : монографія. Житомир : Видавництво ЖДУ ім. І. Франка, 2011. 242 с.
- Венжинович Н. Лінгвокультурологічний аспект мовознавчих досліджень: навчально-методичний посібник до спецкурсу для студентів філологічного факультету. Ужгород: ФОП Сабов А.М., 2015. 267 с.
- Максимова А. Лінгвальні параметри функціонування американської англійської мови та їх реалізація у XXI столітті *Studia Methodologica*. 2024. № 57. с. 128-137.
- Максимова А. Особливості словотворення неологізмів у британській пресі *Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету. Сер.: Філологія*. 2023 № 60 Том 1. с. 81-84.
- Максимова А.Я. Процеси глобалізації та завдання англійської фразеології. *Слобожанський науковий вісник. Серія: Філологія*. 2023. №4. Видавничий дім "Гельветика" Суми, с. 28-31.
- Подп'ятнікова (Максимова) А. Я. Мотиваційний механізм державного регулювання розвитку транзитного потенціалу. *Державне управління та місцеве самоврядування: зб. наук. праць*, 2014. №4(23). Дніпропетровськ, ДРІДУ НАДУ. С. 120-129.
- Подп'ятнікова (Максимова) А. Я. Особливості розвитку демократичного транзиту в Україні. *Вчені записки ТНУ імені В. І. Вернадського. Серія: Державне управління*. 2019. Т. 30 (69). № 5. К. : Видавничий дім «Гельветика». с. 7-14.
- Kapral I., Usova I., Maksymova A., Yefymenko T., Boyko S. Peculiarities of Advertising Information Representation in the English-Language Mass Media Discourse. *World Journal of English Language*. Sciedu Press, vol. 13(4), p. 1-37.
- Maksymova A. Phraseologisms of American English in the world's language space. *Scientific journal of Polonia University periodyk naukowy akademii Polonijnej*. 2023. № 61 (6). pp 76-81 [Index Copernicus, WorldCat].
- Maksymova A. The development of American English: a retrospective analysis *Scientific journal of Polonia University periodyk naukowy akademii Polonijnej*. 2023. № 62 (1). pp 74-79.
- Myronova N., Maksymova A., Senchylo-Tatlilioglu N., Kostyuchok P., Nastenka S. Linguistic divergence in the context of globalization: an analysis of linguistic changes and its impact on cultural identity. *Ad Alta Journal of interdisciplinary research*. 2024. Vol. 14, issue 1, special issue XLII. pp. 129-134

Maksymova A. Accessibility of English idioms for the average user

This study explores the phenomenon of the accessibility of American idioms to the average citizen. Idioms, as fixed language units, play a crucial role in shaping the cultural and linguistic code of a nation, acting as carriers of collective experience, values, and humor. However, their comprehension often requires specific cultural or contextual knowledge, which may limit their understanding outside native speakers or even within particular social groups in the U.S.

The paper analyzes the extent to which American idioms are understandable to different categories of the U.S. population: by age, education level, regional background, and media consumption habits. Special attention is paid to the role of popular culture (TV, film, music, and social media) in spreading and reinforcing idioms in the speech of the average American. The study also considers the influence of school and university education as a factor in linguistic competence.

The research provides a typology of idioms based on their degree of semantic transparency: transparent, semi-transparent, and opaque. It demonstrates that the most accessible idioms are those with literal or metaphorical ties to daily experience or emotional response. In contrast, idioms with historical or literary backgrounds tend to be less accessible to the general public. Examples such as "hit the sack", "bite the bullet", and "kick the bucket" are analyzed for their level of recognition among different groups of respondents.

Special focus is given to modern internet idioms, memes, and phrases that emerge in online discourse. The study shows that many of these expressions quickly enter the speech of younger generations but remain obscure to older age groups. As a result, a model of idiom accessibility has been developed, accounting for factors such as education level, information sources, age, and cultural environment of the speaker.

Overall, idiom accessibility correlates with linguistic immersion, media literacy, and educational background. The study offers recommendations for enhancing idiomatic awareness through educational platforms, contextualized media content, and school curricula.

Key words: idiom, accessibility, phraseology, popular culture, language proficiency, USA.

Дата першого надходження рукопису
до видання: 18.08.2025

Дата прийнятого до друку рукопису
після рецензування: 12.09.2025

Дата публікації: 21.10.2025

Малецька І. В.,*кандидат педагогічних наук, доцент,
професор кафедри суспільно-гуманітарних дисциплін
Одеського державного аграрного університету
<https://orcid.org/0000-0003-1912-7397>***Березінська О. В.,***старший викладач кафедри іноземних мов професійного спілкування
Міжнародного гуманітарного університету
<https://orcid.org/0000-0001-8542-4600>*

ІНТЕГРАЦІЯ УКРАЇНСЬКОЇ МОВИ В МІЖНАРОДНИЙ ПРОСТІР

Анотація. У статті досліджується інтеграція української мови в міжнародний простір у контексті глобалізаційних процесів, європейської інтеграції та зростання інтересу до української культури після початку повномасштабної війни 2022 року. Показано, що ефективне поширення української мови неможливе без цілеспрямованих дій держави у сферах освіти, науки, культурної дипломатії, цифрових комунікацій та активної діяльності української діаспори. Розкрито роль освітніх інституцій у забезпеченні мовної підготовки іноземних студентів, створенні програм академічної мобільності, розвитку кафедр україністики та центрів української мови за кордоном. Акцентовано увагу на діяльності науковців, які через міжнародні проекти, публікації та конференції сприяють зростанню авторитету української мови у світовому академічному середовищі.

Окремо висвітлено значення культурної дипломатії, що реалізується через переклади української літератури, популяризацію музики, кіно та театрального мистецтва, а також участь України у міжнародних культурних форумах. Важливою складовою є цифрові медіа, що забезпечують швидке поширення українського контенту, формування позитивного іміджу держави та інтеграцію мови в глобальний інформаційний простір. Підкреслено значний внесок української діаспори, яка через діяльність громадських організацій, освітніх ініціатив та культурних центрів підтримує інтерес до української мови й сприяє її вивченню в різних країнах світу.

Зроблено висновок, що українська мова дедалі активніше заявляє про себе як важливий елемент міжнародного діалогу, маркер ідентичності та інструмент культурного впливу. Її інтеграція у світовий простір розглядається не лише як гуманітарний, а й як стратегічний процес, що визначає перспективи розвитку України та зміцнює її позиції в глобальній спільноті.

Ключові слова: українська мова, глобалізація, європейська інтеграція, міжнародні ЗМІ, культурна дипломатія, українська діаспора, освіта, наука, мовна експансія.

Постановка проблеми. У сучасних умовах глобалізації та міжкультурної комунікації інтеграція національних мов у міжнародний простір набуває особливого значення. Для України ця проблема є не лише лінгвістичною, а й стратегічною, оскільки безпосередньо пов'язана з формуванням позитивного іміджу держави, поширенням культурних надбань та зміцненням міжнародних зв'язків. Українська мова, маючи багатовікову історію та багатий культурний пласт, поступово

утверджується на світовій арені завдяки зусиллям державних інституцій, громадських організацій та наукової спільноти.

Питання інтеграції української мови в міжнародний простір досліджували багато вітчизняних і зарубіжних науковців. Зокрема, О. Потебня, І. Огієнко, Ю. Шевельов акцентували на історичному розвитку та культуротвірчій ролі української мови; Л. Масенко та Л. Скворцова аналізували соціолінгвістичні чинники її поширення; М. Степико та Т. Мацюк вивчали мовну політику та стратегії промоції української мови за кордоном. Дослідження С. Єрмоленко, О. Ткаченко, В. Русанівського розкривають проблеми мовної ідентичності та функціонування української мови у контексті глобалізації. У міжнародному науковому дискурсі питання культурної та мовної інтеграції висвітлювали Р. Філіпсон, Дж. Хаус, Г. Екерт, зосереджуючись на впливі глобальної англійської мови та збереженні мовного різноманіття.

Актуальність дослідження зумовлена необхідністю вироблення ефективних стратегій просування української мови у світі, що передбачає аналіз сучасних тенденцій мовної політики, міжнародної співпраці у галузі освіти та культури, а також цифрових інструментів популяризації.

Мета статті полягає у визначенні особливостей та перспектив інтеграції української мови в міжнародний простір у контексті глобалізаційних процесів.

Виклад основного матеріалу. У сучасному глобалізованому світі мова перестає бути виключно внутрішньодержавним інструментом комунікації. Вона поступово частіше виконує функцію елемента культурного капіталу, засобу національного брендингу та інструмента м'якої сили. У цьому контексті українська мова, яка раніше була обмежена територіальними межами України та української діаспори, поступово виходить на міжнародну арену.

Процеси глобалізації створюють як можливості, так і виклики для української мови. З одного боку, англійська залишається домінуючою мовою міжнародного спілкування, науки, техніки та бізнесу. З іншого боку, глобалізація дозволяє менш поширеним мовам активніше заявити про себе через цифрові платформи, культурні продукти, переклади та міжнародні обміни. Вкрай важливим чинником є й те, що після початку повномасштабної війни росії проти України у 2022 році інтерес до України, її культури та мови значно зріс у світі.

Європейська інтеграція України зумовлює поступову інституціоналізацію української мови в європейському просторі.

У 2023 році Європейський парламент вперше провів офіційне пленарне засідання з синхронним перекладом українською мовою. Це стало не тільки символічним актом підтримки, але й практичним визнанням української мови як складової європейського політичного дискурсу.

У багатьох країнах ЄС, зокрема у Польщі, Литві, Німеччині, Словаччині та Чехії, зростає кількість курсів української мови як іноземної. Наприклад, у Польщі за підтримки Міністерства освіти запроваджено навчання українською мовою для дітей біженців, а також організовано підготовку викладачів української мови. У Німеччині дедалі більше шкіл вводять факультативи з української мови, а в університетах організовуються українознавчі програми.

Інтеграції української мови сприяє також її активна присутність у цифровому просторі. У 2022-2024 роках було впроваджено українську мову в низку глобальних платформ і сервісів. Зокрема, платформи Duolingo, LingQ та Memrise включили курси української мови для іноземців. У 2023 році українська стала доступною мовою інтерфейсу в додатках Spotify, Netflix, Airbnb, Telegram та інших глобальних сервісах [1]. Такі зміни є надзвичайно важливими, адже роблять мову доступною для мільйонів користувачів і сприяють її поширенню серед неукраїнськомовної аудиторії.

Глобальні медіа дедалі частіше використовують українську мову як засіб автентичного висвітлення подій. Наприклад, BBC, CNN, The New York Times і Deutsche Welle випускають сюжети з українською мовою в оригіналі або в титрах, зберігаючи голоси українців. Це сприяє підвищенню видимості мови як важливого елемента національного спротиву.

Також слід згадати зростання перекладів української літератури. У 2022–2024 роках українські автори, зокрема Сергій Жадан, Оксана Забужко, Софія Андрухович, Андрій Курков, були перекладені десятками мов, зокрема німецькою, французькою, іспанською, японською. Курков став першим українським автором, обраним до PEN International, а його книги перекладаються й продаються по всьому світу [2].

З початком повномасштабної агресії росії проти України у 2022 році міжнародна увага до подій в Україні зросла в геометричній прогресії. Одним з наслідків цього стало зростання присутності української мови в матеріалах провідних міжнародних медіа, таких як BBC, CNN, The Guardian, Deutsche Welle, The New York Times, France 24, Al Jazeera тощо.

Ці видання все частіше надають можливість українцям говорити власною мовою, зберігаючи автентичність висловлювань через субтитрування або переклад без дубляжу. Українська мова в сюжетах, інтерв'ю, авторських колонках та репортажах стала впізнаваною складовою інформаційного простору. Наприклад, на платформі Deutsche Welle у 2023 році регулярно виходять матеріали з оригінальними уривками виступів українських політиків, військових, митців українською мовою [3].

Такий підхід зміцнює уявлення про українців як окрему мовну і культурну спільноту, сприяє деколонізації сприйняття України, зокрема в країнах, де раніше переважала російськомовна оптика. Українська мова дедалі менше сприймається як «регіональний діалект Росії», і дедалі більше як самостійна європейська мова з власною історією, традиціями та літературою.

Культурна сфера – один із найефективніших каналів інтеграції української мови у світовий контекст. Упродовж останніх років зросла кількість україномовних культурних продуктів,

які досягають міжнародної аудиторії: кіно, музика, література, театральне мистецтво.

Зокрема, україномовні фільми отримують визнання на престижних міжнародних кінофестивалях. Стрічка «Памфір» Дмитра Сухолитко-Собчука, знята переважно українською мовою, увійшла до офіційної програми Каннського кінофестивалю 2022 року. А фільм «20 днів у Маріуполі» Мстислава Чернова, знятий українською та англійською, здобув премію Оскар у 2024 році в номінації «Найкращий документальний фільм», що стало безпрецедентним визнанням української документалістики.

У музичній індустрії спостерігається сплеск популярності україномовних виконавців за кордоном. Гурти DakhBrakha, Go_A, Kalush Orchestra здобули популярність серед європейської публіки, а їхні композиції українською мовою звучать на міжнародних сценах. Перемога Kalush Orchestra на пісенному конкурсі «Євробачення-2022» з пісню «Stefania», виконаною повністю українською мовою, стала знаковим прикладом того, як українська мова та культура здатні резонувати зі світовою аудиторією.

Ще одним важливим чинником є активний розвиток перекладної української літератури. Після 2022 року міжнародні видавництва значно збільшили кількість перекладів творів українських авторів. Найбільше перекладаються твори Сергія Жадана, Оксани Забужко, Андрія Куркова, Софії Андрухович, Танії Малярчук та інших сучасних письменників. У 2023-2024 роках українська література була представлена на провідних книжкових ярмарках у Франкфурті, Варшаві, Болоньї, Парижі, Лейпцигу, де українська мова звучала не як екзотика, а як активний учасник європейського літературного діалогу [4, с. 180].

Низка міжнародних резиденцій, грантів і фестивалів підтримують україномовних авторів. Так, Сергій Жадан отримав престижну Премію миру німецьких книгарів у 2022 році, а твори Андрія Куркова увійшли до списків бестселерів у Великій Британії та Франції.

Українська мова, поступово розширюючи свою присутність у міжнародних ЗМІ та культурі, формує у світовій спільноті нову якість сприйняття України – як сучасної, самобутньої, культурно багатой держави. Така мовна видимість є ключовою для інформаційної безпеки, дипломатії, культурної автономії та національного престижу. Інтеграція мови в ці сфери не лише наслідок воєнної та політичної кон'юнктури, але й результат послідовної роботи митців, журналістів, дипломатів, активістів та державних інституцій. Українська мова впевнено долає бар'єри локальності, закріплюючи своє місце в багатомовному світовому культурному ландшафті [5].

Українська діаспора відіграє ключову роль у збереженні, підтримці та просуванні української мови поза межами України. За різними оцінками, за кордоном проживає понад 20 мільйонів осіб українського походження. Ці спільноти стали осередками не лише культурної пам'яті, а й мовної ідентичності, що зберігалася навіть у контексті тривалої асиміляції, політичного тиску чи відсутності державної підтримки. Сьогодні діяльність української діаспори є потужним чинником інтернаціоналізації української мови та розширення її функціонування в міжнародному гуманітарному просторі.

Українські емігрантські хвилі XIX–XX століття сформували розгалужену мережу громад у Північній і Південній Аме-

риці, Західній Європі, Австралії. Зокрема, Канада, США, Бразилія та Аргентина стали осередками діяльності українських культурно-освітніх організацій, які створювали та підтримували україномовні навчальні заклади, видавництва, бібліотеки, театри, релігійні спільноти.

У Канаді, де українська громада є однією з найчисельніших, україномовна освіта має інституційне визнання. Діють програми двомовної освіти в провінціях Альберта, Манітоба та Саскачеван, функціонують українознавчі студії в університетах, зокрема в Торонто, Альберті, Саскачевані. У 1989 році було створено Канадський інститут українських студій, який виконує важливу функцію наукового осередку з вивчення та популяризації української мови і культури. Подібні інституції існують у США (Гарвардський інститут українознавства), Німеччині (Український вільний університет у Мюнхені) та Польщі (Інститут славістики Польської академії наук) [6, с. 52].

З моменту відновлення незалежності України у 1991 році, а особливо після Революції Гідності (2014) та початку повномасштабного вторгнення росії в Україну (2022), українська діаспора значно активізувала свою діяльність, зокрема щодо просування української мови як елемента політичної ідентичності.

Організації українців за кордоном, зокрема Світовий конгрес українців (СКУ), Українська всесвітня координаційна рада, Союз українок – системно сприяють відкриттю курсів української мови, виданню підручників, проведенню мовних конкурсів і літературних подій. Наприклад, у 2023 році СКУ організував міжнародну акцію «Мова єднає», яка одночасно пройшла в понад 25 країнах світу. У США діють програми з вивчення української мови в рамках Українсько-американського університетського партнерства, у Польщі та Литві відкрито десятки суботніх шкіл для дітей українських біженців.

Після 2022 року українська діаспора поповнилася мільйонами вимушених переселенців. Це призвело до появи нової хвилі мовної активності: біженці стали ініціаторами нових освітніх і культурних проєктів, зокрема мовних курсів, читань, клубів. У багатьох країнах діти навчаються у школах за програмами, адаптованими до україномовної аудиторії. Зросла потреба в україномовних фахівцях – вчителів, логопедів, перекладачів. Водночас, щоб уникнути асиміляції, потрібна державна підтримка з боку України, зокрема забезпечення підручниками, навчальними програмами, методичною допомогою.

Українська діаспора активно долучається до реалізації культурної дипломатії. У багатьох країнах українські громади організовують фестивалі, концерти, виставки, дні української мови, спрямовані на ознайомлення іноземців з українською культурою. Часто саме мова виступає об'єднуючим чинником, який дозволяє презентувати Україну не як пострадянську країну, а як європейську державу з власною мовною ідентичністю.

Прикладом успішного просування мови є діяльність україномовних культурних центрів у Парижі, Варшаві, Лондоні, Торонто та Нью-Йорку. Завдяки зусиллям українців за кордоном у 2023-2024 роках було реалізовано десятки перекладацьких проєктів, започатковано міжнародні конкурси читання української поезії, проведено форум українських мовних ініціатив у Відні.

Освіта й наука посідають провідне місце серед інструментів розширення функціонування української мови в міжнародному просторі. Мова освітньої та наукової комунікації виконує не тільки практичну, але й символічну функцію: вона є носієм

знання, маркером культурної приналежності та важливим елементом національного престижу. У цьому контексті роль української мови як засобу навчання та наукової діяльності значно зросла в умовах пострадянської трансформації, європейської інтеграції України, а також під впливом геополітичних викликів, зокрема збройної агресії росії.

Україністика як академічна дисципліна, що охоплює вивчення української мови, літератури, історії та культури, має розгалужену мережу центрів за межами України. У багатьох університетах Європи, Північної Америки, Азії функціонують кафедри чи відділення україністики, де українська мова викладається як іноземна. Гарвардський університет (США) один із перших осередків україністики у світі, де ще з середини XX ст. викладається українська мова та проводяться наукові дослідження в межах Українського наукового інституту. Торонтський університет та Альбертський університет (Канада) – потужні центри викладання української мови, які діють у тісній співпраці з українською діаспорою. Варшавський університет (Польща), Лейпцизький університет (Німеччина), Карлів університет у Празі (Чехія) – провідні європейські заклади, де викладаються курси української мови як іноземної, реалізуються наукові дослідження з україністики [7, с. 31].

Незважаючи на позитивну динаміку, розвиток україністики зазнає низки викликів: нестача фахівців, недостатнє фінансування, конкуренція з боку більш поширених слов'янських мов, а також недостатня координація з українськими державними інституціями.

Зростання міжнародного інтересу до України зумовлює підвищення попиту на вивчення української мови як іноземної. У відповідь на це українські університети запроваджують програми викладання української мови для студентів-іноземців. Зокрема, Національний університет «Києво-Могилянська академія», Львівський національний університет імені Івана Франка, Київський національний університет імені Тараса Шевченка пропонують спеціалізовані мовні курси для слухачів з Європи, Азії та Америки. Крім того, за кордоном функціонують центри вивчення української мови при дипломатичних установах України, а також в рамках проєктів культурної дипломатії, таких як «Ukrainian Institute» чи «Ukrainian Studies Abroad». Починаючи з 2022 року, платформи Duolingo, Memrise, LingQ запропонували курси української мови для іноземців, що значно підвищило її доступність для широкої аудиторії.

Мовна експансія також здійснюється через академічну мобільність українських студентів, викладачів і науковців, які представляють Україну в міжнародному науковому просторі. Програми Erasmus+, Horizon Europe, DAAD, Fulbright сприяють тому, що українська мова і культура стають предметом міжкультурної комунікації, міжуніверситетського співробітництва та міжнародних досліджень. Зросла також кількість наукових публікацій, присвячених українській мові в аспектах порівняльної лінгвістики, соціолінгвістики, мовної політики. Водночас деякі дослідники наголошують на важливості активнішого використання української мови як мови наукових публікацій, що сприятиме зміцненню її статусу в академічному середовищі.

Окремий напрямок – це забезпечення освітніх потреб мільйонів українських дітей, які через війну опинилися в різних країнах Європи. Багато урядів держав ЄС створили умови для навчання українською мовою, відкриваючи україномовні класи

або двомовні програми. Так, у Польщі та Німеччині з 2022 року відкрито сотні класів для українських дітей, а вчителі з України отримали тимчасові дозволи на роботу. Це дозволяє зберегти безперервність мовної освіти, уникнути асиміляції та підтримати мовну ідентичність покоління, яке формує майбутнє української нації в глобальному світі.

Освіта та наука є стратегічними інструментами просування української мови на міжнародному рівні. Вони забезпечують її легітимізацію як повноцінної європейської мови, сприяють міжкультурному діалогу та створюють стійкі канали комунікації між Україною та світом. Зміцнення освітньої й наукової присутності української мови потребує системної державної підтримки, координації із закордонними партнерами та інвестицій у розвиток мовної інфраструктури в міжнародному просторі.

Українська мова дедалі частіше звучить на міжнародних фестивалях, у кінематографії, музиці, літературі. Завдяки культурній дипломатії українська ідентичність стає видимою для світової спільноти. Популяризації мови сприяють переклади українських письменників, міжнародні тури музикантів, участь у світових культурних подіях.

Цифрова трансформація також відкриває нові горизонти. Онлайн-платформи, соціальні мережі, блоги, подкасти українською мовою дають змогу формувати нові комунікативні простори. Сучасні інструменти машинного перекладу, зокрема підтримка української мови в Google Translate, Duolingo, YouTube, Spotify, значно полегшують доступ до мови для іноземців.

Висновки та перспективи подальших досліджень. Попри позитивну динаміку, інтеграція української мови в міжнародний простір стикається з низкою викликів. Серед них обмежена кількість ресурсів для викладання мови, недостатня підтримка перекладацької справи, мовна конкуренція з боку російської мови, яка тривалий час домінувала в пострадянському просторі.

Для подолання цих викликів необхідне системне державне фінансування мовних ініціатив, розвиток цифрових продуктів українською мовою, підтримка мовної освіти за кордоном, активізація співпраці з діаспорою, а також формування іміджу української мови як сучасної, динамічної та привабливої для вивчення.

Інтеграція української мови в міжнародний простір є стратегічним завданням державної гуманітарної політики. Вона має спиратися на комплексний підхід, що поєднує культурну дипломатію, освітні програми, підтримку діаспори та розвиток цифрових технологій. Зміцнення міжнародного статусу української мови не лише сприятиме її глобальній присутності, а й зміцнить позиції України як незалежної, культурно багатой та відкритої до світу держави.

Література:

1. Вакуленко М.О. Український ворднет як інструмент інтеграції української мови у світовий мовний простір. Львівський філологічний часопис. URL: <https://journal.ldubgd.edu.ua/index.php/philology/article/view/2836>. (дата звернення: 27.07.2025).
2. Kurkov, A. Андрій Курков став першим українським автором у PEN International. Deutsche Welle, 2022. URL: <https://www.dw.com/uk/kurkov-pen-international/a-62180334> (дата звернення: 19.09.2025).
3. Deutsche Welle. Матеріали з виступами українських політиків, військових та митців. 2023. URL: <https://www.dw.com/uk> (дата звернення: 27.07.2025).

4. Мовна сертифікація у світовому вимірі: обмін найкращими практиками задля розвитку української мови. URL: <https://mova.gov.ua/news/movna-sertyfikatsiia-u-svitovomu-vymiri-obmin-krashchymy-praktykamy-zadlia-rozvytku-ukrainskoi-movy> (дата звернення: 27.07.2025).
5. Інтеграція системи освіти України в європейський освітній простір : зб. тез доп. VI Міжнар. наук.-практ. конф., м. Київ, 25 жовт. 2024 р. [Електронне видання] / Київ : ДНУ «Інститут освітньої аналітики», 2024. 292 с.
6. Кононенко, В. І. Інтеграція гуманітарної науки і освіти в процесах державотворення. *Педагогіка і психологія*. 2016. № 2. С. 49-56.
7. Швець, П. Що ми знаємо про українську та інші мови. *Наука і суспільство*. 2020. № 1-2. С. 28-32.

Maletska I., Berezinska O. Integration of the Ukrainian language into the international sphere

Summary. This article investigates the integration of the Ukrainian language into the international arena within the context of globalization, European integration, and the heightened interest in Ukrainian culture following the full-scale war that began in 2022. It analyzes the role of the state in developing a comprehensive strategy for promoting the language through education, science, cultural diplomacy, digital communications, and the active engagement of the Ukrainian diaspora worldwide. Particular attention is given to the activities of educational institutions that provide language training for international students, implement academic mobility programs, and establish Ukrainian studies departments and language centers abroad. The significance of scientific projects, scholarly publications, and international conferences that enhance the global academic standing of the Ukrainian language is also emphasized.

The study further highlights the role of cultural diplomacy in promoting Ukrainian literature through translations, as well as music, cinema, and theatrical arts, alongside Ukraine's participation in international cultural forums. Digital media are identified as crucial instruments for the rapid dissemination of Ukrainian content, shaping a positive national image, and integrating the language into the global information space. The contribution of the Ukrainian diaspora is particularly noted, as it supports the study of the Ukrainian language in various countries through public organizations, educational initiatives, and cultural centers, thereby fostering international interest in Ukrainian culture.

The article concludes that the Ukrainian language is increasingly asserting itself as a vital component of international dialogue, a marker of national identity, and a tool of cultural influence. Its integration into the global arena is perceived not merely as a humanitarian undertaking but also as a strategic process that shapes Ukraine's developmental prospects, strengthens its authority in the international community, and enhances its position within the global cultural, educational, and scientific landscape.

Key words: Ukrainian language, globalization, European integration, international media, cultural diplomacy, Ukrainian diaspora, education, science, language expansion.

Дата першого надходження рукопису
до видання: 22.08.2025

Дата прийнятого до друку рукопису
після рецензування: 17.09.2025

Дата публікації: 21.10.2025

*Міщенко А. Л.,**доктор філологічних наук,**доцент кафедри германських мов та перекладу**Навчально-наукового інституту філології**Київського національного університету імені Тараса Шевченка**<https://orcid.org/0009-0009-4701-3275>*

ТЕРМІНОЛОГІЧНА РОБОТА В НІМЕЦЬКО-УКРАЇНСЬКОМУ НАПРЯМКУ: ВІД НАЦІОНАЛЬНИХ СТАНДАРТІВ ДО МІЖНАРОДНОЇ ГАРМОНІЗАЦІЇ

Анотація. Статтю присвячено проблемі уніфікації та гармонізації термінологічної роботи в німецько-українському напрямку з урахуванням актуальних національних стандартів ФРН DIN 2342 (2022) і DIN 2330 (2022), що узгоджуються з міжнародними стандартами ISO 1087 (2019) та ISO 704 (2022).

Вихідним положенням є розуміння того, що всі форми суспільних комунікацій і мовного вжитку є соціальними конструктами, які формуються під впливом історико-культурних чинників, одним з яких є війна. На прикладі загарбницької війни росії проти України проаналізовано реакцію на спільні загрози у формі політичної консолідації, інституалізації міжнародного співробітництва, координування зусиль у військовій, економічній, політичній та дипломатичній галузях задля протистояння агресору.

Продемонстровано кореляцію ефективності фахової комунікації та результативності співпраці. Окреслено пріоритетні напрямки співпраці між Україною та ФРН, обґрунтовано причини лакуарності та неактуальності чинних термінологій, проілюстровано, як війна стає каталізатором створення галузевих термінологій, особливо в галузі військової співпраці, технологій, безпеки, економіки, права, гуманітарної допомоги тощо.

Описано форми термінологічної роботи на ґрунті критеріїв “форми”, “обсяг”, “мови”. Унаочнено взаємозв’язки між поняттями, об’єктами і найменуваннями. Проаналізовано принцип побудови поняттєвих систем, відношення між поняттями в межах терміносистеми і роль дефініції у забезпеченні когерентності поняття та найменування. Систематизовано критерії для термінів і запропоновано рекомендації для формулювання дефініцій.

Стаття є спробою обґрунтування необхідності започаткування системної термінологічної роботи гармонізованої з німецькими і міжнародними стандартами як необхідної передумови якісного міжнародного партнерства, галузевого перекладу та інтеграції України у глобальний інформаційний, економічний і технологічний простір.

Ключові слова: термінологічна робота, уніфікація, гармонізація, стандарти, галузевий переклад.

Постановка проблеми. Усі форми суспільних комунікацій та мовного вжитку можна кваліфікувати як соціальні конструкти, що формуються на ґрунті взаємодії мовних засобів, комунікативних потреб суспільства та історико-культурних чинників.

Загарбницька війна росії проти України трансформувала структуру суспільства, поведінкові моделі та комунікативні

практики, оскільки кардинально змінився баланс безпеки та геополітичних впливів, економічних інтересів і міжнародних відносин, соціальна структура суспільства та наративи. Необхідність стримування агресора та зміцнення позицій на міжнародній арені стали причиною політичної консолідації, інституалізації міжнародної співпраці та координації зусиль у військовій, економічній, політичній та дипломатичній сферах. Це засвідчують вступ Фінляндії та Швеції до НАТО після початку повномасштабного вторгнення рф в Україну, військові навчання підрозділів ЗСУ в країнах ЄС в рамках програми EUMAM Ukraine, пільгова програма від МВФ, орієнтована на забезпечення макрофінансової стабільності в умовах війни, створення Європейського фонду миру (EPF), гранти і кредити якого скеровуються на макрофінансову стабілізацію, структурні реформи та відбудову України, єдність країн ЄС у продовженні санкцій проти рф попри різні економічні інтереси, замороження російських державних активів в ЄС і направлення доходів від них на фінансову підтримку України (Ukraine Loan Cooperation Mechanism), гранти від програм Світового банку в рамках ініціатив PEACE in Ukraine, INSPIRE, HOPE, ARISE, узгоджена політика енергетичної безпеки в ЄС для зменшення залежності від російських енергоносіїв, створення “зернового коридору” за посередництва ООН і Туреччини для забезпечення глобальних ринків продовольством, програми підтримки від G7 та інших країн, які входять до “Коаліції Охочих” та ін.

Ефективність міжнародної фахової комунікації є визначальним чинником результативності співпраці, а оборонне, політичне, економічне та дипломатичне партнерство задля протидії агресії та захисту міжнародного права, прав людини, демократичних цінностей, а також суверенітету і незалежності України як гарантії безпечного світу сприяють формуванню єдиного інформаційного простору та потребують лінгвістичного супроводу. Повномасштабна війна росії проти України зумовила запуск нового витка гонки озброєнь задля пошуку нестандартних рішень і нетрадиційних засобів переваги над сильним противником. Необхідність швидкого реагування на нові загрози результувала збільшенням військових бюджетів, активізацією науково-дослідної діяльності із залученням як державних, так і приватних інноваційних компаній, створенням спільних оборонних концернів та оборонних союзів. Таким чином, йдеться не тільки про співпрацю, а головню про поглиблення й ускладнення спеціального знання, міждисциплінарного по своїй суті. Це вимагає його документування, наочного структурування,

визначення новітніх понять та їхньої ідентичної інтерпретації фахівцями, незалежно від мови чи контексту, та є необхідною передумовою виконання мовою її епістемологічної та комунікативної функцій.

ФРН є однією з країн, яка активно підтримує Україну та надає нам всеосяжну підтримку в цій екзистенційній боротьбі. Тому проблема створення та актуалізації німецько-українських термінологічних ресурсів, які документують і репрезентують реалії сучасності, нагальна та не викликає сумнівів. З огляду на специфіку співпраці між Україною та ФРН до пріоритетних доменів термінологічної роботи відносимо такі:

- військова техніка та озброєння, які постачаються ФРН: бойові танки: *Leopard 1* і *Leopard 2*, бойова машина піхоти *Marder*, зенітна самохідна артилерійська установка *Gepard*, зенітно-ракетний комплекс *IRIS-T SLM*, самохідні артилерійські установки *Panzerhaubitze 2000* і *RCH-155*, броньовані машини *Fuchs* і *Dingo 2*, броньований мостоукладач *Biber*, розвідувальні БПЛА вертикального зльоту *Vector*, легкі розвідувальні БПЛА для тактичного застосування *Songbird*, дрони-камікадзе з елементами штучного інтелекту *Helsing HX-2*, малі БПЛА для тактичної розвідки *Hornet*;

- військова логістика та постачання: перевезення техніки та боеприпасів, ремонт та обслуговування техніки та озброєння, які постачаються Україні;

- військова підготовка та навчання українських підрозділів, які отримують техніку та озброєння німецьких виробників *Diehl*, *KMW*, *Rheinmetall*;

- військова медицина: евакуація та лікування поранених у німецьких шпиталях, техніка та медичне обладнання для польової медицини від німецьких виробників;

- гуманітарна допомога: відновлення зруйнованої інфраструктури, постачання модульних будинків, генераторів, програми підтримки біженців у ФРН;

- дипломатія та безпекова політика: двосторонні безпечні угоди, політичні ініціативи ФРН у ЄС і НАТО щодо підтримки України;

- кібербезпека та технологічна підтримка: спільні програми кіберзахисту, постачання засобів радіоелектронної боротьби (РЕБ), захист критичної інфраструктури від кібератак;

- право війни та міжнародне гуманітарне право.

Аналіз останніх досліджень. У сучасному науковому дискурсі значну увагу приділено дослідженню термінологічних трансформацій під впливом повномасштабної загарбницької війни росії проти України. Л. Рубашова досліджувала новітні тенденції у розвитку військової терміносистеми в Україні (2025), І. Царьова вивчала слова, які набули нових значень під час російсько-української війни (2014-2022 рр.) (2023), А. Покулевська і Л. Воробйова аналізували німецьку військову термінологію як предмет перекладу (2023). Укладено електронний англо-український словник військової термінології, скорочень та абревіатур», який містить 48 800 термінів, пов'язаних із протиракетною обороною, розмінуванням, знешкодженням боеприпасів, артилерією, авіацією, військово-морськими силами, цивільною обороною та гуманітарною політикою в умовах воєнного стану, а також термінологію, яка використовується збройними силами НАТО, Великої Британії, США і Канади. У Національній академії сухопутних військ імені гетьмана Петра Сагайдачного видано Українсько-німецький військовий словник (Г. Батищева, В. Петрухін, А. Ткачук, 2024 р.), призна-

чений для курсантів та ад'юнктів вищих військових навчальних закладів Збройних Сил та інших силових структур України, а також для військовослужбовців, які мають намір оволодіти німецькою мовою відповідно до рівня CMC-1 або CMC-2 за кваліфікацією мовного стандарту НАТО STANAG 6001, який визначає рівні мовленнєвої компетентності, схвалені країнами НАТО в рамках Військового комітету Спільної ради з питань стандартизації. Однак поза увагою дослідників дотепер залишається термінологічна робота, яка здійснюється на ґрунті гармонізованих національних і міжнародних принципів і методів. Такий підхід необхідно запровадити для німецько-українського напрямку термінологічної роботи через поглиблення та розширення співпраці між ФРН та Україною від початку російсько-української війни та лакуарність або велику частку неактуальних термінів у всіх вищезазначених сферах.

Мета статті. Запропонувати модель термінологічної роботи для німецько-українського напрямку, адаптовану до актуальних німецьких національних стандартів DIN 2342 (2022) [1] і DIN 2330 (2022) [2], сумісних з міжнародними стандартами ISO 1087 (2019) [3] та ISO 704 (2022) [4].

Основний матеріал дослідження. Стандарт DIN 2342: 2022 Термінознавство та термінологічна роботи – поняття (Terminologiewissenschaft und Terminologiarbeit – Begriffe) визначає унормовані терміни та їхні дефініції, що використовуються у процесі термінологічної роботи, зокрема: *об'єкт* (Gegenstand), *власність* (Eigenschaft); *предметна область* (Fachgebiet), *галузева мова* (Fachsprache), *загальноновживана мова* (Gemeinsprache); *поняття* (Begriff), *індивідуальне поняття* (Individualbegriff), *загальне поняття* (Allgemeinbegriff), *збірне поняття* (übergeordneter Begriff), *родове поняття* (Oberbegriff), *цілісне поняття* (Verbandsbegriff), *дочірнє поняття* (untergeordneter Begriff), *видове поняття* (Unterbegriff), *частинне поняття* (Teilbegriff), *сестринське поняття* (nebengeordneter Begriff); *ознака* (Merkmal), *тип ознаки* (Merkmalsart); *поняття змісту* (Begriffsinhalt), *поняття обсягу* (Begriffsumfang), *поняття складу* (Begriffsbestand); *відношення між поняттями* (Begriffsbeziehung), *ієрархічний зв'язок між поняттями* (hierarchische Begriffsbeziehung), *відношення абстрагування* (Abstraktionsbeziehung), *відношення складу* (Bestandsbeziehung); *неієрархічний зв'язок* (nichthierarchische Begriffsbeziehung); *поняттєве поле* (Begriffsfeld), *поняттєва система* (Begriffssystem); *ієрархічна система понять* (hierarchische Begriffssystem), *система абстрагування* (Abstraktionssystem), *система складу* (Bestandssystem); *неієрархічна поняттєва система* (nichthierarchische Begriffssystem); *дефініція* (Definition): *дефініція змісту* (Inhaltsdefinition), *дефініція обсягу* (Umfangsdefinition), *дефініція складу* (Bestandsdefinition); *позначення* (Bezeichnung): *найменування* (Benennung): *простий термін* (Einwortbenennung), *терміносполучення* (Mehrwortbenennung), *повна форма* (Langform), *скорочена форма* (Kurzform), *рекомендований термін* (Vorzugsbenennung), *дозволений термін* (zugelassene Benennung), *відхилений термін* (abgelehnte Benennung), *назва продукту* (Produktbezeichnung), *символ* (Symbol), *формула* (Formel); *власна назва* (Eigennamen); *назва торгової марки* (Markenname); *синонімія* (Synonymie), *часткова синонімія* (Teilsynonymie), *антонімія* (Antonymie), *еквівалентність* (Äquivalenz), *багатозначність* (Mehrdeutigkeit); *полісемія* (Polysemie), *омонімія* (Homonymie), *омогра-*

фія (*Homographie*), омофонія (*Homophonie*), термінознавство (*Terminologiewissenschaft*), термінологічний менеджмент (*Terminologiemanagement*), термінологічна робота (*Terminologiarbeit*): описова / дескриптивна термінологічна робота (*deskriptive Terminologiarbeit*), приписова / прескриптивна термінологічна робота (*präskriptive Terminologiarbeit*), унормувальна / нормативна термінологічна робота (*normative Terminologiarbeit*); пошук термінології (*Terminologierecherche*): екстрагування термінології (*Terminologieextraktion*), аналіз термінології (*terminologische Analyse*); управління термінологічним ресурсом (*Terminologieverwaltung*), перевірка термінології (*Terminologieprüfung*), принципи унормування термінології (*terminologiesche Grundsatznormung*), термінологія (*Terminologie*), термінологічні дані (*terminologische Daten*), термінологічна стаття (*terminologiescher Eintrag*), сукупність термінологічних даних (*terminologischer Datenbestand*), система управління термінологією (*Terminologieverwaltungs system*), термінологічна база даних (*Terminologiedatenbank*), структура термінологічної статті (*terminologische Eintragsstruktur*) [1 с. 4–16].

Ця “*lingua franca*” забезпечує однакове розуміння та послідовне вживання термінології, яка вживається у процесі термінологічної роботи фахівцями, зайнятими не тільки в галузі термінологічної роботи, але й у галузях технічної документації, комунікації, галузевого перекладу тощо. Її знання та правильна інтерпретація є обов’язковою передумовою гармонізації багатомовної термінологічної роботи, які визначає стандарт DIN 2330 (2022) Термінологічна робота – основні принципи та методи (*Terminologiarbeit – Grundsätze und Methoden*) [2].

Основна мета термінологічної роботи (*Terminologiarbeit*) полягає у пошуку, аналізуванні та перевірці термінології, укладанні термінологічної бази даних (ТБД), ефективному управлінні термінологічним ресурсом і наданні доступу до ТБД для всіх зацікавлених з огляду на їхні ролі та права. Це необхідно для забезпечення ефективної фахової комунікації та трансферу знання на рівні інтер-, інтра- та екстрафахової комунікації, а також зрозумілої репрезентації галузевого знання відповідної предметної області або корпоративної мови.

Кожен термінологічний проєкт вимагає детального аналізу поточної ситуації, а потенціал його інтегрування у національні й міжнародні бази даних, у перекладацьку практику або в освітні та наукові ресурси – детального планування результату з урахуванням цілей, вимог і застосування термінологічного ресурсу.

Форми реалізації термінологічної роботи розрізняються з огляду на форму, обсяг і мови, для яких здійснюється термінологічна робота.

За критерієм “форма” термінологічна робота розподіляється на описову, або дескриптивну (*deskriptive Terminologiarbeit*), приписову, або прескриптивну (*präskriptive Terminologiarbeit*), унормувальну, або нормативну (*normative Terminologiarbeit*). Описова термінологічна робота має на меті документування мовної практики без оцінювання та обмеження уживання термінології. Це передбачає знаходження в текстах і фіксацію усіх варіантів терміна, які вживаються для найменування ідентичного об’єкта, напр.: *БПЛА*, *дрон*, *безпілотно́к*.

Описова термінологічна робота, як правило, є початковим етапом приписової термінологічної роботи, яка здійснюється організаціями та установами задля уніфікації та послідовного

уживання галузевої або корпоративної термінології й орієнтована на однозначність і несуперечливість інтер-, інтра- та екстрафахової комунікації.

Приписова термінологічна робота передбачає визначення понять і відношень між поняттями в межах предметної області або корпоративної мови, вибір з-поміж кандидатів у терміни того варіанта терміна, який оптимально номінує поняття з огляду на цільову аудиторію (фахівці, фахівці суміжних галузей, нефахівці), а також варіантів терміна, які слід заборонити уживати або дозволяється уживати як синонім до рекомендованого терміна, напр. *БПЛА* (рекомендований термін) *дрон* (дозволений термін) і *безпілотно́к* (заборонений термін).

Унормувальною термінологічною роботою є приписова термінологічна робота, яка здійснюється уповноваженими органами, що мають статус національної або міжнародної організації зі стандартизації та кваліфіковані здійснювати стандартизацію для певної мови на ґрунті усталених принципів і методів у певній предметній галузі.

Таким чином, описова термінологічна робота орієнтована на лексикографію, оскільки її завдання полягає у збиранні, упорядкуванні, опрацюванні, описуванні, публікуванні й наданні доступу до термінів та їхніх дефініцій у формі конвенціалізованих друкованих чи електронних словників. Прескриптивна термінологічна робота орієнтована на термінографію, оскільки її завдання полягає у системній організації та репрезентації поняттєвої системи певної предметної області, а також упорядкування поняття й мовного знака в межах терміносистеми.

За критерієм “обсяг” термінологічна робота розподіляється на ситуативну (*Ad-hoc-Terminologiarbeit*), орієнтовану на певний текст або документ (*textbezogene Terminologiarbeit*) та орієнтовану на предметну галузь (*fachgebietsbezogene Terminologiarbeit*).

Ситуативна термінологічна робота здійснюється без попереднього планування та має на меті розв’язання нагальної комунікативної потреби у процесі перекладу тексту, на переговорах, у науковій доповіді, під час створення технічної документації тощо. Цей вид термінологічної роботи застосовується у випадках, коли фахівці уводять оперативні найменування на позначення нових явищ, процесів, технологій або коли перекладач створює тимчасовий варіант терміна для найменування новітнього поняття, для якого доки не існує усталеного терміна у мові перекладу. Термінологічна робота, орієнтована на текст або документ, виконується зазвичай як підготовчий етап до перекладу тексту іноземними мовами та покликана забезпечувати послідовний переклад галузевої термінології в текстах іноземними мовами.

Термінологічна робота, орієнтована на предметну область, – це системна термінологічна робота, орієнтована на створення повної та структурованої колекції термінологічних даних, які стосуються термінів і понять певної предметної області або корпоративної мови. Системна термінологічна робота вимагає аналізу великого зібрання або корпусу текстів і глибокого розуміння предметної області та дозволяє забезпечити найвищу якість результатів термінологічної роботи. Цими проблемами традиційно опікуються міжнародні та національні суб’єкти стандартизації або підприємства та установи, які працюють над створенням власної корпоративної мови.

За критерієм “мови” термінологічна робота розподіляється на одномовну та багатомовну. Одномовна терміноло-

гічна робота здійснюється, як правило, під час унормувальної роботи, оскільки саме вартість перекладацьких послуг і проблеми комунікації на міжнародному рівні є тими чинниками, які мотивують підприємства та інституції запроваджувати багатомовну термінологічну роботу. Послідовне / консистентне уживання галузевої термінології в текстах вихідною мовою не тільки забезпечує ефективну професійну комунікацію цією мовою, але й дозволяє оптимізувати витрати на переклад текстів вихідною мовою цільовими мовами, оскільки сприяє її послідовному перекладу, що спрощує міжнародну співпрацю та комунікацію.

Термінологічна робота, на відміну від перекладу, не має вихідної мови та мови перекладу. Всі мови, якими здійснюється термінологічна робота, – рівнозначні. Це означає, що системна термінологічна робота повинна здійснюватись у кожній мові, а її результати порівнюватись. Через специфіку концептуалізації ідентичних об'єктів з огляду на культурне, соціальне й технологічне середовище обсяг і зміст поняття можуть варіюватись у порівнюваних мовах. Крім того, можуть відрізнятися і самі об'єкти, поняття та поняттєві системи, напр. технологія роботи АЕС в Україні, Франції та США. Ці фактори є причиною лакуарності або неповної еквівалентності термінології. Контрастивний аналіз убезпечує від обоюстороннього впливу мов у процесі визначення понять і формулювання найменувань, а також створення структури зв'язків між поняттями у терміносистемі.

Про повну еквівалентність йдеться у тих випадках, коли у порівнюваних мовах існують ідентичні поняття, які номінують відповідні терміни, напр. національні термінології тактичної медицини. Актуалізація, впорядкування, уніфікація та інтернаціоналізація “інтернаціональних” за своєю природою термінологій, є важливим кроком до їхньої стандартизації, а мінімізація різниці між поняттями та їхніми найменуваннями в національних мовах є важливою передумовою їх міжнародної гармонізації.

Багатомовна термінологічна робота здійснюється на ґрунті біdireкційної двомовної термінологічної роботи та передбачає контрастивний аналіз понять і термінів в обох мовах, а також зв'язків між поняттями у мовах, які порівнюються.

Охарактеризовані форми термінологічної роботи не виключають одна одну та можуть комбінуватись і доповнювати одна одну з огляду на цілі та завдання термінологічного проєкту. Так, якщо потрібно створити термінологію для певного військового стандарту українською мовою, а потім перекласти його німецькою мовою, то йдеться про двомовну термінологічну роботу, орієнтовану на документ.

Термінологічна робота складається з послідовності етапів, як-от: *пошук термінології*: здійснюється пошук та ідентифікація термінології в текстах, а також збір інших релевантних термінологічних даних; *екстракція термінології* (*Terminologieextraktion*): застосовується на етапі пошуку термінології задля його оптимізації; це передбачає застосування однієї з програм екстракції термінології, яка автоматично ідентифікує послідовності символів у колекції або корпусі текстів, що можуть кваліфікуватись як кандидати в терміни; *аналіз термінології* (*terminologische Analyse*): частина термінологічної роботи, орієнтована на опрацювання та створення термінології; на етапі аналізу виокремлюються ознаки понять відповідної предметної області, вибудовується структура відношень між поняттями, впорядковуються відношення між понят-

тями та їхніми найменуваннями; *управління термінологією* (*Terminologieverwaltung*): створення, репрезентація та управління термінологією, а також надання доступу до термінологічного ресурсу.

Термінологічна робота фокусується на роботі з об'єктами, поняттями, їхніми найменуваннями та дефініціями. Поняття є відправною точкою термінологічної роботи, адже саме поняття є репрезентантами знання відповідної предметної області. На мовному рівні галузеві знання фіксуються у фахових мовах, ядро яких складають термінології, системно представлені в галузевих терміносистемах. Відношення між об'єктами, поняттями та найменуваннями традиційно унаочнюються на прикладі семіотичного трикутника, а опосередкованість найменування об'єкта через поняття унаочнює пунктирна лінія між об'єктом і найменуванням:

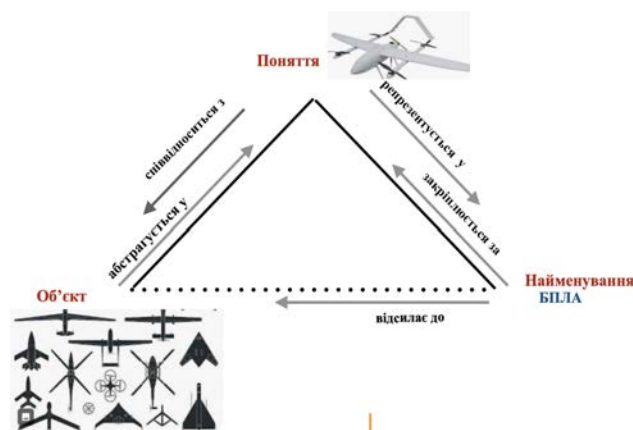

Рис. 1. Семіотичний трикутник

Проте ці традиційні відношення між об'єктом, поняттям і найменуванням порушуються, якщо існує лише концепція, на ґрунті якої потрібно створити та назвати певний об'єкт; якщо існує концепція та об'єкт, які потребують найменування; якщо існує об'єкт, який потребує осмислення та найменування.

Згідно з нормами DIN 2342:2022, об'єкт визначається як «будь-який фрагмент реального чи уявного світу» [1, с. 5], який описується за допомогою мови. Об'єкти розподіляють на матеріальні (конкретні) та нематеріальні (абстрактні). Матеріальні об'єкти сприймаються органами чуття, напр.: *БПЛА*. Нематеріальні об'єкти позбавлені речовинної форми та створюються в результаті абстрагування певних явищ, станів, процесів або властивостей. Нематеріальні об'єкти диференціюють на ті, які можуть матеріалізуватись і віртуальні. Потенційно матеріальні об'єкти – це нематеріальні об'єкти, які матеріалізуються у фізичному світі, напр.: *машинне навчання*, орієнтоване на розпізнаних об'єктів (нематеріальний процес), дозволяє оптимізувати маршрут *БПЛА*, оскільки у реальному польоті *БПЛА* здатен змінювати траєкторію, щоб уникати перешкод. Віртуальні об'єкти поділяються на існуючі віртуальні об'єкти, напр.: *маршрут польоту БПЛА для автопілота* та уявні об'єкти, напр.: “*око в небі*” – метафоричне уявлення про *БПЛА* як автономну систему, яка бачить і мислить як людина.

Є проблема з класифікацією віртуальних об'єктів через їхні властивості, зокрема: такі об'єкти не мають фізичної форми, існують у певному часі та просторі, сприймаються органами чуття людини, а тому не існують поза світом людини. Це поро-

джує проблему співвіднесення об'єктів, понять та їхніх найменувань, напр.: чи позначає найменування *маршрут для автономної* ідентичний об'єкт у тих випадках, коли йдеться про різні операційні системи бортових комп'ютерів БПЛА, а також чи ідентичні їхні поняття.

Об'єкти мають властивості (*Eigenschaft*), які виражають їхні стани, ознаки, сутності або якості. Поняття становлять «одиниці мислення, сформовані в результаті абстрагування спільних ознак певної множинності об'єктів, виокремлених у процесі їх осмислення» [1, с. 5]. Ознаки поняття (*Merkmal*) відіграють ключову роль у формуванні терміносистеми, оскільки комбінування ознак дозволяє створювати різні поняття для ідентичного об'єкта, напр., об'єкт «людина» в біології, антропології та міжнародному гуманітарному праві має різні поняття. Тому ознаки – це «ключ поняття, які розкривають його суть. Ознаки як структурні частини поняття є підґрунтям для упорядкування й порівнювання понять. Ознаки лежать в основі системи знання, її упорядкування та формування наукової картини світу» [5, с. 26].

Серед ознак поняття виокремлюються істотні та диференційні, інгерентні та реляційні, залежні та незалежні. Істотні ознаки необхідні для формування понять, напр.: *автоматична обробка інформації* – це істотна ознака всіх типів бортових комп'ютерів. Диференційні ознаки лежать в основі розмежування та структурування понять і створення моделі певної терміносистеми. О. Вюстер розподіляв ознаки понять на внутрішні, або інгерентні, та відносні, або реляційні. Перші властиві референтам і розпізнаються без додаткового знання чи аналізу їхнього походження [6, с. 14]. Серед інгерентних ознак поняття виокремлюються ті, що експлікують тип, форму, матеріал, колір, габарити об'єкта. Так, інгерентними ознаками поняття «БПЛА» як різновиду безпілотників є: тип: *мультікоптери (квадрокоптери, гексакоптери, октокоптери), літаки* (мають крила та літають на великі відстані), *гібриди* (з горизонтальним і вертикальним злетом); форма: *хрестоподібні, крилаті, трубчасті*; функція: *розвідка, аерозйомка, ударні*; габарити: *нанодрони (5–15 см, вага 20–50 г: Black Hornet), мікродрони (20–50 см, вага 200–500 г: Mavic Mini), малі (50 см – 2 м, вага до 20 кг: DJI Matrice, Лелека-100), середні БПЛА (2–5 м розмаху, до 200 кг: Vector), великі БПЛА (5–15 м, сотні кг: Bayraktar TB2); стратегічні (15–40 м розмаху, тонна і більше: RQ-4 Global Hawk, MQ-9 Reaper).*

Реляційні ознаки вказують на походження або виражають оцінні характеристики об'єктів. У процесі визначення понять і терміноутворення перевагу слід надавати інгерентним ознакам, а обираючи їх важливо уникати використання кількох ознак, які описують аналогічні властивості поняття. Крім того, ознаки можуть бути залежні або незалежні. Залежність ознак має місце у випадках, коли визначення поняття ґрунтується на ієрархічній послідовності ознак. Незалежні ознаки можуть вільно комбінуватись у дефініції. Поняття диференціюються на індивідуальні (*Individualbegriff*) та загальні (*Allgemeinbegriff*). Кожне індивідуальне поняття формується в результаті осмислення унікального об'єкта, який пов'язаний з певним простором і часом, тому для словесного позначення індивідуальних понять використовуються власні назви, напр.: *Black Hornet*. Загальні поняття формуються в результаті осмислення множини подібних об'єктів, пов'язаних спільними ознаками, тому для словесного позначення загальних понять використовуються терміни, напр.: *БПЛА*.

Відношення між поняттями диференціюються на дві великі підгрупи: ієрархічні відношення (*hierarchische Begriffsbeziehung*) і неієрархічні відношення (*nichthierarchische Begriffsbeziehung*).

Ієрархічні відношення передбачають покроковий розподіл збірного поняття (*übergeordneter Begriff*) на дочірні поняття (*untergeordneter Begriff*). Збірне поняття стоїть на вищому рівні ієрархії та уособлює поняття, які йому підпорядковуються. З огляду на тип ієрархічних зв'язків між поняттями *збірне* поняття може бути родовим поняттям або цілісним поняттям. *Родовому поняттю (Oberbegriff)* підпорядковуються інші поняття у системі абстрагування, напр.: *БПЛА* – це родове поняття для БПЛА типу *Songbird, Helsing, Hornet XR та ін.. Цілісному поняттю (Verbandsbegriff)* підпорядковуються інші поняття у системі складу, напр.: розвідувальний БПЛА вертикального зльоту *Vector* – це цілісне поняття для частинних понять, які називають його комплектуючі, зокрема: *фюзеляж, крила, двигун, система управління, сенсори, навігаційне обладнання, акумулятори*.

Дочірнє поняття (untergeordneter Begriff) створюється в ієрархічній системі понять внаслідок поділу *родового поняття* на поняття, які йому підпорядковуються на нижчому рівні ієрархії. З огляду на тип ієрархічних відношень між поняттями дочірнє поняття може бути видовим *поняттям* або *частинним поняттям*. *Видове поняття (Unterbegriff)* у системі абстрагування підпорядковується родовому поняттю, а *частинне поняття (Teilbegriff)* у системі складу характеризується відношеннями «частина – ціле» та підпорядковується *цілісному поняттю*.

Таким чином, ієрархічні відношення реалізуються через відношення двох типів: відношення абстрагування (*Abstraktionsbeziehung*) та відношення складу (*Bestandsbeziehung*). Відношення абстрагування являє собою онтологічне або логічне відношення, у якому зміст видового поняття включає зміст родового поняття плюс щонайменше одну диференційну ознаку, тому вони характеризуються частковим перехрещенням та узгодженням змісту понять і структуруються за моделлю: «від родового до видового», або, навпаки, – «від видового до родового», напр.: *БПЛА – мультікоптер – квадрокоптер – FPV-дрон*. Диференційні ознаки видових понять, як правило, одного типу та підпорядковуються одному родовому поняттю, напр.: *літальні апарати* (за конструкцією розподіляються на): *літаки* (крила, фюзеляж) – *мультікоптери* (роторний двигун) – *дирижаблі / кулі* (аеростат) – *космічні літальні апарати* (реактивний двигун). Ці видові поняття пов'язуються відношеннями сурядності через їхню рівність і підпорядковуються одному родовому поняттю, а сукупність рівнозначних (сестринських) понять утворює ряд абстрагування.

Якщо поняття пов'язані між собою тільки зв'язками підрядності, відношення між ними можна представити у формі сходів, на яких вони розміщуються в порядку звуження або розширення змісту, напр.: *FPV-дрон ← квадрокоптер ← мультікоптер ← БПЛА* або навпаки.

Сестринське поняття (nebengeordneter Begriff) в ієрархічній системі понять знаходиться на одному рівні ієрархії з іншим поняттям і має на вищому ієрархічному рівні родове поняття, спільне для обох сестринських понять. Між двома видовими поняттями терміносистеми, які підпорядковуються одному родовому поняттю, але не пов'язані між собою відно-

шеннями підрядності або сурядності, відношення діагональні, напр.: *дирижабль – FPV-дрон → літальний апарат*.

Поняття можливо поєднувати на ґрунті неієрархічних відношень, як-от: просторових, каузальних, темпоральних, асоціативних, суміжності тощо, напр.: каузальні: *застосування РЕБ → втрата керування дроном*; темпоральні: *запуск двигуна → підйом → політ → посадка*; просторові: *БПЛА – наземна станція управління*; асоціативні: *FPV-дрон – окуляри оператора*.

На відміну від ієрархічних відношень, які розбудовуються на ґрунті схожості змісту, обсягу або складу понять, відношення між темами унаочнює їхня поява в тексті чи базі знань. Тому «тематичні відношення між поняттями, які описують об'єкти, вільно варіюються залежно від субординативних або координативних відношень між ними на рівні тексту» [6, с. 103].

Таким чином, поняття об'єднуються у *поняттєве поле* (*Begriffsfeld*) або *поняттєву систему* (*Begriffssystem*). Між поняттями поняттєвого поля відношення тематичні, а тому не підлягають систематизації. Створення поняттєвої системи передбачає дотримання принципів наочності, логічності, зрозумілості та доповнюваності, а також визначення понять на ґрунті певних критеріїв і встановлення та упорядкування відношень між поняттями.

У поняттєвій системі кожне поняття займає певну позицію, яка унаочнює його зв'язки з іншими поняттями системи, тому поняттєві системи уособлюють з онтологіями як системами моделювання, організації та репрезентації знань. Вони є основою для уніфікації та унормування термінології, спрощують формулювання дефініцій, уможливають створення мотивованих найменувань (найменувань, які мають внутрішню форму та зрозумілі без тлумачення), сприяють виявленню термінологічних лакун на рівні поняття або найменування, дозволяють здійснювати контрастивний аналіз понять і найменувань у різних мовах та ідентифікувати їхні культурні відмінності.

Поняття як ментальний конструкт стає науковим надбанням після його експлікації у дефініції. Дефініція є інструментом визначення поняття, його відмежування від інших понять, упорядкування в поняттєвій системі, з'ясування значення терміна у терміносистемі та для терміносистеми, а також узгодження поняття з терміном, когерентність яких убезпечує від їх асиметрії. Дефініція може формулюватись з урахуванням змісту поняття, обсягу поняття або складу поняття, тому розрізнять дефініції змісту, дефініції складу та дефініції обсягу.

Дефініція змісту починається з родового поняття та доповнюється диференційними ознаками, які відмежовують позначуване поняття від інших понять одного рівня абстрагування, напр.: *БПЛА – це літальний апарат, керування яким здійснюється дистанційно з наземної станції або автономно за допомогою бортової системи управління*; родове поняття: *літальний апарат*, диференційні ознаки: *керується дистанційно з наземної станції або автономно за допомогою бортової системи управління*, виокремлюється з-поміж понять одного рівня ієрархії: *літак (з пілотом на борту)*.

Дефініція обсягу містить перелік всіх видових понять, які формують обсяг родового поняття та знаходяться на одному рівні абстрагування в системі, напр.: *БПЛА – це літальні апарати, які розподіляються на розвідувальні, ударні, камікадзе, ретранслятори, мішені, FPV*.

Склад цілісного поняття формує сукупність частинних понять одного рівня ієрархії, тому в дефініції складу перера-

ховуються всі частинні поняття цілісного поняття, які знаходяться на одному рівні ієрархії, напр.: *бортовий комп'ютер БПЛА складається з процесора, пам'яті, датчиків, інтерфейсу обміну даними, системи живлення, модуля зв'язку*.

Подякуди створюються номінативні дефініції, напр.: *БПЛА – безпілотник* або змішані дефініції, у яких одночасно використовуються елементи різних типів дефініцій.

Дефініції змісту найкраще експлікують поняття, тому рекомендується для термінографії. Дефініції обсягу та дефініції складу допускаються за умови, якщо сукупність їхніх видових або частинних понять не велика, а самі вони вже визначені або загальновідомі.

Специфічні вимоги та методичні вказівки щодо формулювання дефініцій визначаються з урахуванням специфіки термінологічного проєкту, організаційного середовища, апаратного та програмного забезпечення та документуються у посібнику / методичних рекомендаціях для робочої групи задля забезпечення уніфікованого формулювання дефініції у процесі термінологічної роботи. Однак є основні вимоги, які повинні застосовуватись до дефініцій, зокрема:

Поняття репрезентується найменуванням (*Definiendum*) та експлікується у дефініції, яка вербалізує його суть (*Definiens*). Це відношення можна унаочнити у формі рівняння: *Definiendum = Definiens*, яке вербалізується реченням, як-от: *Війна — це збройний конфлікт між державами, народами чи організованими групами, що ведеться з метою досягнення політичних, економічних, територіальних чи ідеологічних цілей, із застосуванням військових засобів і насильства*. У дефініції знак рівності замінюється на “*це*”, оскільки використання дієслів *називається / називають* наголошуватиме назву, а не вказуватиме на поняття.

Дефініція повинна: орієнтуватись на конкретну галузь знань (ознаки, які включаються у дефініцію, повинні бути релевантними для цієї галузі, напр., визначення поняття “людина” в біології та міжнародному гуманітарному праві); орієнтуватись на цільову аудиторію з урахування її фахової кваліфікації та мовної підготовки (дефініції в навчальній літературі з фаху детальніші, ніж аналогічні дефініції в енциклопедичних, тлумачних і неспеціалізованих словниках); бути короткою, але водночас точною (дефініція не повинна формулюватись занадто широко через опускання релевантних ознак або надто вузько через додавання обмежувальних або диференційних ознак; унаочнювати місце поняття у терміносистемі та експлікувати його зв'язки з найближчими поняттями цієї системи, якщо відношення між поняттями ієрархічні (для неієрархічних відношень ця умова не застосовується); формулюватись відомими та зрозумілими словами та не містити протиріч (для невідомих слів у складі дефініції слід подавати власні дефініції); визначатись термінами, які включені у стандарт (стосується дефініцій для стандартизації); відповідати нормам правопису; формулюватись у формі однини, якщо термін не належить до групи віддієслівних іменників, які номінують сукупності об'єктів, продуктів, речовин, утворених в результаті дії, названої дієсловом-мотиватором (*Pluralia Tantum*).

Дефініція не повинна: містити застарілі та заборонені терміни, а також слова на кшталт “новітній”, “інноваційний”, щоб не втрачати актуальність упродовж тривалого часу (однак дефініція повинна актуалізуватись, якщо актуалізовано поняття); визначати поняття синонімами; формулюватись циклічно: (поняття визнача-

ється через інше поняття, яке визначалось через вихідне поняття); містити тавтологічний круг (визначати поняття через складові частини терміна); містити заперечення, якщо заперечення не імплікує саме поняття (дефініція повинна вербалізувати ознаки, які притаманні поняттю, а не ті, що йому не властиві).

Для пошуку інформації для формулювання дефініції необхідно застосовувати перевірені, актуальні та професійно визнані джерела, як-от: стандарти, наукова література з фаху, професійні онлайн-платформи або форуми, консультації з експертами та фахівцями галузі тощо.

Дефініції подекуди доповнюються ілюстраціями, рисунками, схемами та ін., які полегшують їхнє розуміння й ментальне опрацювання. Однак засоби візуалізації не можуть замінити дефініцію, оскільки експлікують індивідуальне поняття.

Поняття у свідомості фахівців формуються впродовж тривалого часу в процесі осмислення різного типу об'єктів, а вже потім фахівці називають ці об'єкти за допомогою символів, формул чи найменувань.

Символи – це найменування об'єктів, репрезентовані умовними позначеннями, торгівельними марками, товарними знаками тощо.

Формули становлять умовні позначення об'єктів, створені на ґрунті математичних, фізичних або хімічних символів, які виражають сукупності певних величин, а також функціональні залежності та відношення між цими величинами.

Вербальні найменування – це найменування об'єкта терміном, терміносполученням або власною назвою, елементами яких можуть бути символи, цифри, букви та ін., напр.: *Лелека-100*, *Bayraktar TB2*. Терміни номінують індивідуальні поняття (*MQ-9 Reaper*), класи понять (*стратегічний БПЛА*), абстраговані поняття (*“око в небі”*). Найменування словом орієнтоване на ознаки поняття, які стають об'єктом експлікації, а оцінювання кандидатів у терміни у процесі прескриптивної термінологічної роботи здійснюється на ґрунті критеріїв, як-от: *лінгвістична правильність, уживаність, мотивованість, однозначність, нейтральність, лаконічність, похідність /derivativna здатність, нативність* (надання переваги питомим, а не запозиченим термінам), *відповідність нормам права* [2, с. 18–19]. Обсяг цієї статті не дозволяє детальний розгляд названих критеріїв, тому це стане темою іншої розвідки.

Висновки. Війна як потужний соціально-історичний чинник є каталізатором трансформування та активного формування галузевих термінологій. Простежується пряма залежність між якістю термінологічного упорядкування та ефективністю професійної взаємодії в умовах політичних, військових і соціально-економічних викликів. У цьому контексті пріоритетним завданням є започаткування системної термінологічної роботи у профільних установах задля забезпечення належного рівня технічної документації, перекладу, якості міжмовної комунікації та інтеграції України у глобальний інформаційний, економічний і технологічний простір. Крім того, слушним уважасмо імplementування у навчальний процес ВНЗ дисциплін з теоретичного та прикладного термінознавства задля навчання майбутніх фахівців основам термінологічної роботи та практикам створення термінологічних ресурсів на ґрунті сучасних стандартів.

Статтю підготовлено в рамках наукового проєкту «Лінгвістичне інформаційно-пошукове забезпечення соціогуманітарної сфери повоєнної України» (реєстраційний номер 0125U002253) за підтримки Міністерства освіти і науки України.

Література:

1. DIN 2342: 2022-07 (de): Terminologiewissenschaft und Terminologearbeit – Begriffe. DIN-NAT. 2022. 20 S.
2. DIN 2330: 2022-07 (de): Terminologearbeit – Grundsätze und Methoden. DIN-NAT. 2022. 29 S.
3. ISO 1087:2019 (en). Terminology work and terminology science – Vocabulary. URL: <https://www.iso.org/obp/ui/en/#iso:std:iso:1087:ed-2:v1:en> (дата звернення: 18.08.2025).
4. ISO 704 (2022): Terminology work – Principles and methods. URL: <https://www.iso.org/obp/ui/en/#iso:std:iso:704:ed-4:v1:en> (дата звернення: 18.06.2025).
5. Budin G., Felber H. Terminologie in Theorie und Praxis. Tübingen. Narr. 1989. 315 S.
6. Wüster E. Einführung in die allgemeine Terminologielehre und Terminologische Lexikographie. 2. Aufl. Hrsg. v. Fachsprachlichen Zentrum Handelshochschule Kopenhagen. Copenhagen. HEPU-tryk. 1985. 214 S.

Mishchenko A. Terminology work in the German-Ukrainian context: from national standards to international harmonisation

Summary. This article addresses the unification and harmonisation of terminology work in the German-Ukrainian context, referencing the current German national standards DIN 2330 (2022) and DIN 2342 (2022), which align with the international standards ISO 704 (2022) and ISO 1087 (2019). The study begins with the recognition that all forms of social communication and language use are shaped by historical and cultural factors, among which war plays a decisive role. Using Russia's war of aggression against Ukraine as a case study, the research examines collective responses to shared threats through political consolidation, institutionalised international cooperation, and coordinated efforts across military, economic, political, and diplomatic domains.

The analysis reveals a correlation between the effectiveness of professional communication and the success of cooperation. Priority areas of German-Ukrainian collaboration are outlined, and the causes of gaps and obsolescence in existing terminologies are identified. The study further demonstrates how war can catalyse the development of sectoral terminologies, particularly in fields such as military cooperation, technology, security, the economy, law, and humanitarian aid.

Terminology work is described according to the criteria of “form,” “scope,” and “language.” Interrelations between concepts, objects, and designations are examined, alongside the principles of constructing conceptual systems, the relationships between concepts within terminological frameworks, and the role of definitions in ensuring terminological coherence. Finally, criteria for terms and general rules for formulating definitions are systematised.

The article argues that initiating systematic terminology work, harmonised with German and international standards, is a prerequisite for high-quality international partnerships, specialised translation, and Ukraine's integration into the global information, economic, and technological space.

Key words: terminology work, unification, harmonization, standards, specialized translation.

Дата першого надходження рукопису
до видання: 18.08.2025

Дата прийнятого до друку рукопису
після рецензування: 17.09.2025

Дата публікації: 21.10.2025

*Moiseyenko O. Yu.,
Doctor of Philological Sciences,
Professor of the English Department
National University of Kyiv-Mohyla Academy
<https://orcid.org/0000-0002-6262-9678>*

GRAMMATICAL COHESION IN THE DISCOURSE OF INTERVENTION IN THE CASE OF GENOCIDE IN THE LAWSUIT OF UKRAINE AGAINST THE RUSSIAN FEDERATION AT THE INTERNATIONAL COURT OF JUSTICE

Summary. The unprovoked military aggression of the Russian Federation against Ukraine, which started in 2022, and has resulted in military and civilian casualties, forced displacement, and the destruction of Ukrainian cities, has actualized the discourse of international law and of the International Court of Justice to bring the Russian Federation to justice for committing aggression against Ukraine. Linguists face the issue of researching the integrative nature of the relationship between language and international law in bringing a state to justice for committing international crimes. This article aims to examine the means of grammatical cohesion in the oral observations of thirty-two intervening States in the Case of Genocide in the lawsuit of Ukraine against the Russian Federation at the International Court of Justice. The data for this research includes the verbatim records in English of public sittings in the case held in September 2023 at the Peace Palace in The Hague. The verbatim records are available to the public on the official website of the International Court of Justice. The Court met on that day to hear the oral observations of thirty-two intervening States. The theoretical framework of this research is the theory of textual cohesion introduced by M. Halliday and R. Hasan, which distinguishes four categories of grammatical cohesion: reference, substitution, ellipsis, and conjunction. In the analysed texts of oral observations, all the instances of those four categories of grammatical cohesion have been identified, and a general tendency towards the use of certain features has been determined. The results of the research show that the experts in international law, who represent the governments of their countries, utilize a wide range of language resources of cohesion to create coherent, logical arguments in support of Ukraine's position against Russia at the International Court of Justice.

Key words: grammatical cohesion, courtroom discourse, reference, substitution, ellipsis, conjunction cohesive relations, International Court of Justice.

Statement of the problem. The concept of cohesion explains the relations in discourse. Grammatical cohesion refers to the grammatical connections that link different parts of a text and hold a text together, ensuring that sentences and paragraphs flow logically and smoothly, creating a unified meaning rather than a collection of unrelated sentences. M. Halliday and R. Hasan stressed that cohesion occurs where the interpretation of some element in the discourse is dependent on that of another [1, p. 4]. The creation of logical texts is especially important for courtroom discourse. Cohesion plays a vital role in ensuring clarity, coherence, and the effective

communication of legal arguments and evidence in courtroom proceedings. From a textual perspective, legal texts have proved to be a highly cohesive type [2].

The unprovoked military aggression of the Russian Federation against Ukraine, which started in eastern regions of Ukraine and Crimea in 2014 and continued as a full-scale invasion on February 24, 2022, has resulted in military and civilian casualties, forced displacement and the destruction of Ukrainian cities, actualizing the discourse of the international law and of the International Court of Justice to bring the Russian Federation to justice for committing aggression against Ukraine. The International Court of Justice (ICJ) is the principal judicial organ of the United Nations. It was established by the United Nations Charter in June 1945 and began its activities in April 1946. The seat of the Court is at the Peace Palace in The Hague (Netherlands). The Court has a role to settle, in accordance with international law, legal disputes submitted to it by States [3].

On 26 February 2022, Ukraine filed an application instituting proceedings against the Russian Federation. The case is named "Allegations of Genocide under the Convention on the Prevention and Punishment of the Crime of Genocide (Ukraine v. Russian Federation)", and it is still pending.

In the press release of the Court, in the section "History of the proceedings," it is stated that "Ukraine contends, *inter alia*, that the Russian Federation has falsely claimed that acts of genocide have occurred in the Luhansk and Donetsk oblasts of Ukraine, and on that basis recognized the so-called 'Donetsk People's Republic' and 'Luhansk People's Republic', and then declared and implemented a 'special military operation' against Ukraine". Ukraine "emphatically denies" that such acts of genocide have occurred and states that it submitted the Application "to establish that Russia has no lawful basis to take action in and against Ukraine for the purpose of preventing and punishing any purported genocide". In support of Ukraine's application, thirty-three States filed declarations of intervention in the case, pursuant to the Statute of the Court [4].

The researchers who consider the specific arguments made in individual declarations, but also the mass nature of the declarations, point out that "The Allegations of Genocide under the Convention on the Prevention and Punishment of the Crime of Genocide (Ukraine v. Russia)" case involves an unprecedented number of Article 63 interventions, and point out that they find evidence that states have cooperated in the preparation of their intervention declarations, using Article 63 as an opportunity to collectively

condemn Russia and support Ukraine, as well as offer their joint interpretation of the Genocide Convention [5]. Today, linguists face the issue of researching the integrative nature of the relationship between language and international law in bringing a state to justice for committing international crimes.

Previous research. The theoretical framework of this research is the theory of textual cohesion, which was developed through a process of research and analysis by M. Halliday and R. Hasan, and which considers intersentence cohesive ties. The main principles of Halliday and Hasan's theory of textual cohesion are presented in their book *Cohesion in English*, published in 1976 [1]. M. Halliday and R. Hasan stress that "the concept of cohesion accounts for the essential semantic relations whereby any passage of speech or writing is enabled to function as text" [1, p. 13]. They systematize the concept by classifying it into distinct categories – reference, substitution, ellipsis, conjunction, and lexical cohesion [1, p. 13]. In M. Halliday and R. Hasan's theory, the notion of cohesion is closely tied to the notion of coherence of a text, since cohesion contributes to the coherence of a text [1, p. 23]. The researchers emphasize that M. Halliday and R. Hasan's model of cohesive devices has been considered a critical guideline for discourse and text analysis [6]. M. Halliday and R. Hasan stress that "a particular text, or a genre, may exhibit a general tendency towards the use of certain features or modes rather than others" [1, p. 332].

The issues of cohesion have been under consideration by linguists who are researching legal discourse in general and courtroom discourse in particular. Ponomariova L., for example, using different types of legal texts in Ukrainian, and courtroom texts as well, has analysed categories of cohesion and coherence in institutional legal discourse [7]. Researchers have also investigated the lexical cohesion in the texts of the US Supreme Court decisions [2]. Nadova Z. has analysed grammatical means of textual cohesion in English in a specific genre of legal register, i.e., in appellate court decisions [8]. The linguistic aspects of the oral observations of intervening States at the International Court of Justice have not been considered yet.

The purpose of the article. This article aims to examine the means of grammatical cohesion in the oral observations of thirty-two intervening States in the Ukraine v. Russia Genocide Case at the International Court of Justice to determine a general tendency towards the use of specific features of cohesion.

The data for this research includes the verbatim records of public sittings in the case concerning "Allegations of Genocide under the Convention on the Prevention and Punishment of the Crime of Genocide (Ukraine v. Russian Federation: 32 States intervening)" held on 20 September 2023, from 10 a.m. till 12 p.m. and from 3 p.m. till 4 p.m., at the Peace Palace in The Hague. The Court met on that day to hear the oral observations of the 32 intervening States. The verbatim records are available to the public on the official website of the International Court of Justice.

The countries presented their observations individually and in groups. The representative of France presented the observations in French. The individual observations of the following countries were analysed: the Federal Republic of Germany, Australia, the Republic of Cyprus, Spain, the Hellenic Republic, the Italian Republic, the Republic of Latvia, Lithuania, Malta, Norway, New Zealand, the Republic of Poland, the Portuguese Republic, the United Kingdom of Great Britain and Northern Ireland, oral observations of the Republic of Slovenia, the Republic of Bulgaria. And the following joint observations were analysed: joint oral observations

of the Republic of Austria, the Czech Republic, the Principality of Liechtenstein and the Slovak Republic, joint oral observations of Belgium, Croatia, Denmark, Estonia, Finland, Ireland, Luxembourg, Romania and Sweden, and oral observations of Canada and the Netherlands

The main results of the research. The research has shown that all four categories of cohesion, such as reference, substitution, ellipsis, and conjunctions, are used in the texts of oral observations.

REFERENCE

M. Halliday and R. Hasan define reference as "the relation between an element of the text and something else by reference to which it is interpreted in the given instance" [1, p. 308]. They use term *reference* to denote textual reference, which M. Halliday and R. Hasan define as *endophoric reference*. Endophoric reference may be either *anaphoric*, i.e., referring to preceding text, or *cataphoric*, i.e., referring to the following text. The term *exophoric reference* is used by M. Halliday and R. Hasan for reference to the context of a situation, so only endophoric reference is cohesive [1, p. 31-36].

According to M. Halliday and R. Hasan, the category of reference includes the following cohesive devices: pronominals, demonstratives and the definite article, and comparatives. Our research has shown that all types of cohesive devices are used.

Pronominals

An important role in oral observations is played by the singular neuter *it*; in total, there are 179 instances of using *it*. For example, an excerpt from the New Zealand presentation shows the use of the pronoun *it* four times with a single referent *refusal to comply*:

A party's refusal to comply with provisional measures is a breach of Article IX, one with significant and far-reaching consequences. It undermines the high ideals of the Convention; it challenges the authority of this Court; it aggravates the underlying dispute; and it threatens the maintenance of international peace and security [9, p. 48].

The pronoun *they* is also used, although the number of instances is much lower, 14 instances. Referents of the pronoun *they* are, for example, *states parties to the Genocide Convention*, since the International Court of Justice resolves disputes between states, and not between individuals:

States parties to the Genocide Convention assume some specific duties to prevent and prosecute the crime of genocide at the national level. They are obliged not only not to commit genocide, but also to take measures to prevent and punish the crime of genocide ... [10, p. 63].

Among the possessive pronouns, the most frequent is the possessive form of *it*, used before the noun, *its*, which is used 159 times. For example: *State party – its claims, its allegations*:

In such cases, a State party cannot hide behind the vagueness of its claims relating to the invocation of the Convention, or the reliance upon the Convention, in order to avoid having its allegations tested before the Court [10, p. 61].

The possessive form of the pronoun *they* *their* is used 24 times. For example, *submissions – their correctness*:

Both of those submissions go directly to the interpretation of Article I. Their correctness is an issue properly within the jurisdiction of the Court ... [10, p. 40].

The use of personal pronouns is not typical for this type of discourse. There are no examples of using the personal pronouns *he* and *she*. The possessive form of *he* – *his* is used 2 times. The referents of the possessive pronoun *his* are judges. For example,

Ad hoc Judge Kress in his declaration related to jurisdiction in The Gambia v. Myanmar states [9, p. 40].

Thus, as *Judge Robinson stated in his separate opinion* “Article I of the Convention imposes an obligation on Russia not only to act to prevent genocide [9, p. 50].

Demonstratives and the definite article

Demonstratives and the definite article take part in creating the textual cohesion of the intervention discourse. In terms of quantity, the use of the definite article prevails. For example, the definite article and the demonstrative pronoun *this* are used as a means of cohesion, that is, endophorically, in an excerpt from a speech by a German representative:

Ukraine initiated these proceedings on 26 February 2022, just two days after the Russian Federation invaded Ukraine on 24 February. In an attempt to justify its armed aggression, Russia had alleged that Ukraine was committing genocide on its territory, the alleged victims of this purported “genocide” being ethnic Russians living in the eastern part of Ukraine [10, p. 34].

However, it should be noted that in the texts there are also examples of exophoric reference that connect with the context of the situation. The examples of exophoric reference are the use of the definite article with the lexemes *court* and *case*, which do not have referents in the text, but the meaning is clear from the context of the situation:

Firstly, the Court must ask whether a dispute exists in the case before it [9, p. 42]. The examples of exophoric reference also include the use of the demonstrative pronoun *this* in the singular with such lexical items as *case* and *court*, and in the plural with the lexical item *proceedings*:

Latvia’s intervention in this case reflects the importance that Latvia attributes to the integrity of the Convention ... [10, p.76].

Poland intervenes in these proceedings in its capacity as a party to the Convention on the Prevention and Punishment of the Crime of Genocide [9, p. 49].

On all three issues, the Russian Federation seeks to artificially restrict the jurisdiction of this Court [9, p. 45].

It should be noted that the use of *this case* accounts for 24 instances, and *this Court* accounts for 26 instances, outnumbering the use of *the Court* and *the case* in the observations, since the demonstrative pronouns are more emphatic.

It is also important to note the endophoric use of the demonstrative pronouns *these* and *those*. M. Halliday and R. Hasan refer to *these* as near demonstratives and *those* as far demonstratives, that is, the use of that pronoun emphasizes the remoteness in the speaker's perception of the referent [1, p. 334]. For example, the first example considers one's own views, and *these* is used; the second example considers non-own submissions, and *those* is used:

Allow me to address four elements that in our view are essential for the interpretation of that Article with regard to the case at hand. These elements individually – and even more so when considered together... [10, p. 35].

Ukraine contends that State parties to the Convention must act in good faith and with due diligence both in determining whether genocide is occurring, and that they must also act in good faith in determining what measures of prevention or punishment are appropriate in response. Both of those submissions go directly to the interpretation of Article I [10, p. 40].

Comparatives

Among comparatives, the pronoun *same* with the meaning exactly like (20 instances) and the pronoun *such* with the mea-

ning similar type (24 instances) are used to express similarity. For example,

Thus, we submit that when a State is accused by another State of being responsible for committing genocide, it has the same right to initiate proceedings before the Court, just as the State making such an accusation [10, p. 43].

Thus, the adoption of preventive measures that exceed the limits permitted by international law can also constitute a violation of the obligation to prevent stated by the Convention, especially if such measures involve an abuse of law or have been taken contrary to the principle of good faith [10, p. 64].

The comparative *other* is used exophorically as well as endophorically. In the first example, *other* refers to the observations of other states, thus it is used as exophoric, and in the second example *other* is anaphoric to Article IX:

This construction converges with that put forward by other intervening European Union Member States [10, p. 69].

My remarks will present views on the construction of Article IX and other provisions of the Convention relevant to a determination... [9, p. 48].

SUBSTITUTION

According to M. Halliday and R. Hasan “reference implies that there is identity of meaning between the presupposing item and that which it presupposes, while substitution implies non-identity of meaning” [1, p. 315]. They distinguish three types of substitution: nominal, verbal, and clausal. The list of items that occur as substitutes includes nominal: one, ones, same; verbal: do, be, have, do so, be so; and clausal: so, not [1, p. 334].

The examination of the texts allowed for the identification of the cases of nominal substitution (*one* – 10 instances, *ones* – 1 instance) and the cases of verbal substitution (*do so* – 10 instances, *be so* – 1 instance). In the first example, *ones* is used to substitute the lexeme *states*, in the second example, *one* is used to substitute the lexeme *dispute*, and in the third example *do so* is used to substitute to prevent genocide:

However, and as confirmed by the Court’s decision on admissibility of Norway’s intervention, this is not relevant for Norway’s right to opine on the construction of the Genocide Convention under Article 63 of the Statute as a means for other States than the ones at bar to provide their views to the Court. Respectfully, the two are not mutually exclusive [9, p. 44].

Article IX provides it exactly with that opportunity: the relevant dispute is thus clearly one that “relates to” the responsibility of a State for genocide [10, p. 61].

It is unthinkable that a State fulfilling its undertaking to prevent genocide in good faith could do so through aggression or other international crimes [9, p. 58].

ELLIPSIS

M. Halliday and R. Hasan stress that “the difference between substitution and ellipsis is that in the former a substitution counter occurs in the slot, and this must therefore be deleted if the presupposed item is replaced, whereas in the latter the slot is empty – there has been substitution by zero” [1, p.145]. On the level of abstraction, reference is semantic, while substitution and ellipsis are lexicogrammatical. M. Halliday and R. Hasan distinguish three types of substitution: nominal, verbal, and clausal [1, p. 334].

The examination of the texts allowed for the identification of the usage of nominal ellipsis. Nominal ellipsis is defined as ellipsis within the nominal group [1, p.147]. In the first example

of the nominal ellipsis *two*, which is a numerative and therefore normally acts as a modifier, is upgraded to function as a head. In the second example of the nominal ellipsis, the whole nominal group, the subject, is omitted since the meaning is understood:

However, and as confirmed by the Court's decision on admissibility of Norway's intervention, this is not relevant for Norway's right to opine on the construction of the Genocide Convention under Article 63 of the Statute as a means for other States than the ones at bar to provide their views to the Court. Respectfully, the two are not mutually exclusive [9, p. 44].

The Russian Federation has now not only accepted that statement, but has gone further, stating that "its position is that the Convention does not provide such a legal basis [10, p. 41].

CONJUNCTION

M. Halliday and R. Hasan define conjunction cohesion relations in the following way: "conjunctive elements are cohesive not in themselves but indirectly, by virtue of their specific meanings; they are not primarily devices for reaching out into the preceding (or following) text, but they express certain meanings which presuppose the presence of other components in the discourse" [1, p. 226]. M. Halliday and R. Hasan distinguish the following types of conjunction cohesion relations: additive, adversative, causal, and temporal. Conjunction cohesion relations are realized not only with conjunctions but also with adverbs and phrases [1, p. 334-335].

The research has shown that all four conjunction cohesion relations distinguished by M. Halliday and R. Hasan are realized in the discourse of oral observations.

Additive

The examination of the texts of oral observations made it possible to establish that additive conjunction cohesion relations are widely used in this type of discourse. The use of the conjunction *and* prevails. For example,

Accordingly, Italy believes that when the interpretation of this kind of obligations is at stake and the Court is seised of the matter, the Court should exercise its jurisdiction to the fullest extent [10, p. 73].

Conjunction *nor* is used to express negative additive intersentance relations, although the number of uses is not high, only 3 instances. For example,

Madam President, I do not intend to repeat every point put forward in New Zealand's written observations. Nor will I rehearse the arguments made by Ukraine and the other intervening States in their written and oral submissions [9, p. 44].

The phrase *in addition* is also used to express additive intersentance relations:

In addition, the use of the expression of the Convention confirms the broad scope of the compromissory clause [9, p. 53].

The conjunction *or* is used to express alternative relations. For example,

It may, for example, ignore the Court's proceedings entirely. Or it may reject the Court's authority and refuse to comply with the provisional measures it has indicated.

The adverb *furthermore* is also used to create additive relations, but *furthermore* is considered more emphatic [1, p. 334]. Seven instances of the use of *furthermore* were identified. For example,

Furthermore, the failure to fulfil the Convention in good faith constitutes a violation of the Convention [10, p. 52].

The expository relations are expressed with the help of *that is* (5 instances) and *in other words* (3 instances). For example,

That is: how a party's outright refusal to comply with provisional measures may be relevant to the Court's determination of jurisdiction under the Convention [9, p. 45].

In other words, a judicial organ cannot disentangle the character of a norm from the construction of that same norm because the norm was not conceived, and does not subsist, in abstracto [9, p. 40].

The exemplificatory relations are expressed by the adverb *thus* (23 instances). For example,

Thus, this provision concerns a situation in which one State raises the commission of genocide by another State and the latter opposes such an assertion [9, p. 50].

The relations of comparison, in particular, the relations of dissimilarity, are expressed with the idiom *on the other hand* (2 instances). For example,

Ukraine, of course, denies that it has done anything that might constitute genocide. The Russian Federation, on the other hand, now denies that it has relied on the Convention to take action in and against Ukraine [10, p. 39].

Adversative proper relations are expressed with the emphatic adverb *however* (11 instances). For example,

However, it follows from the case law of the Court that certain facts or omissions may give rise to a dispute that falls within the ambit of more than one treaty [10, p. 46].

Contrastive relations are expressed with the conjunction *but*, and contrastive emphatic relations are expressed with the expression *on the other hand* (2 instances). For example,

In my presentation, I will not address the existence of a dispute between the Parties in this case, but will highlight the following three points relating to the scope of Article IX [10, p. 56].

The Russian Federation, on the other hand, now denies that it has relied on the Convention to take action in and against Ukraine [10, p. 39].

The relations of correction of meaning are expressed with the adverb *rather* (5 instances). For example,

These constraints are not extrinsic to the Convention. Rather, they are embedded within it, consistently with the object and purpose of the Convention. Britain [9, p. 59]. Causal

The adverb *therefore* is the most used to express general causal relations; 21 examples of the use of *therefore* have been identified. For example,

Therefore, we have a legal interest in and attach fundamental importance to its correct interpretation [9, p. 42].

General causal relations are also expressed with the adverb *accordingly* (5 instances). For example,

And secondly, Article IX explicitly states that the seisin of the Court can be the initiative of "any of the parties to the dispute". Accordingly, such a dispute can be submitted to the Court by either of the disputing States [10, p. 36].

The conjunction *because* is used to express reversed causal relations; 14 examples of the use of *because* were identified:

New Zealand has chosen to intervene in these proceedings because we consider that the issues in this case go to the very heart of the international rule of law and the protection of this Court's role in the peaceful settlement of disputes [9, p. 44].

Causal specific relations of reason are expressed by *it follows*; 4 examples of the use of *it follows* were identified. For example,

As the Court has consistently found – most recently in the Myanmar Genocide case – the obligations contained in the Convention

are obligations *erga omnes*. *It follows* that all States parties to the Convention have an interest in securing compliance with those obligations – including the obligations in Article IX [9, p. 48].

The examination of the texts also allowed for the identification of the relations of reversed polarity, which are expressed with the conjunction *otherwise* (11 instances). For example,

Otherwise, a State party could freely invent violations of the Convention, allegedly committed by another State party ... part 1, p. 71, Hellenic

Temporal

Among the temporal relations, the correlative relations, in particular, the sequential and conclusive, and the relations of summary, are used in the construction of text cohesion. The most frequent are sequential relations, which are created with the help of the adverbs *first, second*. For example,

First, it derives from the argument that the ostensible breach of Article I by the applicant would preclude the wrongfulness of the Defendant's aggression.

Second, the Defendant's act of aggression brings the interpretation of Article IV into play in relation to the scope of the admissible measures against alleged breaches of the Convention [10, p. 76].

Conclusive relations are expressed with the adverb *finally* (6 instances) and with the phrase *in conclusion* (5 instances). For example,

Finally, Lithuania recalls that when the Court has jurisdiction under Article IX, such jurisdiction also extends to applying "the rules of general international law on treaty interpretation and on responsibility of States for internationally wrongful acts" [9, p. 37].

In conclusion, Madam President, distinguished Members of the Court, the Republic of Bulgaria respectfully submits that the proper construction of Article IX of the Genocide Convention confers jurisdiction on the Court ... [10, p. 52].

The relations of summary are expressed with the phrasal verb *to sum up* (1 instance).

To sum up on this first point: a State party that considers itself falsely accused of genocide by another State party may rebut such accusation and submit the ensuing dispute to the Court pursuant to Article IX [9, p. 36].

Conclusions. Grammatical cohesion plays an integral role in the creation of courtroom discourse. The theoretical framework of this research on grammatical cohesion in the oral observations of intervening States in the Ukraine v. Russia Genocide Case at the International Court of Justice is the theory of textual cohesion introduced by M. Halliday and R. Hasan, which distinguishes four categories of grammatical cohesion: reference, substitution, ellipsis, and conjunction. In the analysed texts of oral observations, all the instances of those four categories of grammatical cohesion have been identified, and a general tendency towards the use of certain features has been determined. Among the reference means of cohesion, the neuter pronoun and its possessive form prevail in this type of discourse, which is explained by the nonpersonal character of the discourse, since the International Court of Justice settles, in accordance with international law, legal disputes submitted to it by States, not individuals. Demonstratives and the definite article are used endophorically to create text cohesion as well as exophorically to connect the observations with the context of the situation. Nominal and verbal substitutions, as well as nominal ellipses, are utilized to escape repetition, and thus to make the observations more laconic. The conjunction relations are diverse in this type

of discourse. The conjunctive elements provide specific semantic relations like additive, causal, temporal, and adversative ties, showing the clear semantic and logical relationships between legal arguments. The emphatic means of conjunction relations, such as *moreover, therefore, furthermore, however*, add force in signaling the coherence relationships between propositions. Thus, the results of the analysis of the means of grammatical cohesion in the oral observations of intervening States in the Ukraine v. Russia Genocide Case show that the experts in international law, who represent the governments of their countries, utilize a wide range of language resources of cohesion to present coherent logical arguments in support of Ukraine's position against Russia at the International Court of Justice.

The prospects of the research consist of further studies of the peculiarities of the cohesion of various types of discourse of the UN International Court of Justice for the development of a taxonomy of the means of cohesion of the international legal discourse.

Bibliography:

- Halliday, M., Hasan, R. Cohesion in English. Longman 1976. 374 p.
- Santaemilia J., Coperias M.-J., Piqué J. Lexical cohesion in legal language: Several US Supreme Court abortion decisions. In: *Integrating theory and practice in LSP and LAP*. Papers from the IRAAL/ALC conference, March 1998: Part 2. Dublin: IRAAL & University College Dublin, 2000, P. 13-21.
- The International Court of Justice. The Court. <https://www.icj-cij.org/court>
- Allegations of Genocide under the Convention on the Prevention and Punishment of the Crime of Genocide (Ukraine v. Russian Federation). Press Release, International Court of Justice, No. 2025/5, 31 January 2025. URL: <https://www.icj-cij.org/case/182> (Date of access 01.06.2025)
- Wigard K., Pomson O., McIntyre J. Keeping score: an empirical analysis of the interventions in Ukraine v Russia. *Journal of International Dispute Settlement*, 2023, P.1–23. URL: <https://academic.oup.com/jids/article/14/3/305/7187451> (Date of access 01.06.2025).
- AlSuwaiyan L. A. Grammatical Cohesion in the Introduction Chapters of Linguistics Ph.D. Theses Written by Anglophone Academic Writers. *International Journal of English Linguistics*; Vol. 14, No. 5, 2024. P. 94-104. URL: <https://doi.org/10.5539/ijel.v14n5p94> (Date of access 01.06.2025)
- Пономарьова Л. Маркери зв'язаності тексту в інституційно-правовому дискурсі. *European Humanities Studies: State and Society Issue 3(I)*, 2019. P. 140-149. URL: DOI: 10.38014/ehs-ss.2019.3-I.11 (Date of access 01.06.2025)
- Nadova Z. Grammatical means of textual cohesion in appellate court decisions. *Revista de Linguas para Fines Especificos* 21.2 (2015), P. 8-47. URL: <http://dx.doi.org/10.20420/rife.2015.0010>
- Public sitting held on Wednesday 20 September 2023, at 3 p.m., at the Peace Palace. Verbatim Record. The International Court of Justice. URL: <https://www.icj-cij.org/case/182> (Date of access 01.05.2025)
- Public sitting held on Wednesday 20 September 2023, at 10 a.m., at the Peace Palace. Verbatim Record. The International Court of Justice. URL: <https://www.icj-cij.org/case/182> (Date of access 01.05.2025)

Моїсєнко О. Граматична когезія в дискурсі інтервенції у справі про геноцид за позовом України проти російської федерації у Міжнародному суді ООН

Анотація. Неспровокована військова агресія російської федерації проти України, яка почалася у 2022 році та призвела до жертв серед військових і цивільного

населення, вимушеного переміщення та руйнування українських міст, актуалізувала дискурс міжнародного права та Міжнародного суду ООН щодо притягнення російської федерації до відповідальності за вчинення агресії проти України. Перед лінгвістами постає питання дослідження інтегративного характеру взаємозв'язку між мовою та міжнародним правом у притягненні держави до відповідальності за вчинення міжнародних злочинів. Ця стаття має на меті дослідити засоби граматичної когезії в усних заявах тридцяти двох держав, які втрутилися у справу про геноцид у позові України проти російської федерації в Міжнародному суді ООН. Дані для цього дослідження включають стенограми англійською мовою відкритих засідань у справі, яка відбулася у вересні 2023 року в Палаці Миру в Гаазі, стенограми є доступними для громадськості на офіційному веб-сайті Міжнародного суду ООН. Того дня Суд зібрався, щоб заслухати усні заяви 32 держав, які втрутилися в справу. Теоретичною основою цього дослідження є теорія текстової когезії, запропонована М. Холлідесем і Р. Хасан, яка розрізняє чотири категорії

граматичної когезії: референція, субституція, еліпсис і сполучникові смислові зв'язки. У проаналізованих текстах усних заяв виявлено всі випадки чотирьох категорій граматичної когезії та визначено загальну тенденцію до використання окремих рис когезії. Результати дослідження показують, що експерти з міжнародного права, які представляють уряди своїх країн, використовують широкий спектр мовних ресурсів когезії для створення когерентних, логічних аргументів на підтримку позиції України проти росії в Міжнародному суді ООН.

Ключові слова: граматична когезія, судовий дискурс, референція, субституція, еліпсис, сполучникові когезійні відносини, Міжнародний Суд ООН.

Дата першого надходження рукопису
до видання: 20.08.2025

Дата прийнятого до друку рукопису
після рецензування: 16.09.2025
Дата публікації: 21.10.2025

Моренець І. М.,

кандидат філологічних наук,

асистент кафедри романської філології

Навчально-наукового інституту філології

Київського національного університету імені Тараса Шевченка

<https://orcid.org/0009-0003-7131-0452>

КАТОЙКОНІМІЧНА НОМІНАЦІЯ В ІСПАНСЬКІЙ МОВІ

Анотація. У статті приділено увагу іспанським катойконімам, основним тенденціям їх словотворення, історичній маркованості, пов'язаній з контекстуальністю та культурною традицією іспаномовного соціуму з огляду на його поліетнічність, стилістичній маркованості від офіційного реєстру до розмовного з елементами пейоративного ставлення до жителів окремих регіонів, де поширена іспанська мова. Продемонстровано етимологію окремих катойконімів, яка випливає з конкретних історичних подій і яка може призводити до синонімії катойконімів. Катойконіми – відносні відіменникові прикметники, що тяжіють до субстантивації; вони є оттопонімічними, в своїй більшості, словотворами, основу яких складає топонім, можуть мати граматичний рід залежно від суфікса та число.

Прикметники та іменники на позначення осіб за їх територіальним походженням складають достатньо різноманітну семантичну групу. Вона досить складна у референційному аспекті, так як семантика подібних прикметників/іменників відсилає до жителів конкретної місцевості, а також до предметів, флори та фауни, пов'язаними з місцевістю, позначеною прикметником/іменником.

У статті іспанська катойконімічна номінація потрактовується широко й охоплює деномінальні лексичні одиниці, основу яких складають топоніми на позначення різних територіальних, географічних, соціально-правових, культурно-історичних утворень. Неоднозначна семантика та стрижневий елемент словотвірної моделі катойконіма призводить до термінологічної синонімії: катойконім, демонім, етніонім, етнохоронім, які відрізняються основою, яка міститься у словотвірній моделі.

Запропоновано класифікацію іспанських катойконімів за такими параметрами: культурна ідентифікація носіїв іспанської мови, її національне варіювання, історичні чинники, особливості словотворення катойконімічної номінації, стилістичні реєстри.

Ключові слова: катойконімічна номінація, оттопонімічна лексика, катойконім, демонім, етніонім, етнохоронім, словотворення, етимологія, поліетнічна іспанська мова, стилістична маркованість.

Катойконіми представляють собою мовну універсалью та належать до спеціальної номінації, функція якої ідентифікуюча. Катойконім визначається як слово на позначення такої характеристики іменника (загальна граматичне значення – прикметник, з відповідними морфологічними ознаками і синтаксичною функцією означення), як його приналежність до певної країни, нації, континенту, провінції, регіону, міста (семантичне значення). В іспаністиці, згідно з RAE, слово *gentilicio* – катойконім походить від латинського *gentilicius*, *gens*, *gentis* (плем'я, рід) – той, що належить тій самій нації або тому самому роду та позначає зв'язок з якимось географічним місцем [1].

У науковому використанні поширені синонімічні терміни, які певною мірою носять семантичне уточнення: катойконім, етніонім, демонім. Якщо етніонім позначає етнічні групи, племена та народи, демонім – це назва жителя конкретного регіону або країни: *Asia* > *asiático/a*, *Europa* > *europeo/a*, *Gran Bretaña* > *británico/a*, *España* > *español/a*. Є також демоніми, неспіввідносні з назвою конкретного місця, але пов'язані історично і культурно з мешканцями цього місця; вони можуть бути формальними: *Buenos Aires* > *porteño/a*, *Albuquerque* > *burqueño/a*, *Uruguay* > *oriental*; неформальними: *Puerto Rico* > *boricua*. З назвами міст, регіонів і країн морфологічно пов'язані етнічні групи: *Hungría* > *húngaro/a* (пор. укр. Угорщина > угорець, маляр), тобто в таких випадках демонім та етніонім існують паралельно.

Катойконім ідентифікує походження особи. Класифікуються як катойконіми також деякі прикметники, пов'язані з культурою, традиціями, історією, тобто вони ідентифікують особу як приналежну до культурної спільноти, до якої входить ця особа. В іспанській мові багато слів вже витратили своє катойконімічне походження, субстантивувалися і використовуються у повсякденному вжитку: *hamburguesa* – гамбургер, *burger* (Гамбург, Німеччина), *mahonesa* – майонез (Маон, Іспанія), *persiana* – жалюзі (історично Персія, Іран) та багато інших, частіше за все йдеться про інтернаціоналізми.

У загальному вигляді прикметники-катойконіми (*cocina peruana*, *estudiante chino*, *literatura española*), які мають тенденцію до субстантивації, є підвидом відносних прикметників, утворених від власного іменника на позначення певного місця, тобто топоніма. Ця розповсюджена думка в іспаністиці потребує уточнення та теоретичного обґрунтування з огляду на неоднорідність походження, творення, семантичних розбіжностей, пов'язаних із семантикою словотвірної основи, класифікаційними характеристиками катойконімів.

Постановка проблеми. Як вже зазначалося, питання виникає вже стосовно термінології, яка свідчить про неоднорідність прикметників (іменників), які в іспанській традиції отримали узагальнену номінацію *gentilicios*. У слов'янській традиції існує більш обґрунтований підхід, про що свідчить наявність термінів-синонімів: катойконім, демонім, етніонім [2, 3].

Прикладом узагальненої номінації *gentilicios* в іспанській мові можна навести словник [4] неоднорідності виділених груп слів – *gentilicios* як за семантикою, так і за словотвірною основою:

- назви біблійних поселень: *nazareno/a*, *samaritano/a*, *hebreo/a*;
- іспанські історичні поселення або поселення, що пов'язані з Іспанією: *sarraceno/a*, *godo*, *visigodo*;

– сусідні з Іспанією поселення або близькі до неї: *francés/esa, portugués/esa, griego/a, gabacho/a*;

– власні назви іспанських провінцій та інших регіонів, що пов'язані з Іспанією: *castellano/a, murciano/a, canario/a, berberisco/a, bretón/a*;

– власні імена іспанських міст або міст, котрі пов'язані з Іспанією: *gaditano/a, granadino/a, sevillano/a, siciliano/a*;

– власні імена іспанських поселень, які відігравали важливу роль в історії країни: *numantino/a < Numancia, exitano/a < Salobreña, calagurritano/a < Calahorra*.

Мета статті полягає у визначенні місця катойконімічної номінації в іспанській лексичній системі з огляду на словотвірні моделі, акцентуючи увагу на семантиці словотвірної основи. Відповідно до цього виникає необхідність запропонувати та обґрунтувати класифікацію іспанських катойконімів, спираючись на їх типологічні риси.

Виклад матеріалу. Як вже зазначалося, іспанська катойконімічна номінація не є однорідною, до її складу входять власне катойконіми, демоніми та етніоніми. Двоє останніх є абсолютними синонімами і утворюються на основі назв етнічних груп народів, країн або континентів: *España > español/a, Honduras > hondureño/a, Estados Unidos > estadounidense, América del Norte > norteamericano/a, América del Sur > sudamericano/a*.

Катойконіми утворюються від назв міст або поселень: *Madrid > madrileño/a, Bogotá > bogotano/a, Kyiv > kyevida*. Вони різняться також своєю значимістю у визначенні напрямку національної ідентичності: етніоніми і демоніми є основоположними при визначенні ідентичності народів, катойконіми в своїй основі спрямовані на визначення регіональної місцевої ідентичності: *región del Caribe > caribeño/a*.

Як вже зазначалося, катойконіми є похідними прикметниками. Але в цій семантичній групі присутні також історичні лексеми: вони походять від коренів латинської, грецької або інших мов, зокрема індіанських, що характерно для латиноамериканських національних варіантів іспанської мови: *abulense < Avila, España; boricua, borincano/a або borinqueño/a = puertorriqueño/a або portorriqueño/a < Puerto Rico; ilerdense < Lérida = leridano/a, londinense < Londres; porteño/a < Buenos Aires = bonarense*.

Окремо слід виділити історичні катойконіми суто латинської етимології. Наприклад: прикметник/іменник *holmiense* похідний від латинського *holmiensis* в свою чергу походить від латинської назви Стокгольма *Holmia*. Паралельно існують сучасні катойконімічні прикметники/іменники *estocolmense* і менш вживаний *estocolmés/a*, катойконімічні деривати від сучасної назви *Estocolmo* [5].

Паралельні історичні катойконіми виникають внаслідок історичного розвитку відповідної території, соціально-культурних змін на цій території, мовних особливостей єдиної історичної основи. Наприклад: *lusitano/a* є історичним катойконімом сучасного *portugués/a*: лузітани – це етнічне ядро сучасних португальців, які проживали у Лузітанії в дороманський період, і це ядро складали *lusos*. Отже, *lusu/a* позначає жителів саме періоду, коли частина сучасної Іспанії (Леон й Естремадура) і сучасна Португалія входили до складу Римської Іспанії. На позначення катойконіма сучасної Португалії разом з *lusu/a* вживається катойконім *portugués/a* [6].

Паралельно існують також катойконіми *helvético/a* та *suizo/a*, які походять від античної назви Швейцарії *Helvetia*

і сучасної *Suiza* відповідно: *la capital helvética, la Confederación helvética, el paisaje helvético*. В таких словосполученнях *helvético/a* є синонімом *suizo/a*. Катойконім *helvecio/a* також є синонімом обох зазначених катойконімічних прикметників, але має обмежену сферу вживання: коли йдеться про стару назву Швейцарії – Гельвеція та її жителів.

Заслугує на увагу історичний катойконім *complutense*, який походить від латинської назви міста *Complutum*, що існувало в романську епоху на території сучасного міста *Alcalá de Henares* (*Miguel de Cervantes es complutense, nacido en Alcalá de Henares*): *complutense < lat. Complutensis*, суфікс *-ensis* свідчить про корінне походження людини.

Таким чином, однією з груп катойконімів в іспанській мові є оттопонімічні деривативи, які, як правило, мають латинське походження.

Узагальненою схемою словотвірної моделі катойконімів є така: основа – корінь/ лексема + суфікс або морфема: корінь або лексема – це етніонім, топонім, хоронім, в той час як визначати суфікс, який би заповнив лакуну в цій моделі неможливо [1; 7]. Основу катойконімічної словотвірної моделі становить, як правило, топонім. Найбільш поширеними в іспанській мові суфіксами катойконімів є такі: *-aco/a, -ano/a, -ata, -eco/a, -ego/a, -eno/a, -ense, -eño/a, -eo/a, -ero/a, -és/esa, -í, -in, -ino/a, -ita, -o/a, -ol/a, -uno/a*. Разом з тим Д. Гарсія Падрон [8, 9] зазначає, що найбільш продуктивними в зазначеній словотвірній моделі є латинські суфікси: *-anu > -ano/a; -ense > -ense, és/esa; -inen > -eño/a; -inu > -ino/a*:

-ano/-ana: jamaicano/a

-ino/-ina: granadino/a, ginebrino/a

-eño/-eña: salvadoreño/a, extremeño/a

-aco/-aca: austriaco/a, (можливо два наголоси з похідним суфіксом -aco/-aca: egipciaco/a, egipcíaco/a), polaco/a

-és/-esa: danés/a, francés/a

-ense: nicaragüense

-eco/-eca: guatemalteco/a

-eno/-ena: chileno/a, esloveno/a

-ero/-era: habanero/a

Семантика основи-топоніма різна: на позначення континенту: *Europa > europeo/a*; країни: *Argentina > argentino/a*; регіону: *Sudamérica > sudamericano/a, Gaza > gazatí*; провінції: *Galicia > galiego/a*; міста: *Granada > granadino/a*; селища: *Almuñécar > sextitano/a*, району у місті: *Miraflores > mirafloresino/a*.

Ландоужкову структуру має словотвірна модель катойконіма епонімічного складу: антропонім → епонім + суфікс: *Bolívar > Bolivia > boliviano/a*.

Шляхом словоскладання утворюються катойконіми від географічних назв – словосполучень, як правило, іменник + прикметник, іменник + *de* + прикметник: *Estados Unidos > estadounidense; América del Norte > norteamericano/a*. У таких складних словах зберігається іменник словосполучення як перша складова словотвірної моделі катойконіма для словосполучення іменник + прикметник: *Estados Unidos > estadounidense*, або іменник як друга складова словотвірної моделі катойконіма: *América del Norte > norteamericano/a*. Словосполучення топонім + *de* + частина світу у катойконімічній моделі трансформуються у частину світу + прикметник топоніма: *América del Norte > norteamericano/a*.

Слід зазначити наявність дублетів в катойконімічній номінації, що витікає з ономазіології лексичних одиниць. Це під-

тверджує приклад катойконіма Більбао: *gentelicio de Bilbao* > *bilbaíno/a*, в той час як жителі Більбао, тобто демонім – це *vascos*.

Але так само як у випадку з суфіксальним словотворенням єдиного правила не існує. Так, катойконіми *Gran Bretaña* та *Reino Unido* > *británico/a*, при цьому семантика прикметника *británico/a* позначає людей за місцем походження або проживання та культуру британського суспільства, в той час синонімічний йому *inglés/esa* < *Inglaterra* позначає національну приналежність вищезазначених понять до Англії; *Arabia Saudita* – така назва характерна для країни, що знаходиться на Аравійському півострові для носіїв іспанської мови Латинської Америки; в той час як в Іспанії та сама країна має назву *Arabia Saudí*, і відповідно існують два катойконіми *saudita* і *saudí* [1] (хоча на перший погляд слід було б утворити складний прикметник).

Свідченням того, що не існує усталених правил щодо вибору суфікса для похідного катойконіма, є наявність декількох катойконімів, утворених від одного топоніма: *Salamanca* > *salmantino/a*, *salamanquino/a*, *salmanticense*. Як правило, вибір того чи іншого катойконіма залежить від контексту або історичного періоду, а також країни, в національному варіанті іспанської мови якої він існує. Останнє пов'язано з тим, що в історичному і культурологічному аспектах у топонімії іспаномовного суспільства існують однакові топоніми, в основі яких лежить, наприклад, загальновідомий топонім, який залежно від країни має географічне уточнення: *Santiago de Compostela* > *santiagues/esa* в Іспанії; *Santiago de Cuba* > *santiaguso/a*, *Santiago de Chile* > *santiaguino/a*, *Santiago de Caballeros* > *santiaguense* в Домініканській Республіці, *Santiago de Estero* > *santiagueño/a* в Аргентині. Отже, катойконіми, в основі яких лежить топонім, що належать різним країнам, відрізняються лише суфіксом.

Окрім зазначених катойконімів з топонімічною мотивацією як найбільш чисельною групою і з суфіксами *-ano/a*, *-ino/a*, *-és/a* або *-ense* з найбільшою частотністю вживання морфологічної структури лексеми, слід виділити катойконіми, які не мають топонімічної мотивації і які Морера [10, с.66–90] класифікує як *seudogentilicios* (псевдокатойконіми): *hebreo/a*, *gitano/a*, *turco/a*.

Викладений матеріал дозволяє запропонувати класифікацію катойконімів іспанської мови з урахуванням таких параметрів: культурне різноманіття носіїв іспанської мови, географія розповсюдження іспанської мови (національні варіанти іспанської мови), історичні чинники, з іншого боку, слід взяти до уваги особливості словотворення катойконімічної номінації. Важливим є також стилістичний реєстр їх вживання.

1. Оттопонімічна номінація: корінь – офіційний топонім, стильовий реєстр – офіційний: *Manila* > *manileño/a*.

2. Синонімічні оттопонімічні номінації: корінь – офіційний топонім, стильовий реєстр – офіційний: *Lérida* > *leridano/a* та *ilerdense*.

3. Суплетивні форми катойконімічної номінації: корінь не є топонімом, стильовий реєстр – офіційний.

4. Розмовні катойконімічні оттопонімічні номінації: корінь – топонім, стильовий реєстр – нейтральний або неофіційний.

5. Розмовні катойконімічні пейоративні прізвиська: корінь – іменник широкої семантики, стильовий реєстр – неофіційний.

Окрему групу становлять катойконіми-прізвиська. Їх походження пов'язане, як правило, з історичною подією, роз-

повіддю, місцевою традицією. Наприклад, жителів Мадриду, які в другому чи третьому поколінні є корінними, називають *gatos* завдячуючи легенді про солдата, який у середні віки, коли Альфонс IV намагався завоювати місто, притко подолав міську стіну; його товариші дали йому прізвисько *gato*; а пізніше цим іменником почали називати мадридців. Семантика цього катойконіма нейтральна.

Можна навести приклади катойконімів, які містять у своїй семантиці презирство: *gabacho/a*. Найбільш відомим і поширеним у багатьох країнах, і не тільки іспаномовних, є *gringo* на позначення американців (США), причому з часом дискримінаційний, образливий відтінок у семантиці цього катойконіма стирається і набуває розмовного реєстру (наприклад, у деяких латиноамериканських країнах вживається на позначення іноземців-європейців, для яких іспанська мова не є рідною).

Пейоративні катойконіми, як правило, мають обмежене коло тих, хто ними послуговується, наприклад: мадридці жителів Толедо (*Toledo*) презирливо називають *bolo* (дурень); валенсійці називають осіб, які не говорять валенсійським діалектом каталонської мови, а також емігрантів – *churros* (сміття).

6. Історична оттопонімічна номінація: корінь – історична назва місцевості, як правило, її латинська назва, для південноамериканських країн – індіанська, стильовий реєстр – офіційний: *gaditano/a* < *Cádiz* < *antiguo Gades*, *antiguo Gadir*; *hispalense* < *antiguo Hispalis* < *Sevilla*.

7. Суто розмовна регіональна катойконімічна номінація: корінь – іменник із семантичною деривацією, стильовий реєстр – неофіційний: *chilango/a* < науатль *chilan-co* там, де живуть представники корінного населення регіону (*chilango/a* – житель Мехіко). Разом з тим існує прикметник-синонім *capitalino/a* в офіційному реєстрі мексиканського національного варіанту іспанської мови на позначення жителя Мехіко, який в свою чергу є похідним від *capital*, тобто “столичний”, той, хто проживає або походить із столиці Мексики Мехіко.

8. Суто розмовна регіональна катойконімічна номінація: артикль + топонім: *Managua* > *managuense*, розмовний (неофіційний) реєстр: *los managuas*.

9. Усічені розмовні катойконіми, які існують паралельно з унормованим словотвором: офіційний реєстр – *Nicaragua* > *nicaragüense*; неофіційний реєстр – *nica*, множина *los nicas*, єдина форма для жіночого та чоловічого роду. Інший приклад скороченої форми: *Costa Rica* > *costarricense* – офіційний реєстр, *tico* – неофіційний, що можна пояснити різними джерелами походження.

Отже, запропонована класифікація катойконімів свідчить про складність і багатогранність іспанської катойконімічної номінації, в якій поєднуються різні мовні явища, історичні контексти, культури. Проаналізований фактичний матеріал підтверджує існуючу думку в теорії будь-якої мови щодо тісного зв'язку між мовою та суспільством, в якій вона функціонує: катойконіми відбивають історію, культуру народу, акцентуючи увагу на таких аспектах ідентифікації культури, як етнічний, міфологічний, релігійний, історичний. Йдеться про соціально-політичні процеси, пов'язані з історичним розвитком людського суспільства та іспаномовних соціумів. Перспективи подальшого дослідження катойконімів стосуються культурно-історичної ідентичності іспаномовних народів з огляду на поліетнічність національної іспанської мови.

Література:

1. RAE. Diccionario panhispánico de dudas, 2da edición. URL: <https://www.rae.es/dpd/> (дата звернення 02.08.2025).
2. Колеснік В.О. Катайконіми та етноніми прізвиська болгар півдня України. URL: <http://www.vestnik-philology.mgu.od.ua/archive/v56/11.pdf> (дата звернення 02.08.2025).
3. Думчак І.М. Структурно-словотвірні особливості катайконімів Івано-Франківської області. URL: http://zfs-journal.uzhnu.uz.ua/archive/24/part_1/6.pdf (дата звернення 11.08.2025).
4. Tomás de la Torre Aparicio. Diccionario de gentilicios: toponímicos españoles. URL: https://books.google.com.ua/books/about/Diccionario_de_gentilicios_topon%C3%A9micos.html?id=pGo3EAAAQBAJ&redir_esc=y (дата звернення 02.08.2025).
5. Gentilicio de Estocolmo URL: <https://www.fundeu.es/consulta/gentilicio-de-estocolmo-859/> (дата звернення 04.08.2025).
6. Adrián Giorgio. Adjetivos gentilicios. Recuperado de Enciclopedia Iberoamericana. URL: <https://enciclopediaiberoamericana.com/adjetivos-gentilicios/> (дата звернення 05.08.2025).
7. Nueva gramática de la lengua española URL: <https://www.rae.es/gram%C3%A1tica/> (дата звернення 13.08.2025).
8. D. García Padrón. La especialización semántica de los gentilicios y su descripción en el Diccionario de autoridades. URL: <https://cuadernos.cilengua.es/index.php/cilengua/article/view/71/69> (дата звернення 13.08.2025).
9. D. García Padrón. Los derivados de nombre de lugar en el Diccionario de autoridades. URL: <https://journals.openedition.org/bulletinhispanique/5352?lang=es> (дата звернення 14.08.2025).
10. M. Morera. El gentilicio en español: aspectos teóricos y prácticos. Madrid: Arco/Libros, 2015. P.11-96. URL: <https://www.arcomuralla.com/upload/indice%20el%20gentilicio%20en%20espanol.pdf> (дата звернення 14.08.2025).

Morenets I. Gentilic nomination in Spanish

Summary. The article pays attention to Spanish gentilic adjectives, the main trends of their word formation, historical markedness associated with the contextuality and cultural traditions of the Spanish-speaking society taking into consideration its multi-ethnicity, stylistic markedness from

the official register to the colloquial one with elements of pejorative attitude towards the inhabitants of certain regions where the Spanish language is widely spoken. The etymology of some gentilics (demonyms) is demonstrated as a result of some historical events which can be a cause of their introduction in the Spanish vocabulary. Gentilics are relative adjectives derived from a noun and tend to the substantivization; they are mostly toponymic word formations, the basis of which is a toponym, they can have a grammatical gender depending on the suffix and also the grammar number. Adjectives and nouns denoting persons by their territorial origin form a sufficiently diverse semantic group. It is quite complex in the referential aspect, as the semantics of similar adjectives/nouns refer to the inhabitants of a specific area, as well as to the objects, flora and fauna associated with the area named by the adjective/noun. In the article, the Spanish gentilic nomination is interpreted from different directions and includes denominational lexical units, derived nouns, the basis of which are toponyms for denominate various territorial, geographical, socio-legal, culture-historical entities. The ambiguous semantics and core element of the word-forming model of the gentilic leads to the terminological synonymy: gentilic, demonym, ethnonym, ethnochoronym. The classification of Spanish gentilics according to the following parameters is proposed: cultural identification of Spanish speakers, its national variation, historical factors, peculiarities of word formation of the gentilic nomination, stylistic registers.

Key words: gentilic nomination, toponymic derivation, gentilic, demonym, ethnonym, ethnochoronym, word formation, etymology, multi-ethnic Spanish language, stylistic markedness.

Дата першого надходження рукопису
до видання: 11.08.2025

Дата прийнятого до друку рукопису
після рецензування:
10.09.2025

Дата публікації: 21.10.2025

*Новосад Н. П.,**старший викладач, аспірантка кафедри прикладної лінгвістики**Волинського національного університету імені Лесі Українки**<https://orcid.org/0009-0008-6185-5383>*

ПРОКСЕМІКА ТА ЇЇ СПЕЦИФІКА: ГРАФІЧНИЙ ВИМІР

Анотація. Статтю присвячено аналізу проксемики, що сфокусована на просторі та відстані. Висвітлено особливості міжособистісної поведінки в контексті чотирьох основних зон дистанціювання: інтимної, особистої, соціальної та публічної, які корелюють з соціальними ролями та способами комунікації. Окрему увагу приділено характеристикам проксемичної поведінки, зокрема простору з фіксованими та напівфіксованими межами, а також неофіційному простору, що має специфічне культурне значення.

У статті розглянуто три модулі реакцій: інфра, пі та мікро, які сприяють розкриттю впливу територіальності на комунікацію. Обґрунтовано вісім змінних проксемичної поведінки, що формують розуміння просторової взаємодії. Звернуто увагу на те, що культура, стать, соціальне положення та контекст взаємодії впливають на сприйняття невербальних сигналів. У роботі наголошено на інтегративному характері проксемики щодо інших форм невербальної комунікації, а саме тактильної взаємодії та зорового контакту, що створює поліфонію значень у комунікаційних ситуаціях.

Здійснено огляд теоретичних підходів до проксемичних особливостей, актуалізованих у політичних карикатурах, окреслено ключові складові проксемики (дистанцію, простір та змінні проксемичної поведінки); обґрунтовано їх значення. Узагальнено класифікацію основних проксемичних елементів відповідно до теорії Е. Т. Холла, що дозволяє краще зрозуміти механізми взаємодії між персонажами в політичних карикатурах.

Дослідження увиразнює важливість урахування проксемичних аспектів в аналізі політичних карикатур, оскільки вони сприяють творенню мультимодального значення та впливають на сприйняття. Отримані результати можуть стати основою для подальших досліджень у цій сфері, зокрема у вивченні взаємодії проксемичних аспектів з іншими невербальними елементами.

Ключові слова: невербальна комунікація, проксемика, територіальність, політична карикатура.

Постановка проблеми. У сучасному комунікаційному середовищі політичні карикатури відіграють важливу роль у формуванні суспільної думки. До їх складу інтегровано вербальні та невербальні елементи для передачі складних ідей та різних емоцій. Більшість існуючих лінгвістичних досліджень зосереджено на вербальних компонентах, що залишає поза увагою значення проксемичних аспектів, які можуть суттєво вплинути на сприйняття карикатур.

Проксемика, як наука про просторові відношення та дистанції між комунікантами, є важливою складовою невербальної комунікації. У контексті політичних карикатур проксемичні елементи, такі як відстань між персонажами, їхнє просторове розташування та орієнтація, сприяють формуванню додаткових значень та підсилюють ключовий зміст.

Однак незважаючи на важливість проксемики, її теоретичні та практичні аспекти вивчені недостатньо, тому не завжди вра-

ховують аналізуючи політичні карикатури. Це підкреслює необхідність систематичного дослідження проксемичних елементів у сучасних англійських політичних карикатурах для виявлення їхньої ролі у формуванні мультимодального значення.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. У сучасних лінгвістичних студіях проксемиці присвячено значну кількість робіт, у яких окреслено роль просторових відношень у комунікації. Докладне наукове висвітлення цього феномену знаходимо в працях Е. Т. Холла, який започаткував основи проксемики, а також у сучасних дослідженнях, в яких аналізують проксемичні елементи в різних комунікативних контекстах, включаючи політику, рекламу та міжкультурну взаємодію.

Однак ще й досі залишається чимало нез'ясованих аспектів проксемики, які потребують подальшого вивчення, що пояснює **актуальність** обраної тематики. Зокрема, недостатньо досліджено, як проксемичні елементи взаємодіють з іншими невербальними компонентами, такими як кінесичними, тактильною взаємодією та зоровим контактом. Крім того, важливими залишаються питання про вплив культурних, соціальних та гендерних факторів на розуміння та сприйняття проксемичних сигналів.

Мета статті ідентифікувати ключові проксемичні ресурси та встановити їхню роль у формуванні мультимодального значення карикатур в межах політичного дискурсу.

Виклад основного матеріалу. Проксемика – наука про простір і відстань, засновником якої є Е. Т. Холл, охоплює тілесну орієнтацію, позу, зоровий контакт та тактильну поведінку. Поза в кожній зоні корелює з соціальною роллю, так само як процес сидіння чи стояння. Якщо хтось стоїть перед аудиторією, що людину вважають важливішою, ніж тих, хто сидить [1, с. 150].

Е. Т. Холл, вивчаючи проксемику, виділив три ключові складові: дистанцію, простір та змінні проксемичної поведінки, зосередивши увагу на чотирьох основних зонах дистанціювання залежно від соціального контексту та ступеня близькості між людьми: інтимну, особисту, соціальну та публічну. Інтимна дистанція (0–45 см) є «особистою зоною» і притаманна для найближчих стосунків, таких як сім'я або романтичне партнерство. Особиста дистанція (45–120 см) притаманна для спілкування з друзями чи знайомими, наприклад, під час зустрічей у неформальній атмосфері. Соціальна дистанція (120–400 см) характерна для взаємодії з малознайомими людьми чи колегами. Публічна дистанція (400–750 см) притаманна для формальної чи публічної комунікації, коли учасники прагнуть мінімізувати фізичну близькість [2, с. 168].

Продовжуючи розгляд зон дистанціювання, можемо стверджувати, що інтимна та особиста відносяться до широкої категорії мікропростору, тоді як соціальна та публічна зони відповідно належать до мезопростору та макропростору. Останній включає в себе публічні простори, поселення, міста та їх межі, а його характеристики поділяють на фіксовані (такі як стіни та територіальні межі), напівфіксовані (мобільні елементи, такі як завіси та екрани) та динамічні (об'єкти, які можуть переміщуватися в певних просторах, такі як транспортні засоби) [1, с. 149]. Відповідно до зазначених принципів Е. Т. Холл, роз-

глядаючи концепцію простору, поділяє його на три основні категорії:

1. Простір із фіксованими межами (*fixed feature space*). Цей тип простору формується стінами або спорудами, такими як будинки, міста чи навчальні аудиторії. Наприклад, організація простору в класі може впливати на комфорт, мотивацію чи демотивацію студентів.

2. Напівфіксований простір (*semi-fixed space*). Ця категорія простору відіграє важливу роль у міжособистісній комунікації. Її визначають об'єкти, які мають фіксоване розташування, але їхня позиція та організація простору відображають характер взаємодії та статус учасників. Цю категорію поділяють на:

– соціофугальний простір (*sociofugal space*), який перешкоджає комунікації між людьми, створюючи відчуття віддаленості та безособовості.

– соціопетальний простір (*sociopetal space*), який сприяє зближенню людей і стимулює їхню участь у процесі комунікації.

3. Неформальний простір (*informal space*). Це приватний простір, який люди підтримують під час взаємодії. За словами Е. Т. Хола, неформальні просторові шаблони мають чіткі межі та настільки глибоке, хоч і неартикульоване значення, що стають невід'ємною частиною культури. Ігнорування цього значення може призвести до серйозних наслідків [3, с. 101–112].

М. Л. Кнеп та Дж. А. Холл стверджували, що базуючись на фіксованих та напівфіксованих характеристиках простору, ми формуємо враження про наше оточення у шістьох вимірах:

1. Формальність (*formality*) – стосується сигналів, які визначають, наскільки невимусовно можна поводитися в діях та висловлюваннях або ж чи вимагається більш офіційна поведінка.

2. Теплота (*warmth*) – наскільки людина почувається комфортно, захищено і впевнено; чи сприймається простір як сприятливе, доброзичливе середовище.

3. Приватність (*privacy*) – наскільки учасники взаємодії відчують, що мають власний простір, або ж чи можуть інші втрутитися чи підслухати.

4. Обізнаність (*familiarity*) – враження від того, наскільки раніше вже траплялися подібні ситуації, і знання, як із ними впоратися (або, навпаки, відсутність такого досвіду).

5. Обмеження (*constraint*) – сприйняття того, наскільки легко чи важко увійти в ситуацію і залишити її.

6. Дистанція (*distance*) – наскільки близько, фізично чи психологічно, ми почуваємось з людьми, з якими ділимо простір [4, с. 78].

Звернемо увагу й на те, що у межах зон з *фіксованим, напівфіксованим та неформальним простором* виділено три модули реакцій: інфра (*infra*), який ґрунтується на нашому вродженому відчутті територіальності: прі (*pre*), який своєю чергою ґрунтується на сенсорних реакціях (дотик, зір тощо) на простір та на людей у просторі, які умовно зумовлені культурно специфічними кодами простору; мікро (*micro*), що передбачає специфічні реакції на різні зони [1, с. 149].

Окрему увагу слід приділити територіальності, яку трактують як вроджене прагнення займати та захищати простори. Цей імпульс характерний для багатьох живих істот та створінь, від зграй тварин до окремих людей і цілих націй. Незалежно від того, чи йдеться про територію банди, район, який займає конкретний торговець, улюблене місце в ресторані, звичний стіл у класі чи одне і теж місце на спортивному заході, ми вважаємо певні простори як власні. Існують три основні види територій: первинні, вторинні та публічні [4, с. 70–71].

Варто зазначити, що іноді наше право на певний простір є офіційним. Такі простори називають первинними територіями, оскільки вони позначені або сприймаються як виключно

«наші» та перебувають під «нашим» контролем. Це може бути будинок, двір, кімната, стіл, місце в ліжку або полиця в медичній шафі [4, с. 70].

Вторинні території не належать комусь персонально і не знаходяться під виключно чийсь приватним контролем, але асоціюються з певними особами, що може призвести до припущення, що цей простір буде доступний для них, коли їм це буде потрібно, без необхідності вживати додаткових заходів для його резервування. Це часто трапляється в класах, коли учні сидять за тим самим столом або, принаймні, в тій самій загальній зоні, в якій вони сиділи в перший день занять [4, с. 70].

Публічні території відкриті для всіх. Люди можуть позначати публічну територію і використовувати її упродовж обмеженого часу, але цей простір часто доступний для всіх, що ускладнює керування ним деякими особами та може призвести до конфліктів. Щоб уникнути таких ситуацій, для цього використовують різноманітні предмети, які зазвичай сприймають іншими як невербальні сигнали, що позначають місце як тимчасово зарезервоване – наприклад, куртки, сумки, папери або напої. Однак використані маркери є неоднозначними. Половину випитої чашки кави можна сприйняти як сміття, яке можна викинути, що стане неприємною несподіванкою для того, хто залишив її, щоб позначити своє місце [5].

Ще одним різновидом є територія взаємодії, яку трактують як особливий вид простору, який формується під час спілкування між людьми (наприклад, група, що розмовляє на тротуарі). Такі території найчастіше виникають у межах публічного простору (наприклад, розмова студентів у коридорі бібліотеки), а не у вторинних територіях, де учасники взаємодії мають обмежені права (наприклад, студенти, які не проживають у гуртожитку, але спілкуються в його коридорі) [4, с. 71].

Третя ключова складова проксемики, ідентифікована Е. Т. Холлом, стосується восьми змінних проксемичної поведінки, які розширюють дослідження в цій галузі. Ці змінні формують проксемичну поведінку та розмір зон, яких люди дотримуються та дозволяють глибше розуміти аспекти просторової взаємодії. Учений визначив набір факторів, які формують проксемичну поведінку та розмір зон, які люди підтримують між собою:

1. Ідентифікатори постаті (стоячи/сидячи).
2. Гендерні ідентифікатори (чоловіки/жінки).
3. Соціофугальні-соціопетальні орієнтації (обличчям до обличчя, спиною один до одного).
4. Кінетичні фактори (відстань між частинами тіла).
5. Тактильні фактори (дозволені моделі дотику в межах кожної зони).
6. Фактори зорового контакту (погляди, відвертання погляду, прямий погляд в очі).
7. Теплові фактори (виявлення або відчуття випромінюваного тепла).

8. Запахові фактори (виявлення запаху або дихання).

9. Голосові фактори (гучність голосу, тон голосу) [1, с. 150].

Розуміння цих змінних дозволяє аналізувати поведінку учасників у комунікаційних ситуаціях та краще інтерпретувати їхню взаємодію [6].

У наукових дослідженнях, присвячених невербальці, звернуто увагу на те, що проксемична поведінка взаємопов'язана з іншими видами невербальної взаємодії, такими як тактильна взаємодія та зоровий контакт. Це свідчить про те, що різні модальності комунікації не є окремими або автономними, а інтегративними.

Таке розуміння проксемики дозволяє краще осмислити, як різні аспекти невербальної комунікації взаємодіють, створюючи складну мережу значень та впливаючи на сприйняття взаємодії учасниками. Вивчення проксемичної поведінки включає різнома-

нітні змінні, такі як гендерні, кінетичні, тактильні та зорові фактори, що допомагають глибше зрозуміти динаміку комунікації і важливість просторових кодів у культурному контексті.

Доречно зазначити, що вагоме значення на розуміння та інтерпретацію невербальних факторів мають ряд аспектів, зокрема: культура та країна, в якій перебувають комуніканти; стать мовця; соціальне положення; а також контекст взаємодії, в якому здійснюється комунікація. Додатково, такі чинники, як вік, освіта, та особистісні характеристики, також можуть впливати на сприйняття невербальних сигналів. Наприклад, одні й ті ж невербальні жести можуть мати різні значення залежно від культурного контексту або ситуації. Уважаємо важливим врахування цих елементів при аналізі невербальної комунікації, оскільки вони можуть суттєво змінювати її інтерпретацію та ефективність.

Поділ культур на контактні (high context culture) та неконтактні (low context culture), запропонований Е. Т. Холлом, дозволяє краще зрозуміти особливості просторової взаємодії в різних соціокультурних середовищах. У контактних культурах велика частина інформації передається через контекст, невербальні сигнали та міжособистісні стосунки, а відстань між людьми у спілкуванні часто невелика, що відображає близькість та довіру. Тон розмови, жести та стосунки між співрозмовниками грають ключову роль у комунікації, яка зазвичай менш пряма, бо учасники взаємодії мають спільний досвід або культурний бекграунд. Прикладами країн з контактними культурами можемо вважати Китай, Японію, Корею та арабські країни. У неконтактних культурах інформація передається чітко та експліцитно через слова. Простір між людьми зазвичай більший, а дистанції у спілкуванні більш формалізовані. До таких культур належать США, Німеччина та скандинавські країни [7, с. 91].

Проаналізувавши особливості контактних та неконтактних культур, можна припустити, що культурний контекст значною мірою визначає спосіб передачі та сприйняття смислів у політичних карикатурах. У контактних культурах значна частина іронії, сатири чи критики може бути закодована в деталях, жестах, символах або композиційних елементах, розрахованих на аудиторію з певним спільним культурним досвідом. Натомість у неконтактних культурах карикатури зазвичай містять більш прямий і однозначний меседж, де політична критика або гумор передають через чітко виражені візуальні та текстові елементи, зрозумілі широкому колу сприймаючих незалежно від їхнього культурного бекграунду.

Висновки. Таким чином, на підставі аналізу проксемики, зокрема її графічної площини маємо підстави резюмувати, що вона є невід'ємним складником творення мультимодального значення карикатур та підсилює їх комунікативний ефект.

Отже, засоби проксемики є частиною комунікативної взаємодії між адресантом і адресатом, яку вважають багаторівневим процесом, що охоплює породження повідомлення, його кодування, передачу, сприйняття, обробку, інтерпретацію та формування реакції. Проксемічні засоби слугують одним із каналів трансляції, кодування та декодування інформації між адресантом і адресатом у такому комунікативному акті. Проксемічні засоби можуть бути породжені свідомо (наприклад, відстань між персонажами для вираження влади та соціального статусу) і несвідомо (розташування персонажів у просторі, яке може сигналізувати про їхні стосунки).

Як бачимо, проксемика є недостатньо дослідженою та багатогранною. У лінгвістичній площині перспективно вважаємо розробку класифікації політичних карикатур відповідно до проксемічних засобів, а також дослідження їхнього впливу на сприйняття аудиторією. Це дозволить не лише поглибити наше розуміння механізмів комунікації, а й сприятиме розвитку

нових підходів у дослідженні мультимодальності в політичному дискурсі.

Література:

1. Danesi M. Understanding Nonverbal Communication: A Semiotic Guide. London; New York: Bloomsbury, 2021. 256 p.
2. Gamble T. K., Gamble M. W. Interpersonal Communication: Building Connections Together. Thousand Oaks, CA: Sage Publications, 2014. 496 p. URL: [https://www.sagepub.com/sites/default/files/upm-binaries/53604_Gamble_\(IC\)_Chapter_6.pdf](https://www.sagepub.com/sites/default/files/upm-binaries/53604_Gamble_(IC)_Chapter_6.pdf) (дата звернення: 02.06.2025).
3. Hall E. T. The Hidden Dimension. Garden City, NY: Doubleday, 1966. 217 p.
4. Hargie O. Skilled Interpersonal Interaction: Research, Theory, and Practice. 5th ed. London: Routledge, 2011. 614 p.
5. A Primer on Communication Studies. 2012. URL: <https://2012books.lardbucket.org/books/a-primer-on-communication-studies> (дата звернення: 10.06.2025).
6. Agnus O. Proxemics: The Study of Space. The Indian Review of World Literature in English. 2012. Vol. 8, № 1. P. 1–7.
7. Hall E. T. Beyond Culture. New York: Doubleday, 1976. 298 p.

Novosad N. Proxemics and Its Peculiarities: The Graphic Dimension

Summary. The article is devoted to the analysis of proxemics as the science of space and distance, founded by E. T. Hall. It examines interpersonal behaviour in the context of four main zones of distance: intimate, personal, social, and public, which correlate with social roles and communication styles. Special attention is paid to the characteristics of proxemic behaviour, particularly the space with fixed and semi-fixed boundaries, as well as informal space, which holds deep cultural significance.

The article identifies three modes of reaction: infra, pre, and micro, which help reveal the influence of territoriality on communication. Eight variables of proxemic behaviour that shape the understanding of spatial interaction are explored. It is noted that culture, gender, social status, and the context of interaction significantly affect the perception of nonverbal signals. The article emphasises the integration of proxemics with other forms of nonverbal communication, such as tactile interaction and visual contact, creating a complex network of meanings in communicative situations.

Furthermore, the article provides an overview of theoretical approaches to the proxemic elements of political cartoons, outlines the key components of proxemics (distance, space, and variables of proxemic behaviour), and justifies their significance for communication. The classification of the main proxemic elements according to E. T. Hall's theory is summarised, which allows for a better understanding of the mechanisms of interaction between characters in political cartoons.

The study highlights the importance of considering proxemic aspects in the analysis of political cartoons, as they contribute to the creation of multimodal meaning and influence the audience's perception of political messages. The findings may serve as a foundation for further research in this area, particularly in examining the interaction of proxemics with other nonverbal elements in communicative discourse.

Key words: nonverbal communication, proxemics, territoriality, political cartoons.

Дата першого надходження рукопису
до видання: 25.08.2025

Дата прийнятого до друку рукопису
після рецензування: 19.09.2025

Дата публікації: 21.10.2025

Осьмачко О. С.,

аспірантка 4 року навчання кафедри східної філології за спеціальністю 035 Філологія
освітньо-науковою програмою «Філологія у вимірах сьогодення
мовознавство, літературознавство, перекладознавство»
Київського національного лінгвістичного університету
<https://orcid.org/0000-0002-6659-4679>

КОНЦЕПТ «ВЛАДА» В КИТАЙСЬКІЙ ЛІНГВОКУЛЬТУРІ

Анотація. У статті здійснено комплексне дослідження концепту «влада» у китайській лінгвокультурі як універсальної багатовимірної категорії, що інтегрує політичний, соціальний, культурний, морально-етичний, правовий і комунікативний аспекти. Метою роботи є виявлення семантичної структури, культурно-історичних витоків і дискурсивної реалізації цього концепту в сучасному китайському мовленні. Методологічну основу становлять лінгвокультурологічний, когнітивний та дискурсивний підходи, що уможливають поєднання аналізу мовних одиниць із вивченням комунікативних стратегій та культурних моделей. Простежено історичну еволюцію ієрогліфа 权 (quán) від початкових значень «вага», «мірило» та «засіб балансування» до сучасних інтерпретацій «повноваження» і «право керувати», що відображає сталі зв'язки влади з ідеями справедливості та гармонії, закоріненими у традиційній китайській філософії. Виокремлено концептуальну дихотомію «моральний авторитет» (德权 déquán) і «сила/примус» (力权 lìquán), яка поєднує конфуціанське уявлення про правління через добродієвість із легістським принципом суворого контролю. Лексичне поле концепту охоплює загальнополітичні терміни (权力 quánlì, 权威 quánwēi, 实权 shíquán), юридичні категорії (立法权 lǐfǎquán, 司法权 sīfǎquán, 行政权 xíngzhèngquán), а також вирази з позитивною конотацією, що підкреслюють справедливе використання влади, і з негативною, які фіксують зловживання. Особлива увага приділяється фразеологізмам (成语 chéngyǔ), серед яких 一言九鼎 (yī yán jiǔ dǐng), 权倾朝野 (quán qīng cháo yě), 挟天子以令诸侯 (xié tiānzǐ yǐ lǐng zhū hóu), що кристалізують культурні уявлення про легітимність і межі повноважень. Дискурсивний аналіз сучасних китайських медіатекстів і офіційних виступів засвідчив інтеграцію традиційних етичних принципів із сучасними політичними стратегіями, спрямованими на легітимацію державного устрою, мобілізацію суспільства та збереження соціальної стабільності. Показано, що у публічному дискурсі влада постає як рушійна сила реформ, символ національного відродження та інструмент культурної дипломатії, у якій ключову роль відіграють поняття 话语权 (huàyǔquán, «дискурсивна влада») і 软实力 (ruǎn shíli, «м'яка сила»). Наукова новизна роботи полягає у поєднанні семантичного, фразеологічного та дискурсивного аналізу з культурно-історичним підходом, що дає змогу цілісно описати функціонування концепту «влада» у китайському мовному просторі. Практична значущість полягає у можливості використання отриманих результатів у міжкультурній комунікації, перекладознавстві, політичній лінгвістиці та у подальших дослідженнях взаємодії мови і влади в різних культурних контекстах.

Ключові слова: влада, китайська лінгвокультура, семантична структура; фразеологізми, дискурсивна влада, м'яка сила, лінгвокультурологічний аналіз.

Постановка проблеми. У сучасній лінгвістиці спостерігається зростання інтересу до вивчення мовних концептів як ключових елементів відображення культурних і суспільних цінностей. Концепт «влада» належить до універсальних категорій, які мають складну й багатшарову природу, що охоплює політичний, соціальний, культурний, психологічний та комунікативний виміри. У китайській лінгвокультурі цей концепт формувалася під впливом тисячолітньої філософської традиції, конфуціанських етичних норм, а також специфіки державного устрою, у якому влада завжди відігравала центральну роль у структурі суспільства.

Дослідження концепту «влада» в китайському мовному просторі має не лише теоретичне значення, але й практичну вагу: воно дає змогу глибше зрозуміти механізми політичної комунікації, особливості владної риторики та культурні моделі, що впливають на формування дискурсу сучасного Китаю. З огляду на глобальні процеси та зростання ролі Китаю у світовій політиці, аналіз цього концепту дозволяє виявити специфічні мовні засоби, якими реалізується влада у публічному та міжкультурному спілкуванні.

Комплексний підхід до вивчення концепту «влада» у китайській лінгвокультурі передбачає поєднання лінгвокультурологічного, когнітивного та дискурсивного аналізу, що відкриває нові перспективи для міждисциплінарних досліджень і сприяє глибшому розумінню ролі мови у формуванні та легітимації владних відносин.

Аналіз досліджень. Питання взаємозв'язку мови та культури посідає важливе місце у сучасній філологічній науці. Лінгвокультурологія як напрям досліджень розглядає мову не лише як інструмент комунікації, але і як носій культурних цінностей та соціальних смислів. Теоретичні основи дисципліни висвітлені у працях українських учених, зокрема у дослідженнях, де систематизовано методологічні підходи до аналізу культурних концептів і описано механізми їхньої мовної репрезентації [1, с. 48; 2, с. 33].

Вивченню дискурсивного виміру влади в китайському контексті приділяли увагу як західні, так і китайські науковці. Зокрема, Бай Т. аналізує поняття «дискурсивної влади» (话语权 huàyǔquán) та його вплив на формування міжнародного іміджу Китаю [3], тоді як Чжао К. розглядає стратегії реалізації дискурсивної влади у зовнішньополітичній комунікації [4]. Ши Сюй у своїх роботах запропонував культурно-риторичний підхід до аналізу дискурсу, який дозволяє враховувати національні цінності та соціокультурні особливості при дослідженні владних комунікативних практик [5; 6].

Окремий напрям досліджень стосується мовної та культурної політики Китаю, що охоплює питання «м'якої сили» (软实力

ruǎn shìlì) та культурної дипломатії. Наприклад, Нурхусна Н. та Сакінах З. простежують роль Інститутів Конфуція у просуванні китайської мови та культури як інструментів формування позитивного іміджу країни [7, с.206]. Хуан В. акцентує увагу на праві керувати («the right to rule») як складовій політичної легітимності [8], тоді як Шиммельпфенніг М. аналізує лексичні та культурні аспекти концепту «влада» у китайській мові, показуючи його зв'язок із моральними та етичними нормами [9].

Дослідження внутрішньої структури та еволюції концепту «влада» у китайській мові представлені у працях Лі Ї, який розглядає феномен «мови влади» у сучасному літературному процесі [10], та Ло Чанпей, який описує взаємодію мови і культури як взаємозалежних систем [11]. Історико-філософський вимір проблеми простежується у працях Слінгерленда Е., де розглянуто концепт 無為 (wúwéi, недіяння) як ідеал гармонійного правління [12], та Цзу Ю., яка досліджує трансформації китайської писемності в контексті модернізації держави [13].

Попри значну кількість напрацювань, у науковій літературі недостатньо комплексних досліджень, що поєднують семантичний, дискурсивний та культурологічний аналіз концепту «влада» у китайській лінгвокультурі. Більшість робіт зосереджені або на політичному дискурсі, або на культурно-історичних аспектах, тоді як інтегративний підхід, що враховує як внутрішню семантичну структуру, так і специфіку сучасного мовного вжитку, залишається недостатньо розробленим. Саме ця прогалина і зумовлює актуальність даного дослідження.

Метою цієї статті є комплексне дослідження концепту «влада» у китайській лінгвокультурі з урахуванням його семантичної структури, дискурсивної реалізації та культурно-історичних витоків. У роботі передбачається поєднання лінгвокультурологічного, когнітивного та дискурсивного підходів для виявлення специфічних мовних засобів, через які репрезентується і легітимізується влада у сучасному китайському суспільстві. Особливу увагу буде приділено аналізу термінології, метафоричних моделей та фразеологічних одиниць, що відображають владні відносини, а також вивченню того, як історичні та філософські традиції впливають на сучасний китайський владний дискурс.

Семантична структура концепту «влада» у китайській мові. У китайській мові концепт «влада» має багатопланову семантичну структуру, яка відображає як історичні уявлення про суспільний порядок, так і сучасні політичні реалії. Одним з ключових елементів є ієрогліф 权 (quán), який у давньокитайських текстах означав «вага», «мірило» та «баланс» і лише з часом набув значення «повноваження» або «право приймати рішення». Така еволюція свідчить про глибокий зв'язок влади з поняттям справедливості та рівноваги, що узгоджується з конфуціанським ідеалом гармонійного управління. У поєднанні з іншими морфемами ієрогліф 权 формує низку складних слів, які уточнюють різні аспекти владних відносин, зокрема: 权力 (quánlì) – «політична влада», 权威 (quánwēi) – «авторитет», 特权 (tèquán) – «привілей».

Семантична структура цього концепту також включає дихотомію «моральний авторитет» (德权 déquán) – «сила/примус» (力权 lìquán). Перше поняття відображає конфуціанську традицію, згідно з якою правитель має керувати прикладом, дотримуючись принципів 仁 (rén, гуманність) та 义 (yì, справедливість). Друге пов'язане з легістською традицією, де порядок підтримується суворими законами та примусовими методами.

Ця дихотомія простежується і в сучасному китайському дискурсі, де влада часто репрезентується як поєднання морального лідерства та інституційної сили.

На лексичному рівні концепт «влада» представлений широким діапазоном термінів і виразів, що відображають різні її прояви. Наприклад, 话语权 (huà yǔ quán) – «право голосу» – є ключовим у сучасних політичних і медіа-контекстах та активно використовується у стратегіях міжнародної комунікації Китаю [3; 13]. Вираз 掌权 (zhǎng quán) – «тримати владу в руках» – підкреслює особистісний контроль над процесом управління, а 当权者 (dāng quán zhě) – «ті, що при владі» – акцентує на суб'єкті владних відносин.

Особливу роль у мовній репрезентації влади відіграють китайські фразеологізми (成语 chéngyǔ), які кристалізують культурно значущі уявлення про владні відносини. Наприклад, 一言九鼎 (yī yán jiǔ dǐng, «слово важке як дев'ять треножників») символізує надзвичайну вагомість сказаного правителем; 指鹿为马 (zhǐ lù wéi mǎ, «вказувати на оленя та називати його конем») ілюструє маніпулятивну природу влади; 挟天子以令诸侯 (xié tiān zǐ yǐ lìng zhū hóu, «тримати імператора, щоб наказувати васалам») підкреслює використання формальної легітимності для досягнення особистих цілей. Такі фразеологізми відображають як позитивні, так і негативні сторони владних відносин, що вказує на амбівалентне сприйняття влади у китайській культурі.

Підсумовуючи, семантична структура концепту «влада» у китайській мові формується поєднанням історично обумовлених значень, етичних моделей управління та сучасних політичних термінів, що відображають трансформацію владного дискурсу від давнини до сьогодення.

Лексична репрезентація концепту «влада» у китайській мові. У сучасній китайській мові концепт «влада» має широку та багаторівневу лексичну репрезентацію, що охоплює як загальні позначення владних повноважень, так і терміни, пов'язані з конкретними політичними, адміністративними чи соціальними контекстами. Центральним елементом цієї системи є ієрогліф 权 (quán, «влада», «повноваження»), який у поєднанні з іншими морфемами утворює численні словосполучення та терміни, що конкретизують різні аспекти владних відносин.

Серед базових лексем, що безпосередньо номінують владні функції, виділяються:

- 权力 (quánlì, «влада», «повноваження») – загальне позначення політичної чи адміністративної влади.
- 权威 (quánwēi, «авторитет», «престиж») – підкреслює вплив, заснований на визнанні та повазі.
- 实权 (shíquán, «реальна влада») – акцентує на фактичному контролі над прийняттям рішень і ресурсами, на відміну від формальних титулів.
- 当权 (dāngquán, «перебувати при владі») – вказує на поточне здійснення владних функцій.
- 掌权 (zhǎngquán, «тримати владу в руках») – метафоричний вираз, що означає безпосереднє володіння важелями влади.

До окремої групи належать терміни, що відображають юридичний або правовий вимір влади:

- 立法权 (lǐfǎquán, «законодавча влада»),
- 司法权 (sīfǎquán, «судова влада»),
- 行政权 (xíngzhèngquán, «виконавча влада»).

Лексеми, що стосуються розподілу та обмеження влади, включають:

- 分权 (*fēnquán*, «розподіляти владу»),
- 夺权 (*duóquán*, «захоплювати владу»),
- 制衡 (*zhìhéng*, «система стримувань і противаг»).

У політичному дискурсі сучасного Китаю важливу роль відіграють слова з позитивною конотацією, які підкреслюють справедливе використання влади, наприклад 用权为民 (*yòngquán wèi mín*, «використовувати владу на благо народу»), а також вирази з негативною конотацією, що вказують на зловживання владою – 滥用职权 (*lǎnyòng zhíquán*, «зловживати службовими повноваженнями»).

Метафоричні моделі та фразеологічна репрезентація.

У китайській лінгвокультурі концепт «влада» широко представлений через 成语 (*chéngyǔ*, сталі ідіоматичні вирази), що не лише відображають історичний досвід, але й кодують культурні уявлення про природу, легітимність і межі владних повноважень. Значна частина цих виразів походить із класичної літератури, історичних хронік та конфуціанських трактатів, що зумовлює їхнє символічне навантаження.

Приклади ключових 成语 (*chéngyǔ*, сталі ідіоматичні вирази):

1. 大权在握 (*dàquán zài wò*, «мати в руках велику владу») – метафора фізичного утримання влади, що підкреслює контроль та вплив.
2. 权倾朝野 (*quán qīng cháo yě*, «влада, що переважає в уряді та серед народу») – позначає абсолютне домінування.
3. 在其位 · 有其权 (*zài qí wèi, yǒu qí quán*, «перебуваючи на посаді, мати відповідні повноваження») – втілює ідею відповідності між посадою і владними можливостями.
4. 篡权夺位 (*cuànquán duó wèi*, «узурпувати владу і трон») – негативно забарвлений вислів про незаконне захоплення влади.
5. 大权独揽 (*dàquán dú lǎn*, «зосередити всю владу в одних руках») – вказує на монополізацію влади.

Таким чином, лексична та фразеологічна репрезентація концепту «влада» у китайській мові відображає поєднання політико-правових категорій, морально-етичних уявлень і традиційних культурних моделей, що надає цьому концепту стійкого значення та комунікативної гнучкості у сучасному дискурсі.

Дискурсивна реалізація концепту «влада» у сучасному китайському мовленні. У сучасному китайському дискурсі концепт «Влада» (权 *quán*) набуває багатовимірного вираження, поєднуючи традиційні культурні уявлення з новими політичними та соціальними реаліями. Аналіз публічних виступів, медіатекстів та академічних матеріалів свідчить про те, що владна риторика у КНР виконує водночас три основні функції: легітимацію політичної системи, мобілізацію населення та підтримання суспільної стабільності.

Як зазначає Шиммельпфенніг М., у традиційному розумінні 权 поєднує два ключові значення: «моральний авторитет» (德权 *déquán*) та «реальна сила» (力权 *lìquán*), що підкреслює ідею гармонії між легітимністю і ефективністю влади. Така подвійність дозволяє адаптувати концепт у сучасному політичному дискурсі: апеляція до морального авторитету забезпечує тяглість із конфуціанською спадщиною, тоді як наголос на реальній силі відповідає завданням державного управління у глобалізованому світі.

У державних медіа, зокрема в матеріалах *China Daily*, простежується тенденція до подання влади як гаранта соціальної стабільності та національного відродження. Риторика офіцій-

них промов містить метафоричні конструкції, у яких влада постає як «рушійна сила реформ», «кермо» (舵 *duò*) національного розвитку чи «щит» (盾 *dùn*), що захищає народ від зовнішніх і внутрішніх загроз.

Водночас у наукових та публіцистичних текстах концепт 权力 (*quánlì*, «політична влада») часто пов'язується з поняттями «м'яка сила» (软实力 *ruǎn shíli*) та «дискурсивна влада» (话语权 *huàyǔquán*), що відображають сучасну стратегію Китаю з розширення впливу на міжнародній арені. У такому контексті «влада» постає не лише як внутрішньополітичний ресурс, а й як інструмент зовнішньої політики та культурної дипломатії.

Сучасний китайський публічний дискурс також активно інтегрує концепт 权 у комунікативні практики повсякденного спілкування, зокрема в соціальних мережах, де обговорюються теми справедливості, прав та обов'язків громадян. У таких обговореннях влада часто осмислюється через призму взаємовідносин між державою та особистістю, а також у контексті прав людини (人权 *rénquán*).

Висновки. Дослідження концепту «влада» у китайській лінгвокультурі засвідчує його комплексний характер, який поєднує семантичну багатозначність, глибоке культурне коріння та гнучку дискурсивну реалізацію. Історична еволюція ієрогліфа 权 (*quán*) від значень «вага» і «мірило» до «повноваження» та «право керувати» відображає трансформацію владних уявлень у китайському суспільстві від морально-етичних ідеалів до сучасних інституційних моделей.

Лексична репрезентація концепту охоплює широкий спектр термінів, що позначають різні рівні та форми влади – від загальних понять на кшталт 权力 (*quánlì*) і 权威 (*quánwēi*) до спеціалізованої юридичної та політичної лексики. Фразеологізми (成语 *chéngyǔ*) закріплюють у мовній свідомості культурно значущі моделі влади, зокрема «влада як фізичний об'єкт» та «влада як вершина соціальної ієрархії», виконуючи як номінативну, так і ціннісно-оцінну функцію.

Сучасний китайський дискурс інтегрує традиційні уявлення про владу з новими стратегіями політичної комунікації. Поєднання морального авторитету (德权 *déquán*) та реальної сили (力权 *lìquán*) у публічних промовах і медіаториторії забезпечує баланс між легітимністю та ефективністю управління. Такі ключові поняття, як 话语权 (*huàyǔquán*, «дискурсивна влада») та 软实力 (*ruǎn shíli*, «м'яка сила»), демонструють здатність Китаю використовувати мову як інструмент не лише внутрішньої, але й зовнішньої політики.

Перспективи подальших досліджень полягають у більш глибокому аналізі функціонування концепту «влада» у міжкультурних комунікативних контекстах, зокрема у китайсько-західних політичних діалогах. Актуальним також є вивчення взаємодії офіційного та неофіційного (соціомедійного) дискурсу у формуванні владної риторики, а також виявлення динаміки семантичних змін ключових термінів під впливом глобалізаційних процесів.

Література:

1. Загнітко А. П., Богданова І. В. Лінгвокультурологія : навчальний посібник. 3-є вид., перероб. і допов. Вінниця : ДонНУ імені Василя Стуса, 2017. 287 с.
2. Чрділелі Т. В. Лінгвокультурологія : курс лекцій для підготовки докторів філософії (035 «Філологія»). Кременчук : Видавни-

- чий відділ Кременчуцького національного університету імені М. Остроградського, 2018. [навчально-методичне видання].
3. Bai T. Assessing China's Discursive Power: The Concept and Its Effect. *Proceedings of the 2021 International Conference on Education, Language and Art (ICELA 2021)*. Atlantis Press, 2022. Vol. 637. P. 894–899. DOI: 10.2991/assehr.k.220131.198.
 4. Zhao K. China's Rise and its Discursive Power Strategy. *Chinese Political Science Review*. 2016. Vol. 1. P. 539–564.
 5. Shi-xu. A Cultural Approach to Discourse. New York : Palgrave Macmillan, 2005. 224 p.
 6. Shi-xu. China's National Defense in Global Security Discourse: A Cultural–Rhetorical Approach to Military Scholarship. *Third World Quarterly*. 2015. Vol. 36, No. 11. P. 2044–2058.
 7. Nurhusna N., Sakinah Z. Confucius Institute: Soft Power and Cultural Diplomacy. *Journal of Maobi: Linguistics, Education, Literature, and Culture*. 2024. Vol. 2, No. 2. P. 204. DOI: 10.20961/maobi.v2i2.79720.
 8. Huang W. The right to rule. *China Daily Europe*. 2014, 5 December. URL: <https://www.chinadaily.com.cn/a/201412/05/WS5a2a34cba3101a51ddf8f717.html> (дата звернення: 24.07.2025).
 9. Schimmelpfennig M. Chapter 1 – Immunity to Temptation – ‘Power’ in Chinese Language. *The China Story Yearbook: Power*. Canberra : ANU Press, 2018. DOI: 10.22459/CSY.2019.01.
 10. Li, Yi [李怡]. 现代中国文学发展中的权力化语言 = The Language of Power in Modern Chinese Literary Development : магістерська дис. 四川大学, 2020.
 11. Luo, Changpei [罗常培]. 语言与文化 [Мова і культура]. 北京 : 北京出版社, 2016. (大家小书).
 12. Slingerland E. Effortless Action: Wu-wei as Conceptual Metaphor and Spiritual Ideal in Early China. Oxford : Oxford University Press, 2003. 360 p.
 13. Tsu J. Kingdom of Characters: The Language Revolution That Made China Modern. New York : Riverhead Books, 2022. 352 p.

Osmachko O. The Concept “Power” in Chinese Linguoculture

Summary. The article presents a comprehensive analysis of the concept of “power” in Chinese linguoculture as a universal multidimensional category integrating political, social, cultural, moral-ethical, legal, and communicative aspects. The study aims to identify the semantic structure, cultural-historical origins, and discursive realization of this concept in contemporary Chinese discourse. The methodological framework combines linguocultural, cognitive, and discourse approaches, enabling the integration of linguistic unit analysis with the examination of communicative

strategies and cultural models. The historical evolution of the character 权 (quán) is traced from its original meanings “weight,” “measure,” and “means of balancing” to its modern interpretations “authority” and “the right to govern,” reflecting a persistent connection between power and the ideas of justice and harmony rooted in traditional Chinese philosophy. The research highlights the conceptual dichotomy between “moral authority” (德权 déquán) and “force/coercion” (力权 lìquán), which unites the Confucian ideal of virtuous governance with the Legalist principle of strict control. The lexical field of the concept encompasses general political terms (权力 quánlì, 权威 quánwēi, 实权 shíquán), legal categories (立法权 lìfǎquán, 司法权 sīfǎquán, 行政权 xíngzhèngquán), as well as expressions with positive connotations emphasizing just use of power and negative ones marking abuse of authority. Special attention is given to idioms (成语 chéngyǔ) such as 一言九鼎 (yī yán jiǔ dǐng), 权倾朝野 (quán qīng cháo yě), and 挟天子以令诸侯 (xié tiānzǐ yǐ lìng zhū hóu), which crystallize cultural perceptions of legitimacy and boundaries of authority. Discourse analysis of contemporary Chinese media texts and official speeches demonstrates the integration of traditional ethical principles with modern political strategies aimed at legitimizing the state system, mobilizing society, and maintaining social stability. It is shown that in public discourse, power is framed as a driving force of reforms, a symbol of national revival, and a tool of cultural diplomacy, with the concepts of 话语权 (huàyǔquán, “discursive power”) and 软实力 (ruǎn shílì, “soft power”) playing a key role. The scientific novelty lies in combining semantic, phraseological, and discourse analysis with a cultural-historical perspective, which allows for a holistic description of the functioning of the concept of “power” in the Chinese linguistic space. The practical significance of the research lies in the potential application of its results in intercultural communication, translation studies, political linguistics, and further investigations into the interaction between language and power across different cultural contexts.

Key words: power, Chinese linguoculture, semantic structure, idioms, discursive power, soft power, linguocultural analysis.

Дата першого надходження рукопису
до видання: 22.08.2025

Дата прийнятого до друку рукопису
після рецензування: 19.09.2025

Дата публікації: 21.10.2025

*Пожарицька О. О.,**кандидатка філологічних наук, доцентка,**доцентка кафедри граматики англійської мови,**Одеського національного університету імені І. І. Мечникова**<https://orcid.org/0000-0003-4820-8129>**Ігнат'єва Д. Ю.,**студентка 4 курсу факультету романо-германської філології**Одеського національного університету імені І. І. Мечникова**<https://orcid.org/0009-0005-8838-4452>*

СЕМАНТИКО-ГРАФІЧНІ ОСОБЛИВОСТІ АНГЛОМОВНИХ МЕМІВ ЯК СУЧАСНОГО МІКРОЖАНРУ ЦИФРОВОГО ДИСКУРСУ

Анотація. Стаття присвячена комплексному аналізу англomовних інтернет-мемів як специфічного мікрожанру сучасного цифрового дискурсу. Актуальність дослідження інтернет-мемів впливає як з їхньої ролі як одних з найпопулярніших засобів сучасної онлайн-комунікації, так і мотивується їхнім суттєвим потенціалом. У роботі розглянуто мему як гібридні медіатексти, що поєднують вербальні й графічні елементи та реалізують широкий спектр комунікативних функцій. Метою нашої роботи є встановлення семантико-графічних особливостей інтернет-мемів як нового явища культурно-лінгвістичного явища та їхньої ролі в цифровому інформаційному просторі. Окрім розважальної складової, підкреслюється їхня здатність виконувати переконливу, критичну та соціально орієнтовану функції, відображаючи актуальні проблеми й цінності молодіжного середовища. Матеріалом дослідження стали 100 англomовних мемів, відібраних із платформ Pinterest та Imgur, що дало змогу здійснити системний аналіз як змістової, так і формальної сторін цього феномена. На основі проведеного дослідження визначено основні семантичні групи мемів, серед яких: тематика ментального здоров'я, проблематика любові й міжособистісних почуттів, особливості студентського повсякдення, а також питання кар'єри та професійної діяльності. Така статистика вказує на орієнтованість цього жанру на емоційно значущі сфери, пов'язані з повсякденним досвідом молодіжної аудиторії, яка виступає одночасно і продуцентом, і реципієнтом мемної продукції. Отже, англomовні мему можна розглядати як відображення психологічно значущих аспектів внутрішнього світу сучасної молоді, що репрезентують її інтереси, переживання та актуальні проблеми. Окрему увагу приділено графічним параметрам мемів, зокрема співвідношенню тексту та зображення, кольоровій палітрі, композиційній структурі та позиціонуванню підписів. Виявлено, що мему здебільшого функціонують через синергію лінгвальних та графічних елементів, що дозволяє краще передавати емоції, створювати ідентичність і формувати громадську думку. Графічні характеристики англomовних мемів демонструють, що у 80% випадків лінгвальні та графічні елементи збалансовані, найпоширенішим кольоровим рішенням є поєднання чорно-білих і кольорових елементів (75%), а найчастіше текст розташовано в центрі зображення (38%). Таким чином, зроблено висновок, що англomовні інтернет-мему не просто функціонують як інструмент неформальної комунікації, а й слугують марке-

ром соціальних установок і культурних пріоритетів молоді у цифрову добу, а їхня гібридна природа відображає сучасні тенденції мультимодальної комунікації.

Ключові слова: інтернет-мем, мультимодальність, графічні елементи, цифровий інформаційний простір, текст, зображення, медіатекст, жанр.

Постановка проблеми у загальному вигляді та її зв'язок з важливими науковими чи практичними завданнями.

Сьогодні швидкий плін часу вимагає появи нових засобів комунікації, які б представляли інформацію у найбільш сконцентрованому вигляді та мали б потенціал додаткового емотивного впливу на комунікантів. Фактично, поєднання вербального та невербального планів кодування інформації сприяє не лише кращому її засвоєнню, а й швидкості самого інформаційного обміну, що і пояснює тенденцію до популяризації мемів у сучасній культурі. Мему – це не просто жарти в інтернеті. Це явище, яке глибоко вкоренилося в цифрову культуру й стало частиною повсякденного спілкування мільйонів людей. Сьогодні мему поширюються з неймовірною швидкістю через блоги, форуми, месенджери та соціальні мережі. Завдяки своїй простоті та емоційній виразності мему можуть змінювати думки, формувати нове бачення проблеми, впливати на громадську свідомість. Звідси випливає **актуальність** нашої роботи, присвяченої дослідженню інтернет-мемів не лише як елементів цифрового гумору, а й як повноцінного культурного та лінгвістичного явища, що заслуговує на глибоке дослідження.

Аналіз останніх досліджень і публікацій з даної теми, виділення невирішених раніше частин загальної проблеми, котрим присвячується означена стаття. У науковій літературі феномен мемів досліджувався представниками різних галузей знань – від біології до культурології та лінгвістики. У лінгвістиці мему досліджували такі науковці, як Р. Докінз, який уперше ввів термін і описав мем як одиницю культурної інформації [1], С. Блекмор, що підкреслила роль мемів у передачі культурних знань [2], а також Б. Вітгінс і Г. Бауерс, які розглядали мему як елементи цифрової культури з інтертекстуальністю та вірусністю [3]. Мему як жанр цифрового дискурсу аналізували О. Пожарицька [4] та І. Морозова [5; 6].

На відміну від попередніх робіт, які здебільшого зосереджувалися на загальних характеристиках мемів як культурних

одиниць або на їхньому «вірусному» поширенні, наше дослідження спрямоване саме на аналіз інтернет-мемів у лінгвістичному аспекті. Ми, слід за Сизоновим Д. О. [7; 8], розглядаємо їх як гібридні медіатексти, що поєднують текст та зображення, використовують інтертекстуальність, іронію, сарказм та інші стилістичні засоби, а також виконуємо функції не лише розважальні, а й переконливі. Такий підхід дозволяє виявити нові аспекти функціонування інтернет-мемів у сучасному українському та англomовному комунікативному просторі.

Отже, метою нашої роботи є встановлення семантико-графічних особливостей інтернет-мемів як нового явища культурно-лінгвістичного явища та їхньої ролі в цифровому інформаційному просторі. Поставлена мета дослідження мотивувала виконання наступних завдань роботи: встановлення базових характеристик мемів як мікро-жанру; розроблення семантичної класифікації англomовних мемів та виявлення найбільш частотних семантичних груп; аналіз особливостей лінгво-графічної представленості мемів та їх візуальних складових.

Об'єктом дослідження є інтернет-меми як нове явище культури. Предметом дослідження – їхні структурно-комунікативні особливості.

Матеріалом дослідження виступають 100 англomовних мемів, відібраних із платформ Pinterest та Imgur шляхом суцільної вибірки.

Виклад основного матеріалу дослідження з повним обґрунтуванням отриманих наукових результатів. Онлайн-дискурс являє собою процес створення тексту в сукупності з прагматичними, соціокультурними, психологічними факторами, що включає взаємодію людей і механізми їхньої свідомості – когнітивні процеси [9]. Як зазначає Ю. Кольцова: «Віртуальний дискурс обмежений технічними можливостями... Але, будучи штучно створеним комунікативним середовищем, інтернет-дискурс – умовний і не має часових і просторових меж» [10]. Мем є частиною цифрового дискурсу.

Одним із перших термін «мем» увів Р. Докінз у праці «Егоїстичний ген» (1976), де описав його як «одиниці культурної інформації, які можуть передаватися шляхом наслідування та мають здатність до реплікації – подібно до генів» [1]. Подальший розвиток ідеї отримав у працях Р. Броуді («Психічні віруси»), який визначав мем як «окрему сутність, яка зберігається у свідомості та має ефект зміни подій у великій кількості різних свідомостей» [11], а також С. Блекмор, котра у книзі «Мемна машина» (2000) наголошувала, що «людина – це “машина для перенесення мемів”, яка не створює ідеї самостійно, а лише зберігає, повторює та передає їх далі» [2]. У сучасній англomовній традиції варто згадати і визначення П. Девісона: «Інтернет-мем – це культурна традиція, яка, як правило, є жартом, що посилюється завдяки її поширенню в Інтернеті» [12]. Дослідники Б. Вігінс і Г. Бауерс підкреслюють, що меми у цифровій культурі є «формою онлайн-комунікації, який властиві інтертекстуальність, гібридність і вірусність» [3].

Таким чином, мем у цифровому дискурсі можна визначити як особливий мікрожанр, що поєднує текстові та візуальні елементи, виконує переважно гумористичну та оцінну функції, а також швидко поширюється завдяки інтерактивності та доступності інтернет-середовища. Меми мають специфічні теми, стилі та аудиторії, що відрізняють їх від інших форм онлайн-контенту.

Аналіз 100 мемів, відібраних із платформ Pinterest та Imgur шляхом суцільної вибірки, уможливив таке їхнє класифікування за семантичними групами (див. таблицю 1).

Таблиця 1

Семантична класифікація інтернет-мемів

	Семантична група мемів	Частотність, %
1	Любов і почуття	27
2	Кар'єра і робота	17
3	Студентське життя	25
4	Ментальне здоров'я	31
	РАЗОМ	100

Отже, найбільш частотною виявилась група мемів, що стосуються ментального здоров'я (31%). Прикладом може слугувати Рис. 1. із зображенням оленя в метро, який уособлює відчуття самозванця у сучасному світі.

Рис. 1. Типовий мем у межах семантичної групи «Ментальне здоров'я»

Популярність таких мемів, на нашу думку, пояснюється тим, що молодь, як найбільш представлена група у цифровому просторі, дедалі частіше стикається з тривожністю, депресією та відчуттям невпевненості у нестабільному соціальному середовищі.

Друга за поширеністю група – любов і почуття (27%). Типовий приклад – Рис. 2, де людина бачить у дошці з написом «ти» головну причину для життя. Такі меми відображають фундаментальну потребу людини в емоційному зв'язку, а також кризу ширих почуттів у добу цифровізації.

Рис. 2. Типовий мем у межах семантичної групи «Любов і почуття»

Група «студентське життя» охоплює 25% вибірки, що підкреслює, що саме молодь як digital natives є найбільш репре-

зентованою групою в інтернеті. Приклад – Рис. 3, де студент з усмішкою дивиться на викладача, хоча зовсім не розуміє матеріал. Такі мему стають інструментом колективної ідентифікації: студенти впізнають у них власний досвід, що створює відчуття єдності.

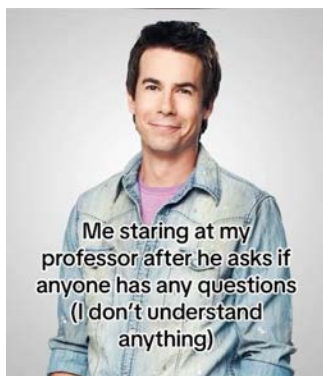

Рис. 3. Типовий мем у межах семантичної групи «Студентське життя»

Найменш частотною групою є мему про кар'єру і роботу (17%). На нашу думку, це пов'язано з тим, що молодь, яка створює мемну культуру, лише робить перші кроки в професії. Типовий приклад – Рис. 4. із підписом «born to vibe, forced to work». Такі мему висміюють рутинність праці та небажання молодого покоління миритися з жорсткими вимогами корпоративної культури.

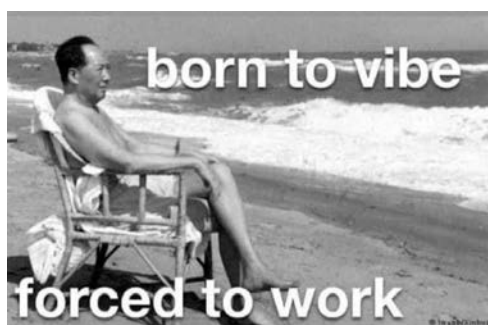

Рис. 4. Типовий мем у межах семантичної групи «Кар'єра і робота»

Таким чином, семантичне наповнення мемів напряду відображає соціальні проблеми сучасної молоді: психічне здоров'я, стосунки, навчання та робочі труднощі.

На наступному етапі роботи нами було проведено аналіз графічного оформлення мемів всіх семантичних груп, що були згадані вище. Результати проведеного дослідження показує таблиця 2.

Аналіз графічних характеристик нашого корпусу мемів показав, що у більшості випадків (80%) текст та зображення утворюють гармонійне ціле – текст присутній поряд з картинкою та займає не більше місця за саму картинку. Наприклад, на рис. 5 показано собаку за комп'ютером із підписом «I have no idea what I'm doing», що створює весь комічний ефект завдяки своїй невідповідності між серйозним виглядом ситуації (комп'ютер та гарнітура) та її суттю. Речення-підпис розташоване у верхньому лівому кутку та, фактично, є антитезою до зображення.

Таблиця 2

Особливості графічного оформлення мемів

	Графічні особливості	Частотність, %
1)	Лінгво-графічна представленість	
	1. Картинка без лінгвальних елементів	14
	2. Лінгвальні елементи суттєво переважають графічні за розміром	6
	3. Лінгвально-графічні елементи збалансовано	80
	РАЗОМ	100
2)	Кольоровість	
	1. Усі елементи кольорові	22
	2. Усі елементи чорно-білі	3
	3. Поєднання чорно-білих та кольорових елементів	75
	РАЗОМ	100
3)	Позиціонування тексту	
	1. Розташовано посередині зображення	38
	2. Розташовано зверху зображення	21
	3. Розташовано знизу зображення	21
	4. Подвійне позиціонування	20
	РАЗОМ	100

Рис. 5. Типова лінгво-графічна представленість мемів

За показником «кольоровість» переважають мему з поєднанням кольорових і чорно-білих елементів (75%). Найчастіше кольоровим є фото, а підпис виконано білим шрифтом з чорним контуром (рис. 6). Це забезпечує чіткість і контрастність повідомлення, дозволяючи текстовим елементам яскраво вирізнятися на кольоровому фоні та «грати» з самою картинкою – посилювати її ідею чи навпаки конфліктувати з нею. Цікавою знахідкою нашої розвідки став також той факт, що практично всі підписи на мемах написані за допомогою шрифту «Impact», який можна вважати «шрифтом мемів». Його можна чітко побачити на рис. 3, 5 і 6.

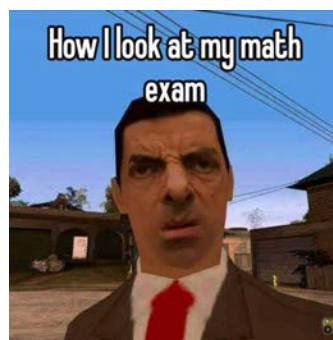

Рис. 6. Типова кольорова репрезентація англомовних мемів

Щодо позиціонування тексту, найбільш поширеним виявилося центральне розміщення (38%), яке характерне для сучасних пост-іронічних мемів (Рис. 7), хоча класичний варіант з підписом угорі та внизу все ще залишається популярним, особливо для мемів-«макросів».

Рис. 7. Типове позиціонування тексту в англomовних мемах

Висновки з дослідження і перспективи подальших пошуків у даному науковому напрямку. Підбиваючи підсумки проведеної розвідки, можна зробити наступні **висновки**. Дослідження інтернет-мемів як культурно-лінгвістичного явища має важливе теоретичне і практичне значення для розуміння сучасних процесів цифрової комунікації, формування мови та культури в умовах швидкозмінного інформаційного світу. Інтернет-меми виступають сьогодні як важливий мікрожанр сучасного цифрового дискурсу. Вони поєднують у собі гумор і сатиру, виступають засобом соціальної комунікації та формують відчуття належності до певної спільноти.

Вивчення семантичного наповнення англomовних інтернет-мемів показало, що найбільш поширеними є меми, присвячені ментальному здоров'ю (31%), любові та почуттям (27%), студентському життю (25%) і кар'єрі (17%). Це свідчить про їхню орієнтацію на емоційно важливі теми, пов'язані із щоденним досвідом молодшої аудиторії, яка є головними творцями (продюцентами) та, водночас, споживачами (реципієнтами) сучасних англomовних інтернет-мемів. Отже, фактично англomовні меми ілюструють собою психологічно важливі складники сучасного внутрішнього світу молоді, віддзеркалюючи її інтереси та проблеми.

Виявлено, що меми здебільшого функціонують через синергію лінгвальних та графічних елементів, що дозволяє краще передавати емоції, створювати ідентичність і формувати громадську думку. Графічні характеристики англomовних мемів демонструють, що у 80% випадків лінгвальні та графічні елементи збалансовані, найпоширенішим кольоровим рішенням є поєднання чорно-білих і кольорових елементів (75%), а найчастіше текст розташований в центрі зображення (38%). Обидві дані характеристики показують про взаємопроникнення вербальних та невербальних (графічних) елементів в мемах. Текст наче розриває картинку, стаючи не просто підписом, а стрижневим її елементом. Цікаво, що своїм змістом він може або пародіювати, або підкреслювати її, однак частіше, за нашими спостереженнями, є саме протиставлення серйоз-

ного та комічного, що підкреслює постмодернову іронічність даного виду комунікації.

Таким чином, англomовний інтернет-мем постає як складна, динамічна, мультимодальна одиниця комунікації, що виконує низку когнітивних, емоційних та соціальних функцій у сучасному цифровому дискурсі, а їхня гібридна природа відображає сучасні тенденції мультимодальної комунікації.

Перспективи даного дослідження вбачаємо в аналізі структурно-комунікативних особливостей вербальних елементів англomовних мемів.

Література:

1. Докінз Р. *Егоїстичний ген* / Р. Докінз ; пер. з англ. Я. Лебеденко. Харків : Клуб Сімейного Дозвілля, 2017. 496 с. Пер. за вид.: Dawkins, R. *The Selfish Gene*. Oxford : Oxford University Press, 2016.
2. Blackmore S., Dugatkin L. A., Boyd R., Richerson P. J., Plotkin H. The power of memes. *Scientific American*. 2000. Vol. 283, № 4. P. 64–73.
3. Wiggins B. E., Bowers G. B. Memes as genre: A structural analysis of the memescape. *New Media & Society*. 2015. T. 17, № 11. С. 1886–1906. DOI: 10.1177/1461444814535194.
4. Pozharytska O. Computer Literature as a New Modus of the Readers' Existence. *Science and Education a New Dimension. Philology*. IV (23). Issue: 100. 2016. P. 27–32.
5. Morozova I. B., Pozharytska O. O. Characters' Pilgrimage from the Canon to Fanfiction: A Gestalt Approach. *The IAFOR Journal of Literature and Librarianship*. Volume 10. Issue 1. 2021. Published July 28, 2021. P. 78–96. DOI <https://doi.org/10.22492/ijl.10.1.05>
6. Morozova I., Pozharytska O., Artemenko Y., Bykova T., Ponomarenko O. Digital Discourse in the English-Language Fiction. *AD ALTA: Journal of Interdisciplinary Research*. 11/02-XXII. The Czech Republic, 2021. P. 87–90. <http://www.magnanimitas.cz/11-02-xxii>
7. Сизонов Д. О. Інтернет-мем як засіб інтертекстуальності. *Актуальні проблеми української лінгвістики: теорія і практика*. 2021. Вип. 42. С. 97–102.
8. Сизонов Д. О. Фразеологізація інтернет-мемів. *Актуальні проблеми української лінгвістики: теорія і практика*. 2022. Вип. 45. С. 118–123.
9. Kalinina K. V. Peculiarities of Functioning of Computer Discourse. *Horizons of modern linguistics*. Lugansk, 2013. Vol. 4, pp. 62–64.
10. Кольцова Ю. Онлайн-дискурс як новітній тип дискурсу. *Актуальні питання гуманітарних наук*. 2019. Вип. 24. Т. 1. С. 108–113.
11. Brodie R. *Virus of the Mind: The New Science of the Meme*. Carlsbad: Hay House, Inc., 2009. 226 p.
12. Davison P. *The Language of Internet Memes. The Social Media Reader* / Ed. M. Mandiberg. New York : NYU Press, 2012. 218 p. (Very Interactive).

Pozharytska O., Ihnatieva D. Semantic and graphic features of English-language memes as a contemporary microgenre of digital discourse

Summary. The article is dedicated to a comprehensive analysis of English-language Internet memes as a specific microgenre of contemporary digital discourse. The topicality of the research on Internet memes stems from their role as one of the most popular means of modern online communication, as well as from their suggestive potential in the modern world. The paper considers memes to be hybrid media texts that combine verbal and graphic elements and perform a wide range of communicative functions. The aim of our work is to define the semantic and graphic characteristics of Internet memes as a new cultural and linguistic phenomenon and their role in the digital information space. In addition to their entertainment

component, their ability to perform persuasive, critical and socially oriented functions is emphasised, which reflects the current problems and values of the youth environment. The research material consisted of 100 English-language memes selected from the Pinterest and Imgur platforms, which made it possible to carry out a systematic analysis of both the content and formal aspects of this phenomenon. The carried out analysis resulted in identifying the main semantic groups of memes as: mental health issues, love and interpersonal feelings, features of student life, career and professional issues. These data indicate that this genre focuses on emotionally significant areas related to the everyday experiences of young audiences, who are both producers and recipients of meme content. Therefore, English-language memes can be seen as a reflection of psychologically sensitive aspects of the inner world of modern young people, representing their interests, experiences and current issues. Special attention is paid to the graphic parameters of memes, in particular the text-image ratio, colour palette, compositional structure and caption positioning. It has been revealed that memes mostly function through the synergy of linguistic and graphic elements, which allows them to better convey

emotions, create identity and shape public opinion. The graphic characteristics of English-language memes show that in 80% of cases, linguistic and graphic elements are balanced, the most common colour scheme is a combination of black and white with colour elements (75%), and the text is most often located in the centre of the image (38%). Thus, a conclusion has been made that English-language Internet memes not only function as a tool for informal communication, but also serve as a marker of social attitudes and cultural priorities of young people in the digital age, their hybrid nature reflecting current trends in multimodal communication.

Key words: internet meme, multimodality, graphic elements, digital information space, text, image, media text, genre.

Дата першого надходження рукопису
до видання: 22.08.2025

Дата прийнятого до друку рукопису
після рецензування: 16.09.2025
Дата публікації: 21.10.2025

*Попадинець М. В.,**викладач кафедри української мови**Національного університету «Львівська політехніка»**<https://orcid.org/0000-0001-5259-0952>*

ДИНАМІКА МОВЛЕННЄВОГО ЕТИКЕТУ УКРАЇНЦІВ: ВІД ТРАДИЦІЙНИХ ФОРМУЛ ДО СУЧАСНИХ КОМУНІКАЦІЙНИХ СТРАТЕГІЙ

Анотація. У статті розглянуто еволюцію традиційних етикетних формул, їх адаптацію до цифрового середовища та вплив глобалізаційних тенденцій на мовленнєву культуру українців. Підкреслено, що мовленнєвий етикет є важливим індикатором національної ідентичності та культурної спадщини українського народу. Він тісно пов'язаний з історичним розвитком суспільства і своїм корінням сягає фольклорних текстів, у яких збережено сталий набір ввічливих формул, що регулюють соціальні взаємини, що становлять своєрідну модель бажаної мовленнєвої поведінки і соціальних ролей, передаючись з покоління в покоління. Мовленнєвий етикет часів Київської Русі базувався на принципах ввічливості, поваги та дотримання соціального статусу. Мовленнєвий етикет козаків також характеризувався високим рівнем ввічливості, повагою та специфічними формулами звертань, які відображали соціальний статус, честь і братерство, особливо важливою була релігійна складова етикету козаків. Наголошено, що у радянський період етикетні формули зазнали значного уніфікування та внаслідок політики колонізації втрачено багатство національних етикетних маркерів, що призвело до викликів у питанні збереження культурної самобутності. На сучасному етапі розвитку мовленнєвий етикет українців зазнає суттєвих змін, які проявляються у впровадженні нових форм електронного спілкування, що призводить до зміщення меж між формальним і неформальним стилем спілкування, появи нових комунікативних практик, що спрощують мовленнєву поведінку. Сучасні мовленнєві практики продовжують зберігати глибокий зв'язок з традиціями, хоча явища глобалізації та цифровізації вносять свою специфіку, що виявляється як у різноманітності комунікативних ситуацій, так і в зміні стилю спілкування. Особливу увагу приділено функціонуванню мовленнєвого етикету в молодіжному середовищі, де переважають трансформовані формули етикетних висловів. Встановлено, що така зміна мовленнєвих норм породжує виклики, пов'язані з тенденціями до спрощення комунікації, зниженням формальності й інтерференцією з іншими мовами. Тому постає питання про балансування між збереженням традиційних етикетних норм і впровадженням трансформованих мовленнєвих формул, що відповідають запитам часу та цифрових комунікацій.

Ключові слова: мовленнєвий етикет, формули ввічливості, цифровізація, цифровий етикет, український традиційний етикет, комунікативні ситуації.

Формулювання проблеми. Мовленнєвий етикет є вагомим частиною культури кожного народу, адже віддзеркалює його менталітет, традиції, соціальні норми, а також тяглість поколінь. Український мовленнєвий етикет сформувався під

впливом історичних, етнопсихологічних і соціальних чинників і є однією з найважливіших ознак національної ідентичності українців. Його розвиток – від народної традиції до сучасних комунікаційних стратегій – показує як сталість, так і здатність адаптуватись до сучасних реалій.

В умовах глобалізації та цифровізації мовленнєвий етикет зазнає змін, що зумовлені трансформацією соціальних комунікацій. Зокрема, традиційні етикетні формули поєднуються з новими комунікативними практиками, що проявляється у використанні електронних форм спілкування, зміщенні меж формальних і неформальних звертань, пристосування звичних ввічливих виразів до сучасного дискурсу тощо. Попри ці зміни і тенденції, основні принципи українського мовленнєвого етикету незмінні: повага, доброзичливість, коректність.

Однією з найсуттєвіших ознак українського мовленнєвого етикету є те, що він своїм корінням сягає фольклору. Народні казки, прислів'я та приказки містять чимало етикетних формул, що є основою сучасних етикетних висловів. Так, досі збереглися традиційні форми звертань, подяки, вибачення, прохання тощо, що побутували в народі, проте вони змінилися відповідно до сучасних реалій.

Дослідження українського мовленнєвого етикету є актуальним як з лінгвістичного погляду, так і з погляду соціальної комунікації, оскільки він має велику вагу у збереженні національної самобутності, культурної спадщини та забезпеченні ефективної міжособистісної взаємодії. Попри чималу кількість праць, у яких науковці досліджують український мовленнєвий етикет, усе ще залишаються невирішені питання щодо його сучасної адаптації, взаємозв'язку традиційних і новітніх комунікативних практик, а також впливу глобалізаційних процесів на мовленнєву поведінку українців.

Отже, важливо не лише зберігати традиційні мовленнєві норми, але й досліджувати механізми їх трансформації у сучасному мовному просторі. Це дозволить не лише глибше зрозуміти еволюцію українського мовленнєвого етикету, але й сприятиме формуванню відповідних мовленнєвих практик, що відповідають сучасним комунікаційним викликам.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Вивчення мовленнєвого етикету займає важливе місце в сучасних лінгвістичних і соціокультурних дослідженнях. Учені розглядають мовленнєву поведінку українців, її історичні витоки та трансформаційні процеси в умовах глобалізації.

Більшість науковців погоджується, що «мовний етикет українців репрезентує такі їхні етнопсихологічні риси, як релігійність, індивідуалізм, толерантність, душевність,

емоційність, лагідність, вразливість, естетизм тощо, що знайшло об'єктивізацію у формулах мовленнєвого етикету...» [1].

Так, Д. Жук (Лаврик) на прикладах дитячих поетичних творів розкрила взаємозв'язок етикетних формул з менталітетом народу та лінгвокультурним материнським кодом, а також з'ясувала, що процес формування мовної особистості та картини світу кожного українця, засвоєння лінгвокультурних кодів починається з перших етикетних формул і звертань, почутих від матері і батька [2].

М. Луца дослідила фактори, що впливають на ментальність нації, а також стверджує, що мовний етикет – явище суто національне, бо належить материнській мові і відображає національний характер українця [3].

Окрему увагу науковці приділяють проблемам мовного етикету молоді, зокрема дослідженню адаптації традиційних етикетних формул у мовленні підлітків і студентів. Учені наголошують, що: «Мова молоді – це складна відкрита підсистема, якій притаманні специфічні риси, ... , та містить елементи інших підсистем (професійні сленги, жаргони, діалекти та ін.). Молодіжна мова реалізується залежно від умов соціального середовища» [4].

Так, М. Баган та О. Скларенко у своїй статті дослідили ставлення української молоді до мовного етикету. Окрім того, на основі віртуального спілкування молоді було простежено зміни в сучасних мовних засобах, порівняно з традиційними нормами ввічливого спілкування [5]. М. Баган наголошує, що: «Виявлення ціннісних, світоглядних, комунікативних орієнтирів сучасної української молоді важливе для усвідомлення динаміки українського суспільства та принципів його самоідентифікації...» [6].

Сучасні дослідження зосереджуються на модифікації мовленнєвого етикету під впливом соціокультурних факторів. Науковці наголошують, що сучасна комунікація дедалі більше використовує неформальні звертання, що спрощує міжособистісну взаємодію, проте може призводити до втрати традиційних ввічливих норм [7].

Важливим напрямом подальших досліджень є визначення рівня збереження звичних мовленнєвих етикетних виразів та їх адаптації до нових соціокультурних реалій, а також розроблення стратегій збереження національних етикетних традицій в умовах глобалізованого суспільства.

Метою статті є дослідження динаміки українського мовного етикету в контексті його історичного розвитку, соціокультурних трансформацій і сучасних викликів.

Виклад основного матеріалу. Розвиток мовленнєвого етикету в Україні відбувався в кількох основних напрямках, що відображають зміну соціальних відносин, вплив історичних подій та динаміку мовленнєвої культури. Одним з основних чинників формування етикетних норм була народна традиція, яка через покоління передавала сталий набір формул ввічливості, таких як привітання, подяка, вибачення, звертання тощо. Ці етикетні вирази, закріплені у фольклорі та народних казках, залишаються частиною сучасного мовлення, хоча й зазнали певних трансформацій. Фольклорні тексти містять численні формули ввічливості, що формували модель бажаної мовленнєвої поведінки. Наприклад, у казках звертання до незнайомих часто включає такі слова, як «доброго здоров'я», «милостивий пане», що демонструє важливість ввічливості як соціальної норми.

Традиційні форми мовленнєвої поведінки, що зберігалися впродовж століть, поступово адаптувалися під впливом нових соціальних викликів. В епоху Київської Русі мовленнєвий етикет базувався на ввічливих звертаннях, таких як «господарю», «княже», «добродію», «світлий пане», що підкреслювали соціальний статус адресата. У родинному колі використовували звертання, які збереглися в сучасній українській мові, наприклад «батьку», «матінко», «сестро» тощо. Також формули привітання часто мали релігійний відтінок: «З Богом», «Хай Господь благословить». Володимир Мономах у своєму «Повчанні» наголошував на важливості виховання, ввічливості і чемності як навичок, які формуються через практику, а не є природженими рисами, підкреслюючи цінність мовленнєвого етикету як складової культури. Мовлення було засобом демонстрації поваги, підтримки суспільного порядку і злагоди, а етикетні формули відображали загальнолюдські моральні цінності.

У період козацької доби в Україні сформувався своєрідний кодекс етикетних норм, що визначав правила поведінки, мовного спілкування, виявлення пошани та взаємодії в межах тогочасного суспільства. Особливості етикету цієї епохи визначають як традиційні уявлення про честь, гідність, статус, вікову ієрархію, так і військово-адміністративна структура Запорізької Січі. У цей час з'явилися звертання, які підкреслювали братерство. Так, до слова «пан» додавали слова-регулятиви «товариш», «брат», наприклад «пане товаришу», «пане брате», «панове товариство» [8]. Прикладом того, що етикет означеної доби вирізнявся високим ступенем ритуалізованості та пошанної ввічливості може бути цей фрагмент розповіді про козацький суд з «Історії запорізьких козаків» Д. Яворницького: «Кланяємось, **панове**, хлібом і сіллю». Судді починають питати: «Яке ваше діло, **панове молодці**?». Тоді покривджений каже першим: «От, **панове**, яке наше діло: оцей (показує на свого товариша) обидив, от стільки-то шкоди мені своїм скотом зробив і не хоче мені сплатити й поповнити, що слідує за спаш сина й за вибій хліба». Судді звертаються до кривдника: «Ну, **братіку**, говори, чи правда те, що **товариш** на тебе каже?» [9]. Також важливо наголосити на звичці козаків дякувати після споживання їжі: «Пообідавши чим бог послав, козаки вставали з-за столу, хрестилися на ікони, дякували спершу отаманові, потім курінному кухареві: «**Спасибі, братіку**, що ти нагодував козаків!» [9].

Культуру спілкування, особливості етикетних норм і правил українців другої половини XIX – початку XX ст., стверджують дослідники, значно визначала належність людини до певного класу, стану, верстви, громади. Оскільки більшість населення України в цей період складало селянство, воно було «основним носієм культурної пам'яті народу» [10]. У традиційній тодішній культурі етикет мав особливе значення, регулював взаємини між членами громади та визначав соціальні ролі. Так, широко використовували звертання «пане», «пані», «добродію», «панотче», що закріпилося у діловому та повсякденному мовленні. Такі звертання були поширені серед української інтелігенції аж до середини XX ст. [8]. У родинних відносинах дуже часто використовували пестливі форми (які збереглися й донині), що відображало теплі відносини між співрозмовниками: «татусю», «матусю», «сестричко» тощо, наприклад: «Христя собі глянула на його, подивилася на матір,

схопилася за лице руками, притулилася до комина головою... – О мій батечку, мій таточку! – нестямно скрикнула вона, і вся її постать затремтіла» [9]; «Де ти, Зінко, де ти, сестричко?» [9]; «Я мушу йти, матусю» [9].

Колективізація та централізація влади в радянський період значно вплинули на розвиток українського мовленнєвого етикету й стандарти комунікації. Радянська стандартизація мови мала чітко виражений ідеологічний характер, спрямований на формування єдиного мовного простору для всього СРСР, у якому українська мова мала б максимально наблизитися до російської за структурою, лексикою та стилістичними нормами. Штучно запроваджували слова, конструкції та синтаксис, невластиві природному розвитку мови. Унаслідок цього зникали питомі українські слова, словотвірні й граматичні форми, які ілюстрували давню традицію мовлення та образності. У межах цієї політики офіційні норми спілкування визначали так, щоб усунути будь-які релігійні, регіональні чи етнографічні ознаки, адже саме через них передавалися цінності, закладені в колективній пам'яті народу, яку радянська влада прагнула стерти. Етикетні формули, які містили національно-культурні маркери (звернення до Бога, використання локальних мовних форм тощо), визнавали «ідеологічно шкідливими» та замінювали на нейтральні або зросійщені варіанти. Через систему освіти, засоби масової інформації та офіційно-діловий стиль населення привчали користуватися стандартизованими виразами, що сприяло витісненню традиційних форм з повсякденного спілкування. Як наслідок, було втрачено частину комунікативних традицій, які відображали світогляд і духовні цінності українців.

У побутовому спілкуванні та документах зафіксовано схильність до «безликого» стилю мовлення, витіснялися такі звертання, як «пан», «пані», «отець», «шановний», які в традиційній культурі були знаком поваги до людини та її гідності. Так, традиційні форми звертання замінили уніфікованими та офіційними виразами, що відповідали ідеологічним вимогам того часу. Звертання «товариш» стало універсальною формою, що витіснила більш особистісні та персоналізовані етикетні вислови. Воно мало зрівняти усіх людей між собою, нібито даючи відчуття дотичності одне до одного: «Шановні **товариші!** Чи не забули ви передплатити періодичні видання на другу половину року!» [9]; «Тому **товариш** Л. І. Брежнев дуже слушно підкреслив на жовтневому Пленумі ЦК КПРС...» [9]. Поширені форми привітання «Слава Ісусу!» чи «Дай, Боже, здоров'я!» були витіснені офіційно нейтральними варіантами «Добрий день!» або «Здрастуй!»: «А ще як він одного дня до Єльки привітався, як наче з душі вимовилось оте його **«здрастуйте»**, коли вона поливала чорнобривці» [9]. Також варто наголосити, що вітання з релігійними святами, такі як «Христос Воскрес», «Христос рождається!» взагалі перебували під тотальною заборорою. Їх замінювали на світські форми на кшталт «Зі святом!» (звісно, здебільшого російською мовою) без згадки про релігійний чи національний характер. Традиційні форми прощання «Бувайте здорові!» чи «З Богом!» замінювали на «До побачення!» у діловому й публічному спілкуванні: «**До побачення, товаришко!**» [9].

Попри це, традиційні етикетні вислови продовжували існувати в побуті, особливо в сільській місцевості, у неофіційних ситуаціях і далі використовували звичні для українців форми привітань, подяки, звертань у колі родини тощо.

Після відновлення незалежності України 1991 р. відбулося поступове повернення до національних мовних традицій, а також формування нових комунікативних практик, зокрема під впливом західних мовних норм.

Сучасний український мовленнєвий етикет характеризується поєднанням традиційних і новітніх комунікаційних моделей. Так, спостерігається повернення до традиційних українських мовних норм, зокрема через популяризацію україномовного контенту та активну підтримку національної ідентичності. Але на сьогодні одними з основних факторів, що спричинили зміну мовленнєвої поведінки людей, є розвиток цифрових технологій і поширення соціальних мереж.

Інформаційні технології кардинально змінюють світ, звісно, впливають вони і на мовленнєвий етикет. Він зазнає суттєвих трансформацій під впливом цифровізації, глобалізації та соціокультурної динаміки, що викликають появу нових етикетних моделей, що адаптуються до швидкого темпу життя. З одного боку, ці процеси зумовлюють оновлення мовленнєвих практик, розширення комунікативних форматів і формалізацію нових етикетних норм у цифровому просторі (електронне листування, месенджери, соціальні мережі, форуми тощо), з другого, створюють низку викликів для збереження автентичності та функціональної самодостатності української мови.

Сьогодні онлайн-комунікація передбачає часте використання скорочених формул ввічливості, емодзі та неформального тону розмови. Це є показником трансформації мовленнєвої культури, яка пристосовується до нових засобів комунікації. Спілкування в онлайн-середовищі сприяє появі спрощених, неформальних етикетних конструкцій, які часто відрізняються від усталених норм. Наприклад, замість традиційного «дякую вам» у переписці широко використовують скорочені варіанти «дякую», «спасибі», а також запозичення з інших мов. Окрім того, цифрова комунікація спричинила і зміну структури звертань. Якщо в офіційному спілкуванні раніше домінувала форма «пан», «пані», то у віртуальному середовищі переважає використання імені або навіть нікнейму. Цей процес є частиною загальної тенденції до спрощення соціальної комунікації та нівелювання ієрархічних бар'єрів у мовленні.

Проте, як ми вже згадували, поряд з цими змінами спостерігається і тенденція до відродження і стійкого збереження традиційних формул мовленнєвого етикету. Так, в офіційному спілкуванні та публічних дискурсах здебільшого зберігається чітка структура мовленнєвої поведінки, що включає звертання на «ви», використання повного імені та прізвища, а також широко використовують усталені етикетні конструкції, наприклад підкреслено ввічливі форми звертання, подяки, прохання тощо («пане міністре», «дякуємо за співпрацю», «прошу надати відповідь»), що підкреслює як повагу, так і збереження елементів національної мовної культури: «Просимо Вас, **вельмишановний пане Президенте**, допомогти громадському пошуковому руху України виконати свій священний обов'язок перед воїнами, що загинули за свободу нашої країни» [9]; «**Шановний народний депутате**, якщо Ви й досі вірите в дива, то мусимо Вас розчарувати» [9]. У професійній сфері залежно від галузі можуть домінувати різні комунікативні стратегії. Так, в академічному середовищі зберігаються традиційні звертання «пане професоре», «пані докторко», що є ознакою поваги до наукового статусу

особи, проте зростає неформальність у наукових дискусіях: «Ми надзвичайно цінуємо вашу довіру, саме тому змушені оприлюднити публічну відповідь на закиди **пана професора**, адже вони зачіпають і нашу шановану аудиторію» [9]. У сфері бізнесу дедалі більше використовують більш неформальну модель спілкування, засновану на партнерському підході до комунікації, особливо якщо йдеться про довготривалу співпрацю. Натомість у неформальному спілкуванні мовні норми є більш гнучкими. Молодь активно використовує скорочені звертання і привітання («Привіт, друже!», «Салют!»), а також емоційно забарвлені слова, що підкреслюють дружній характер спілкування.

Окрім того, варто наголосити, що, попри активну модернізацію мовленнєвих практик, традиційні етикетні форми залишаються важливими у формуванні комунікативної культури українців. Наприклад, у релігійних або урочистих контекстах після відновлення Незалежності України вживають форми ввічливості («Слава Ісусу Христу!», «Нехай вам щастить!», «Дай, Боже, здоров'я!», «Слава Україні!»), які зберігають свою символічну функцію.

Отже, зважаючи на всі сучасні тенденції, можна виокремити такі основні ознаки сучасного мовного етикету (рис. 1):

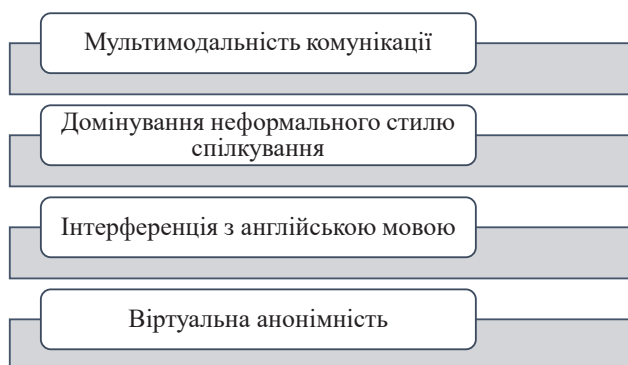

Рис. 1. Основні ознаки сучасного мовленнєвого етикету
Джерело: складено автором.

1. Мультиmodalність комунікації. Сучасний мовленнєвий етикет дедалі частіше реалізується в електронному середовищі через листи, коментарі, чати, відеозв'язок, де важливу роль відіграють не лише вербальні, а й невербальні елементи (емодзі, реакції, гіфки тощо).

2. Домінування неформального стилю спілкування. Глобалізація та цифровізація сприяють поширенню неформальної комунікації, де відбувається зміщення акцентів з традиційних формул ввічливості («шановний», «прошу», «висловлюю вдячність») на короткі, спрощені форми, іноді без вказання статусу чи поваги до співрозмовника. Дедалі ширше використовують неофіційне звертання на «ти» навіть у діловому спілкуванні, особливо в інтернеті. Така тенденція призводить до фамільярності, що найчастіше є недоречною у спілкуванні.

3. Інтерференція з англійською та іншими мовами. В умовах глобального комунікативного середовища український мовленнєвий етикет зазнає впливу англомовної традиції: поширюються привітання «hi», «hello», звертання «dear», форми подяки «thx», «ty», формули прощання «bye», «best regards» тощо. Проникнення англомовних етикетних формул

у професійне середовище («best regards», «sincerely», «cheers») як стандарту ділового листування. Часто їх вживають навіть у змішаному мовному коді. Наприклад: «Ну добре тоді пішла я їсти ковбасу всім **гуд бай**, удачі ☺» [11]; «**хеллоу**, що ти там? є новини?» [11]; «Нема про що балакати з тобою, **corppi**» [11].

4. Віртуальна анонімність і зміна уявлень про мовленнєвий етикет. Анонімність у цифровому просторі спричиняє зниження рівня відповідальності за дотримання етикетних норм. Це виявляється у гейті, мовленнєвій агресії, зниженні стандартів ввічливості тощо. Виникає думка, що більше не потрібно бути ввічливим, якщо тебе неможливо ідентифікувати з реальною особою.

Отже, цифровізація впливає на традиційні етикетні норми, формуючи нові правила поведінки у цифровому просторі. Вона не стільки загрожує традиційному етикету, скільки трансформує його, створюючи поняття цифрового етикету – нової форми комунікативної культури, яка регулює взаємодію в інтернеті, соціальних мережах, месенджерах, онлайн-конференціях тощо. Цифровий етикет враховує специфіку письмового та віртуального спілкування, включно з невербальними засобами, такими як інтонація голосу або жести під час відеозв'язку. Водночас цифровізація ставить нові виклики, зокрема пов'язані з розмиванням меж між роботою і приватним життям, нескінченним потоком інформації, нерівним доступом до цифрових технологій, що може спричинити соціальну нерівність. Однак вона також підштовхує суспільство до розвитку нових правил і норм, які мають забезпечувати повагу, тактовність, доброзичливість і відповідають новим комунікативним реаліям.

Однак, попри ці процеси, український мовленнєвий етикет зберігає найосновніші ознаки традиційної культури: повагу, ввічливість і доброзичливість у взаємодії між людьми. Його подальший розвиток залежить від суспільних трансформацій, впливу інших мовних культур і потреби збереження мовної ідентичності в умовах глобалізації та сучасної російсько-української війни.

Висновки. Мовленнєвий етикет є невід'ємною складовою культурної ідентичності українського народу, яка відображає його менталітет, історію, соціальні традиції та тяглість поколінь, і, попри значні трансформації, залишається важливим елементом культурної ідентичності нації.

Кризові історичні періоди, зокрема радянська доба зі своїми ідеологічними впливами, призвели до часткової деформації традиційних етикетних форм, заміни регіональних і релігійних маркерів нейтральними або уніфікованими мовними моделями. Проте відновлення незалежності України сприяло поступовому поверненню національних мовленнєвих норм і формуванню нових комунікативних моделей, здатних відповідати вимогам сучасності. Цифрова епоха внесла значні зміни, сформувавши так званий цифровий етикет, який враховує специфіку онлайн-спілкування, однак зберігає основні норми поваги і ввічливості. Соціальні мережі та онлайн-комунікації спрощують мовленнєві форми, зближують стиль спілкування, але водночас створюють передумови для збереження автентичності української мовної культури.

Отже, важливою ознакою мовленнєвого етикету українців є здатність усталених формул увічливості адаптуватися до соціокультурних змін і комунікаційних змін. Цифровий етикет стає новим культурним явищем, що розширює функціональні межі традиційного мовленнєвого етикету.

Література:

1. Пославська Н., Коляда А. Формули мовленнєвого етикету в текстах українських народних казок. *Проблеми гуманітарних наук. Серія «Філологія»*. 2019. Випуск 44. С. 69-82.
2. Жук Д. С. Особливості мовленнєвого етикету української лінгвокультури. *Вісник Харківського національного університету імені В. Н. Каразіна. Серія : Філологія*. 2016. Вип. 74. С. 196-199.
3. Луца М. В. Етикет та ментальність українців. *Збірник наукових праць «Педагогічні науки»*. 2017. Том 1. № 76. С. 54-57.
4. Цар І. М. Українське повсякденне мовлення в міському молодіжному середовищі. Київ, Науково-виробниче підприємство «Видавництво “Наукова думка” НАН України», 2021. с. 224.
5. Баган М. П., Скляренко О. В. Мовленнєвий етикет сучасної української молоді: динаміка комунікативних орієнтирів. *Вісник КНЛУ. Серія Філологія*. 2024. Том 27. № 1. С. 9-18.
6. Баган М. П. Мовлення сучасної української молоді в контексті національно-культурних тенденцій розвитку суспільства // *Мова та культура у просторі новітніх технологій: проблеми сучасної комунікації: матеріали VI Міжнародної наукової конференції*, м. Київ, 23 березня 2023 р. К. : Талком, С. 15-16.
7. Костенко Н. Ідентичності у «posthuman» стані: локальність війни та глобальний світ. *Соціологія: теорія, методи, маркетинг*. 2023. №4. С. 5-21.
8. Радевич-Винницький Я. Етикет і культура спілкування. Львів: Сполом, 2001. 223 с.
9. Шведова М., Вальденфельс фон Р., Яригін С., Рісін А., Старко В., Ніколаєнко Т. та ін. Генеральний регіонально анотований корпус української мови (ГРАК). Київ, Львів, Сна, 2017–2025. URL: uacorus.org.
10. Мазуркевич О. П., Дячук В. П. М139 Звичаєві норми етикету в традиційній культурі українців: навч. посіб. Київ: Вид-во Ліра-К, 2015. 218 с.
11. Kieraś W., Kobyliński Ł., Komosińska D., Rudolf M., Shvedova M., Zwierzchowska A.. PAWUK: Extensive Annotated Web Corpus of Ukrainian. In: Lees, M.H., et al. Computational Science – ICCS 2025. ICCS 2025. 2025. Lecture Notes in Computer Science, vol 15904. Springer. Cham. https://doi.org/10.1007/978-3-031-97629-2_7

Popadynets M. The dynamics of Ukrainian speech etiquette: from traditional formulas to modern communication strategies

Summary. The article examines the evolution of traditional etiquette formulas, their adaptation to the digital environment, and the influence of globalization trends on the speech culture of Ukrainians. It is emphasized that speech etiquette

is an important indicator of the national identity and cultural heritage of the Ukrainian people. It is closely linked to the historical development of society and has its roots in folklore texts, which preserve a stable set of polite formulas that regulate social relations, constituting a kind of model of desirable speech behavior and social roles, passed down from generation to generation. The speech etiquette of the Kyivan Rus' era was based on the principles of politeness, respect, and adherence to social status. The speech etiquette of the Cossacks was also characterized by a high level of politeness, respect, and specific forms of address that reflected social status, honor, and brotherhood. The religious component of Cossack etiquette was especially important. It is emphasized that during the Soviet period, etiquette formulas underwent significant unification, and as a result of colonization policies, the richness of national etiquette markers was lost, which led to challenges in preserving cultural identity. At the present stage of development, the speech etiquette of Ukrainians is undergoing significant changes, which are manifested in the introduction of new forms of electronic communication, leading to a shift in the boundaries between formal and informal styles of communication and the emergence of new communicative practices that simplify speech behavior. Contemporary speech practices continue to maintain a deep connection with traditions, although the phenomena of globalization and digitalization are introducing their own specific features, which are manifested both in the diversity of communicative situations and in changes in communication style. Particular attention is paid to the functioning of speech etiquette in the youth environment, where transformed formulas of etiquette expressions prevail. It has been established that such a change in speech norms creates challenges related to trends toward simplifying communication, reducing formality, and interference with other languages. Therefore, the question arises of balancing the preservation of traditional etiquette norms with the introduction of transformed speech formulas that meet the demands of the times and digital communications.

Key words: speech etiquette, polite expressions, digitalization, digital etiquette, traditional Ukrainian etiquette, communicative situations.

Дата першого надходження рукопису
до видання: 07.08.2025

Дата прийнятого до друку рукопису
після рецензування: 02.09.2025

Дата публікації: 21.10.2025

*Пустовойт О. В.,
здобувачка другого (магістерського) рівня вищої освіти
Національного університету «Львівська політехніка»*

*Дяк Т. П.,
кандидат педагогічних наук,
доцент кафедри прикладної лінгвістики
Національного університету «Львівська політехніка»*

ДІАХРОННИЙ КОРПУСНИЙ АНАЛІЗ КОНЦЕПТУ ENVIRONMENT (ДОВКІЛЛЯ) В АНГЛОМОВНОМУ ДИСКУРСІ

Анотація. У статті здійснено діахронний корпусний аналіз концепту ENVIRONMENT (ДОВКІЛЛЯ) в англomовному дискурсі за період 1990–2019 років на матеріалі корпусу сучасної американської англійської мови COCA (Corpus of Contemporary American English). Метою дослідження є виявлення частотних тенденцій, основних колокацій та семантичних трансформацій, які відбулися у вживанні лексеми ENVIRONMENT упродовж трьох останніх десятиліть. Аналіз показав значне збільшення частоти вживання цього концепту, особливо в академічних, публіцистичних і новинних жанрах, що відображає посилення глобального інтересу до теми довкілля та екологічної проблематики у суспільстві. Використання діахронного підходу та статистичних інструментів корпусу COCA, таких як функції Chart, Collocates та KWIC, дозволило простежити зміну контекстів і жанрову приналежність концепту. З'ясовано, що початково ENVIRONMENT позначав широкий спектр середовищ існування, включно з економічними, соціальними та природними просторами. Втім, у XXI столітті його вживання дедалі більше акцентується на екологічних аспектах, а саме захисті природи, проблемах забруднення, змінах клімату, сталому розвитку. Корпусний аналіз колокацій виявив ключові дієслова і прикметники, що формують семантичне поле: збереження довкілля і загрози йому. Особливо виділяються сталий вираз protect the ENVIRONMENT і фрази, пов'язані з негативним впливом людини. Крім того, досліджено, що активне використання неологізмів із екологічним префіксом та модифікаторів підкреслює сучасний соціально-політичний та етично-моральний вимір концепту. Результати дослідження підтверджують те, що мовна картина світу у сфері довкілля трансформується відповідно до глобальних змін суспільної свідомості, політики та науки. Концепт ENVIRONMENT стає багатовимірним, інтегруючи природничі, соціокультурні та правові аспекти. Подальші розвідки рекомендовано спрямувати на порівняльний аналіз з іншими корпусами, вивчення похідних лексем і метафоричних значень для ширшого розуміння мовних механізмів формування екологічної свідомості.

Ключові слова: концепт ENVIRONMENT (ДОВКІЛЛЯ), діахронний аналіз, корпусний аналіз, колокації, семантичні трансформації, екологічна лексика.

Постановка проблеми. Упродовж останніх десятиліть спостерігається істотне посилення глобального інтересу до теми довкілля, що відображається не лише у політичних стратегіях та наукових дослідженнях, а й у мовній картині світу.

Концепт ENVIRONMENT (ДОВКІЛЛЯ) трансформується у просторі англomовного дискурсу від суто природничого до соціально-політичного та етично-морального. Відповідно, лінгвістичне вивчення цього концепту потребує не лише лексичного опису, а й динамічного, статистично обґрунтованого аналізу на матеріалі корпусів текстів.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Останні дослідження концепту ENVIRONMENT активно базуються на корпусному аналізі, зокрема з використанням COCA [1]. Жулінська М. досліджує репрезентацію концепту через неологізми з екологічним спрямуванням, що відображає посилення екологічної свідомості в мовленні [2]. Степанов В. показує, як корпусні дані допомагають виявляти метафоризацію концептів, що важливо для розуміння соціально-політичної трансформації значення ENVIRONMENT [3]. Аналіз колокацій, проведений Мандаром А., підкреслює значення стійких лексичних сполучень для формування семантичного ядра концепту та складності його перекладу [4]. Таким чином, сучасні публікації підтверджують, що корпусні методи є ефективним інструментом для діахронного вивчення семантичних змін і соціокультурних аспектів концепту ENVIRONMENT в англomовному дискурсі.

Мета статті – здійснити діахронний аналіз функціонування концепту ENVIRONMENT (ДОВКІЛЛЯ) та встановити його ключові колокації на матеріалі корпусу COCA.

Виклад основного матеріалу дослідження. Поняття ENVIRONMENT (ДОВКІЛЛЯ) охоплює фізичне середовище (повітря, воду, ґрунти та ін.) і взаємодію всередині нього, а також соціо-культурні умови проживання. Наприклад, зображення природи ілюструє природний ландшафт – один із сенсів ENVIRONMENT у буквальному розумінні. У мовознавчому дослідженні концепт ДОВКІЛЛЯ аналізують через корпусні дані. У сучасній англійській мові слово ENVIRONMENT вживається в екологічних і соціальних контекстах.

Для діахронного аналізу використовуємо корпус COCA (Corpus of Contemporary American English) [1]. Така перевага, як доступ до великої кількості текстових даних, дає змогу відстежувати зміну частоти слововживання та змін контекстів у часовій перспективі. COCA створений лінгвістом Марком Девісом (Brigham Young University, США). Він є одним із найповніших збалансованих корпусів сучасної англійської мови та налічує понад 1 млрд слів, охоплюючи тексти з 1990 по 2019 роки з таких жанрів:

– художня література;

- популярні журнали;
- газети;
- академічна проза;
- усна мова (транскрипти телепередач).

Зауважимо, що кожен рік репрезентований приблизно 20 мільйонами слів. Така структура дозволяє не лише фіксувати частотні характеристики лексем, а й здійснювати діахронний аналіз. Варто згадати, що COCA дозволяє детально дослідити концепт, тому що підтримує такі функції:

– Chart – для побудови частотних графіків у часовому розрізі;

- Collocates – для виявлення стабільних словосполучень;
- KWIC – перегляд контекстів;
- Compare – зіставлення форм.

Як стверджує Девіс М., COCA «є єдиним у світі відкритим корпусом, який забезпечує щорічну часову розбивку з повним жанровим балансом, що робить його надзвичайно корисним для мовних змін» [5, с. 14].

Вивчення сучасних неологізмів показує, що в останні десятиліття ДОВКІЛЛЯ зачасти розглядається крізь призму «екологічної відповідальності», тобто найбільша група новоутворень пов'язана із заходами щодо його збереження, а продуктивні модифікатори *climate-*, *-eco-*, *green-* утворюють такі слова, як *climate crisis*, *eco-awareness*, *green economy* [2].

Діахронний підхід передбачає порівняння мовних даних різних періодів. Наприклад, в COCA знаходимо по 20 мільйонів слів на рік із 1990 по 2019, а також однаковий жанровий розподіл (газети, журнали, література, усна мова тощо) [1]. Це дозволяє дослідникам стежити за динамікою вживання ENVIRONMENT у часі. Як доводить дослідник Степанов В., аналіз контекстів із COCA допомагає виявляти концептуальні метафори та семантичні зміни [3].

Відбіркового аналізу концепту ENVIRONMENT у COCA дозволяє помітити, як змінюються асоціації з довкіллям. Уже в середині XX ст. поняття ДОВКІЛЛЯ вийшло за межі чисто абстрактного поняття, адже в англійській та суміжних дослідженнях його порівнюють із системними утвореннями (екосистема, простір, ресурс) і оцінюють у філософському сенсі (уподобання людини, світогляд). Вважаємо, що сучасні корпусні дані підтверджують це, тому що у мові дедалі частіше трапляється ENVIRONMENT у виразах *climate change/environment*, *environmental protection* тощо, що відображає зростання екологічної чутливості суспільства.

Таким чином, корпусний аналіз у COCA диференціює вживання ENVIRONMENT у різні періоди й жанри, виокремлюючи тенденцію посиленої екологізації дискурсу в останні десятиліття.

Корпусний аналіз колокацій дозволяє описати семантичне оточення ключового слова. Для ENVIRONMENT словники та корпуси фіксують стійкі сполучення, що відображають ядро концепту. Згідно з дослідженнями Мардар А., типові колокації слова ENVIRONMENT включають такі колокації:

- дієслова: *protect*, *conserve*, *harm*, *damage*, *pollute*, *clean up* (the environment);
- прикметники: *natural*, *marine*, *coastal*, *urban*, *hostile*, *fragile* (environment);
- фрази: *be good/bad for* (the environment), *impact on* (the environment), *pollution of* (the environment), *conservation of* (the environment) тощо;

– екологічні маркери: прикметник *green* (у значенні «захисний для довкілля»), префікс *eco-* (в *eco-friendly*, *eco-tourism*, *eco-warrior* тощо) [4].

Вважаємо, що такі колокації ілюструють головні аспекти концепту, а саме те, що, з одного боку, – це природні умови (*natural*, *marine*, *coastal*), з іншого – діяльність людини (*protect*, *pollute*, *conservation*). Ключові слова, що супроводжують ENVIRONMENT, відповідають двом полосам:

- збереження довкілля (*protect*, *conserve*, *conservation*);
- загрози довкіллю (*pollute*, *harm*, *destruction*).

Аналізуємо, що сталий вираз *protect the environment* акцентує ідею охорони, а *pollute the environment* – забруднення та шкоди. Поширені сполучення з ENVIRONMENT визначають семантичне ядро концепту, адже зустрічаємо, що поняття *ecosystem*, *habitat*, *biosphere*, *ecology* згадуються поряд з ENVIRONMENT як близькі за значенням. Отже, корпусний аналіз колокацій і виділення ключових слів дають уявлення про те, як семантично розгортається концепт ДОВКІЛЛЯ через поєднання із захисною діяльністю та характеристиками природи.

Діахронний підхід дозволяє виявити, як змінювалася частота використання ключової лексеми ENVIRONMENT упродовж трьох десятиліть, з 1990 по 2019 роки. Аналіз проведено за допомогою інструменту Chart (Frequency by Year) та подано у таблиці 1. Пошуковий запит ENVIRONMENT показав, що загальна частота цього корпусу варіюється у межах від 60 до 120 випадків на мільйон слів. Найнижча частотність була зафіксована в середині 1990-х років, натомість найвища у період 2010–2015. На нашу думку, це підтверджує зростання суспільного інтересу до тем екології, кліматичних змін, сталого розвитку.

Таблиця 1
Частотність концепту ENVIRONMENT у COCA (1990–2019)

Рік	Частотність (на млн слів)
1990	61.3
1995	68.7
2000	83.1
2005	92.4
2010	106.7
2015	119.4
2019	113.9

Аналізуємо, що дані у таблиці 1 свідчать про майже подвоєння частотності за три десятиліття, що корелює з глобалізацією екологічної тематики.

Як зазначає Девіс М., «відстеження частот слів у COCA дає змогу фіксувати зміни соціального фокусу та тематики публічних дискурсів» [5, с. 23].

Також важливо, на наш погляд, проаналізувати, в яких жанрах концепт ENVIRONMENT уживається найчастіше. У COCA доступні дані для таких категорій:

- SPOK (усна мова);
- MAG (журнали);
- NEWS (газети);
- ACAD (академічна проза);
- FIC (художня проза).

Результати дослідження подано у таблиці 2.

Таблиця 2

**Частотність концепту ENVIRONMENT
у різних жанрах (COCA)**

Жанр	Частотність (на млн слів)
SPOK	37.5
MAG	92.1
NEWS	103.3
ACAD	156.7
FIC	21.4

Як бачимо, найвища частотність спостерігається в академічних текстах, де питання довкілля розглядаються в екологічних, біологічних та філософських контекстах. Газети та журнали демонструють стабільну присутність теми про довкілля, що свідчить про її значущість для суспільства. Водночас у художній літературі цей концепт менш поширений, що підтверджує його характер як термінологічної одиниці публіцистичного та наукового дискурсу.

Також концепт ENVIRONMENT історично вживався як нейтральне позначення «оточення, середовища існування». Наприклад, у текстах 1990-х років лексема часто з'являється в такому контексті: *"The business environment is constantly changing..."* (COCA, MAG, 1992). Можемо припускати, що ці вживання акцентують соціальне або економічне середовище, без прямого посилання на природу.

Починаючи з 2000-х років, спостерігається екологічна інтенсифікація вживання: концепт ENVIRONMENT все частіше супроводжується лексемами *pollution, climate, protection, ecosystem*. Наприклад: *"Protecting the environment requires new legislation"* (COCA, NEWS, 2005); *"Global climate change is threatening the environment worldwide"* (COCA, ACAD, 2011).

Аналіз колокацій у COCA в діахронному вимірі показує, що до 2000 року основними супутниками ENVIRONMENT були *business environment, working environment, learning environment*. Натомість після 2005 року домінують такі екологічні конструкції: *natural environment, protect the environment, environmental damage, polluted environment*. На наш погляд, таке розширення семантичного поля свідчить про зміщення уваги з абстрактного простору на біосферу. Це підтверджують високі значення T-score (статистичний показник сили зв'язку між словами) для пари *environment – protection* після 2010 року ($T > 10$).

Корпус COCA надає функціонал collocates, який дозволяє встановити типові поєднання слів (колокації) за обчисленням статистичних показників T-score та Mutual Information (MI-score). Для концепту ENVIRONMENT проаналізували колокації із різних жанрів та періодів. У результаті отримали понад 20 000 контекстів, частину котрих поділили на тематичні групи. Ці колокації фіксують дії по відношенню до довкілля. Найчастіші дієслова-вербалізатори подано у таблиці 3.

Таблиця 3

Колокації verb + ENVIRONMENT

Дієслово	Частота	T-score	MI-score
protect	864	12.7	4.8
damage	553	10.9	4.3
conserve	421	9.8	4.1
destroy	397	9.1	3.9
pollute	358	8.3	4.0

З таблиці 3 простежуємо дихотомію процесу «збереження – загроза», що формує ядро концепту ENVIRONMENT. Це простежуємо у таких прикладах з COCA: *"Policies to protect the environment have been underfunded"* (COCA, ACAD, 2006); *"Coal plants continue to damage the environment and public health"* (COCA, NEWS, 2014); *"The company was fined for polluting the environment"* (COCA, NEWS, 2003).

Також проаналізували сполучення із прикметниками-вербалізаторами, які характеризують довкілля за його типом або станом. Найпоширеніші прикметники подано у таблиці 4.

Таблиця 4

Колокації adj + ENVIRONMENT

Прикметник	Частота	MI-score	Значення
natural	1732	5.2	природа як середовище
global	921	4.3	довкілля планети
hostile	638	4.9	ворожі умови (напр. пустеля)
safe	511	4.1	середовище, придатне для життя
clean	482	3.9	екологічно чисте середовище

На наш погляд, вживання прикметника *natural* є ключовим маркером концептуалізації довкілля як частини біосфери: *"We must protect the natural environment for future generations"* (COCA, MAG, 2010).

Також виділяємо складені колокації з іменниками та фразовими одиницями. Колокації з іменниками відображають тематику дискурсу та концептуальні зони: *environmental protection, environmental policy, environmental awareness, degradation of the environment, impact on the environment, sensitive/vulnerable environment*. Прикладом є уривок: *"Environmental protection has become a global priority"* (COCA, ACAD, 2015).

Варто наголосити, що ці словосполучення мають високий ступінь стійкості, що свідчить про формування лексико-семантичного поля довкілля у сучасному дискурсі.

Аналіз контекстів за функцією keywords дозволив виділити частотні лексеми, що супроводжують концепт ENVIRONMENT. Результати подано у таблиці 5.

Таблиця 5

Ключові слова концепту ENVIRONMENT

Ключове слово	Частота супроводу	Тематична зона
sustainability	712	сталій розвиток
climate	1041	зміна клімату
pollution	993	екологічна загроза
ecosystem	684	біо/екосфера
human	635	антропогенна діяльність

Ці лексеми об'єднуються в п'ять домінантних тем:

- збереження природи (*protection, sustainability, ecology*);
- кліматична криза (*climate, global warming*);
- загрози (*pollution, destruction*);
- соціальні наслідки (*health, justice, development*);
- міжнародна політика (*agreement, Paris accord, emissions*).

Це дозволяє говорити про те, що концепт ENVIRONMENT інформує не лише про природне, а й моральне, правове, геополітичне середовище.

Висновки і перспективи. Результати дослідження показали, що частотність вживання концепту ENVIRONMENT сут-

тево зросла упродовж останніх трьох десятиліть, що свідчить про посилену увагу до екологічної проблематики в суспільстві. Особливо активне використання фіксується в академічному, публіцистичному та новинному дискурсі, тоді як у художній літературі її частотність є помітно нижчою. Отже, концепт ENVIRONMENT у сучасному мовленні дедалі частіше набуває не лише природничого, а й соціально-політичного змісту. Подальші розвідки у цьому напрямі можуть бути пов'язані з аналізом похідних лексем. Окрему увагу доцільно приділити порівняльному аналізу на основі різних корпусів.

Література:

1. The Corpus of Contemporary American English (COCA). URL: <https://www.english-corpora.org/coca> (дата звернення: 12.07.2025).
2. Жулінська М. Репрезентація концепту "ENVIRONMENT" неологізмами англійської мови. *Наукові записки Національного університету «Острозька академія» : серія «Філологія»*. 2022. 13 (81). С. 20–23.
3. Степанов В. Метафоризація концепту ПОЛІТИКА (на матеріалі англомовного корпусу COCA). *Нова філологія*. 2019. № 75. С. 72–82.
4. Mardar A. On Some English Environment Collocations and Their Translation into Romanian. *Translation Studies: Retrospective and Prospective Views*. 2019. Vol. 22. P. 98–108.
5. Davies M., Dee G. Ardner. A Frequency Dictionary of Contemporary American English. Word sketches, collocations, and thematic lists. Oxford and New York : Routledge. 351 p.

Pustovoi O., Diak T. Diachronic corpus analysis of the concept ENVIRONMENT in English-language discourse

Summary. This article provides a diachronic corpus analysis of the concept ENVIRONMENT in English-language discourse for the period 1990–2019, based on the COCA (Corpus of Contemporary American English) corpus of contemporary American English. The aim of the study is to identify frequency trends, main collocations and semantic transformations that have occurred in the use of the lexeme ENVIRONMENT

over the last three decades. The analysis showed a significant increase in the frequency of use of this concept, especially in academic, journalistic and news genres, reflecting the growing global interest in the environment and environmental issues in society. The use of a diachronic approach and statistical tools of the COCA corpus, such as Chart, Collocates and KWIC functions, made it possible to trace changes in the contexts and genre affiliation of the concept. In the course of research, it was found that ENVIRONMENT originally referred to a wide range of habitats, including economic, social and natural spaces. However, in the 21st century, its use is increasingly focused on environmental aspects, namely nature conservation, pollution issues, climate change and sustainable development. Corpus analysis of collocations revealed key verbs and adjectives that form the semantic field, in particular, environmental conservation and threats to it. The stable expression *protect the environment* and phrases related to the negative impact of humans stand out in particular. In addition, the authors found that the active use of neologisms with an ecological prefix and modifiers emphasises the contemporary socio-political and ethical-moral dimension of the concept. The results of the study confirm that the linguistic picture of the world in the field of the environment is transforming in line with global changes in public consciousness, politics and science. The concept ENVIRONMENT is becoming multidimensional, integrating natural, socio-cultural and legal aspects. Further research should focus on comparative analysis with other corpora, the study of derivative lexemes and metaphorical meanings for a broader understanding of the linguistic mechanisms of environmental awareness formation.

Key words: concept of ENVIRONMENT, diachronic analysis, corpus analysis, collocations, semantic transformations, ecological vocabulary.

Дата першого надходження рукопису
до видання: 23.08.2025

Дата прийнятого до друку рукопису
після рецензування: 18.09.2025

Дата публікації: 21.10.2025

*Рахімов Р. І.,**аспірант кафедри української мови та прикладної лінгвістики
Навчально-наукового інституту філології**Київського національного університету імені Тараса Шевченка
<https://orcid.org/0009-0007-0286-408X>*

ДИСКУРСИВНІ ПАРАМЕТРИ АДРЕСАТНОСТІ В ПЕРЕДМОВАХ ДО УКРАЇНСЬКИХ СТАРОДРУКІВ КІНЦЯ XVI–XVII СТ.

Анотація. Статтю присвячено аналізу дискурсивної категорії адресатності, а саме номінаціям абстрактного читача, у текстах передмов до українських стародруків кінця XVI–XVII ст. Дослідження дозволило виявити мовні та стилістичні засоби, лінгвокультурні механізми взаємодії автора і реципієнта. У текстах цієї доби відбиваються рівень освіченості аудиторії, книжні традиції, дискурсивний простір текстотворення. Такий аналіз дає змогу зрозуміти, яким чином у межах паратекстуальних елементів, зокрема передмов, вибудовувався діалог епохи – діалог, в якому автор і читач виступали не лише учасниками текстотворення, а й співтворцями тогочасної книжної культури.

У статті описано роль звертань до читача в реалізації дискурсивної стратегії автора, відмінності між основними номінаціями абстрактного реципієнта, їхню синтаксичну сполучуваність.

За допомогою аналізу системи означень до номінацій абстрактного читача виокремлено чотири основні семантичні групи характеристик реципієнта: позитивно-емоційна, релігійно-конфесійна, морально-етична та інтелектуальна.

Простежено, як через комбінацію номінацій читача й пре- та постпозитивних означень автори передмов створювали різні моделі образу адресата, керували тональністю комунікації, впливали на рецептивну позицію аудиторії.

Установлено, що функції номінацій читача можуть варіюватись залежно від розташування в структурі тексту (на початку, у середині, наприкінці). Описано основні функції, які виконують звертання в різних частинах передмов.

Простежено варіативність виокремлення апелятивів та апелятивних сполук за допомогою розділових знаків (коми, заокруглені та квадратні дужки).

Ключові слова: дискурсивний аналіз, дискурсивні параметри, адресатність, номінації читача, передмови, українські стародруки, апелятив.

Постановка проблеми. Передмова як паратекстуальний елемент українських стародруків є джерелом для дослідження дискурсивних параметрів писемної традиції ранньомодерної доби. У стародруках XVI–XVII ст. передмови виконували не лише інформативну та естетичну функцію, а й ставали точкою перетину авторської та читачької особистості. Під час дослідження текстів зазначеного періоду ключовим є розроблення дискурсивних параметрів, включно з адресатністю.

Категорія адресатності окреслює коло потенційних чи конкретних реципієнтів, до яких звертається автор, виражає авторське ставлення до читача, за допомогою використання етикетних формул, та моделює його образ у тексті, формулюючи бажаний інтерпретаційний горизонт.

Особливість українських стародруків полягає в тому, що передмови часто мали багатопланову комунікативну спрямованість. Адресат повідомлення міг бути одночасно і колективним (християнська громада, віряни певного обряду, абстрактний образ читача), і персоніфікованим (конкретний покровитель, замовник, меценат і/або духовна особа). Це зумовлює риторичну гнучкість передмов, які поєднували в собі елементи різних дискурсів.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Дотичними до теми нашої статті є дослідження Г. Наєнко, С. Грициної, Ю. Олешко, О. Курганової, О. Зелінської. Г. Наєнко схарактеризувала номінації адресата в семантично-структурному плані на матеріалі староукраїнських наукових текстів XVI–XVIII ст., зокрема передмов до лексиконів, філософських трактатів, текстів академічного та природничого дискурсу. Вчена наголошувала, що в текстах наукового дискурсу «номінації адресата формують частину субтексту адресації та можуть вказувати на соціальний статус комунікантів» [1, с. 312]. Г. Наєнко поділила звертання на узагальнено-умовні (студенти, читачі, слухачі) та конкретні. Окрім того, дослідниця акцентувала увагу, що в деяких текстах відсутня безпосередня апеляція до читача, натомість узагальнені імперативи з аргументуючою функцією вказували на широту аудиторії адресатів. Також в окремому пункті дослідниця проаналізувала перформативи й релятиви в засобах адресації [1]. С. Грицина досліджувала категорії адресатності та адресантності у ранньобарокових панегіриках кінця XVI – першої половини XVII ст. Учена описала закономірності вживання номінацій панегіричних адресатів та адресантів із позиції соціального статусу, самоідентифікації та етикетності. Дослідниця зауважувала, що категорія адресатності в панегіриках цього періоду була послідовною, для характеристики адресатів автори використовували як світські, так і церковні номінації, які вводилися в текст за допомогою різних стилістичних засобів поваги [2]. Ю. Олешко досліджувала передмови до «Книги о священстві» Іоанна Златоуста [3] і передмови до проповідницьких збірок А. Радивиловського [4] з погляду дискурсивного підходу. Вчена проаналізувала та описала дискурсивні особливості цих текстів, зокрема схарактеризувала категорії адресатності та адресантності, описала гоноративність авторсько-читачького діалогу. О. Курганова описала просопографічний портрет автора та читача в присвятах і передмовах до українських богослужбових видань XVII–XVIII ст. Дослідниця виділила декілька типів образів адресата та адресанта й акцентувала увагу, що в тексті вони перебувають в ієрархічних зв'язках та створюють антиномічні пари («слуга – господар», «вчений – опонент»,

«продавець – покупець», «пастир – паства») [5]. О. Зелінська на матеріалі барокових проповідей XVII ст. описала звертання, вказуючи на різноманітність їхньої функційності, зумовлену широтою адресативної спрямованості. Серед адресатів звертань у цих текстах учена виділяє слухачів і читачів, святих, уявних опонентів, літературних героїв та абстрактні поняття. Також дослідниця наголошувала, що «особливості номінування адресатів свідчать, що звертання виконують не лише комунікативну функцію, а й виражають ставлення мовця до присутніх, характеризують їх» тощо [6, с. 112].

Паратекстуальні елементи, зокрема передмови, є інтердисциплінарним об'єктом дослідження, що може аналізуватися з погляду когнітивної лінгвістики, прагмалінгвістики, лінгвокультурології, текстології, книгознавства, літературознавства тощо. Ми ж у цій статті зосереджуємось на дискурсивному підході до аналізу передмов, зокрема категорії адресатності в них, акцентуючи увагу на номінаціях абстрактного адресата-читача в структурі різностильових і різножанрових текстів, їхніх функціях та способах реалізації в українських стародруках кінця XVI–XVII ст.

Мета статті полягає в комплексному дослідженні номінацій абстрактного адресата-читача в передмовах до українських стародруків кінця XVI–XVII ст. Дослідження спрямоване на визначення ролі цих номінацій у структурі передмови, виявлення риторичних і стратегічних засобів моделювання образу читача, а також реконструкцію культурних та соціальних чинників, що зумовлювали специфіку авторсько-читацької взаємодії в українській книжній традиції цього періоду.

Джерельною основою нашого дослідження є 24 передмови до наукових, полемічних і богослужбових текстів кінця XVI–XVII ст., надрукованих в Острозі та Києво-Печерській лаврі.

У статті використано дискурсивний метод, кількісно-статистичний метод, контекстуально-інтерпретаційний метод, елементи когнітивного аналізу.

Виклад основного матеріалу. У межах опрацьованих нами українських стародруків кінця XVI–XVII ст. загальними звертаннями до реципієнта є номінації *читатель* і *чительник*. Слово *читатель* є варіантом церковнослов'янської мови української редакції, частотність якого пояснюється впливом книжної мови, насамперед у текстах, тісно пов'язаних із церковним ужитком та риторикою конфесійного стилю. У мовному плані ця номінація асоціювалась з урочистістю, канонічністю. Варіант *читатель* переважає в текстах передмов до Євангелій, Псалтирів, Апостолів чи богословських трактатів. Його вибором автор сигналізував про належність тексту до високого книжного канону та орієнтацію переважно на духовну аудиторію. Серед опрацьованого нами матеріалу номінація *читатель* є продуктивною та трапляється в передмовах до “Часослова” 1616 р., “Анфологіона” 1619 р., “Номоканона” 1620 р., “Бесід на 14 посланій святого апостола Павла” Іоанна Златоуста 1623 р., “Псалтиря” 1624 р., “Бесід на Діянія Святих Апостолів” Іоанна Златоуста 1624 р., “Лексикона славенороського” Памва Беринди 1627 р., “Четії Мінеї” Дмитрія Ростовського 1689 р. та інших [7].

У передмовах номінація *читатель* часто супроводжується епітетами, що підкреслюють релігійно-моральний вимір комунікації. Так, у передмові до “Псалтиря” 1624 р. вводиться епітет *християнський*: “...любви твоєї, **Хртіанскій Читателю**, нїкаа ѿ ѿпалтырї нїжнаа...” [8, с. 87].

Окрім того, частотними є словосполучення з номінацією *читатель*, що підкреслюють конфесійну належність реципієнта тексту: “Здравствуй о Гдѣ блго-разумны и **православный Читателю**” [9, с. 13], “Но кь вамъ **Православнымъ Читателемъ**...” [10, с. 63], “**Православнымъ** и смѣреномъ **Читателемъ**, Мира, Здравія, и Спїніа” [11, с. 95].

Найбільш продуктивною формулою в межах опрацьованого нами матеріалу є словосполучення *читатель благочестивий*: “Єюже **блгчтївыи читателю** оупотребляса...” [12, с. 22], “Прїйми любомѣдрый **блгчестївыи читателю** тѣю нашѣ вѣхочю прѣдъвѣдаче” [13, с. 9].

Слово *чительник* є продуктивним варіантом в староукраїнській мові. Поширення цієї номінації в передмовах відображає тенденцію до демократизації книжної комунікації, вихід живої мови за межі побуту та ділових документів і впровадження її в інших сферах. Передмови були родючим ґрунтом для інтеграції елементів староукраїнської мови в книжну традицію, оскільки саме в цьому паратекстуальному елементі найбільш чітко вирізняється діалогічність тексту завдяки прямому зв'язку між автором і читачем. Також, беручи до уваги поширення варіанта *чительник*, можемо припустити, що образ читача починав проєктуватися не лише як високий сакральний реципієнт, а й як ширший прошарок суспільства, що включає в себе шкільних вчителів, студентів братських шкіл, міських інтелігентів тощо.

На відміну від *читателя*, слово *чительник* могло використовуватися в різних типах дискурсів (релігійному, науковому тощо).

Серед опрацьованого нами матеріалу номінація *чительник* є продуктивною саме в передмовах до творів, виданих у друкарні Острозької академії – “Апокрисисі” та “Отписі” Клірика Острозького – де трапляється в заголовках (“Прѣмова **дочитѣльника**, ѣсторонѣ по радкоу асіособоу, вѣдаваню той ѿповѣди захованого” [14, с. 7], “**Дочитѣльника**” [15, с. 3]), та в основній частині тексту: “скоторѣса **читѣлникъ** омнѣгихъ рѣча...” [14, с. 10], “...слѣвѣ оуживѣаетъ которыми **читѣлника** вѣопачное...” [14, с. 15].

Лексему *чительник* спостерігаємо в реєстрі Словника польської мови XVI ст. (*czytelnik*). Цей факт дозволяє висунути гіпотезу, що це слово є запозиченням з польської мови, оскільки його поява в українських пам'ятках корелює з періодом активних культурних і мовних контактів між українськими та польськими землями, що перебували в складі Речі Посполитої.

На відміну від слова *читатель*, який поєднувався здебільшого з епітетами *благочестивий*, *благочинний*, *благорозумний*, *християнський*, *православний*, що підкреслюють конфесійну належність чи релігійну спрямованість тексту, номінація *чительник* продуктивно використовується в поєднанні з епітетом *ласкавий*, що робить звертання більш індивідуалізованим і дружнім. Така етикетна формула апелює до емоційної сфери читача та має на меті зменшити дистанцію між автором і читачем, виразити повагу до реципієнта, створити сприятливу атмосферу для сприйняття подальшого змісту: “...котораа тобѣ ото **читѣлникъ ласкавыи** втѣ книжкѣ подаѣтса” [14, с. 9], “Аїса **ласкавыи читѣлникъ** втѣ вѣвѣтѣ...” [14, с. 13].

Номінація *чительник* та етикетна формула *ласкавий чительник* часто трапляється в контексті прохання, запрошення до роздумів чи побажань: “Толкоѣа ото **ласкавыи читѣлникъ** пілне прошѣ” [14, с. 14], “єсли недовѣраеш **читѣлникъ ласкавыи** прошѣ тѣа нехѣй тобѣ небоудетъ тѣко саомѣ погладѣти” [14].

У деяких пам'ятках форми *читатель* і *чительник* можуть функціонувати разом, що свідчить про мовну гнучкість та неоднорідність авдиторії. Автор міг починати передмову з урочистого *читатель*, підкреслюючи високий характер тексту, а далі переходити до більш безпосереднього *чительник*, коли текст набував дидактичного чи морально-настановчого характеру. І навпаки, починати з *чительника*, щоб окреслити широту авдиторії та налаштувати читача на дружню комунікацію, а продовжувати *читателем*, щоб підкреслити поважність реципієнта. Цю тенденцію спостерігаємо в “Апокрисисі” Христофора Філалета та “Отписі” Клірика Острозького. Така зміна номінацій є своєрідною риторичною стратегією, яка дозволяє поєднувати конфесійний стиль із доступністю викладу.

Як було зазначено вище, у проаналізованих передмовах до українських стародруків кінця XVI–XVII ст. номінації читача вживаються як самостійно, так і в словосполученнях з означеннями. Означення можуть перебувати в препозиції (лівобічна сполучуваність) або в постпозиції (правобічна сполучуваність) щодо означуваного слова. Обидва типи позицій реалізують авторську стратегію адресації, підкреслюючи оцінне ставлення до адресата.

Препозитивні означення виконують функцію випереджувальної характеристики, задаючи емоційно-оцінний тон звернення. У стародруках такі конструкції часто є усталеними етикетними формулами і використовуються для вираження поваги автора до адресата. У свою чергу, постпозитивні означення уточнюють або деталізують образ реципієнта вже після його називання.

За результатами підрахунку, найчастотнішими виявились номінації читача з означенням в препозиції – 19 прикладів (39%); майже так само часто трапляється нейтральна автономна номінація реципієнта – 18 прикладів (37%); найрідше в передмовах фіксуємо номінації читача з означенням в постпозиції – 12 прикладів (24%) (Див. Діаграму 1).

Таким чином, автори передмов частіше вводили до тексту образ читача за допомогою означень, що пояснюється риторичними, культурними та дискурсивними особливостями тогочасної книжної традиції. Попри це значну частку займають і номі-

нації без додаткових епітетів. Це свідчить про варіативність мовних стратегій авторів передмов до стародруків у вибудовуванні комунікативного контакту з реципієнтом.

Заслужують уваги і характеристики, які автор надає образу читача за допомогою поєднання номінації з означеннями. За семантичним наповненням ці конструкції ми узагальнено поділили на 4 групи:

1. Позитивно-емоційна оцінка: означення, що виражають прихильність, приязнь, доброзичливість автора до читача. Використання таких епітетів створює атмосферу довіри та підкреслює, що автор налаштований на дружню комунікацію з реципієнтом.

2. Релігійно-конфесійне спрямування: означення, що окреслюють читача як члена певної релігійної спільноти. Такі конструкції відображають важливість конфесійної належності в тогочасному суспільстві та зміцнюють контакт між автором і читачем на основі спільної віри.

3. Морально-етична оцінка: означення, що акцентують увагу на доброчесності читача і виконують нормативну функцію – формують ідеальний образ адресата, до якого варто прагнути.

4. Інтелектуальна оцінка: означення, що підкреслюють розумові здібності реципієнта. Їхнє вживання позиціонує читача як освічену людину, здатну глибоко осмислювати та інтерпретувати зміст тексту (Див. Таблицю 1).

Така система означень свідчить про те, що автори передмов прагнули не просто звернутись до читача, а й створити його ідеалізований образ, встановити довірливий контакт з адресатом, підкреслити його духовну, моральну та інтелектуальну цінність. Така стратегія сприяла не лише залученню читача до сприйняття тексту, а й формуванню його особистості, що відповідало ідеологічним та культурним завданням тогочасного писемного слова.

Функційність номінацій читача може змінюватись залежно від розташування в структурі передмов. На початку тексту лексеми на позначення читача здебільшого вживаються як формула привітання й установлення контакту, а також для подання загальної інформації про книгу. Тут домінує апелятивна фун-

Діаграма 1. Абсолютна частота вживань автономних номінацій читача та словосполучень

Таблиця 1

Групи характеристик означень до номінацій читача

№	Характеристика	Приклади
1	Позитивно-емоційна оцінка	ласкавий, любимий, любезний
2	Релігійно-конфесійне спрямування	християнський, православний, священний
3	Морально-етична оцінка	благочестивий, благоумний, любопразденственный, благочестивый
4	Інтелектуальна оцінка	любомудрий, мудрий

ція: автор звертається до “боголюбезного”, “возлюбленого” читача, підкреслюючи його гідність як учасника текстотворення: “И прійдетъ всака плоть, поклонитиса предомною в Іерлімѣ, рече Гдѣ: Сѣ, правовѣрный, Хртіанине, и всакъ блгоговѣнный Читателю” [9, с. 6], “Достойно вѣистиннѣ ѣ, Бголюбезне читателю Бжтвнаго блгодѣанія: илѣ оуди-витиса смотрѣнію...” [12, с. 20], “Сѣ оубо приносѣ ти възлю-бленне читателю, и любопразднственне щенны строителю” [16, с. 25], “Ксами сѣтъ полѣзна Млтва и чтѣніе, читателю Блгчтивый, не сѣце писмѣны изобразително...” [8, с. 86], “Православнымъ и смѣреноумымъ Читателемъ, Мира, Здравія, и Спїїа» [11, с. 95].

У середині тексту номінації читача набувають інструктивно-дидактичного характеру. Тут адресат виконує роль маркера переходу до роз’яснень, рекомендацій чи застережень, які стосуються як самої книги, так і правил її читання. Тож номінація читача в такій позиції передусім виконує інформаційну, освітню та регулятивну функції: “...(штѣ знаѣ Читателю, Гдѣ вѣнѣю намнѣтѣ мѣсцѣ втѣй книжцѣ знайдѣшь) тѣе всѣ Лѣзїкоѣ назва” [13, с. 11], “Сюже блгчтивый читателю оупотреблаєса, и вѣ кратцѣ извѣщѣна в нѣй житїа Блжѣнны вѣцѣ при коємждо Празницѣ проходѣй...” [12, с. 22], “...котѣраа тобѣ ото читѣль-никѣ ласкавый втѣй книжкѣ подаѣтсѣ» [14, с. 8], “...прѣтожѣ читѣльника вѣдомости втѣй мѣрѣ прѣгнѣчого, донѣхъ ѣтѣс-лавши, тѣтъ тогѣ непѣтребнѣ прѣтачѣти небѣдѣ...” [14, с. 18].

Окрім того, у межах опрацьованого нами матеріалу трапляється випадок, де всередині тексту передмови номінація читача використовується для адресування прохання автора

не засуджувати його за помилки, що більш притаманно кінцевим позиціям: “Нѣ кѣ вамѣ Православны Читателе паки вѣспрѣмѣше слово, мѣлимъ, іакѣ да аще оубо гдѣ обрѣщѣте нами Погрѣшенное, неѣ посѣждаѣте, ни понѣсите намѣ: Ба бѣ ѣсть, іакѣже Пресѣщѣственнаѣ сѣща сѣвершенства, нивѣчесѣмѣже страдѣти и измѣнатисѣ: мѣ же брѣніе итіна сѣще, блгодарѣмъ, іакѣ и сѣхъ, пѣ щедрѣтамѣ єгѣ, спѣдобѣхомѣса крѣпїицѣ: и іакѣ пощадѣ насѣ на сѣе дерзнѣвшихъ” [10, с. 64].

У завершальній частині передмов автор підсумовує аргументи й передає слово читачеві, спонукаючи його до активної участі в соціальному і духовному житті. Номінації читачів у цій позиції здебільшого трапляються в контексті настанов автора: “Толикаго ѣбѣ сѣкровища преиспѣлнѣнѣ, іакѣже вѣдиши, Книгѣ сїю, читателю блгчтивый, прѣйми любѣвнѣ лѣбызѣй, чтѣ прилѣжно, вѣмай разѣмнѣ, сѣдѣ блгодарѣно...” [10, с. 65], “Здравѣстѣуѣй о Гдѣ блгѣразѣумны и православны Читателю” [9, с. 11].

Також продуктивними є формули звертання до читача наприкінці тексту з проханнями не засуджувати його за помилки і сприйняти книгу: “Прѣйми любомѣдрый блгчѣстѣвый читателю тѣю нашѣ вѣхѣчѣю прѣаѣ вѣдѣчнѣ” [13, с. 13], “Читатѣла ѣласкавое вѣ дѣхѣ крѣтѣсти єсѣлісѣ комоу дѣрѣжѣ ѣостѣанѣтъ прочѣтанѣе, аїрѣавѣды ѣузнѣанѣе прошѣу: єсѣлібѣмѣса вѣчѣмъ іакѣ писмѣа неѣѣумѣбетны поткѣнуѣтъ, самѣ недѣстѣатѣкѣ мой испѣлнѣй...” [15, с. 5].

Номінації читача в передмовах здебільшого трапляються у формі апелятива (звертання), у якому іменник “читач” функціонує в кличному відмінку. Серед опрацьованого нами матеріалу лексема “читатель” переважно має форму кличного відмінку “читателю” (“...православны Читателю...” [9, с. 11]), хоча трапився один випадок вживання словоформи “читателе” (“Нѣ кѣ вамѣ Православны Читателе...” [10, с. 63]). Єдиною формою кличного відмінка лексеми “чительник” є “чительнику” (“Аїсѣ ласкавый читѣльникѣ втѣй вѣвѣтѣ...” [14, с. 13]). Апелятиви в межах досліджених передмов вживаються як без розділових знаків (“Сюже блгчтивый читателю оупотреблаєса...” [12, с. 22]), так і виділяються з обох сторін комами (“любѣи твоѣй, Хртіанскѣй Читателю, нѣкаа вѣ шалѣгрѣ нѣж-

Абсолютна та відносна частота вживання означень номінацій читача

Діаграма 2. Абсолютна та відносна частота вживання означень номінацій читача

наа...” [8, с. 87]). Окрім того трапляються поодинокі випадки виокремлення апелятивів за допомогою заокруглених (“іакоже Писаніє (любѣзний Читателю) глѣть...” [11, с. 95]) і квадратних (слѣшаніє предложішася, [Читателю Бл҃гочестивый,] и сіа Книга... [17, с. 445]) дужок.

Варто зазначити, що продуктивним є також опосередковане звертання до читача, коли автор не напряму адресує йому повідомлення, а говорить про нього у третій особі. Через те, що конкретний реципієнт передмови асоціює себе з абстрактним читачем, про якого йдеться в тексті, можемо стверджувати, що таке використання лексем на позначення читача є однією зі стратегій впливу і донесення інформації до нього: “...моленіємъ пребѣрымъ: любопразденствѣннаго читатѣла, и трѣдолюбнаго сѣщенотайника сподоблае...” [12, с. 22], “прѣтожѣ читѣльника вѣдомости втоѣ мѣрѣ пра҃гнѣчого, донїхъ ѡгославши, тѣмъ то҃го непотрѣбне притачати небѣдѣ” [14, с. 18].

Номінації читача в опосередкованих звертаннях функціонують в різних відмінках (читатѣла, читатѣлемъ, читателю, читѣльникъ, читѣльника) і не виділяються інтонаційними чи пунктуаційними засобами.

Висновки. Номінації абстрактного адресата-читача в передмовах до українських стародруків кінця XVI–XVII ст. є важливим елементом організації тексту, який відображає соціокультурні реалії та книжні традиції досліджуваного періоду. В опрацьованому матеріалі найпродуктивнішими лексемами на позначення читача є *читатель* і *чительник*, які є варіантами церковнослов’янської мови української редакції та староукраїнської мови відповідно. Перша номінація є продуктивною в межах релігійного дискурсу, тоді як друга трапляється в різних типах дискурсів та інколи паралельно функціонує з *читателем* в одному тексті.

Важливу роль у реалізації дискурсивної стратегії адресанта відіграють означення до номінацій адресата, що можуть функціонувати в пре- та постпозиції до означуваного слова, надаючи йому позитивно-емоційних, релігійно-конфесійних, морально-етичних та інтелектуальних характеристик. Означення надають звертання бажаної тональності, сприяють встановленню належного контакту між автором і читачем та впливу на читацьке сприйняття тексту.

Функційність звертань до читача варіюється в різних частинах тексту залежно від інтенції автора: на початку – виконують функцію привітання, встановлення контакту; усередині – інструктивно-дидактичні функції; наприкінці – функції прохання, вдячності та настанов. Отже, номінації читача в передмовах до українських стародруків кінця XVI–XVII ст. постають не лише як мовний засіб апеляції, а й як елемент дискурсивної стратегії автора для досягнення його інтенцій.

Перспективи подальших досліджень убачаємо в розширенні методологічної та джерельної бази, вивченні динаміки номінацій адресата в інші періоди розвитку української літературної мови, проведенні зіставного та порівняльного аналізу категорії адресатності з іншими слов’янськими та світовими книжними традиціями.

Література:

1. Наєнко Г. М. Структурно-семантичні та функціональні параметри староукраїнського наукового тексту XVI–XVIII ст. : дис. ... д-ра філол. наук. Київ, 2014. 489 с.

2. Грицина С. В. Адресатність – адресантність у ранньобарокових панегіриках кінця XVI – першої половини XVII ст... *Мовні і концептуальні картини світу*. 2014. Вип. 47, ч. 1. С. 310–316.
3. Олешко Ю. Дискурсивні особливості передмови до "Книги о священстві" Іоанна Златоуста (Львів, 1614). *Наукові записки НаУКМА. Мовознавство*. 2018. № 1. С. 46–49.
4. Олешко Ю. Гоноративність у передмовах до проповідницьких збірників А. Радивиловського. *Мова : класичне – модерне – постмодерне : збірник наукових праць*. 2017. № 3. С. 94–104.
5. Курганова О. Від образу до художньої структури: стиль бароко в українській богослужбовій книзі XVII–XVIII ст. : монографія. Київ : Нац. б-ка України ім. В. І. Вернадського, 2023. 358 с.
6. Зелінська О. Ю. Українська барокова проповідь: мовний світ і культурні витоки : монографія. Київ : Вид. Дім Дмитра Бураго, 2013. 421 с.
7. Титов Хв. Матеріали для історії книжної справи на Україні в XVI–XVIII вв. Всезбірка передмов до українських стародруків. Київ : 3 друк. Укр. Акад. Наук, 1924. 546 с.
8. Кирилович І. Предисловіє къ Псалтири 1624 года. *Матеріали для історії книжної справи на Україні в XVI–XVIII вв. Всезбірка передмов до українських стародруків*. Київ, 1924. С. 86–90.
9. Второе предисловіє къ Часослову 1616. *Матеріали для історії книжної справи на Україні в XVI–XVIII вв. Всезбірка передмов до українських стародруків*. Київ, 1924. С. 6–13.
10. Копистенський З. Второе предисловіє къ Беседамъ св. Іоанна Златоуста на 14 посланій св. ап. Павла. *Матеріали для історії книжної справи на Україні в XVI–XVIII вв. Всезбірка передмов до українських стародруків*. Київ, 1924. С. 56–67.
11. Копистенський З. Второе предисловіє къ беседамъ св. Іоанна Златоуста на Деянія Святыхъ Апостоловъ, писанное 31 іюля 1624 г. *Матеріали для історії книжної справи на Україні в XVI–XVIII вв. Всезбірка передмов до українських стародруків*. Київ, 1924. С. 95–104.
12. Второе предисловіє къ Аноэологіону 1619. *Матеріали для історії книжної справи на Україні в XVI–XVIII вв. Всезбірка передмов до українських стародруків*. Київ, 1924. С. 20–24.
13. Беринда П. Лексікон славеноросскій и имен тлъкованіе. 2-ге вид. Кутейня, 1653. 330 с.
14. Філалет Х. Апокрисис. Острог : друк. Костянтина Остроз., 1598. 444 с.
15. Острозький К. Отпис на лист... Іпатія володимирського і берестейського єпископа. Острог : друк. Костянтина Остроз., 1598. 113 с.
16. Последний листъ Аноэологіона 1619. *Матеріали для історії книжної справи на Україні в XVI–XVIII вв. Всезбірка передмов до українських стародруків*. Київ, 1924. С. 25–26.
17. Предисловіє къ первой книге (четверти) Четыхъ Миней св. Димитрія Ростовскаго изд. 1689 года... *Матеріали для історії книжної справи на Україні в XVI–XVIII вв. Всезбірка передмов до українських стародруків*. Київ, 1924. С. 444–450.

Rakhimov R. Discursive parameters of addressivity in prefaces to Ukrainian old prints of the late 16th–17th centuries

Summary. The article is devoted to the analysis of the discursive category of addressivity, namely the nominations of the abstract reader, in the texts of prefaces to Ukrainian old prints of the late 16th–17th centuries. The study revealed not only linguistic and stylistic means, but also cultural mechanisms of interaction between the author and the recipient. The texts of this period reflect the level of education of the audience, confessional characteristics and publishing traditions, discursive strategies, etc. Such an analysis makes it possible to understand how, within the framework of paratextual

elements, in particular prefaces, the dialogue of the era was constructed – a dialogue in which the author and reader were not only participants in the communicative act, but also co-creators of cultural identity.

The article describes the role of appeals to the reader in the implementation of the author's discursive strategy, the difference between the main nominations of the abstract recipient, and their syntactic compatibility.

Through the analysis of the system of definitions for the nominations of the abstract reader, four main semantic groups of characteristics of the recipient's image are identified: positive-emotional, religious-confessional, moral-ethical, and intellectual.

It has been traced how, through a combination of reader nominations and pre- and post-positive definitions, the authors of the prefaces created different models of the addressee's image, controlled the tone of communication, and influenced the receptive position of the audience.

It has been established that the functions of reader nominations may vary depending on their location in the text structure (at the beginning, in the middle, at the end). The main functions performed by appeals in different parts of prefaces are described.

The variability of the highlighting of appellatives and appellative combinations using punctuation marks (commas, round and square brackets) is traced.

Key words: discourse analysis, discursive parameters, addressivity, reader nominations, prefaces, Ukrainian old prints, appellative.

Дата першого надходження рукопису
до видання: 12.08.2025

Дата прийнятого до друку рукопису
після рецензування: 10.09.2025

Дата публікації: 21.10.2025

Садова Г. Ю.,

кандидат філологічних наук,

доцент кафедри англійської філології факультету іноземних мов
Львівського національного університету імені Івана Франка

АСПЕКТУАЛЬНІ ОЗНАКИ ДІЄСЛІВНОЇ МНОЖИННОСТІ У СУЧАСНІЙ АНГЛІЙСЬКІЙ МОВІ

Анотація. У статті розглянуто дієслівну множинність як аспектуальну складову, інкорпоровану у семантичну будову самого дієслова. Приклади для дослідження взято із Британського національного корпусу.

Категорія аспектуальності, з погляду когнітивної лінгвістики, трактується як бінарна метакатегорія, яка включає в себе лексичний та граматичний аспект. Чотири канонічні класи предикатів (досягнення, стани, процеси, термінативи) доповнюються ще одним аспектуальним класом – семельфактиви. Багаторазова семельфактивна дія набуває мультиплікативного значення. Мультиплікативи є прикладом внутрішньої множинності дій. Зовнішня множинність, на відміну, є низкою незалежних подій із власними часовими та ситуативними рамками.

Граматичні мультиплікативи – це дієслова із суфіксом “-er”, “-le”, які завжди виражають багатократну дію, що підтверджується словниковими дефініціями. Інші дієслова цього аспектуального класу є двозначними: можуть мати як мультиплікативне, так і семельфактивне значення. Двозначність між однократною та багатократною інтерпретацією дій зникає у контексті. Словосполучення широкого значення дієслів із віддієслівними іменниками на зразок *take a jump*, *give a cough* виражають однократну дію, оскільки артикль виступає у функції квантифікатора.

Дієслівна множинність та множинність подій не є тотожними термінами. Другий з них залежить від валентності дієслова, однини чи множини його актантів і позначає багаторазове звершення дій за різних обставин і з різним набором учасників. Багаторазові дії набувають кумулятивної або ж дистрибутивної інтерпретації залежно від контекстуальних маркерів.

Морфологічним маркером ітеративності функціонує префікс “re-” *rewrite*, *reread*. Значення цього префікса змінюється відповідно до контексту. Він може мати значення переробити щось знову, або ж покращити – переробити з метою вдосконалення. Про це свідчать словникові дефініції, а також вибірка із корпусу.

Дієслівна множинність є вагомою складовою для розуміння категорії аспектуальності і заслуговує детального вивчення, зокрема у мовах із аналітичною будовою.

Ключові слова: дієслівна множинність, множинність подій, аспектуальність, кратність, ітеративність семельфактиви, мультиплікативи.

Ключовим питанням концептуальної семантики у сучасній англійській мові залишається аспектуальне значення предиката. У світлі когнітивної лінгвістики розглядаємо категорію аспектуальності як метакатегорію [1], яка охоплює граматичний аспект (репрезентований бінарною опозицією перфект :: імперфект) та лексичний – семантичні типи предикатів (Aktionsart). Вивчення аспектуальних класів предикатів немож-

ливе без дослідження дієслівної множинності, що зумовлює актуальність цього дослідження.

Дієслівну множинність традиційно розглядали як частину функціонально-семантичного поля аспектуальності [2, 3, 4, 5]. Цей термін використовується для опису мовних засобів, які передають повторювану, багатократну дію. Дія може бути внутрішньо множиною у своїй структурі, множиною у часі, просторі, а також може охоплювати багато об'єктів, учасників. У світлі такого твердження, доцільно зазначити різницю між множинністю дієслова (verbal plurality) та множинністю дій, подій (event plurality) [6, 7]. Множинність подій, є широкою, багатогранною темою, яка виходить за межі одного дієслова. Для прикладу, у реченні *He fell and broke his arm* маємо сполучення подій. Розглядаючи множину подій, звертаємо увагу на валентність предикатів, множину чи однину його актантів. У цьому контексті необхідно згадати кумулятивну та дистрибутивну інтерпретацію [8]. Розрізнення кумулятивної та дистрибутивної інтерпретації є ключовим для розуміння речень із множинними суб'єктами та об'єктами, впливає на кількість подій та логіку дії. Дистрибутивна інтерпретація передбачає, що дія застосовується до кожного учасника множини. *The children painted a picture*: дистрибутивно – кожна дитина намалювала окрему картину; кумулятивно – усі діти працювали над однією картиною. Контекст разом із маркерами дистрибутивності (такими як *each*, *either*, *every*) знімають цю двозначність: *each student submitted a report*. Аналіз контекстуальних чинників, які формують множинність дій дозволяє визначити характер протікання дії у часі.

The use of new equipment can be demonstrated to a group of learners, as it would be time consuming to teach each student individually (BNC B33 576) (1).

У реченні (1) дистрибутивність дії підключається не лише маркером “each”, а й прислівником “individually”.

Деякі предикати мають інгерентну дистрибутивність – таку, яка є частиною їхньої семантики. Вони не допускають кумулятивної інтерпретації: *sneeze*, *sleep*, *die* – не можна спільно чихнути, спати спільно один сон.

Множинність подій уточнюють прислівники частотності (2).

Military units have frequently carried out arrests and failed promptly to hand over detainees to the police – a number have been held beyond the 72-hour-limit (BNC A03 123) (2).

Граматичні конструкції *used to*, *would* плюс інфінітив, *keep*, *be in the habit of* плюс герундій також позначають багаторазову, повторювану дію:

I used to meet him most often in the museums and galleries fixed in rapt contemplation of pictures with that grave, searching look which was one of the beauties of his face (BNC A04 71) (3).

У цьому дослідженні фокусуємо увагу на дієслівній множинності, яка інкорпорована у семантику дієслова, або ж має, навіть, морфологічне маркування, що, власне, не є властиве аналітичним мовам. Вибірку для дослідження взято із Британського національного корпусу (BNC) [9].

Дієслова не мають сталого маркера на позначення множини, на відміну від іменників (*house – houses*). Однак, аналізуючи вибірку із корпусу, спостерігаємо, що одні і ті ж квантифікатори описують множину як дієслова, так і іменника (*read a lot/ a lot of books*).

I could read a lot (BNC A06 1114) (4).

Well, I'd thought a lot about the part (BNC A06 1598) (5).

This is the start of the heavy banqueting season, leading up to Christmas, which should be a busy period for a lot of hotel restaurants (BNC AOC 898) (6).

Ще одним морфологічним маркером повторюваності дії є префікс “re”: *reread, rewrite, restart*. Варто зауважити, що префікс “re-” не завжди означає повторюваність у тому самому вигляді. У деяких випадках він набуває значення виправлення або покращення попередньої дії: *rewrite* – написати знову, з наміром покращити; *redo* – зробити знову, інакше, щоб виправити. Тобто реінтерпретація може включати як повторення, так і зміну (модифікацію), але з ітеративною основою. На відміну від дистрибутивної множинності, префікс “re-” реалізує кумулятивну множинність у часі – дія повторюється у межах одного суб'єкта або системи кілька разів – *he reread the letter* – він прочитав листа не один раз, а повторно. *They retook the exam* – вони знову складали іспит, тобто принаймні вдруге.

To comfort myself I reread Bill's letter (BNC CKO 1484) (7).

Проте, вибірка із корпусу свідчить про те, що дієслова із префіксом ітеративності “re-” можуть виражати і дистрибутивну множинність. У реченні (8) маємо два різні суб'єкти “he”, “me”, і об'єкт “chapter”. Інтерпретація може бути як кумулятивною (*he reread twice*), так і дистрибутивною (*I read then he reread*):

He reread the appropriate chapter, and acknowledged that I was right (BNC CCV 441) (8).

Виокремлення множини дієслова в самостійну категорію, за аналогією із категорією числа, яка притаманна іменникам, є доволі суперечливим. У цьому дослідженні розглядаємо дієслівну множинність як аспектуальну характеристику предикатів.

Традиційно в англійській мові виокремлюють чотири аспектуальні класи предикатів: досягнення (Achievements), процеси (Activities), стани (States) та термінативи (Accomplishments)¹ [10]. Серед миттєвих дій, лінгвісти [11, 12] виділяють також п'ятий аспектуальний клас – семельфактиви. Семельфактиви – це аспектуальний клас дієслів, що позначають миттєві дії, які відбуваються протягом дуже короткого часу, наприклад – *blink, wink, crack*. У цьому випадку необхідно пояснити розбіжність у термінології вітчизняних та англомовних науковців. В англомовних дослідженнях побутує термін – the semelfactives – для позначення як багаторазової (мультиплікативів), так і одноразової дії (семельфактивів). У вітчизняній лінгвістиці використовуємо термін “мультиплікативи” для позначення багаторазових дій. Визначення мультиплікативів знаходимо у працях А. Троня [13], С. Сухорольської [14]. Мультиплікативи – це

аспектуальний клас дієслів, які позначають повторювані дії, які можна інтерпретувати як один єдиний процес, так і як низку однорідних актів. Один акт (квант) мультиплікатива називається семельфактивом [13]. Семельфактиви атомарні за своєю будовою [15].

В англійській мові існують граматичні мультиплікативи – так звані RL-дієслова, які мають морфологічне маркування для вираження ітеративності. Це дієслова утворені суфіксами “-er”, “-le”: *chatter, giggle, crackle, sparkle, clatter* [16]. Ітеративність є частиною їхньої семантики, про що свідчать словникові дефініції. У Longman Dictionary of Contemporary English [17] знаходимо таке визначення дієслів: “to crackle” – to make repeated short sounds like something burning in a fire; “to sparkle” – to shine in small bright flashes; “to chatter” – make short high sounds. У Cambridge English Dictionary [18] знаходимо визначення суфікса – “le” – suffix forming verbs denoting repeated or continuous action, often of a diminutive nature: *twiddle, wriggle*. Деякі граматичні мультиплікативи мають лексичні кореляти, що виражають семельфактивне значення: *crackle – crack*.

A log fire crackled and spat in the grate, sending flickers of light across rugs and draperies fashioned with threads of purest silk (BNC ACW 16) (9).

Glass cracked and splintered in the passage through to the kitchens (BNC AON 637) (10).

Rodney cracked two eggs into the frying pan (BNC AOR 2167) (11).

У реченні (11) проілюстровано багатократну дію, виражену мультиплікативом “crackle” – “потріскувати”, “тріщати”. Тривалість цієї дії підкреслюється іншою дією “sending flickers of light”, оскільки відбуваються одночасно. Приклад одноразової, миттєвої дії знаходимо у реченні (10) “glass cracked” – “скло тріснуло”. У реченні (11) дієслово “crack” може мати дистрибутивну інтерпретацію, але не через свою внутрішню семантику, а завдяки іменнику “eggs” у функції додатка та числівнику “two”².

Чіткого поділу дієслів на мультиплікативи та семельфактиви в англійській мові нема, оскільки одне і те ж дієслово в одному контексті реалізує однократну, а в іншому – багатократну дію. *He coughed* – можна інтерпретувати «кашляв» та «кашлянув». Лише контекстуально можна визначити характер дії. Квантифікатор “once” у реченні (12) вказує на одноразовість дії. Обставина часу “for a while” вказує на багатократність дії у реченні (13). Приклад (14) без макроконтексту є двозначним: дію можна інтерпретувати і як одноразову, і як багаторазову.

The generator caught immediately, coughed once, and then ran on smoothly (BNC FYY 2535) (12).

She ate little or nothing, and coughed for hours (BNC FNY 813) (13).

Karl pressed his hand to his mouth and coughed (BNC A7A 3037) (14).

Двозначність інтерпретації зникає у випадку із словосполученнями: *give a cough, take a jump, give a wink*, які мають семельфактивне значення.

‘We must make sure we get there before the start of the programme,’ said Maggie, giving Susan a wink (BNC AN7 63) (15).

¹ Класифікація З. Вендлера зазнала чимало критики, оскільки одне і те ж дієслово входило до кількох аспектуальних класів залежно від іменника, з яким поєднувалося. Аспектуальний клас визначаємо на рівні предикатів.

² Можемо припустити, що кумулятивна інтерпретація у реченні “Rodney cracked two eggs into the frying pan.” також можлива, якщо уявити, що якимсь чином він розбив два яйця одночасно.

All of a sudden, the four-wheel-drive gave a cough and a splutter (BNC JY9 1245) (16).

Це сполучення дієслів широкої семантики (*have, give, take, make, get, etc.*) із віддієслівними іменниками. Артикль в цих словосполученнях виступає квантифікатором та вказує на одноразовість дії [19]. У реченні (16) широкозначне дієслово “*give*” координує два віддієслівні іменники “*cough*” та “*splutter*”. Цікаво зазначити, що другий із них утворено від граматичного мультиплікатива “*to splutter*”, який виражає лише багатократну дію: *to make a series of short sharp noises* [17]. Словосполучення “*give a splutter*” виражає одноразову дію. Вираження кратності є одним із ключових аспектуальних значень цієї моделі. Форма множини іменника сигналізує про багатократне здійснення дії, яке доволі часто уточнюється квантифікаторами (17), (18):

Now take some big jumps forward (BNC BNG 2101) (17).

Damien Slorach, a process operator at Buckhaven, has made several jumps as a member of the Scottish Parachute Club (BNC K9C 817) (18).

Множинність дії викликає чимало суперечок у лінгвістиці, різні підходи до її аналізу, класифікації засвідчують цей факт. Множинність можна розглядати як кількісну (реальна кількість дій), так і якісну (внутрішня структура дії як багатозначної або циклічної). Цей поділ видається тотожним поділу на внутрішню множинність події (event-internal plurality) та зовнішню множинність події (event-external plurality) [6]. Внутрішня множинність означає, що дія відбувається один раз, але має внутрішню структуру, яка включає багаторазові або послідовні події чи компоненти. Це єдина подія, яка складається з внутрішньої множини дій: *he blinked repeatedly/a few times, she knocked on the door three times, the light flickered for a while/on and off* (19), (20).

Cullam gave a slight shiver as the overhead light flickered off, then on again (BNC A73 2893) (19).

Blinked a few times instead and told him in a croaky voice that I'd met Erica Upton twice and had sat next to her at dinner (BNC EDY 1377) (20).

У цих прикладах дії відбуваються в межах одного контексту, без зміни учасників або місця. Хоча дія має повторювану природу, вона сприймається як одинична подія, що має внутрішню повторюваність.

Зовнішня множинність означає, що дія відбувається кілька разів як окремі, самостійні події, зазвичай у різний час або за різних обставин. Це не одна складна дія, а серія окремих подій, кожна з яких може існувати незалежно: *He visited Paris three times, she always forgets her keys, they met on several occasions*.

Many Frenchmen whom I met on several occasions at the Training Centre at Achnacarry and on the South Coast of England had also gone, either killed or wounded (BNC A61 1480) (21).

У таких випадках події мають власні часові або ситуаційні рамки й не об'єднуються в одну комплексну дію (21).

Отже, мультиплікативи ілюструють внутрішню множинність події, проте не в традиційному розумінні якісної множинності дії, тобто фазовості, де наявні – такі фази як початок, процес, закінчення. Можна було б припустити, що вони тотожні із виразами “*He kept on talking*”, “*Went on saying*” де маємо реплікацію процесуальної фази. Але це не так. Мультиплікативи є атомарними за своєю будовою, як зазначалося вище. Кожен квант, фаза мультиплікатива є завершеною

подією – має свій початок, процес і завершення і є лексично доступним – відповідає окремій лексемі із семельфактивним значенням. “*He knocked three times*” – у цій події було три окремі звершення дії – три семельфактиви – “*to knock*”. Для контрасту розглянемо інший аспектуальний клас дієслів, які виражають миттєву дію – це досягнення (Achievements): *to arrive, to leave, to win*. Згідно із визначенням миттєвих дій, у їхній семантичній будові нема фаз, проте у прогресиві відбувається аспектуальний зсув – миттєві дії набувають складної будови, набувають процесуальної семи, а відтак якісної множинності – фазовості.

But at least it is a world where one is in no doubt whether one is winning or losing, and where the prizes of success are substantial ones, not only for oneself, but for all one's friends and colleagues within the organization (BNC EA8 243) (22).

By the time she is leaving us she is wondering why she came (BNC A6T 1523) (23).

У реченні “*she is leaving*” є початок, далі йдуть ймовірні імпліцитні фази – коли вона одіває плащ, прощається і все йде до кульмінації. Отож, можна висловити гіпотезу про імпліцитну фазовість миттєвих дієслів у прогресиві, що, власне є основою, для наступного дослідження.

Злічуваність дій, а також фазовість, як вид множинності дій, за умови однотипної реплікації фаз, вимагають детального вивчення, зокрема у мовах із аналітичною будовою. Глибоке розуміння категорії множинності має важливе значення як для теоретичного аналізу граматичних структур, так і для практики перекладу та викладання англійської мови.

Література:

1. Bache C. The Study of Aspect. Tense and Action. Frankfurt am Main: Peter Lang Group AG, 1995. 350 p.
2. Comrie B. Aspect. Cambridge: Cambridge University Press. IX, 1997. 142 p.
3. Cusic D. Verbal Plurality and Aspect. Ph.D. Dissertation. Stanford, 1981. 388 p.
4. Dahl Ö. Tense and Aspect Systems. New York; Oxford: Basil Blackwell. VIII, 1985. 213 p.
5. Чернюх Б. Мікрополе дієслівної множинності у латинській мові. Вісник Харківського національного університету імені В. Н. Каразіна Серія «Філологія». 2024. Вип. 95. С. 100–104.
6. Hofherr P. C. Verbal Plurality and Event Plurality. Paris & Surrey Morphology Group, 2010. 122 p. URL: https://www.eva.mpg.de/lingua/conference/2010_summerschool/pdf/course_materi (accessed 20.08.2025).
7. Hofherr P. C. Verbal Plurality Cross-Linguistically. The Oxford Handbook of Grammatical Number. Oxford: Oxford University Press, 2021. P. 307–341.
8. Hofherr P. C., Laca B. Verbal Plurality and Distributivity. Berlin; Boston: De Gruyter, 2012. 233 p. URL: <https://doi.org/10.1515/9783110293500> (accessed 20.08.2025).
9. British National Corpus (BNC) URL: <http://www.natcorp.ox.ac.uk/> (accessed 20.08.2025).
10. Vendler Z. Verbs and Time. The Philosophical Review, 1957. № 66 (2). P. 143–160.
11. Moens M., Steedman M. Temporal Ontology and Temporal Reference. Computational Linguistics, 1988. № 14 (2). pp. 15–28.
12. Smith C. The Parameter of Aspect. Springer Science & Business Media, 1997. 349 p.
13. Тронь. А. засоби вираження кратності у сучасній англійській мові: дис. На здобуття наук. ступеня канд. філол. Наук: спец. 10.02.04. “Германські мови”. Львів, 2008. 307 с.

14. Сухорольська С. Кореляція монолексемного та полілексемного вираження англійського предиката. Наукові записки Кіровоградського ДПУ. Філологічні науки. 2008. № 72 (2). С. 41–43.
15. Садова Г. Instant actions in modern English: achievements vs semelfactives. Актуальні питання іноземної філології. 2016. №4. С. 135–140.
16. Тронь А. RL-дієслова як засіб вираження кратності. Вісник Херсонського державного університету. 2007. № 5. С. 262–266.
17. Longman Dictionary of Contemporary English URL: <https://www.ldoceonline.com/> (accessed 20.08.2025).
18. Cambridge English Dictionary: Meanings and Definitions URL: <https://dictionary.cambridge.org/dictionary/english/> (accessed 20.08.2025).
19. Колпакова Г. Аспектуальні класи дієслівно-іменникових словосполучень. Науковий вісник Волинського нац. у-ту ім. Лесі Українки. 2011. № 3(1). С. 82–87.

Sadova H. Aspectual Peculiarities of Verbal Plurality in Modern English

Summary. The article focuses on verbal plurality (pluractionality) as the inherent part of verbal semantics. The study outlines the distinction between verbal plurality and event plurality. The latter may include plural participants and may occur multiple times on multiple occasions. Plural events may have either distributive or cumulative interpretation. Verbal plurality is viewed as a part of the aspectual meaning.

In terms of conceptual semantics the category of aspectuality in modern English is represented by the lexical and grammatical aspects. Grammatical aspect is traditionally expressed by the binary opposition Perfect vs Imperfect. The lexical aspect includes aspectual classes of predicates: achievements, activities, states, accomplishments and semelfactives. The semelfactives may denote both the actions of single occurrence and multiplicative actions. Contextual markers help to avoid

this interpretational ambiguity. Light verb constructions of the type *take a jump*, *give a cough* also add much to the distinction between plurality and singularity of events. The indefinite article as a part of the model functions as a quantifier.

The so-called grammatical multiplicatives – the verbs with the suffixes “-er” and “-le” always express actions of multiple occurrence. Dictionary definitions of the suffixes and the verbs under the study testify to the fact. Apart from the suffixes English has one more morphological marker for the iteration. This is a prefix “re-”: *rewrite*, *reread*. It denotes both the repetition of one and the same event without any change being introduced and the repetition with the aim of improvement.

The article gives the insight into the distinction between the event internal and event external plurality. Multiplicative verbs illustrate the event internal plurality since they consist of multiple sub-events or phases that are perceived as constituents of a single, complex event. Event external plurality includes one and the same single event repeated on different occasions by different participants.

Verbal plurality is an indispensable feature of aspectuality in English. It adds much to the correct interpretation of situations and their cognitive perception by the speakers.

Key words: aspectuality, verbal plurality, event internal plurality, event external plurality, iteration, semelfactives, multiplicative verbs.

Дата першого надходження рукопису
до видання: 18.08.2025

Дата прийнятого до друку рукопису
після рецензування: 16.09.2025

Дата публікації: 21.10.2025

Семеніст І. В.,доктор філологічних наук,
декан Факультету східних мовКиївського столичного університету імені Бориса Грінченка
<https://orcid.org/0000-0002-0847-8856>**Цимбал С. В.,**

кандидат філологічних наук,

завідувач кафедри китайської мови і перекладу

Київського столичного університету імені Бориса Грінченка
<https://orcid.org/0000-0002-7367-5354>**Ільницька М. Б.,**

старший викладач кафедри китайської мови і перекладу

Київського столичного університету імені Бориса Грінченка
<https://orcid.org/0000-0002-4882-4557>

МЕТАФОРИЧНА АКТУАЛІЗАЦІЯ КОНЦЕПЦІЇ РУХУ В СУЧАСНІЙ КИТАЙСЬКІЙ МОВІ ЧЕРЕЗ ПРИЗМУ ЛІТЕРАТУРНИХ ТВОРІВ

Анотація. У статті розглядається проблема метафоричної актуалізації концепції руху в сучасній китайській мові на матеріалі романів китайських письменників ХХІ сторіччя: Саньмао “Історії Сахари” (三毛 《撒哈拉的故事》, 1976), Мо Янь “Великі груди, широкі стегна” (莫言 《丰乳肥臀》, 1996), Мо Янь “Пересичення” (莫言 《生死疲劳》, 2008), Вей Хусей “Дівчисько з Шанхаю” (卫慧 《上海宝贝》, 1999), Вибрані твори Цзен Сяня із “Збірки творів Чжан Айлін, Том 1: Життя в місті” (曾湘文选编 《张爱玲文集卷一—都市的人生》, 1993) та Чжан Айлін “Збірка творів Чжан Айлін, том 5” (张爱玲 《张爱玲文集卷五》, 2018). Нами було досліджено, що концепція не-фізичного руху у ментальному/психологічному просторі зазвичай вербалізується у китайській мові за допомогою двоскладових комплементів напрямку руху (复合趋向补语), які функціонують не лише на позначення буквального переміщення об’єктів у просторі, а й на позначення образного, метафоричного переміщення абстрактних понять. Серед типів речень китайської мови, де повсякчас використовуються комплементи напрямку у своєму фігуральному значенні, постають два основних типи: ствердне та заперечне речення, що одночасно можуть бути і простими, і ускладненими. Додаток у реченнях може бути як винесений наперед для акцентування уваги співрозмовника, так і розривати саму структуру “присудок+комплемент напрямку”, якщо додаток є доволі громіздким, або є складовою частиною так званого дієслівно-об’єктного комплексу 离合词 тощо. Було виявлено, що найбільш продуктивними дієслівно-комплементарними поєднаннями в досліджуваних художніх текстах є 看起来, 想起来 та 活下去, що відображає акцент на описі зовнішніх характеристик, внутрішніх переживань та життєвої стійкості. Ми зокрема прийшли до висновку, що комплементи напрямку активно використовуються для передачі абстрактних понять через фізичні дії, що підтверджує гіпотезу дослідження про метафоричну актуалізацію руху.

Ключові слова: метафоризація, комплемент напрямку, ствердне речення, заперечне речення, переносне значення, концепція руху, практична китайська мова, китайська художня література.

Постановка проблеми. Однією з характерних особливостей усвідомлення та вербалізації мовцем абстрактних понять є їх метафоризація, тобто, надання переносного значення низці аспектів, зокрема руху нематеріальних об’єктів, зміні стану речей або явищ на основі сенсомоторного і культурного досвіду суб’єкта. У сучасній китайській мові метафорична актуалізація дуже яскраво прослідковується у процесі вербального позначення не-фізичного руху думок, почуттів, емоцій, певних дій людини у психологічному, інтелектуальному та повсякчас у фізичному просторі та часових рамках. Це знаходить своє вираження у поєднанні низки так званих смислових дієслів та двоскладових комплементів напрямку (дієслів-модифікаторів напрямку дії, 复合趋向补语), серед останніх: 出来, 出去, 上来, 上去, 下来, 下去, 过来, 过去, 起来. Такі модифікатори варто зарахувати до допоміжних дієслів, що у сполученні з дієсловами, значення яких не пов’язане з ідеєю фізичного руху в просторі, виражають результативність, початок дії, продовження дії з цього моменту, досягнення мети тощо [1, с. 303; 2, с. 548].

Зокрема варто наголосити на тому, що серед типів речень китайської мови, в яких фігурують комплементи напрямку руху, вартими уваги постають два основних типи, а саме ствердне та заперечне речення. Водночас вони можуть бути як простими, так і ускладненими, що значно впливає на розташування компонентів. Так, у випадку якщо мовець повідомляє про об’єкт або суб’єкт, на який спрямована та чи інша дія, компоненти комплексу напрямку можуть розривати свою структуру. У такому разі ствердні речення будуть будуватися за наступними схемами (де 主语 – підмет, 谓语 – присудок, 趋向补语 – комплемент напрямку, 宾语 – додаток): “主语+谓语+趋向补语+宾语”; “主语+谓语+趋向补语 (1)+宾语+趋向补语 (2)”; “宾语+主语+谓语+趋向补语”, наприклад: 老师话还没有说完, 学生就鼓起掌来. “Учні зааплодували ще до того, як вчитель встиг закінчити говорити.”. Натомість схемами заперечних речень можуть бути наступні: “主语+宾语+谓语+不+”

趋向补语”；“主语+谓语+不+趋向补语 (1) +宾语+趋向补语 (2)”；“宾语+主语+谓语+不+趋向补语” наприклад: 这件事我记不起来了。“Я нічого про це не пам’ятаю.” тощо [3, с. 126; 4, с. 164].

Метою пропонованої статті є детальний розгляд особливостей вживання кожної метафоричної моделі із використанням того чи іншого комплементу напрямку руху залежно від поєднання з низкою смислових дієслів на основі прикладів із досліджуваних творів сучасних китайських письменників.

Виклад основного матеріалу. Для глибшого розуміння характерних рис метафоричного функціонування кожного趋向补语, передусім проаналізуємо найбільш поширені дієслівно-комплементарні поєднання у контексті, звертаючи увагу на семантичні відтінки при перекладі, схеми побудови речення тощо.

1. Метафоричне функціонування комплементів напрямку 出来 та 出去

Комплемент напрямку 出来 зазвичай вживається на позначення зміни стану речей від тасмного до явного, очевидного, поєднуючись із дієсловами 看 (看出来 “роздивитися як слід, розгледіти, зрозуміти, визначити (за зовнішнім виглядом)”), 听 (听出来 “розрізнити на слух, зрозуміти (почувши), визначити на слух”), 认 (认出来 “впізнати”), 猜 (猜出来 “відгадати, здогадатися”), 说 (说出来 “висловитися, виворитися”), 想 (想出来 “вигадати”) тощо. Наприклад: 一眼就能看出来, 这张照片是用全色片拍摄的. “З першого погляду можна зрозуміти, що це фото зроблено на панхроматичну плівку.” 这番话的弦外之音, 在场的人都听出来了. “Суть цих слів почули всі присутні.” 伊莲的独特笑声很容易就能辨认出来. “Унікальний сміх Елейн легко впізнати.” 爱丽丝想, “我很高兴猜谜语, 我一定能猜出来,” 她大声说. “«Я дуже рада відгадати загадку, – подумала Аліса, – я зможу її відгадати», – вигукнула вона.” 你有什么话就明白地说出来, 不要憋在心里. “Якщо вам є що сказати, скажіть це прямо і не тримайте в серці.” 我很佩服你这么光怪陆离的解题方法你都能想出来实在是难得. “Я так захоплююся вами, що ви можете придумати такі химерні методи вирішення проблем. Це справді рідко.” У випадку, якщо додаток доволі громіздкий, він має бути використаний між 出 та 来, наприклад: 老师能叫出我们全班同学的名字来. “Учитель може назвати всіх наших однокласників по іменах.” 我听出你的声音来了. “Я впізнав твій голос.” Крім цього, 出来 зокрема виступає позначенням здійснення успішної дії або завершення дії, у такому випадку поєднуючись із 做 (做出来 “зробити як слід”), 救 (救出来 “врятувати когось від чогось”) тощо. Наведемо приклади: 这几道数学题我还能勉强做出来. “Я ледве можу вирішити ці математичні завдання.” 困在洞中的人们被解救出来了. “Людей, які опинилися в печері, вдалося врятувати.”

Вживання комплементу напрямку 出去 у переносному значенні менш поширене, однак аналіз прикладів дає змогу стверджувати про деяку тотожність із функціонуванням у прямому значенні, а саме **переміщення дії зсередини назовні від мовця**. Порівнюючи ці два аспекти та сполучуваність із такими дієсловами, як 声张 “поширювати, розголошувати”, 张扬 “розголошувати, розповсюджувати, афішувати, робити широко відомим”, 透露 “виявлятися, виходити (спливати) назовні, ставати явним (відомим)”, можемо зробити висновок, що 出去 зокрема додає відтінок **тасмне стає очевидним**. Наприклад: 把他适才碰见的事情声张出去又不是他的为人. “Афішувати те, із чим він щойно зіткнувся, не в його характері.” 那政客的丑闻一直未被张扬出去. “Скандал із політиком так і не набув

розголосу.” 这个消息决不能透露出去. “Цю погану новину не можна розголошувати.” [2, с. 559-560; 5, с. 316; 1, с. 305; 6].

2. Переносне вживання комплементів напрямку 上来 та 上去

Функцію 上来 необхідно охарактеризувати як таку, що позначає **можливість або неможливість здійснення успішної і точної дії**, адже зазвичай утворює структуру “谓语+得 (不) +上来”, у зв’язку з чим, цей комплемент виконує функцію комплементу можливості (可能补语). До переліку дієслів, що поєднуються з 上来, варто зарахувати наступні: 说 (说得 (不) 上来 “бути (не) в змозі сказати/пояснити”), 叫 (叫得 (不) 上来 “бути (не) в змозі покликати/закричати/назвати (ім’я)”), 答 (答得 (不) 上来 “бути (не) в змозі дати відповідь”). Наприклад: 我说不上来, 哪些是在我进校前就已离任的教师. “Я не можу сказати, які вчителі залишили школу до того, як я вступив до неї.” 我刚认识他不久, 还叫不上他的名字来. “Я тільки нещодавно з ним познайомився, навіть не можу назвати його імені.” 这个问题太难, 我答不上来. “Це питання надто складне, і я не можу на нього відповісти.”

Натомість 上去 у ролі комплементу на позначення напрямку дії в метафоричному розумінні виконує функцію **оцінювання суб’єктом об’єкта або його властивостей** та зазвичай поєднується із дієсловами 看 (看上去 “на вигляд, виглядати; здається; схоже що...”), 听 (听上去 “звучати, лунає, здаватися”) тощо: 这个人看上去足有90岁模样. “Цьому чоловікові на вигляд 90 років.” 内港码头边停靠的一艘小船上传来的音乐夹杂在一切喧嚣之中, 调子听上去怪怪的. “Музика, що долинала з невеликого човна, пришвартованого у внутрішньому портовому доку, звучала дивно серед усього шуму.” Крім цього, досліджуваний комплемент може виконувати функцію на позначення **переміщення від близького до далекого або додавання одного об’єкта до іншого**, наприклад: 客人下飞机了, 我们都立刻迎上去. “Гості вийшли з літака, і ми відразу пішли їх вітати.” 这个任务由我们组顶上去. “Це завдання бере на себе наша група.” 这两条建议都加上去. “Ці дві пропозиції додано.” [2, с. 552; 5, с. 316-317; 6; 7].

3. Комплементи напрямку 下来 та 下去 в образному вжитку

На відміну від наведених вище комплементів, 下来 вживається на позначення **закріплення або призупинення дії чи стану задля уникнення його зникнення/забуття**. У такій функції часто поєднується з дієсловами 决定 (决定下来 “вирішити, визначити(ся)”), 留 (留下来 “залишати(ся)”), 安定 (安定下来 “стабілізувати(ся)”), 记 (记下来 “записати, запам’ятати”). Розглянемо приклади: 一旦上述两条决定下来, 你就可以招募新成员了. “Після прийняття двох вищевказаних рішень ви можете залучати нових учасників.” 这件劫案, 警察们从匪徒遗留下来的指纹, 已弄清了他们的来龙去脉. “Поліція з’ясувала всі нюанси цього пограбування за відбитками пальців, залишеними бандитами.” 后来我慢慢爬到斜坡下, 水流缓和了很多, 惊魂丧魄的心情也稍稍安定下来. “Пізніше я потиеньку спустився вниз по схилу, течія води значно послабшала, і мій переляк трохи вщух.” 当你得到一条一闪而现的奇思妙想时, 请立即把它记下来! “Коли у вас у голові виникає ідея, негайно запишіть її!” Аналізований комплемент зокрема вживається у функції **поступової зміни від динаміки до статичності, від світла до темряви, від швидкості до уповільнення** тощо, наприклад: 天黑下来了. “Сутеніє.” 火车慢慢停下来了.

“Потяг повільно зупинився.” Крім цього, 下来 може виступати у функції **поступової зміни від минулого до теперішнього або від початку до кінця**, наприклад: 那个动人的故事流传下来了。“Ця зворушлива історія дійшла до наших днів.” 我们学习汉语的同学都坚持下来了。“Наші однокласники, які вивчають китайську, проявили наполегливість.”

Водночас комплемент напрямку 下去 повсякчас вживається для **акцентування уваги на здійсненні та розвиткові дії в теперішньому часі** у комбінації з дієсловами 学习 (学习下去 “продовжувати вивчати”), 读 (读下去 “продовжувати читати”), 做 (做下去 “продовжувати виконувати роботу”), 说 (说下去 “продовжувати говорити”), 活 (活下去 “вижити; жити далі”), 坚持 (坚持下去 “твердо дотримуватися, продовжувати проявляти завзятість, триматися”) тощо; у комбінації з прикметниками виражає значення **посилення ознаки** (冷下去 букв., пер. “охолонути”). Серед прикладів варто виокремити такі: 这件事冷下去了。“Ця справа втратила свою актуальність.” 不管是学生还是老师, 两个都必须不停地学习下去。“Як учень, так і вчитель повинні продовжувати вчитися.” 评论至此, 若阁下发现自己认同剧评人的观点, 请不要继续阅读下去。“Якщо на цьому етапі рецензії ви погоджуєтесь з точкою зору драматургічного критика, будь ласка, не продовжуйте читати.” 全国植树造林, 有利于当代和子孙, 应坚持不懈地做下去。“Насадження лісів по всій країні є корисним для нинішнього та майбутніх поколінь і має продовжуватися невинно.” 你完全是在和人顶杠, 我不想和你继续说下去了。“Ви просто сваритеся, я не хочу продовжувати розмову.” 如果太阳不复存在, 那么地球上所有的生命都无法存活下去。“Якби сонце перестало існувати, все живе на землі не могло б вижити.” 无论遇到什么波折, 我们也要坚持下去。“З якими б невдачами ми не стикалися, ми повинні вистояти.” Вартим уваги є те, що за правилами, додаток ніколи не може слідувати за поєднанням “谓语+下去”, у такому випадку він виноситься на початок речення, наприклад: 这些问题我们要讨论下去。“Нам треба далі обговорювати ці питання.” (не можна сказати 我们讨论这些问题下去。/我们讨论下去这些问题。/我们讨论下这个问题去。), де 讨论 – присудок, 这些问题 – додаток [2, с. 555-557; 5, с. 315-316; 3, с. 127; 1, с. 305; 6; 7].

4. Комплементи напрямку 过来 та 过去 у метафоричному розумінні

Комплемент напрямку 过来 у метафоричному вжитку виконує низку функцій, серед яких:

– **проживання нелегкого проміжку часу або перенесення життєвих труднощів**, наприклад: 这些年你真不容易, 你是怎么闯过来的? “Останні кілька років вам було важко. Як ви це пережили?” 再苦再累再艰难, 我还是咬着牙挺过来了。“Як би це не було важко, я зіптив зуби і пройшов через це.”;

– **відновлення або повернення до нормального стану**, наприклад: 经过医生的抢救, 他终于醒过来了。“Після порятунку лікарем він нарешті прокинувся.” 放心, 他的身体很好, 会活过来的。“Не хвилюйтеся, у нього все добре і він виживе.”;

– **можливість/неможливість виконання дії в необхідній або потрібній кількості, протягом необхідного часу** (звичай у поєднанні із запереченням 不), наприклад: 人太多, 我数不过来。“Людей було так багато, що я не міг їх порахувати.” 工作太多, 他一个人忙不过来。“Було надто багато роботи, щоб він міг впоратися наодинці.”

До функцій, що виконує комплемент 过去, належать: **перехід від нормального стану до ненормального** (напри-

клад, 坑木掉在他头上, 把他打昏过去。“На голову йому впала дерев'яна балка, через що він втратив свідомість.”); **перебіг певного стану/часу** (наприклад, 二十多年的时光转眼流逝过去了。“Понад двадцять років пролетіли миттєво.”) [2, с. 563-564; 6].

5. Метафорична актуалізація комплементу напрямку 起来

На відміну від попередньо розглянутих комплементів, 起来 характеризується високим ступенем виразності та широким функціонуванням. До числа його функцій входять наступні:

– **позначення певної дії або стану суб'єкта, які почалися або продовжуються, зазвичай неочікувано** (поєднання *прикметника* з 起来 позначає перехід до нового стану/поступового наростання ознаки; поєднання *дієслова* і 起来 виступає позначенням переходу дії від статичної до динамічної). Наприклад: 夏天到了, 天气渐渐热起来, 妈妈催促我去把头发剪短。“Настало літо, погода стає спекотнішою, і мама наполягає на тому, щоб я коротко підстригся.” 每当榨季到来, 糖厂就忙起来。“Кожного разу під час сезону виробництва цукру на цукровому заводі починається велика завантаженість.” 看到全校最美的女生我情不自禁地喜欢起来。“Коли я побачив найкрасивішу дівчину в школі, я не міг не закохатися в неї.” 自从修了公路, 一向僻静的小山村也热闹起来了。“Відколи проклали дорогу, зазвичай тихе гірське село пожвавилось.” 这件事说起来轻巧, 做起来可不容易。“Це легко сказати, але не легко зробити.” 我不是医生, 也不是魔术师, 但却能让音乐活起来。“Я не лікар, і не чарівник, але я можу оживити музику.”. Однак варто зауважити, що у випадку поєднання так званого *лігатурного*, дієслівно-об'єктного комплексу (тобто, лексеми, у складі якої присутні дієслово та об'єкт (додаток)) та 起来 або побудови словосполучення за схемою “присудок+прямий додаток” та 起来, додаток має розташовуватися між 起 та 来. Наприклад: 他刚唱完, 观众就鼓起掌来。(не можна сказати 鼓掌起来, де 鼓 – присудок, 掌 – додаток) “Щойно він закінчив співати, зал аплодував.”; 他们布置起会场来了。(не можна сказати 布置起来会场, де 布置 – присудок, 会场 – додаток) “Вони почали облаштовувати місце проведення.”; 王小姐学了二十年芭蕾舞, 最近却跳起现代舞来。“Пані Ван навчалася балету 20 років, але нещодавно почала танцювати сучасні танці.” (не можна сказати 跳起来现代舞, де 跳 – присудок, 现代舞 – додаток);

– **позначення оцінювання суб'єктом властивостей об'єкта** (зовнішнього вигляду, смаку, звучання тощо). Зазвичай у цій функції широко поєднується з дієсловами на позначення перцепції, а саме 看 (看起来 “на перший погляд; виглядати, здаватися”), 听 (听起来 “звучати, здаватися; створювати враження, схоже”), 用 (用起来 “під час використання, використовуючи”), 吃 (吃起来 “на смак, смакувати, за смаком (про їжу)”), 喝 (喝起来 “на смак, смакувати, за смаком (про напої)”), 闻 (闻起来 “на запах, пахнути”), 穿 (穿起来 “виглядати в одязі, носитися, пасувати (про речі, взуття); на дотик”), 摸 (摸起来 “на дотик”). Наприклад: 他看起来如槁木死灰, 对任何事都没热情。“Він виглядав виснаженим і не виявляв жодного ентузіазму ні до чого.” 他的话言不由衷, 听起来真不舒服。“Він не мав на увазі того, що сказав, і це звучало справді незручно.” 这种牌子的自行车使用起来非常便捷。“Велосипед цієї марки дуже зручний у використанні.” 鲜红的枣儿吃起来又脆又甜, 不仅能解渴, 还能治病呢。“Яскраво-червоні фініки на смак хрусткі та солодкі, вони можуть не тільки втамовувати спрагу, а й лікувати хвороби.” 把果汁加水冲淡, 喝起来更爽口。

Комплемент напрямку	Оригінал цитати	Переклад українською мовою
判断出来 “визначати; вирішувати, дійти висновку”; 想出来 “вигадати”; 有劲起来 “ставати більш енер- гійним”	1. 你怎么判断出来的? 荷西问我。 想出来的。我发觉他居然有点赞许我的意思。	1. “Як ти це визначила?” Запитав мене Хосе. “Вигадала. Я помітила, що він насправді певною мірою схвалював мене”. (с. 24)
	2. 她想出来的事情跟我们不大一样。也就是说她对是非的判断往往令我惊奇不已。	2. Речі, які вона вигадусь, відрізняються від наших. Іншими словами, її судження про добро і зло найчастіше дивують мене. (с. 71)
	3. 经过这些疯狂的幻想, 做事就更有劲起来: 这是我给枯燥生活想出来的调节方法。	3. Після цих божевільних фантазій я стаю більш енергійною у справах: це спосіб, який я вигадала, щоб пристосуватися до монотонного життя. (с. 78)
说出来 “висловитися, виговоритися”	1. 我相信荷西, 他过去说出来的事总是做到的。	1. Я вірю Хосе, раніше він завжди робив те, що говорив. (с. 14)
	2. 我直接了当的说出来。她显然吃了一惊, 脸突然涨红了, 小声地问: 什么时候?	2. Я висловилася прямо. Вона явно здивувалася, її обличчя раптом почервоніло, і вона тихо запитала: “Коли?” (с. 28)
	3. 说出来吧! 心里会舒畅很多。	3. Виговорись! На серці стане набагато легше. (с. 136)
认出来 “впізнати”	1. 架子上静静的放着一双黑黑脏脏的尖头沙漠鞋, 我一看就认出来是姑卡的鞋子。	1. На полиці безмовно стояла пара замурзаних чоботів-дезертів із загостреним носком, я з першого погляду впізнала у них взуття Гука. (с. 71)

“Разбавте сік водою, щоб зробити смак більш приємним.” Мы校服的料子是罗缎, 所以穿起来很舒服。 “Наша шкільна форма виготовлена з шовку, тому її комфортно носити.”;

– **позначення повторного виникнення в пам’яті спогадів, згадування фактів.** Ця функція продукує лише невелику, обмежену кількість дієслівних поєднань: 想起来, 记起来, 回忆起来, що мають синонімічний переклад “згадувати, пригадувати, відновлювати в пам’яті”, наприклад: 那场火灾已过去了一年了, 可想起来仍使人心有余悸。 “Минув уже рік після пожежі, але від думок про неї досі стає страшно.” 我们会呆在这儿知道你们记起来为止! “Ми залишимося тут, поки ви не згадаєте!” 遗憾的是, 这些妙言隽语我现在都回忆不起来了。 “На жаль, зараз я не можу пригадати жодного з цих мудрих слів.”;

– **відображення ідеї про об’єднання відокремлених один від одного живих чи неживих предметів, або приведення їх у фіксоване положення,** наприклад: 我们应该团结起来。 “Ми повинні об’єднатися.” 他贪污了一笔钱, 现在被关起来了。 “Він привласнив велику суму грошей і зараз знаходиться під вартою.” 晒干的衣服都收起来了。 “Весь висушений одяг вже зібрали.” [1, с. 688-689; 2, с. 566-567; 5, с. 314; 3, с. 126; 6; 7].

6. Концепція руху через призму літературних творів

Для того, аби глибше дослідити процес функціонування метафоричної актуалізації концепції руху в сучасній китайській мові, нами було досліджено художні тексти китайською мовою в оригіналі: Саньмао “Історії Сахари” [三毛 1976], Мо Янь “Великі груди, широкі стегна” [莫言 1996], Мо Янь “Пересичення” [莫言 2008], Вей Хуей “Дівчисько з Шанхаю” [卫慧 1999], Вибрані твори Цзен Сянвєня із “Збірки творів Чжан Айлін, Том 1: Життя в місті” [张爱玲, 曾湘文选编 1993] та Чжан Айлін “Збірка творів Чжан Айлін, том 5” [张爱玲 2018]. На наше переконання, зазначені твори виступають найбільш репрезентативними серед китайської художньої літератури у площині їх насиченості різноманітними засобами виразності, зокрема комплементів напрямку в переносному значенні, короткий огляд особливостей вживання яких ми здійснили вище.

У збірці “Історії Сахари” Саньмао (三毛 《撒哈拉的故事》) [8] нами було знайдено 7 цитат із використанням комплементів напрямку 出来 та 起来.

У романі Мо Яня “Великі груди, широкі стегна” (莫言 《丰乳肥臀》) [9] нами було виокремлено 37 прикладів цитат із

використанням комплементів напрямку, з яких найбільш вживані комплементи напрямку – це 起来 (23 рази) та 出来 (8 разів):

У романі Мо Яня “Пересичення” (莫言 《生死疲劳》) [10] нами було досліджено 24 приклади цитат із використанням наступних комплементів напрямку, з яких найбільш вживаний комплемент напрямку – це 起来 (19 разів).

У романі Вей Хуей “Дівчисько з Шанхаю” (卫慧 《上海宝贝》) [11] нами було виокремлено 7 випадків використання дієслівно-комплементарних поєднань, в яких вживався лише один комплемент напрямку – це 出来.

У вибраних творах Цзен Сянвєня із “Збірки творів Чжан Айлін, Том 1: Життя в місті” (曾湘文选编 《张爱玲文集卷一—都市的人生》) [12] нами було досліджено 10 прикладів із використанням наступних комплементів напрямку, з яких найбільш вживані приклади – це 想起来 (5 разів) та 活下去 (5 разів).

У “Збірці творів Чжан Айлін, том 5” Чжан Айлін (张爱玲 《张爱玲文集卷五》) [13] було знайдено 22 приклади із використанням наступних комплементів напрямку, з яких найбільш вживаний комплемент напрямку – це 起来 (9 разів).

Висновки. Отже, згідно опрацьованих художніх текстів в оригіналі, ми можемо стверджувати, що автори повсякчас використовують різноманіття дієслівно-комплементарних поєднань на позначення руху думок, емоцій, почуттів людини, тобто процесів, які відображають її внутрішній світ. Так, найбільшу кількість прикладів містять літературні твори Мо Яня (37 цитат у “Великі груди, широкі стегна”, 24 цитати у “Пересичення”), що підкреслює його стиль, багатий на метафори. Натомість найменша кількість використовуваних автором комплементів напрямку руху в метафоричному розумінні – у романі Вей Хуей “Дівчисько з Шанхаю” та у збірці “Історії Сахари” Саньмао (по 7 прикладів відповідно). Для візуалізації результатів дослідження всі дані були поміщені до діаграми, в якій зображується процентне співвідношення вживаності комплементів напрямку руху в переносному значенні (趋向补语的引申用法) у досліджуваних літературних творах сучасних китайських письменників (див. нижче):

Підраховуючи частотність використання комплементів напрямку, що актуалізують метафоричне значення дієслів, можна зробити висновок, що найбільше зустрічаються такі: 看起来 “бути схожим на..., виглядати, здаватися” (37%), 想起来 “згадати, пригадати” (20%) та 活下去 “виживати, продовжувати жити” (19%). Найменш частотними у використанні виявилися

Комплемент напрямку	Оригінал цитати	Переклад українською мовою
想出来“выгадати” 构想出来 “выгадати, визуализовать”	1. 这条巧计，只有我才能想出来！妈的，只有我才能想得出来。 2. 这帮特务，什么办法都能想出来，所以，把敌人都说成贪生怕死是不对的，切开乳房、塞进去个电台，多遭罪呀。…… 3. “小舅，我有一个好主意！” – “啊哈...” 他得意地大笑着，沉浸在他构想出来的美妙情景里。	1. Тільки я можу придумати цей хитромудрий план! Трясця його матері, лише я міг би таке выгадати. (с. 23) 2. Ці шпигуни выгадують все, що завгодно, тому неправильно зображати ворогів як жадібних до життя боягузів. Коли розрізають груди, пхають у них радіостанцію, ох яке страждання це їм приносить. (с. 386) 3. “Дядько, у мене є чудова ідея!” – “Ова...” Він самовдоволено засміявся, занурений у чудове видовище, яке він выгадав. (с. 466)
听出来“розрізнити на слух, зрозуміти (почувши)”	1. 是邓大哥吧？我听出来了，还有小毕，我总算找到你们了。.....	1. Це братан Ден? Я впізнав його! Ще й Сяо Бі, нарешті я вас знайшов... (с. 345)
说出来“висловитися, выговориться”	1. 说出来就感到平淡，索性就闭嘴不说。 2. 一句话说出来就是祸。 3. 他的半截话没说出来就怔住了。	1. Як говорити банальщину, то краще вже тримати язика за зубами. (с. 267) 2. Скажу одним словом: це – лихо. (с. 275) 3. Він заммер, не встигнувши сказати і половини слів. (с. 408)
嫁出去“выходити/ выдавать замѣж”	1. 璇儿问：“为什么要嫁出去呢？” 姑姑答：“不嫁出去，难道还要我养活你一辈子？”	1. Схоан’єр запитала: “Навіщо виходити заміж?” Тітка відповіла: “Як ти не вийдеш заміж, ти хочеш, щоб я тебе тягнула до кінця життя?” (с. 503)
遗留下来“залишати, відкладати (для наступного покоління, епохи тощо)”	1. 骡队的末尾是一匹司马库时代遗留下来的骆驼，它披着一身肮脏的土黄色长毛，驮着两个铁皮盒子。	1. У кінці упряжки з мулами стояв верблюд, що залишився з часів Сима Ку, укритий брудним одягом, із довгою темно-жовтою шерстю, на спині тримаючи дві жестиані коробки. (с.241)
活下去“виживати; продовжувати жити, жити далі”	1. 孩子们，别哭了，死人是哭不活的，活人呢，还得活下去。 2. 她说：“金童，还是那句老话，越是苦，越要咬着牙活下去，马洛亚牧师说，厚厚一本《圣经》，翻来覆去说的就是这个。” 3. 没脸见人，没脸见人，你让俺怎么活下去也？ 4. 你得咬着牙活下去。 5. 人要活下去其实也不难。	1. Діти, перестаньте плакати, мертвих сльозами не повернеш, а живі повинні й далі жити. (с. 307) 2. Вона сказала: «Хлопчику-послужнику Святого, як каже стара приказка, чим важче, тим дужче треба зіпшити зуби й жити далі, так казав духовний пастор Малоїя, про це неодноразово говориться і в товстезній Біблії». (с. 367) 3. Мені показати очі соромно, мені соромно перед людьми, як я зможу далі жити? (с. 487) 4. Треба, стиснувши зуби, жити далі. (с. 494) 5. Людям, які насправді хочуть жити далі, не складно. (с. 566)
看起来“бути схожим на..., виглядати, здаватися”; 肿胀起来“розпухати, набрякати”; 苏醒过来“прийти до тями, скаменутися”	1. 她抬手又批了这位日本兵一个耳刮子，看起来她打得并不用力，但日本兵的半边脸顿时肿胀起来。 2. 由于他们都赤着背、脖子显长，看起来就像一排引颈等待砍头的囚犯。 3. 哑巴从水里冒出头，刚冒出头又沉下去，看起来他已精疲力尽。 4. 他轻捷地从木筏上跳下来，举手向鲁立人敬礼，鲁立人客气地还礼，然后俩人热烈握手，看起来他们是好朋友。 5. 汗水濡湿了额头上那条红带子，看起来好像脑袋刚刚受了重伤。 6. 他站在那儿好久，才苏醒过来，拖着两条看起来很沉的腿，无精打采地回到县长应该站立的位置上。 7. 我们枪毙的看起来是两个孩子，其实不是孩子，我们枪毙的是一种反动落后的社会制度，枪毙的是两个符号。 8. 冰冷的雪味针尖一样扎入鼻孔，女人们都用肥大的棉衣袖口掩住鼻孔和嘴巴，看起来好像是为了防止雪味侵入，我认为其实是怕话语溢出。 9. 她把看起来完好无损的蛋壳放到鸡蛋堆。 10. ...一会儿工夫，她拿着那两个看起来完好如初的鸡蛋走出来。 11. ...他感觉到这个看起来十分苍老的女人眼睛里，有一种征服一切男人但决不被男人所征服的力量。 12. 耿莲莲的摩托车驶过时，保安队员立正敬礼，他们的动作标准得过了头，看起来显得虚假做作。 13. 行，行，这膘还行，我的孩，看起来你混得还不赖，还能吃上饭。	1. Вона підняла руку і ще раз ляснула японського солдата по вуху, здається, не сильно, але половина обличчя вояки відразу розпухла. (с. 44) 2. Оскільки всі вони були з голими спинами й витягнутими шиями, вони виглядали як шеренга в’язнів, які немов чекали, що їх обезголовлять. (с. 214) 3. Німий висунув голову з води, а потім, немов знесилений, знову занурився. (с. 214) 4. Він спритно зістрибнув з плоту і підняв руку, щоб віддати честь Лу Ліжень. Лу Ліжень чменно відповів на привітання. Потім вони міцно потисли один одному руки. Виглядало так, ніби вони близькі друзі. (с. 224) 5. Червона смуга на його лобі була мокра від поту, здавалося, ніби голова щойно була серйозно травмована. (с. 235) 6. Він довго стояв там, перш ніж прийти до тями, тягнучи свої дві важкі на вигляд ноги, мляво повернувшись туди, де мав би стояти начальник повіту. (с. 237) 7. Ми, схоже, розстріляли двох дітей. Насправді ж вони не діти, ми розстріляли відстаючий реакційний соціальний устрій. Ми розстріляли два знаки соціальної системи. (с. 239) 8. Мерзлий запах снігу встромився у ніздрі, як кінчик голки. Жінки закривали ніс рот широкими манжетами бавовняного одягу, здавалося, ніби для захисту від зимного повітря. Але, думаю, насправді це було тому, що вони боялися, як відкриють рота, потік слів буде не зупинити. (с. 266) 9. Вона поклала на вигляд цілу яєчну шкаралупу до купи яєць. (с. 370) 10. ... Через деякий час вона вийшла з двома яйцями, які здавалися цілими. (с. 370) 11. Він відчув, що в очах цієї дуже старої на вигляд жінки була сила, яка підкорила всіх чоловіків, але ніколи не була підкорена чоловіками. (с. 385) 12. Коли мотоцикл Ген Ляньляня проїжджав повз, охоронці стояли “смирно” і салютували, їхні дії були занадто стандартними і виглядали штучно. (с. 434) 13. Гаразд, гаразд, цей жирок непоганий, дитино. Здається, ти почувашся добре і ще можеш їсти. (с. 459)
听起来“звучати, здаватися (на слух)”	1. 赶车的把式吆马的声音听起来好像压抑的蝉声。 2. 听起来颇似治军有方、执法如铁的马童事件，在爆炸大队内部也产生了消极作用。 3. 司马库说：鲁团座，您是大知识分子，你说这亲戚，听起来怪神圣的，可仔细一想，所谓亲戚，都建立在男人和女人睡觉的关系上。 4. 燃烧线香的声音，听起来像蚯蚓的鸣叫，一截截弯曲的香灰折落在香炉中，发出房屋被烧塌时的轰鸣。 5. 我感到她的话听起来简单但含意深长。	1. Голос візника, який кликав коня, нагадував приглушений звук цикад. (с. 133) 2. Здається, що інцидент з конюхом, який був добре організованою військовою операцією та суворим дотриманням закону, також мав негативний вплив на бомбардувальну бригаду. (с. 133) 3. Сима Ку сказав: Лу Туаньцзю, ти – інтелектуал. Коли ти говориш про цього родича, це звучить дивовижно та священно, але, якщо добре подумати, всі так звані родинні зв’язки засновані на стосунках між чоловіком і жінкою. (с. 233) 4. Звук палаючих ароматичних паличок був схожий на шарудіння дощових черв’яків, а вигнуті шматочки ладану падали в кадильницю, створюючи гуркіт згораючого будинку. (с. 269) 5. Я відчув, що її слова звучать просто, але проникливо. (с. 307)
喝起来“почати пити/на смак, із присмаком”	1. 他掀起锅，舀了一碗野菜汤，呼噜呼噜喝起来。	1. Він підняв каструлю, зачерпнув миску супу з диких овочів і, сьорбаючи, почав пити. (с. 107)
想起来“згадати, пригадати”	1. 虽然这袭击仅仅是恫吓，并不咬破他的皮肉，但还是令他心惊胆战，想起来便不寒而栗。	1. Хоча цей напад був лише залякуванням і його тіло залишилось без укусів, це все одно змусило тремтіти від страху і відчутти мурахи по тілу від жаху, коли він згадав про це. (с. 14)
回忆起来“згадати, пригадати”	1. 鸟仙的传奇经历和神奇的事迹立即被人们回忆起来，大家都忘了哑巴。 2. 对日本人的仇恨渐渐地被回忆起来，在高密东北乡被捉了劳工的情景、在日本煤矿当牛做马的情景...	1. Люди одразу згадали легендарний досвід і чарівні діяння пташиного небожителя, а про німого всі забули. (с. 135) 2. Поступово спливала у пам’яті ненависть до японців, а також сцена арешту робітників у містечку Гаомі, що простяглася на північному сході. Ще згадалась картина, де робочі пахали як коні у японській вугільній шахті... (с. 251)

Комплемент напрямку	Оригінал цитати	Переклад українською мовою
留下来 “залишатися, затримуватися; залишати, зберігати”	1. 本来我想跟着爹一起上访，但爹让我留下来照顾小公牛。	1. Спочатку я хотів звернутися з проханням до батька, але він попросив мене залишитися і подбати про маленького бичка. (с. 82)
说下去 “продовжувати говорити”	1. 说下去，大头儿蓝千岁冷冷地说...	1. Продовжуй, – холодно сказав великий бос Лань Цяньсуй. (с. 113)
活下去 “виживати; продовжувати жити, жити далі”	1. 他死了，我还要活下去。 2. 死去的人难再活，活着的人还要活下去。	1. Він мертвий, а я ще хочу жити. (с. 235) 2. Мертвим важко ожити, але живі повинні продовжувати свій життєвий шлях. (с. 410)
坚持下去 “тврдо дотримуватися, бути наполегливим”	1. 你是偌大中国土地上唯一的单干户，坚持下去就是胜利。	1. Ви єдиний одноосібний власник на всій величезній території Китаю. Якщо ви будете наполегливі, ви переможете. (с.215)
看起来 “бути схожим на..., виглядати, здаватися” 保存下来 “зберігати(ся) в цілості”	1. 看起来它们有足够的耐心。	1. Здається, у них вистачить терпіння. (с. 41)
	2. 看起来凡是能够保存下来的东西，都有几分不寻常。	2. Здається, що все, що можна зберегти в цілості, є чимось незвичним. (с. 110)
	3. 金龙狂暴地吼叫着，两脚轮番踢着你的头，你的脸，你的嘴巴，你的肚腹，远远地看起来，他好像一个手舞足蹈的神汉在跳大神。	3. Золотий дракон шалено реве, брикається, по черзі б'є двома ніжками по твоїй голові, обличчі, роту і животу. Здалеку це схоже на стрибаючого від радощів шамана, який виконує обрядовий танець. (с. 140-141)
	4. ...创造出在今天看起来荒唐可笑但在那个时代里却能赢得一片喝彩的事迹。	4. ... Творить вчинки, які сьогодні можуть здатися смішними, але котрі в минулому викликали овації. (с. 148)
	5. ...这间看起来 - 对一般的猪来说是坚固牢靠的华舍...	5. ...Цей будинок для звичайних свиней здається добротним і міцним... (с. 157)
	6. 虱子看起来蠢笨，其实行动极为快捷...	6. Воші здаються дурними, але насправді вони дуже швидко пересуваються... (с. 168)
	7....天气也日渐寒冷，看起来很浪漫的白雪带来了彻骨的寒冷，我们陷入了饥寒交迫之中。	7....Погода з кожним днем ставала холоднішою, на перший погляд романтичний білий сніг пронизував до кісток, і ми жили впроголодь і в холоді. (с. 184)
	8. 他用这种原始而笨拙的方式保护自己的庄稼，看起来是与害虫对抗实际上是与人民公社对抗。	8. Цим примітивним і недолугим способом він захищав посіви, здавалося, що боровся зі шкідниками, а насправді боровся з народними комунами. (с. 214)
	9. 我心中暗喜，第一个回合，看起来是打了一个平手，但其实是略占了上风。	9. Я потай зрадів, здавалось, що у першому раунді – нічия, але насправді я мав невелику перевагу. (с. 219)
	10. 我们那时做梦也想不到，你能当上副县长，而我能成为董事长，当年许多神圣的掉脑袋的事情，今天看起来狗屁不是。	10. Ми тоді й не мріяли, що ти станеш заступником начальника повіту, а я – головою правління. Багато священних речей, які коштували нам життя тоді, сьогодні здаються нісенітницею. (с. 345)
听起来 “звучати, здаватися (на слух)”	1. ...听起来好像是洪泰岳的声音，但也不是太像。	1. ...Наче це був голос Хун Тай Юе, але й не надто схоже. (с. 33)
	2. ...虽然我发出的还是猪的声音，但听起来已经不是那么刺耳。	2. ...Хоч я все ще видаю звуки, немов свиня, голос звучить вже не так і пронизливо. (с. 150)
	3. 他的话听起来冷酷无情，但他的眼神里明显地流露出一些暧昧的温情。	3. Його слова прозвучали холодно й безжально, але в очах явно була якась прихована доброта. (с. 154)
跳起来 “почати стрибати”; 唱起来 “почати співати”; 喝起来 “почати пити/на смак, із присмаком”	1. 好，我不说了，我低声对三姐说，然后又高声对众狗说，跳起来吧！唱起来吧！喝起来吧！	1. “Добре, я більше нічого не скажу”, – прошепотів я третій сестрі, а потім голосно сказав відщепенцям: “Починайте стрибати, співати, пити!” (с. 312)
想起来 “згадати, пригадати”	1. 后来想起来，我之所以那样得意，大概与我潜意识里的“官本位”有关，驴，也敬畏当官的。	1. Потім я згадав: причина, чому я так пишався, напевно була пов'язана з моїм підсвідомим “чиновницьким статусом”. Віслоки теж поважають чиновників. (с. 65)
回忆起来 “згадати, пригадати”	1. 去年初冬的一件往事被清楚地回忆起来。	1. Яскраво згадався випадок, що стався на початку зими минулого року. (с. 54)
	2. 上边列举这十人，只是我能回忆起来的，其实还有许多人，他们一拨拨地涌到我家，仿佛前来为女儿说媒或是替儿子求婚，仿佛前来卖弄学问又仿佛前来施展口才。	2. Десять перерахованих вище людей – це лише ті, кого я можу пригадати. Насправді їх набагато більше. Вони один за одним ошивалися коло мого дому, наче прийшли пошатати мою доньку чи оженити сина. Здається, ніби вони прийшли, щоб похизуватися своїми знаннями або показати своє красномовство. (с. 79)

Комплемент напрямку	Оригінал цитати	Переклад українською мовою
说出来 “висловитися, виговоритися”; 照出来 “відбивати; випромінювати світло; освітлювати”	1. 我明明白白地把那层意思说出来了。	1. Я чітко дала зрозуміти, що мала на увазі.
	2. 我抱着他，闭上眼睛，这句话太像电影对白，即使在伤心的时候说出来也有点不好意思，所以我闭着眼睛，脑子里有很多暗影在晃，像蜡烛照出来的影子。	2. Я обійняла його й закрила очі. Це речення було дуже схоже на діалог із фільму, і мені було трохи ніяково говорити це, навіть коли мені було сумно. Тож я заплющила очі, і багато темних тіней затремтіли в моїй голові, ніби тіні від полум'я свічок.
	3. 说出来我替你去摆平，折磨一个美丽的女人是种错误更是种罪恶。	3. Лише скажи і я все за тебе вирішу. Мучити красуню – помилка і навіть гріх.
	4. 一路上，我在心里默念：“好了，说出来吧，好了，我受不了了，天天我爱你，如果你感到我恶心，就冲我吐口痰吧。”	4. По дорозі подумки, глибоко в душі я казала: “Добре, просто скажи, добре, я не можу більше терпіти, я люблю тебе кожен день, якщо тебе нудить від мене, тоді просто плюнь на мене”.
看出来 “розглядіти, помітити”	1. 难道他没看出来，天天此刻是多么虚弱无助。	1. Невже він не помічав, яким слабким і безпорадним був щодня та цієї миті?
认出来 “дізнатися, розпізнати”	1. 她从包里取出一张照片，“这是10年前我的儿子的照片，他那时候还是一张娃娃脸，个子也很小，等一下见到他，我恐怕是要认不出来了”。	1. Вона дістала фотографію зі своєї сумки і сказала: “Це фотографія мого сина 10-річної давнини. У нього все ще було дитяче обличчя, і він був дуже маленьким на той час. Боюся, що не зможу впізнати його, коли я побачу його пізніше”.

Комплемент напрямку	Оригінал цитати	Переклад українською мовою
想起来 “згадати, пригадати”	1. 因为这次并没有说谎，想起来更觉耿耿于心了。	1. Оскільки цього разу я не збрехав, я ще більше переживаю, коли згадую про це. (с. 46)
	2. 噢，你记得上回我跟一个朋友讨论东西洋的文化，我忽然想起来有一点我要告诉他：西方的时装也是一代否定一代的，所以花样翻新，主意非常多...	2. О, пам'ятаєш, минулого разу я обговорював східну і західну культуру з приятелем, і раптом згадав одну річ, яку хотів йому сказати: західну моду також заперечують із покоління в покоління, тому є багато нових стилів та ідей... (с. 83)
	3. 后来知道完全是谣言，可是想起来也很近情理，她起初的结婚是一大半家里做主的，两人都是极年青，一同读书长大，她丈夫几乎是天生在那里，无可选择的，兄弟一样的自己人。	3. Згодом я дізнався, що це все чулки, насправді ж, коли згадую про це, то в цьому є сенс. Її видала перший раз заміж сім'я. Молодіята були дуже юні, разом вчилися і росли. Її чоловік практично народився там і не мав іншого вибору. Він був один з нас, він був нам як брат. (с. 110)
	4. 那种愉快的空气想起来真叫人伤心。	4. Сумно згадувати про ту веселу атмосферу. (с. 191)
	5. 这些我都是此刻写到这里才想起来的，当时只觉得有点骇然。	5. Я згадав про це, лише коли писав сюди, тоді я був просто наляканим. (с. 213)
活下去 “виживати, продовжувати жити”	1. 另一方面有我父亲的家，那里什么我都看不起，鸦片，教我弟弟做《汉高祖论》的老先生，章回小说，懒洋洋灰扑扑地活下去。	1. З іншого боку, був дім мого батька, де я зневажав усе: опіум, старого, який навчив мого молодшого брата писати “Про імператора Гаоцзу династії Хань”, класичний багатоглавний роман, і життя, ледаче і запорошене. (с. 21)
	2. 像我这样没有家累的，做着个不称心的事，愁眉苦脸赚了钱来，愁眉苦脸活下去，却是为什么呢？	2. Для людини, не обтяженої сім'єю, який сенс займатись тим, що не по душі? Чому я маю переживати через безгрошів'я? Чому я маю продовжувати жити з похмурим обличчям? (с. 52)
	3. 生在这里，要继续活下去而且活得称心，真是难...	3. Справді важко продовжувати жити із задоволенням тут і зараз... (с. 98)
	4. 受过教育的中国人认为人一年年地活下去，并不走到哪里去；人类一代一代下去，也并不走到哪里去。	4. Освічені китайці вважають, що люди ні до чого не приходять, якщо живуть рік за роком; людський рід продовжується із покоління в покоління, але все одно тупцює на місці. (с. 215)
	5. 第一，时间又是我们的了 - 白云，黑夜，一年四季 - 我们暂时可以活下去了，怎不叫人欢喜得发疯呢？	5. По-перше, час знову наш – білі хмари, темна ніч, чотири пори року – ми можемо поки жити, але як не зійти з розуму від радості? (с. 264)

Комплемент напрямку	Оригінал цитати	Переклад українською мовою
冷下来 “охолонуті; стати холодним”; 看出来 “розгледіти, помітити”	1. 此后一度稍稍冷了下来，因为他诧异她自立门户的预算开支那么大，有点看出来她敲他竹杠。	1. Після цього він трохи охолів, тому що був здивований, що її бюджет на відкриття власної справи був таким великим, і, здавалося, вона його обдирає. (с. 581)
说出来 “висловитися, виговоритися”	1. 京戏里的人物，不论有什么心事，总是痛痛快快地说出来；身边没有心腹，便说给观众听，语言是不够的，于是再加上动作，服装，脸谱的色彩与图案。 2. 陶云甫自称有办法解决，还没来得及说出来，被打断了，就此没有下文了。 3. 当时琪官一味息事宁人，不许瑶官说出来，使人不但气闷而且有点反感。	1. Персонажі Пекінської опери завжди радісно висловлюються, незалежно від того, що у них на душі. Якщо поруч немає близької людини, то вони говорять з глядачами. А як слів недостатньо, вони додають рухи, костюми, кольори та візерунки макіяжу на обличчі. (с. 38) 2. Тао Юньфу стверджував, що має рішення, але перш ніж він встиг це сказати, його перервали. Далі відповіді не було. (с. 589) 3. У той час офіцер Ці сліпо зам'яв справу, не дозволяючи офіцеру Яо висловитися, що не тільки засмутило людей, а й викликало деяку неприязнь. (с. 593)
想出来 “вигадати”	1. 欧洲就快要实行多妻主义了，男人死得太多 - 看他可有什么好一点的办法想出来。	1. Європа ось-ось запровадить багатоженство, чоловіків занадто багато помирає. Давайте подивимося, чи зможе він придумати щось краще. (с. 356)
留下来 “залишатися, затримуватися; залишати, зберігати”	1. 傅莱亚要求让他也留下来，布莱也叫他不要走，但是克利斯青硬逼着他下去。 2. 上海人家中如果来了极熟的亲友，留下来吃饭，必说宁波话...	1. Фрея попросила його теж залишитися, Брей теж сказав йому не йти, але Крістін змусила його спуститися. (с. 546) 2. У Шанхаї, якщо близький родич або друг приходить в гості і залишається на обід, то треба говорити на діалекті Нінбо... (с. 650)
记下来 “записати, записувати; зробити замітку”	1. 内容主要是每人自述身世，与前两本一样，用录音带记下来，删掉作者的问句，整理一下。 2. 记下来的不是大纲就是已经重新组织过。	1. Зміст переважно стосується життєвого досвіду кожної людини. Як і попередні дві книги, вона була записана на аудіокасети, а запитання автора видалено та структуровано. (с. 495) 2. Те, що записано, не є основним положенням, а тим, що було реорганізовано. (с. 502)
读下去 “продовжувати читати”	1. 然而我不得不读下去，纯粹因为它是一天一天分裁的，有一种最不耐烦的吸引力。	1. Але мені довелося читати далі просто тому, що воно було поділено день за днем і викликало найбільше тяжіння. (с. 214)
活下去 “виживати, продовжувати жити”	1. 我们这些自私的人若无其事地活下去了。 2. 将来的荒原下，断瓦颓垣里，只有蹦蹦戏花旦这样的女人，她能够夷然地活下去，在任何时代，任何社会里，到处是她的家。	1. Ми, егоїсти, продовжуємо жити так, ніби нічого не сталося. (с. 99) 2. У пустелі майбутнього, серед розбитої черепиці та руїн, лише кокетка худань з пекінської опери “Бенбен” може жити щасливо. У будь-яку епоху та в будь-якому суспільстві її дім скрізь. (с. 223)
看起来 “бути схожим на..., виглядати, здаватися”	1. 而这些令平常人看起来不免要吃惊的意愿，却是她用自己不幸的童年打磨、织就的。	1. І ці бажання, які пересічних людей нічим не здивують, були відточені і виткані її власним нещасливим дитинством. (с. 768-769)
听起来 “звучати, здаватися (на слух)”	1. ...她的名字听起来普通到俗，不是笔名也不是雅名，使未闻其名其人者不由会反问，她是谁？ 2. 谁也不曾预想，就是这个看起来并不特殊，听起来声音也细小的女婴，二十年后，会在十里洋场的上海腾空而起，成为文坛上的一代骄女，名噪一时，誉颂八方，成就了一段文坛传奇。	1. ... її ім'я здавалося до непристойності звичайним – воно не було ні творчим псевдонімом, ані благородного походження. І кожен, хто вперше його чув, мимоволі питав: “Та хто вона взагалі?” (с. 729) 2. Ніхто не очікував, що ця дівчинка, яка не виглядала особливою, чий голос ледь-ледь жеврів, через двадцять років піднісється в Шанхаї, місті, далекому від рідної домівки. Вона стане відомою жінкою-легендою в літературних колах і прославиться на весь світ. (с. 732)
吃起来 “на смак; почати їсти”	1. 在黑暗中她递了块前面包给我，拿在手里怕衣裳上沾上油，就吃起来，味道不错，但是吃着很不是味。	1. У півмісячній вона простягла мені шматочок смаженого хліба. Тримавши в руках, я боялась, щоб він не обмастив одяг й одразу почала його їсти. Було смачно, але я їла, не відчуваючи нічого. (с. 565)
想起来 “згадати, пригадати”	1. 而仔细想起来，几乎每一种可能的情形都有一句合适的成语来相配。 2. 因为这次并没有说谎，想起来更觉耿耿于心了。	1. І якщо старанно згадати, то майже для кожної можливої ситуації знайдеться відповідна ідіома. (с. 31) 2. Оскільки цього разу я не збрехав, я ще більше хвилююся, коли згадую про це. (с. 149)
开起来 “розпуститися, розцвісти”	3. 啊，想起来了，还有一个比例，我想过樱花，樱花开起来不结果子的，同样地他们的文明恐怕不会不真实。	3. А! Згадав! Є ще одна метафора. Я подумав про сакуру. Зацвітає сакура – але плодів не дає, так само і їхня цивілізація, здається, справжня, а не вигадана. (с. 359)

поєднання 说出来 “висловитися, виворитися” (16%) та 读下去 “продовжувати читати” (8%). Отже, комплементи напрямку активно використовуються для передачі абстрактних понять через фізичні дії, що підтверджує гіпотезу нашого дослідження про метафоричну актуалізацію руху. Підсумовуючи сказане вище, зазначимо, що питання особливостей функціонування концепції руху в сучасній китайській мові вивчено не в повному обсязі, у чому ми вбачаємо перспективу подальших наукових розвідок.

Література:

1. Карпека Д. О. Практичний курс китайської мови : підруч. для студ. вищ. навч. заклад. Вінниця : Нова Книга, 2023. 845 с.
2. 刘月华. 实用现代汉语语法. 北京 : 商务印书馆, 2001. 1026 页.
3. Wen-Hua T. Yufa! A Practical Guide to Mandarin Chinese Grammar, Hodder Education, 2017. 368 p.
4. Po-Ching Y., Rimmington D. Basic Chinese : a grammar and workbook, 2nd ed., Routledge, London, 2009. 379 p.
5. 李德津, 程美珍. 外国人实用汉语语法. 2 版 (修订本). 北京 : 北京语言大学出版社, 2008. 652 页.
6. 造句网. URL: <https://zaojv.com/> (дата звернення: 18.07.2025).
7. 英汉词典. URL: <https://english.dict.naver.com/english-chinese-dictionary/#/main> (дата звернення: 29.06.2025).
8. 三毛. 撒哈拉的故事. 台北 : 皇冠出版公司, 1976. 209 页.
9. 莫言. 丰乳肥臀. 北京 : 北京十月文艺出版社, 1996. 345 页.
10. 莫言. 生死疲劳. 北京 : 作家出版社, 2008. 543 页.
11. 卫慧. 上海宝贝. URL: <https://www.99csw.com/book/2752/index.htm> (дата звернення: 15.08.2025).
12. 张爱玲. 曾湘文选编. 张爱玲文集卷 - 都市的人生. 1993. URL: <http://cdn.lxqnsys.com/都市的人生.pdf> (дата звернення: 28.07.2025).
13. 张爱玲. 张爱玲文集卷五. 2018. URL: http://bobzhang.dscloud.me/Library_ch/Zhang%20Ai%20Ling/Zhang%20Ai%20Ling%20Wen%20Ji%20Juan%20Wu%20%28252%29/Zhang%20Ai%20Ling%20Wen%20Ji%20Juan%20Wu%20-%20Zhang%20Ai%20Ling.pdf (дата звернення: 24.07.2025).

Semenist I., Tsymbal S., Ilynyska M. Metaphorical actualization of the concept of movement in modern Chinese Language (through the prism of literary works)

Summary. The article examines the problem of metaphorical actualization of the concept of movement in the modern

Chinese language on the basis of novels by Chinese writers of the twenty-first century: Sanmao's "Stories of the Sahara" (三毛 《撒哈拉的故事》, 1976), Mo Yan's "Big Breasts, Wide Hips" (莫言 《丰乳肥臀》, 1996), Mo Yan's "Satiety" (莫言 《生死疲劳》, 2008), Wei Hui's "Girl from Shanghai" (卫慧 《上海宝贝》, 1999), Zeng Xiang's Selected Works from Zhang Ailing's Collected Works, Volume 1: Life in the City" (曾湘文选编 《张爱玲文集卷-都市的人生》, 1993) and Zhang Ailing's "Collected Works of Zhang Ailing, Volume 5" (张爱玲 《张爱玲文集卷五》, 2018). We have studied, that the concept of non-physical movement in mental/psychological space is usually verbalized in Chinese by means of two-syllable directional complements (复合趋向补语), which function not only to denote the literal movement of objects in space, but also to denote the figurative, metaphorical movement of abstract concepts. Among the types of sentences in Chinese, where directional complements are constantly used in their figurative meaning, there are two main types: affirmative and negative sentences, which can be both simple and complicated. The adjunct in sentences can be either brought forward to emphasize the interlocutor's attention, or break the very structure of "predicate + complement of direction", if the adjunct is quite cumbersome, or is a component of the so-called verb-object complex 离合词, etc. In particular, it was found, that the most productive verb-complement combinations in the studied fiction texts are 看起来, 想起来, and 活下去, which reflects the emphasis on describing external characteristics, internal experiences, and life resilience. We concluded, that directional complements are actively used to convey abstract concepts through physical actions, which confirms the research hypothesis of the metaphorical actualization of movement.

Key words: metaphorization, complement of direction, affirmative sentence, negative sentence, figurative meaning, concept of movement, practical Chinese, Chinese fiction.

Дата першого надходження рукопису
до видання: 25.08.2025

Дата прийнятого до друку рукопису
після рецензування: 22.09.2025

Дата публікації: 21.10.2025

Stezhko Yu. H.,*Candidate of Pedagogical Sciences, Associate Professor,
Department at Professional Foreign Languages
State University "Kyiv Aviation Institute"
<https://orcid.org/0000-0002-0226-8081>*

DISFEMIZATION OF JOURNALISTIC DISCOURSE AS A LINGUISTIC REALITY OF MATERIAL LAW

Summary. Military operations had its influence on all kinds of public mind, have been imprinted in the mentality of the people, and got its expression in the language of mass media. Journalism has become the severe factor of public communication. *Purpose:* highlighting the conditionality of language transformations in Ukrainian publicistics by military events and mental changes society.

The new concept called “a language of war” took its root in information field, which still hasn't got its final definition. However, differences in its interpretation have not prevented linguists from studying war-related lexical innovations and their use. The given paper study the social- and semiotic markers of the mood of Ukrainians caused by the war. It is noted that since the time of getting sovereignty in Ukraine have already occurred the significant shifts in the language, in particular, towards the revival of authenticity. Now any shifts caused by the war, which occur not only on the line of contact of armies, but also on the information field, when an apt word of a publicist becomes a weapon. The war goes through the consciousness and souls of Ukrainian people, and caused the psychology of hostility, what was reflected in the language with dysphemization, the use of taboo vocabulary, and some language creation. A new social reality and its adequate “language of war” were taking shape. The formation of the “language of war” is logically, which had its manifestation at all times of threats to the Ukrainian identity. Journalism forms a picture of war with the relevant characteristic of “a foe” in response to the mental shifts of Ukrainians. The professional competence of a publicist is manifested in the correct defined way of representing information – focalization. Applying dysphemism or euphemism, the publicist shapes the desired, valuable perception of the narrative by a reader. It's being defined out that, by the way, the main task, publicists got, was to form the perception of the Russian vs. Ukrainian war as the act of aggression against Ukraine. It is noted that modern journalistic narrative constructions have being formed against the background of lexical- and stylistic liberalization caused by postmodernism. Journalism overcomes the rudiments of modernist “normality” of language, forming a new linguistic “normativity” by using dysphemisms, and taboo vocabulary in the interpretation of “a foe”. Postmodernism declares “freedom being oneself” in the expression by the narrator of social attitudes regarding military assessments. The assessment of the writer's idiosyncrasy cannot be objective, it is always conditioned subjectively by the reader. The saturation of journalism with non-literary vocabulary and dysphemisms should be taken as an objective inevitability, as a new “normality” in language. However, the article notes that freedom is always burdened with responsibility, thus the assessment of the journalist's language is determined by its consequences of the impact on the reader. It is underlined that

the words “the language of war” are going to lose its message only with the oblivion of the very war.

Given in the paper provisions indicate the need to modernize the quality assessment of information provision to society in periods of military threats.

Key words: journalism, dysphemism, taboo vocabulary, vocabulary, language creativity, freedom, responsibility.

Problem statement. New language reality, ethic of the language has been matured up caused by postmodern and cultural transformations and mental changes conditioned by war events. “The point of language and life are inseparable concepts”, said W. von Humboldt. The Ukrainian people has been faced the challenges of war in everyday life. And a new social reality and a “language of war” were formed adequate to the new social being. Gain its sovereignty by Ukraine, the decolonization of all spheres of social existence, and finally the war events were reflected in language as if on a litmus paper.

The Ukrainian language has undergone a number of significant shifts over the last decade towards the affirmation of authenticity. Start of changes was the implementation of the feminitives, then taking a new spelling, and recently such a phenomenon in journalistic discourse as disfemization has become widespread, originated by a reaction to the existential of the foety caused by losses on the war.

Postmodernism as the cultural phenomenon “in the sense that the vocabulary of a language more or less accurately reflects the culture whose goals it serves” (Sapir, 1921) has also had its influence on the nature of social- and political discourse. Values have been reassessed, new intellectualism has appeared, so even the linguistic reality has changed, what, we think, actualizes the specific topic of research.

The review of the scientific literature on the indicated by us topic has shown the attention of scientists to different aspects of linguistic and cultural shifts in journalism that have ran last time. Inter alia, achievements of Ukrainian scientists as Bagan M., Danylyenko O., Istomina A., Klochko S., Kovalenko A., Kutsa V., Levchenko T., Navalna M., Radu A., Serbenska O., Slyusarevsky M., Stezhko Y., Taranenko K., Tsarova, I. [1; 2; 3; 4; 5; 6; 7; 8; 9] are of interest, a reflection of the stages of the Ukrainian language evolution were found in their works, and it is outlined factors forming its on the path to authenticity, and the lexical and stylistic features of its functioning in journalistic texts.

The prominent place in the research is occupied by the theme of the reflection of mental changes in linguistic innovations of the people, caused by the threats of war, in the works of Daniileiko O., Kovalenko A., Slyusarevsky M. [2; 3; 5].

The topic of linguistic transformations globally as a problem of the ecological linguistics is reflected in a number of works by

foreign authors and the founder of the scientific field of "ecological linguistics" Biase L., Haugen E. [10; 11].

Among foreign publications are noteworthy the studies of Allan K., Battistella E., Brousse S., Burrige K., Liepa D., Liparte E., Mazid B., Ruiz R., Stone A., Thorne S.

However, it is not about now to recognize the research on the topic of linguistic reality in Ukraine during military events as sufficient, at least due to the rapidity of social transformations and their coverage by publicists. Particularly, it is worth noting the topic, which has insufficient attention from researchers, about dysfemization of the language of social- and political discourse, as a reflection of public sentiments caused by military events. This remark did determine the conception of the topic we study there.

Purpose: highlighting the conditionality of language transformations in Ukrainian publicistics by military events and mental changes in society.

For the research **methods** are taken: methods of linguistic- and semantic analysis of any journalistic texts, the descriptive method, the method of the lexical- and stylistic analysis, the method of the descent from abstract to concrete.

Subject of the study is the "language of war" in the Ukrainian journalism.

For the **methodological basis** for the research of the modern tendency in the narrative practices of journalism is taken the philosophy of language by O. Potebny, the postulate by W. von Humboldt "it is in no way considerable a vocabulary of a language as a ready-made, frozen mass... a language vocabulary, until the language exists in speech of people, and it is a developing and reproducing product..." [12]. and the philosophical markers of postmodernism in linguistics.

The analysis of journalistic materials was a basis for the study.

Results and discussion. The theme of war is seen in all spheres of the nation's spirituality and, firstly, in language as a way of expressing thoughts and feelings. Military actions are conducted not only on the front line of armed conflict, the war runs also on the information front, where a word, a message of the publicist is the very weapon. War goes thru the consciousness and souls of the Ukrainians. Public sentiments, caused by threats to national sovereignty, were reflected in the new lexicon of publicism – dysphemization, the use of the taboo vocabulary, the language creativity in reflections of the attitude towards the enemy (rashka, rusnya, zadvukhsotili, etc.). The formation of war language is naturally, which is getting seen in all times of threats to all Ukrainism, cause "there is no spiritual power that would not be included in this work (language creation – Yu. S.); "there is no such depth, such subtlety, such breadth in the human heart that they cannot pass into language and appear in it" [12]. Currently, a linguistic picture of war, a linguistic fixation of military threats, and a connotative filling of messages with dysphemistic characteristics of the aggressor are being formed under the influence of deep mental shifts. A local military linguistics with a corresponding thesaurus takes shape.

Already in the time of modern history, the dreams of the Ukrainian people about national identity building has been such an inspiring force for linguistic transformations, which were reflected in linguistics by the femininization of the language, new spelling, and by the way the dysphemization of journalism – a reflection of social attitudes to win the war.

The topic of the femininization and new spelling of the Ukrainian language has already gained its highlighting in scientific literature, and the phenomenon of dysfemization in the context of mental transformations requires its own analysis. Traditionally, philologists consider dysfemisms in comparison with euphemisms, but the com-

parison does not give a full explanation of its independent role in publicists discourse. Moreover, dysfemisms do not always constitute a dichotomy with euphemisms. Therefore, the interest in studying the phenomenon of dysfemization of the Ukrainian language in the local slice of the military journalism seems to be fully justified.

Besides, the phenomenon of glocalization (R. Robertson) has manifested itself clearly in the Ukrainian language culture – the imprint of the global culture of postmodernism on local processes of mental transformations, caused by military events. In general, the revival of the Cossack's wins in the conditions of today's military realities could be taken as a mainstream of shaping the new linguistic reality.

A short while ago dysfemization of the language has been on the niveau of common speaking, nevertheless the sphere of information began to be seen some manifestations of dysfemisms. Mass media has become a center for the formation of the new linguistic- and cultural reality (language of war). It has a logical explaining – passion to display a psycho- and emotional condition of the Ukrainian readers and at the time to form up its behavioral reaction on a narrative. Known is that a reader does imitate subconsciously the narrator using the principle of mimetization. In the explanation of the role of dysphemisms, it's difficult to overlook the inter-conditionality of language ethics and social psychology. It is worth to admit that the very language is extra sensitive to mental changes among all the factors of identity.

As a reaction to public inquiries in the assessments of war realities, with the light hand of journalists, a number of dysphemisms and lexemes came into circulation, not always of a literary sample, but relevant to public sentiment. However, we must admit that such innovations are not always positively assessed by some linguists and certain segments of society. And disagreements are a natural reaction. Some representatives assess the aforementioned linguistic innovations as a deterioration of linguistic ecology, while others – as the awakening of the Cossack heroism, a manifestation of justified contempt for the "alien" (let us recall the lexical findings of the Cossacks in a letter to the Turkish Sultan). Currently, such expressions of public sentiment of Ukrainians, negative attitudes towards hated persons, objects and events have become dysphemisms, writing some toponyms and anthroponyms with lowercase letters, etc.

The inevitability of the negative connotative content of narratives about war events is still the objective factor even with all the subjective disagreements what about the ethical innovations the "language of war". For example, the phraseology about an advice where should the known russian warship go to, so aptly reflects the public mood that it has become a popular meme. And this is not the only linguistic innovation that has got so aptly into the circulation of the common Ukrainian language over the past three years. The use of dysphemisms for the "foe" nomination is of leading importance as well as euphemisms for designating "friend." Thus, applying the dysphemism vocabulary or Euphemia, the publicist forms the desired value perception of the narrative by the reader.

The recent history of the Ukrainian language has revealed that, there is Ukrainian-language dysfemization and language creation in focus of war in addition to foreign-language connotatively neutral borrowings such as "інсайдер," (insider), "фактчекін" (fact-checking) "фоловер," (follower) and "шоуранер," (showrunner). For example, "Moskalyaka," "Rusnya", "svinosobaky", "orky," "trokhsoti," "vpyymatay oblyznaya" instead of the neutral as "Moskal," "Russians," "wounded," "failed," etc. Balli Sh. gives an explanation for such a creativity: "language creativity" is explained by number of circumstances, mostly by specific needs inherent in each individ-

ual form of existence and thought" [13, p. 252]. And way of existence and thoughts of Ukrainians about war events determines the language creativity in which the socially desirable dominates over what was literary normed. In recent linguistic ethics is getting visible clearly the postmodernistic reassessment of values, liberalization, which legalized the tattooed (in the interpretation of "normality" of modernists) vocabulary for characterization of "foe" in war time, "The puritanism rudiments of modernism regarding staying in the literary language do not allow currently to give a full lexical- and stylistic interpretation to the moods and aspirations of Ukrainians in the current conditions of martial law" [6, p. 320]. Society is clearing the rubble of outdated views about language ethics. For example, as a display of existential pain for war affairs in the publication dated 03.01.25 regarding 900 million euros for the training of the 155th brigade of the Military Forces of Ukraine, the author notes: "And the way our people screwed (*нпосрали* – *укр.*) it all up is simply beyond comprehension" (<https://www.komersant.info/skandal-navkolo-155-oi-bryhady-podalshe-formuvannya-novykh-pidrozdliv-pid-zahrozoiu/>).

The mentality of the nation, it's known, is not the historical constant, it is dynamic, under social-cultural influences, and therefore stable ethical "normality" of language cannot be. An independent, truly objective assessment of the linguistic construction of a narrative cannot exist naturally; it is always subjectively conditioned by an author and a reader. Everything what tough seems in relation to the characterization of "friend" is not so in relation to "foe", – such is the concreteness of truth, because there is no absolute truth. Social – and cultural changes run, and therefore dysphemisms getting lose their status as a breaker of linguistic ethics. In postmodern imperatives, freedom of expression of idiom gives the publicist "freedom to be oneself". J.-P. Sartre states from the standpoint of existentialism: "We are doomed to be free, and our freedom is perhaps the only thing we are unable to refuse" [14, p. 647], but this freedom also makes a publicist responsible before society. So, the concreteness of truth means – wrong is everything that does not correspond to national unity and Ukrainian Europeanness, namely, dysphemization of messages about "friend". The expression of the author's intentions in language should be aimed at promoting national cohesion against the external "foe".

Journalism, it is such a genre that is designed to shape public consciousness responding demands of contemporary national interests in a language that is generally understandable to a wide audience of readers. "Publicists want to diversify the presentation of their material, to make influence on the emotions of recipients of the information, to call his interest, to convince him of something, to call up compassion or, conversely, anger and contempt with the help of colloquial words, in particular vulgarisms" [4, p. 223]. So, the emotional narrative coloring is almost the most decisive in solving this task.

An everyday use of colloquialism, forbidden vocabulary, the journalists create an emotional- and associative ground to the reader's sensemaking – through giving the desired meaning to the narrative by a reader. After all, known is that a reader builds a sense as postmodernism declares it. Let's take it that postmodernism is right declaring that what matters is not what the author said, but what he did not say – hidden intentions. It can be allusions, metaphors or other latent references. Challenges of martial law predicts the social communication with a language corresponding to the mental state. However, the fact is still undoubtable that the professional competence of a journalist is assessed not by the sharpness of the text, but by the consequences of the impact on

readers. The professional competence of a publicist is manifested in the correctly defined presentation of information ("focalization" according to J. Jeanette). Focalization is a certain technology for influence on a reader. Particularly, the widely use has "focalisation zero" by publicists, often together with "focalisation externe", with its use perceives a reader the message unalternatively as a manifestation of the author's undeniable awareness and objectivity. Conversely, as features of unprofessionalism, which is sometimes found in the mass media, lies in the manifestation of the uncertainty, conscious or unconscious, direct or indirect instillation of moods of disbelief in successes, pessimism on internal troubles, and even the spread of fakes. So, let's agree that "some kind of restraining force is needed, some kind of regulator. Too fast change of language as a way of communication, what it mostly is, constitutes a social danger for a given language community" [13, p. 82]. Such a restraining force in each specific case is internal factors – the journalist's worldview guidelines and external – social demands.

What about the professionalism making the choice of lexical and stylistic construction of the narrative by a publicist – our vision is based on the fact that "language is not localized in the subject of speaking, as his innate or gained abilities, but is forming continuously in the multilevel dynamics of social communication" [8, p. 69]. And to have a clear analysis of such dynamics means see a wide range of linguistic levers of influence. In the formation of the "language of war", language of information confrontation, important is to identify relevantly marked lexemes and to anticipate their possible interpretations by the reader. Currently, to the dominant issues of publicism "rightly belong to the need to rebuild the perceptual shape of the Russian-Ukrainian war that has developed previously" [5, p. 86]. Such is the reality of martial law.

In our study, we are forced to talk about the "language of war" as a controversy with the "language of peace," since as long as hostilities continue, it remains a relevant given. "Peace linguistics," which, as A. Kovalenko. tractates it – "can be used for constructive conflict resolution, which promotes peace rather than hostility, allows us to focus on agreement rather than discord" [3, p. 79], is postponed indefinitely. O. Dynileiko is right saying that "the language of war should be considered as the solid construct that appears in time of the war, and then is preserved in the memory of the people and relayed in various texts as long as the memory of the war remains" [2, p. 105]. And, as history shows, Ukrainians have long lasting memory.

Conclusion and research prospects. Thus, the concept of the proposed study lies in: recognition that the language expression of reality in the mass media is conditioned by the public consciousness status; acceptance of the situational kind of the national mentality of Ukrainism; its conditionality by military threats and the culture of postmodernism. Currently, the saturation of journalism with non-literary vocabulary, and dysphemisms is to be taken as an objective inevitability, as the new linguistic "normality". "Without breaking the puritanical norms of vocabulary, it is impossible to color reports of military events with public sentiment adequately" [6, p. 320].

Spreading up dysphemisms in journalistic articles become an effective way to influence on the comprehension of readers, solving practical problems about formation of public sentiments, and making the wishful behavioral reaction on the narrative. The prevailing opinion in some circles of linguists about using dysphemisms and forbidden vocabulary harms Ukrainian culture does not stand any verification. The ambivalence of the dysfeminization in journalistic practice should become an incentive for push-

ing forward information about military events all around. In today's conditions against existential threats background caused by military events, dysphemisms become not as much the linguistic category, as a social-and psychological one.

The highlighted provisions in the paper say about the need to make the criteria for assessing the quality of information provision to society during periods of military threats current.

And finally. The potential for researches of linguistic realities is inexhaustible, since social being in its various spheres is dynamically developing, and therefore requires constant renewal.

Bibliography:

1. Bagan M., Navalna M., Istomina A., (2022). Individual Verbal Codes of Spontaneous Emotional Psychoregulation of Modern Ukrainian Youth. *Psycholinguistics*, 31 (2), pp. 6-32. <https://doi.org/10.31470/2309-1797-2022-31-2-6-32>
2. Danyleiko O.V. (2023). The Language of War: Definition and Research in the Era of Hybrid Warfare. *Transcarpathian Philological Studies*. 32 (1), pp. 101-107. <https://doi.org/10.32782/tps2663-4880/2023.32.1.18>
3. Kovalenko A.Yu. (2023). Peace Linguistics as a Way to Spiritualization of the Personality during War. *Spirituality of a personality: methodology, theory and practice*. 2(106), pp. 77-85. <https://doi.org/10.33216/2220-6310/2023-106-2-77-85>
4. Levchenko T.M. (2020). Actualization of Vulgarisms in Texts of Social and Political Topics. *Scientific Bulletin of Kherson State University. Series «Germanic Studies and Intercultural Communication»*. 1, pp. 222-228.
5. Sliusarevsky M.M. (2022). The social- and psychological situation of Ukrainian society in the conditions of a full-scale Russian invasion: urgent challenges and responses. *Scientific report at the meeting of the Presidium of the National Academy of Sciences of Ukraine April 21, 2022. Bulletin of the National Academy of Pedagogical Sciences of Ukraine*, 4 (1), pp. 85-92. <https://doi.org/10.37472/v.naes.2022.4124>
6. Stezhko Yu.H. (2025). Linguistic Ecology of Structures of Publicistic Texts (analysis of narrative practices). *Scientific notes of V.I. Vernadsky Taurida National University, Series: Philology. Journalism*. 36 (75). 1, pp. 318-324. <https://doi.org/10.32782/2710-4656/2025.1.2/51>
7. Stezhko Yu.H. (2023). Philosophy of Postmodernism as a Marker of Modern Linguistic Methodology of Research on Interlinguistic Communication. *Philosophy. Sociology*. 34. 3, pp. 261-268. <https://doi.org/10.6001/fil-soc.2023.34.3.6>
8. Taranenko K.V. (2020). Trends in the Development of World and Domestic Ecolinguistics. *Scientific notes of V. I. Vernadsky Taurida National University, Series: Philology*, 31 (70), 2, part 1, pp. 67-72. <https://doi.org/10.32838/2663-6069/2020.2-1/12>
9. Tsarova, I. (2023). Modern Military Discourse: Process of Neologization. *Linguistics*. 2 (48), pp. 107-114. <https://doi.org/10.12958/2227-2631-2023-2-48-107-114>
10. Biase L.De. (2022). Diversity not division: language in the media ecology. URL: <https://www.oecd-forum.org/posts/diversity-not-division-language-in-the-media-ecology> (date of access: 28.05.2025).
11. Haugen E. (1972). *The Ecology of Language*. Stanford University Press. 366 p.
12. Humboldt W.von. (1876). *Über die Verschiedenheit des menschlichen Sprachbaues und ihren Einfluss auf die geistige Entwicklung des Menschengeschlechts. Innere Sprachform*. Berlin. Verlag von S. Calvary & Co. 428p. URL: https://platon.net/load/knigi_po_filosofii/antropologija/gumboldt_v_fon_izbrannye_trudy_po_po_jazykoznaniju/5-1-0-196 (date of access: 28.05.2025).
13. Bally Ch. (1951). *Traite de stylistique francaise*. Paris-Geneve. 392 p. URL: <https://f.eruditor.link/file/1573385/> (date of access: 28.05.2025).
14. Sartre J-P. (2021). *Being and Nothingness An Essay in Phenomenological Ontology*. K.: Publishing house Solomii Pavlychko «Osnovy». 854 p.

Стежко Ю. Дисфемізація публіцистичного дискурсу як мовна реальність воєнного стану

Анотація. Воєнні події відбилися на усіх формах суспільної свідомості, закарбувалися у ментальності та знайшли своєрідне вираження в мові суспільно-політичного дискурсу. Публіцистика стала вагомим чинником суспільної комунікації. Мета: висвітлення обумовленості мовних трансформацій в українській публіцистиці воєнними подіями та ментальними змінами суспільства.

В інформаційному обігу укорінилося поняття «мова війни», яке наразі не набуло свого остаточного дефініювання. Однак розбіжності в тлумаченні не завадили мовознавцям досліджувати пов'язані з війною лексичні інновації та їх ужиток. У запропонованій статті здійснюється дослідження соціально-семіотичних маркерів настроїв українців, обумовлених війною. Зазначається, що за часів суверенітету в Україні уже відбулися істотні зрушення в мові, зокрема, у бік відродження автентичності. Наразі ж зрушення, обумовлені війною, які відбуваються не лише на лінії зіткнення армій, а й на інформаційному фронті, коли зброєю стає влучне слово публіциста. Війна проходить через свідомість та душі українського народу, обумовила екзистенціаль ворожості, що не могло не відбитися на мові дисфемізацією, ужитком табуованої лексики, мовотворчістю. Сформувався нова соціальна реальність та адекватна їй «мова війни». Формування «мови війни» є закономірністю, яка проявлялася в усі часи загроз українству. У відповідь на ментальні зрушення українців публіцистика формує картину війни з релевантною характеристикою «чужого». Професійна компетентність публіциста проявляється у вірно визначеному способі подачі інформації – focalization. Застосовуючи дисфемії або евфемії, публіцист формує бажане ціннісне сприйняття наративу читачем. Визначається, що наразі основне завдання, яке постало перед публіцистами є формування перцепції російсько-української війни як агресії щодо українства. Зазначається, що сучасні публіцистичні конструкції наративів формуються на тлі лексико-стилістичної лібералізації, обумовленої постмодернізмом. Ужитком дисфемізмів, табуованої лексики в інтерпретації «чужого» публіцистика долає рудименти модерністської «нормальності» мови, формуючи нову мовну «нормативність». Постмодернізм декларує «свободу бути собою» у вираженні наратором суспільних установок щодо воєнних оцінок. Оцінка ідіостилу дописувача не може бути об'єктивною, вона завжди суб'єктивно обумовлена читачем. Насичення публіцистики нелітературною лексикою, дисфемізмами маємо сприймати як об'єктивну неминучість, як нову мовну «нормальність». Проте, зазначається у статті, свобода завжди обтяжена відповідальністю, тож оцінка мови публіциста визначається наслідками впливу на читача. Відзначається що вираз «мова війни» втратить своє призначення лише із забуттям самої війни.

Наведені у статті положення свідчать про необхідність осучаснення оцінки якості інформаційного забезпечення суспільства в період воєнних загроз.

Ключові слова: публіцистика, дисфемізми, табуована лексика, мовотворчість, свобода, відповідальність.

Дата першого надходження рукопису
до видання: 11.08.2025

Дата прийнятого до друку рукопису
після рецензування: 08.09.2025

Дата публікації: 21.10.2025

*Томчаковський О. Г.,**кандидат філологічних наук, доцент,**доцент кафедри прикладної лінгвістики**Національного університету «Одеська юридична академія»**<https://orcid.org/0000-0001-6586-8095>*

ПОЛІКОДОВІСТЬ АНГЛОМОВНОГО ОСВІТНЬОГО ДИСКУРСУ

Анотація. Статтю присвячено комплексному дослідженню полікодовості англomовного освітнього дискурсу, що виступає однією з ключових характеристик сучасної навчальної комунікації. У роботі проаналізовано сутність полікодовості як інтеграції різних семіотичних систем – вербальних, візуальних, аудіальних, кінетичних і цифрових – які у взаємодії формують цілісне й багаторівневе повідомлення. Особливу увагу приділено тому, що саме англійська мова, яка сьогодні виконує роль глобального засобу міжнародної комунікації, є базовим кодом, навколо якого структуруються додаткові знакові ресурси. На матеріалі письмових (підручники, навчальні посібники), усних (лекції, семінари) та цифрових (онлайн-платформи, мультимедійні курси) освітніх текстів визначено основні засоби реалізації полікодовості та показано, що їх поєднання підсилює когнітивний і прагматичний потенціал навчання. У статті окреслено функції полікодовості, а саме: когнітивну (сприяє глибшому засвоєнню знань завдяки багатоканальному сприйняттю), інформативну (забезпечує компактне та зрозуміле подання значних обсягів інформації), прагматичну (підвищує мотивацію та залученість студентів), емоційно-естетичну (створює сприятливу атмосферу навчання), аксіологічну (відображає сучасні цінності освіти, орієнтованої на інноваційність і креативність) та комунікативну (оптимізує взаємодію викладача й студентів). Проаналізовано роль полікодових стратегій як у процесі створення освітніх текстів, де вони забезпечують структурованість і наочність, так і в процесі інтерпретації, де сприяють інтегрованому сприйняттю знань. Зроблено висновок, що полікодовість англomовного освітнього дискурсу є важливим чинником підвищення ефективності навчального процесу, розвитку міжкультурної компетентності, формування критичного мислення та адаптації студентів до умов цифрової епохи.

Ключові слова: полікодовість, англomовний освітній дискурс, мультимодальність, комунікація, функції полікодовості, полікодові стратегії.

У сучасному комунікативному просторі освітній дискурс посідає особливе місце, адже він безпосередньо пов'язаний із процесами соціалізації, передавання знань, формування цінностей та професійних компетентностей. Характерною рисою освітньої комунікації сьогодні є її полікодовість, тобто інтеграція вербальних, невербальних, візуальних, аудіальних та цифрових кодів, які у взаємодії створюють цілісне багатовимірне повідомлення. У глобалізованому середовищі, де англійська мова виконує роль провідного засобу міжнародної комунікації, саме англomовний освітній дискурс стає одним із найяскравіших прикладів прояву полікодовості.

Полікодовість як комунікативна стратегія відображає зміни в сучасних педагогічних практиках, орієнтованих на мультимодальність, інтерактивність та міжкультурну взаємодію. Тексти, що функціонують у сфері освіти – від підручників і лекційних матеріалів до мультимедійних курсів та онлайн-платформ – поєднують різні семіотичні системи, формуючи нові способи

репрезентації знань та впливу на адресата. Залучення поліграфічних, іконічних, аудіовізуальних та цифрових компонентів підсилює когнітивний і прагматичний потенціал освітнього дискурсу, робить його більш доступним і привабливим для сучасного покоління здобувачів освіти.

Актуальність дослідження полікодовості англomовного освітнього дискурсу зумовлена зростанням ролі мультимодальних ресурсів у навчанні, необхідністю аналізу їхнього впливу на процеси комунікації, сприйняття та засвоєння інформації. Вивчення цього феномену дозволяє глибше зрозуміти закономірності функціонування освітніх текстів у цифрову епоху, а також визначити нові підходи до їх перекладу, адаптації й використання в міжкультурному контексті.

Метою статті є з'ясування специфіки прояву полікодовості в англomовному освітньому дискурсі, виявлення її основних засобів та функцій, а також аналіз ролі полікодових стратегій у процесі створення та інтерпретації освітніх текстів.

Дослідження полікодовості англomовного освітнього дискурсу спирається на напрацювання сучасної лінгвістики та суміжних наук, які розглядають мову у взаємодії з іншими семіотичними системами. У працях вітчизняних і зарубіжних учених підкреслюється, що полікодовий текст є потужним засобом інтеграції вербальних та невербальних компонентів, що забезпечує підвищення ефективності навчального процесу. Зокрема, І. Гуменюк наголошує, що полікодовий текст дозволяє реалізувати текстоцентричну технологію навчання, оскільки сприяє формуванню комплексного розуміння інформації, активізує когнітивні процеси й відповідає потребам сучасного студентства [1].

Теоретичною базою для аналізу полікодовості слугують фундаментальні лексикографічні й термінологічні студії, серед яких варто виокремити працю А. Загнітка, де подано систематизований корпус понять сучасної лінгвістики [2]. У ній відображено не лише класичні категорії, але й сучасні тенденції, що дозволяє розглядати полікодовість у широкому когнітивно-комунікативному контексті. Важливими для осмислення проблеми є дослідження Н. Непийводи, де на матеріалі української науково-технічної літератури проаналізовано функціонально-стилістичні параметри наукової мови [3]. Даний підхід демонструє, що мова у сфері науки й освіти завжди поєднується з позамовними засобами, які підсилюють її інформативність. У роботі Л. Солощук простежено взаємодію вербальних і невербальних компонентів англomовної комунікації, що особливо релевантно для вивчення освітнього дискурсу [4].

Полікодовість художнього й освітнього текстів досліджує й О. Сподарик, наголошуючи на постмодерних характеристиках цього явища та його ролі у формуванні нової моделі текстувальності [5]. Також аналізується специфіка англomовних навчальних словників, які самі по собі є прикладом полікодових текстів, адже поєднують вербальні дефініції з ілюстратив-

ним матеріалом і структурними позначеннями [6].

Зарубіжна лексикографічна традиція також активно звертається до питання полікодовості. Так, Г. Несі досліджує функцію ілюстрацій у навчальних словниках і підкреслює їх значення для кращого засвоєння лексики [7]. С. Тарп у своїй теорії навчальних словників обґрунтовує необхідність інтеграції вербальних і невербальних засобів як складової сучасної лексикографічної практики [8].

Отже, теоретичне підґрунтя вивчення полікодовості англomовного освітнього дискурсу становлять когнітивні, семіотичні та лексикографічні підходи, що у своїй сукупності дозволяють розглядати полікодовість як комплексний феномен, спрямований на підвищення інформативності, когнітивної ефективності та міжкультурної релевантності освітньої комунікації.

Полікодовість англomовного освітнього дискурсу виявляється у взаємодії різнорідних знакових систем, що спільно формують цілісний комунікативний простір навчання. Специфіка цього явища полягає в тому, що вербальний компонент (усна чи писемна англійська мова) ніколи не функціонує ізольовано, а інтегрується з візуальними, аудіальними, кінетичними й цифровими кодами, посилюючи ефективність передачі знань та підвищуючи їхню доступність.

По-перше, у письмовому освітньому дискурсі (підручники, навчальні посібники, методичні матеріали) полікодовість реалізується через поєднання тексту з графіками, таблицями, діаграмами, ілюстраціями, схемами. Таке поєднання виконує пояснювальну, ілюстративну та узагальнювальну функції, сприяючи глибшому розумінню матеріалу й активізації візуальної пам'яті студентів.

По-друге, в усному освітньому дискурсі (лекції, семінари, тренінги) значну роль відіграють невербальні засоби: інтонація, темп мовлення, жести, міміка, які підсилюють комунікативний ефект і створюють додаткові канали смислової інформації. Використання мультимедійних технологій у поєднанні з живим словом викладача забезпечує багаторівневу рецепцію знань.

По-третє, цифровий освітній дискурс, що функціонує на онлайн-платформах, у віртуальних класах і мобільних додатках, є найбільш показовим прикладом сучасної полікодовості. Тут поєднуються вербальні інструкції, інтерактивні тести, анімація, відео– та аудіофайли, інфографіка, гіперпосилання. Такі тексти мають інтерактивний характер і створюють багатоканальний інформаційний простір, де студент виступає активним учасником комунікації.

Специфіка прояву полікодовості також полягає у її функціях. Вона не лише підсилює інформативність, а й виконує когнітивну функцію (сприяє кращому засвоєнню матеріалу завдяки поєднанню різних каналів сприйняття), прагматичну (забезпечує мотивацію та залучення студентів), аксіологічну (відображає цінності культури навчання, орієнтованої на інноваційність і креативність). В англomовному освітньому середовищі полікодовість стає засобом формування міжкультурної компетентності, адже студенти не лише сприймають інформацію, а й навчаються інтерпретувати й продукувати тексти, що поєднують різні коди.

Таким чином, специфіка полікодовості англomовного освітнього дискурсу полягає в її інтегративному характері, орієнтації на мультимодальність, взаємодії традиційних і цифрових ресурсів, а також у функціональній спрямованості на посилення когнітивного та комунікативного потенціалу навчального процесу.

Полікодовість англomовного освітнього дискурсу реалізується через широкий спектр засобів, які інтегрують вербальні

й невербальні ресурси та забезпечують багатоканальне передавання знань. Ключовим засобом виступає вербальна складова – англійська мова в усній та писемній формах, яка є базою для структурування змісту. Водночас її ефективність значно зростає завдяки поєднанню з іншими кодами.

До візуальних засобів належать ілюстрації, фотографії, схеми, графіки, таблиці, інфографіка, які забезпечують наочність та підвищують рівень сприйняття інформації. Аудіальні засоби включають інтонаційні засоби, музику, аудіозаписи, подкасти, що сприяють формуванню слухових асоціацій і полегшують засвоєння матеріалу. Кінетичні засоби, такі як жести, міміка, пози викладача, посилюють комунікативний ефект та створюють додатковий пласт смислів. Цифрові й мультимедійні засоби охоплюють інтерактивні платформи, відео, анімацію, гіперпосилання, віртуальні симуляції, що відкривають нові можливості для інтерактивного та індивідуалізованого навчання.

Функції полікодовості в освітньому дискурсі є багатограними. Передусім це когнітивна функція, яка полягає у сприянні глибшому засвоєнню знань завдяки залученню різних каналів сприйняття. Інформативна функція проявляється в можливості подати значний обсяг даних у стислій та зрозумілій формі через поєднання тексту й візуальних компонентів. Прагматична функція забезпечує мотивацію та залученість студентів до освітнього процесу, оскільки полікодові матеріали є динамічнішими та цікавішими. Емоційно-естетична функція виявляється в тому, що використання мультимедіа створює сприятливу атмосферу навчання й активізує емоційне сприйняття. Аксіологічна функція полягає у відображенні сучасних цінностей освітнього середовища – інноваційності, інтерактивності, доступності та міжкультурності. Нарешті, комунікативна функція забезпечує ефективну взаємодію між викладачем і студентами, розширюючи можливості для обміну інформацією.

Отже, основні засоби полікодовості англomовного освітнього дискурсу – це вербальні, візуальні, аудіальні, кінетичні та цифрові ресурси, а їхні функції спрямовані на інтеграцію пізнавального, інформаційного, емоційного й культурного вимірів навчальної комунікації.

Полікодові стратегії в англomовному освітньому дискурсі відіграють ключову роль, оскільки забезпечують ефективність комунікації між викладачем і студентами, оптимізують процес передавання знань та впливають на якість їх засвоєння. Вони реалізуються через інтеграцію різних кодів – вербальних, візуальних, аудіальних, кінетичних та цифрових – і формують мультимодальний характер освітнього тексту, що відповідає когнітивним особливостям сучасного реципієнта.

На етапі створення освітніх текстів полікодові стратегії дозволяють авторів поєднувати традиційний письмовий або усний виклад матеріалу з додатковими знаковими системами. Використання графіків, діаграм, інфографіки чи ілюстрацій забезпечує візуалізацію складних понять, підвищує доступність і структурованість інформації. Мультимедійні ресурси (відео, аудіо, інтерактивні вправи) урізноманітнюють навчальний матеріал, створюючи багатоканальний простір навчання. Полікодові стратегії в такий спосіб виступають інструментом підвищення мотивації студентів і забезпечення їх активної участі у навчальному процесі.

В інтерпретації освітніх текстів роль полікодовості полягає у формуванні комплексного сприйняття інформації. Завдяки взаємодії вербальних і невербальних каналів учасники комунікації отримують змогу інтегрувати різні типи інформації у єдине цілісне знання. Візуальні елементи активізують образне мислення, аудіальні – слухову пам'ять, невербальні (жести,

міміка) – підсилюють прагматичний аспект спілкування, тоді як цифрові ресурси сприяють індивідуалізації навчання. Полікодовість уможливорює гнучке тлумачення тексту залежно від попереднього досвіду та когнітивних стратегій реципієнта, що підкреслює її інтерпретаційний потенціал.

Функціонально полікодові стратегії забезпечують не лише інформативність і доступність матеріалу, але й когнітивну підтримку (полегшення запам'ятовування, структурування знань), прагматичний вплив (залучення студентів, стимулювання активності), а також культурно-ціннісну репрезентацію (передавання моделей міжкультурної комунікації та глобальних освітніх стандартів). У сучасному англомовному освітньому середовищі вони стають необхідним елементом навчальної комунікації, що відповідає вимогам мультимедійної та цифрової епохи.

Таким чином, полікодові стратегії у процесі створення та інтерпретації освітніх текстів виконують роль медіаторів між інформацією й адресатом, забезпечуючи багаторівневість, інтерактивність і доступність знань. Вони не лише підвищують ефективність навчального процесу, а й сприяють формуванню нових когнітивних та комунікативних навичок у студентів, що визначає їхню провідну роль у сучасному освітньому дискурсі.

У результаті проведеного дослідження встановлено, що полікодовість є однією з визначальних характеристик англомовного освітнього дискурсу, яка забезпечує його багаторівневість та інтегративність. Вона виявляється у взаємодії вербальних, візуальних, аудіальних, кінетичних і цифрових кодів, що у сукупності формують цілісний комунікативний простір навчання. Завдяки цьому освітні тексти набувають мультимодального характеру, поєднуючи традиційні й інноваційні ресурси, що значно підвищує ефективність передавання знань.

З'ясовано, що основними засобами реалізації полікодовості є вербальні тексти у взаємодії з графіками, таблицями, ілюстраціями, інфографікою, аудіовізуальними матеріалами та мультимедійними платформами. Таке поєднання забезпечує не лише інформативність, але й пізнавальну, прагматичну, емоційно-естетичну та аксіологічну функції. Полікодовість підсилює когнітивний потенціал освітніх матеріалів, сприяє кращому засвоєнню інформації, створює умови для інтерактивності та залучення студентів до активної комунікації.

Аналіз ролі полікодових стратегій показав, що вони виконують подвійну функцію: на етапі створення освітніх текстів забезпечують структуруваність, наочність та різноманітність подачі знань, а на етапі інтерпретації – сприяють комплексному сприйняттю й осмисленню матеріалу. Завдяки взаємодії різних кодів студенти отримують можливість інтегрувати інформацію через кілька каналів сприйняття, що підвищує ефективність навчання і розвиває нові когнітивні та комунікативні навички.

Отже, полікодовість англомовного освітнього дискурсу виступає не лише ознакою сучасних педагогічних практик, але й важливим чинником формування міжкультурної компетентності, креативності та критичного мислення здобувачів освіти. Її вивчення відкриває перспективи для подальших досліджень мультимодальних стратегій у глобалізованому освітньому просторі та дає можливість розробки нових підходів до створення і перекладу освітніх матеріалів у цифрову епоху.

Література:

1. Гуменюк І. Полікодовий текст як засіб реалізації текстоцентричної технології навчання. *Наука і освіта*. 2020. № 3. С. 97-103.
2. Загнітко А. Сучасний лінгвістичний словник. Вінниця: ТВОРИ, 2020. 920 с.
3. Непийвода Н. Ф. Мова української науково-технічної літератури (функціонально-стилістичний аспект): дис... д-ра філол. наук: 10.02.01; НАН України, Ін-т укр. мови. Київ, 1997. 421 с.

4. Солощук Л.В. Взаємодія вербальних і невербальних компонентів комунікації у сучасному англомовному дискурсі / дис. ... доктора філол. наук: 10.02.04. Київ, 2009. 469 с.
5. Сподарик О.В. Постмодерна характеристика полікодового художнього тексту. *Наукові записки. Серія "Філологічна"*. 2012. Випуск 27. С. 274-276.
6. Томчаковський О. Г. Комунікативна специфіка англомовних навчальних словників. *Європейський вибір України, розвиток науки та національна безпека в реаліях масштабної військової агресії та глобальних викликів XXI століття» (до 25-річчя Національного університету «Одеська юридична академія» та 175-річчя Одеської школи права) : у 2 т. : матеріали Міжнар. наук.-практ. конф. (м. Одеса, 17 червня 2022 р.)*. Одеса : Видавничий дім «Гельветика», 2022. Т. 1. С. 783-785.
7. Nesi H. How Many Words is a Picture Worth? A Review of Illustrations in Dictionaries. *Learners' dictionary: state of the art* / Ed. by M.L.Tickoo. Singapore: Seameo regional language center, 1989. Anthology Series 23. P. 124-134.
8. Tarp S. The foundations of the theory of learners' dictionaries. *Lexicographica* / Edited by F.F.M. Dolezan and others. Berlin/NY: Niemeyer, 2009. № 25. P. 155-168.
9. British Council. URL: <https://learnenglish.britishcouncil.org/> (дата звернення: 5.08.2025)

Tomchakovskiy O. Polycode nature of English educational discourse

Summary. The article is devoted to a comprehensive study of the polycode nature of English educational discourse, which is one of the key characteristics of modern academic communication. The paper analyzes the essence of polycodeness as the integration of different semiotic systems – verbal, visual, audio, kinetic, and digital – which, in interaction, form a coherent and multi-layered message. Particular attention is paid to the fact that English, which today serves as a global means of international communication, functions as the basic code around which additional semiotic resources are structured. Based on written (textbooks, study guides), oral (lectures, seminars), and digital (online platforms, multimedia courses) educational texts, the main means of implementing polycodeness are identified, and it is shown that their combination enhances the cognitive and pragmatic potential of learning. The article outlines the functions of polycodeness, namely: cognitive (facilitating deeper knowledge acquisition through multimodal perception), informative (providing compact and clear presentation of large amounts of information), pragmatic (increasing students' motivation and engagement), emotional-aesthetic (creating a favorable learning atmosphere), axiological (reflecting the modern values of education focused on innovation and creativity), and communicative (optimizing teacher-student interaction). The role of polycode strategies is analyzed both in the process of creating educational texts, where they ensure structure and clarity, and in the process of interpretation, where they contribute to the integrated perception of knowledge. It is concluded that the polycode nature of English educational discourse is an important factor in improving the effectiveness of the learning process, developing intercultural competence, fostering critical thinking, and adapting students to the conditions of the digital age.

Key words: polycodeness, English educational discourse, multimodality, communication, functions of polycodeness, polycode strategies.

Дата першого надходження рукопису
до видання: 19.08.2025

Дата прийнятого до друку рукопису
після рецензування: 15.09.2025

Дата публікації: 21.10.2025

*Hajiyeva B. N.,**PhD, Assoc.prof., Department of Turkish Philology**Baku State University**<https://orcid.org/0000-0002-8683-3825>*

THE PROCESS OF THE FORMATION OF LEXICAL-SEMANTIC AND MORPHOLOGICAL FEATURES OF ARCHAIC WORDS IN TURKISH

Summary. Archaisms are of great importance not only from a linguistic perspective but also in terms of understanding a nation's history and culture. Accurate study of archaisms plays a significant role in the analysis of historical texts and classical literature. Archaisms contain valuable information related to the past lifestyle, customs, and traditions of a people. As expressive tools of literary style, they hold a special influence in literary works. The use of archaisms enhances the artistic strength of a piece and helps create the atmosphere of ancient times. They are valuable examples preserving the historical layers of the language. Studying them means properly understanding the history of the language. In addition to showcasing the richness of the Turkish vocabulary, they contribute to the comprehension of a nation's spiritual identity.

This article investigates the lexical-semantic and grammatical features of archaisms, analyzing archaic sounds, suffixes, and words. It emphasizes that four main types of archaisms have formed in the Turkish language – lexical, phonetic, morphological, and semantic – and supports this with examples. Although many borrowed words from Arabic, Persian, and European languages still have equivalents today, they have not completely disappeared from active vocabulary. The fact that most of them still retain considerable functional usage is illustrated with concrete examples.

The archaization of words in a language is closely related to the language's internal rules and historical development process. It is not correct to regard archaisms as entirely obsolete. Even though archaic words are old, they do not completely disappear; they maintain their vitality in certain styles of language, particularly in literary and academic texts. Just as some words emerged during specific historical periods due to socio-economic and political processes, over time, they also change according to the needs of the new environment. In these historically-driven changes, many objects and events change or cease to exist. Such outdated words are classified as historicisms. Historicism terms are categorized by fields and can refer to units of measurement, official titles, clothing, tools, or the generalized names of people from various social classes.

Words like “yeniçeri” (janissary), “tekfur” (Byzantine ruler), “otag” (tent), “devşirme” (child levy), “timar” (land grant), “Divani-tuğra”, “Divani Risalet”, “Divan-ı İşraf”, “candar” (bodyguard), “alemdar” (standard-bearer), “çaşnigir” (taster), “abdar” (water bearer), “cülus” (ascension), “emiri-şikar” (chief hunter) in Turkish have undergone such changes, were used during specific periods, and are now considered historicisms as they have fallen out of active usage.

The article also analyzes archaic words found in reduplications and dialects in Turkey Turkish, thereby reinforcing the notion that the process of word archaization in language is a natural and valid one.

Key words: lexicology, archaisms, lexical-semantic meaning, grammatical meaning, historicisms.

Introduction. Since language is a social phenomenon, all historical events and changes in society are reflected in language. New words constantly emerge, while some words become obsolete and gradually fall out of use. The term “archaism” derives from the Greek word *archaios*, meaning “ancient.” The word *archaic* comes from *arkhaios* (first, ancient) with the suffix *-ikos*. In linguistics, archaisms can be considered the antonym of neologisms. A language's vocabulary is always dynamic and evolving. Generally, the number of new words entering the active vocabulary is always higher than the number of words leaving it. In our modern era, where scientific and technological progress is advancing rapidly, the formation and internal activation of neologisms in the language is very relevant. Conversely, the process of word archaization is relatively slow.

Research Method. The research utilizes descriptive, historical-comparative, and illustrative methods.

Relevance of the Study Archaisms are important not only from a linguistic perspective but also in understanding a nation's history and culture. Their proper analysis plays a significant role in the study of historical texts and classical literature. Archaisms contain information related to the past lifestyle and traditions of a people. They have a strong expressive power in literary works and help in recreating the aura of ancient times. They are valuable linguistic artifacts that preserve the historical layers of the language. Studying them means correctly interpreting the history of our language.

In addition to demonstrating the richness of the Turkish lexicon, they also contribute to a deeper understanding of the nation's spiritual identity.

1.1. The Process of Formation of Archaic Words

Some words are actively used during a particular time period, and later their usage narrows; sometimes they regain prominence in the lexicon with a new meaning. For example, in Azerbaijani, the word “*ismaric*” (message) was once commonly used to mean “news” or “instruction.” From the second half of the 20th century, its use declined. However, since the beginning of the 21st century, the word regained popularity with a meaning close to “message.” In recent years, while the word has re-entered the active vocabulary, its frequency of usage appears to be slightly declining.

Generally, a language's vocabulary is divided into two categories: the active vocabulary and the passive vocabulary.

– Active vocabulary consists of commonly used and universally understood words.

– Passive vocabulary includes archaic words and neologisms, which are less frequently used.

Within the group of outdated words, there are two subcategories: archaisms and historicism terms.

1.1. Examples of Archaic Words

Examples such as *arı* – pure, *uçmağ* – paradise, *ırak* – far, *ayıtmak* – to say, *damu* – hell, and *varmak* – to go are considered archaic words. It is worth noting that the word “*uçmağ*”, meaning “paradise”, has regained its vitality and is no longer considered archaic. It has re-entered the active vocabulary of the Turkish language. In modern Turkish, the expression “*Yeri uçmağ olsun*” (“May their place be paradise”) is now widely used.

1.2. Archaic Sounds and Archaic Suffixes

Among the gerund suffixes in Turkish, the archaic *-iban* gerund suffix is frequently cited as an example. This can be confirmed with examples from Heyran Khanum’s works:

*Ahü feganlar çeküben eyledim,
Göz baxuban görmedi dildarını.
(Ahü-feganlar çeküben eyledim, göz baxuban görmedi dildarını.)*
[1, p. 57]

In general, categorizing archaisms under three main groups – archaic sounds, archaic suffixes, and archaic words – provides a more accurate analytical framework.

- Archaic sounds in Turkish include phonetic changes such as:
- b-m alternation
- “nasal n” (deep/nasal N)
- k-g alternation

Examples from Old and Modern Turkish:

Old Turkic	Modern Turkish / Azerbaijani
men, min, bin	ben, mən
gönül	gönül, könül
anrı	anrı
tanrı	Tanrı

These sound changes can also be observed in some reduplicated forms. For example:

- In Turkey Turkish: “*adam madam*”
- In Azerbaijani Turkish: “*adam badam*”, often found in folk tales.

Archaic suffixes include:

- *-iban* / *-üban* → *görüben*, *kalkuban*, *deyüben*
- *-alu*² (gerund suffix): Still used in modern Turkish as *-alı/-əli* to indicate time.

o Example: “*Köye taşınalı bir yıl olmuştu.*”

However, this suffix has lost its productivity in Azerbaijani and become archaic.

- *-malu*: An old form of the necessity mood suffix. Modern equivalent: *-malı* / *-meli*.

- *-sar*² + personal pronouns (conditional mood):
- *okusar ben*, *okusar sen*, *okusar o*
- Today: *okusa ben*, *okusa sen*, *okusa o*
- Example from modern Turkish:

Dilden gelen elden gelse, her yoksul bey olurdu.

Köpeğin duası kabul olsa, gökten kemik yağardı.

1.3. Lexical Archaisms

The third group, archaic words, covers a broader field compared to archaic sounds and suffixes.

Examples:

1. *içre* (inside), *görset* (to show), *ayıtmak* (to say), *arkalık* (support), *imdi* (now), *pantol*

2. *ayruk* (other), *aşak* (down)

3. *depretmek* (to shake), *dürüşmek* (to strive, make effort)

Haydar Ediskun, in his work “*Dilbilgisi*”, emphasizes that the meanings of words are not fixed but variable and are influenced by societal change and cultural development. Over time, words such as:

- *yüz yazısı* (bridal makeup),
- *soygun kadın* (the woman who welcomes guests at weddings),
- *ince yemek* (wedding feast),
- *düyün saçısı* (wedding gift),
- *paçalık* (dress worn by the bride the day after the wedding) have gradually disappeared from the language.

[2, p. 93]

Other archaic words that have lost their functionality:

- *kalemtıraş* (penknife used for sharpening reed pens)
- *hattat*, *katib*
- *cam kırığı*, *izmarit*, *söğüt yaprağı*
- *palanga* (the courtyard where traditional theatre plays were held)

- *papara* (a type of zurna played in folk theatre)

- *maşlah* (short cloak), *hotoz*, *Mecidi fes*, *Azizi fes*

- *pelerinli çarşaf*, *getr*, *cübbe* (types of clothing)

- *hanto*, *talika*, *koçu*, *lando*, *katip odası* (types of carriages)

- *musikar*, *çenk*, *şeştar*, *kudüm*, *santur* (musical instruments)

These have gradually fallen out of use in Turkish.

[2, p. 93]

T. Afandiyeva, in “*Lexical Stylistics of the Azerbaijani Language*,” notes that archaisms are words that have lost active usage and passed from the active to the passive vocabulary. She rightly emphasizes that the concept of archaism is quite broad. In explaining lexical-semantic archaisms, using the more specific term “*archaic words*” is more appropriate.

The process of archaization is complex and occurs gradually over a long period [3 p. 227].

When a word moves from the active to the passive vocabulary, its meaning may still be understood by the older generation, but it becomes unclear to younger speakers. Sometimes, words take on new meanings over time.

For example, the word “*efendi*” is of Greek origin and once referred to a rank or title in the Ottoman court. In the 19th century, it was used as a form of address for princes, religious leaders, foreign nationals, and non-Muslims, as well as civilians. It was often placed between other official titles such as *Pasha* and *Bey*. However, after the abolition of titles and traditional forms of address in the Turkish Republic in 1934, the word “*efendi*” ceased to be used officially.

[4, p. 80]

Thus, while *efendi* has disappeared as a historical term, it has acquired new uses and has not undergone complete archaization.

This word (“*efendim*”) is used in spoken language as a form of address and acquires different meanings depending on the situation.

[4, p. 81]

1) – *Ali!*

– *Efendim!*

In this example, “*efendim*” means “*I’m here*” or “*Yes?*”

2) – *Which university did you graduate from?*

– *Efendim?*

In this case, “*efendim*” means “*Excuse me, I didn’t hear you. Could you please repeat the question?*”

3) – *He was quite an “efendi” man.*

Here, “*efendi*” carries the meaning “*polite*”, “*courteous*”, or “*well-mannered*.”

As can be seen, the word “*efendim*”, which had once entered the passive lexicon as a historicism, has managed to re-enter the active vocabulary with new meanings.

Historical Changes and Historicisms

Historical developments often lead to changes in objects and events, and some of them cease to exist. Words describing such outdated phenomena are called historical words or historicism. These are categorized by domains such as units of measurement, titles and positions, clothing, or terms used to denote specific social classes.

Examples of historicisms in Turkish (Turkey Turkish):

Outdated Clothing Terms

- *Çepken*: a short, sleeveless vest, mostly worn by women
- *Mintan*: shirt
- *Kuşak*: belt
- *Çakşır*: wide trousers
- *Zıbın*: infant undergarment
- *Şayak*: a thick coat fabric for men
- *Zımpara*: an overcoat made of thick cloth during the Ottoman era

“*When he stood up, he was surprised: he had grown taller and his çepken was torn.*” [1, p. 177]

Outdated Titles and Positions

- *Kapıcıbaşı*: chief gatekeeper in the palace
- *Çırak*: apprentice
- *Kalfa*: journeyman, pre-master level
- *Mübaşir*: court crier
- *Kethüda*: administrative assistant, village representative
- *Sadrazam*: grand vizier
- *Defterdar*: head of finance
- *Serdengeçti*: soldier who risks his life
- *Mülazim*: candidate officer (lieutenant)
- *Katip*: scribe, official writer
- *Şehremini*: mayor
- *Müderris*: teacher in a madrasa
- *Naip*: assistant to a judge
- *Encümeni Daniş*: Academy of Sciences

Once, a journeyman working under a potter set out to start his own business. [5, p. 49]

If you don’t apprentice while you’re young, you’ll regret it later. [6, p. 115]

In 1850, “*Encümeni Daniş*” decided that historical, lexicographic, and grammar books should be written in “plain Turkish,” showing the growing dissatisfaction in scholarly circles with linguistic complexity.

[7, p. 90]

Outdated Units of Measurement

– *Arşın*: approximately 68 cm (widely used in both Turkish and Azerbaijani). Appears in Uzeyir Hajibeyov’s famous operetta “*Arşın Mal Alan*”.

- *Fersah*: ~5.5 km
- *Okka*: ~1282–1300 grams
- *Kıyya*: ~1289 grams, close to an okka
- *Batman*: 6–7.5 kg (regional differences exist)

– *Endaze*: unit for measuring fabric (65–75 cm)

– *Çile*: 40-day period

– *Dönüm*: 919 m² (land measurement)

These measurement units still appear in Turkish literary texts today. Many of them also live on in Azerbaijani proverbs and idioms:

– “*Ağır otur, batman gəl*” – “Sit still and let your weight be felt”

– “*Çillə çıxmamış yaz olmaz*” – “Spring doesn’t come before the end of the 40-day cold”

– “*Söz var okka ilə, söz var dirhəm ilə*” – “Some words weigh an okka, some only a dirham”

– “*Bir batman söz danışmaq*” – “To talk endlessly”

– “*Əndazədən çıxmaq*” – “To go beyond the limit”

– “*Gərək hər işdə əndazəni gözləyəsan*” – “One must observe limits in everything”

E. Demirchizade rightly states that “not all archaic words meet the same fate.” Some are completely forgotten, some continue to live in dialects or regional speech, some are borrowed into other languages and thus become archaic in their original language, and some regain vitality and re-enter the active vocabulary. [8, p. 99]

2. Archaization of Borrowed Words from Eastern and Western Languages

There are different approaches to determining why words become archaic. If the object or concept a word represents loses relevance due to historical developments, the word may fall into disuse. This can include objects, events, or official titles.

Examples:

– *Kama*: dagger

– *Kapıkulu*: servant/soldier of the Ottoman state

– *Yeniçeri*: janissary (Ottoman soldier)

Sometimes, a synonym replaces the original word, gradually narrowing its usage and rendering it archaic. For example:

– *Mektep* → replaced by *okul*

– *Lisan* → replaced by *dil*

– *Serdar* → replaced by *başçı*

– *Cariye* → replaced by *yardımcı* (though “*yardımcı*” can also have other meanings)

“*The old school... It was one-story and unpainted... There was only one punishment at school: beating.*”

[1, p. 164]

With time, new words enter the language as a result of socio-political changes. In the 19th century, many French words were adopted into Turkish. Some of these words have since become archaic, while others are still in active use.

Now archaic examples from French:

– *Randevu* (rendezvous),

– *Abajur* (lampshade),

– *Panjur* (shutter),

– *Sör* (Sister, female teacher)

“*I’ll never forget how the ‘Sörs’ fed up with my mischief and chatter, isolated me in a single desk in the corner.*”

[1, p. 213]

“*During class, with my hands locked under my chin and my eyes lifted toward the real sky seen through the window shutters, the Sörs believed I had started to behave.*”

[1, p. 214]

French words still active in Turkish:

– *Etajer, mersi, asansör, diyet, kuaför, gazoz, ambalaj, ampul, balon, bariyer, bonfile, garson*

Some archaic words have been replaced by modern equivalents:

- *İmdi* → *şimdi* (now)
- *Pantol* → *pantolon* (pants)
- *Çeri* → *asker* (soldier)
- *Tamu* → *cehennem* (hell)
- *Yağu* → *düşman* (enemy)
- *Yad* → *yabancı* (foreigner)

The outdated vocabulary and sentence structures of a language typically persist in literary texts that preserve these elements. Archaisms include old words, expressions, and syntactic patterns used in speech or writing. A language does not easily tolerate either archaisms or neologisms. Abandoning old words and adapting to new ones is a gradual process that takes time.

Some examples and forms, originally borrowed from Arabic and now archaic, remain preserved in the language of literary

works. For instance: I was alone, but I had an “imaginary” friend in front of me. [7, p. 90] “Muhayyel” means imagined. The darkness in his eyes might have created a brightness in his mind, away from the sensations outside. [7, p. 75] The word “tahassüs” is an outdated word and today it is replaced by “feeling” (*duygulanım*). We are not even aware of the geometry of the street. But it might have drawn the curves, rectangles, the map, and details of the street in his mind. [7, p. 75] The word “həndəsə” (geometry) still remains in use in Azerbaijani today. In Turkish, the variant “geometri” is used. The same applies to the word “maışet” (livelihood). “I was listening to the coffeehouse. People beyond discussions about livelihood were not talking about anything.” [9, p. 2] This Arabic-origin word is considered outdated in Turkish. However, in Azerbaijani, the word “məişət” is still frequently used today. In Turkish, the word “maışet” is now replaced by “geçim” or “geçinme” (livelihood, subsistence). The word “münhani” is now replaced by “eğri” (curve), and “müstatil” is replaced by the mathematical term “dikdörtgen” (rectangle). A mirror that makes beautiful people look ugly embellishes their

Examples of Archaic Borrowed Words from Arabic and Persian in the Turkish Language and Their Equivalents	Examples of Archaic Borrowed Words from European Languages in the Turkish Language and Their Equivalents
ab – water abluka – siege, blockade (<i>mühasirə</i>) adabi müaşeret – etiquette, manners (<i>görgü kuralları</i>) ağuş – embrace, arms (<i>kucak</i>) amme – public (<i>kamu</i>) amme hukuku – public law (<i>kamu tüzesi</i>) ananevi – traditional (<i>geleneksel</i>) asri – modern (<i>çağdaş</i>) basiretli – farsighted, prudent (<i>öngörülü</i>) beynelmilel – international (<i>uluslararası</i>) cürüm – crime (<i>suç</i>) darbi mesel – proverb (<i>atasözü</i>) destur – make way! (archaic exclamation like <i>savulun</i>) devasa – gigantic (<i>irice</i>) ebat – dimensions, size (<i>boyut</i>) emare – sign, indication (<i>belirti</i>) esef – sorrow, regret (<i>üzüntü, acı</i>) evsaf – qualities (<i>nitelikler</i>) ezkaza – accidentally (<i>yanlışlıkla</i>) faraziye – assumption (<i>varsayım</i>) fütur – indifference, lack of importance (<i>önemseme</i>) gureba – the poor, the destitute (<i>kimsesizler</i>) haris – greedy (<i>açgözlü</i>) sayru – ill, sick (<i>hasta</i>) hatmetmek – to finish, to complete (<i>bitirmek</i>) havadis – news (<i>salık</i>) peder – father (<i>baba</i>) heyelan – landslide (<i>göçük</i>) hicret etmek – to migrate (<i>göç etmek</i>) künfeyekun – shattered, completely ruined (<i>darmadağın</i>) mancana – barrel (<i>fiçir</i>) mazbata – official report, written record (<i>tutanak</i>) mücavir – adjacent, neighboring (<i>komşu</i>) mucrim – criminal (<i>suçlu</i>)	aforoz – excommunication, exclusion (<i>dışlama</i>) angaşman – engagement, commitment (<i>bağlantı</i>) bijüteri – costume jewelry (<i>takı</i>) dermatolog – dermatologist (<i>deribilim</i>) doktrin – doctrine (<i>öğreti</i>) esans – essence, fragrance (<i>koku</i>) (Note: You wrote <i>konu</i> , but <i>esans</i> typically means fragrance.) fiyonk – ribbon bow (<i>kelebek</i>) garnizon – garrison (<i>alay</i>) hegemoniya – hegemony, dominance (<i>egemenlik, baskı</i>) iskonto – discount (<i>indirim</i>) manifesto – manifesto (<i>bildiri</i>) (Corrected: <i>bildik</i> should be <i>bildiri</i>) pansiyon – boarding house (<i>barınak</i>) trotuar – sidewalk (<i>kaldırım</i>) rejisör – director (<i>yönetmen</i>) bombe – bulge, swelling (<i>şişkinlik</i>) averaj – average (<i>ortalama</i>) bonkör – generous (<i>cömert</i>) kambiyo – foreign exchange (<i>dış ticaret</i>) aforizma – aphorism, saying brülör – collar (part of clothing) sör – nun, a female religious official in the Catholic Church
The following examples borrowed from Arabic-Persian as well as European languages still remain in the active vocabulary today despite having equivalents, and most of these examples are used quite frequently:	
akabininde – at the end alafranga – French, European alenen – openly arıza – malfunction arzuhal – petition asayiş – order beyhude – in vain binaen – based on caiz – permissible cazip – attractive cengâver – knight cüsseli – large-bodied efsun – magic	çiroz – skinny hummalı – intense istirham – request kademe – step mazhar olmak – to attain, to have a state meziyet – advantage esna – moment fani – mortal fazilet – virtue fer – purity, light feza – space fobi – fear fonksiyon – function

interior. [9, p. 7] The word “derun” in the example means “inside, interior,” and “tefriş etmek” means “to furnish, to decorate,” both being old words. Some words, created in a certain historical period due to social, economic, and political processes, change over time according to new environmental demands.

In the shop of milkman Pandeli Efendi, a “piştov” hangs. [7, p.100] The word “piştov” in this example is a type of pistol used in the Ottoman army.

“One of my relatives is detained there; I will go see him, I am waiting for the visiting hour,” he said. [1, p. 251] The word “mevkuf” in the example is outdated; today it is replaced by “tutuklu” or “tutuklanmış” (detained, arrested).

3. Types of Archaisms.

Different approaches exist to categorizing archaisms in Turkic languages. In Turkic linguistics, this differentiation is hardly made. In Azerbaijani Turkish, which belongs to the same language family, there are various approaches. H. Həsənov and S. Cəfərov categorized archaisms into three groups: lexical, semantic, and lexical-phonetic archaisms [10, p. 156]; [11, p. 69].

The following classification of archaisms in Turkish, in our opinion, is more accurate: lexical archaisms, phonetic archaisms, morphological archaisms, semantic archaisms, and morphological archaisms.

Lexical archaisms are old words that have lost their currency. These words retained their original meanings but underwent changes in form. For example, the Ottoman Turkish word “hatun” gave way to “kadın” in modern Turkish. Likewise, the words for directions “şimal” and “cenup” have been replaced by “kuzey” and “güney” in modern Turkish.

Phonetic archaisms refer to words that have undergone phonetic changes. For example, “karındaş,” “kaygu,” “içün,” and “içre” are phonetic archaisms. Their modern equivalents are “kardeş,” “kaygı,” “için,” and “içinde.”

Morphological archaisms refer to examples reflected in word structure and suffixes. The ancient suffixes “-garu,” “-gerü” can be cited. They were used to form adverbs of place: dışgaru, içgerü. In modern Turkish, these appear as “dışarı,” “içeri.” Similarly, the suffix “-leyin” helped form words like “bencileyün,” “sencileyün,” commonly found in folk poetry, meaning “like me” and “like you.”

Semantic archaisms are words that have undergone a change in meaning and acquired a completely new sense. Semantic archaisms remain in the language but drift away from their original meanings. The word “dil” in ancient Turkish meant “heart” or “soul,” but today it only means “language” or “tongue” (body organ).

4. Archaic words in reduplications.

In Turkish, reduplications are understood as the repetition of the same or similar meaning words, antonyms, or phonetically similar words to strengthen the meaning of an expression. The vocabulary of the Turkish language and other Turkic languages is rich in reduplications. One of the most widespread types of reduplications consists of one meaningful word and another word formed by phonetic similarity but lacking meaning. We observe that the second part of such reduplications once had lexical meaning but later became archaic and lost its original sense. H. Durgut, in his study “Archaic words remaining in Turkish reduplications,” emphasizes that reduplications are used in sentences to strengthen meaning, plurality, and continuity, and he highlights that the seemingly meaningless parts in expressions like “bet beniz,” “boy bos,” “bortu böcek,” “eğri büğrü” are actually meaningful words [12, pp. 804-806].

5. Archaic Words and Expressions

Expressions belonging to different periods of time can also become archaic. In Turkish, these are often expressions constructed with words borrowed from Arabic and Persian. Over time, simpler expressions tend to replace these older forms.

“For whom am I honored, Sir?” he said [1, p. 251]. The phrase “müşerref olmak” here is used in the sense of “to meet and talk.”

In Azerbaijani Turkish, there are also rich examples of such archaic expressions in literary works. For example: “When will the Shahanshah’s reception take place, sir?”; “The official was even less articulate in speech” [13, p. 155]; “Hədiyyə was among those who came to the reception” [13, p. 309]. The word “pişvaz” means “welcome, to meet,” and the verb “təşrif buyurmaq” means “to come to a place, to visit.” Both words are considered archaic. The word “naşı” has not become fully archaic and is still used in spoken language today.

Ə. Dəmirçizadə notes that in artistic style, the use of archaic expressions to depict the lifestyle and worldview of people from past eras in literary works is the most suitable stylistic means to realistically recreate the historical environment, everyday life, and the colors of the period [8, p.103]. We believe that indeed, the correct use of archaic words in literary works creates an accurate historical picture of the period and, although sometimes difficult for readers to understand, enhances the artistic impact of the work.

Some words have become archaic and are no longer used in modern language but remain in proverbs and idioms. For example: “Camel for an akçe, where is the akçe? – Camel for one akçe, where is the camel?” Here, “akçe” was a currency unit and is now an obsolete word.

Regarding the distinction between historicisms and archaisms, it should be noted that historicisms are words that have become obsolete together with the objects and concepts they denote. In archaisms, this process occurs differently. Archaisms are divided into lexical and phonetic archaisms. If the object or event still exists, but the word becomes outdated and replaced by a new term, lexical archaisms arise. Words like “Darülfünun – university,” “sarf – morphology,” “nahiv – syntax” are lexical archaisms.

“Cenabi Ahunt, every language has its own morphology and syntax” [1, p. 88].

6. Archaic Words Preserved in Dialects

Some words, although not used in the literary language, preserve their existence in dialects. Many archaic words can be found in the dialects of regions in Turkey. This shows that language change, involving the removal of archaic words and replacement by new ones, does not occur simultaneously in every area. For example, the word “karındaş/kardaş/kardeş” (brother) is used as “gardaş” in many parts of Southeastern and Eastern Anatolia. In the “Compilation Dictionary” prepared by the Turkish Language Institution, 350 words from the Çorum region have been classified as archaic. Some words and expressions from Anatolian dialects still exist today and are used in colloquial speech. Examples include “yağrı” (enemy), “çömçe” (ladle), “örü” (wall), “yağlık” (headscarf), “yügen” (saddle set), “cepmi” (crooked, bent), “tana” (calf), “goca” (old, elderly).

Conclusion. The archaism of words in a language is a process closely connected to the internal laws of the language and its historical development.

In summary, it should be emphasized that archaisms cannot be considered completely obsolete words. Although archaic words are outdated, they do not completely disappear from the language

and maintain their activity in certain styles, especially in literary and scientific works.

Some words were created as a result of social, economic, and political processes in a certain historical period and change over time according to the requirements of new environments.

With historical processes, many objects and events change or cease to exist. Words related to these obsolete objects and events are called historicisms. Historicisms can be grouped by fields and represent units of measure, job titles, clothing, tools, and generalized names for social groups.

Archaisms in language have developed into four main types: lexical, phonetic, morphological, and semantic archaisms.

Archaicism is a relative historical concept based on time. Some words may date back 6-7 centuries in their archaic phase, while others may become archaic over a very short historical period. Words like "yeniçeri, tekfur, otag, devşirme, timar, Divani-tuğra, Divani Risalet, Divan-i-İşraf, candar, alemdar, çaşnigir, abdar, cülus, emiri-şikar" in Turkish are examples of historicisms – they were used during certain periods but have since exited the active vocabulary.

Archaisms are of great importance not only linguistically but also for studying a people's literature, history, and culture. They play a significant role in the study and research of historical texts and classical literature. Archaisms contain information about the past lifestyle, customs, and social relations of the people.

Archaisms should not be considered completely obsolete. Though archaic, they do not entirely disappear from the language and maintain their activity in certain styles, especially in literary and scientific texts.

Archaisms have a special role as stylistic devices in literary works. Their use enhances the artistic power of the work and helps create the atmosphere of an earlier era.

Archaisms are valuable examples that preserve the historical layers of a language. Studying archaisms in any language simultaneously means studying the history of that language correctly.

Bibliography:

1. Cikiya Türkçe Okuma Metinleri Kitabı, Tbilisi, 1965, 467 s.
2. Ediskun Haydar. Yeni Türk Dilbilgisi, İstanbul, Remzi Kitapevi. 13. Basım. 2017. 389 s.
3. Əfəndiyeva Türkan. Azərbaycan dilinin leksik üslubiyatı. Elm nəşriyyatı, Bakı 1980. 249 s.
4. Rəsulov.Ə. Rüstəmov R.Ə. Türk dili. Bakı Universiteti Nəşriyyatı. Bakı. 2007. 308 s.
5. Akbaş A. İşin püf noktası. Gonca Yayınları, İstanbul, 2008. 84 s.
6. Yusuf Has Hacıp. Kutadgu Biligden Seçmeler. Karatay Yayınları. 2020. 224 s.
7. Abasıyanık A.F. Alemdağda Bir Yılan Var. İstanbul, Kültür Yayınları, 2022, 125 s.
8. Dəmirçizadə Ə. Azərbaycan dilinin üslubiyatı Azərtədrisnəş Bakı.1962, 272 s.
9. Abasıyanık A.F. Mahalle Kahvesi İstanbul, Kültür Yayınları, 2012, 134 s.
10. Həsənov. H. Müasir Azərbaycan dilinin leksikası. Maarif nəşriyyatı. Bakı.1987. 452 s.
11. Cəfərov S. Müasir Azərbaycan dili. Leksika. Bakı: II hissə, Şərq-Qərb, 2007. 192 s.
12. Durgut H. Türkiye Türkçesinde ikilemelerde kalan arkaik sözcükler. 2004, Atatürk Kültür, Dil ve Tarih Yüksek Kurumu, Türk Dil Kurumu Yayınları, 2004. 855 s.
13. Mir Cəlal. Bir Gəncin Manifesti...Yaşlılar. Azərbaycan Dövlət Nəşriyyatı. 1964. 450 s.
14. Rəcəbli Ə. Göktürk dilinin leksikası. Nurlan nəşriyyatı. 2004. 427 s.

Хажісва Б. Процес формування лексико-семантичних та морфологічних особливостей архаїчних слів у турецькій мові

Анотація. Архаїзми мають велике значення не лише з лінгвістичної точки зору, але й для розуміння історії та культури народу. Точне вивчення архаїзмів відіграє важливу роль в аналізі історичних текстів і класичної літератури. Архаїзми містять цінну інформацію про спосіб життя, звичаї та традиції людей у минулому. Як виразні засоби літературного стилю, вони мають особливий вплив у художніх творах. Використання архаїзмів посилює художню силу тексту та допомагає створити атмосферу давнини. Вони є цінними прикладами, що зберігають історичні шари мови. Їх вивчення дозволяє краще зрозуміти історію мови.

Окрім демонстрації багатства турецької лексики, архаїзми сприяють глибшому розумінню духовної ідентичності нації.

У статті досліджуються лексико-семантичні та граматичні особливості архаїзмів, аналізуються архаїчні звуки, суфікси та слова. Підкреслюється, що в турецькій мові сформувалися чотири основні типи архаїзмів – лексичні, фонетичні, морфологічні та семантичні – і наводяться приклади для їх підтвердження. Хоча багато запозичених слів з арабської, перської та європейських мов мають сучасні відповідники, вони не зникли повністю з активного словника. Те, що більшість із них зберегли функціональне використання, підтверджується конкретними прикладами.

Архаїзація слів у мові тісно пов'язана з внутрішніми правилами мови та історичним процесом її розвитку. Вважати архаїзми повністю застарілими – некоректно. Попри давність, архаїчні слова не зникають повністю; вони зберігають свою життєздатність у певних мовних стилях, особливо в художніх і наукових текстах. Так само як деякі слова виникли в певні історичні періоди внаслідок соціально-економічних та політичних процесів, так само з часом вони змінюються відповідно до потреб нового середовища.

У цих історично зумовлених змінах багато об'єктів і явищ змінюються або зникають. Такі застарілі слова класифікуються як історизми. Історизми поділяються за сферами вживання та можуть стосуватися одиниць виміру, офіційних титулів, одягу, знарядь праці або узагальнених назв людей різних соціальних класів.

Такі слова, як: "yeniçeri" (яничар), "tekfur" (візантійський правитель), "otag" (намет), "devşirme" (податок дітьми), "timar" (феодалне володіння), "Divani-tuğra", "Divani Risalet", "Divan-ı İşraf", "candar" (охоронець), "alemdar" (прапороносець), "çaşnigir" (дегустатор), "abdar" (водоноша), "cülus" (вступ на престол), "emiri-şikar" (головний мисливець) – вживалися у визначені історичні періоди, а нині вважаються історизмами, оскільки виійшли з активного вжитку.

У статті також аналізуються архаїчні слова, які трапляються у редулікаціях і діалектах турецької мови, що додатково підтверджує, що процес архаїзації слів у мові є природним і закономірним.

Ключові слова: лексикологія, архаїзми, лексико-семантичне значення, граматичне значення, історизми.

Дата першого надходження рукопису до видання: 12.08.2025

Дата прийнятого до друку рукопису після рецензування: 16.09.2025

Дата публікації: 21.10.2025

Чеберяк А. М.,*кандидат філологічних наук, доцент,
доцент кафедри романо-германської філології
Рівненського державного гуманітарного університету
<https://orcid.org/0000-0003-4661-8263>*

МОВЛЕННЄВА АГРЕСІЯ В ІНСТИТУЦІОНАЛЬНОМУ ДИСКУРСІ

Анотація. Статтю присвячено дослідженню особливостей виявлення мовленнєвої агресії в політичному дискурсі США на матеріалі передвиборчих дебатів Дональда Трампа та Камали Гарріс.

У ході дослідження було встановлено, що виборчі перегони в США характеризуються жорсткими риторичними прийомами, спрямованими як на привернення уваги виборців, так і на дискредитацію опонентів. Політики активно використовують мовленнєві засоби впливу для мобілізації електорату, а мовленнєва агресія стає у цьому контексті інструментом не лише боротьби, а й демонстрації лідерства, риторичної переваги та стратегічної домінації.

Аналіз наукових публікацій виявив, що в сучасній лінгвістиці паралельно існує кілька термінів на позначення виявів агресії у мовленні: вербальна / мовленнєва / комунікативна / словесна / мовна агресія, але найчастотнішими є саме мовленнєва або вербальна агресія. Узагальнюючи дефініції вітчизняних науковців, вважаємо, що мовленнєва агресія – це спосіб навмисного мовленнєвого впливу на адресата з метою дискредитації, применшення авторитету, знецінення, образи, приниження честі і гідності.

Досліджено, що одним із найбільш деструктивних проявів мовленнєвої агресії є інвектива, яку розуміємо як будь-який вербально виражений прояв агресивного ставлення до опонента. Вона може виявлятися на різних мовних рівнях за допомогою лексичних, граматичних і стилістичних засобів, втілюватися у певних способах оформлення думок і структуруванні тексту.

Аналіз мовного матеріалу дозволив стверджувати, що Дональд Трамп та Камала Гарріс у дебатах 2024 року активно застосовували мовленнєво-агресивні стратегії, що проявлялися у формі політичної полеміки, провокацій, критики, нападок, порівнянь, ярликів, а також у структурі дебатів, коли опоненти взаємно знецінювали позиції один одного. Засобами реалізації агресивного змісту найчастіше були лексичні одиниці з негативно-оцінною семантикою, контекстуальні пейоративи та стилістично марковані одиниці та фігури мовлення.

Ключові слова: мовленнєва агресія, вербальна агресія, політичний дискурс, інвектива, засоби вираження мовленнєвої агресії.

Постановка проблеми у загальному вигляді. Поняття мовленнєвої агресії посідає важливе місце в сучасній лінгвістиці, оскільки воно безпосередньо пов'язане з вивченням міжособистісної комунікації, політичної риторики, маніпулятивного мовлення, конфліктних ситуацій та формуванням громадської думки. У політичному дискурсі мовленнєва агресія виконує не лише експресивну функцію, але й є інструментом політичної боротьби та позиціонування кандидата у масовій свідомості виборців.

Політичний дискурс, як вид інституційного дискурсу, характеризується високим ступенем прагматичної навантаженості. Особливо це простежується у період передвиборчих кампаній, коли політики активно використовують мовленнєві засоби впливу для мобілізації електорату. Мовленнєва агресія стає у цьому контексті інструментом не лише боротьби, а й демонстрації лідерства, риторичної переваги та стратегічної домінації.

Аналіз останніх досліджень і публікацій з даної теми.

До проблеми мовленнєвої агресії зверталось багато вітчизняних та зарубіжних науковців. К. С. Серажим, Г. В. Завражина, О. П. Гуз, Н. І. Єльнікова досліджують засоби вираження мовленнєвої агресії у масмедійному політичному дискурсі України; дисертаційне дослідження О. А. Кузик присвячено когнітивним та комунікативним особливостям мовленнєвої агресії в політичному дискурсі США та Великої Британії; на шляхах подолання вербальної агресії зосереджується розвідка О. В. Качмар; Ю. В. Кріпак з'ясовує можливості реалізації мовленнєвої агресії в конфліктному та агресивному дискурсах. Незважаючи на ґрунтовний науковий доробок з цієї проблематики, залишається чимало питань в царині теоретичного вивчення мовленнєвої агресії, дослідження вербальної агресії в контексті мовленнєвого маніпулювання, створення узагальненої класифікації мовних і позамовних засобів її вираження тощо.

Формування мети статті. У сучасному політичному дискурсі мовленнєва агресія є важливим засобом впливу на громадську думку, особливо під час передвиборчих кампаній. Виборчі перегони в США характеризуються жорсткими риторичними прийомами, спрямованими як на привернення уваги виборців, так і на дискредитацію опонентів. Метою даної статті є аналіз мовленнєвої агресії у передвиборчих дебатах кандидатів у президенти США, що дозволить краще зрозуміти механізми політичної комунікації та виявити стратегії маніпуляції громадською думкою. Матеріалом дослідження стала стенограма президентських дебатів Дональда Трампа та Камали Гарріс, розміщена на сайті abcnews.go.com

Виклад основного матеріалу дослідження. У сучасній лінгвістиці паралельно існує кілька термінів на позначення виявів агресії у мовленні. Українська науковиця О. П. Гуз використовує поняття «вербальна / мовленнєва / комунікативна / словесна / мовна агресія» як синонімічні і потрактовує їх як конфліктогенну мовленнєву поведінку, в основі якої лежить установка на суб'єктно-об'єктний тип спілкування й негативізуючий вплив на адресата [1, с. 155]. Вербальну агресію як «навмисні мовленнєві дії, що цілеспрямовано завдають шкоди іміджу об'єкта вербальної агресії шляхом використання певних мовних та мовленнєвих засобів», визначає дослідниця

І. Ф. Бублик [2, с. 5]. К.С. Серажим теж послуговується терміном «вербальна агресія», під якою розуміє «вираження мовними засобами негативного емоційно-оцінного жорсткого ставлення до кого-, чого-небудь, яке порушує уявлення про етичні та естетичні норми, а також перенасичення тексту негативною інформацією» [3, с. 63]. О. А. Кузик вважає мовленнєву агресію засобом дисгармонізації міжособистісних стосунків комунікантів в умовах деструктивної комунікації [4, с. 35]. За визначенням Єльнікової Н. І., мовленнєва агресія є «особливим різновидом деструктивної поведінки особи з метою завдання психологічної шкоди окремій людині чи групі людей під час комунікації» [5, с. 117]. Дослідниця наголошує, що виявляючи мовленнєву агресію, суб'єкт (адресант) демонструє негативне ставлення до співрозмовника або сторонньої людини/людей, до предметів матеріального світу, до соціальних явищ тощо, різку опозицію щодо суджень, бажання домінувати над іншими учасниками комунікативного акту та нав'язувати їм свою точку зору [5, с. 117]. Отже, усі подані вище дефініції акцентують увагу на цілеспрямованому характері агресивних висловлювань з метою демонстрації негативного ставлення та одночасного заподіяння моральної, психологічної шкоди адресату.

Одним із центральних засобів реалізації мовленнєвої агресії є інвектива, яку згідно широкого значення розуміємо як будь-який вербально виражений прояв агресивного ставлення до опонента. Погоджуємось з думкою Г. В. Завражиної, що інвектива в такому розумінні є основним, найбільш сильним і деструктивним проявом мовленнєвої агресії, що охоплює значно ширше коло явищ, ніж просто табуйовані лексико-фразеологічні одиниці [6, с. 7–8]. Вона може виявлятися на різних мовних рівнях за допомогою лексичних, граматичних і стилістичних засобів, втілюватися у певних способах оформлення думок і структуруванні тексту з певною комунікативною метою. Дослідниця наголошує, що будь-яку мовну одиницю можна вважати інвективною, якщо вона вписується у наступні параметри:

1. Семантичні параметри – особливості семантики мовних одиниць (інтелектуальна негативна оцінка, а також компоненти експресивності: емоційна оцінка, інтенсивність, образність, стилістична маркованість).

2. Прагматичні параметри – особливості ситуації, в якій використовується одиниця. Присутність «глядачів» посилює інвективність висловлювань.

3. Функціональні параметри – спрямованість мовної одиниці на зниження соціального статусу інвектума і заподіяння йому психологічної шкоди, утвердження домінуючого становища мовця, демонстрацію сили [6, с. 7–8].

Політичний дискурс як різновид публічного інституційного дискурсу є ключовим інструментом впливу на масову свідомість та формування соціальної реальності. У межах передвиборчої кампанії політичне мовлення перетворюється на арену боротьби за владу, де засоби переконання, маніпуляції, а також мовленнєва агресія стають важливими складниками риторичних стратегій кандидатів. Саме політичний дискурс є тим контекстом, у якому агресія набуває не лише комунікативної, а й ідеологічної функції. Використання агресивної риторики в контексті боротьби за владу зумовлює нагнітання страху, протиставлення «своїх» і «чужих», поляризацію громадської думки та виступає як інструмент маніпуляції масовою свідомістю.

Дональд Трамп та Камала Гарріс у дебатах 2024 року активно застосовували мовленнєво-агресивні стратегії, що проявлялися у формі політичної полеміки, провокацій, критики, нападок, порівнянь, ярликів, а також у структурі дебатів, коли опоненти взаємно знецінюють позиції один одного.

Мовлення обох кандидатів було переповнене експресивною та емоційно забарвленою лексикою з негативною семантикою, як-от: *to destroy, to die, to explode, to rip off, to hate, to execute, to suffer, to insult, to kill, terrible, radical, horrible, immoral, antisemitic, unfair, exhausted, dangerous, fraudulent, weak and incompetent, ineffective, a dictator, a buster, a disaster, criminality, terrorists, sexual assault, weaponization, enemies, disdain, a threat, terror, unemployment, grievances, recession, wars, criminals, execution, rape, incest, a crime, a violation, a lie, a disgrace, a mob, a total catastrophe, the chaos, a bloodbath, a failing nation, viciously and violently, very horribly etc.* [7]. Використання подібних лексем має на меті залякати аудиторію, катастрофізувати можливі результати виборів та спровокувати негативні емоції по відношенню до свого опонента.

Одним із найяскравіших проявів мовленнєвої агресії у мовленні обох кандидатів є прийом навішування ярликів та демонізація опонента. Так Дональд Трамп називає Камалу Гарріс марксисткою: *She's a Marxist. Everybody knows she's a Marxist. Her father's a Marxist professor in economics. And he taught her well* [7]. Це є класичним прикладом навішування ярликів, використання лексеми *Marxist* в даному контексті має на меті викликати негативні асоціації та відштовхнути від неї певну частину аудиторії. Згадка про батька є спробою дискредитувати її через сімейні зв'язки. У свідомості американського соціуму подібні номінації виконують функцію маніпулятивного стереотипу, оскільки асоціюються з тоталітарною ідеологією, авторитарним, комуністичним державоустроєм тощо. Агресивність висловлювання посилюється завдяки генералізації *everybody knows*.

Камала Гарріс, в свою чергу, у якості прийому навішування ярликів використовує по відношенню до Трампа негативно маркований політичний термін «dictator». *It is well known that he admires dictators, wants to be a dictator on day one according to himself. It is well known that he said of Putin that he can do whatever the hell he wants and go into Ukraine. It is well known when that he said when Russia went into Ukraine it was brilliant. It is well known he exchanged love letters with Kim Jong un. And it is absolutely well known that these dictators and autocrats are rooting for you to be president again because they're so clear, they can manipulate you with flattery and favors. And that is why so many military leaders who you have worked with have told me you are a disgrace* [7]. З метою дискредитації опонента вона звинувачує колишнього президента у підтримці диктаторських режимів (*he admires dictators; these dictators and autocrats are rooting for you to be president again*) та в антидемократичних намірах (*wants to be a dictator on day*). Фраза «*it is well known*» використовується для надання звинуваченням вигляду загальноновизнаних фактів, хоча насправді це особиста думка. Пряма особиста образа (*you are a disgrace*), підкріплена посиланням на третіх осіб (*so many military leaders*) є яскравим виявом мовленнєвої агресії, що знецінює опонента в очах аудиторії.

У наступному прикладі Дональд Трамп для знецінення та дискредитації віце-президента використовує ідеологічний ярлик «czar»: *She was the border czar. Remember that. She was*

the border czar [7]. Запозичене з російської мови слово-архаїзм «czar» у переносному значенні означає автократичного керманіча, тирана, а отже виражає ідеологему, співвідносну з політичними реаліями, які є «чужими» демократичним засадам західного світу і тому може трактуватися як контекстуальний пейоратив.

Прийомом мовленнєвої агресії у дебатах виступає також деструктивна критика, тобто зневажливі, образливі судження про опонента, висміювання та знецінення його вчинків та дій. Дональд Трамп говорить про віце-президентку:

She's worse than Biden. In my opinion, I think he's the worst president in the history of our country. She goes down as the worst vice president in the history of our country. But let me tell you something. She is a horrible negotiator. They sent her in to negotiate. As soon as they left Putin did the invasion [7]. Маркерами мовленнєвої агресії є використання прикметника з негативною семантикою у найвищому ступені порівняння *the worst*, гіперболізація *in the history of our country*, негативно оцінений прикметник *horrible*. Ці особисті оцінки мають на меті підкреслити некомпетентність віце-президента та перекласти відповідальність за глобальну подію (напад РФ на Україну) на опонента. Надмірні перебільшення посилюють емоційний вплив, сприяють створенню відчуття паніки та катастрофи. Протягом дебатів Дональд Трамп неодноразово повторює, що вважає Байдена найгіршим президентом в історії країни, а називаючи Гарріс навіть гіршою за Байдена, він в агресивній манері знецінює її як особистість і політика.

Далі колишній президент вдається до агресивного знеособлення Камали Гарріс, називаючи її Байденом: *She is Biden. She's trying to get away from Biden... She is Biden* [7]. Повторення фрази «*She is Biden*» є способом принизити Гарріс як самостійного політика і звести її до фігури, що асоціюється з опонентом, якого він критикує. Це також висміювання її спроб дистанціюватися від президента Байдена.

Щоб посилити свою негативну оцінку та завдати шкоди політичному іміджу віце-президента Дональд Трамп використовує риторичні прийоми дискредитації, зокрема викриття: *But when this weak pathetic man that you saw at a debate just a few months ago that if he weren't in that debate he'd be running instead of her, she got no votes, he got 14 million votes, what you did, you talk about a threat to democracy. He got 14 million votes and they threw him out of office. And you know what? I'll give you a little secret. He hates her. He can't stand her* [7]. Інвективний зміст актуалізується у фразах «*He hates her. He can't stand her*», де емоційно заряджена лексика передає ситуацію конфлікту, який базується на особистій неприязні, а не на політичних розбіжностях, а фраза «*I'll give you a little secret*» створює відчуття ексклюзивності інформації та таємничості, що робить наступні особистісні нападки більш «переконливими» для аудиторії.

Під час дебатів Дональд Трамп виявляє більшу категоричність та агресивність у судженнях щодо дій команди президента Байдена та особистості Камали Гарріс. Його риторика побудована на гіперболізації та катастрофізації. Заяви Трампа є перебільшеними та драматичними. Наприклад, він стверджує, що якщо опонента оберуть, *it will be the end of our country*, оскільки *She's destroying this country. And if she becomes president, this country doesn't have a chance of success. Not only success. We'll end up being Venezuela on steroids* [7]. Такі інвективні твердження формують образ людини, позбавленої будь-якої компетентності

та яка є загрозою для майбутнього всієї країни. Маніпулятивне порівняння «*We'll end up being Venezuela on steroids*» використовує відомий негативний приклад країни, що асоціюється з економічним крахом та політичною кризою, а підсилене метафорою «*on steroids*» робить цей образ ще більш загрозливим та абсурдним. Обговорюючи політику США щодо Ізраїлю, Дональд Трамп стверджує: *She hates Israel. If she's president, I believe that Israel will not exist within two years from now. ... She hates Israel. At the same time in her own way she hates the Arab population* [7]. Це яскравий приклад апокаліптичної риторики, яка має на меті викликати страх та відчай. Також він зневажливо називає політику опонента «*policy that's insane*» та припускає, що *they have to hate our country*. Ці фрази містять маркери мовленнєвої агресії, крім того, мають ознаки маніпулювання, оскільки не ґрунтуються на фактах, а емоційно зарядженими категоричними оцінками.

Камала Гарріс теж активно послуговується прийомом дискредитації, катастрофізуючи можливі наслідки майбутніх виборів, зокрема вона стверджує: *Donald Trump the candidate has said in this election there will be a bloodbath, if this and the outcome of this election is not to his liking* [7]. Використання емоційно забарвленої лексики з негативною семантикою «*bloodbath*» у контексті виборів має на меті налякати аудиторію, представити кандидата як небезпечного та антидемократичного та асоціювати опонента з насильством.

Гарріс прямо звинувачує Дональда Трампа у низці негативних подій: *Donald Trump left us the worst unemployment since the Great Depression. Donald Trump left us the worst public health epidemic in a century. Donald Trump left us the worst attack on our democracy since the Civil War. And what we have done is clean up Donald Trump's mess* [7]. Вона приписує йому відповідальність за найгірше безробіття, найгіршу епідемію та найгіршу атаку на демократію. Такі гіперболізовані негативно-оцінні характеристики створюють образ її опонента як причини всіх проблем. Метафора «*clean up Donald Trump's mess*» є яскравим прикладом мовленнєвої агресії, що знецінює всі дії попередньої адміністрації та представляє їх як «безлад», який потрібно «прибирати». Ця метафора не залишає місця для об'єктивної оцінки, а одразу ж формує негативне ставлення.

«Посилання на авторитет» – це риторичний прийом, що дозволяє посилити позицію мовця у дискредитації опонента, він спрямований на створення ілюзії однаковості та авторитетної думки: *And if you want to really know the inside track on who the former president is, if he didn't make it clear already, just ask people who have worked with him. His former chief of staff, a four-star general, has said he has contempt for the constitution of the United States. His former national security adviser has said he is dangerous and unfit. His former secretary of defense has said the nation, the republic would never survive another Trump term* [7]. Інвективно-експресивний ефект в даному висловленні досягається завдяки негативним характеристикам, що приписуються Дональду Трампу (*he has contempt for the constitution, he is dangerous and unfit, the republic would never survive another Trump term*). Ці фрази є формою мовленнєвої агресії, оскільки вони не обговорюють політику чи конкретні дії, а прямо заявляють про небезпечні та неприйнятні якості опонента, використовуючи емоційно заряджені лексеми.

В наступному висловленні автор вдається до ще більш гострої образи опонента: *And world leaders are laughing*

at Donald Trump. I have talked with military leaders, some of whom worked with you. And they say you're a disgrace [7]. Інвективний зміст досягається шляхом використання негативно забарвленої лексики та вказівки на авторитетне джерело. Посилання на третіх осіб додає висловлюванню переконливості, хоча саме по собі таке бездоказове твердження є маніпулятивним прийомом, оскільки з контексту не зрозуміло, які саме світові лідери сміються з особи колишнього президента, і які саме військовокомандувачі стверджують, що він є ганьбою для нації.

Крім лексико-стилістичних засобів інвективний зміст може актуалізуватися завдяки морфологічним формам, зокрема через вживання займенника III особи *він, вона*, що вказують на адресата. З самого початку дебатів Дональд Трамп у своїй манері поведінки демонструє зневагу та домінування через мінімізацію уваги до опонентки: він майже не встановлює зорового контакту з Гарріс, уникає прямого звертання до неї, під час полеміки послуговується лише займенником *вона*, ніби звертаючись безпосередньо до аудиторії і таким чином ігнорує її присутність. У стенограмі дебатів не знаходимо жодної репліки Трампа, де б згадувалось ім'я віце-президентки, що, вважаємо, є також формою мовленнєвої агресії, способом вираження мовцем зверхнього ставлення до співрозмовника, прийомом пониження його соціального статусу.

Висновки з дослідження і перспективи подальших пошуків у даному науковому напрямку. Отже, проведене дослідження засвідчило, що мовленнєва агресія майже завжди присутня у політичному дискурсі, особливо коли мова йде про такі його форми, як дебати. Найчастіше вона реалізовується через використання різних риторичних прийомів, які мають на меті знецінити опонента, применшити його соціальний статус, зашкодити політичному іміджу, дискредитувати його в очах аудиторії та спровокувати негативні емоції. З точки зору адресанта мовленнєва агресія, попри її очевидно негативне забарвлення, не завжди має виключно деструктивний характер. У певних випадках вона може стати ключовим фактором формування харизматичного або «сильного» іміджу політика, здатного сказати правду в очі, не боятися опонентів та захищати інтереси простих людей. Мовленнєва агресія в політичному дискурсі активізує афективні механізми мислення, викликає сильні емоційні реакції, як-от гнів, страх, презирство, може призводити до поляризації суспільства, спрощуючи складну реальність, подаючи її через дихотомічні опозиції: «ми – вони», «добро – зло», «патріоти – зрадники». Це дозволяє політику створити чіткий, емоційно заряджений наратив, що добре засвоюється аудиторією та водночас зменшує її критичне мислення.

Література:

1. Гуз О.П. Особливості вираження вербальної агресії у масмедійному дискурсі Наукові записки Національного університету «Острозька академія». Сер.: Філологічна. 2010. Вип. 13. С. 154–159.
2. Бублик І.Ф. Комунікативно-прагматичні та лінгвістичні аспекти реалізації вербальної агресії в парламентському дискурсі ФРН : автореф. дис. ... канд. філол. наук : 10.02.04. Харків, 2006. 20 с.
3. Серажим К.С. Засоби впливу агресії в політичному медійному дискурсі України. Scientific Journal "Science Rise". 2015. №1/1(6). С. 61–64.

4. Кузик О.А. Когнітивні та комунікативні особливості мовленнєвої агресії в політичному дискурсі (на матеріалі електронних видань США і Великої Британії) : дис. ... канд. філол. наук. : 10.02.04. Львів, 2019. 296 с.
5. Сльнікова Н.І. Лінгвістичні аспекти вивчення мовленнєвої агресії в українськомовному медіапросторі. Філологія початку XXI сторіччя: традиції та новаторство : матеріали Міжнар. наук.-практ. конф. (м. Київ, Львів – Торунь, 30 вер. – 1 жовт. 2022 р.). Київ. 2022. С. 116-120.
6. Завражина Г.В. Мовленнєва агресія та засоби її вираження в масмедійному політичному дискурсі України (на матеріалі російськомовної газетної комунікації) : автореф. дис. ... канд. філол. наук : 10.02.02. Київ. 2007. 22 с.
7. Harris-Trump presidential debate transcript. URL: <https://abcnews.go.com/Politics/harris-trump-presidential-debate-transcript/story?id=113560542>

Cheberiak A. Speech aggression in institutional discourse

Summary. The article examines the specifics of verbal aggression in US political discourse based on the material of presidential debates between Donald Trump and Kamala Harris.

While researching the topic it has been found that US election campaigns are characterized by harsh rhetorical techniques aimed at attracting voters' attention and discrediting opponents. Politicians actively use different verbal means to influence and mobilize the electorate, and in this context verbal aggression becomes a tool for struggle, demonstration of leadership, rhetorical superiority, and strategic dominance.

The analysis of scientific publications has shown that in modern linguistics there are several synonymous terms to describe aggressive speech: verbal / speech / communicative / linguistic aggression, with speech and verbal aggression being the most common. Summarizing the definitions of scientists, speech aggression can be defined as a deliberate attempt to influence the addressee with the aim of discrediting, diminishing authority, devaluing, insulting and humiliating their honour and dignity.

It has been established that one of the most destructive forms of verbal aggression is invective, which is defined as any verbal expression of an aggressive attitude towards an opponent. It can be manifested at different linguistic levels through lexical, grammatical, and stylistic means.

The analysis of the linguistic material allowed us to conclude that Donald Trump and Kamala Harris both employed verbally aggressive strategies during the 2024 debates. These strategies were manifested in the form of political polemics, provocations, criticism, attacks, comparisons and labels. The verbal means of aggressive content were lexical units with negative evaluative semantics, contextual pejoratives and stylistically marked units and figures of speech.

Key words: verbal aggression, speech aggression, political discourse, invective, means of verbal aggression expression.

Дата першого надходження рукопису
до видання: 14.08.2025

Дата прийнятого до друку рукопису
після рецензування: 12.09.2025

Дата публікації: 21.10.2025

Chyrvonyi O. S.,

*Candidate of Philological Sciences, Associate Professor,
Associate Professor at the Department of Germanic Philology
Borys Grinchenko Kyiv Metropolitan University
<https://orcid.org/0009-0001-5127-4795>*

THE MICROLANGUAGE OF THE VISUAL INTERFACE: EMOJIS, REACTIONS, LIKES

Summary. The article examines the microlanguage of the visual interface as an emerging and increasingly autonomous layer of digital communication, including emojis, reactions, likes, and other graphic elements that are gradually forming their own system of signs and usage norms. These units perform paralinguistic functions traditionally associated with intonation, facial expressions, and gestures in offline interaction, and they are capable not only of accompanying but also fully replacing verbal messages, thus creating self-contained communicative acts.

The article is based on contemporary linguistic, sociolinguistic, and pragmatic approaches, along with a review of empirical research highlighting the role of visual microelements in creating discourse tone, marking speaker's attitude, and maintaining social connections. Special attention is given to cultural, generational, and platform-based variations in symbol interpretation, as well as to instances of reinterpretation driven by collective use and evolving digital norms. The functions of emojis and reactions are analyzed as acts of economical communication that can serve as phatic signals, tools of solidarity or distancing, instruments of irony or sarcasm, and markers of group identity. The article also addresses the influence of platform-specific "visual grammar" on meaning shifts, semantic change, and the emergence of context-dependent interpretations.

Combining theoretical and pragmatic analysis, this study analyzes examples from various digital platforms (Facebook, Twitter/X, messengers, corporate chats), synthesizes findings on the impact of emojis on both interpersonal and intergroup interaction, and demonstrates how these elements evolve into fully functional units of digital language with their own rules and restrictions. The results can be applied in sociolinguistic studies, intercultural communication analysis, media literacy research, and the development of automated systems for interpreting emotional signals in online environments.

Key words: emoji, visual interface, paralinguistic code, digital discourse, phatic communication, semantic shift, platform grammar, online interaction.

Problem statement. In the modern digital environment, communication increasingly goes beyond the traditional verbal format. Emojis, reactions, likes and other micro-elements of the visual interface are becoming universal (albeit culturally variable) markers of emotions, social connections and communicative intentions. They perform paralinguistic functions that in offline communication have been expressed by intonation, facial expressions and gestures, and can replace verbal responses in some digital contexts. This creates a new layer of digital language, which significantly affects the semantics and pragmatics of online discourse and requires sci-

entific understanding for linguistic, sociolinguistic and cross-cultural research.

Theoretical background. Current research [1; 2; 3; 4] considers emojis mainly as a supplement to text, performing the functions of non-verbal communication in written format. The paralinguistic approach [5] emphasizes their role as graphic equivalents of gestures and intonations. Empirical work [6; 7] demonstrates their impact on feelings of closeness, reaction speed and the quality of interpersonal relationships, while other studies [8; 9] focus on cultural and generational differences in the interpretation of symbols. At the same time, other questions remain insufficiently studied: how micro-elements of the interface shape the tone and semantic accents of online discourse; how interpretation depends on the platform and its visual "grammar".

The **goal** of this research is to analyze the microlanguage of the visual interface (emojis, reactions, likes) as elements of the paralinguistic code that form the tone of online discourse, change its semantics, and serve as tools for social interaction. The article is therefore aimed at determining their functions in interpersonal, group, and public communication, as well as at pinpointing cultural and platform variations in interpretation.

Results and discussion. The genesis of emoji. In the world of digital communication, where the messaging speed is rapidly increasing, visual elements of language – in particular emojis – have transformed from simple emotional replicas into important semantic and pragmatic units. To understand this transformation, it is important to turn to the historical context.

The origins of emoji can be traced back to early emoticons (such as :-) or ☹️), which appeared in digital communications back in the 1980s. Due to the initial "impersonality" of Internet communication, as well as the limited capabilities of the first computer networks, which were unable to transmit complex audio and video information, users were limited in expressing and conveying the emotional context of messages – functions that are performed in oral speech by intonation, facial expressions, and gestures. With the development of the mobile Internet and instant messengers, the Japanese company NTT Docomo created the first set of icons in 1999, which laid the foundations of the modern emoji standard.

It is interesting to note that, despite the multitude of existing emoji and animated images, various emoticons still remain a significant element of electronic communication. The popularity of emoticons has been traced in academic and applied research, from Twitter analyses to corporate chats and sociolinguistic studies [10].

The emergence of new emoticons is driven by the creative needs of the virtual community. They play an important role in conveying emotions, communication style, and cultural context, especially in

texting, business, and medical environments [11]. Although emoticons have gradually been replaced by emojis, they still remain a living phenomenon among some user groups (especially in less digitally developed regions) [12].

As observed by the researchers, we are watching the birth of a new type of language. Emoji assist in a peculiarly modern task: conveying emotional layer in short, online utterances [13]. As Vyvyan Evans notes, “Emoji can help: it fulfils a similar function in digital communication to gesture, body language and intonation in spoken interaction” [1; 33]. This verifies the idea that emojis act as paralinguistic markers that compensate for the absence of non-verbal signals in the textual environment, performing functions such as:

- conveying emotional tone (😡 – anger, 😊 – affection),
- establishing phatic communication (👋 – greeting, 🙌 – confirmation),
- subtext, irony or sarcasm (😏, 😬, 😏).

The fundamental concept of paralanguage, according to George Trager, includes all non-verbal modal elements that accompany speech: intonation, pauses, facial expressions, etc. In the digital environment, these functions are performed by visual paralinguistic code – in particular, emoji, GIF reactions, stickers. In essence, emojis, reactions, and other microelements are “adaptive modules” of language – the same as words or grammar once were. As researchers note, “Language should be viewed as a multitude of communication techniques developed in response to selective pressure and human needs” [5].

According to Gretchen McCulloch [2], emojis do not create a new language, but are a new form of gesture in written communication – they convey what words cannot express: the tone, mood, and social position of the speaker. They not only “express feelings”, but also perform a phatic function (according to R. Jakobson), maintaining contact, indicating intention (even without text) and creating a social codification of relationships (for example, the use of 🍷 in a work chat or 🍷 between friends).

The classic “Like” is one of the oldest examples of paralanguage that functions today as a social affirmative modality. In most cases, like does not mean “I like it” in the literal sense, but rather performs a phatic function: it establishes and maintains a connection, confirms presence or recognition – especially in group online discussions, chats, comments.

This phatic gesture is something between a digital nod and a facial expression. That is why like is often used in formal or semi-formal contexts as a neutral interface feedback, without unnecessary semantic layers. It denotes participation, but does not always mean agreement or sympathy – therefore, it functions more as a grammar of engagement than as a token in the traditional sense. As researchers conclude, “In an age where we write more than ever, emoji is the new language of the heart” [13].

Structure of the microlanguage: emojis, reactions, likes and their combinations

The microlanguage of the digital interface consists of small but highly functional units of communication that form the paralinguistic level of online language. Unlike full-fledged textual utterances, these elements have a semi-verbal, graphic-semantic nature, and at the same time perform pragmatic, social and emotional functions.

Modern emoji communication goes beyond the simple transmission of emotions. Visual symbols such as 😊, ❤️, 😏 increasingly serve as semantic markers of participation, emotional valida-

tion and even existential “marks” – that is, non-verbal statements that replace verbal cues, maintain communication or signal social closeness.

In the digital environment, a “smile” or “heart” does not necessarily mean “joy” or “love” in the literal sense – more often they are linguistic markers of agreement, support, approval, working in a phatic mode, solidifying the relationship between the participants in communication. Such emojis increasingly function as signatures of status – similar to “I am here and I hear you,” or even as “lexical surrogates” [4] of “hmm” or “uh-huh” in oral communication.

Facebook introduced its own reaction system in 2016, allowing users to express a wider range of emotions using five additional options to the usual “like”: ❤️ Love, 😄 Haha, 😮 Wow, 😞 Sad, 😡 Angry. This innovation was supposed to facilitate tonal expression, especially for emotionally complex content – for example, news about death or loss, where the usual “Like” is no longer suitable.

From the point of view of linguistics, these words have different grammatical categories: “Love” is a noun or verb; “Sad” and “Angry” are adjectives; “Wow” and “Haha” are interjectional emotional exclamations. This creates a certain cognitive effect: by choosing a reaction, the user, in essence, completes an informal sentence (like “I love this”, “This makes me angry”, or expresses delight or amazement (“Wow!”)). Although this process is not conscious, it is an important pragmatic gesture – a mini-communication beyond the text, containing tone, attitude, hidden message [14].

Recent studies have shown that the range of emotional reactions in social networks depends largely on the topic of the content. A systematic review published in *Frontiers in Sociology* (2024) analyzed the results of empirical works devoted to the relationship between the type of publications and user reactions. The meta-analysis showed that posts of an entertaining or entertaining-comedic nature mainly receive positive reactions (Love, Haha), and political or crisis topics – a wider emotional range, including negative reactions (Sad, Angry), depending on the content [8].

Therefore, Facebook reactions are not just a click. They are small speech acts that transmit emotional, interpretive and social signals. Depending on the context, they can be direct (Love, Sad) or ambiguous (Haha – from sincere laughter to irony). Such linguistic heterogeneity creates an interesting tension between the simplicity of the interface and the semantic depth of communication.

Pragmatics: functioning in discourse. The microvisual units of the digital interface do not simply add emotional coloring to the text. They perform a pragmatic function: they modify the meaning of the message, determine the interpretive context, signal the speaker’s intentions, and often – reconfigure the very performativity of the message. It is in the pragmatic dimension that they become active elements of digital language.

One of the main pragmatic mechanisms of emoji is strengthening or adjusting the tone of the message. For example, the phrase “Nice.” can be neutral by itself, but with the addition of ❤️ it acquires a shade of sincere sympathy, while with 😏 it signals irony or passive contempt. “I saw your post” usually just means “I saw your post”, but “I saw your post 📺” acquires the meaning “I saw it and I am closely watching you / This is something interesting or suspicious”. In these cases, the emoji acts as a contextual operator, creating a parallel interpretive layer, often contradictory to the literal one.

As research and social observations show, among Generation Z, the emoji “👍” is losing its traditional meaning of approval and is

increasingly perceived as a cold end to a conversation or a passive-aggressive gesture. For example, one Gen Z user noted that a “thumbs-up” conveys “I’m here, but I won’t add anything more” [9].

At the same time, statistical analyses record a significant perception of “thumbs-up” as sarcastic or passive-aggressive among younger generations, in contrast to older ones, who interpret it as simple support [9]. Central to this shift is the frequent use of emoji, which leads to semantic “saturation” or “fatigue” of the insult – its meaning loses sincerity and becomes a marker of distance or termination of contact [15].

In political or emotionally charged online discussions, the choice of visual reaction serves the function of social/ideological positioning. For example, on Facebook or Twitter (X), under publications about controversial topics, users often choose reactions rather than words as a way to express support or opposition:

- ❤️ (Love) → support, solidarity
- 😡 (Angry) → anger, disapproval
- 😞 (Sad) → sympathy, grief
- 😂 (Haha) → often used as a form of ridicule or sarcasm,

particularly in political discussions

Such reactions function as economical discursive acts – micro-messages that allow us to quickly and publicly “mark our position” without engaging in verbal polemics. As researchers affirm, “We also use emoji to convey a sort of ambient presence, when words aren’t appropriate” [13]. In this sense, emoji and reactions become a language of soft protest, solidarity, or resistance, which is especially important in highly conflictual information environments.

Moreover, recent research demonstrates that emojis are not only paralinguistic markers in text, but also prosodic indicators in spoken language [16]. Emojis, despite their visual nature, have a prosodic “shadow” in speech and influence how people speak, even when they speak messages that would contain emojis in written form. Thus, emojis indirectly structure verbal communication even when they are visually absent, opening up new perspectives for research on digital pragmatics and the evolution of language in multimodal space.

Cultural implications and platform modes of visual language. Current empirical research confirms that emojis serve as affective signals that enhance feelings of closeness and reactive presence in digital communication. For example, experimental studies show that including emojis in text responses increases the perception of the interlocutor’s “responsibility/responsiveness” – and as a result, liking, feelings of closeness and relationship satisfaction increase. The latest major example is PLOS ONE [6]: emojis are shown to increase the perception of promptness of response and thereby enhance closeness and quality of relationships.

Separate studies and review articles confirm the practical effects of emojis in group and professional interactions. Zhang et al. [7] show that in team contexts, positive emojis can reduce the distance between the manager and subordinates, reduce the feeling of objectification and increase creativity/mutual trust; however, the impact often depends on the roles, platform, and expectations of professional etiquette. In corporate messengers (Slack, Teams, Discord, etc.), emojis act as “social glue” – they sometimes lead to faster emotional synchronization of the group, but at the same time can create misunderstandings or seem unprofessional in other contexts.

There is an opinion that emojis simplify language – they shorten the text, impoverish syntax, reduce expressiveness. However, the opposing position [1; 2; 3] emphasizes that emojis are a paralinguistic extension, not a replacement. They add to the message tone, connotation, and social frame that were previously lost in writing.

This creates a new form of paratextual modality, where the meaning is not declared directly, but is implied through the image, for example: “Okay.” ≠ “Okay 😊” ≠ “Okay 😞”. These utterances have the same syntax, but completely different semantic coloring.

Each platform forms its own “visual grammar” through emoji design, UX structure and display policy. Even with the universal Unicode standard, emojis look different on iOS, Android, Windows – because of this, they can change the emotional impression and cause misunderstandings [17].

Users of certain platforms (e.g. Facebook, Twitter, Discord) also prefer different reactions, which indicates the formation of separate “modal dialects” within digital communication.

Conclusions and further research prospects. The analysis shows that emojis, likes and reactions in digital communication have transformed from decorative elements into an independent microlanguage capable of modifying or even replacing verbal expression. They function as linguistic modifiers that influence the tone, intentions and social positioning of communication participants.

These visual units perform the role of paralinguistic grammar, compensating for the absence of non-verbal signals in writing and forming their own system of communicative norms. At the same time, they embody the principle of lexical economy, conveying a significant amount of emotional and social information with minimal means.

Our research also confirms that the microlanguage of the visual interface is not universal – its interpretation depends on the cultural, age and platform context. This creates conditions for the emergence of “platform dialects” and semantic shifts, which poses a challenge for cross-platform communication.

Prospects for further research include: 1) studying cross-platform variations of meanings; 2) analyzing the pragmatic evolution of individual symbols; 3) modeling algorithms for automatic recognition of emotional and social connotations of emoji. Thus, the microlanguage of the visual interface becomes not only a topic of linguistic analysis, but also an object for interdisciplinary research, where technology, culture, and emotional intelligence intersect.

Bibliography:

1. Evans V. The Emoji Code: The Linguistics Behind Smiley Faces and Scaredy Cats. London: Picador, 2017.
2. McCulloch G. Because Internet: Understanding the New Rules of Language. New York: Riverhead Books, 2019.
3. Logi L., Zappavigna M. A social semiotic perspective on emoji: How emoji and language interact to make meaning in digital messages. *New Media & Society*. 2021. Vol. 25. P. 3222–3246. DOI: 10.1177/14614448211032965.
4. Yus F. Emojis on Interfaces: Emoji Use Across Apps/Sites and Their Affordances. In: *Emoji Pragmatics*. Cham: Palgrave Macmillan, 2025. DOI: 10.1007/978-3-031-73723-7_7.
5. Markov I., Kharitonova K., Grigorenko E. L. Language: Its Origin and Ongoing Evolution. *Journal of Intelligence*. 2023. Vol. 11. DOI: 10.3390/jintelligence11040061.
6. Huh E. The impact of emojis on perceived responsiveness and relationship satisfaction in text messaging. *PLOS ONE*. 2025. Vol. 20, No. 7. e0326189. DOI: 10.1371/journal.pone.0326189.
7. Zhang M., Ding S., Liu Y., Li H., Zhu Y., Qin C. Influence of Emojis on Online Trust Among College Students. *Frontiers in Psychology*. 2021. Vol. 12. 747925. DOI: 10.3389/fpsyg.2021.747925.

8. Anwar S., Giglietto F. Facebook reactions in the context of politics and social issues: a systematic literature review. *Frontiers in Sociology*. 2024. Vol. 9. DOI: 10.3389/fsoc.2024.1379265.
9. Zhukova M., Herring S. C. Benign or Toxic? Differences in Emoji Interpretation by Gender, Generation, and Emoji Type. *Language@Internet*. 2024. URL: <https://homes.luddy.indiana.edu/herring/zhukova.herring.pdf> (date of access: 01.08.2025).
10. Pavalanathan U., Eisenstein J. Emoticons vs. Emojis on Twitter: A Causal Inference Approach. *arXiv*. 2015. abs/1510.08480. URL: <https://arxiv.org/abs/1510.08480> (date of access: 05.08.2025).
11. Xu L., Yang X., Tian S. A Study on the Role of Internet Emoticons in Business Communication from the Perspective of Symbolic Interactionism. *Athens Journal of Mass Media and Communications*. 2023. URL: <https://www.athensjournals.gr/media/2022-4903-AJMMC-Xu-05.pdf> (date of access: 07.08.2025).
12. Park J., Barash V., Fink C., Cha M. Emoticon Style: Interpreting Differences in Emoticons Across Cultures. *Proceedings of the International AAAI Conference on Web and Social Media*. 2013. URL: <https://ojs.aaai.org/index.php/ICWSM/article/view/14437/14286> (date of access: 07.08.2025).
13. Thompson C. The emoji is the birth of a new type of language (no joke). *Wired*. April 2016. URL: <https://www.wired.com/2016/04/the-science-of-emoji/> (date of access: 03.08.2025).
14. Bauer J. Linguists not exactly wow about Facebook's new reactions. *Wired*. 25 February 2016. URL: <https://www.wired.com/2016/02/linguists-not-exactly-wow-facebooks-new-reactions/> (date of access: 07.08.2025).
15. Bates J. W. The Thumbs-up Emoji: Real World Issues // 相模女子大学文化研究. 2024. URL: https://researchmap.jp/jamesbates/published_papers/46378173/attachment_file.pdf (date of access: 07.08.2025).
16. Zhou G., Lam T. K., Birch A., Haddow B. The Prosody of Emojis. *arXiv preprint*. 2025. DOI: 10.48550/arXiv.2508.00537.
17. Bai Q., Dan Q., Mu Z., Yang M. A Systematic Review of Emoji: Current Research and Future Perspectives. *Frontiers in Psychology*. 2019. Vol. 10. DOI: 10.3389/fpsyg.2019.02221.

Чирвоний О. Мікромова візуального інтерфейсу

Анотація. У статті розглядається мікромова візуального інтерфейсу як новий пласт цифрової комунікації, що включає емодзі, реакції, «лайки» та інші графічні елементи, які поступово формують власну систему знаків і норм

використання. Ці одиниці виконують паралінгвістичні функції, традиційно притаманні інтонації, міміці та жестам в офлайн-спілкуванні, і здатні не лише супроводжувати, але й повністю замінювати вербальне повідомлення, створюючи самодостатні комунікативні акти.

Дослідження базується на аналізі сучасних лінгвістичних, соціолінгвістичних та прагматичних підходів, а також на огляді емпіричних робіт, що висвітлюють роль візуальних мікроелементів у створенні тональності дискурсу, маркуванні позиції мовця, підтриманні соціальних зв'язків.

Особливу увагу приділено культурним, віковим та платформним варіаціям інтерпретації символів, а також випадкам їхнього переосмислення через колективну практику. Проаналізовано функції емодзі та реакцій як актив економної комунікації, здатних виконувати роль фатичних сигналів, інструментів солідарності або дистанціювання, засобів іронії чи сарказму, а також як маркерів групової ідентичності. Окремо розглянуто вплив платформної «візуальної граматики» на зміну значень, семантичні зсуви та появу контекстно-залежних інтерпретацій.

Робота поєднує теоретичний і прагматичний аналіз, аналізує приклади з різних цифрових платформ (Facebook, Twitter/X, месенджери, корпоративні чати), узагальнює результати досліджень щодо впливу емодзі на міжособистісну та міжгрупову взаємодію та демонструє, як ці елементи стають повноцінними одиницями цифрової мови з власними правилами й обмеженнями. Її результати можуть бути використані у соціолінгвістичних дослідженнях, аналізі міжкультурної комунікації, медіаграмотності та розробці автоматичних систем інтерпретації емоційних сигналів.

Ключові слова: емодзі, візуальний інтерфейс, паралінгвістичний код, цифровий дискурс, фатична комунікація, семантичний зсув, платформна граматика, онлайн-взаємодія.

Дата першого надходження рукопису
до видання: 20.08.2025

Дата прийнятого до друку рукопису
після рецензування: 17.09.2025
Дата публікації: 21.10.2025

Шванова О. В.,

*старший викладач кафедри прикладної лінгвістики
Національного університету «Львівська політехніка»
<https://orcid.org/0009-0008-0533-046X>*

ПРАКТИКА УСТАЛЕННЯ ТА АДАПТАЦІЇ ТЕРМІНІВ-АНГЛІЗМІВ В НАЦІОНАЛЬНІЙ ТЕРМІНОСИСТЕМІ ІТ-ІНДУСТРІЇ

Анотація. Стаття присвячена аналізу практики усталення та адаптації термінів-англізмів у національній терміносистемі ІТ-індустрії. Актуальність дослідження зумовлена інтенсивним розвитком інформаційних технологій, унаслідок чого англійська мова посідає провідне місце у формуванні спеціалізованої термінології. Вхідження іншомовних термінів відбувається шляхом запозичення, транскрибування, калькування чи комбінованих моделей перекладу, однак цей процес є поступовим і нерівномірним, що обумовлює наукову та практичну цінність вивчення явища.

Метою статті є простежити механізми усталення та адаптації англізмів у національній терміносистемі ІТ-галузі, визначити проблеми й тенденції цього процесу, а також виявити чинники, що сприяють або перешкоджають закріпленню іншомовних термінів у професійному дискурсі. У роботі застосовано критерії адаптації та усталення іншомовних запозичень, запропоновані О.Г. Муромцевою, що передбачають аналіз фонетико-графічної та граматичної інтеграції, словотвірної активності та семантичного засвоєння термінологічних одиниць.

У центрі уваги дослідження перебувають терміни *“software engineer”*, *“software developer”*, *“front-end developer”*, *“back-end developer”*, *“full stack developer”*. Доведено, що перші два терміни вже набули високого ступеня усталеності завдяки граматичній і словотвірній інтеграції, широкій синонімічній варіативності та закріпленню у професійному середовищі. Натомість назви *“front-end developer”*, *“back-end developer”*, *“full stack developer”* перебувають на початкових етапах адаптації, оскільки в українській мові функціонують переважно у формах транскрибування (*«фронт-енд розробник»*, *«бек-енд-розробник»*, *«флустек-розробник»*) та часткового перекладу (*«фахівець із фронт-енду»*). Аналіз вакансій на платформі *work.ua* підтвердив їх активне вживання в англomовному варіанті, що свідчить про значний вплив глобалізації та міжнародних стандартів на професійну комунікацію в Україні.

З'ясовано, що мовні чинники у поєднанні з позамовними визначають динаміку адаптації англізмів. Використання оригінальних форм у найменуванні посад набуває статусу маркера професійної компетентності та відкритості до міжнародного ринку праці.

Ключові слова: англізми, переклад термінів, ІТ-індустрія, адаптація, усталення.

Постановка проблеми. Збагачення національної терміносистеми ІТ-дискурсу відбувається насамперед завдяки запозиченню нових понять та термінів з англійської мови, яка є міжнародною мовою для ІТ-індустрії. Стрімкий розвиток цієї сфери зумовлює виникнення нових процесів та явищ, що

поступово закріплюються як термінологічні одиниці означеної терміносистеми. Період входження, запозичення, адаптації, засвоєння, закріплення термінологічних одиниць є послідовним процесом розвитку і наповнення галузевої мови. Водночас вплив глобалізації також робить свої корективи, прискорюючи або змінюючи традиційні етапи становлення іншомовних термінів в національній фаховій терміносистемі. Дослідження процесів входження, адаптації й усталення термінів-англізмів у національній терміносистемі ІТ-індустрії є надзвичайно важливим сьогодні. Адже ІТ-галузь є однією з найбільших англomовних сфер, де більшість термінів з'являється англійською і лише згодом адаптується в українське професійне середовище. Вивчення цієї проблеми має як наукову так і практичну цінність. Науковий аспект полягає у виявленні механізмів і закономірностей запозичення і закріплення англізмів, а також у визначенні ефективних стратегій перекладу означеного пласту лексики. Практична цінність сприяє унормуванню термінології, що має значення для навчально-освітнього процесу, професійної комунікації, ведення документації, а також укладання галузевих глосаріїв та словників.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Наявність численних наукових праць та публікацій засвідчує, що тема запозичень залишається і надалі актуальною для наукового товариства. Іншомовні лексичні запозичення в українській мові: етапи та ступені адаптації досліджувала Л. М. Архипенко [1]. Структурно-семантичні особливості новітніх лексичних запозичень з англійської в українську мову вивчала Н. О. Попова [2]. Чинники процесу адаптації запозичень до системи мови аналізувала Г. В. Зимовець [3]. Серед знакових мовознавців цю тему не залишали поза увагою І.Д. Фаріон, О. Г. Муромцева, Ю. О. Жлуктенко та багато інших. Однак, наявні наукові розвідки в недостатній мірі висвітлюють тему запозичень власних терміносистемі ІТ-індустрії, якій присвячується наша робота.

Формування мети статті. Отже, мета нашої статті це простежити механізми усталення та адаптації термінів-англізмів у національній терміносистемі ІТ-індустрії, виявити проблеми й тенденції цього процесу, а також окреслити його вплив на формування професійного дискурсу. Досягнення означеної мети потребує виконання наступних завдань. Проаналізувати стратегії перекладу та передачі термінів-назв посадових рівнів в ІТ-компаніях. Визначити ступінь усталеності та варіативності термінів-англізмів у фаховому середовищі. Виявити чинники, що можуть бути як мовними так і позамовними, що сприяють чи перешкоджають їх закріпленню.

Виклад основного матеріалу. Для досягнення поставленої мети та реалізації окреслених завдань доцільно насамперед

звернутися до теоретичного підґрунтя проблеми та уточнити низку базових термінів, необхідних для подальшого аналізу.

Отже, «англізм» – це різновид мовного запозичення: слово, його окреме значення, вислів, тощо, які запозичені чи перекладені з англійської мови, також утворені за її зразком [4].

Поняття «усталений» тлумачиться як «сталій, стійкий, який закріпився у певній формі» [5]. У контексті термінології під «усталеним терміном» розуміємо такий, що закріпився у конкретному значенні й набув широкого вжитку як в професійній галузі, так і в загальному мовленні.

Адаптація лексичних запозичень – це тривалий процес, що відбувається в декілька етапів. Так, О. Г. Муромцева виділяє низку критеріїв усталення запозиченого слова:

- 1) фонетично-графічне відтворення іншомовної лексеми засобами мови-реципієнта;
- 2) повне або часткове фонетичне засвоєння;
- 3) граматичне засвоєння, тобто входження запозиченої одиниці до певного граматичного класу слів;
- 4) словотвірна активність, яка виявляється у використанні запозичених слів як твірних основ;
- 5) семантичне засвоєння, яке полягає у встановленні різноманітних зв'язків з елементами словника, входженні в синонімічні ряди та створенні антонімічних пар [6, с. 61-62].

У подальшому аналізі термінів-англізмів професійного дискурсу IT-індустрії ми спиратимемось саме на зазначені критерії.

Студенти другого курсу спеціальності «Інженерія програмного забезпечення» НУ «Львівська політехніка» у межах навчальної дисципліни «Іноземна мова за професійним спрямуванням, частина 3» опановують тему «Title jobs in tech». Вивчення цієї теми є актуальним з огляду на те, що вона сприяє формуванню у студентів цілісного уявлення про спектр професійних посад в межах їх спеціальності, визначення відмінностей між ними, а також окреслення можливих напрямків професійного розвитку після завершення навчання в університеті. У межах нашого дослідження ця тема є особливо корисною, оскільки надає приклади для аналізу мовних процесів: які з найменувань посад закріпилися в українській мові як запозичені, які функціонують без перекладу, а які відтворюються методом транскрибування чи калькування.

Розглянемо детальніше терміни “*software engineer*” та “*software developer*”. Звертаючись до перекладного ресурсу Reverso context знаходимо наступні варіанти відповідників:

software engineer – програміст, інженер-програміст, програмний інженер, інженер програмного забезпечення, розробник програмного забезпечення

software developer – розробник програмного забезпечення, програміст, дизайнер програмного забезпечення [7].

Як бачимо словник надає спільний варіант перекладу «розробник програмного забезпечення» для обох термінів. Однак вже на другому курсі студенти знають, що “*software engineer*” та “*software developer*” позначають абсолютно різні посади з відмінними обов'язками, завданнями та функціями у компанії, хоча тісно співпрацюють у межах команди. “*Software engineer*” («інженер програмного забезпечення», «програміст») – це фахівець, який проектує програмні системи на рівні архітектури, забезпечує їхню надійність, безпеку, масштабованість та інтеграцію з іншими системами. Подібно до архітектора будинку, що створює креслення, інженер програмного забезпечення не лише пише код, але й визначає принципи його функці-

онування та подальшої підтримки. Тоді як “*software developer*” («розробник програмного забезпечення») – це спеціаліст, який безпосередньо реалізує програмний продукт, створює конкретний додаток чи програму, так як будівельник, що зводить стіни та облаштовує приміщення. Таким чином, хоча обидві посади пов'язані із написанням коду, вони представляють різні рівні професійної діяльності.

Терміни “*software engineer*” та “*software developer*” належать до складних термінів, побудованих за моделлю N1+N2 сполучення іменника з іменником. На українську мову вони перекладені складним терміном, де український відповідник N2 виступає у формі родового відмінку як постпозитивне означення до відповідника N1: *software* (N1) *engineer*(N2) – «інженер програмного забезпечення», *software* (N1) *developer*(N2) – «розробник програмного забезпечення» [8]. Такий спосіб перекладу є одним із характерних способів перекладу моделей такого типу.

Зіставлення цих термінів із критеріями усталення за О. Г. Муромцевою дає підстави стверджувати, що вони пройшли більшість етапів адаптації. Варіанти «інженер програмного забезпечення», «розробник програмного забезпечення» граматично інтегровані в українську мову, належать до іменників чоловічого роду, відмінюються за відмінками та можуть утворювати словосполучення, наприклад «посада інженера програмного забезпечення». Відповідники «інженер програмного забезпечення», «розробник програмного забезпечення» демонструють ознаки словотвірної активності «інженерний», «розробницький», «розробка програмного забезпечення». Аналізовані терміни мають певне семантичне засвоєння, адже інтегруються у синонімічні пари. «Інженер програмного забезпечення», «програміст», «системний архітектор» функціонують як часткові синоніми з відтінками значень. У свою чергу, «розробник програмного забезпечення» та «девелопер» також можуть розглядатися як синоніми, однак варіант «девелопер» це фонетичне відтворення англійського “*developer*” методом транскрибування.

Отже, можемо припустити, що варіанти «інженер програмного забезпечення», «розробник програмного забезпечення» відповідники оригінальних термінів з англійської мови закріпилися у конкретному значенні в українській мові й набули достатньо широкого вжитку у своїй галузі.

Зупинимось докладніше на термінах “*front-end developer*”, “*back-end developer*”, “*full stack developer*”, що позначають окремі напрямки в межах професії “*software developer*” («розробник програмного забезпечення»). В українській мові вони відтворюються способом транскрибування, часткового перекладу, або ж залишаються без перекладу.

Термін “*Front-end developer*” передається варіантами «фронт-енд розробник»; «фахівець із фронтенду». Він позначає спеціаліста, який відповідає за користувацький інтерфейс, дизайн, роботу з меню, анімаціями та адаптивність програмного продукту до різних пристроїв.

Термін “*Back-end developer*” в українській мові функціонує у формі «бек-енд-розробник» і використовується на позначення фахівця, що відповідає за роботу серверної частини, баз даних, логічну обробку інформації та забезпечення безпеки.

“*Full stack developer*” перекладається як «фулстек розробник» або «розробник повного циклу». Цей термін позначає спеціаліста, який поєднує компетенції фронт-енд і бек-енд розробки.

Зіставлення зазначених англійзмів з критеріями усталення термінологічних одиниць показує, що вони перебувають на початкових етапах адаптації. Відповідники «фронт-енд розробник», «бек-енд-розробник», «фулстек розробник» є прикладами фонетично-графічного відтворення оригінальних англійських термінів у мові-реципієнті, та демонструють часткове фонетичне засвоєння в українській мові.

Аналіз вакансій на порталі work.ua, що є одним із найпопулярніших ресурсів з пошуку роботи в Україні підтверджує їхнє активне функціонування. Переважна більшість оголошень на вакантні посади у категорії «ІТ, комп'ютери, Інтернет» подається англійською мовою: *junior front-end developer*, *strong junior back-end developer (trainee)*, *middle full stack JavaScript developer* [9]. Значно менша кількість вакансій пропонується українською мовою, коли терміни-англійзми відтворюються або способом транскрибування: «фронт-енд-розробник (*Junior+*, *Middle*)» або ж часткового перекладу «*front-end розробник*».

Відтворення термінів «*front-end developer*», «*back-end developer*», «*full stack developer*» безпосередньо ілюструє дію як мовних, так і позамовних чинників, що зумовлюють їх закріплення в українській мові. До мовних чинників належать способи передачі, фонетико-графічна адаптація та синонімія. Існування варіативності у способі відтворення: «фронт-енд-розробник» – «фахівець із фронт-енду» сповільнює процес усталення. Синонімічне вживання термінів, «розробник повного циклу» та «фулстек розробник» створює певну конкуренцію, що також позначається на закріпленні в терміносистемі означеної галузі. Позамовні чинники пов'язані з інтегрованістю українського ІТ-ринку у глобальний простір, використанням англійської мови в міжнародних стандартах, технічній документації, вакансіях і професійній комунікації. У цьому контексті визначальну роль відіграє глобалізація, яка підтримує функціонування іншомовних форм без перекладу. Оскільки в ІТ-індустрії англійська мова домінує як міжнародна мова, Терміни англійською сприймаються як маркер професійності та інтеграції у світовий ринок. Показовим є приклад міжнародної компанії Softserve, яка маючи представництва в Україні розміщує оголошення про вакантні посади англійською мовою: *Junior Python Software engineer*; *Junior R&D Engineer (High performance computing)*; *Middle Node. Js Software Engineer (API)*; *Middle Python software engineer*; *Middle Java full stack software engineer*; *Middle full stack software engineer (React+Java)*; *Middle / Senior C/C++ software engineer*; *Middle react native engineer*; *Middle Java Software engineer* та інші [13].

Висновки і перспективи подальших пошуків. Проведений аналіз практики входження та адаптації термінів-англійзмів на прикладі найменувань посад в ІТ-компаніях засвідчив, що такі одиниці, як «*front-end developer*», «*back-end developer*», «*full stack developer*», перебувають на етапі часткового закріплення в українській терміносистемі. Їхнє відтворення здійснюється переважно шляхом транскрибування («фронт-енд-розробник», «бек-енд-розробник», «фулстек-розробник»), інколи у комбінації з частковим перекладом («*front-end розробник*»; «*розробник повного циклу*»).

Під час усталення термінів-англійзмів у терміносистемі ІТ-індустрії мовні чинники тісно взаємодіють із позамовними. Вирішальною є роль глобалізації: англійські терміни не лише відображають міжнародні стандарти та вимоги галузі, але й формують професійну ідентичність фахівців, які прагнуть

інтегруватися у світовий ринок праці. Використання англійзмів у найменуванні посад навіть у межах україномовних вакансій можна розглядати як прояв глобалізаційного впливу та прагнення до уніфікації професійної термінології.

Перспективи подальших досліджень вбачаємо у розширенні аналізу на інші групи термінів-англійзмів в ІТ-сфері, зокрема пов'язаних із аналітикою даних (*data analyst*, *data scientist*), інструментами (*DevOps engineer*), а також у вивченні динаміки їхнього функціонування в академічному дискурсі, навчальних програмах і перекладацькій практиці. Це дозволить більш повно окреслити тенденції розвитку сучасної української ІТ-терміносистеми в умовах глобалізаційних процесів.

Література:

1. Архипенко Л.М. Іншомовні лексичні запозичення в українській мові: етапи і ступені адаптації (на матеріалі англійзмів у пресі кінця XX – початку XXI ст.): автореф. дис. ...канд. філол. наук: 10.02.01. Харків, 2005. 23 с.
2. Попова Н.О. Структурно-семантичні особливості новітніх лексичних запозичень з англійської в українську мову (90-і рр. XX ст. – початок XXI ст.) автореф. дис. ...канд. філол. наук: 10.02.01. Запоріжжя, 2005 19 с.
3. Зимовець Г.В. Чинники процесу адаптації запозичень до системи мови. Мовознавство. 2021. №6. С. 24-39
4. The free encyclopedia Wikipedia. Англійзм (також англїзм). URL: <https://uk.wikipedia.org/wiki> (дата звернення 25.08.2025).
5. Словник української мови URL: <https://sum.in.ua/s/ustalenyj> (дата звернення 20.08.2025).
6. Муромцева О.Г. Розвиток лексики української літературної мови в другій половині XIX на початку XX ст. Харків: Вища шк., 1985. 152 с.
7. Reverso context. URL: <https://context.reverso.net> (дата звернення 20.08.2025).
8. Карабан В.І. Переклад англійської наукової і технічної літератури. Вінниця: Нова Книга, 2018. 652 с.
9. Work.ua. URL: <https://www.work.ua/jobs-lviv-it> (дата звернення 19.08.2025).
10. Cambridge dictionary. URL: <https://dictionary.cambridge.org/> (дата звернення 25.08.2025).
11. Merriam Webster dictionary. URL: <https://www.merriam-webster.com/> (дата звернення 25.08.2025).
12. Oxford learner's dictionary. URL: <https://www.oxfordlearnersdictionaries.com/> (дата звернення 25.08.2025).
13. Softserve. URL: <https://career.softserveinc.com/uk-ua/vacancies> (дата звернення 20.08.2025).

Shvanova O. Practice of establishing and adapting Anglicism terms in the national terminology system of the IT industry

Summary. The article is devoted to the analysis of the practice of establishing and adapting Anglicisms in the national terminology system of the IT industry. The relevance of the study is due to the intensive development of information technologies, as a result of which the English language occupies a leading place in the formation of specialized terminology. Foreign terms are introduced through borrowing, transcription, calquing, or combined translation models, but this process is gradual and uneven, which determines the scientific and practical value of studying this phenomenon.

The purpose of the article is to trace the mechanisms of establishment and adaptation of Anglicisms in the national terminology system of the IT industry, to identify the problems and trends of this process, as well as to identify the factors that contribute to or hinder the consolidation of foreign terms

in professional discourse. The work applies the criteria for the adaptation and establishment of foreign borrowings proposed by O. H. Muromtseva, which involve the analysis of phonetic-graphic and grammatical integration, word-formation activity, and semantic assimilation of terminological units.

The study focuses on the terms “*software engineer*,” “*software developer*,” “*front-end developer*,” “*back-end developer*,” and “*full stack developer*.”

It has been proven that the first two terms have already become highly established thanks to grammatical and word-formation integration, wide synonymic variability, and consolidation in the professional environment. On the other hand, the terms “*front-end developer*,” “*back-end developer*,” and “*full stack developer*” are in the early stages of adaptation, as they are mainly used in Ukrainian in their transcribed forms («фронт-енд розробник», «бек-енд-розробник», «фулстек-розробник») and partial translation («фахівець із фронт-енду»). An analysis of job vacancies on the work.ua platform

confirmed their active use in the English-language version, which indicates the significant influence of globalization and international standards on professional communication in Ukraine.

It has been found that linguistic factors, combined with extra-linguistic factors, determine the dynamics of the adaptation of Anglicisms. The use of original forms in job titles acquires the status of a marker of professional competence and openness to the international labor market.

Key words: Anglicisms, translation of terms, IT-industry, adaptation, establishing.

Дата першого надходження рукопису
до видання: 19.08.2025

Дата прийнятого до друку рукопису
після рецензування: 17.09.2025

Дата публікації: 21.10.2025

Шелякіна А. В.,

кандидат філософських наук,
доцент кафедри англійської філології та міжкультурної комунікації
Навчально-наукового інституту філології
Київського національного університету імені Тараса Шевченка
<https://orcid.org/0000-0002-0067-8773>

Торосян О. М.,

кандидат філологічних наук,
доцент кафедри англійської філології та міжкультурної комунікації
Навчально-наукового інституту філології
Київського національного університету імені Тараса Шевченка
<https://orcid.org/0000-0001-9160-9871>

КОНОТАТИВНИЙ АСПЕКТ ВАРІАНТІВ ТОПОНІМІВ-ІСТОРИЗМІВ (НА МАТЕРІАЛІ ТОПОНІМІЧНИХ ПРИЗВИСКІВ ШТАТІВ США)

Анотація. У статті здійснено лексико-семантичний та конотативний аналіз топонімічних прізвиськ штатів США, що відображають особливості їхньої історії, визначено мотиваційні чинники надання відповідних номінацій. Дослідження ґрунтується на матеріалі, добраному з електронних та друкованих джерел країнознавчого характеру, у тому числі енциклопедій, довідників та офіційних регіональних публікацій. Проаналізовано витоки формування вторинних географічних назв в американській топонімічній системі.

Акцентується увага на когнітивному та комунікативному потенціалі прізвиськ, що функціонують як одиниці зі значним національно-культурним навантаженням. Доведено, що топонімічні прізвиська є не лише засобом номінації, але й елементом фонових знань, які відіграють ключову роль у міжкультурній комунікації. Вони формують образ регіону, закріплені у свідомості носіїв мови, і репрезентують світоглядну та ціннісну картину певної етнокультурної спільноти.

На відміну від первинних топонімів, які мають усталену офіційну форму, прізвиська є варіативними й підлягають змінам під впливом соціально-політичної, культурної динаміки та мовної еволюції.

Зазначено, що вторинні географічні назви утворені шляхом метафоризації, що виступає провідним лексико-семантичним механізмом номінації.

У роботі також підкреслено важливість локальних іменних моделей у конструюванні колективної пам'яті та регіональної ідентичності, зокрема через аналіз прізвиськ, що пов'язані з іменами історичних постатей. Звернення до історичних витоків вторинної номінації дає змогу виявити, як певні особистості чи події набувають символічного статусу, закріпленого в мовному просторі регіону.

Зі змісту проаналізованих номінацій вбачається, що топоніми-історизми корелюють із культурно-національними моделями та стереотипами, відображаючи ментальні ознаки відповідної лінгвокультурної спільноти. Наголошено на динамічному характері цього явища: з плином часу кількість або актуальність неофіційних назв змінюється, що свідчить про їхню адаптивність до нових соціокультурних умов. Ці зміни в позамовному контексті актуалізують потребу в подальшому моніторингу й аналізі цього пласту

топонімії, що постійно збагачує матеріал дослідження.

Зазначено, що вторинні топонімічні одиниці відіграють ключову роль у лінгвокраїнознавчій підготовці студентів, оскільки сприяють глибшому розумінню національно-культурної специфіки мови. Вивчення прізвиськ як об'єкта лінгвістичного аналізу відкриває нові можливості для дослідження мовної картини світу, етнокультурної ідентичності, а також актуалізує міждисциплінарний підхід до вивчення лінгвістичних одиниць.

Ключові слова: топонім, топонімічне прізвисько, вторинна номінація, конотативний аспект, мотиваційне підґрунтя, лінгвокраїнознавство, міжкультурна комунікація.

Вступ. Сучасна лінгводидактика акцентує увагу на вагомості національно-культурного компонента у процесі викладання іноземної мови. Це один із провідних засобів трансляції національної культури та формування особистісних якостей здобувача освіти. Важливу роль у цьому контексті відіграє дисципліна «Лінгвокраїнознавство», що традиційно входить до навчальних планів факультетів іноземних мов закладів вищої освіти.

Лінгвокраїнознавство вивчає мовні одиниці, що мають виразне національно-культурне забарвлення, репрезентують культурну специфіку мовної спільноти, а їх інтерпретація засобами рідної мови може бути ускладненою через відсутність відповідних фонових знань, які становлять основу культурної своєрідності комунікантів. До таких мовних одиниць відносять неофіційні назви (призвиська), які формують значну частину культурно маркованої лексики та репрезентують специфічне національне світосприйняття мовної спільноти. Через те, що прізвиська мають культурознавчу значущість, бо виникають внаслідок метонімічного або метафоричного переосмислення назв подій, традицій чи явищ, пов'язаних з конкретною місцевістю, вони виступають суттєвим когнітивним елементом міжкультурної комунікації, без урахування якого ефективне спілкування часто ускладняється. Крім того, активне використання вторинних номінацій штатів, міст, населених пунктів у різних сферах суспільного життя, створює окреме поле лінгвістичних досліджень.

Короткий огляд публікацій. Проблематика вторинної номінації, а саме аналіз топонімічних прізвиськ як окремого виду номінативних одиниць, продовжує викликати стійкий науковий інтерес. Попри те, що переважна більшість дослідницьких праць у сфері ономастики зосереджена, як слушно зазначає Г. В. Синегубова, більшою мірою на вивченні неофіційних антропонімів [1, с. 150], тема регіональних неофіційних назв, зокрема прізвиськ штатів і міст США, залишається недостатньо розробленою в українській лінгвістиці, що створює передумови для подальших наукових пошуків і систематизації матеріалу.

Слід зауважити, що з плином часу кількість або актуальність подібних номінацій невинно зростає, що зумовлено істотними змінами в екстралінгвістичному контексті. Соціально-економічні трансформації, культурні зрушення сприяють виникненню нових прізвиськ, які стають відображенням актуальних реалій. З іншого боку, певні прізвиська втрачають свою актуальність і виходять з ужитку, зберігаючись лише у словниках або довідниках. Ці зміни в позамовному контексті актуалізують потребу в подальшому моніторингу й аналізі вторинних назв, що постійно збагачують матеріал дослідження.

Теоретичним і практичним аспектам дослідження топонімії, зокрема її американського сегменту, присвятили свої наукові доробки такі дослідники, як О. В. Арделян [2], А. Ю. Дмитрик [3], О. В. Зосімова [4], Л. М. Капуш [5], Н. А. Куконіна [5], Д. Р. Радьябова [6] та інші. У працях зазначених авторів простежується глибокий аналіз ономастичного матеріалу, виявляються структурно-семантичні особливості топонімів, а також досліджується їхнє функціонування у культурному та комунікативному контекстах.

Метою даного дослідження є здійснення лексико-семантичного й конотативного аналізу окремих топонімів-історизмів, які утворюють значну частину неофіційних назв американських штатів, а також з'ясування мотиваційних чинників закріплення цих прізвиськ в американському варіанті англійської мови.

Результати та їх обговорення. В американському ономастичному полі виокремлюється група неофіційних географічних номінацій (призвиськ), що є вторинними назвами, утвореними шляхом асоціативно-семантичного осмислення ознак об'єкта. Репрезентуючи історико-культурну динаміку, особливості економічного розвитку, природні умови, традиції та звичаї на денотативно-конотативному рівні, прізвиська є складовою фонових знань мовної спільноти. Це пояснює наявність кількох прізвиськ (гетеронімативність) у межах одного географічного об'єкта (штату, міста тощо), які з'являлися у процесі історичного розвитку й, відповідно, могли втрачатися під впливом соціально-економічних, культурних або політичних змін у США. Історична насиченість певного топоніма прямо корелює з кількістю вторинних номінацій, що відображають знання про нього. Кожна з таких вторинних назв ґрунтується на певній мотиваційній базі, що репрезентує емоційно-сміслову ставлення суб'єкта номінації до відповідного об'єкта чи явища, уможливаючи реконструкцію світоглядних особливостей не лише окремого індивіда, а й цілої етнокультурної спільноти.

Провідним механізмом концептуалізації в межах вторинної номінації є метафоризація, що виступає як базовий лексико-семантичний засіб творення варіантів топонімів. Метафора виконує не лише когнітивну функцію, орієнтовану на осмис-

лення і реконструювання дійсності шляхом перенесення ознак з одного об'єкта на інший, а й афективну, яка виявляється у формуванні емоційно-оцінного ставлення до об'єкта номінації. Тому прізвиська, попри їх неофіційний статус, часто набувають високої частотності, закріплюються в офіційних документах, державній символіці, художній літературі, публіцистиці та навіть на транспортних засобах (номери авто), стаючи частиною культурного коду регіону. У наших попередніх розвідках [7] ми аналізували метафоричний перенос на прикладі неофіційних назв штатів із зоокомпонентом, як от *the Coyote State* (Південна Дакота), *the Ground-hog State* (Міссісіпі), *the Pelican State* (Луїзіана), *the Badger State* (Висконсин) тощо; а також назв штатів, що відображають господарсько-економічний розвиток США [8], наприклад, *The Lead State* (Міссурі), *The Gem State* або *Gem of the Mountains* (Айдахо), *The Golden State* (Каліфорнія), *The Granite State* (Нью-Гемпшир) тощо.

У цій науковій розвідці ми пропонуємо провести лексико-семантичний та конотативний аналіз історичних прізвиськ американських штатів, які часто містять в собі важливі ідентифікаційні маркери, що відображають минуле, культурні особливості або правову спадщину регіону. Крім того, доречно підкреслити, що вторинні найменування, які розглядатимуться у статті, можуть бути охарактеризовані як номінації з повною або абсолютною мотивацією. Це означає, що в кожному конкретному випадку можливо простежити чітке мотиваційне підґрунтя, яке обумовлює надання того чи іншого прізвиська певному штату. Зазначена мотивація, як правило, є загальновідомою та історично обґрунтованою. Важливим є й той факт, що більшість цих номінацій не втратили своєї семантичної наповненості та функціонують у сучасному американському мовному просторі як офіційно визнані прізвиська, зберігаючи актуальні конотації та високий ступінь уживаності.

The Constitution State (Коннектикут) отримав своє офіційне прізвисько, закріплене Генеральною Асамблеєю штату, у 1959 році [9]. Всім відомо, що Конституція Сполучених Штатів Америки була підписана у Філадельфії, штат Пенсильванія. Чому ж Коннектикут назвали Конституційним штатом? Це офіційне прізвисько вказує на унікальну роль Коннектикуту в історії державотворення США. У колоніальні часи пуритани, які зазнали релігійного переслідування, прагнули самоврядування, що зумовило створення документа під назвою *Fundamental Orders*. Цей документ заклав основи інституційного устрою колонії, заснованого не на монархічній владі, а на принципі вільної згоди народу. Положення документу включали створення Генерального суду, регламентацію виборчого процесу та систему представництва, що, за сучасними мірками, відповідає принципам конституційного устрою.

The Keystone State (Пенсильванія) [10] підкреслює ключову роль штату у процесах державотворення, соціального та економічного становлення новоствореної нації. Стратегічне розташування Пенсильванії між Північчю та Півднем сприяло формуванню важливих торговельних, політичних і культурних зв'язків. Саме з цієї причини штат метафорично розглядається як «наріжний камінь» американської федерації. Крім цього, як вже зазначалося вище, Пенсильванія, зокрема місто Філадельфія, стала місцем підписання двох визначальних документів американської історії – Декларації незалежності та Конституції США. Образ «наріжного каменя» закріплений не лише в історичних документах, а й у культурному просторі штату.

Так, у другому куплеті офіційного гімну Пенсильванії згадується: «*Батьківщина могутньої нації, наріжний камінь землі*». Символіка наріжного каменя також представлена на пам'ятній монеті Монетного двору США, присвяченій штату, що ще раз підкреслює його винятковий статус у національній історичній пам'яті.

Массачусетс, попри те, що прізвиська *The Old Colony State* та *The Puritan State* нині використовуються рідко, зберігає важливу історичну спадщину, пов'язану з цими назвами [11]. Заснування штату відбулося на території перших англійських колоній, створених пуританами у 1620 році. Вони залишили Англію, тікаючи від релігійних переслідувань, і саме їхня присутність та релігійно-соціальні засади мали тривалий вплив на формування культурної та політичної ідентичності регіону.

Прізвисько штату Нью Йорк *the Knickerbocker State* [12, 13] має своє коріння у XVII столітті, коли голландські колоністи прибули до території сучасного Нью-Йорка, заснувавши місто Новий Амстердам. Йдеться про тип коротких штанів, які закінчувалися нижче коліна, що стали відомі під англійською назвою *knickerbockers*. Цей стиль згодом набув символічного значення у контексті міської ідентичності. У 1809 році Вашингтон Ірвінг у своїй сатиричній праці «Історія Нью-Йорка від початку світу до кінця голландської династії», написаній під псевдонімом Дідріх Нікербокер, ввів образ голландського поселенця як архетипічного мешканця Нью-Йорка. Цей образ – «батько Нікербокер», з притаманними атрибутами – став символом міста наприкінці XIX – на початку XX століття, набувши широкого застосування різних сферах – від комерційної продукції, як-от пиво *Jacob Ruppert*, мистецьких проєктів (наприклад, мюзикл *The Knickerbocker Holiday* 1938 року) та спорту (*New York Knickerbockers* – стала першою бейсбольною командою у США). Протягом кількох століть термін «нікербокер» перетворився з позначення стилю одягу на потужний символ міської ідентичності Нью-Йорка. Його застосування у літературі, спорті, та популярній культурі свідчить про глибоку інтеграцію в культурний код міста.

The First State (Делавер) [14]. Прийняття Конституції Сполучених Штатів Америки ознаменувало початок нового етапу в історії американського державотворення. Першим штатом, що ратифікував цей документ, став Делавер, який зробив це 7 грудня 1787 року. Цей крок відбувся на п'ять днів раніше, ніж відповідне рішення Пенсильванії. Така оперативність відображала прагнення жителів штату забезпечити його рівність в майбутній федерації, попри його невеликий розмір і обмежену чисельність населення. Ратифікація Конституції Делавером мала не лише символічне значення, але й підкреслювала активну участь малих штатів у формуванні нової державної системи. Це забезпечило Делаверу почесне звання «Першого штату», яке він зберігає до сьогодні.

The Equality State (Вайомінг) [15]. Ще в XIX столітті Вайомінг став провідником соціальних змін, надаючи жінкам право голосу та доступ до публічної сфери значно раніше, ніж це закріпила 19-та поправка до Конституції США у 1920 році.

У 1869 році у Вайомінгу було ухвалено законодавство, що гарантувало жінкам повну юридичну рівність з чоловіками. Наступного року Луїза Гарднер Свейн стала першою жінкою у світі, яка взяла участь у виборах. Цей крок зробив Вайомінг першим штатом, який на законодавчому рівні визнав право жінок голосувати, бути присяжними, обіймати публічні посади.

Досвід Вайомінгу як «Штату рівності» свідчить про важливість локальних ініціатив у глобальному процесі емансипації жінок. Піонерські кроки, зроблені в цьому регіоні, стали прикладом для наслідування та вплинули на загальнонаціональну правову трансформацію в США, а штат здобув почесне прізвисько *The Equality State*, яке не втратило своєї актуальності і нині.

The Mother of Presidents (Вірджинія) [16]. Серед тринадцяти британських колоній в Північній Америці Вірджинія вирізнялася своїми масштабами, економічним потенціалом і політичним впливом. Її неофіційний статус як «першої» колонії був зумовлений раннім заснуванням (1607, Джеймстаун) і стрімким розвитком. Вірджинія справедливо отримала прізвисько «Мати президентів», оскільки з неї походили четверо з перших п'яти президентів США: Джордж Вашингтон, Томас Джефферсон, Джеймс Медісон і Джеймс Монро. Це свідчить про потужну політичну культуру та інтелектуальне середовище колонії, яке сприяло формуванню національного керівництва в добу становлення державності. Як перша, найбільша та одна з найзаможніших колоній, Вірджинія відіграла провідну роль у формуванні політичної еліти США. Її історична спадщина як «Матері президентів» підтверджує її центральне місце в американському національному наративі.

На окрему увагу, на наш погляд, заслуговують прізвиська штатів, пов'язані з історичними особистостями.

The Land of Roger Williams (Род-Айленд) [17]. Роджер Вільямс відіграв ключову роль у заснуванні Род-Айленду – однієї з тринадцяти колоній, що згодом утворили Сполучені Штати Америки. Він виступав за чітке розмежування між інститутами релігії та державної влади. Зокрема, він заперечував легітимність втручання світських лідерів у справи релігії. Ідеї Роджера Вільямса неодноразово викликали конфлікти з колоніальною владою, наприклад, він наполягав на необхідності компенсації корінному населенню за землі, на яких оселялися англійські колоністи. Ці погляди вважалися радикальними для тогочасного пуританського суспільства, і його було вигнано з Массачусетсу.

Знайшовши притулок серед народу наррагансетів, Вільямс придбав у них ділянку землі, на якій у 1636 році заснував поселення, до якого незабаром приєдналися інші поселенці, що утворили декілька автономних громад. Ці об'єднані поселення склали основу колонії Род-Айленд, яка відзначалася толерантністю до релігійного різноманіття та надавала притулок представникам інших конфесій, переслідуваних у сусідніх колоніях. Переконавши Роджера Вільямса, що кожна людина має право на свободу совісті та віросповідання, заклали ідейні основи американської демократії.

The Land of William Penn (Пенсильванія) [18]. Вільям Пенн – видатна постать у історії Сполучених Штатів. Він ініціював створення колонії Пенсильванія («Лісиста країна Пенна»), як притулку для вільнодумних європейців, що зазнавали переслідувань у своїх країнах. Пенн вважав, що колонія має стати експериментом у сфері суспільного устрою, заснованого на принципах свободи совісті, участі громадян у прийнятті рішень і мирного співіснування.

Одним із найважливіших внесків Пенна була розробка *Рамкової Конституції Пенсильванії* (*Frame of Government of Pennsylvania*), яка заклала основи для подальшого формування демократичних інститутів у США, зокрема для Конституції Сполучених Штатів.

Особливої уваги заслуговує його політика у сфері взаємин із корінним населенням. Пенн уклав мирний договір з народом, який традиційно проживав на території сучасної Пенсильванії. Цей договір розглядається в історії як унікальний приклад взаємоповаги між колоністами та корінними народами.

Завдяки своїм ідеям і практичній діяльності Вільям Пенн вважається одним із піонерів демократичної думки та релігійної свободи в Новому Світі.

The land of Lincoln (Іллінойс) [19]. Авраам Лінкольн, шістнадцятий президент Сполучених Штатів Америки, був одним із найвидатніших керівників країни та вважається стійким символом демократії. Прізвисько «Земля Лінкольна» цілком справедливо описує штат Іллінойс, куди Лінкольн переїхав у 21-річному віці. Він прожив там до свого обрання президентом у 1861 році. Окрім президентської діяльності, Лінкольн представляв Іллінойс у Палаті представників США протягом одного терміну (1847–1849). Раніше він чотири терміни поспіль (1834–1841) був членом Законодавчих зборів штату Іллінойс. Мешканці штату з гордістю називають свій край Землею Лінкольна а прізвисько *The land of Lincoln* можна побачити на кожному нормерному знаку.

Seward's Icebox (Аляска) [20]. «Холодильник Сьюарда» – прізвисько Аляски, яка була куплена у Росії у 1867 р. з ініціативи державного секретаря Г. Сьюарда. Слід зазначити, що це прізвисько має дещо негативну, зневажливу конотацію, оскільки хоч загалом реакція на покупку Аляски серед американців була позитивною, багато хто вважав, що Аляска стане базою для розширення американської торгівлі в Азії, деякі опоненти назвали цю покупку «дурістю, примхою Сьюарда», стверджуючи, що Сполучені Штати придбали марну землю.

Висновки. Таким чином, можна зробити висновок, що вторинні номінації американських штатів, які стали об'єктом аналізу, становлять собою важливі маркери ідентичності, що репрезентують як історичне минуле, так і культурно-ментальні особливості та правові традиції конкретного регіону. Їхня семантична природа заснована на глибоких метафоричних трансформаціях, які відображають значущі історичні події, феномени або культурні коди, пов'язані з окремими штатами. Можна впевнено стверджувати, що вивчення вторинної номінації в аспекті неофіційних географічних назв, зокрема прізвиськ, набуває подвійного значення. По-перше, воно розглядається як важливий елемент соціолінгвістичного аналізу, що дозволяє досліджувати механізми закріплення мовних одиниць у суспільному житті. По-друге, ця проблема виходить за межі суто лінгвістичного підходу, отримуючи міждисциплінарний вимір: аналіз прізвиськ уможливорює реконструкцію колективної регіональної ідентичності, виявлення стереотипів, образів та оцінок, закладених у свідомості носіїв мови.

Окреслена у дослідженні тематика виявляється актуальною і перспективною для подальших наукових розвідок, оскільки процес формування прізвиськ американських штатів не є завершеним чи застиглим у часі. Навпаки, спостерігається динаміка їхнього виникнення та використання, що зумовлена постійними трансформаціями в екстралінгвістичному середовищі. Зокрема, зміни в економічній, соціальній, політичній та культурній сферах спричиняють переосмислення усталених образів регіонів, що, у свою чергу, стимулює появу нових номінацій або модифікацію вже існуючих.

Література:

1. Синегубова Г. В. Види мотивації прізвиськ міст англomовних країн. *Вісник студентського наукового товариства Донецького національного університету*. Вінниця: ДонНУ, 2016. Том 2. С. 150–156. URL: <https://www.academia.edu/69489932> (дата звернення 29.06.2025).
2. Арделян О.В. Вторинні номінації штатів США. *Вчені записки ТНУ імені В. І. Вернадського. Серія: Філологія. Журналістика*. 2022. Том 33 (72). № 2. Ч. 1. С. 70–76. URL: https://www.philol.vernadskyjournals.in.ua/journals/2022/2_2022/part_1/12.pdf (дата звернення 29.06.2025).
3. Дмитрик А. Ю. Особливості походження топонімів у Сполучених Штатах Америки. *Вісник студентського наукового товариства Горлівського інституту іноземних мов*: матеріали 4-ї Всеукр. наук.-практ. конф. молодих учених "Мовна комунікація і сучасні технології у форматі різнорівневих систем. Бахмут: ГІМ ДВНЗ "ДДПУ", 2019. Вип. 5. С. 13–16. URL: https://edu.forlan.org.ua/doc/konf/ConferenceProceedings_29November2019_NHIM_Bakhmut.pdf (дата звернення 29.06.2025).
4. Зосімова О.В. Прецедентні топоніми в неофіційних назвах американських міст і штатів. *Лінгвістичні дослідження*. Зб. наук. праць ХНПУ ім. Г.С. Сковороди. 2019. Вип. 50. С. 50–58. URL: https://www.researchgate.net/publication/338113993_PRECEDENTNI_TOPONIMI_V_NEOFICIJNIN_NAZVAN_AMERIKANSKIH_MIST_I_STATIV (дата звернення 29.06.2025).
5. Капуш Л. М., Куконіна Н. А. Екстралінгвальні фактори формування та етимологічне походження ойконімів США. *Вчені записки ТНУ імені В. І. Вернадського. Серія: Філологія. Журналістика*. 2022. Том 33 (72). № 2. Ч. 1. С. 146–151. URL: http://www.irbis-nbuv.gov.ua/cgi-bin/irbis_nbuv/cgiirbis_64.exe?I21DBN=LINK&P21DBN=UJRN&Z21ID=&S21REF=10&S21CNR=20&S21STN=1&S21FMT=ASP_meta&C21COM=S&S21P03=FILE=&S21STR=UZTNU_filol_2022_33%2872%29_2%281%29_27 (дата звернення 29.06.2025).
6. Rajabova, R. D. American Toponymy as Reflection its History and Culture. *Middle European Scientific Bulletin*. 2022. № 22. Р. 34–37. URL: <https://doi.org/10.47494/mesb.v22i.1100> (дата звернення 29.06.2025).
7. Шелякіна А.В., Торосян О.М. Конотативний аспект варіантів топонімів із зоокомпонентом (на матеріалі топонімічних прізвиськ штатів США). *Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету. Сер.: Філологія*. 2022. № 56. С. 154–157.
8. Шелякіна А.В., Торосян О.М. Конотативний аспект вторинних номінацій штатів, що відображають господарсько-економічний розвиток США. *Science and Education a New Dimension. Philology*. 2019. VII (60). Issue: 204. Р. 78–81.

Джерела ілюстративного матеріалу:

1. Why is Connecticut Called the Constitution State? *Encyclopedia Britanica*: веб-сайт. URL: <https://www.britannica.com/topic/Why-Is-Connecticut-Called-the-Constitution-State> (дата звернення 4.08.2025).
2. Why is Pennsylvania Called the Keystone State? *State Symbols USA*: веб-сайт. URL: <https://statesymbolsusa.org/symbol-official-item/pennsylvania/state-nickname/keystone-state> (дата звернення 4.08.2025).
3. The Puritan State. *Destguides*: веб-сайт. URL: https://www.destguides.com/united-states/massachusetts/massachusetts-nicknames#the_puritan_state (дата звернення 29.06.2025).
4. Knickerbocker History. *NBA*: веб-сайт. URL: <https://www.nba.com/knicks/history/knickerbocker> (дата звернення 29.06.2025).
5. Nickname of New York State. *State Symbols USA*: веб-сайт. URL: <https://statesymbolsusa.org/symbol-official-item/new-york/state-nickname/empire-state> (дата звернення 29.06.2025).

6. What Was the First State in the USA? Collin Traivels Between: веб-сайт. URL: <https://travelsbetween.com/what-was-the-first-state-in-the-usa/> (дата звернення 4.08.2025).
7. Ten Reasons Why Wyoming is Known as the "Equality State". USA Today: веб-сайт. URL: <https://10best.usatoday.com/travel/10-reasons-why-wyoming-is-known-as-the-equality-state> (дата звернення 29.06.2025).
8. Why is Virginia Called the Mother of Presidents? Keep Virginia Beautiful: веб-сайт. URL: <https://keepvirginiabeautiful.org/2022/02/21/virginia-the-mother-of-presidents/> (дата звернення 4.08.2025).
9. Roger Williams, Rhode Island Founder. Library of Congress: веб-сайт. URL: <https://www.loc.gov/item/today-in-history/february-05/> (дата звернення 29.06.2025).
10. William Penn and Founding of Pennsylvania. Bill of Rights Institute: веб-сайт. URL: <https://billofrightsinstitute.org/essays/william-penn-and-the-founding-of-pennsylvania> (дата звернення 29.06.2025).
11. Official State Slogan of Illinois. State Symbols USA: веб-сайт. URL: <https://statesymbolsusa.org/symbol-official-item/illinois/state-cultural-heritage/land-lincoln> (дата звернення 26.06.2025).
12. The Myth and Memorabilia of Seward's Folly. University of Rochester: веб-сайт. URL: <https://www.rochester.edu/newscenter/sewards-folly-308482/> (дата звернення 29.06.2025).

Sheliakina A., Torosyan O. The connotative aspect of versions of toponyms with historical names (based on toponymic nicknames of the US states)

The article presents a lexical-semantic and connotative analysis of U.S. state toponymic nicknames that reflect specific historical features of each state. The study identifies the motivational factors behind these nominations and is based on material selected from electronic and printed country-specific sources, including encyclopedias, reference books, and official regional publications. The research also examines the origins and development of secondary place names within the broader framework of American toponymy.

The paper emphasizes the cognitive and communicative potential of nicknames, which function as linguistic units with significant national and cultural connotations. It is argued that toponymic nicknames are not only means of naming but also elements of background knowledge that play a key role in

intercultural communication. These nicknames help shape a region's image as perceived by native speakers and reflect the worldview and value system of a given ethnocultural community.

Unlike primary toponyms, which have a standardized official form, nicknames are variable and subject to change due to sociopolitical, cultural and language evolution.

It is noted that secondary geographical names are often created through metaphorization, which serves as the leading lexical-semantic mechanism of nomination.

The study also highlights the importance of localized naming models in constructing collective memory and regional identity, particularly through nicknames associated with historical figures. Exploring the historical origins of secondary nomination reveals how certain individuals or events acquire symbolic status fixed in the linguistic space of the region.

The analysis shows that historically rooted toponyms correlate with cultural-national models and stereotypes, reflecting the mental characteristics of the respective linguocultural community. The dynamic nature of this phenomenon is emphasized: over time, the number or relevance of unofficial names may change, demonstrating their adaptability to new sociocultural conditions. Such shifts in the extralinguistic context highlight the need for continued monitoring and analysis of this layer of toponymy, which constantly enriches the research material.

It is also noted that secondary toponymic units play a crucial role in the linguocultural training of students, as they facilitate a deeper understanding of the national and cultural specificity of the language. Studying nicknames as an object of linguistic analysis opens new opportunities for exploring the linguistic worldview, ethnocultural identity, and supports an interdisciplinary approach to the study of linguistic units.

Key words: toponym, toponymic nickname, secondary nomination, connotative aspect, motivational basis, linguistics, intercultural communication, etc.

Дата першого надходження рукопису
до видання: 19.08.2025

Дата прийнятого до друку рукопису
після рецензування: 18.09.2025

Дата публікації: 21.10.2025

Шульська Н. М.,

кандидат філологічних наук,
доцент кафедри соціальних комунікацій
Волинського національного університету імені Лесі Українки
<https://orcid.org/0000-0003-4703-1798>

Зінчук Р. С.,

кандидат філологічних наук,
доцент кафедри української мови та лінгводидактики
Волинського національного університету імені Лесі Українки
<https://orcid.org/0000-0002-5432-7346>

Римар Н. Ю.,

кандидат філологічних наук,
доцент кафедри філології, педагогіки та методики викладання
Білоцерківського національного аграрного університету
<https://orcid.org/0000-0003-2471-7703>

ПРАВОПИСНА КУЛЬТУРА СУЧАСНОЇ МЕДІАКОМУНІКАЦІЇ: ТИПОВІ ЛІНГВОАНОРМАТИВИ

Анотація. У статті досліджено специфіку правописної культури сучасної медіакомунікації як важливого чинника формування мовної свідомості суспільства та професійної майстерності журналістів. Зауважено, що медіатексти виконують не лише інформаційну, а й нормативно-орієнтувальну функцію, а відтак порушення мовних норм у них призводить до поширення хибних моделей мовлення серед широкої аудиторії. Вивчено особливості правописної культури українських медійників через виявлення, класифікацію та аналіз типових лінгвоанормативів у заголовках журналістських текстів. Запропоновано можливі шляхи підвищення рівня мовної нормативності в медіапрактиці через релевантні відповідники згідно з Новою редакцією українського правопису (2019 р.). Методологічну основу дослідження становить комплексний аналіз фактичного матеріалу медіазаголовків, що дає змогу виокремити найпоширеніші орфографічні та пунктуаційні відхилення. Простежено орфографічні помилки в написанні невідмінюваного числівника *пів* з іменником у родовому відмінку, іншомовних компонентів (*екс-*, *тон-*, *міні-*), неправильне використання великої літери, неповну адаптацію іншомовних запозичень. Виявлено заголовки зі старим написанням слів *проект*, *священник*, непослідовне вживання літери *г* тощо. На пунктуаційному рівні зафіксовано частотні огріхи, серед яких: пропуски або неправильне використання розділових знаків у простих і складних реченнях, невідокремлення дієприслівникових і дієприкметникових зворотів, порушення у вживанні вставних слів і конструкцій, відсутність ком у складнопідрядних реченнях.

Такі помилки вказують на низький рівень правописної культури, адже вони порушують синтаксичну будову заголовка й ускладнюють його розуміння. Відтак назва втрачає нормативність і справляє менш авторитетне враження на читача. Результати дослідження підтверджують, що типові правописні лінгвоанормативи в медіатекстах системні та поширені, що вимагає посилення редакторського контролю й формування єдиних нормативних орієнтирів.

Ключові слова: правопис, помилка, медіакомунікація, заголовок, журналістський текст.

Постановка проблеми. Сучасна медіакомунікація – один із провідних чинників формування мовної культури суспільства, оскільки масмедіа не лише інформують, а й виконують нормативно-орієнтувальну функцію щодо використання мови. Правильність, точність і грамотність журналістського мовлення визначають рівень довіри аудиторії до медіатекстів, впливають на якість суспільної комунікації загалом. Однак практика свідчить, що в друкованих та електронних засобах масової інформації систематично фіксують численні відхилення від усталених норм правопису. Правописні лінгвоанормативи, поширені в медіатекстах, не лише знижують професійну якість журналістських матеріалів, а й призводять до формування викривлених мовних моделей у масовій свідомості. Проблема посилює розвиток крос-медійної журналістики та зростання обсягів контенту, що ускладнює процес редакторського контролю й сприяє поширенню ненормативних мовних практик.

Попри наявність наукових досліджень, присвячених загальним питанням помилкології, проблема правописної культури сучасної медіакомунікації залишається недостатньо систематизованою й комплексно осмисленою. Це зумовлює актуальність вивчення типових лінгвоанормативів, які трапляються в журналістських текстах, їхньої класифікації та пошуку шляхів мінімізації в медіапрактиці.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Проблема лінгвокультури медіатекстів стала предметом активних наукових досліджень упродовж останніх десятиліть. Сучасні науковці все більше акцентують на взаємозв'язку культури мовлення й професійної діяльності медійників. Так, У. Жорнокуй, Н. Коваленко та М. Малиш розглядають мовленнєву культуру як невід'ємну складову професійної компетентності журналіста, що визначає якість та ефективність комунікації [1]. Подібні ідеї висловлює і М. Яцимірська, яка систематизує засоби формування культури мови журналістів [2]. Питання індивідуалізації журналістського мовлення досліджує Л. Нау-

менко, наголошуючи на мовних засобах як маркерах особистісного стилю автора. Це доповнює загальну дискусію про баланс між нормативністю та індивідуально-творчим підходом у медіа [3]. Вагомий внесок у вивченні помилкології в медіа зробили Т. Бондаренко, І. Мариненко та інші дослідники. У розвідках згаданих авторів запропоновано типологію мовних аномативів та їхнє усунення під час редагування журналістських матеріалів [4], указано на причини їхнього виникнення у крос-медійних і публіцистичних текстах [5; 6]. Науковці зосереджують увагу на різних аспектах мовної нормативності в медіа: майстерності написання журналістських текстів й уникненні лінгвоанормативів [7], дотриманні пунктуаційних норм [8], правописній адаптації іншомовних запозичень [9].

Варто відзначити праці, присвячені конкретним типам помилок. Так, О. Цапок аналізує пунктуаційні відхилення в інтернет-виданнях [10], а Н. Римар класифікує орфографічні помилки на матеріалі друкованої преси, що дає змогу виявити системні закономірності їхнього поширення [11]. На необхідності лінгвістичного переосмислення орфографічних помилок наголошує Т. Бондаренко [12].

Попри згадані розвідки з помилкології, загалом не так багато наукових публікацій, присвячених безпосередньо правописній культурі сучасної медіакомунікації. Це свідчить про наявність певної дослідницької лакуни, що потребує додаткового осмислення.

Мета наукової розвідки – з'ясування специфіки правописної культури сучасної медіакомунікації шляхом виявлення, класифікації та аналізу типових лінгвоанормативів у журналістських заголовках, а також окреслення можливих шляхів підвищення рівня мовної нормативності в медіапрактиці через запропоновані релевантні відповідники згідно з Новою редакцією українського правопису.

Виклад основного матеріалу. У Новій редакції українського правопису (2019 р.) кодифіковано низку змін щодо функціонування запозичених елементів у сучасній українській мові. Зокрема, уточнено правила вживання іншомовного компонента *топ-*, який активно входить у медійний дискурс. Відповідно до чинних норм *топ* уживаємо як невідмінюваний іменник у значенні «найкраще», «провідне», а також як першу частину складних слів на зразок *топ-модель*, *топ-менеджер*. Конструкції типу *топ-10*, *топ-5*, що калькують англomовний зразок (*top-10*, *top-5* тощо), не відповідають українській мовній нормі. У сучасній журналістській практиці, на жаль, такі форми досі вживані в заголовках, про що свідчать ось такі медіаанзиви: «**Топ-10** найбільших подій спорту у 2024 році: як виступали українці на головних міжнародних форумах» (<https://susplne.media>, 29.12.2024); «**Топ-5** причин збільшити споживання зеленого горошку» (<https://tsn.ua>, 13.01.2025); «**Топ-7** способів використання соціальних мереж для покращення роботи» (<https://tsn.ua>, 12.01.2025). Бачимо, що використання компонента *топ-* у поданих заголовках суперечить як усталеним традиціям словотвору української мови, так і нормам, закріпленим у новій редакції правопису. Натомість краще послуговуватися або прямими числівниковими конструкціями, або використовувати словотвірну адаптацію іншомовного елемента до української системи.

Послідовно натрапляємо на орфографічні відхилення в написанні невідмінюваного числівника *пів* зі значенням «половина» з іменником у родовому відмінку однини, пор.

«Чоловіки продовжують підробляти документи для виїзду за кордон: скільки проваджень зареєстрували на Волині за **півроку** (правильно – *пів року*)» (<https://vsn.ua>, 12.09.2024); «Суд призначив стягнути з РФ **півмільярда** (правильно – *пів мільярда*) за знищене майно у Тернополі» (<https://epravda.com.ua>, 13.07.2024); «Дружина експрацівника Нацполіції купила авто за **півмільйона** (правильно – *пів мільйона*) євро – несподівані подробиці від ТСН» (<https://tsn.ua>, 09.01.2025).

Виявляємо орфографічні хиби в написанні іншомовних компонентів *екс-*, *топ-*, *міні-* тощо у складних іменниках, коли відповідно до Нової редакції української правопису «слова з першою іншомовною частиною, що визначає кількісний вияв чого-небудь (вищий від звичайного, дуже високий, слабкий, швидкий та ін.) пишемо разом» [13, с. 49]. Такі помилки фіксуємо в заголовках: «**Екс-голова** (правильно – *ексголова*) поліції Вінниччини звинуватили в роботі на ФСБ РФ» (<https://www.radiosvoboda.org>, 01.05.2023); «В Ужгороді відкрили **міні-скульптуру** (правильно – *мініскульптуру*) герою вечірньої казки чехословацького телебачення» (<https://zaxid.net>, 18.03.2024); «Шістьох **топ-менеджерів** (правильно – *топменеджерів*) харківської фірми запідозрили в співпраці з Росією» (<https://apostrophe.ua>, 27.06.2024); «Керівником Державної продовольчо-зернової корпорації призначено **екс топ-менеджера** (правильно – *екстопменеджера*) “Кернела”» (<https://epravda.com.ua>, 29.08.2023).

У новому правописі закріплено норму, за якою в словах іншомовного походження після приголосного перед *я*, *ю*, *є*, *ї* потрібно відтворювати йотованість цих голосних, якщо вона зберігається в етимологічній основі. Відповідно до цього слово *проект* пишемо тепер з літерою *є*, а не *е*, хоча в медіакомунікації ще досі часто вживане старе написання, пор. «Студенти-архітектори луцького університету представили креативні **проекти** (правильно – *проекти*) житлових будинків» (<https://vsn.ua>, 17.12.2024); «Рада ухвалила важливий **законопроект** (правильно – *законопроект*) про реформу МСЕК» (<https://apostrophe.ua>, 29.10.2024).

Поширене помилкобезпечне явище журналістських заголовків – неправильне вживання великої літери. Найчастіше виявляємо орфографічні відхилення в написанні назв найвищих органів влади і державних установ, у яких усі слова потрібно писати з великої літери: «**Верховна рада** (правильно – *Верховна Рада*) підтримала скасування Господарського кодексу: як голосували депутати з Чернігівщини» (<https://susplne.media>, 09.01.2025); «Пенсіонерів може побільшати на мільйон. **Конституційний суд** (правильно – *Конституційний Суд*) розглядає законність реформи 2017 року» (<https://epravda.com.ua>, 03.06.2024); «**Верховний суд** (правильно – *Верховний Суд*) визнав, що надання послуг кальяну в ресторанах є незаконним» (<https://epravda.com.ua>, 10.01.2025).

Нерідко медіаанзиви демонструють аномативи в орфографічному представленні назв свят, пор. «Розгортання прапора, покладання квітів та вірші Шевченка: як на Черкащині відзначили **день Соборності України** (правильно – *День Соборності України*)» (<https://susplne.media>, 22.01.2024); «Що не можна робити після **Нового Року** (правильно – *Нового року*), щоб не наклакати бід» (<https://www.volyn24.com>, 22.12.2023).

Часто журналісти нехтують правильним написанням назв орденів, медалей, відзнак, премій тощо, пор. «Батькам загиблого офіцера з Вінниці вручили **орден “Золота зірка”**

(правильно – орден “Золота Зірка”))» (<https://susplne.media>, 27.12.2024); «Ольга Харлан та Олександр Усик нагороджені **Орденом Свободи** (правильно – орденом Свободи) з нагоди Дня Незалежності України» (<https://susplne.media>, 24.08.2024); «Максим (Далі) Кривцов помертвотно отримав звання **героя України** (правильно – Героя України) та орден “Золота Зірка”» (<https://susplne.media>, 22.08.2025).

Фіксуємо й помилкове написання іншомовних слів, які не завжди адаптують до правил української орфографії, пор. «Арсен Мірзоян показав, як разом з 7-річною донькою готував **піци**» (правильно – *піцу*)» (<https://tsn.ua>, 23.07.2023); «“Війна” за чіпи (правильно – *чипи*): Південна Корея готує пакет на 7 мільярдів доларів для індустрії мікросхем» (<https://epravda.com.ua>, 12.05.2024); «Тірамісу (правильно – *тирамісу*): улюблений італійський десерт» <https://tsn.ua/blogi>, 14.02.2024).

Відповідно до нових норм в усіх словах із суфіксом **-ник** після основи, що закінчується на **-н-**, відбувається подвоєння приголосного **н**, тому тепер лексему *священник* пишемо теж із подвоєнням. Спостерігаємо, що медійники ще й досі в текстах допускають написання без подвоєння: «Коли краще хрестити дитину: **священик** розповів про таїнство» (<https://vsn.ua>, 06.01.2025); «Очільник Одеської ОВА здивував заявою про **священника**, який викликав штурм» (<https://apostrophe.ua>, 16.12.2024).

Не дотримано в журналістських текстах і норм уживання літери **г** в українських та в давно запозичених і зукраїнізованих словах, пор. «Жителька Харківщини під час окупації працювала на РФ та отримала шість років за **гратами** (правильно – *гратами*)» (<https://susplne.media>, 08.10.2024); «У Києві чоловік змусив 12-річну дівчинку вжити наркотик та **згвалтував** (правильно – *згвалтував*) її» (<https://apostrophe.ua>, 14.10.2024); «Три основні припущення, на яких **грунтуються** (правильно – *грунтуються*) економічні прогнози під час війни» (<https://epravda.com.ua>, 24.09.2024).

У медіатекстах нерідко трапляються пунктуаційні огріхи, зокрема пропуски або неправильне вживання розділових знаків як на рівні простих, так і складних речень. Такі порушення свідчать про зниження рівня правописної культури, оскільки вони спотворюють синтаксичну структуру вислову та ускладнюють його сприйняття. Внаслідок цього інформаційний текст втрачає ознаки нормативності, що знижує його авторитетність у читачському середовищі.

Поширене помилкобезпечне пунктуаційне явище – не відокремлення обставини, вираженої дієприслівниковим зворотом, комами. Автори, прагнучи до стислості викладу або через неувважність до пунктуаційної норми, опускають обов’язкові коми. Це призводить до синтаксичної нечіткості, ускладнює розуміння заголовків та знижує їхню стилістичну якість, пор. «На Одещині **рятуючи своїх онучок** **потону**в дідусь» (<https://bukvy.org>, 08.08.2023); «Чоловік з Індії, який **їхав працювати в Росії**, загинув на фронті **воюючи проти України**» (<https://bukvy.org>, 20.04.2024); «У Києві **перейменували вулицю на честь братів Чибінєєвих**, які загинули **захисаючи Україну**» (<https://bukvy.org>, 09.02.2024).

Виявляємо й помилкову тенденцію в невідокремленні поширених означень, виражених дієприкметниковими зворотами, пор. «Політична асамблея ЄНП ухвалила Резолюцію на підтримку України **внесену Порошенком**» (<https://bukvy.org>, 22.11.2024); «У Запоріжжі з’явився стінопис **присвяче-**

ний вокалісту та фронтмену гурту “Хорта” Андрію Лободі» (<https://susplne.media>, 29.09.2023). Це зумовлює синтаксичну невизначеність, адже зворот зливається з означуванням словом і спотворює логіко-інтонаційну структуру речення.

Зрідка фіксуємо не відокремлення означення, вираженого прикладкою, пор. «У «Запоріжжяобленерго» **відібрали історичну пам’ятку** **Будинок першої ТЕС**» (<https://epravda.com.ua>, 24.11.2024).

У журналістських заголовках поширені помилки, пов’язані з пунктуаційним оформленням вставних слів і конструкцій, пор. «Кількість жертв у Львові зросла до трьох: **серед загиблих** **ймовірно** **дитина**» (<https://bukvy.org>, 04.09.2024); «Нічна атака ворога безпілотниками: **летіли 38 «шахедів»**, **на жаль** **є влучання**» (<https://volyninfo.com>, 03.11.2023). Найчастіше автори або зовсім не виділяють їх комами, або виділяють лише з одного боку чи, навпаки, вживають надлишкові розділові знаки, порушуючи цілісність синтаксичної структури. Такі огріхи знижують якість заголовків, адже вставні елементи виконують важливу функцію – виражають оцінку, уточнення чи організують логіку викладу.

Одне з частотних пунктуаційних порушень у писемній медіакомунікації – відсутність ком у складних синтаксичних конструкціях, насамперед у складнопідрядних реченнях. За нормами українського правопису та граматики підрядна частина в таких реченнях обов’язково має бути відокремлена комами від головної, оскільки це зумовлено як синтаксичною структурою, так й інтонаційним членуванням вислову. Пропуск коми призводить до порушення літературного стандарту, що має кілька негативних наслідків: синтаксичну нечіткість (головна й підрядна частини зливаються, створюючи ефект граматичної неузгодженості); інтонаційна невизначеність (у читача зникає сигнал для паузи, що ускладнює сприйняття тексту); зниження правописної культури (регулярне ігнорування правила формує відчуття мовної недбалості). Ось приклади таких пунктуаційних аномативів, зафіксовані в заголовках: «**Стало відомо** **у яких регіонах України земля коштує найбільше**» (<https://www.volyn24.com>, 11.01.2025); «**Стало відомо** **чи подорожчає в Україні хліб найближчим часом**» (<https://www.volyn24.com>, 01.12.2024); «**Поліція Франції уточнила** **у чому звинувачують Дурова**» (<https://epravda.com.ua>, 26.08.2024); «**Безкоштовна сцена для виступів: у Луцьку з’явилося кафе** **де містяни можуть реалізувати свої таланти**» (<https://volyninfo.com>, 09.05.2024). З наукового погляду таке явище трактуємо як системне відхилення від кодифікованої пунктуаційної норми, зумовлене впливом швидкого темпу журналістського письма та відсутністю редакторського контролю.

Ще одна пунктуаційна хиба в сучасних медіаназвах – нагромадження зайвих розділових знаків, зокрема ком. Це явище з погляду правопису трактують як гіперкорекцію, коли автор, прагнучи «покрасити» або «уточнити» структуру речення, штучно вносить додаткові коми, які не відповідають синтаксичним і пунктуаційним вимогам. Надлишкові розділові знаки виникають унаслідок порушення відчуття синтаксичної цілісності, інтерференції іншомовних традицій, редакторської неуважності, пор. «**Що Україні приніс Давос**, (кома не потрібна) **і яку стратегію щодо санкцій обрати у 2023**» (<https://epravda.com.ua>, 10.02.2023); «**Велике церковне свято 23 червня: що сьогодні**, (кома не потрібна) **не можна робити**» (<https://www.volyn24.com>, 23.06.2024); «**У Чернігові вперше обстежать**

Антонісві печери, (кома не потрібна) через виявлені проблеми з вологістю» (<https://suspilne.media>, 13.01.2025). Надмірне комування призводить до кількох наслідків: спотворення інтонаційної організації речення, ускладнення сприйняття (читаач змушений робити паузи там, де їх не передбачає синтаксис), зниження рівня правописної культури в медіапросторі.

Висновки і перспективи подальших досліджень. У процесі дослідження встановлено, що сучасна медіакомунікація характеризується значною кількістю правописних відхилень, які знижують рівень мовної культури журналістських текстів. Аналіз засвідчив наявність типових орфографічних помилок у заголовках, зокрема: неправильне написання числівника *пів* з іменником у родовому відмінку, орфографічні хибри при вживанні іншомовних компонентів (*екс-*, *тон-*, *міні-* тощо), некоректне використання великої літери, а також неповна адаптація іншомовних запозичень до норм української орфографії. Не менш поширені пунктуаційні порушення: пропуски або неправильне вживання розділових знаків у простих і складних реченнях; відсутність відокремлення дієприслівникових та дієприкметникових зворотів; огріхи в оформленні вставних слів і конструкцій; відсутність ком у складнопідрядних реченнях. Усе це свідчить про недостатню увагу журналістів та редакторів до правописної культури заголовків, а також про потребу посилення нормативного контролю в медіапрактиці.

Перспективи подальших наукових пошуків убачаємо в комплексному вивченні причин поширення лінгвоанормативів у медіатекстах та їхнього впливу на мовну свідомість аудиторії; аналізі правописної адаптації нових запозичень і тенденцій їхнього функціонування в умовах глобалізованого інформаційного простору; розробленні методичних рекомендацій для журналістів та редакторів щодо мінімізації орфографічних і пунктуаційних помилок.

Література:

1. Жорнокуй У. В., Коваленко Н. А., Малиш М. М. Культура мовлення як основа професійної діяльності журналіста. *Вчені записки Таврійського національного університету імені В. І. Вернадського*. Серія: Філологія. Журналістика. 2024. Т. 35 (74). № 6. С. 401–407.
2. Яцимська М. Г. Культура мови журналіста: навч. посібник. 2-ге вид., перероб. і доп. Львів: ПАІС, 2017. 168 с.
3. Науменко Л. М. Мовні засоби як маркер індивідуальності журналіста. *Держава та регіони. Серія: Соціальні комунікації*. 2023. № 2 (54). С. 140–146.
4. Бондаренко Т. Типологія мовних помилок та їх усунення під час редагування журналістських матеріалів: дис... канд. філол. наук: 10.01.2008. Черкаси, 2003. 283 с.
5. Мариненко І. Орфографічні й лексичні помилки в крос-медійних ЗМІ: типологія, причини виникнення. Мова: класичне – модерне – постмодерне. 2017. Вип. 3. С. 227–235.
6. Мариненко І. Орфографічні й лексико-семантичні аномалії в публіцистичних текстах культурно-мовної тематики. *Наукові записки Інституту журналістики*. Київ, 2019. Т. 1 (74). С. 57–67.
7. Шулська Н. М., Зінчук Р. С. Майстерність написання журналістського тексту: уникнення типових лінгвоанормативів. *Вчені записки Таврійського національного університету імені В. І. Вернадського*. Серія «Філологія. Журналістика». 2021. Т. 32 (71). № 1. Ч. 3. С. 234–239.
8. Шулська Н. М., Зінчук Р. С. Дотримання редактором пунктуаційних норм у мові медіа. *Вчені записки Таврійського національного університету імені В. І. Вернадського*. Серія «Філологія. Журналістика». 2022. Т. 33 (72). № 2. Ч. 2. С. 276–282.
9. Шулська Н. М., Зінчук Р. С., Римар Н. Ю. Правописна адаптація іншомовних запозичень у сучасній медіакомунікації. *Вчені записки Таврійського національного університету імені В. І. Вернадського*. Серія: Філологія. Журналістика. 2024. Т. 35 (74). № 4. Ч. 2. С. 30–35.
10. Цапок О. М. Пунктуаційні помилки в інтернет-виданнях. *Мовознавчий вісник*. 2013. Вип. 16–17. С. 250–256.
11. Римар Н. Ю. Види орфографічних помилок у мові друкованих ЗМІ (на прикладі газети «День»). *Масова комунікація: історія, сьогодення, перспективи: матеріали X Всеукр. наук.-практ. конф. молодих науковців* (ВНУ ім. Л. Українки, 19 травня 2023 р.). Луцьк, 2023. С. 194–196.
12. Бондаренко Т. Г. Орфографічна помилка: спроба лінгвістичного переосмислення. *Наукові записки Інституту журналістики*. Київ: Інститут журналістики КНУ ім. Т. Шевченка, 2001. Т. 2. С. 108–111.
13. Український правопис. Київ: Наукова думка, 2019. 392 с.

Shul'ska N., Zinchuk R., Rymar N. Orthographic Culture of Modern Media Communication: Typical Linguistic Deviations

Summary. The article examines the specifics of orthographic culture in modern media communication as an important factor in shaping the linguistic awareness of society and the professional competence of journalists. It is emphasized that media texts perform not only an informational but also a normative and regulatory function; therefore, violations of language norms in them lead to the dissemination of erroneous speech models among a wide audience. The study investigates the features of orthographic culture among Ukrainian media professionals through the identification, classification, and analysis of typical linguistic deviations in media headlines. Possible ways of enhancing the level of linguistic normativity in media practice are proposed by introducing relevant equivalents in accordance with the New Edition of the Ukrainian Orthography (2019). The methodological basis of the research is a comprehensive analysis of empirical material drawn from media headlines, which made it possible to single out the most common orthographic and punctuation deviations. The study traces orthographic mistakes in the spelling of the invariable numeral *piv* with a noun in the genitive case, foreign components (*екс-*, *тон-*, *міні-*), incorrect use of capital letters, and incomplete adaptation of borrowings. Headlines containing outdated spellings such as *проект*, *священник*, as well as inconsistent use of the letter *т*, were also identified. On the punctuation level, frequent errors were recorded, including omissions or incorrect use of punctuation marks in simple and complex sentences, failure to separate participial and gerundive constructions, mistakes in the use of parenthetical words and phrases, and the absence of commas in complex sentences, particularly in subordinate clauses.

Such errors indicate a low level of orthographic culture, as they disrupt the syntactic structure of a headline and complicate its comprehension. Non-normative titles lose their correctness and produce a less authoritative impression on the reader. The findings confirm that typical orthographic deviations in media texts are systemic and widespread, which necessitates strengthening editorial control and establishing unified normative guidelines.

Key words: orthography, error, media communication, headline, journalistic text.

Дата першого надходження рукопису
до видання: 26.08.2025

Дата прийнятого до друку рукопису
після рецензування: 22.09.2025

Дата публікації: 21.10.2025

Шульська Н. М.,

кандидат філологічних наук,
доцент кафедри соціальних комунікацій
Волинського національного університету імені Лесі Українки
<https://orcid.org/0000-0003-4703-1798>

Мартинюк М. І.,

кандидат філологічних наук, доцент кафедри філології
КЗВО «Луцький педагогічний інститут»
Волинської обласної ради
<https://orcid.org/0000-0003-2651-7369>

Свистун Н. О.,

кандидат філологічних наук,
доцент кафедри української мови та славістики
Тернопільського національного педагогічного університету імені Володимира Гнатюка
<https://orcid.org/0000-0003-0398-8803>

АНОРМАТИВНІ ГРАМАТИЧНІ ЯВИЩА СУЧАСНОЇ ДІЛОВОЇ КОМУНІКАЦІЇ

Анотація. У статті здійснено аналіз сучасної ділової комунікації крізь призму граматичних анормативів. Виявлено та схарактеризовано найтипівіші морфологічні й синтаксичні відхилення, зафіксовані в професійному мовленні. До помилкових граматичних явищ запропоновано релевантні нормативні відповідники, які забезпечують дотримання літературного стандарту та підвищують комунікативну культуру. У площині морфологічних помилок виокремлено неточності у вживанні кличного відмінка під час звертань, давального відмінка в позиції адресата, помилки у відмінюванні прізвищ, функціонуванні іменників у складі кількісно-субстантивних сполучень, відмінюванні числівників, уживанні окремих займенникових форм. Дослідження дієслівних анормативів засвідчило тенденцію до поширення пасивних конструкцій із формами на *-ся*, які в офіційних текстах стилістично невиправдані. Особливе місце в корпусі анормативних явищ займають синтаксичні відхилення. У ділових документах зафіксовано значну кількість випадків невмотивованого використання прийменників у невластивих семантико-синтаксичних відношеннях, зокрема найпоширеніші кальковані конструкції з прийменником *по*. До ненормативних явищ належать і сталі вирази типу *у відповідності, у залежності, у порівнянні*, що порушують нормативну узусну практику. Аналогічно відзначено кальки на кшталт *відносно, на протязі*, синтаксичні кліше *у тому числі, разом з тим*, які закріпилися в діловому стилі, проте суперечать літературним нормам і призводять до одноманітності та штучності викладу. Характерним для сучасної ділової документації є надмірне використання канцеляризмів, передусім віддієслівних іменників та громіздких словосполучень, що ускладнюють сприйняття тексту й позбавляють його стилістичної гнучкості. Недоречними визначено безособові конструкції з формами на *-но, -то*, що знижують рівень комунікативної прозорості. Натомість запропоновано нормативні двоскладні речення, які надають текстові природності й точності. Результати дослідження засвідчують

необхідність системної роботи з унормуванням писемної ділової комунікації, оскільки наявність численних граматичних анормативів негативно впливає на якість текстів, їх зрозумілість та ефективність.

Ключові слова: анорматив, граматика, ділова комунікація, професійне мовлення.

Постановка проблеми. У сучасному українському суспільстві роль ділової комунікації як інструмента організації управлінських, правових та економічних процесів постійно зростає. В умовах розширення інформаційних потоків та інтенсифікації комунікаційних зв'язків особливого значення набуває дотримання мовних норм, адже саме грамотність і точність викладу забезпечують правову визначеність, ефективність взаємодії та довіру між суб'єктами офіційних відносин. Попри усталеність основних норм української літературної мови, аналіз документів та ділових текстів, розміщених у вільному доступі на сайтах органів влади, засвідчує систематичне порушення граматичних правил. Такі анормативні явища простежуємо на рівні морфології та синтаксису, зокрема у формах відмінювання, узгодженні частин мови, побудові словосполучень і речень. Вони виникають переважно через вплив іншомовних конструкцій, калькування, а також унаслідок усталеної традиції використання канцеляризмів і громіздких штучних мовних моделей. Актуальність дослідження зумовлена тим, що якість мовного оформлення документації безпосередньо впливає на юридичну силу рішень, рівень довіри до інституцій, а також на ефективність професійної комунікації загалом. Вивчення анормативних граматичних явищ дає змогу не лише виявити типові помилки, а й запропонувати дієві шляхи їхнього усунення. Особливої уваги заслуговує питання мовної культури державних службовців, адже саме вони є ключовими комунікаторами між державою та громадянами. Недотримання граматичних норм у їхніх документах чи виступах не лише знижує авторитет дер-

жавних інституцій, а й може спричинити юридичні колізії або непорозуміння. Володіння високою культурою мови для державних службовців – це не лише професійна компетентність, а й важливий чинник демократизації управлінських процесів і забезпечення прозорості влади. З огляду на це постає необхідність моніторингу й аналізу типових граматичних помилоконебезпечних явищ, які виникають у професійній писемній комунікації публічних службовців.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. У науковій парадигмі дослідження мовних аномативів ділової комунікації зазвичай здійснюють або системно, або диференційовано за окремими мовними рівнями: орфографічному, пунктуаційному, лексичному, стилістичному, морфологічному, синтаксичному тощо.

Теоретичне підґрунтя мають праця Т. Бондаренко, яка досліджує феномен помилкології [1]. У загальному контексті проблеми мовної культури професійної комунікації державних службовців вивчають О. Козієвська [2], Н. Кривич [3], зауважуючи про важливість формування лінгвокомпетентностей на шляху до самовдосконалення фахівців. Виявляємо розвідки, присвячені аналізу типових аномативів загалом на різних мовних рівнях [4]. Спорадично представлені окремі наукові публікації з докладним аналізом орфографічних [5], лексичних [6] чи пунктуаційних [7] відхилень від норм сучасної української мови в текстах офіційно-ділового стилю.

Не залишена поза увагою дослідників й граматична культура сучасної ділової комунікації. Так, О. Антонюк характеризує граматичні відхилення у документах, виділяє їхні типові різновиди та вказує на причини виникнення [8]. Типові граматичні помилки в мовленні претендентів на державну службу диференціює й аналізує Л. Шитик [9]. Морфологічні та синтаксичні помилкові явища професійного дискурсу стають об'єктом вивчення у статті І. Гарбар і А. Гарбар [10]. Більш вузько досліджує дотримання граматичних норм О. Лаврінець, акцентуючи увагу на парадигмі пасиву в сучасному офіційно-діловому стилі [11]. На важливість дотримання граматично правильного мовлення як основи запобігання комунікативній девіантності вказують М. Пен-тилюк і О. Попова [12]. Попри наукові напрацювання у сфері дослідження мовних аномативів, проблема їхнього поширення в сучасній діловій комунікації залишається актуальною, оскільки значна частина документів і надалі містить граматичні помилко-небезпечні явища. Це негативно впливає не лише на рівень лінгвокультури, а й на ефективність управлінської діяльності, знижуючи довіру до офіційних текстів. Тому подальше вивчення граматичних аномативів необхідне для вироблення практичних рекомендацій щодо вдосконалення мовних норм.

Мета наукової розвідки – виявити та проаналізувати типові граматичні (морфологічні та синтаксичні) помилкові явища, що найчастіше трапляються в сучасній діловій комунікації, а також запропонувати релевантні нормативні відповідники до граматичних аномативів.

Виклад основного матеріалу. Поряд із такими ключовими аспектами культури мовлення, як опанування орфографічних та лексичних норм, у сфері ділової комунікації особливої ваги набуває коректне використання граматичних засобів вираження думки. Їхнє функціонування зумовлене метою висловлювання та змістовим наповненням, що безпосередньо регламентоване граматичною системою української мови. Граматичні норми сучасної української літературної мови диференціюють на морфологічні (регулюють правильний вибір морфологічних форм

слів при формотворенні та словозміни, а також їхнє поєднання) і синтаксичні (визначають нормативну побудову словосполучень і речень). Морфологічні помилки – це «такі ненормативні утворення, що не відповідають формальному вираженню хоча б однієї з граматичних категорій роду, числа, відмінка, ступеня порівняння, особи, часу, способу, стану, виду» [1, с. 8].

Щодо іменникових аномативних явищ, то найчастіше фіксуємо неточність у вживанні кличного відмінка під час звернення до адресата в діловій кореспонденції, адже здебільшого, порушуючи літературний стандарт, використовують називний відмінок, напр.: *Шановний Валерій Миколайович* (правильно – *Валерію Миколайовичу*) (<https://www.lutskrada.gov.ua/>); *До речі, Володимир Юрійович* (потрібно – *Володимире Юрійовичу*), *про ФАПи Вам відомо давно* (<https://pidgayci-gromada.gov.ua/>). Не завжди послідовно в документах відмінюють прізвища, залишаючи їх у називному відмінку або ж відмінюючи неправильно, пор. *У разі відсутності Лець* (потрібно – *Леця*) *Ігоря Вадимовича* (<https://www.lutskrada.gov.ua/>). Помилко-небезпечне явище в текстах офіційно-ділового стилю – недотримання норм уживання давального відмінка в реквізиті «адресат», напр. *державному службовцю* (потрібно – *службовцеві*) *Петрову О. І.* (<https://www.lutskrada.gov.ua/>).

Значні труднощі і, як наслідок, систематичні відхилення від граматичних норм пов'язані з уживанням у ділових текстах правильних відмінкових форм іменників, що входять до складу кількісно-субстантивних сполучень. Нормативно числівники *два, три, чотири*, вступаючи у граматичні зв'язки з іменниками, потребують від них форми називного відмінка множини. Натомість в офіційних документах правильну форму систематично замінюють на родовий відмінок однини, очевидно, під впливом чужої нам російської граматики, де ця форма використана послідовно. Моніторячи тексти офіційно-ділового стилю, натрапляємо на такі числівникові аномативи: *Два керівника* (правильно – *два керівники*) *комітетів постійно на зв'язку з населенням районів* (<https://pidgayci-gromada.gov.ua/>); *Взяли участь 72 респондента* (правильно – *72 респонденти*) (<https://www.lutskrada.gov.ua/>); *Відкрито 32 віддалених робочих місця* (правильно – *32 віддалені робочі місця*), *де здійснюється обслуговування громадян* (<https://www.lutskrada.gov.ua/>); *В ухваленні рішення брали участь 144 слухача* (правильно – *144 слухачі*) (<https://cumanska-gromada.gov.ua/>); *Територіальними органами Пенсійного фонду України проведено 1 702 контрольних та інших заходів* (правильно – *1 702 контрольні та інші заходи*) *у сфері загальнообов'язкового державного соціального страхування* (<https://www.pfu.gov.ua/>). Неодноразово виникають помилки в поєднанні дробових числівників з іменниками, напр. *Після півтора роки* (правильно – *півтора року*), *як набрала чинності нова редакція ГПК України, можемо з практичної точки зору оцінити відповідність очікувань з реальністю щодо застосування ГПК України* (<https://vl.arbitr.gov.ua/sud5004/>); *Закупити 5,5 тонн* (правильно – *5,5 тонни*) *необхідного товару* (<https://pidgayci-gromada.gov.ua/>); *Його показник – 737,5 кілометрів* (правильно – *373,5 кілометра*). *Кошти у сумі 64,7 тисяч* (правильно – *64,7 тисячі*) *гривень передбачені також на реконструкцію Обласної дитячо-юнацької спортивної школи* (<https://www.lutskrada.gov.ua/>). Фіксуємо й аномативи у відмінюванні числівникових форм, пор. *Ці кошти розподілено між двісті сорок три* (правильно – *двомастами сорока трьома*) *підприємствами* (<https://www.lutskrada.gov.ua/>).

Унаслідок інтерференційних явищ у писемному мовленні часто послугуються займенником *їх* у невласливому значенні, напр. *Їх* (правильно – *їхне*) *значення не заповнюється* (<https://pidgauci-gromada.gov.ua/>); *Їх* (правильно – *їхня*) *частка залишилась на рівні 2018 року* (<https://www.treasury.gov.ua/>). Зважаючи на те, що *їх* – це форма родового й знахідного відмінка від особового займенника *вони*, то нормативно в таких конструкціях уживати займенники *їхній* / *їхня* / *їхнє* / *їхні*. Не варто також понаднормово використовувати займенники *котрий* / *котра* / *котре* / *котрі*, якщо не йдеться про час чи виокремлення когось або чогось, пор. *Взяли участь в укладанні міжнародних договорів, **котрі*** (правильно – *які* / *що*) *стосуються міста* (<https://www.lutskrada.gov.ua/>).

Серед дієслівних аномативів тенденційне вживання пасивних конструкцій із дієсловами на *-ся*. О. Лаврінець, досліджуючи парадигму пасиву в сучасному офіційно-діловому стилі, зауважує, що «активне вживання пасивних конструкцій із дієсловами на *-ся* засвідчує їхній поступовий перехід із крайньої периферії до ядра синтаксичної системи української мови, що суперечить сучасній літературній нормі» [11, с. 46]. Дослідниця стверджує, що пасивні дієслівні конструкції на *-ся* функціують паралельно з активними конструкціями в сучасних зразках документів, а подекуди й у тому самому тексті документа. Мовознавці кваліфікують уживання таких конструкцій як порушення сучасних мовленнєвих норм, для усунення якого радять уживати (неозначено-особові, означено-особові, двоскладні речення). Проведений моніторинг засвідчив надмірність пасивних дієслів на *-ся* в сучасному діловому мовленні, пор. *про те, що його (її) заробітна плата, яка **враховується*** (правильно – *враховану, яку враховують*) *при обчисленні пенсії, становить; особи, яким **нараховується*** (правильно – *нараховують*) *грошове забезпечення* (<https://www.pfu.gov.ua/>); *Прокуратурою **вживатимуться*** (правильно – *прокуратура вживатиме*) *заходи щодо перевірки інформації* (<https://vol.gr.gov.ua/ua/index.html>); *обвинувачений, який **тримається*** (правильно – *якого тримають*) *під вартою; копія постанови **вручається*** (правильно – *вручають*) *особі; судові рішення **ухвалюється*** (правильно – *ухвалюють*); *висновок **підтверджується*** (правильно – *підтверджують*) *зібраними доказами; особа негативно **характеризується*** (правильно – *особу характеризують*) *по місцю* (правильно – *за місцем*) *проживання* (<https://lv.arbitr.gov.ua/>).

У корпусі мовних аномативів значне місце посідають синтаксичні відхилення. Традиційно такі явища розглядають на рівні словосполучення, простого та складного речення. У досліджуваних документах зафіксовано численні випадки вживання прийменників, які не відповідають контекстуально зумовленим семантико-синтаксичним відношенням. В офіційно-діловому стилі сучасної української мови поширені кальковані конструкції з ненормативним уживанням прийменника *по*. На думку Г. Сікори, такі конструкції необхідно диференціювати на дві основні групи: випадки, коли прийменник *по* замінює інші українські прийменники; випадки, коли він уживається надлишково, замішуючи безприйменникові форми, усталені в літературній нормі [13, с. 52].

Зазвичай аномативний прийменник *по* уживаний з іменником у місцевому відмінку. Ці помилкові конструкції варто замінювати такими літературними нормами: прийменники *з* / *для* / *щодо* + іменник у родовому відмінку, прийменник *за* + іменник

в орудному відмінку, прийменники *на* / *в* + іменник у місцевому відмінку, прийменник *після* + іменник у родовому відмінку, безприйменниковими конструкціями, пор. *Типова інформаційна картка послуги у сфері пенсійного забезпечення з призначення пенсії **по інвалідності*** (правильно – *за інвалідністю*) *відповідно до Закону України «Про загальнообов'язкове державне пенсійне страхування»* (<https://www.pfu.gov.ua/>); *Казначейство не веде персоналізованого обліку **по виплатах*** (правильно – *з / щодо виплат*) *допомог фізичним особам* (<https://www.treasury.gov.ua/>); *Про нормативно грошову оцінку одиниці площі ріллі по області* (правильно – *в області*) *як бази оподаткування земельним податком* (<https://dp.tax.gov.ua/>); *Про внесення змін по кошторису* (правильно – *щодо кошторису*) *витрат МЗЕЗ України, пов'язаних з оформленням та видачею карток реєстрації обліку зовнішньоекономічних договорів (контрактів)* (<https://zakon.rada.gov.ua/>).

Невідповідними літературній нормі є й сталі звороти на зразок у відповідності, у залежності, у порівнянні, які нерідко трапляються в ділових текстах. Замість них нормативні форми відповідно до, залежно від, порівняно з., пор. ***У відповідність до*** (правильно – *відповідно до*) *наказу Міністерства фінансів України від 17 червня 2025 року № 306 «Про затвердження Змін до Порядку казначейського обслуговування місцевих бюджетів»* (<https://www.treasury.gov.ua/>); *за якими **в залежності від*** (правильно – *залежно від*) *відсотка втрат особового складу у певний проміжок часу (тиждень, місяць, рік), керівники несли невідворотню та миттєву відповідальність* (<https://petition.president.gov.ua/>); *Так **у порівнянні з*** (правильно – *порівняно з*) *попереднім, 2023 роком, кількість розслідуваних кримінальних проваджень зросла більше, ніж вдвічі* (<https://dbr.gov.ua/>).

До ненормативних конструкцій належить також уживання калькованих прийменників відносно, на протязі, які необхідно замінювати відповідними формами *щодо* / *стосовно*, *протягом* / *упродовж*, пор. *надали конструктивні пропозиції **відносно*** (правильно – *щодо*) *удосконалення роботи інформаційних ресурсів Фонду* (<https://www.pfu.gov.ua/>); *документи подаються **на протязі*** (правильно – *протягом* / *упродовж*) *одного тижня з призначеної дати* (<https://dmsu.gov.ua/>).

Характерним синтаксичним відхиленням у документах є вживання виразів у тому числі, разом з тим. Літературна норма передбачає використання стилістично прийнятніших варіантів: зокрема, і навіть, водночас: *Чисельність одержувачів пенсій через уповноважені банки, осіб на 01.01.2025 на 01.04.2025 8 380 746 8 414 922 **в тому числі*** (правильно – *зокрема*): *у 7 банках в інших банках* (<https://www.pfu.gov.ua/>); ***Разом з тим*** (правильно – *водночас*) *судовий збір є обмежувальним заходом..* (<https://vl.arbitr.gov.ua/sud5004/>).

Серед синтаксичних особливостей ділових текстів виявляємо канцеляризми – надмірне використання віддієслівних іменників та складних словосполучень замість простих дієслів чи природних зворотів. Вони надають текстові офіційно-бюрократичного відтінку, але роблять його менш зрозумілим. Типові приклади канцеляризмів такі: *у зв'язку з тим, що* (краще – *тому що, оскільки*), *з метою забезпечення* (краще – *щоб забезпечити*); *у випадку наявності* (краще – *якщо є, за наявності*), *здійснити перевірку* (краще – *перевірити*), *провести обговорення питання* (краще – *обговорити*); *здійснити оплату* (краще – *оплатити*), *установити контроль за* (краще – *контролювати*).

На практиці поширена канцелярська синтаксична конструкція **шляхом + віддієслівний іменник** (*шляхом збільшення, шляхом використання тощо*). Проте її варто замінювати більш природними й однозначними прийменниковими конструкціями (завдяки, унаслідок, у результаті), пор. *Продовжено розвиток вебпорталу електронних послуг Пенсійного фонду України (далі – вебпортал Фонду) як електронного сервісного ресурсу шляхом (краще – через, завдяки) удосконалення надання дистанційних / електронних послуг* (<https://www.pfu.gov.ua>). Підвищено пенсії **шляхом** (краще – через, внаслідок) **збільшення показника середньої заробітної плати в Україні** (<https://www.pfu.gov.ua>). Можна повністю перебудувати речення, не використовуючи прийменника: *Збільшення показника середньої заробітної плати в Україні призвело до підвищення пенсій*.

Невиправдані в діловому мовленні пасивні безособові конструкції з предикативними формами на *-но, -то*, які також варто замінювати стилістично кращими варіантами – двоскладними реченнями. Наприклад: *Протягом I кварталу 2025 року Пенсійним фондом України забезпечено (правильно – Пенсійний фонд України забезпечив) фінансування страхових виплат у зв'язку з тимчасовою втратою працездатності та від нещасного випадку на виробництві або професійного захворювання* (<https://www.pfu.gov.ua>); *Так, за звітний період територіальними органами Пенсійного фонду України призначено (правильно – територіальні органи Пенсійного фонду України призначили) 123,9 тис. нових пенсій* (<https://www.pfu.gov.ua>); *Головними управліннями Пенсійного фонду України опрацьовано (правильно – Головні управління Пенсійного фонду України опрацювали) 78 заяв про надання субсидії на оренду* (<https://www.pfu.gov.ua>); *Письмове звернення повинно бути підписано заявником (заявниками) (правильно – письмове звернення повинен підписати заявник (заявники)) із зазначенням дати* (<https://www.treasury.gov.ua/>). Сучасні стандарти діловодства (зокрема ДСТУ 4163:2020) і Рекомендації щодо спрощеної мови передбачають, що документи мають бути лаконічними, чіткими й зрозумілими. Особові конструкції простіші для сприйняття й полегшують читання. Також у ділових текстах важливо точно фіксувати, хто саме здійснив дію. Пасивні безособові конструкції розмивають юридичну відповідальність, що може викликати проблеми у правозастосуванні.

Висновки і перспективи подальших досліджень. Проведене дослідження засвідчило, що сучасна ділова комунікація характеризується наявністю значної кількості граматичних анормативів, які знижують мовну культуру та ефективність офіційного спілкування. Серед морфологічних помилок найпоширеніші такі: неправильне використання відмінкових форм, зокрема кличного й давального відмінків, відмінювання прислівників, а також інтерференційні явища у сфері займенників. Дієслівні анормативи виявлено серед поширених пасивних та безособових конструкцій, що надають текстові відчуженого характеру й ускладнюють сприйняття. Синтаксичні відхилення представлені калькованими прийменниковими зворотами, стійкими виразами й кліше, які суперечать літературному стандарту й роблять мовлення штучним і канцеляризмованим. Надмірне використання складних конструкцій і віддієслівних іменників знижує комунікативну прозорість тексту. Запропоновані нормативні відповідники є ефективним засобом унормування ділового мовлення та забезпечення його відповідності літературній традиції. Отже, подальша увага до

усунення граматичних анормативів – важлива умова підвищення якості офіційних текстів і розвитку культури українського професійного мовлення. Подальші наукові перспективи полягають у розширенні корпусу досліджуваних текстів, укладанні систематизованого реєстру граматичних анормативів та виробленні редакторських рекомендацій щодо підвищення культури офіційно-ділового мовлення.

Література:

1. Бондаренко Т. Г. До проблеми феномена помилки. *Вісник Черкаського університету. Педагогічні науки*. Черкаси : ЧДУ, 2001. Вип. 23. С. 10–13.
2. Козівська О. І. Особливості формування культури мовлення у професійній діяльності державних службовців : автореф. дис. ... канд. наук з держ. упр. : 25.00.03; Нац. акад. держ. упр. при Президентові України. Київ, 2003. 20 с.
3. Кривич Н. Ф. Культура професійного спілкування та мовна культура як шлях до самовдосконалення фахівця. *Науковий часопис НПУ ім. М. П. Драгоманова. Серія 8. Філологічні науки (мовознавство і літературознавство)*. 2017. Вип. 7. С. 79–84.
4. Shulska N., Kostusiak N., Hromyk L., Nasminchuk I., Ostapchuk S., Mezhev O., Zavarvynska I., Dubrovskiy R., Kominiarska I., Poliak I. Typical Language Anomalies in Written Professional Communication. *AD ALTA: Journal of Interdisciplinary Research*, 2024. Vol. 14, Issue 1, Spec. Issue XL. P. 89–96. URL : https://www.magnanimitas.cz/ADALTA/140140/papers/A_15.pdf
5. Шулська Н. М., Громик Л. І., Кевлюк І. В. Орфографічна культура сучасної ділової комунікації: помилкові явища писемного мовлення. *Вчені записки Таврійського національного університету імені В. І. Вернадського. Серія: Філологія. Журналістика*. 2024. Т. 35 (74). № 1. Ч. 1. С. 80–85. URL: <https://www.philol.vernadskyjournals.in.ua/archive?id=119>
6. Шулська Н. М., Зінчук Р. С., Громик Л. І. Помилкобезпечні лексичні явища в писемній діловій комунікації. *Вчені записки Таврійського національного університету імені В. І. Вернадського. Серія: Філологія. Журналістика*. 2025. Т. 36 (75). № 1. Ч. 1. С. 89–95. DOI <https://doi.org/10.32782/2710-4656/2025.1.1/15>
7. Shulska N., Kostusiak N., Novikova O., Hrytsevych Yu., Lychuk M., Vyshnevskaya G., Haida O., Tarasenko S., Yavorskyi A. Professional Communication as a Manifestation of the Punctuation Culture of Media Workers. *AD ALTA: Journal of Interdisciplinary Research*, 2023. Vol. 13, Issue 2, Spec. Issue XXXVIII. P. 97–104. URL : https://www.magnanimitas.cz/ADALTA/130238/papers/A_15.pdf
8. Антонюк О. Мовні анормативи в офіційно-ділових текстах (граматичний аспект). *Грамматичні читання – XIII: матеріали Міжнародної науково-теоретичної конференції*. Вінниця, 2025. С. 11–15.
9. Шитик Л. Типові граматичні помилки в мовленні претендентів на державну службу. *Філологічний часопис*. 2019. Вип. 1(13). С. 156–164.
10. Гарбар І. В., Гарбар А. І. Грамматичні анормативи у професійному мовленні. *Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету*. Серія: Філологія. 2022. Вип. 58. С. 41–44.
11. Лаврінець О. Я. Парадигма пасиву в сучасному офіційно-діловому стилі. *Наукові записки НаУКМА. Філологічні науки*. 2016. Т. 189. С. 46–51. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/NaUKMAfn_2016_189_11
12. Пентиліук М. І., Попова О. А. Грамматично правильне мовлення як основа запобігання комунікативній девіантності. *Наукові записки Національного університету «Острозька академія». Серія «Філологічна»*. Острог: Вид. НаУОА, 2017. Вип. 68. С. 124–131.
13. Сікора Г. В. Прийменник по в сучасному львівському мовленні. *Культура слова*. Вип. 82. Київ : Видавничий дім Дмитра Бураго, 2015. С. 47–55.

Shulska N., Martyniuk M., Svystun N. Non-normative grammatical phenomena of modern business communication

Summary. The article analyzes modern business communication through the prism of grammatical non-normatives. The most typical morphological and syntactic deviations recorded in professional speech are identified and characterized. Relevant normative counterparts are proposed for erroneous grammatical phenomena, which ensure compliance with the literary standard and increase communicative culture. In the area of morphological errors, inaccuracies in the use of the vocative case during addresses, the dative case in the addressee's position, the declension of surnames, the functioning of nouns in quantitative-substantive combinations, the declension of numerals, the use of certain pronoun forms are highlighted. The study of verbal anormativism has shown a tendency to the spread of passive constructions with forms in *-ся*, which are stylistically unjustified in official texts. A special place in the corpus of anormativism is occupied by syntactic deviations. In business documents, a significant number of cases of unmotivated use of prepositions in unusual semantic-syntactic relations have been recorded, in particular, the most common calqued constructions with the preposition *по*. Non-normative phenomena also include fixed expressions of the type *у відповідності, у залежності, у порівнянні*, which violate normative oral practice. Similarly, calques such as *відносно, на*

протязі, syntactic clichés *у тому числі, разом з тим*, which have become entrenched in the business style, but contradict the literary standard and lead to monotony and artificiality of the presentation, have been noted. Characteristic of modern business documentation is the excessive use of clericalisms, primarily verb nouns and cumbersome word combinations, which complicate the perception of the text and deprive it of stylistic flexibility. Impersonal constructions with forms in *-но, -то* are considered inappropriate, which reduce the level of communicative transparency. Instead, normative two-syllable sentences are proposed, which give the text naturalness and accuracy. The results of the study indicate the need for systematic work on the standardization of written business communication, since the presence of numerous grammatical non-normatives negatively affects the quality of texts, their clarity and effectiveness.

Key words: non-normative, grammar, business communication, professional speech.

Дата першого надходження рукопису
до видання: 15.08.2025

Дата прийнятого до друку рукопису
після рецензування:
11.09.2025

Дата публікації: 21.10.2025

Шуляк І. М.,*кандидат філологічних наук,**доцент кафедри англійської філології та методики навчання англійської мови
Тернопільського національного педагогічного університету імені Володимира Гнатюка**<https://orcid.org/0000-0002-2908-9040>***Фаранович В. О.,***здобувачка другого (магістерського) рівня вищої освіти**факультету іноземних мов**Тернопільського національного педагогічного університету імені Володимира Гнатюка*

ЕВОЛЮЦІЯ КОМУНІКАТИВНИХ РОЛЕЙ ДОНАЛЬДА ТРАМПА

Анотація. У статті досліджується еволюція комунікативних ролей президента США Дональда Трампа в контексті його публічних виступів у передвиборчий та післявиборчий періоди 2017 і 2024 роки. Актуальність дослідження зумовлена зростанням ролі комунікативних стратегій у політичному дискурсі, де мовлення лідера виступає не лише інструментом передавання інформації, а й механізмом конструювання соціальної реальності. Комунікаційні практики політиків стають предметом постійного міждисциплінарного аналізу. Вивчення комунікативних ролей політичних діячів дозволяє простежити, як через мовні засоби формуються образи лідера, які відповідають очікуванням різних аудиторій, транслиують національні цінності та водночас вписуються в універсальні моделі політичної взаємодії. Комунікативні ролі політичних лідерів відображають не лише їхні персональні стратегії впливу, а й динаміку суспільних очікувань, які в умовах криз, воєнних конфліктів та зростання поляризації набувають особливої гостроти. Метою статті є визначення ключових комунікативних ролей президента Дональда Трампа, аналізі мовностилістичних засобів їхнього формування та простеженні динаміки їх трансформації у зв'язку зі зміною соціально-політичного статусу політика.

У дослідженні обґрунтовано теоретичні підходи до розуміння поняття «комунікативна роль» (О. Чорна, Ф. Бацевич), визначено її функції в політичному дискурсі та здійснено критичний огляд попередніх робіт, що стосуються політичної риторики й дискурсивних стратегій Дональда Трампа. Лінгвостилістичний аналіз продемонстрував, що у передвиборчий період домінували ролі «свого хлопця», «месії» та «борця проти системи», які реалізовувалися через просту граматику, емоційно забарвлену лексику, гіперболи й конфронтаційну тактику «ми – вони». Після обрання на посаду президента Дональд Трамп адаптував своє мовлення до інституційного контексту, увиразнивши ролі «захисника закону і порядку», «лідера, що єднає» та «миротворця», зберігаючи при цьому елементи конфронтаційної риторики, властивої ролі «бунтаря».

Політичний дискурс Дональда Трампа має гібридний характер: він поєднує інституційні риси президентської риторики з емоційністю й поляризацією передвиборчої комунікації. Збереження спрощених мовних моделей, апеляції до емоцій та використання гіпербол засвідчують сталість його індивідуальної комунікативної стратегії, яка забезпечує ефективний вплив на масову свідомість. Вивчення цих ролей дає змогу глибше зрозуміти механізми мовного впливу, побудови авторитету та легітимізації

влади, а також виявити універсальні моделі політичної комунікації, які стають предметом міждисциплінарного аналізу у сучасному мовознавстві.

Ключові слова: комунікація, політичний дискурс, комунікативна роль, лінгвостилістичні засоби, президент Дональд Трамп.

Постановка проблеми. Зміцнення політичних, економічних і культурних зв'язків у світі, орієнтація на справедливий суспільний устрій та утвердження демократичних ідеалів, що дедалі частіше набувають статусу міжнародних орієнтирів розвитку, формують своєрідне крос-культурне ціннісне підґрунтя для побудови суспільних відносин. У цьому контексті соціальні вимоги до політичних лідерів виходять за межі національного і поступово набувають інтернаціонального характеру. Відповідно, комунікативні ролі, які політичні лідери створюють і реалізують у публічному дискурсі, виявляють низку спільних рис і типологічних закономірностей [1, с. 76]. Саме тому вивчення комунікативних ролей є актуальним напрямом сучасного мовознавства: воно дозволяє не лише простежити специфіку мовленнєвої поведінки конкретного політика, а й виявити універсальні моделі політичної комунікації, що функціонують у глобалізованому інформаційному просторі. Аналіз таких ролей допомагає зрозуміти, яким чином через мову формується імідж лідера, конструюється його авторитет та впливає на свідомість аудиторії.

У сучасному світі політичний дискурс є одним із ключових інструментів формування суспільної свідомості, маніпулювання громадською думкою та реалізації владних повноважень [2; 1; 3; 4]. Він відображає не лише виборчі програми політичних діячів, а й культурні особливості, соціальні цінності та ментальні моделі суспільства [5]. В умовах постправди та гібридних воєн, коли межі між фактом і фікцією стають розмитими, аналіз мовних механізмів, що використовуються політичними акторами, набуває особливої актуальності. Вивчення специфіки політичної комунікації дозволяє розкрити приховані ідеологічні настанови, виявити стратегії впливу та зрозуміти механізми, за допомогою яких політичні лідери здобувають і утримують владу. Дискурс Дональда Трампа є унікальним об'єктом для такого аналізу, оскільки він різко відрізняється від традиційних моделей політичної риторики і має значний вплив на глобальні політичні процеси. Відтак, дослідження комунікативних ролей політичних діячів є важливим як у науково-те-

оретичному, так й у практичному аспектах, оскільки дозволяє глибше зрозуміти процеси формування політичних наративів у сучасному суспільстві, його вплив на масову свідомість і трансформацію дискурсивних практик у публічній сфері.

Аналіз останніх досліджень. Проблема вивчення політичного дискурсу широко висвітлюється в роботах вітчизняних та зарубіжних науковців [6; 2; 4; 7; 8]. Теоретичні засади цього напрямку були закладені в працях таких дослідників, як Т. А. ван Дейк [5; 9], який розглядав дискурс як комунікативну діяльність, що пов'язана з владою, контролем і впливом. Значний внесок у розвиток критичного дискурс-аналізу зробили Н. Фейрклаф та Р. Водак, які досліджували, як через мову здійснюється соціальний контроль і домінація [10; 11]. Проблематика метафори в політичній комунікації вивчалася Дж. Лакоффом, який розкрив когнітивні механізми формування політичних фреймів [7].

В українській лінгвістиці особливості політичного дискурсу вивчали Ф. Бацевич [12, с. 315], О. Голубовська, Т. Орлова [6, с. 12-13], Л. Нагорна [2, с. 137] та інші. Вони акцентували увагу на маніпулятивності, інтертекстуальності та прагматичних функціях мови політики. Проте, попри значну кількість досліджень, динаміка змін комунікативних ролей у дискурсі конкретного політичного діяча, зокрема Дональда Трампа, у контексті переходу від передвиборчого до післявиборчого періоду залишається недостатньо вивченою. Існуючі дослідження здебільшого зосереджуються на окремих аспектах: техніках переконання [15], мовних моделях з використанням NLP-технологій [13], стратегіях ввічливості [14] або соціолінгвістичному контексті [8]. Проте, наявні дослідження залишають поза увагою осмислення еволюції його комунікативних ролей та їх співвіднесення зі зміною соціально-політичної ролі.

На сучасному етапі до об'єктів мовознавчих досліджень увійшло поняття комунікативної ролі, яке у загальному розумінні позначає «сукупність правил і стандартів комунікативної поведінки особистості, що має певний соціальний статус» [1, с. 33]. Ф. Бацевич трактує комунікативну роль як «відносну стійку, внутрішньозв'язану й очікувану іншими систему комунікативних вчинків індивіда, значною мірою визначену його соціальним статусом, віковими й іншими чинниками» [12, с. 109]. Ми послуговуємося визначенням О. Чорної, яка розглядає комунікативну роль як «ментальний образ, який мовець прагне створити у свідомості слухачів у процесі комунікації, дотримуючись прийнятних у суспільстві стереотипів вербальної поведінки чи довільно обираючи моделі здійснення останньої за допомогою мовних ресурсів» [1, с. 34].

Метою статті є трансформація комунікативних ролей Дональда Трампа на матеріалі його виступів у передвиборчий та післявиборчий періоди 2024 року. Для досягнення поставленої мети необхідно виконати такі завдання: 1) обґрунтувати визначення комунікативна роль мовця; 2) виокремити ключові комунікативні ролі Д. Трампа до і після обрання на посаду президента; 3) провести лінгвостилістичний аналіз засобів формування комунікативних ролей; 4) визначити динаміку еволюції його комунікативного образу, пов'язану зі зміною соціально-політичного контексту.

Виклад основного матеріалу дослідження. Політичний дискурс, як складне комунікативне явище, перебуває у центрі уваги сучасної лінгвістики [16, с. 21]. Він не обмежується лише текстом, а охоплює комплекс лінгвістичних та екстра-

лінгвістичних чинників, що відображає динамічну природу комунікації. Поняття «дискурс» еволюціонувало від зв'язної послідовності речень до інтегральної одиниці мовленнєвої діяльності, що поєднує в собі цілісність мовлення та взаємодію його складових [17, с. 50]. У сучасній науці текст і дискурс чітко розмежовуються: текст є статичним утворенням, тоді як дискурс – динамічним процесом [2, с. 147]. Дискурс є єдністю мовної форми, значення та дії [6, с. 17].

Політичний дискурс, як тип інституційного дискурсу, має свої специфічні риси, що відрізняють його від інших видів комунікації. Він функціонує на межі мови і влади, слова і дії, комунікації та маніпуляції. До його основних стилістичних та прагматичних особливостей належать: 1) метафоризація: використання метафор війни, спорту, релігії (наприклад, «битва за виборця», «вірус корупції») [3]; 2) інтертекстуальність: апеляція до історичних подій, цитат, релігійних наративів для легітимації своїх меседжів [10]; 3) поляризація: створення опозицій «свій – чужий», «добро – зло», «ворог – союзник» [7]. Це класична стратегія, спрямована на мобілізацію власних прихильників. 4) Маніпулятивність: використання емоційно забарвленої лексики, риторичних фігур та вибіркової подачі інформації для експлуатації емоцій аудиторії [9].

Усе згадане вище береться до уваги, щоб створити комунікативний образ, «спланований і ретельно вибудований політехнологіями і іміджмейкерами, які беруть до уваги актуальну політичну ситуацію, розподіл симпатій виборців, соціальні очікування, переваги і недоліки діючих сил» [1, с. 76]. Такий образ складається з палітри ролей, яку наві'язують політичному діячу, і рис, якими в очах соціуму він повинен володіти, з позицій яких політик має виголошувати промови, відповідати на запитання, тобто комунікувати, щоб здобути симпатії соціуму [1, с. 76].

Політичний дискурс Дональда Трампа вирізняється нетиповою для класичної політики моделлю, що була спрямована на прямий і емоційний контакт з аудиторією. До виборів 2024 року Дональд Трамп грає комунікативні ролі «свого хлопця», борця проти системи та месії-популіста, використовуючи для цього цілу палітру лінгвостилістичних засобів:

1. Комунікативна роль **«Свій хлопець»**. Дональд Трамп активно використовував короткі речення, просту граматику та повсякденну лексику, що створювало ефект «спілкування на рівних» з електоратом. Він уникав складних термінів та академічних конструкцій, характерних для традиційних політиків. Наприклад, *“Are you better off now or four years ago?”*, *“I will fix it”* (Campaign strategy summary, 2024) [18], навзаємін, слогани часто використовувалися залучити суспільство до спільних дій, створивши ефект залученості та приналежності: *“Make America Great Again!”*; *“Build the wall!”*, *“Lock her up!”*, *“America First”* [19].

2. Комунікативна роль **«Месія»**. У публічних виступах Дональд Трамп представляє себе як рятівника нації та єдиного лідера, здатного повернути Америці силу й велич. Ця роль будується на лексичних маркерах гіперболи, ексклюзивності та винятковості, що створюють уявлення про його особливу місію. До прикладу, *“The American Dream is dead. We are going to fix everything”* [20]. У цій фразі простежується використання драматичного контрасту (смерть → відродження), що підкреслює його месійний статус. Він створює образ Америки, яка перебуває в кризі, але водночас пропонує себе як єдиного,

хто здатен «виправити все». Лексема *everything* функціонує як абсолют, підкреслюючи всеосяжність його місії. По-друге, в інтерв'ю, процитованому агентством Reuters, Дональд Трамп заявив: *“This will truly be the golden age for America”* [21]. Тут спостерігаємо метафору «золотого віку», яка є традиційною для політичної риторики, але у виконанні Дональда Трампа вона набуває характеру пророцтва. Цей вислів зміщує його образ у площину харизматичного месії, що обіцяє новий етап розквіту та благополуччя.

3. Комунікативна роль «**Я проти них**». Трамп часто використовував тактику протиставлення себе як представника «народу» та еліти, що об'єднувало його прихильників і демонізувало опонентів (наприклад, *fake news*, *witch hunt*). Наприклад, *“With you at my side, we will demolish the deep state. We will liberate our country from these tyrants and villains once and for all”*, сказано майбутнім президентом під час передвиборчої кампанії 2024 року [22]. У цій фразі президент США ясно формулює опозицію: «я і мій народ» проти «уявної глибинної держави» – абстрактного ворога, що стоїть на його шляху. Цей наратив створює чітку конфронтацію й мобілізує електорат. Наступний приклад демонструє, що майбутній президент персоналізує протистояння проти системи, зображаючи себе як щит для виборців: *“They don't hate me, they hate you. I'm just in the way”* [23].

Після обрання на посаду президента дискурс Дональда Трампа зазнав певної еволюції. Після виборів та протягом усього свого президентства, включаючи 2025 рік, Трамп зберіг спрощену емоційно забарвлену лексику, короткі еліптичні висловлювання, але адаптував їх до більш структурованого президентського контексту, посилюючи при цьому націоналістичну, оборонну та пропагандистську риторику. Дискурс став більш формалізованим, адаптованим до офіційного статусу, додаючи нові комунікативні ролі, а саме:

1. Комунікативна роль «**Захисник закону і порядку**». Дональд Трамп почав більше говорити про законодавство, міжнародну політику, економічні досягнення, використовуючи офіційно термінологію, хоча й з меншою частотою, ніж традиційні політики. До прикладу, *“As long as I am president of the United States, I will defend our country, I will defend our workers, and I will always put America first”* [24]. Хоча лексика залишалася спрощеною порівняно з іншими політиками, його промови включали слова *legislation*, *treaty*, *economic growth*, що наближало їх до стилю інституційного дискурсу. До прикладу, у промовах 2025 року з'явилися акценти на законодавчих ініціативах, зовнішньополітичних відносинах та економічних результатах. Наприклад, у зверненні до Конгресу на початку 2025 року він наголошував: *“We will deliver historic legislation, secure the strongest trade deals, and ensure America's unmatched economic growth ... We're not playing games. We will make this the best capital ever”* [24] – тут простежується використання інституційної термінології (*legislation*, *trade deals*, *economic growth*, *capital*), але подане у спрощеній манері.

2. Комунікативна роль «**Лідер, що єднає**». Постійні повтори використовуються для підкреслення певних ідей, формування емоційного зв'язку з аудиторією та підвищення запам'ятовуваності повідомлення. Вони роблять промову більш ритмічною, переконливою та допомагають утримувати увагу слухачів, роблячи певні фрази або слова центральними в повідомленні, наприклад звернення до Конгресу, березень 2025: *“I return to*

this Chamber tonight to report that America's momentum is back, our spirit is back, our pride is back, our confidence is back...” [25].

3. Комунікативна роль «**Миротворець**». Дональд Трамп у своїх поствиборчих виступах та публічних заявах активно позиціонує себе як миротворця, тобто лідера, що прагне стабілізації та врегулювання конфліктів як на внутрішньополітичному, так і на міжнародному рівні. У своїй інавгураційній промові 2025 року Дональд Трамп підкреслює власну місію як миротворця: *“My proudest legacy will be that of a peacemaker and unifier. That's what I want to be – a peacemaker and a unifier”* [26]. Епіфора та повторення акцентує його прагнення до об'єднання та врегулювання конфліктів. Риторичний прийом повтору слова *peacemaker* підсилює образ Трампа як єдиного суб'єкта, здатного зберігати мир та гармонію. По-друге, у заяві щодо оцінки успішності своєї політики він розширює традиційне розуміння перемоги, включаючи не лише виграти в битвах, але й уникнення воєн: *“We will measure our success, not only by the battles we win, but also by the wars that we end – and perhaps most importantly, the wars we never get into”* [26]. Ця фраза демонструє використання протиставлення, що підкреслює стратегічний підхід Трампа до конфліктів і прагнення мінімізувати насильство. Лідер постає як розважливий миротворець, який контролює як активні, так і потенційні конфлікти. Наступний приклад, *“I've stopped six wars – I'm averaging about a war a month”* [26] створює образ ефективного миротворця та підкреслює його персональну роль у стабілізації глобальної ситуації. Вислів формує уявлення про Дональда Трампа як лідера, здатного впливати на міжнародні процеси, захищати національні інтереси та одночасно запобігати ескаляції конфліктів.

4. Комунікативна роль «**Бунтар**». У моменти конфронтації або гострих криз, його риторика поверталася до більш агресивної, звинувачувальної тональності, що було характерно для передвиборчого періоду. До прикладу, *“We cannot allow a handful of communist, radical-left judges to obstruct the enforcement of our laws”*, – виголошено на мітингу в Мічигані, що відбувся у квітні 2025 року [27].

Дискурс Дональда Трампа еволюціонував від дискурсу кандидата, що бореться, до дискурсу президента, який представляє країну. Однак, на відміну від своїх попередників, він часто поєднував ці ролі, що створювали враження «нетрадиційного» лідера. У політичному дискурсі президента США простежується динаміка, що безпосередньо пов'язана зі зміною його соціально-політичної ролі – від кандидата до президента. Попри очевидну еволюцію змістових акцентів та зовнішньої формалізації мовлення, базові риторичні стратегії залишалися незмінними. Це свідчить про наявність глибоко вкоріненої індивідуальної комунікативної моделі, що забезпечує сталість політичного іміджу та передбачуваність впливу на аудиторію. У передвиборчий період дискурс Дональда Трампа був максимально сконцентрований на мобілізації електорату за допомогою простих мовних засобів, гіперболізації та створення опозиції «ми – вони». На етапі президентства до цього додався більш широкий тематичний спектр, зокрема законодавчі ініціативи, економічні досягнення та зовнішня політика. Проте навіть у цих офіційних контекстах Дональд Трамп не відмовлявся від персоналізованої комунікації, продовжуючи вибудовувати образ єдиного лідера, здатного «врятувати» країну.

Використання апеляцій до емоцій, поляризації та спрощення відображає не лише індивідуальний комунікативний

стиль Дональда Трампа, але й ширші тенденції сучасного популістського дискурсу. Збереження цих прийомів незалежно від соціально-політичної ролі підкреслює їхню ефективність у формуванні громадської думки. У результаті комунікативна модель Дональда Трампа постає як приклад гібридного дискурсу: поєднання інституційної риторики президента та емоційної риторики кандидата. Отже, його дискурс можна вважати показовим для розуміння механізмів сучасної політичної комунікації, де традиційні форми політичної мови трансформуються під впливом популізму, медіа та цифрового середовища, зберігаючи при цьому стабільні риторичні основи.

Висновки та перспективи подальших досліджень. Аналіз комунікативних ролей Дональда Трампа до і після обрання на посаду президента дозволяє зробити висновок, що його комунікативна модель є унікальним феноменом, який поєднує спрощеність та емоційність із стратегіями поляризації та маніпуляції. Ключовою особливістю його мовлення є адаптація до різних соціальних-політичних ролей, що виражається в переході від більш агресивного передвиборчого стилю до більш формалізованого поствиборчого. Проте, це не є повною трансформацією, а скоріше ситуативним пристосуванням, оскільки базові риторичні прийоми залишаються незмінними.

Отримані результати підтверджують гіпотезу про те, що мова політика є не лише інструментом передачі інформації, а й засобом конструювання реальності та формування громадської думки. Дискурс Трампа показує, як ефективно можна використовувати позамовні та психологічні чинники для досягнення комунікативного успіху. Перспективи подальших досліджень у цьому напрямку включають: 1) порівняльний аналіз дискурсу Дональда Трампа з іншими політичними лідерами; 2) дослідження впливу соціальних мереж на трансформацію його політичного мовлення; 3) аналіз рецепції його дискурсу різними соціальними групами.

Література:

- Чорна, О. Комунікативний імідж президента: монографія. К.: Видавничий дім Дмитра Бураго, 2017. 300 с.
- Нагорна, Л. Політична мова і політика. Діапазон можливостей політичної лінгвістики. Київ : Світогляд, 2005. 315 с.
- Charteris-Black, J. Politicians and Rhetoric: The Persuasive Power of Metaphor. London: Palgrave Macmillan, 2005. 272 p.
- Chilton, P. A. Analysing Political Discourse: Theory and Practice. London: Routledge, 2004. 252 p.
- van Dijk, T. A. Discourse as Social Interaction. London: Sage Publications, 1997. 336 p.
- Голубовська, І. О., Орлова, Т. В. «Політичний дискурс як інструмент маніпулювання свідомістю електорату (на матеріалі інавгураційної промови Дональда Трампа 20 січня 2017 р.)» Studia Linguistica, №11, 2017. С. 9–28.
- Lakoff, G. Moral Politics: How Liberals and Conservatives Think. Chicago: University of Chicago Press, 2002. 472 p.
- Sclafani, J. Talking Donald Trump: A Sociolinguistic Analysis of the 2016 Presidential Campaign. New York: Routledge, 2017. 236 p.
- van Dijk, T. A. Ideology and Discourse. Amsterdam: John Benjamins, 2006. 390 p.
- Fairclough, N. Critical Discourse Analysis. London: Routledge, 1995. 265 p.
- Wodak, R. The Politics of Fear: What Right-Wing Populist Discourses are all About. London: Sage, 2015. 272 p.
- Бацевич, Ф. С. Основи комунікативної лінгвістики: підручник. Київ: ВЦ «Академія», 2004. 342 с.
- Jimenez-Preciado, A. L. The Power of Words from the 2024 United States Presidential Debates: A Natural Language Processing Approach. Information. 2025, № 1, P. 2.
- Nasuli, P. A.; Gustary, D. T.; Prasaty, B. A. Politeness Strategies in the 2020 Biden–Trump Presidential Debate: A Pragmatic Analysis. JETAL: Journal of English Teaching & Applied Linguistics. 2024. T. 6, № 1. С. 66–74.
- Prayogi, M. S.; Laili, E. N. Donald Trump's Persuasion Techniques in the U.S. Presidential Debate 2016. TEFLICS Journal. 2022. T. 2, № 1. P. 65–84.
- Селіванова, О. О. Сучасна лінгвістика: напрями та проблеми. Полтава: Довкілля-К, 2008. 711 с.
- Дискурс як мисленнєво-комунікативна діяльність. Дискурс як когнітивно-комунікативний феномен: колективна монографія / за ред. І. С. Шевченко, Т. А. ван Дейка. Харків: Константа, 2005. С. 21–28.

Література ілюстративного матеріалу:

- Wikipedia. Donald Trump 2024 presidential campaign. 2024. Access mode: https://en.wikipedia.org/wiki/Donald_Trump_2024_presidential_campaign
- Trump's Official Campaign Website. Donald J. Trump: Home. (Certified campaign site). Access mode: <https://www.donaldjtrump.com/>
- Reuters. 'Bloodbath,' 'vermin,' 'animals': Trump's rhetoric on the 2024 trail. March 22, 2024. Access mode: <https://www.reuters.com/world/us/bloodbath-vermin-animals-trumps-rhetoric-trail-2024-03-22>
- Roll Call. Transcript: Donald Trump Addresses a Joint Session of Congress at the U.S. Capitol. March 4, 2025. Access mode: <https://rollcall.com/factbase/trump/transcript/donald-trump-speech-joint-session-congress-2025-march-4-2025>
- AP News. Trump has long warned of a government 'deep state.' Now in power, he's under pressure to expose it. May 30, 2025. Access mode: <https://apnews.com/article/aaeb07814bb8b6b3fe595f5b68e4163a>
- The Independent. Donald Trump tells supporters: "They don't hate me, they hate you. I'm just in the way". September 2020. Access mode: <https://www.independent.co.uk/news/world/americas/us-election/donald-trump-quote-hate-you-rally-b434870.html>
- The American Presidency Project. Address Before a Joint Session of the Congress. March 4, 2025. Access mode: <https://www.presidency.ucsb.edu/documents/address-before-joint-session-the-congress-4>
- TIME. Full Transcript of Donald Trump's 2025 Speech to Congress. March 4, 2025. Access mode: <https://time.com/7264618/trump-speech-congress-2025-republicans-immigration-tariffs-biden-democrats-protest>
- The White House. Inaugural Address by President Donald J. Trump. January 20, 2025. Access mode: <https://www.whitehouse.gov>
- The Guardian. President Trump says "We cannot allow a handful of communist, radical-left judges to obstruct the enforcement of our laws" during Michigan rally. April 30, 2025. Access mode: <https://www.theguardian.com/us-news/2025/apr/30/president-trump-administration-news-updates-today>
- American Progress. What to Read Before Donald Trump's 2025 Address to Congress. March 3, 2025. Access mode: <https://www.americanprogress.org/article/what-to-read-before-donald-trumps-2025-address-to-congress>

Shuliak I., Faranovych V. The evolution of Donald Trump's communicative roles

Summary. The article examines the evolution of the communicative roles of US President Donald Trump in the context of his public speeches in the pre-election and post-election periods of 2017 and 2024. The relevance of the study of the conditioned growth of the role of communicative strategies in political discourse, where the leader's speech

acts not only as a tool for transmitting information, but also as a mechanism for constructing social reality. Communication policies are becoming the subject of constant interdisciplinary analysis. The study of the communicative roles of political figures allows us to trace how images of a leader are formed through linguistic means that meet the expectations of different audiences, broadcast national values, and at the same time fit into universal models of political interaction. The communicative roles of political leaders reflect not only their personal strategies of influence, but also the dynamics of social expectations, which in conditions of crisis, military conflicts and increasing polarisation acquire particular sharpness. The aim of the article is to identify the key communicative roles of President Donald Trump, analyse the linguistic-stylistic means of their formation and trace the dynamics of their transformation in connection with the change in the socio-political status of politics.

The study substantiates theoretical approaches to understanding the concept of “communicative role” (O. Chorna, F. Batsevich), defines its functions in political discourse and carries out a critical review of previous works related to the political rhetoric and discursive strategies of Donald Trump. Lingostylistic analysis has shown that in the pre-election period, the roles of “your guy”, “messiah” and “fighter against the system” dominated, which were implemented through simple grammar, emotionally colored vocabulary, hyperbolic

and confrontational tactics of “them”. After being elected president, Donald Trump adapted his speech to the institutional context, expressing the role of “protector of law and order”, “unifying leader” and “peacemaker”, while retaining elements of confrontational rhetoric, the powerful role of “rebel”.

Donald Trump’s political discourse is of a hybrid nature: it combines institutional features of presidential rhetoric with emotionality and polarisation of pre-election communication. The preservation of simplified language models, appeal to emotions and use of hyperbole testify to the stability of his individual communicative strategy, which provides an effective impact on mass consciousness. The study of these roles allows us to understand more deeply the mechanisms of linguistic influence, building authority and legitimising power, as well as to identify universal models of political communication, which are the subject of interdisciplinary analysis in modern linguistics.

Key words: communication, political discourse, communicative role, linguistic stylistic means, Donald Trump.

Дата першого надходження рукопису
до видання: 21.08.2025

Дата прийнятого до друку рукопису
після рецензування: 16.09.2025

Дата публікації: 21.10.2025

Юлдашева Л. П.,

кандидат філологічних наук, доцент,

докторант кафедри українського мовознавства і прикладної лінгвістики

Черкаського національного університету імені Богдана Хмельницького

<https://orcid.org/0000-0002-6561-8827>

КОНСТРУЮВАННЯ МОВНОЇ РЕАЛЬНОСТІ ЗА ДОПОМОГОЮ КОНТРАСТУ Й АНАЛОГІЇ

Анотація. Метою статті є обґрунтування тези про універсальність контрасту й аналогії як основних стратегій концептуалізації нового в мові.

У процесі дослідження було доведено, що контраст й аналогія – універсальні когнітивні та мовні стратегії, завдяки яким відбувається осмислення нового за допомогою співвідношення з уже відомим. Вони лежать в основі пізнавальної діяльності людини та визначають способи формування мовної картини світу.

Контраст функціонує як механізм акцентування відмінностей, виокремлення унікальних ознак та посилення експресивності повідомлення. Завдяки протиставленню нові поняття швидко усвідомлюються, набувають чітких смислових обрисів та стають більш запам'ятовуваними.

Натомість аналогія орієнтована на виявлення подібностей між новим і відомим, забезпечує плавну інтеграцію нового знання у вже сформовані когнітивні структури. Вона сприяє створенню ментальних моделей, полегшує сприйняття абстрактних чи складних понять і робить комунікацію доступнішою.

Дослідження засвідчило, що контраст й аналогія нерідко функціонують у взаємозв'язку, формуючи діалектичну пару, яка одночасно акцентує іншу природу нового явища та робить його зрозумілим і близьким. Контраст загострює сприйняття, виводить зміст на рівень глибокого переживання, а аналогія дає змогу вбудувати це нове переживання в систему культурних, когнітивних або чуттєвих координат. Обидві стратегії утворюють складну, багатовимірну модель інтерпретації реальності – не як стабільної структури, а як динамічного процесу осмислення. Це поєднання забезпечує багатшаровість тексту, підсилює його когнітивно-емоційний вплив та створює умови для множинних інтерпретацій.

Імпліцитні форми вираження контрасту й аналогії створюють багатшарову текстову структуру, відкриту для інтерпретацій і залучення читача як активного співтворця.

Ключові слова: контраст, аналогія, когнітивна лінгвістика, сучасна українська поезія, мовна картина світу, метафора, імпліцитність.

Постановка проблеми у загальному вигляді та її зв'язок з важливими науковими чи практичними завданнями. Мова належить до найважливіших інструментів пізнання й репрезентації світу, адже вона не лише відображає дійсність, а й активно формує її у свідомості індивіда та колективу. Здатність людини пояснювати нові явища з використанням наявних когнітивних структур забезпечує ефективність комунікації й безперервність розвитку культури. Завдяки мовним засобам людина конструює власну когнітивну карту реальності, визначає сенси, окреслює межі понять і встановлює зв'язки між явищами. Серед уні-

версальних когнітивних стратегій, за допомогою яких людина організовує та інтерпретує досвід, – контраст й аналогія.

Контраст (лат. *contrastare* – протистояти) дає змогу окреслити нове явище, фіксує його відмінність від уже відомого. Ця стратегія забезпечує чіткість мовної картини світу, формує експресивність висловлення та активізує емоційне сприйняття. Він посилює експресію, створює смисловий напружений простір, привертає увагу реципієнта. Натомість аналогія (давньогр. *αναλογία* – пропорція, відповідність) – це когнітивний процес, що передбачає встановлення подібності між двома або більше елементами. Завдяки аналогії інформація про один об'єкт або явище переноситься на інший. Вона полегшує засвоєння нового, інтегруючи його в систему уже наявних знань, створює ефект близькості й зрозумілості.

Аналіз останніх досліджень і публікацій з теми. В історії лінгвістики і когнітології контраст й аналогія аналізували здебільшого окремо. Теоретичні розробки Ф. де Соссюра (структурні опозиції) [1], Ч. С. Пірса (ікона, індекс, символ) [2], Дж. Лакоффа і М. Джонсона (концептуальна метафора) [3] заклали підвалини сучасного розуміння цих феноменів. У когнітивній лінгвістиці аналогію кваліфіковано як базовий механізм концептуалізації та категоризації [4; 5; 6]. Модель пропорційної аналогії ($A : B :: C : D$) широко використовують для пояснення морфологічних процесів [7; 8]. З іншого боку, контраст як когнітивно-мовний інструмент представлено у працях Ю. Лотмана [9], а також сучасних дослідників, що аналізують його роль у поетичних текстах і дискурсивних практиках [10; 11]. У межах психолінгвістичних експериментів [2] встановлено, що контраст й аналогія стимулюють увагу, загострюють когнітивні реакції, забезпечують когнітивну економію й дають змогу упорядковувати інформацію.

Незважаючи на велику кількість праць, комплексний підхід до аналізу контрасту й аналогії як взаємодоповнюваних стратегій конструювання мовної реальності все ще недостатньо розроблений, а ідея про те, що все нове в мовному мисленні та комунікації сприймається або через контраст, або через аналогію, залишається малодослідженою.

Метою статті є дослідити контраст й аналогію як взаємопов'язані когнітивні та мовні механізми, які беруть участь у конструюванні мовної реальності.

У статті використано комплекс сучасних лінгвістичних методів, які уможливають багатоаспектний аналіз когнітивних механізмів конструювання мовної реальності: *когнітивно-лінгвістичний аналіз* застосовано для встановлення особливостей структурування досвіду, організації концептуальних опозицій та створення нових сенсів; *структурно-семантичний*

метод – для аналізу лексичних і синтаксичних засобів вираження контрасту, а також для опису літературних образів, побудованих на аналогіях; *метод лінгвістичного опису* – для систематизації засобів вираження контрасту й аналогії та відтворення їхніх функцій у тексті. У сукупності ці методи уможливили здійснення цілісного дослідження, поєднуючи формальні, семантичні та когнітивні аспекти.

Виклад основного матеріалу дослідження з повним обґрунтуванням отриманих наукових результатів. У межах когнітивної лінгвістики мова набуває значення інструменту концептуалізації світу, за допомогою якого індивід структурує досвід, формує образи й інтерпретує реальність. Під час номінації враховують оцінний модус, смислові ієрархії, формують власну ідентичність і колективну пам'ять. Мовлення є активною діяльністю, у якій постійно взаємодіють когнітивні, емоційні та соціальні чинники. Поняття «мовна картина світу» означає специфічну модель реальності, створеною мовою, яка відображає особливості світогляду певної культури. Мовна картина світу не є презентацією об'єктивної дійсності у чистому вигляді, а радше – когнітивно-інтерпретованою, пропущеною крізь культурні, історичні та особистісні фільтри. Важливими когнітивними механізмами, які формують мовну картину світу, є контраст і аналогія. Ще з античних часів людське мислення функціювало за принципами розмежування (через опозицію) та уподібнення (через аналогію). Ці два полюси створюють когнітивну вісь, завдяки якій ми організуємо свій досвід, структуруємо знання та формуємо мовні категорії.

Контраст – це когнітивна стратегія, що дає змогу посилювати сприйняття через протиставлення. За його допомогою людина створює опозиційні смислові поля. Він слугує не просто художнім прийомом, а й задає логіку побудови тексту, упорядковуючи змістові рівні. Завдяки контрасту можна не лише посилити експресивність, але й створити складну систему опозицій, що відображає багатшарову дійсність. Контраст дає змогу виявляти смислові розбіжності, релевантні в конкретному культурному й комунікативному контексті [3; 9; 13].

Аналогія – одне з центральних понять у формуванні мови [5]. Вона забезпечує когнітивну економію та сприяє інтегруванню нових знань у вже наявні структури. Е. Ітконен зазначає, що «аналогія є фундаментальною для розуміння як синхронічних, так і діахронічних процесів у мові» [5, с. 27].

Контраст й аналогія утворюють діалектичну пару, яка забезпечує гнучкість і динамічність мовної картини світу. Значення виникає з упорядкованості в концептуальній структурі, яка включає як протиставлення, так і подібності. «Саме завдяки цим структурам – через вирізнення відмінностей і встановлення відповідностей – концепти набувають сенсу» [13, с. 350]. Тому уподібнення без протиставлення втрачало б здатність до відбору й виділення нового, а протиставлення без уподібнення ускладнювало б комунікацію. Отже, взаємозв'язок контрасту й аналогії стає підґрунтям для створення індивідуальної та колективної мовної картини світу, що особливо чітко виявляється в поетичному тексті. Протиставлення відображає природну когнітивну схильність людини розрізняти об'єкти й явища за допомогою категорій *інший, не такий, протилежний*.

Лексичний контраст активізує інтерпретаційні процеси та формує експресивне ядро тексту. Яскравим прикладом є рядки П. Вишебаби: *Ти ще не бачила стільки життя, скільки він бачив смерті*. Цей контраст між *бачити життя* й *бачити*

смерть функціонує не лише як протиставлення фактів біографії, а як концептуальний розрив між колишнім мирним життям та травматичним досвідом війни, що викликає глибоку емпатичну реакцію в реципієнта.

Іншим прикладом є рядки С. Жадана: *Формуються світло й темрява, складаючись разом*. У цьому уривку опозиційні концепти співіснують, а не протистоять одне одному. Лексичний контраст слугує смисловим фільтром, який дає змогу виокремити головне й спрямувати інтерпретацію.

Синтаксичний контраст у тексті часто реалізують за допомогою паралелізму чи інверсії, які функціують як маркери інтерпретаційної напруги, привертають увагу до ключових протиставлень. Контраст у синтаксисі, за спостереженням В. Молнара і С. Вінклера [14], формується із залученням структур, які акцентують контраст між формальним вираженням і змістовою організацією висловлення. Це означає, що позиційне виокремлення в реченні (на початку, із паузою, перед запереченням) може слугувати когнітивним сигналом опозиції.

У поезії Т. Власової ця стратегія реалізована за допомогою протиставлення лексем у синтаксично паралельних конструкціях, що виносять контраст у сильні позиції – кінець або початок речення: *Я не кіборг – я вчитель історії*. У цьому прикладі антитетичне протиставлення *не кіборг – вчитель історії* посилене синтаксичною симетрією: короткі, співмірні частини речення виокремлюють головні номінативи. Це дає змогу говорити про контраст як формотвірний елемент, що структурує фразу. У фрагменті поезії О. Горголь-Ігнат'євої використано дискурсивне протиставлення майбутнього та теперішнього: *І буде чути пісню солов'я, А не ревіння літаків над головою*. Заперечна частина речення функціонує як синтаксичний контрастивний блок, який фіксує опозицію між миром і війною.

Композиційні структури, побудовані на чергуванні позитивних і негативних образів, статичних і динамічних мотивів, створюють відчуття багатшаровості, уможливлюють передачу складних психологічних колізій. Контрастна образність змушує сприймати текст як певну семантичну гру, де протилежності виступають джерелом творчої енергії. Контрастні стилістичні фігури здатні створювати несподівані смислові ефекти, збагачувати образи, а також стимулювати рефлексію читача над глибинними протиріччями сучасного життя.

Основна функція контрасту – виокремлення, експлікація та чітке окреслення смислових меж. Протиставлення виконує важливу функцію когнітивної економії: воно дає змогу швидко визначити місце нового явища у вже відомій системі. Коли реципієнт стикається з новим об'єктом, його свідомість схильна насамперед з'ясувати, чим він *не є*, тобто в чому відрізняється від відомого.

Аналогія, на відміну від контрасту, передбачає встановлення подібності між новим і вже відомим об'єктом чи явищем. Це один із найдавніших і найефективніших способів концептуалізації, адже він дає змогу розуміти складні, абстрактні чи невідомі явища, спираючись на знання про зрозумілі або знайомі. У когнітивній лінгвістиці виокремлюють два типи аналогії: горизонтальна (матеріальна) аналогія – побудована на зовнішній подібності між об'єктами; вертикальна (функційна або причинно-наслідкова) – ґрунтована на подібності функцій чи відношень між об'єктами.

Класичними механізмами реалізації аналогії у мові є порівняння, які акцентують спільні риси між різними сутностями.

У фразі С. Жадана: *Світ обертається, як подряпана платівка* – зафіксовано когнітивно-метафоричне уподібнення глобального процесу – обертання світу – до дефектного механізму (подряпаної платівки), що символізує злам, порушення циклічності, дисгармонію. Аналогія має культурно зумовлений характер: платівка як носій музики – частина колективної пам'яті, і її зіпсованість метонімічно передає зрушення в сучасному світі, викликані війною. Це приклад концептуального переносу, що ґрунтується на функційній невідповідності очікуванням. В іншому уривку поета: *Пам'ять водитиме нами, як відьма в тумані* – порівняння пам'яті з відьмою в тумані реалізує зміщення в напрямку фантазії, міфологізованого образу, введеного в тло сучасного поетичного тексту. Таке уподібнення постулює пам'ять як силу, невіддільну контролю, що спрямовує людину шляхами непередбачуваними, часто небезпечними. Тут діє вертикальна аналогія між психічним явищем і міфологічним персонажем, що віддзеркалює архетипну модель тривожного знання, недоступного раціональності.

Роль аналогії в мові подвійна: вона бере участь в утворенні нових слів і граматичних конструкцій (морфологічна аналогія) та слугує джерелом образності (лексична й семантична аналогія). У морфології аналогія часто виявляється пропорційно, за формулою $A : B \rightarrow C : D$. Наприклад, за моделлю *білий : біліти* → *синій : синіти* утворюються відприкметникові дієслова. На рівні семантики аналогія діє менш систематично, активуючи асоціативні зв'язки, що ускладнює її фіксацію й передбачення. Аналогія не тільки полегшує розуміння, а й формує стійкі когнітивні схеми, за допомогою яких ми організуємо знання про світ. Коли нове поняття «вмонтовується» в уже відомі схеми, воно стає частиною ментальної картини світу мовця.

Аналогія виконує кілька ключових функцій у мові. Когнітивна функція полягає у формуванні нових знань за допомогою уподібнення, у полегшенні процесів навчання та засвоєння. Комунікативна функція забезпечує зрозумілість і доступність повідомлення для адресата, особливо у разі складної чи спеціалізованої інформації. Естетична функція, реалізована в художньому мовленні, полягає в створенні образності, емоційної насиченості й багатозначності тексту. Аналогія виступає не тільки засобом пояснення нового, а й потужним інструментом впливу на мислення й емоції адресата.

Отже, аналогія – це універсальний механізм концептуалізації, який уможливує засвоєння нового значення через уподібнення до вже відомого. Вона розкриває внутрішні зв'язки між явищами, формує когнітивні та культурні містки, а також значною мірою визначає спосіб мислення й мовного вираження. У поєднанні з контрастом аналогія створює діалектичну пару, яка забезпечує повноцінне пізнання нового у мовній діяльності.

Контраст й аналогія не є взаємовиключними процесами; натомість вони часто функціують у тісній взаємодії. Контраст виокремлює, структурує і чітко окреслює нове, водночас аналогія дає змогу інтегрувати це нове у вже відому систему знань. Контраст дає змогу підкреслити іншу природу об'єкта, водночас аналогія робить його ближчим і зрозумілішим. Цей симбіоз особливо помітний у художньому мовленні, де автори протиставляють образи та пояснюють їх за допомогою знайомих аналогій. Ця діалектика створює багатоплановий смисловий простір, у якому новий концепт постає водночас як інший (несподіваний, інакший), і як подібний (близкий, зрозумілий). Така комбінована стратегія підсилює когнітивний та емоційний ефект, робить повідомлення більш гнучким і багатозначним.

Рис. 1. Когнітивна взаємодія контрасту й аналогії

На стилістичному рівні поетичні тексти демонструють цю взаємодію найвиразніше. У сучасному поетичному дискурсі спостерігається активне й органічне поєднання цих когнітивних стратегій. Попри їхню структурну опозиційність, у багатьох випадках вони функціують спільно, утворюючи смислотвірну діалектичну пару, де одна стратегія фокусує увагу, а інша забезпечує впізнання і концептуалізацію нового досвіду. Цю ідею підтверджують не лише когнітивні моделі [15; 16], а й практичний аналіз сучасної української поезії.

У поетичному рядку Б.-О. Горобчука: *Тиша – пісня закатованих, яку неможливо розчути* – контраст й аналогія переплітаються в єдиній конструкції. Лексеми *тиша* та *пісня* мають протилежні семантичні вектори: *тиша* позначає відсутність звуку, натомість *пісня* – його наявність. Йдеться про імпліцитний контраст, який однак не знищує смислового єдності висловлення. Навпаки за допомогою метафоричного уподібнення *тиша* постає як своєрідний *голос відсутності*, як звук, який не чути. Це вертикальна аналогія, що перетворює мовчання на знак болю, пам'яті, втрати – своєрідну *антипісню*, яка існує саме завдяки контрасту з очікуваним значенням слова *пісня*.

Інший приклад, узятий із поезії С. Жадана, демонструє одночасне використання контрасту між строфами й аналогії в строфах: *Кожна ніч була повільною, мов ріка. / Кожен день був очікуваним, як дарунок*. Тут наявний лексичний контраст *ніч – день*, що функціонує як основа структурної опозиції. Водночас у кожному з рядків реалізована метафорична аналогія: *ніч* уподібнена до ріки (тягуча, некерована, асоціюється з темрявою, тривалістю, ізоляцією), а *день* – до дарунка (бажаний, пов'язаний із надією, оновленням). Завдяки такій побудові створено не лише образну палітру, а й новий когнітивний сценарій переживання часу війни, де день і ніч не просто змінюють один одного, а репрезентують діаметрально протилежні емоційні стани. У цьому контексті аналогія відіграє роль моста, що веде до нового, а контраст – порогового сигналу, що виокремлює це нове з уже відомого. Такі поєднання сприяють формуванню багатозначності тексту й відкривають простір для інтерпретацій.

Психолінгвістичні дослідження [16] підтверджують, що обидві стратегії активно задіяні під час сприйняття та обробки інформації. У процесі засвоєння нових понять учасники часто вдаються до аналогії як до провідного когнітивного механізму пояснення, тоді як протиставлення виконує допоміжну функ-

цію, хоча деякі респонденти використовують його. Така розбіжність свідчить про індивідуальні когнітивні стилі, але також підтверджує універсальність цих двох стратегій.

З огляду на зазначене, можна стверджувати, що контраст й аналогія є двома полюсами однієї когнітивної осі. Людина сприймає і структурує новий досвід за допомогою протиставлення або уподібнення. Саме ця діалектика забезпечує багатство і гнучкість мовної системи та когнітивної діяльності загалом.

Із погляду психології, одночасне використання контрасту й аналогії активує різні типи мислення: дивергентне (пошук відмінностей, альтернатив) та конвергентне (пошук подібностей і зв'язків). Така взаємодія сприяє гнучкості когнітивних процесів, розширює можливості категоризації та полегшує формування нових концептів. У прагматичному плані обидва механізми сприяють досягненню комунікативної мети: контраст привертає увагу й акцентує смислову новизну, аналогія забезпечує легкість сприйняття й упізнаваність.

Імпліцитність у мові – це здатність передавати смисли непрямо, без чітко означених формальних маркерів. Як зазначає Г. Фоконьєр, імпліцитні механізми мовлення активізують когнітивні процеси й розширюють інтерпретаційний потенціал тексту [8, с. 37]. У поезії імпліцитність сприяє уникненню прямолінійності, а текст набуває багатозначності семантичної глибини. Вона реалізована за допомогою підтекстів, алюзій, замовчування, прихованих паралелей тощо. Імпліцитні стратегії активують когнітивні процеси, змушуючи читача не просто споживати інформацію, а конструювати власні інтерпретації.

У семіотичному вимірі контраст не завжди виявляється як пряма, експліцитна опозиція між знаками або концептами. Важливу роль у формуванні смислу відіграє також імпліцитний контраст, який, хоча й не позначений відкрито, структурує сприйняття завдяки опозиціям, закладеним у саму культурну або естетичну систему. Такі контрасти можуть ґрунтуватися на розриві між очікуваним і дійсним. Як наголошує Д. Чандлер у праці «*Semiotics: The Basics*» [15], кожна естетична чи культурна система містить у собі приховані опозиції – вона визначається не лише тим, що стверджує, а й тим, від чого відмежовується. У цьому контексті імпліцитний контраст стає базовим механізмом диференціації: значення виникає не тільки через наявне, а й через відсутнє, але потенційно наявне в опозиції.

У художньому тексті імпліцитність контрасту виявляється у ситуаціях, коли опозиція не позначена безпосередньо, але розгортається через контекст або інтертекстуальні зв'язки. Так контраст функціонує як структурна відсутність, як «мовчазна» позиція, яку заповнює інтерпретатор на основі власного досвіду та культурного бекграунду. Це відповідає семіотичному принципу релятивності знака, згідно з яким значення є результатом розрізнення, а не сутнісного вмісту самого елементу. У поетичному тексті Т. Боровка *Зі сходу припхались до нас барани / Для встановлення великої країни. Найкрайший пастух баранячих отар / Байрактар... Байрактар...* імпліцитний контраст постає як ключовий художній механізм формування сатиричної та політично загостреної інтонації. Його специфіка полягає в зіткненні лексичного (словникового) значення слів із реальним, емпіричним або дискурсивно трансформованим уживанням, що призводить до ефекту семантичного зсуву. У словосполученні *велика країна* реалізовано контраст між піднесеним самовизначенням росії в офіційному пропагандистському дискурсі та її реальним образом у свідомості укра-

їнців. Прикметник *велика*, який за словником означає могутню, славетну, значущу державу, тут навмисне поєднано з іронічним образом *баранів*, що *припхались* на чужу територію. Виникає гостра семантична напруга між самопроголошеною величчю й фактичним приниженим, карикатурним виглядом агресора. Такий прийом відповідає структурі імпліцитного контрасту, у якому другий полюс протиставлення (нікчемність, агресивна тупість, деградація) не названо прямо, але чітко актуалізовано в уяві реципієнта.

Аналогічний механізм використано в рядках *Найкрайший пастух баранячих отар – Байрактар*. В алегоричному значенні *пастух* – образ керівника, провідника, організатора – того, хто спрямовує отару, піклється про неї, контролює її рух. Натомість у поетичному контексті цю роль виконує ударний дрон *Байрактар*, призначений для знищення ворога, а не для догляду. Автор навмисно підриває усталене значення лексеми, що призводить до іронічного зрушення, унаслідок чого відбувається трансформація образу ворога: замість сильного, організованого війська – *барани*.

Усі ці семантичні зсуви не мають прямої форми заперечення чи оцінки. Аксіологічна функція реалізована завдяки імпліцитному контрасту – зіткненню словникової дефініції з іронічно окресленою реальністю, у якій первинне значення зазнає трансформації, часто – повного переосмислення. Такий прийом активізує інтерпретаційну роботу адресата, який має самостійно виявити приховану суперечність між прямим значенням і контекстуальним змістом та оцінити її риторичну спрямованість. У цьому виявляється сила і функційна гнучкість імпліцитного контрасту як художнього інструменту: він не декларує оцінку прямо, але створює мовну ситуацію, у якій звичне значення перестає сприйматися як достовірне, відкриваючи простір для критичного переосмислення.

Саме таке приховане протиставлення, як стверджує Д. Чандлер, дає змогу естетичній системі позначити себе не лише через те, що вона стверджує, а й через те, від чого дистанціюється [15]. Імпліцитний контраст функціонує як протиставлення, яке не позначене відкрито формальними маркерами (антитезами, оксюморонами чи іншими прямими опозиційними зв'язками), але передане за допомогою натяків, контекстуальної напруги. Імпліцитний контраст стимулює активну роботу інтерпретатора, оскільки передбачає зіставлення між очевидним і прихованим, між тим, про що мовиться, і тим, що маєтеся на увазі.

Отже, імпліцитний контраст у семіотичному аналізі постає як особлива форма когнітивної й комунікативної напруги, реалізованої через потенційне, але неявне протиставлення. Саме завдяки цій прихованій опозиційності текст стає багатозначним і відкритим до множинних інтерпретацій.

Імпліцитна аналогія, яка полягає в уподібненні маловідомого явища до вже освоєного й закріпленого в мовному досвіді, розкриває динамічну природу метафоричного значення. Такий механізм обґрунтовує доцільність метафори як інструмента вторинного найменування та концептуального елемента у формуванні як національної, так і індивідуальної мовної картини світу. Імпліцитна аналогія діє за принципом натяку, коли уподібнення представлено не за допомогою порівняння, а тільки передане через загальні образи чи настрої. У своїй роботі «*Analogy as Structure and Process*» Е. Ітконен зазначає, що аналогія часто залишається імпліцитною, якщо опора на спільні когнітивні шаблони дає змогу реципієнтові самостійно відшу-

кати уподібнення [5]. Метафора є механізмом проєкції ознак, функцій і якостей одного об'єкта на інший. Особливо продуктивною є оцінна метафора, яка, опираючись на вертикальні або горизонтальні аналогії, не лише створює художній образ, а й актуалізує емоційно-когнітивні стани суб'єкта мовлення.

Так, у поетичному уривку *Anatoliya : А небо одужає, пташко, від ліку зозулі, дощами заплаче, теплом обійматиме знову, співатиме солодко, як і колись, колискову* – використано антропоморфну аналогію, у якій небо уподібнено до живої істоти, здатної одужувати, плакати, співати, обіймати. У цій метафорі вертикальна аналогія ґрунтована на функційному уподібненні: такі дії, як одужання й обійми, належать до типових людських виявів, однак вони спроектовані на природну сферу – небо. А. Діба в уривку: *Дивлюсь: рушники розвішені, постіль розстелена – поскрипує січневим сніжком чистоти* – уживає метафору *січневий сніжок чистоти*, яка співвідноситься з упорядкованістю простору – розвішені рушники, постіль. Метафоричний образ виступає оцінною аналогією, у якій сніг асоціюється з етичною категорією – чистотою, лагідністю, навіть гостинністю.

Подібні приклади підтверджують спостереження Г. Лакоффа та М. Джонсона [3], що метафора – це не просто стилістичний засіб, а когнітивний інструмент категоризації, за допомогою якого мовець структурує досвід через уподібнення відомого до нового.

Алегорія дає змогу створити розгорнуті образні системи, де абстрактні поняття репрезентовані через конкретні образи, наприклад, у байках чи притчах. У наведеному вище уривку Т. Боровок (*Зі сходу припхались до нас барани...*) реалізовано алегоричне зображення ворога, створеного на основі імпліцитної аналогії, характерної для сатиричного і політично ангажованого поетичного дискурсу. Без відкритого порівняння чи характеристичних означень сформоване уподібнення, у якому образи баранів набувають семантичного навантаження, глибоко вкоріненого в реальному соціально-політичному та побутовому контексті.

Так, фраза *зі сходу припхались до нас барани* не потребує розгорнутого тлумачення: за допомогою лексики *барани* ворога представлено не як військову силу, а як бездумну, керовану масу. В основі цього – імпліцитна аналогія між реальними учасниками воєнних дій з боку агресора і тваринами, яких звикли ототожнювати з туїстю, стадною поведінкою. Зіставлення вбудоване в образну канву й сприймається як концепт, осмислений у межах усталених культурних асоціацій.

Алегорія як інструмент політичної інтерпретації, що трансформує реальність війни у впізнавані образи з виразним емоційним забарвленням, виконує функцію образного моделювання конфлікту.

Імпліцитність є універсальним механізмом економії мовних зусиль, який водночас ускладнює сенс тексту й робить його привабливішим для реципієнта. Текст стає своєрідною головоломкою, що активізує когнітивну діяльність, вимагаючи відшукування прихованих сенсів.

Імпліцитне вираження контрасту й аналогії перетворює поетичний текст на багатоголосий простір, де смисли не диктуються, а пропонуються. Читач стає активним співтворцем значень. Імпліцитні форми вираження, як стверджують сучасні когнітивні лінгвісти, є одним із найпотужніших інструментів формування багатозначних смислів у художньому тексті.

Висновки з дослідження і перспективи подальших пошуків. Отже, контраст й аналогія є ключовими когнітивними механізмами, за допомогою яких відбувається конструювання мовної реальності.

Контраст, ґрунтований на протиставленні, дає змогу чітко окреслювати смислові опозиції, підсилювати експресію та емоційне напруження. Він не лише виконує естетичну функцію, а й слугує інструментом концептуальної організації досвіду, структурування індивідуального та колективного світогляду.

Аналогія є засобом інтеграції нового досвіду у вже відомі когнітивні схеми. Завдяки їй можна передавати складні й абстрактні переживання, роблячи їх доступними для реципієнта.

Аналогія і контраст часто залишаються імпліцитними, якщо опора на спільні когнітивні шаблони дає змогу реципієнту самостійно відшукати відмінності та подібності. Імпліцитні аналогія і контраст часто функціонують як інтерпретаційні стратегії, які сприяють тому, що текст залишатиметься відкритим, багатозначним і поліфонічним. У цьому разі алегорія і контраст стають способом когнітивного моделювання, завдяки якому реципієнт проєктує відомі моделі на нові концепти, створюючи індивідуальні варіанти прочитання.

Отже, контраст й аналогія формують складну й динамічну систему концептуалізації. Вони реалізують діалектику відмінностей й подібностей, яка лежить в основі людського пізнання. Їхнє поєднання в текстах різних жанрів дає змогу одночасно формувати образну новизну та забезпечувати комунікативну ефективність. Усе нове в мові й мисленні сприймається або через контраст, або через аналогію, або через їхню динамічну комбінацію. Контраст й аналогія є універсальними когнітивними та мовними інструментами, що забезпечують процеси категоризації, осмислення й інтерпретації нового досвіду. Вони не тільки організують смисли, але й формують ментальні карти світу, сприяють розвитку культури та закладають підвалини для міжкультурного розуміння. Дослідження цих стратегій відкриває нові горизонти для подальших лінгвістичних, психолінгвістичних та когнітивних студій.

Література:

1. Saussure, F. de. Course in General Linguistics. Edited by C. Bally & A. Sechehaye. London: Duckworth, 1983. 240 p.
2. Peirce C. S. Collected Papers of Charles Sanders Peirce, Volume I: Principles of Philosophy. Harvard University Press. 1931. 393 p.
3. Lakoff G. Johnson M. Metaphors we live by. Chicago University of Chicago Press. 1980. 242 p.
4. Blevins J. P. Blevins J. Analogy in Grammar: Form and Acquisition.. Oxford: Oxford University Press. 2009. 278 p.
5. Itkonen E. Analogy as structure and process Approaches in linguistics cognitive psychology and philosophy of science. Amsterdam : John Benjamins 2005 348 p.
6. Wanner D. The Power of Analogy An Essay on Historical Linguistics. Berlin : Mouton de Gruyter. 2006. 210 p.
7. Bloomfield L. Language. URL : <https://www.scribd.com/doc/245610565/Leonard-Bloomfield-Language>
8. Fauconnier G. Mappings in thought and language. Cambridge : Cambridge University Press. 1997. 224 p.
9. Lotman Y. M. Universe of the Mind. A semiotic theory of culture Bloomington: Indiana University Press. 1990. 288 p.
10. Glaz A. Cognition, categorization, and language. Cognitive Grammar meets Vantage Theory. URL : https://www.academia.edu/18625734/Cognition_categorization_and_language_Cognitive_Grammar_meets_Vantage_Theory

11. Krawczak K. Lewandowska-Tomaszczyk B. Grygiel M. (Eds.) *Analogy and contrast in language Perspectives from cognitive linguistics*. Amsterdam : John Benjamins. 2022. 318 p.
12. Tversky A. Kahneman D. Judgment under Uncertainty Heuristics and Biases. In *Science*. 1974 .Vol. 185. No. 4157. P. 1124–1131.
13. Langacker R. W. *Foundations of cognitive grammar*. Volume II. Descriptive application. Stanford : Stanford University Press. 1991. 704 p.
14. Molnár V. Winkler S. Edges and gaps Contrast at the interfaces Amsterdam John Benjamins 2007 346 p.
15. Chandler D. *Semiotics. The Basics* : 3rd ed. London : Routledge. 2017. 367 p.
16. Holyoak K. J., Thagard P. *Mental Leaps: Analogy in Creative Thought*. Cambridge : MIT Press, 1995. 336 p.

Yuldasheva L. Constructing Linguistic Reality through Contrast and Analogy

Summary. The aim of this article is to substantiate the thesis on the universality of contrast and analogy as fundamental strategies for conceptualizing new elements in language.

The study demonstrates that contrast and analogy are universal cognitive and linguistic strategies that enable the interpretation of the new through its correlation with the already known. They lie at the core of human cognitive activity and determine the ways in which the linguistic worldview is shaped.

Contrast functions as a mechanism for emphasizing differences, highlighting distinctive features, and enhancing the expressiveness of a message. Through opposition, new concepts are rapidly localized in consciousness, acquire clear semantic contours, and become more memorable.

Analogy, by contrast, is aimed at identifying similarities between the new and the known, facilitating the smooth integration of new knowledge into already established cognitive structures. It contributes to the formation of mental models, eases the perception of abstract or complex notions, and enhances communicative accessibility.

The research has shown that contrast and analogy often operate in conjunction, forming a dialectical pair that simultaneously accentuates the otherness of a new phenomenon while rendering it comprehensible and relatable. Contrast sharpens perception and brings meaning to the level of deep emotional experience, while analogy allows this new experience to be integrated into cultural, cognitive, or sensory frameworks.

Together, these strategies form a complex, multidimensional model of interpreting reality – not as a static structure, but as a dynamic process of understanding. This combination adds depth to the text, amplifies its cognitive and emotional resonance, and creates conditions for multiple interpretations.

Implicit forms of expressing contrast and analogy generate a multilayered textual structure open to interpretation and involving the reader as an active co-creator.

Key words: contrast, analogy, cognitive linguistics, contemporary Ukrainian poetry, linguistic worldview, metaphor, implicitness.

Дата першого надходження рукопису
до видання: 19.08.2025

Дата прийнятого до друку рукопису
після рецензування: 15.09.2025

Дата публікації: 21.10.2025

ЗМІСТ

МОВОЗНАВСТВО

<i>Alyeksyeyeva I. O.</i> UNDERSTANDING AGENCY: FROM THEORETICAL GRAMMAR TO LINGUISTIC ANTHROPOLOGY AND DISCOURSE STUDIES.....	4
<i>Андрєєва І. О., Шимянова М. В.</i> РЕПРЕЗЕНТАЦІЯ КОНЦЕПТУ <i>СОНЦЕ</i> В АНГЛІЙСЬКОМОВНОМУ ЛІНГВОКУЛЬТУРНОМУ ПРОСТОРІ.....	8
<i>Bernar Gloria</i> SAMUEL BECKETT'S WORDCRAFT (BASED ON RADIO PLAYS "WORDS AND MUSIC" AND "CASCANDO").....	12
<i>Бортун К. О.</i> МОВНИЙ ШЛЕЙФ ТВОРУ РОМАНА ІВАНИЧУКА «НЕЩОДЕННИЙ ЩОДЕННИК».....	15
<i>Vakhovska O. V.</i> TRAINING OF PHD STUDENTS IN THE FIELD OF EUROPEAN STUDIES: THE EXPERIENCE OF EU COUNTRIES.....	19
<i>Vlasiuk L. S., Demydenko O. P.</i> AI-BASED TEXT ANALYSIS: STRUCTURAL AND SEMANTIC ASPECT.....	24
<i>Гаврилюк О. Р., Конєєва О. О.</i> ПИТОМІ СКЛАДНОПІДРЯДНІ КОНСТРУКЦІЇ ІНТЕНСИВНОЇ ДОПУСТОВО-ПРОТИСТАВНОЇ СЕМАНТИКИ В СУЧАСНИХ МЕДІАТЕКСТАХ: ОСОБЛИВОСТІ ФУНКЦІОНУВАННЯ.....	28
<i>Гавриш І. П., Чушикова О. В.</i> УКРАЇНСЬКА ТЕРМІНОЛОГІЯ ТУРИЗМУ (ДО ПИТАННЯ КЛАСИФІКАЦІЇ ТА СИСТЕМАТИЗАЦІЇ).....	33
<i>Hasiuk N. V., Sakhnevych I. A.</i> INTERCULTURAL COMMUNICATION AND LANGUAGE POLICY IN MULTICULTURAL COUNTRIES.....	37
<i>Davydenko I. V.</i> WESTERN FATE / DESTINY VS. EASTERN KARMA.....	41
<i>Дейнеко С.П., Альбота С. М.</i> ФУНКЦІОНУВАННЯ ЕКОНОМІЧНИХ ТЕРМІНІВ У МОВІ.....	48
<i>Єщенко Т. А.</i> ЕФЕКТИВНА КОМУНІКАЦІЯ ЛІКАРЯ/ЛІКАРКИ У ПСИХОЛІНГВІСТИЧНОМУ АСПЕКТІ.....	52
<i>Заболотська О. О.</i> ВЕРБАЛІЗАЦІЯ КОНЦЕПТУ ГЕНІЙ В АНГЛІЙСЬКОМОВНОМУ КІНО ТЕКСТІ (НА МАТЕРІАЛІ КІНОСТРІЧКИ «THE CHESS'S GAMBIT»).....	56
<i>Златовласова О. В., Кривда Л. Р.</i> ВІДОБРАЖЕННЯ НАЦІОНАЛЬНОЇ КАРТИНИ СВІТУ У ФРАЗЕОЛОГІЧНИХ ОДИНИЦЯХ (НА МАТЕРІАЛІ КИТАЙСЬКОЇ МОВИ).....	60
<i>Zosimova O. V., Kononenko A. V.</i> MOTIVATION BEHIND CHARACTER NAMES IN AMERICAN AND CANADIAN ANIMATED FILMS AND SERIES.....	64
<i>Іщук Т. О., Цимбал С. В., Кравченко О. О.</i> ГРАМАТИЧНИЙ ПАРАЛЕЛІЗМ У СУЧАСНОМУ КИТАЙСЬКОМОВНОМУ ПОЛІТИЧНОМУ ДИСКУРСІ (НА МАТЕРІАЛІ ЗВІТІВ УСЕНАЦІОНАЛЬНИХ З'ЇЗДІВ КПК 21 СТОЛІТТЯ).....	68
<i>Карікова Н. М.</i> ТРАНСФОРМАЦІЯ ЛІНГВІСТИЧНОГО ЛАНДШАФТУ ХАРКОВА ПІСЛЯРАДЯНСЬКОЇ ДОБИ.....	73
<i>Karpenko M. Yu.</i> ARE NAMES REALLY THE 'SWEETEST SOUND'? – ON THE POTENTIAL OF USING PERSONAL NAMES AS TOOLS OF SUGGESTION.....	77

<i>Kim L.</i> L'ÉNANTIOSÉMIE EN FRANÇAIS CONTEMPORAIN: CONTOURS THÉORIQUES, MÉCANISMES ET ENJEUX	81
<i>Ковалів С.-М. В.</i> ОСОБЛИВОСТІ РЕАЛІЗАЦІЇ АРХЕТИПУ ДЕМЕТРА (НА МАТЕРІАЛІ ФІЛЬМУ ТАРАСА ТКАЧЕНКА «ГНІЗДО ГОРЛИЦЬ»).....	85
<i>Kuts A. H.</i> ANATOMY OF EARLY MODERN LETTERS: FUNCTIONS OF STRUCTURAL ELEMENTS.....	89
<i>Лахно Н. В.</i> ВІДТОПОНІМНІ УТВОРЕННЯ В ЕРГОНІМІКОНІ МІСТА КИСВА.....	93
<i>Литвин Х. М., Ренчка І. Є.</i> МОВА СУЧАСНИХ УКРАЇНСЬКИХ ФІЛЬМІВ	99
<i>Максимова А. Я.</i> ДОСТУПНІСТЬ АНГЛІЙСЬКИХ ФРАЗЕОЛОГІЗМІВ АНГЛІЙСЬКОЇ МОВИ ДЛЯ ПЕРЕСІЧНОГО КОРИСТУВАЧА.....	108
<i>Малецька І. В., Березінська О. В.</i> ІНТЕГРАЦІЯ УКРАЇНСЬКОЇ МОВИ В МІЖНАРОДНИЙ ПРОСТІР.....	111
<i>Мищенко А. Л.</i> ТЕРМІНОЛОГІЧНА РОБОТА В НІМЕЦЬКО-УКРАЇНСЬКОМУ НАПРЯМКУ: ВІД НАЦІОНАЛЬНИХ СТАНДАРТИВ ДО МІЖНАРОДНОЇ ГАРМОНІЗАЦІЇ.....	115
<i>Moiseyenko O. Yu.</i> GRAMMATICAL COHESION IN THE DISCOURSE OF INTERVENTION IN THE CASE OF GENOCIDE IN THE LAWSUIT OF UKRAINE AGAINST THE RUSSIAN FEDERATION AT THE INTERNATIONAL COURT OF JUSTICE.....	122
<i>Моренець І. М.</i> КАТОЙКОНІМІЧНА НОМІНАЦІЯ В ІСПАНСЬКІЙ МОВІ.....	128
<i>Новосад Н. П.</i> ПРОКСЕМІКА ТА ЇЇ СПЕЦИФІКА: ГРАФІЧНИЙ ВИМІР.....	132
<i>Осьмачко О. С.</i> КОНЦЕПТ «ВЛАДА» В КИТАЙСЬКІЙ ЛІНГВОКУЛЬТУРІ.....	135
<i>Пожарицька О. О., Ігнат'єва Д. Ю.</i> СЕМАНТИКО-ГРАФІЧНІ ОСОБЛИВОСТІ АНГЛОМОВНИХ МЕМІВ ЯК СУЧАСНОГО МІКРОЖАНРУ ЦИФРОВОГО ДИСКУРСУ.....	139
<i>Попадинець М. В.</i> ДИНАМІКА МОВЛЕННСЬКОГО ЕТИКЕТУ УКРАЇНЦІВ: ВІД ТРАДИЦІЙНИХ ФОРМУЛ ДО СУЧАСНИХ КОМУНІКАЦІЙНИХ СТРАТЕГІЙ.....	144
<i>Пустовойт О. В., Дяк Т. П.</i> ДІАХРОННИЙ КОРПУСНИЙ АНАЛІЗ КОНЦЕПТУ ENVIRONMENT (ДОВКІЛЛЯ) В АНГЛОМОВНОМУ ДИСКУРСІ.....	149
<i>Рахімов Р. І.</i> ДИСКУРСИВНІ ПАРАМЕТРИ АДРЕСАТНОСТІ В ПЕРЕДМОВАХ ДО УКРАЇНСЬКИХ СТАРОДРУКІВ КІНЦЯ XVI–XVII СТ.....	153
<i>Садова Г. Ю.</i> АСПЕКТУАЛЬНІ ОЗНАКИ ДІЄСЛІВНОЇ МНОЖИННОСТІ У СУЧАСНІЙ АНГЛІЙСЬКІЙ МОВІ.....	159
<i>Семеніст І. В., Цимбал С. В., Льницька М. Б.</i> МЕТАФОРИЧНА АКТУАЛІЗАЦІЯ КОНЦЕПЦІЇ РУХУ В СУЧАСНІЙ КИТАЙСЬКІЙ МОВІ ЧЕРЕЗ ПРИЗМУ ЛІТЕРАТУРНИХ ТВОРІВ.....	163
<i>Stezhko Yu. H.</i> DISFEMIZATION OF JOURNALISTIC DISCOURSE AS A LINGUISTIC REALITY OF MATERIAL LAW.....	171
<i>Томчаковський О. Г.</i> ПОЛІКОДОВІСТЬ АНГЛОМОВНОГО ОСВІТНЬОГО ДИСКУРСУ.....	175

<i>Hajiyeva B. N.</i> THE PROCESS OF THE FORMATION OF LEXICAL-SEMANTIC AND MORPHOLOGICAL FEATURES OF ARCHAIC WORDS IN TURKISH.....	178
<i>Чеберяк А. М.</i> МОВЛЕННЄВА АГРЕСІЯ В ІНСТИТУЦІОНАЛЬНОМУ ДИСКУРСІ.....	184
<i>Chyrvonyi O. S.</i> THE MICROLANGUAGE OF THE VISUAL INTERFACE: EMOJIS, REACTIONS, LIKES.....	188
<i>Шванова О. В.</i> ПРАКТИКА УСТАЛЕННЯ ТА АДАПТАЦІЇ ТЕРМІНІВ-АНГЛІЗМІВ В НАЦІОНАЛЬНІЙ ТЕРМІНОСИСТЕМІ ІТ-ІНДУСТРІЇ.....	192
<i>Шелякіна А. В., Торосян О. М.</i> КОНОТАТИВНИЙ АСПЕКТ ВАРІАНТІВ ТОПОНІМІВ-ІСТОРИЗМІВ (НА МАТЕРІАЛІ ТОПОНІМІЧНИХ ПРИЗВИСКЬ ШТАТІВ США).....	196
<i>Шульська Н. М., Зінчук Р. С., Римар Н. Ю.</i> ПРАВОПИСНА КУЛЬТУРА СУЧАСНОЇ МЕДІАКОМУНІКАЦІЇ: ТИПОВІ ЛІНГВОАНОРМАТИВИ.....	201
<i>Шульська Н. М., Мартинюк М. І., Свистун Н. О.</i> АНОРМАТИВНІ ГРАМАТИЧНІ ЯВИЩА СУЧАСНОЇ ДІЛОВОЇ КОМУНІКАЦІЇ.....	205
<i>Шуляк І. М., Фаранович В. О.</i> ЕВОЛЮЦІЯ КОМУНІКАТИВНИХ РОЛЕЙ ДОНАЛЬДА ТРАМПА.....	210
<i>Юлдашева Л. П.</i> КОНСТРУЮВАННЯ МОВНОЇ РЕАЛЬНОСТІ ЗА ДОПОМОГОЮ КОНТРАСТУ Й АНАЛОГІЇ.....	215

CONTENTS

LINGUISTICS

<i>Alyeksyeyeva I. O.</i> UNDERSTANDING AGENCY: FROM THEORETICAL GRAMMAR TO LINGUISTIC ANTHROPOLOGY AND DISCOURSE STUDIES.....	4
<i>Andryeyeva I., Shymianova M.</i> REPRESENTATION OF THE CONCEPT SUN IN THE ENGLISH-SPEAKING LINGUOCULTURAL SPACE.....	8
<i>Bernar Gloria</i> SAMUEL BECKETT'S WORDCRAFT (BASED ON RADIO PLAYS "WORDS AND MUSIC" AND "CASCANDO").....	12
<i>Bortun K.</i> THE LINGUISTIC TRAIL OF ROMAN IVANYCHUK'S WORK "NESHCHODENNYI SHCHODENNYK".....	15
<i>Vakhovska O. V.</i> TRAINING OF PHD STUDENTS IN THE FIELD OF EUROPEAN STUDIES: THE EXPERIENCE OF EU COUNTRIES.....	19
<i>Vlasiuk L. S., Demydenko O. P.</i> AI-BASED TEXT ANALYSIS: STRUCTURAL AND SEMANTIC ASPECT.....	24
<i>Havryliuk O., Konieieva O.</i> NATIVE COMPLEX CONSTRUCTIONS WITH SUBORDINATION OF INTENSIVE CONCESSIVE-ADVERSATIVE SEMANTICS IN CONTEMPORARY MEDIA TEXTS: FEATURES OF FUNCTIONING.....	28
<i>Havrysh I., Chuieshkova O.</i> UKRAINIAN TOURISM TERMINOLOGY (ISSUES OF CLASSIFICATION AND SYSTEMATIZATION).....	33
<i>Hasiuk N. V., Sakhnevych I. A.</i> INTERCULTURAL COMMUNICATION AND LANGUAGE POLICY IN MULTICULTURAL COUNTRIES.....	37
<i>Davydenko I. V.</i> WESTERN FATE / DESTINY VS. EASTERN KARMA	41
<i>Deineko S., Albota S.</i> FUNCTIONING OF ECONOMIC TERMS IN LANGUAGE.....	48
<i>Yeshchenko T.</i> EFFECTIVE COMMUNICATION OF A DOCTOR IN A PSYCHOLINGUISTIC PERSPECTIVE.....	52
<i>Zabolotska O.</i> VERBALIZATION OF THE CONCEPT OF GENIUS IN ENGLISH-LANGUAGE FILM TEXT (CASE STUDY OF THE FILM "THE CHESS'S GAMBIT").....	56
<i>Zlatovlasova O., Kryvda L.</i> REFLECTION OF THE NATIONAL WORLDVIEW IN PHRASEOLOGICAL UNITS (BASED ON CHINESE LANGUAGE MATERIAL).....	60
<i>Zosimova O. V., Kononenko A. V.</i> MOTIVATION BEHIND CHARACTER NAMES IN AMERICAN AND CANADIAN ANIMATED FILMS AND SERIES.....	64
<i>Ishchyk T., Tsymbal S., Kravchenko O.</i> GRAMMATICAL PARALLELISM IN CONTEMPORARY CHINESE-LANGUAGE POLITICAL DISCOURSE (BASED ON THE MATERIALS OF THE REPORTS OF THE 21ST CENTURY CPC NATIONAL CONGRESSES).....	68
<i>Karikova N.</i> THE TRANSFORMATION OF KHARKIV'S LINGUISTIC LANDSCAPE IN THE POST-SOVIET ERA.....	73

<i>Karpenko M. Yu.</i> ARE NAMES REALLY THE ‘SWEETEST SOUND’? – ON THE POTENTIAL OF USING PERSONAL NAMES AS TOOLS OF SUGGESTION.....	77
<i>Kim L.</i> ENANTIOSEMY IN MODERN FRENCH: THEORETICAL CONTEXT, MECHANISMS AND PROBLEMS.....	81
<i>Kovaliv S-M.</i> FEATURES OF THE REALIZATION OF THE DEMETER ARCHETYPE (BASED ON THE FILM “THE NEST OF THE TURTLE DOVE” BY TARAS TKACHENKO).....	85
<i>Kuts A. H.</i> ANATOMY OF EARLY MODERN LETTERS: FUNCTIONS OF STRUCTURAL ELEMENTS.....	89
<i>Lakhno N.</i> TOPONYMIC NAMES IN THE ERGONIMICON OF KYIV.....	93
<i>Lytvyn Kh., Renchka I.</i> LANGUAGE OF CONTEMPORARY UKRAINIAN FILMS.....	99
<i>Maksymova A.</i> ACCESSIBILITY OF ENGLISH IDIOMS FOR THE AVERAGE USER.....	108
<i>Maletska I., Berezinska O.</i> INTEGRATION OF THE UKRAINIAN LANGUAGE INTO THE INTERNATIONAL SPHERE.....	111
<i>Mishchenko A.</i> RMINOLOGY WORK IN THE GERMAN-UKRAINIAN CONTEXT: FROM NATIONAL STANDARDS TO INTERNATIONAL HARMONISATION.....	115
<i>Moiseyenko O. Yu.</i> GRAMMATICAL COHESION IN THE DISCOURSE OF INTERVENTION IN THE CASE OF GENOCIDE IN THE LAWSUIT OF UKRAINE AGAINST THE RUSSIAN FEDERATION AT THE INTERNATIONAL COURT OF JUSTICE.....	122
<i>Morenets I.</i> GENTILIC NOMINATION IN SPANISH.....	128
<i>Novosad N.</i> PROXEMICS AND ITS PECULIARITIES: THE GRAPHIC DIMENSION	132
<i>Osmachko O.</i> THE CONCEPT “POWER” IN CHINESE LINGUOCULTURE.....	135
<i>Pozharytska O., Ihnatieva D.</i> SEMANTIC AND GRAPHIC FEATURES OF ENGLISH-LANGUAGE MEMES AS A CONTEMPORARY MICROGENRE OF DIGITAL DISCOURSE.....	139
<i>Popadynets M.</i> THE DYNAMICS OF UKRAINIAN SPEECH ETIQUETTE: FROM TRADITIONAL FORMULAS TO MODERN COMMUNICATION STRATEGIES.....	144
<i>Pustovoi O., Diak T.</i> DIACHRONIC CORPUS ANALYSIS OF THE CONCEPT ENVIRONMENT IN ENGLISH-LANGUAGE DISCOURSE.....	149
<i>Rakhimov R.</i> DISCURSIVE PARAMETERS OF ADDRESSIVITY IN PREFACES TO UKRAINIAN OLD PRINTS OF THE LATE 16TH–17TH CENTURIES.....	153
<i>Sadova H.</i> ASPECTUAL PECULIARITIES OF VERBAL PLURALITY IN MODERN ENGLISH.....	159
<i>Semenist I., Tymbal S., Ilnytska M.</i> METAPHORICAL ACTUALIZATION OF THE CONCEPT OF MOVEMENT IN MODERN CHINESE LANGUAGE (THROUGH THE PRISM OF LITERARY WORKS).....	163

<i>Stezhko Yu. H.</i> DISFEMIZATION OF JOURNALISTIC DISCOURSE AS A LINGUISTIC REALITY OF MATERIAL LAW.....	171
<i>Tomchakovskiy O.</i> POLYCODE NATURE OF ENGLISH EDUCATIONAL DISCOURSE.....	175
<i>Hajiyeva B. N.</i> THE PROCESS OF THE FORMATION OF LEXICAL-SEMANTIC AND MORPHOLOGICAL FEATURES OF ARCHAIC WORDS IN TURKISH.....	178
<i>Cheberiak A.</i> SPEECH AGGRESSION IN INSTITUTIONAL DISCOURSE.....	184
<i>Chyrvonyi O. S.</i> THE MICROLANGUAGE OF THE VISUAL INTERFACE: EMOJIS, REACTIONS, LIKES.....	188
<i>Shvanova O.</i> PRACTICE OF ESTABLISHING AND ADAPTING ANGLICISM TERMS IN THE NATIONAL TERMINOLOGY SYSTEM OF THE IT INDUSTRY	192
<i>Sheliakina A., Torosyan O.</i> THE CONNOTATIVE ASPECT OF VERSIONS OF TOPONYMS WITH HISTORICAL NAMES (BASED ON TOPONYMIC NICKNAMES OF THE US STATES).....	196
<i>Shulska N., Zinchuk R., Rymar N.</i> ORTHOGRAPHIC CULTURE OF MODERN MEDIA COMMUNICATION: TYPICAL LINGUISTIC DEVIATIONS.....	201
<i>Shulska N., Martyniuk M., Svystun N.</i> NON-NORMATIVE GRAMMATICAL PHENOMENA OF MODERN BUSINESS COMMUNICATION.....	205
<i>Shuliak I., Faranovych V.</i> THE EVOLUTION OF DONALD TRUMP'S COMMUNICATIVE ROLES.....	210
<i>Yuldasheva L.</i> CONSTRUCTING LINGUISTIC REALITY THROUGH CONTRAST AND ANALOGY.....	215

НОТАТКИ

НАУКОВИЙ ВІСНИК МІЖНАРОДНОГО ГУМАНІТАРНОГО УНІВЕРСИТЕТУ

Серія: ФІЛОЛОГІЯ

Науковий збірник

№ 74, 2025

Том 1

Серію засновано у 2010 р.

Коректор – Вишнякова Я.І.
Комп'ютерна верстка – Михальченко М.С.

Підписано до друку 21.10.2025 р. Формат 60×84/8. Обл.-вид. арк. 32,55, ум. друк. арк. 26,50.
Папір офсетний. Цифровий друк. Наклад 200 примірників. Замовлення № 1025/833.

Надруковано: Видавничий дім «Гельветика»
(Свідоцтво суб'єкта видавничої справи ДК № 7623 від 22.06.2022 р.)
65101, Україна, м. Одеса, вул. Інглезі, 6/1
Тел. +38 (095) 934 48 28, +38 (097) 723 06 08
E-mail: mailbox@helvetica.ua